ANUL XVIII. No. 1

ARHIVA

Organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare

Din Iaşĭ

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL :

Pentru orice priveşte redacţia şi administraţia a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşĭ.

IAŞI

TIPOGRAFIA „DACIA", ILIESCU, GROSSU & COMP.

1907.

ABONAMENTUL:

Ediţia : obişnuită 10 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux : 15 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Orĭ-ce corespondenţă, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacţia şi administraţia revisteĭ, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşĭ.

Se primesc orice soĭ de anunciurĭ; pentru aceasta a se adresa Administraţieĭ.

Toate ziarele saŭ revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt învitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare

DIN IAŞI

ANUL AL XVIII

1907.

IAŞI

Tipografia „PROGRESUL“ A. Grünberg, str. Stefan cel Mare 9

1907

ARHIVA

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare din Iași

ANUL AL XVIII (1907)

TABLA DE MATERII

Literatură

Istorie și critica literară

Istoria arteĭ şi critica artistică

Istorie

Economie şi Sociologie

Dărĭ de seamă

Diferite Notiţĭ

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVIII. Ianuarie 1907 No. 1.

Strădănuiri

Cînd marea 'n nepăsare rîdică valurĭ viĭ
In cadenţatul cîntec al vecheĭ melodiĭ;
Cînd creştetul lumineĭ amurgu'n umbră sapă,
Iar mîndrul disc al luneĭ cu raze îl adapă,
Zădarnic cată ochĭul, surprins, nedumerit,
Tiparul care atîtea minunĭ a izvodit.

Se luptă cercetarea cu gîndul de oţel.
Cu 'ncetul aruncîndu-şĭ ne 'ncrederea în el.
Şi dacă închegarea încearcă vre-un noŭ trup
Ce-ar vrea ca să desfacă încet vr'un vechĭŭ calup
De-odată gîndurĭ strîmte se 'ncing cu 'nverşunare
Să sfarme înjghebarea la prima încercare!

. . . .

A sufletuluĭ gardinĭ le 'ntind atuncĭ asprirĭ
Deslănţuind furtună prin teancurĭ de gîndirĭ.

Cum oare globurĭ mîndre ce razele-şĭ împart
Leghĭ marĭ nestrăbătute simţirea le-o despart?......
Desparte-a lor simţire chĭar palidul eter
Şi 'n păturile-albastre a noastre gîndurĭ pĭer,
Zdrobite de gheţariĭ saŭ factoriĭ fierbinţĭ
Ce 'nvăluesc misterul atîtor năzuinţĭ.

Cum oare titve mîndre ce gîndul pot resfrînge,
Leghĭ marĭ de ne 'nțelegerĭ le mpĭedică-a s'atinge ?...
Le 'mpĭedică-a s'atinge ghețarĭ, factorĭ fierbințĭ
Ce slujbă fac de păturĭ prin slabele lor mințĭ !...
Și săpătoriĭ vremeĭ nu s'ar sfărma 'ntre eĭ,
Cînd mîndrul glob al minţeĭ nu l'ar păzi pigmeĭ

De ce atîta zbucĭum ;
Cînd legĭ nestrămutate și fără de soroc
Invîrt pămînt și stele și gîndurĭ la un loc ?
Și ce s'ar face ele,
Cînd fusul ce le poartă ar sta pe loc un pic ?...
Vaĭ !... mintea din celule și soarele din păturĭ
Ar deveni nimic.

Invîrte vecĭnicia, prin tot ce se perindă,
Aceleașĭ vechĭ icoane în vechea eĭ ogtindă ;
Iar axa ce rotește al vĭețeĭ glob neplin
O poartă întîmplarea lipsită de destin.

Nicĭ cerul, nicĭ eterul a lor minunĭ nu-șĭ schimbă,
Nicĭ sufletul pe gusturĭ nu-șĭ va croi o limbă ;
Nicĭ firea, nicĭ norocul din joc nimic nu lasă,
Ci fi-va cît pămîntul un leagăn lîngă-o coasă :
Un leagăn să primiască ființa cu-a eĭ vise,
S'o legene prin dorurĭ și fericirĭ prezise ;
O coasă să le taĭe, pe rînd cum infloresc,
Păn' taĭe chĭar și firul pe care se 'nvîrtesc.

La ce-am rosti cuvinte ce sure cețĭ adună ?
Și marea se frămîntă cind ceru-ĭ în furtună !
Dar des după furtună natura 'șĭ ĭea putere
Și intărindu-șĭ coarda care părea stinghere,
Ca să rostĭască-o lasă, duĭos și mult maĭ blînd,
Simțirea irosită readunată 'n gînd.

Riria

Darul luĭ Tinel

Uneorĭ Ruvim venia maĭ necăjit acasă şi se închidea în ĭetacul cel mic, vecin cu dormitorul copiilor; în ĭetacul cu pereţiĭ albĭ, luminaţĭ de spoĭala veselă a varuluĭ, cu masa de lucru la mijloc, ocolită de scaune vechĭ, de mahon, cu mobile puţine, unde zile şi nopţĭ întregĭ,—nopţĭ maĭ cu seamă,—dinaintea condicilor marĭ deschise şi a dosarelor groase, cu foile gălbenite ca frunzele de toamnă, tocite pe la colţurĭ şi ciuruite pe-alocurea, îşĭ sfîrşia, cu sudorĭ, lucrul pe care nu-l putea răzbi la cancelaria luĭ de la prefectură unde, de anĭ, îndeplinia slujba de secretar «la comitet». Inainte de sărbătorile Crăciunuluĭ, Ruvim avea şi maĭ mult de lucru ca de obiceiŭ; îĭ ceruse prefectul sumedenie de încheĭerĭ, procese verbale, disolvărĭ de consiliĭ comunale, modificărĭ de budgete, revizuirĭ de conturĭ,—pe carĭ avea să le desbată şi să le încuviinţeze delegaţia judeţană; se întorsese acasă cu capul calendar şi-l însoţea de astă dată capul de masă şi contabilul, ca să-ĭ ajute să mîntuĭe maĭ degrabă sarcina ce i se impusese pe deasupra ceasurilor regulamentare.

Copiiĭ, dincolo, pe lîngă bătrîna, femeĭa de încredere a stăpînuluĭ, doĭca care-l alăptase odinioară pe Ruvim, se jucaŭ zglobiĭ şi cîteodată făceaŭ maĭ multă larmă decît putea să rabde capul încărcat al luĭ Ruvim. Atuncĭ numaĭ ce deschidea uşa care da la eĭ, se arăta în pragul odăiĭ şi, cercînd să-şĭ dea feţiĭ o expresie maĭ aspră decît cea care domnea totdeauna pe chipul luĭ blond, îĭ dojenia şi-ĭ ţinea de răŭ:

— «Nunuţă, tacĭ tată; cînd tata are de lucru, copiiĭ cată să fie cuminţĭ... Tinel, maĭ lasă trîmbiţa, că m-aĭ ameţit... Tanţo, maĭ ţine-ĭ de urît, tată, că tu eştĭ coşcogemite fată mare. Şi Tanţa pleca ochiĭ în şorţuleţul eĭ de percal, se roşia toată ca o flacără, sucia între degete spiţurile de pe poale şi nu ştia ce să răspundă... Nunuţa şi Tinel, amuţĭaŭ prin colţurĭ, lăsaŭ lo-

cului jucăriile, se adunaŭ cuminţi pe lîngă Tanţa, îşi încolăceaŭ braţele în jurul gîtului ei şi-o sărutaŭ dulce, pe cînd Ruvim, preocupat, trecea dincolo să-şi vadă de treabă.

Pe urmă bătrîna, care-i iubia mult, îi aduna pe tustreĭ în braţele ei slabe, îi strîngea cu drag la sîn, se aşeza jos pe preşul de iută, încrucişîndu-şi picioarele uscate subt trupul ei uşor, de moaşte, îşi cobora depe frunte ochelarii prinşi cu sforicică sub testemel, se uĭta cu drag la ei, îi învăluia într-o privire duioasă, le netezea frunţile, le potrivia părul ce le cădea pe frunte, pe ochi, pe umeri şi pe spate, şi iar îi privia nesăturată...

Tanţa împlinise şapte ani şi mergea acuma la şcoală; Nunuţa cu un an maĭ mică; Tinel era să aibă, după vară, patru ani împliniţi.

Bătrîna, drăgostoasă ca şi o mamă, îi dojenia blînd şi dulce, le da poveţe, cum ştia ea:

— «Vezi, nu vă spuneam eŭ boboceilor; nu vă spuneam c-o să-l supăraţi... Are de lucru dragu babii, domnişorŭ, şi voi, puilor, nu ştiţi ce va să zică omul care munceşte... îi trebuesc minţile întregi... Ssst, încet şi să vedem care e maĭ cuminte, să asculte basmul al frumos cu zîna din bordeiul fermecat!..... Ascultaţi?»

Iar copiii se aplecaŭ frumuşel pe scîndurile acoperite cu preş de iută, se fereaŭ să nu-şi mînjească hăinuţele şi care cum dădea să se aşeze maĭ aproape de bătrînă, la gura sobii. Le maĭ întindea ea o peteċuţă din şorţul ei de stambă, coada fustiĭ pe care şi o trăgea de dedesubt, ori broboada havaie ce-i acoperea umerii osoşi şi uscaţi... Şi începea povestea cea frumoasă, de atîtea ori spusă şi de atîtea orĭ ascultată, până ce baba ostenia, o înmuia căldura, i se-nchideaŭ ochii, şi-aţipia, aşa, cu capul plecat, dinnaintea portiţei de alamă a sobei, pe unde venia o aromeală moleşitoare, o incropire leneşă... Şi-atunci copiii, unul cîte unul, se ridicaŭ de lîngă dînsa binişor, încetinel ca să n-o deştepte; în vîrful picioarelor, ca să nu facă larmă şi să nu supere pe taĭuţu...

Tanţa, pe un scăunel, frunzăria cartea cea frumoasă cu scoarţe zugrăvite şi cu chipuri vapsite; cu A mare, înfurcit în ţepuşii ascuţiţi ai unui Ariciŭ burzuluit; cu B, încolăcind aripile unui Balaur vărgat; cu C, adus pe după trunchiurile copacilor mareţi ai unui codru înverzit. Nunuţa spăla chipul de piatră al păpuşii în blidul de porţelan al spălătoruluĭ, bălăcărind apa şi stropind pe rînd totul. Tinel se tolănea cu spetele pe scîndurĭ, deoparte, rupînd cu mînile lui, strică̆toare de jucării, coama de blana de miţă a bidiviului lui de lemn... Dar băiatului i s-a urît: svîrle calul ciugulit şi despodobit şi merge de se aşează cu coatele în poalele Tanţei, sprijinindu-şi capul în palme şi privind chipurile din cartea pe care soră-sa i-o desluşeşte:

— „Uit'te ce ariciŭ frumos! Ce balaur care papă pe copiiĭ

neascultătorĭ!..' Uit'te crîngul unde e verdeață și umbră și florĭ, unde-o să ne plimbăm la vară ca Taĭcuțu, cu Nunuța și cu bătrîna, dacă-ĭ fi cuminte, cumiinte și nă-ĭ face ștrengăriĭ..."

Copilul, cu ochiĭ marĭ și lucitorĭ, privește și o întreabă:

— „La vală? Mult maĭ e pîn la vală?"

— „Nu maĭ e așa mult: cînd o da soarele și s-o topi zăpada...."

— „Ăpada? Soaele?... Si pornește prin odaĭe cu mînile la spate, pe gîndurĭ, spunînd încet:

— „Ăpada!.. Vine soaele și cringu velde... cu Tĭăcusu, și cu Tănsica, și cu Nunusa..."

De subt pat zărește sforicica uneĭ jucăriĭ, o tobuță de tinichea, cît o cutie de chibriturĭ, cu capac de pergament, prinsă cu sfoară de-un bețișor strunguit: se repede și-o apucă, și-o învîrtește și lighioana de jucărie, o morișcă, începe să vuĭască ca o bufniță...

In mijlocul odăiĭ răsare Ruvim, necăjit, pe cînd bătrîna deșteptată sare de pe loc ca arsă de-un cărbune, se aruncă asupra morișcăĭ, o ĭea și-o ascunde în sîn.

— «Tinel, Tinel! așa ne-a fost vorba, Tinel? Ce copil prost și urît are tata! Tu aĭ venit pe lume ca să omorĭ pe mă-ta și acum vreĭ să mă omorĭ și pe mine; o să vezĭ tu ce răŭ o să fie, cînd n-aĭ maĭ avea nicĭ tată, o să vezĭ tu... și pleacă făcîndu-ĭ cu degetul.

Mustrarea asta a maĭ înghițit-o odată Tinel; n'a priceput, dar s'a întristat și nu s'a maĭ jucat toată ziulica; acum o aude ĭar: va să zică n-a fost numaĭ o vorbă așa, în vînt, va să zică e adevărat, el a omorît pe mă-sa, el e vinovat că surioarele eĭ n'aŭ o mamă ca ceilalțĭ copiĭ... In căpușorul luĭ mic, în care priceperea n are destul loc, creeriĭ i se frămîntaŭ chinuitor... Vorba asta iĭ merge acum la inimă, săgetîndu-ĭ-o, sîngerîndu-ĭ-o, inima luĭ mică și simțitoare... Si-a lăsat capul în podul palmelor, s'a aplecat pe marginea patuluĭ, și a încremenit cu ochiĭ pe romburile marĭ verzĭ și cărămiziĭ, de pe macatul de damasc.

La vremea meseĭ de sară Ruvim care a sfîrșit lucrul, și-a ușurat capul și este ĭarășĭ tatăl lor cel bun și blînd, a venit și și-a chemat copiiĭ la cină. Pe Tanța a luat-o de mînă, pe Nunuța în brațe și a căutat cu ochiĭ pe Tinel; dar Tinel se vîrîse sub masă și cu ochiĭ uzĭ adormise lîngă motanul care toarce cuminte cînd îl simte, îșĭ încordează coada și ĭ-o trece în semn de mîngîĭere pe subt nas, îșĭ încovoaĭe șira spinăriĭ și se freacă cu blana luĭ lucĭoasă de obrajiĭ luĭ Tinel, și nu-l sgîrie niciodată.

— «Tinel, unde eștĭ Tinel?..» Tinel n'aude. Acoperitoarea meseĭ, de șenilie, îl ascunde de nu-l vede nimenĭ, și bătrîna spăĭmîntată il cată cu bătăĭ de inimă pe sub pat, pe divan, pe subt perne, până ce-l dovedește... Il rîdică în brațe, îl sărută și-ĭ deschide ochiĭ și-ĭ strigă la urechĭ: «Cucu! Cu-cu!», ca să-l deștepte.

In sufragerie Ruvin e vesel și glumește, și-și mingiîe copiii. Bătrîna aduce castronul cu supă caldă ce fumegă aburi mirositori.

— „Da tu nu mănînci Tinel? De ce nu mănînci?" „Dinainte-i farfuria cu supă în care dumicații înnoată muîați în grăsime fierbinte, stă neatinsă... Bătrîna vrea să-i dea cu lingura, în gură, ca la puișori... Tinel întoarce capul și face o schimă de neplăcere........ Ruvim se scoală de pe scaun și merge de-l răsfață:

— „Haide Tinel, papă tătuțule, papă ciorbuța bună și caldă... Cine nu papă supă, nu-i dă tătuțu ceva bun, bun; știi din cutia aîa frumoasă din saltar..." Dar băiatului nu-i e foame.

— „Ia să vedem cine-o mînca toate bucățelele, merge mînî la plimbare pe zăpadă, cu sania, cu clopoțeii, cu caii: diiiii......"

Tinel n'a mîncat și Ruvim încredințat că a fost somnoros copilul—cînd s-a sculat de la masă, l-a luat în circă și l-a dus la pătuceanul lui, împletit cu rețea de șireturi verzii, l-a dezbrăcat și l-a culcat, după ce aŭ spus amîndoi rugăciunea.

* * *

Altă zapadă proaspătă a căzut peste noapte asupra orașului; o pătură groasă ca de bumbac atîrnat pe coperișuri, pe stacheturi cu niște căciulițe unghiate, pe coșurile din care se înnalță fumuri cenușii; pe ulițî, prin grădini, pe copaci; pretutindeni... Așa împodobită natura pare investmîntată cu haîna nevinovăției, cu care nu se potrivește de cît curățenia sufletelor de copii... In colo!... Pentru oameni n'ar trebui să cadă zapadă niciodată, precum nici pădurea să nu mai înverzîască, nici merii să nu mai capete floare, nici pajiștea să nu se mai umple de ghiocei și de zambile și de mărgăritarele... Dar sînt copii, de la care Dumnezeŭ nu-și îndreaptă privirea; sunt copii, pentru cari răsare soarele, înflorește cîmpia, se îmbălsămează aerul, adie vîntul, cad fulgii,—ca să-i veseliască.... Și cînd se fac oameni și ei, vin alții pe urmă-le, și de sus tot o să mai cearnă raze și flori, și parfum și fulgi de zăpadă...

Nici nu s-a mai gîndit Ruvim că sara Tinel n'a fost cuminte și n'a mîncat la masă... A luat o sanie nouă, frumoasă, ferecată și oțelită, cu alămuri și cu zorzoane, purtată de doi cai bălani cu aripi de valtrapuri fîlfîitoare, încărcați de clopoței. Pe copii i-a îmbrăcat bătrîna cu paltonașe frumoase de catifea, le-a încălțat călțuni și șoșoni de pîslă, le-a înfășurat capetele în glugi moi, mătăsoase, cu cauciucuri legate, din care chipurile lor se desprind ca niște flori de primăvară, cu ochii mari, nedumeriți de mulțămire. Si i-a colindat așa o bucată de vreme, prin oraș, pe afară, peste gîrlă, dincolo de barieră, pe drumul de țară și cîte odată, îngrijorat, Ruvim le cerceta piciorușele și mînuțele, le pipăîa fețele și obrajii, să nu le fi înghețat. Incepea cu Tinel, mai mic și mai plăpînd:

— «Nu ți-e frig Tinel?..... Dar ție Nunuțe?... Tanțo, ți-e frig? Să întoarcem?».

Şi copiiĭ într-un glas, într-o ciripire, răspundeaŭ:

— «Nu tată... E frumos!» Dar sania tot cîrnia după un semn al luĭ, se întorcea înnapoĭ spre oraş, pe uliţele tîrguluĭ, prin Lipscanĭ, prin Marchitanĭ, pe la Bărăţie, printre prăvăliĭ, cafenelele şi cofetăriile cu galantarele înnoite. La o librărie un moş bătrin, în bundră albă, cu blană argintie la gît, la mînecĭ, pe dinainte, cu căciulă ninsă, purtînd un brad verde încărcat de mîndreţĭ, pe spinare, cu o legătură mare din care ieşiaŭ capete de păpuşĭ, nărĭ de caĭ, coame blănoase, roţi de cărucioare, cutiĭ cu soldaţĭ şi cu de toate, surîdea de la geam....

— «Uite moş Vasie tătuţule; moş Vasie cu zucăiĭ...»

— «Şi cu bomboane....»

— «Şi cu păpuşĭ şi cu cărţĭ frumoase...

— «Şi cu de toate comoara tatiĭ; cu de toate ce-o să v'aducă şi vouă...»

Cînd ajunseră a casă, copiiĭ înfriguraţĭ alergară la sobă să se încălzeasca, pe cînd bătrîna le dezbrăca paltonaşele, le desculţa şoşoniĭ şi călţuniĭ, le uşura capetele de glugile mătăsoase..... Ruvim se pregătia să plece la cancelarie, îĭ săruta şi le spunea:

— «Şi acum să staţĭ cuminţĭ pînă se întoarce tata de la slujbă... S'ascultaţĭ de bătrîna şi să n'o suparaţĭ... că de-o auzi moş Vasile că n'aţĭ ascultat şi aţĭ făcut nebuniĭ, nu v'aduce nimic de anul noŭ». Nunuţa se-npingea la întrebărĭ:

— «Da de unde are moş Vasile atîţia banĭ, s-aducă jucăriĭ la toţĭ copiiĭ, tătucule?...»

— «De unde să aibă? Moş Vasile n'are banĭ; el e un unchĭaş bătrîn, bătrîn... trimis de Dumnezeŭ; un sfînt care se coboară din cer la noĭ pe pămînt, în tot anul, şi cercetează, cercetează, şi află să ştie tot, maĭ la urmă, de copiiĭ care aŭ fost cuminţĭ, şi atuncĭ primeşte banĭ de la părinţiĭ celor ascultătorĭ şi le ĭea jucăriĭ şi bunătăţĭ... că numaĭ el are să cumpere de anul noŭ... L-aţĭ văzut colo în geamlicul prăvălieĭ?.... Ia spuneţĭ voĭ ce să vă cumpere Moş Vasile, să-ĭ spun dacă o afla c'aţĭ fost cuminţĭ, că ştiţĭ poeziile, că vă rugaţĭ sara luĭ Dumnezeŭ,—şi o veni să mă-ntrebe...»

— «Mie»—spune Tanţa—«mie ce să-mĭ maĭ ĭeĭe acum? Să-mĭ ĭeĭe nişte cărţĭ frumoase, cu chipurĭ şi maĭ frumoase, cu poeziĭ, îmbracate frumos şi poleite....»

— «Mie, o papuşă maare, mare, maĭ mare de cît toate papusile, şi să-nchidă ochiĭ şi să vorbiască şi să facă taa...taa...»

— «Dar Tinel? Ia spune şi tu; ce să-ţĭ aducă moş Vasile, dac-o fi mulţămit de purtarea ta?»

Tinel cască ochiĭ marĭ, s'agaţă de pulpana gheroculuĭ luĭ Ruvim, îĭ cată în adîncul ochilor şi se gîndeşte, nehotărîndu-se:

— Mie? mie să-mĭ aducă Moş Vasie, să-mĭ aducă... să-mĭ aducă... o mamă flumoasă.... că.... că.... că.... eŭ am glesit de-am omolît-o peailaltă...»

Caton Theodorian

Rîmnicu-Vîlcea în 29 Decemvrie 1906

Congresul pentru proprietatea literară și artistică

(Sfîrșit)

După mine maĭ luară cuvîntul reprezentantul Academieĭ Romîne d-l St. Hepites, d-l președinte I. Kalinderu fiind reținut la Bușteni cu serviciul religios al tîrnosiriĭ uneĭ biserici, la care serviciŭ a asistat M. S. Regina: apoĭ congresiștiĭ fură salutațĭ de d-l T. G. Djuvara, delegatul Ateneuluĭ, în încăperile căruia congresul trebuia să lucreze.

La toate aceste cuvîntărĭ și urărĭ de bună sosire, răspunseră congresiștiĭ străinĭ, și anume d-l George Maillard, din partea Franțieĭ, care, într'o lungă și frumoasă cuvîntare, arată însemnătatea poporuluĭ român în mișcarea culturală europeană și încheie că un asemenea popor nu poate rămînea străin de o întreprindere atît de civilizătoare ca apărarea proprietățiĭ literare contra jafuluĭ și despoieriĭ, în prada cărora ea este lăsată astăzĭ. După d-l Maillard, luară cuvîntul d-l Wouwermans, delegatul belgian, care, într'o strălucită improvizație, înalță și el meritele poporuluĭ român, asămănîndu-l cu Belgia, și arătînd că și Belgia a fost mult timp țara contrafacerilor literare. Apoĭ vorbi d-l Osterrieth, delegatul prusian, Morel, al Sviţereĭ, care, într'o cuvîntare cu mult spirit, ce răscumpăra organul săŭ cam stins, arătă modul cum a fost tratat pînă acum micul arboraș al proprietățiĭ literare. După el, d-l Castori, delegatul italian, printr'o călduroasă chemare, sfîrșită cu fraza, că sufletul italian salută sufletul Românieĭ, înflăcără toată sala. Șirul cuvîntărilor fu închis cu cîteva cuvinte ale d-luĭ Monduit, membru al Camereĭ de Comerț din Paris.

Chiar de la prima ședinșă se prevăzu că izbînda congresuluĭ va fi deplină, și toată lumea era într'o părere, că discursurile rostite de Românĭ fusese, atît ca formă, cît și ca fond, la înălțimea celor rostite de membriĭ străinĭ, și că România ieșise cu izbîndă din această primă încercare de întrecere cu reprezentanțiĭ civilizațieĭ apusene.

* * *

In şedinţa de după amiază, precum şi în celelalte treĭ şedinţĭ de lucru se desbătură întrebările privitoare la proprietatea literară şi artistică. Nu voim să redăm aceste desbaterĭ însăşĭ, lucru ce se va îndeplini în analele congresuluĭ, carĭ se vor publica aicĭ la noĭ şi prin îngrijirea noastră, în un mare şi frumos volum; dar voim să reproducem înţelesul întrebărilor tratate, spre a pune în lumină ce însemnează proteguirea proprietăţiĭ literare şi artistice.

Producţia intelectuală este rezultatul uneĭ muncĭ personale şi, întru cît cea maĭ dreaptă obîrşie a proprietăţiĭ este munca, se înţelege că omul are un drept de proprietate şi asupra plăzmuirilor gîndului săŭ.

S'a intimpinat contra întindereĭ dreptuluĭ de proprietate şi asupra productelor gîndiriĭ două felurĭ de argumente, unele juridice, altele de oportunitate. Ca argument juridic s'a căutat să se aducă împrejurarea că omul, pentru a dă fiinţă uneĭ plăzmuirĭ intelectuale, trebuĭe să lucreze cu elemente obşteştĭ, cu limba, ideile şi procedeurile cunoscute tuturor. Acest argument s'a adus însă şi contra proprietăţiĭ lucrurilor, şi nu este ceva noŭ ce s'ar putea invoca anume împrotiva proprietăţiĭ intelectuale. S'a maĭ întimpinat însă, că o asemenea restrîngere în folosinţa de lucrările intelectuale ar dauna civilizaţieĭ care are nevoe de cît maĭ mare împrăştiere de ideĭ. Dar noĭ nu ştim întru cît împrăştierea ar fi daunată, prin faptul că s'ar da voĭe numaĭ aceluia ce a dat naştere plăzmuirilor să le răspîndească în public, şi s'ar împiedeca numaĭ cît ca alţiĭ să se folosască din exploatarea lor. Trebue făcută o deosebire între răspîndirea uneĭ ideĭ şi folosul material ce se poate trage din ea. Tot atîţĭa librarĭ bună oară se vor grăbi a publica şi a traduce o carte bună. Deosebirea va fi numaĭ în persoanele ce vor încasa foloasele băneştĭ ale publicăriĭ saŭ ale traduceriĭ, şi aicĭ nimenĭ nu poate sta la gîndurĭ să recunoască, că dreptul de a se folosi din specularea aceleĭ plăzmuirĭ trebuĭe să-l aibă numaĭ acela ce i-a dat naştere. Cine poate susţinea că brevetele de invenţie aŭ restrîns saŭ dăunat facultăţiĭ de iscodire a oamenilor, cu toate că ele asigură bucurarea de foloasele uneĭ iscoade numaĭ celuĭ ce a făcut-o. Ba din contra, brevetele de invenţie aŭ înteţit maĭ mult pe oameniĭ înzestraţĭ cu acel dar, a se pune pe lucru, întru cît ştiaŭ că folosul va fi al lor şi nu al altora.

Odată ce se primeşte principiul, urmările decurg de la sine. Nimenĭ nu va maĭ putea plagia pe altul, fără a fi pedepsit; nimenĭ nu va maĭ putea traduce pe un autor ce are un drept asupra scrieriĭ sale, fără a-ĭ plăti ceĭa ce va pretinde; asemenea nu se vor maĭ putea localiza pĭese de teatru, fără învoirea autorilor; nimenĭ nu va maĭ putea reproduce prin fotografiĭ tablourĭ de pictorĭ ce încă aŭ drept asupra plăzmuirilor

lor, saŭ reda cîntece prin fonografe saŭ caterince (flaşnete), fără învoirea autorilor.

Dar aicĭ se naşte o controversă foarte gingaşă. Pînă unde să se întindă această oprire? Bună oară pasurile iscodite de o dănţuitoare saŭ modul de declamare al unuĭ actor saŭ de cîntare al unuĭ cîntăreţ, constitue ele nişte drepturĭ de proprietate, şi orĭ ce imitare a lor, fără prealabilă înţelegere, alcătueşte ea o încălcare a proprietăţiĭ intelectuale? Apoĭ ideile curate, bunăoară ideia arhitectuluĭ aceluia, căruia i-a venit pentru întăia oară în minte să facă să dee toate camerile unuĭ apartament în o singură sală de intrare, poate saŭ nu fi ea imitată? Fi-va învoit ca un autor de manuale didactice, să întrebuinţeze, pentru o carte de cetire, poeziĭ saŭ bucăţĭ de proză din deosebiţĭ autorĭ? Dacă cineva împrumută numaĭ ideea obştească, tema saŭ teza uneĭ piese, dar o îmbracă în o cu totul altă formă, comite el o faptă învoită saŭ oprită? Un matematic descopere nişte teoreme saŭ demonstraţiĭ noue ale unor teoreme vechĭ. Se pot reproduce aceste descoperirĭ, în o carte de şcoală, fără înţelegere cu autorul lor? Cînd se critică o lucrare, până la ce grad e învoit să se reproducă locurĭ din ea, pentru a nu face un abuz şi sub pretext de critică, să se reproducă lucrărĭ întregĭ în chip nelegal?

Iată tot atîtea întrebărĭ ce se nasc cu prilejul proprietăţiĭ literare, dar pe care noĭ, chiar după desbaterile urmate, credem că nu trebue legiferate, de cît prin principiĭ de tot obşteştĭ, lăsînd judecătoruluĭ tot largul să poată aplica dispoziţiile legale la cazurile individuale.

Altă întrebare însemnată privitoare la proprietatea literară este acea a timpuluĭ cît producătorul opereĭ trebue să se bucure de roadele eĭ. S'ar putea crede că, întru cît este vorba de un drept de proprietate, el ar trebuĭ sa fie vecinic şi să se transmită dreptul de publicaţie al operelor literare şi artistice, cum se transmite acel pe un imobil saŭ pe o avere mobilă, ab intestato saŭ prin testament, din om în om, până la nesfîrşitele.

Această ideie însă, deşi s-a ivit şi a fost desbătută în congresele anterioare, a fost părăsită, si s-a găsit de cuviinţă a se mărgini în timp durata dreptuluĭ de proprietate, drept ce în vremile noastre maĭ cu seamă, unde noul şi neaşteptatul loveşte minţile, nicĭ nu ar maĭ înfăţişa un interes vecinic pentru producător, saŭ pentru aceĭ ce-ĭ urmează în bucurare de roadele munciĭ, întru cît valoarea luĭ bănească ar scădea simţitor, pe cînd pe de altă parte opera luĭ ar cădea aşa de mult în domeniul public, prin însuşirea ideilor şi a formelor, încît ea nu ar maĭ aparţinea individualităţiĭ care ar fi produs-o.

Dar pe de altă parte, acest timp de bucurare de roadele uneĭ lucrărĭ intelectuale iarăşĭ nu trebue să fie prea scurt. Aşa legea romînească, după ce recunoaşte dreptul autoruluĭ de a se

bucura de roadele munciĭ luĭ în tot răstimpul vieții luĭ, mărginește, pentru moștenitorĭ, prelungirea dreptuluĭ de excluzivă folosință numaĭ la 10 anĭ. Un autor care ar muri îndată saŭ puțin timp după isprăvirea uneĭ lucrărĭ, nu ar transmite bună oară copiilor săĭ de cît perspectiva de a se folosi din munca sa numaĭ scurtul timp de 10 anĭ, cînd poate tocmaĭ scrierea luĭ, nepătrunzînd bine în public, nu va fi încă căutată și cumpărată, și tocmaĭ cînd ar începe să fie prețuită, ar înceta terminul de bucurare al autoruluĭ și scrierea luĭ ar cădea în domeniul public. Așa s'ar fi întîmplat cu Eminescu, dacă el ar fi avut copiĭ, și în orĭ ce caz frațiĭ luĭ aŭ fost lipsițĭ de dreptul de a se folosi de venitul alcătuirilor luĭ Eminescu, de oare-ce ele începură a se vinde maĭ mult tocmaĭ la vre-o 10 anĭ după moartea luĭ, îmbogățind pe librariĭ și pe editoriĭ scrierilor luĭ. O nedreptate strigătoare la cer!

Este deci învederat că trebue prelungit termenul de folosință al opereĭ pentru autor saŭ pentru ceĭ ce-l urmează. In Spania termenul este de 80 de anĭ; în Franța de 50 de anĭ. Congresul anuluĭ acestuĭa a menținut termenul de 80 de anĭ, ca cel maĭ potrivit pentru bucurarea unuĭ producător intelectual de folosul munciĭ luĭ.

Multe probleme le ridică reprezentațiile teatrale, traducerile și imitațiunile, și toate aceste probleme trebuesc atinse de legĭuitorul asupra proprietățiĭ literare și artistice.

Fiind însă că producerea acestuĭ fel de proprietate ĭea, pe fie ce zi maĭ mult, în sinul societățiĭ civilizate, caracterul internațional, este de dorit ca să unifice pe cît se poate interesele apărăriĭ eĭ. In 1896 s-a încheĭat la Berna o convenție la care s-aŭ alipit cele maĭ multe din statele civilizate maĭ, rămînînd răzlețe: Statele-Unite, Anglia, Țările-de-jos, Rusia și Romînia.

Congresul din anul acesta, ținut în Bucureștĭ, avea de scop tocmaĭ a atrage și pe România la intrarea în convenția de la Berna, și lucrul s'a făcut chĭar din ședința înaugurală, cînd Miniștriĭ de Instrucție și Justiție aĭ Statuluĭ nostru aŭ declarat că Guvernul este dispus a primi să facă parte din grupul statelor ce aŭ adoptat acea convenție, și că vor numi o comisie care să studieze lucrurile.

*
* *

Și era timpul ca România, care pășește tot maĭ repede pe calea civilizațieĭ, să facă să înceteze odată jaful și abuzul ce se făcea la noĭ cu proprietatea literară a străinilor. Franța maĭ ales este prădată și despoĭată în chipul cel maĭ larg de autoriĭ noștri și maĭ ales de ceĭ dramaticĭ, pe cît și de ziarele noastre.

Toate foile politice conțin foițe cu romane traduse de pe-

cele franceze; se alcătuesc bibliotecĭ întregĭ, cu preț redus, din traducerĭ de cărțĭ franceze; romanele cele maĭ scandaloase ale uneĭ sfere oarecare din literatura franceză găsesc îndată la noĭ traducătorĭ, carĭ le pun la îndămîna publiculuĭ ce nu știe *încă* franțuzește; teatrul nostru este înțesat de bucățĭ franceze, traduse saŭ așa zis localizate, ceĭa ce nu este de cît un furt maĭ mult saŭ maĭ puțin ascuns; se reproduc prin copiĭ în țară fotografiile saŭ gravurile editate în străinătate, etc.. etc.

Această stare literară și artistică scandaloasă, rezemată pe bucurarea de averea altora, trebue să înceteze odată, dacă voim să luăm și noĭ un loc cuviincĭos între popoarele civilizate. Dacă voim să ne folosim de plăzmuirile intelectuale străine, să facem să se împărtășească autoriĭ lor din cîștigul dobîndit de la ele: căcĭ e în adevăr nedrept ca să se dea *Stîngerea* de 20 de orĭ în șir, ca *Nunta luĭ Țopîrdea*, localizată, să facă grădina plină de maĭ mult de 15 orĭ, ca traducerile romanelor franceze să se vîndă în toată țara, și autoriĭ adevărațĭ ale tuturor acestor producerĭ literare să nu se înfrupte nicĭ cu un ban din încasările realizate de ceĭ ce și le-aŭ însușit fără nicĭ un drept.

Și să nu se creadă că țara saŭ Guvernul nostru sînt de vină, dacă nu se respectă la noĭ proprietatea literară străină. Există doar o lege apărătoare a acesteĭ proprietățĭ încă din anul 1862, votată și promulgată pe timpul luĭ Cuza Vodă, acel Domnitor care s'a gîndit aproape la toate nevoile poporuluĭ român; dar, lucru straniŭ, nicĭ străiniĭ, nicĭ chĭar Romîniĭ nu aŭ vrut să recurgă maĭ nicĭ odată la proteguirea eĭ. E drept că pentru straini folosirea de dispozițiile eĭ ocrotitoare era stînjenită prin îndatorirea depozituluĭ unuĭ număr de exemplare, odată cu tipărirea, la ministeriile noastre; dar nu se poate spune că era o condiție afară din cale de greŭ de îndeplinit. Se vede însă că maĭ mult de cît această condiție, se răspîndise așa un zvon neîntemeĭat că în România proprietatea literară este expusă la jaful tuturor—și că lucrul trebue să fi fost așa, se vede de pe împrejurarea că nicĭ măcar naționaliĭ nu aŭ recurs, decît în timpurile din urmă, la proteguirea aceleĭ legĭ. Era într-adevăr o părere nedreptățită ce se lățise în public, că legea din 1862 fusese abrogată prin legile posterioare, codul civil din 1865 și Constituția din 1866, pînă ce o hotărîre a Curțiĭ de Casație arătă că legea preseĭ din 1862, care conține tocmaĭ dispozițiile ocrotitoare ale proprietățiĭ literare, este încă în deplină putere.

Totuș este invederat că dispozițiile legiĭ din 1862 nu maĭ sînt îndestulătoare pentru a mulțămi cererile conștiințeĭ juridice maĭ ascuțite ale vremurilor noastre, și că decĭ o legiuire nouă se impune, care trebue așternută pe tipul comun, primit de majoritatea națiilor civilizate prin convenția de la Berna.

Miniștriĭ de Instrucție și de Justiție, care s-aŭ legat prin declarațiile lor a lua această măsură, aŭ și numit comisia care să lucreze un proĭect de lege pentru aderarea Românieĭ la convenția internațională din capitala Elvețieĭ.

In această comisiune, Academia noastră este reprezentată prin d-l Ollănescu și prin acel care are onoarea a vă face această expunere. Dar maĭ este de luat aminte că proteguirea proprietății literare străine, departe de a ne fi spre daună, ne va aduce foloase netăgăduite; căcĭ punîndu-se o stavilă innămoliriĭ minţeĭ româneștĭ de către productele minţilor străine, se va da un avînt proprieĭ noastre literaturĭ.

* * *

Ţara noastră are tot interesul de a fi cunoscută de străinĭ interes atît material, pentru a încheia cu eĭ legăturĭ comerciale cît și moral, pentru a putea fi judecată și apreţuită după adevărata eĭ valoare; pentru a introduce în minţile străinilor o idee adevărată despre starea și năzuinţele noastre; căcĭ tindem doar cît maĭ mult a pătrunde în altarul civilizaţieĭ, lucru ce nu se va îndeplini cu desăvîrșire, cît timp preoţiĭ ce slujesc în el nu ne vor primi cu braţele deschise.

Comitetul românesc al congresuluĭ s'a gîndit decĭ a se folosi de numeroșiĭ oaspeţĭ străini pe care ni-ĭ aducea congresul, spre a arăta ţărilor din care eĭ venise, o icoană cît maĭ credincioasă a stăriĭ atît materiale cît și morale a poporului romîn.

In toate petrecerile ce le-am dat, în toate preumblările ce am făcut cu eĭ, în toate manifestările vieţiĭ noastre la care ĭ-am făcut să fie faţă, am căutat a le arăta viaţa românească. Așa în două concerte pe care le-aŭ auzit, am pus să le cînte artiștiĭ noștri ceĭ maĭ de seamă: G. Enescu, vestitul nostru violonist, Charlotta Leria, renumita profesoară de canto de la Conservatorul din Bucureștĭ, D. Dinicu, violoncelistul nostru neasemănat și G. Boscoff, tinărul pianist care făgăduește atît de mult. Le-am arătat apoi prin programul executat, că dacă muzica clasică este în mare cinste la noĭ, și muzica noastră naţională preţuește ceva, și pentru a dovedi aceasta, orchestra a cîntat rapsodia românească a luĭ Enescu sub conducerea autoruluĭ eĭ. Nu puţină cinste ne-a făcut marele pianist și compozitor de baleturĭ din Paris, Pfeiffer, cînd a acompaniat la piano pe Enescu în sonata în *sol major* a luĭ Mozart.

La teatru am făcut pe congresiștĭ să vadă o reprezentaţie a *Avaruluĭ* luĭ Molière, comedie bine cunoscută tuturor, jucată în românește de minunatul nostru artist Brezeanu, și ca să le arătăm frumuseţea sunetelor limbiĭ româneștĭ, am adaus la reprezentaţie un act din *Despot Vodă* al luĭ Alexandri, în care eĭ aŭ putut să admire și costumurile cele frumoase ale vechilor boierĭ românĭ.

Am dus pe congresiștiĭ străinĭ la Curtea de Argeș, spre a le arăta una din minunile arhitecturiĭ noastre, și eĭ aŭ rămas încîntaţĭ de armonia formelor și colorilor aceluĭ juvaer, încadrat în privazul vast și măreţ al îndepărtatelor culmĭ, și apoĭ

la expoziţie aŭ văzut eĭ ĭarăşĭ, în toate părţile, tipul arhitecturiĭ româneştĭ, răsarite aşa ca prin minune din mintea a doĭ tinerĭ arhitecţĭ : Ştefănescu şi Burcuş. Dar ce nu aŭ maĭ văzut eĭ la expoziţie! Odoarele vechĭ româneştĭ din măreaţa Culă, minunatele cusuturĭ şi horbote din expoziţia femeilor române, sondele din aceĭa a petroluluĭ, pe carĭ le-aŭ văzut şi aidoma dealungul Prahoveĭ, pe lingă Cimpina. Rar am întilnit oamenĭ maĭ înflăcăraţĭ de vederea uneĭ expoziţiĭ, ca congresiştiĭ germanĭ, francezĭ, elveţienĭ, belgienĭ şi italienĭ. Cu toţiĭ mărturisiaŭ că expoziţia din Bucureştĭ întrece pe cele ce se ţin chĭar acuma aĭurea prin Europa. Ea este cea maĭ elegant întocmită şi cea maĭ bogată prin al eĭ conţinut. Intre congresiştĭ eraŭ şi maĭ mulţĭ redactorĭ de la marile foĭ şi reviste din ţările străine, care toţĭ ne-aŭ promis că vor trece, în ziarele lor, dărĭ de samă despre cele ce văzuse şi admirase în Bucureştĭ.

Banchetul în care s-aŭ rostit, ca şi la şedinţa inauguărăriĭ, de maĭ mulţĭ Romînĭ, închinărĭ de pahare tot aşa de frumoase, de calde şi de elocvente ca şi cele ce aŭ răsunat din gurile străine, l'am dat în marile şi strălucitele sălĭ ale Ministeruluĭ de Externe, punînd pe congresiştĭ în uĭmire prin bogăţia şi luxul localuluĭ în care îĭ primĭam.

La preumblarea de la Sinaĭa, după ce am petrecut în drumul spre acolo în chipul cel maĭ minunat cu jocurĭ de gîndirĭ, congresiştiĭ, după ce aŭ admirat frumuseţea loculuĭ şi a vilelor ce'l umplu, aŭ avut marea cinste şi fericire de a fi primiţĭ toţĭ în corpore în audienţă de Maiestăţile Lor Regele şi Regina, la Castelul Peleş. Maiestăţile Lor aŭ fost de o graţiozitate fără seamăn; căcĭ, după ce aŭ ţinut cerc cu toţĭ congresiştiĭ în salonul cel mare al casteluluĭ, aŭ venit ĭar între noĭ, cînd luam ceaĭul în frumoasa sală de mîncare, după care aŭ fost invitaţĭ de M. S. Regina să vadă sala eĭ de muzică, unde M. S. Regina aduse însăşĭ pe Enescu, spre a cînta din orgă. Apoĭ duse pe congresiştĭ în camera eĭ de lucru. Cînd ieşĭaŭ din castel, Maiestăţile lor se arătară încă odată la uşa apartamentelor lor, spre a întinde mînile tuturor vizitatorilor. Cit de încîntaţĭ aŭ rămas congresiştiĭ de această înaltă băgare în samă, nu am nevoĭe a maĭ însemna.

In ziua de pe urmă a congresuluĭ duserăm pe congresiştĭ la Constanţa, de unde maĭ mulţĭ din eĭ eraŭ să se îndrepte către Constantinopole. Aicĭ le arătarăm întăĭ, la Cernavoda, podul cel măreţ, apoĭ la Constanţa însăş, plaja de la Mamaĭa, marile basenurĭ pentru petrol, primindu-ĭ pe bordul vaselor româneştĭ la ospătarea dată de comună, în sunetul muzicilor întovărăşite de basul adînc al măriĭ.

Dacă adăugim către aceasta lucrările pline de merite ale celor patru juriştĭ de samă aĭ ţăriĭ noastre, carĭ s'aŭ îndeletnicit cu întrebarea proprietăţiĭ literare, desbaterile la care luară

parte membrii români ai congresului în decursul şedinţelor de lucru, putem spune cu siguranţă, şi după însăşi mărturisirile lor înflăcărate, că petrecerea congresiştilor în România le-a lăsat o iutipărire neştearsă a unui popor ce tinde la viaţă şi propăşire pe toate tărîmurile desvoltării omeneşti.

Congresul proprietăţii literare a fost unul din evenimentele cele mai fericite ce aŭ venit să se adauge la marele avînt al ideiĭ romîne ce şi-a luat zborul prin expoziţiia jubilară. El va însemna o eră nouă în viaţa noastră civilizată, data cea dintăi cînd Europa incununată cu razele eĭ artistice, ştiinţifice şi literare, vine la noĭ, la noĭ, care pănă acuma eram obicînuiţĭ a merge totdeauna la dînsa.

A. D. Xenopol

Revino

Revino cu drag în spre mine,
Iubit al visărilor mele,
Şi lasă sub spuza uĭtăriĭ
Pojarul gîndirilor rele.

Din facla nestînsă-a nădejdeĭ,
Din dorurĭ trezite cu 'ncetul,
O făşie-aprinsă desprinde
Şi mi-o trimite de-a dreptul.

Nu-ĭ gînd să nu'şĭ schimbe popasul
In culmea 'ncercărilor grele;
Aruncă sub spuza uĭtariĭ
Pojarul gîndirilor rele.

Adinoela

Inceputul Teatrului in Moldova

(Urmare)

XXVI

In timpul reprezentaţiunilor teatruluĭ francez şi romîn, vine din Cernăuţĭ în Iaşĭ d-na Frisch 1) cu o trupă nemţască de opere spre a da cîte-va reprezentaţiĭ în capitala Moldoveĭ.

Prin un anunciŭ tipărit cu data din 31 Ianuarie 1842 se face cunoscut publiculuĭ, că: «Madam Friş mergînd la Bucureştĭ cu trupa sa de opera nemţască, are cinste să înştiinţeze pre înalta nobleţă şi respectabilul public, că în trecerea sa prin această Capitalie, va da o serie de 4 reprezentaţiunĭ de opere clasice, şi anume:

Lunĭ	2	februar	1842	*Norma*
Mercurĭ	4	»	»	*Lucreţia Borgia*
Vinerĭ	6	»	»	*Meta di Portici*
Sîmbătă	7	»	»	*Robert Diavolul.*

D-niĭ abonaţĭ la teatrul franţez cari ar dori să-şĭ oprească saunele, sunt poftiţĭ se înştiinţeze pre casierul teatruluĭ d. Luzzato, până Lunĭ la 12 ciasuri dimineaţa.

Preţul locurilor

Lojiĭ de rîndul I	30	sorocoveţĭ
Benuare	24	„
Lojii F	16	„
Scaune de la 1 la 36	6	„
Celelalte scaune	4	„
Parterul	3	„
Galeria	1	„

Distribuţia pieselor şi numele actorilor se vor însemna prin deosebite afişurĭ».

Iaşĭ, 31 Ianuarie 1842 2).

---

1) D-na Frisch era cunoscută în capitala Moldoveĭ prin concertele sale vocale ce dăduse în 2 şi 11 Noemvrie 1841.

2) Acest anunciŭ se află la biblioteca Academieĭ romîne pachet „Teatru" Foĭ răzleţe.

Indată după acest anunciŭ aŭ şi început reprezentaţiile teatruluĭ de opera nemţască, cu *Norma* de Bellini, care s-a dat în 2 Fevruar 1842.

Despre modul cum s-a jucat această operă, găsim în *Albina românească* [1]), următoarea dare de samă:

«Carnavalul nostru, în alţĭ anĭ atît de strălucit s-a văzut astă dată nevoit a primi agiutor din ţărĭ străine. Drept aceĭa Madama Friş, directriţa teatruluĭ din Bucureştĭ, aŭ sosit aicĭ de Cernăuţĭ cu o trupă de 35 artiştĭ, cu scop a ne da un şir de cele maĭ frumoase opere precum: *Lucreţia Borgia*, *Muta di Portici*, *Robert diavolul*.

«Intăia reprezentaţie aŭ început cu *Norma*, acel capo-d'operă a luĭ Belini, pe care eleviĭ Conservatoruluĭ filarmonic dăduse la 1838 în limba romînească, şi care acuma s'aŭ reprodus în limba ghermană spre mulţemirea publiculuĭ.

«Madama *Stelţen* în rolul de Norma şi Mad. *Bahn'*, în acel de Adalgiţa aŭ învrednicit aplaosurĭ sunătoare maĭ ales în frumosul Duo: «Vezĭ o Normă cum oftează!»

«Noĭ avem fără îndoĭală prilej a preţui talentul şi a celorlalţĭ artişĭ, şi nădăjduim că vom auzi şi pe Madama Friş, a căria vers armonios şi metod chiar italian ne încîntase alte dăţĭ.

«Aceştĭ artiştĭ vor merge peste puţin la Bucureştĭ, unde sunt angajaţĭ pe un an de zile».

După ce s-a jucat operile prevăzute în anunciul pe care l-am vazut, s-a maĭ dat lunĭ în 9 Fvr. 1842 opera Belisario de Donizetti.

Reprezentaţiile trupeĭ de operă a d-neĭ Frisch aŭ încîntat publicul Ieşan, care apreţuind valoarea musicală a artiştilor şi frumuseţa operilor jucate, a cerut ca opera Norma să se maĭ repete încă odată.

Iata ce găsim în *Albina românească* [2]) despre aceasta:

«După ce a închiet şirul reprezentaţiilor, şi după ghenerалnica cerere, repetuind încă odată opera Norma, Madama Friş, directoara acesteĭ trupe, rosteşte înalteĭ noblese şi publiculuĭ respectabil a eĭ recunoştinţă pentru bine-voitoarea îngăduinţă cu care aŭ primit aceste reprezentaţiĭ».

Atît teatrul francez cît şi cel moldovenesc după încetarea trupeĭ de opere, îşĭ urmaŭ reprezentaţiile lor cu mare succes, şi în public se vedea o mulţămire generală că pe lîngă teatrul francez, teatrul nostru romănesc mergea înainte pe calea progresuluĭ.

Totuşĭ publicul care auzise operele reprezentate de trupa adusă de d-na Frisch, şi în care acuma se deşteptase gustul muzical într-un mod simţitor, vroĭa ca pe lîngă teatrul francez

1) An. 1842 No. 11. pag. 44. Fevruarie 5.
2) An. 1842 No. 13, pag. 48, Fevruarie 12.

și moldovenesc să fie cu orĭ-ce preț și *opera*; de aceĭa Direcțiunea ținînd samă de dorințele publiculuĭ, se îndreptă catră foasta directoară de operă Frisch, care încă nu plecase din Iașĭ, la Bucureștĭ, după cum era hotărîtă propuindu-ĭ ca să aducă o trupă de operă. Doamna Frisch primește propunerea făcuta de Direcțiunea teatruluĭ, și în 20 Fevruarie 1842, ea încheĭe un contract cu guvernul pe timp de doĭ anĭ cu începere de la 1 Septemvrie 1842 și până la 1 Maĭ 1844. Prin acest contract se dă ca ajutor d-neĭ Frisch un ajutor de 1000 galbinĭ și să stipulează între altele, ca: trupa de operă să fie nemțască și să aducă și o trupă franceză, remăind ca actoriĭ teatruluĭ moldovenesc să fie sub conducerea directoareĭ Frisch, și să dea în cursul abonamentuluĭ cel puțin 16 reprezentațiĭ moldoveneștĭ, ĭar guvernul să aĭbă a-ĭ da, 12 persoane, 6 barbațĭ și 6 femeĭ, pe care să-ĭ învețe în școala teatrală, după chipul îndatoririeĭ către care sunt eĭ chĭemațĭ.

Iată și contractul:

CONTRACT

Eŭ mă însărcinez cu direcția teatruluĭ din Eșĭ, pe vreme de doĭ anĭ, cu îndatorire a înoi acest contract după cererea Ocîrmuireĭ sub condițiile următoare:

1) Mă îndatoresc a aduce o trupă complectă pentru opera nemțască și vodevilurĭ franțuzeștĭ.

2) Trupa opereĭ va fi conpusă precum în jos să arată:

Doue cîntărețe întăĭ (prima), una al doilea (secunda), (o subretă) (care joacă rola de camardineră), doĭ tenorĭ, două basurĭ, un bas bufon, un bariton, șase femeĭ și șase barbați pentru hor, un capelmaistru, un sufler, un zugrav, un mașinist și mădulările orchestruluĭ. Trupa de vodevilurĭ și comediĭ, va fi alcătuită de numărul trebuincios spre parastisirea pĭeselor celor maĭ nouă și maĭ vestite.

3) Cîntărețiĭ și actoriĭ însărcinațĭ cu rolele întăĭ vor fi aleșĭ cu dinadinsul din artiștiĭ ceĭ maĭ însemnațĭ și cu maĭ bune însușirĭ, îndatorindu-mă a pune alțiĭ în locul celor ce nu vor fi după plăcerea publiculuĭ.

4) Ma îndatoresc a da opere marĭ și nouă, tragice și comice din compunere italienească, franțuzască și nemțască.

5) Am să daŭ pe toată luna cîte douesprezece reprezentațiĭ de abonament, adică șase opere și șase vodevile saŭ comediĭ. La întîmplare cînd unul din artiștĭ s'ar înbolnăvi saŭ ar urma altă impedecare, îmĭ va fi ertat a da în loc de operă, un vodevil și vice versa.

6) Fiește care operă și vodevil se va parastirisi și se va îndeplini cu toată cuviința încît să poată mulțemi așteptarea cinstituluĭ public, și pe toată luna se vor da cîte doue opere și treĭ vodevile nouă.

7) Osebit de acele douesprezece reprezentaţiĭ a abonamentuluĭ, îmĭ va fi slobod a da încă două reprezentaţiĭ *suspendìŭ* pe lună, afară de benefisurile cîntăreţilor şi a actorilor, şi atuncĭ numaĭ voĭ da cîte odată şi pĭese şegalnice şi mucalite nemţeştĭ.

8) Pe tot anul (de la 1 Sept. pănă la 1 Maĭ) voĭ da 90 reprezentaţiĭ abonamente pe care le voĭ împărţi în două abonamenturĭ, fieşte care cîte 45.

Preţul locurilor pentru un abonament de 45 reprezentaţiĭ:

O lojă de rangul întăĭ	45 galbenĭ
» » » » doile	20 »
O lojă la benuar	35 »
Un scaun la rîndul întăĭ	12 »
» » » » al doile	9 »

9) Teatru şi odăile ce se află acolo, mi se vor da fără plată pe vreme cît va urma contractul meŭ, şi schimbările care neprevăzut s'ar putea întîmpla, atingătoare de proprietaoa caseĭ, nu mă privesc pe mine.

10) Guvernul îmĭ dă un ajutor de una mie galbenĭ pe an.

11) Pentru ca se pot întimpina cheltuelile ce voĭ ave, guvernul îmĭ va da înainte pe anul întăĭ 400# în socoteala acestuĭ ajutor.

12) Mi se învoeşte privileghia a da în teatru balurile măscuite.

13) Afară din cele doua abonamenturĭ *suspendìŭ* însemnate prin acest contract, mi să învoesc încă două asemene la începutul fieşte căruĭa an, în care eŭ voĭ înfăţoşa pe amîndouă trupe şi apoĭ voĭ începe reprezentaţiile abonamentuluĭ.

14) Mă îndatoresc până în două lunĭ a aduce un zugrav bun pentru decoraţiĭ şi un mahinist pentru aranjarisirea şteneĭ, şi a face cel puţin douăzecĭ decoraţiĭ nouă, maşine, perdele şi altele. Lampile voĭ aduce de la Viena, după moda cea maĭ nouă, precum şi un policandru noŭ pentru salonul teatruluĭ.

15) Inchizăşluesc cu parola me că cîntăreţiĭ şi actoriĭ vor fi aleşĭ cu cea maĭ mare îngrijire, şi trupa va fi maĭ bună de cît aceasta de acum, pentru că voĭ ave îndestulă vreme a face voĭaj în Austria şi în Franţa spre a alege ceĭ maĭ bunĭ artiştĭ din carĭ se află acolo, (bine înţelegîndu-se, cu leafa ce le voĭ pute propune după contractul meŭ).

16) Mă făgăduesc încă a angajarisi cel puţin 10 mădularĭ de orchestru, toţĭ muzicanţĭ bunĭ din Conservatoria de Praga, sau de Viena, încît toate părţile întăĭ a orchestruluĭ se vor eczecutarisi de către profesoriĭ de muzică, ĭar muzica militară va îndeplini partea al doile.

17) Daŭ parola me sfîntă că voĭ împlini cu scumpătare toate condiţiile acestuĭ contract, şi voĭ pune toată silinţa spre a cîştiga încrederea cu care maŭ învrednicit Inălţimea sa şi Guguvernul.

18) Doresc a mă supune privigherii unuĭ întăĭ director ales de boerĭ.

19) Aceĭ 400 # înainte, mi se vor da la trecerea me în luna luĭ Maĭ, prin această Capitalie, mergînd atuncea în voĭajul meŭ spre angajarisirea artiștilor.

20) Actoriĭ teatruluĭ moldovenesc vor fi subt direcția me, și eŭ mă îndatoresc a da în cursul abonamentuluĭ cel puțin 16 reprezentațiĭ moldoveneștĭ. Guvernul îmĭ va da 12 persoane, 6 barbațĭ și 6 femeĭ, pe care eŭ mă îndatoresc aĭ învața în școala teatrală după chipul îndatorireĭ cătră care sînt eĭ chiemațĭ.

21) La întîmplare de foc arzind casele teatruluĭ, responsabilitaua nicĭ cum nu va căde asupra guvernuluĭ; contractul acesta se va socoti anularisit, și eŭ nu voĭ pute întinde întru aceasta nicĭ o cerire de pretenție.

22) Contractul să începe de la 1 Septemvrie 1842, și se sfirșeşte la 1 Maĭ 1844, calendar vechĭ.

S'aŭ făcut în Eșĭ la 20 Fevruarie 1842 [1]).

(Urmează) Teodor T. Burada

1) Vezĭ dosarul postelnicieĭ No. 113 din 1836 pag. 210.

Colecția Costachi Negri

în Pinacoteca din Iași

Directorul Muzeuluĭ, Gh. Panaiteanu, aflînd că marele patriot și amator de arte-frumoase Costachi Negri, posedă o frumoasă galerie de tablourĭ vechĭ originale, a stăruit cu toată căldura pe lîngă dînsul, care venise atuncĭ la Iașĭ de la Constantinopol, unde era ambasador, ca să o depună vremelnicește în *noul Muzeŭ ieșan*. Negri, judecînd că ar fi de mare folos tablourile sale pentru tinerimea studioasă, a consimțit la propunerea făcută de Panaiteanu, împuternicindu-l, a rîdica tablourile de la locuința profesoruluĭ Nicolae Ionescu, și a le așeza în zisul Muzeŭ sub garanția și răspunderea personală a luĭ Gheorghe Panaiteanu, ceĭa ce s-a și făcut și apoĭ s-aŭ primit tablourile la 7 Aprilie, anul 1861, contra uneĭ adeverințĭ.

Credem nimerit a caracteriza prin puține cuvinte pe distinsul bărbat de stat care a contribuit, cu o parte din operile cele maĭ de valoare, la bogăția artistică a pinacotecii din Iașĭ.

Costachi Negri s-a născut în Tg. Ocna din vechea și marea familie boerească Negri. A fost nu numaĭ un patriot de frunte, dar și un distins bărbat de stat, calitățĭ, care, întovărășite de simțirea luĭ caldă, românească și de curățănia sufletuluĭ săŭ, ni-l redau pe Negri ca pe o figură venerabilă din trecutul Moldoveĭ și a Românieĭ unite.

Inima sa aleasă, generozitatea și modestia sa ne amintesc pe mariĭ și în acelaș timp rariĭ bărbațĭ, cu care o țară trebue să se mîndrească.

Era un om care avea vecînic în inima și în mintea sa, numaĭ îndeplinirea datoriilor față de țara care l-a născut, pe care o ĭubea mult, și a căreĭ interes îl punea vecînic înainte; nimic nu-l ispitea, și cînd în 1858 prieteniĭ luĭ politicĭ iĭ oferiră tronul Moldoveĭ, Negri nu primi [1]). Modestul C. Negri a fost orĭcînd gata pentru apărarea neamuluĭ, arătîndu-se mare diplomat în chestiile din afară și puternic orator în sfaturile țăriĭ. La 27 Decemvrie 1848 la Paris, în ziŭa de Sf. Ștefan, în mijlocul emigranților romînĭ și a studențimeĭ de acolo, C. Negri cu tot focul luĭ pentru Unirea țărilor surorĭ strigă: [2])

> «In visurile mele înflorite se arată viitorul Româniеĭ. Suntem milioane de Românĭ! Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare? Unirea, numaĭ Unirea!... Să trăĭască dar Unirea Românilor. etc.» [3])

Apoĭ purtarea sa la conferințele din Viena, unde fusese trimis ca reprezentant al Moldoveĭ în 1855 [4]); inteligența și dibăcia luĭ în chestia averilor mănăstireștĭ [5]), pe care a început s-o desbată la Constantinopol, pe timpul luĭ Grigore Ghica și a deslegat-o cu izbîndă fericită pentru Țările Române, ca trimis al Mareluĭ Domnitor Alexandru Cuza, precum tot el a stăruit din răsputerĭ pentru unirea Principatelor; propunerea îndrăzneață în divanul Ad-hoc al Moldoveĭ (1857) *pentru împroprietărirea țaranilor*; discursul săŭ din Noemvrie 1857, pentru darea drepturilor tuturor creștinilor de orĭ-ce rit, statornicițĭ în țară; și în sfîrșit faptul că nu s-a arătat nicĭ odată obosit față de orĭ și ce chestiune privitoare la țara sa—toate acestea, sunt dovezĭ puternice de întinsa activitate a luĭ C. Negri, și despre rîvna și caracterul acestuĭ mare bărbat.

Fiind un om cu părerĭ noue, și înrîurit de ideile sociale din Apus, Negri e în frunte la orĭ și ce mișcare patriotică și luptă din răsputerĭ pentru dreptatea și înălțarea Românilor.

C. Negri a fost, după cum am văzut, un mare om politic și unul dintre ceĭ maĭ distinșĭ barbațĭ de stat. Nu maĭ puțin însă, cu simțirea luĭ caldă și sinceră, a fost și un prozator de frunte. Și dacă politica țăriĭ a cîștigat mult prin persoana luĭ C. Negri, literatura romînească a pĭerdut un mare prozator, căcĭ

---

1) Revista Nouă an. II No. 9 (Oct. 1899) parg. 321: „Amintirĭ despre C. Negri de A. Papadopol-Calimah.

2) Idem.

3) Această cuvîntare a fost publicată de V. Alecsandri, după autograful luĭ C. Negri în „Foaĭa societățiĭ pentru Literatura și Cultura Romînă în Bucovina“ No. 5 din 1868 p. 144—45 și maĭ tîrziŭ în „Revista Nouă“ an. II No. 9 p. 324—25.

4) Vezĭ scrisoarea Mareluĭ Vizir Iafet Pașa din 7 April (26 Mart) 1855 cstră Vodă Ghica și celelalte acte publicate în Gazeta de Moldavia No, 27, 28 din 7 și 11 April, Iașĭ 1855 și în Buletinul Oficial al Moldoveĭ din 1855.

5) Vezĭ D. Raletti. Suvenire și impresiĭ de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopol, pag. 146—155, Paris 1858.

trebue să spunem, că preocupaţia de căpetenie a luĭ C. Negri, a fost politica, ĭar nu literatura. Păcat numaĭ că Negri n-a voit să-şi înscrie numele tot cu atita demnitate în istoria literatureĭ, după cum a făcut-o în istoria policeĭ româneştĭ.

Din scrierile luĭ C. Negri în proză găsile, putem nota :

Treĭ serĭ la Veneţia, scrisă la Veneţia şi publicată în „Foaĭa ştiinţifică şi literară ; peg. 12—15 ; 85—88 ; 132—134 ; 142—144. Iaşĭ, 1844.

Notiţĭ asupra logofătuluĭ Conachi, publicate în „România literară“ ; pag. 73. Iaşĭ, 1855.

Mazepa traducere după Lord Byron, din care se păstrează numaĭ o parte, de sora sa d-na Catinca Negri [1]).

Uă lacrimă, traducere tot din Byron ; diferite discursurĭ rostite în Divanul, ad-hoc şi camera Moldoveĭ [2]).

Toate bucăţile luĭ sunt scrise într-o frumoasă limbă romînească, cu avînt puternic, cu stil caracterictic, cu ideĭ înalte şi cu mult patriotism sincer. Şi putem zice că tot acela ce a scris Costache Negri, nu e de cît pictura inteligenţiĭ luĭ viĭ şi simţiriĭ luĭ româneştĭ.

Costache Negri a avut şi multă dragoste pentru arte, dovedind un simţimînt înalt, întîlnit rar la alţĭ barbaţĭ de stat. El, încetul cu încetul, şi a adunat una cîte una din pînzele maestrilor vestiţĭ aĭ lumiĭ ca : Van Dyk, Velasquez, Murillo, Carlo Dolce, Veronese, Giulio Romano, Francesco Abani, Cassano Nicolo (Nicoletto), Guido Reni, Bourguignon, Salvotor Roza, Bassano şi alţiĭ, multe tablourĭ din cele maĭ însemnate, aşa că a alcătuit o colecţie de o valoare foarte însemnată, din care o bună parte (39 tablourĭ) a dat-o Pinacoteciĭ din Iaşĭ [3]), cu condiţiune de a nu se strămuta nicĭodată Pinacoteca saŭ şcoala din Iaşĭ.

---

1) Revista Nouă, l. c. 1899.

2) Buletinul şedinţelor ad-hoc al Moldoveĭ şi Monitorul Oficial respectiv.

3) In afară de tablourile date Pinacotecii din Iaşĭ, aŭ maĭ rămas încă multe tablourĭ în familie, din care, am avut prilejul să văd la d. Dimitrie Greceanu (actualul ministru de justiţie) nepot luĭ Costache Negri, şi un peisaj original de *Salvator Roza*, reprezentînd *un Amurg*, în care nu lipseşte stafajul favorit al luĭ Salvator Roza—un călător, urmat aicĭ de un cîne. Tabloul era acoperit de o pătură groasă de fumul timpurilor şi pe unele locurĭ crăpat şi cu bucăţĭ de culoare sărite de pe pînză, maĭ ales în umbre, aşa că nu se putea tistinge marele calităţĭ ale opereĭ. Acest tabloŭ l-am restaurat eŭ împreună cu d. C. D. Stahi pictor şi cel maĭ bun restaurator din ţară. Prin metodele cele maĭ bune în ale restauraţieĭ, cu mare luare aminte am acoperit micile golurĭ ale pînzeĭ şi am scos păturile întunecate ce învaluia tabloul şi ca prin farmec eşĭa la lumină preciziunea desemnuluĭ şi tonurile calde şi transparente ale mareluĭ maestru Salvator Roza.

Şi desigur avem multe tablourĭ vechĭ de mare valoare în ţară. Unele din ele staŭ ascunse fără a se şti de valoarea lor ; ĭar altele aŭ căzut pradă nechibzuinţeĭ acelora carĭ fără a cunoaşte ştiinţa şi arta restaurăriĭ, le-aŭ reintocmit perzîndu-le cu totul valoarea, fapt care se datoreşte decĭ proprietarilor acestor opere.

Insușirile cele maĭ superioare pe care s-ar putea cere uneĭ personalitățĭ, aŭ fost întrupate în acea luĭ *C. Negri.*

Toate documentele, corespondența, acte oficiale ce le poseda Negri, după dorința luĭ, aŭ fost încredințate luĭ Vasile Alecsandri spre publicare, însă publicarea nu s-a făcut, după cum se vede aceasta din scrisoarea doamneĭ Smaranda Roseti [1])

* * *

De și tablourile colecțiuneĭ C. Negri aŭ fost primite în ziŭa de 7 April 1861 și formaŭ mîndria pinacotecii de Iașĭ, slujind în acelaș timp și pentru eleviĭ școaleĭ, însă ele eraŭ lăsate numaĭ depozit pe sama luĭ Panaiteanu, până cînd urma să se hotărască dobîndirea lor de Pinacoteca ĭeșană, fiind-că după cum spunea C. Negri, el „nu se îndura a se despărți de niște vechĭ prietenĭ care ĭ-a adunat unul cîte unul". Cu toate acestea comoara artistică, prețeluită după starea țăriĭ, la 114150 leĭ ar fi dăruit-o Negri desăvîrșit pinacoteciĭ din Iașĭ, dacă împrejurărĭ grele

---

1) In dorința de a afla cît maĭ multe pe deoparte, despre C. Negri, iar pe de alta despre obîrșia deosebitelor însemnate opere de artă care le-a adunat Negri rînd pe rînd, poate corespondențe, însemnări despre cumpărătura lor, de la cine, cînd, cu cît, cum zic, cu aceste dorințĭ, m'am îndreptat la 10 Ianuar 1906 onor. nepoate a luĭ C. Negri, d-na Smaranda Rosetti, la Măcin, jud. Tulcea, cu rugămintea de a-mĭ împărtăși cîte-ceva, maĭ ales noțiți și corespondențe privitoare la operele de artă ale colecției Negri. Lipsind din țară maĭ mult timp, d-na Rosetti mi-a răspuns în cuprinsul următor cîte-va lunĭ maĭ tîrziŭ:

Măcin 12 April 1906.

Prea stimate Domnule,

De două lunĭ și maĭ bine lipsind din țară dusă în voiaj cu fica mea d-na Tezcano, în Sicilia etc., găsesc întorcîndu-mă acasă răvașul D-stră, la care vin a vă răspunde că, cu mare părere de rău, nu posed decît vre-o cîte-va scrisori familiare de la unchiul meŭ Costachi Negri. Toate hîrtiile documente, scrisorĭ politice cu Domnitorul Cuza, Miniștriĭ străinĭ din Constantinopol, relative la politica țăreĭ noastre, au fost date, după o dorință exprimată de Negri, prietenuluĭ V. Alexandri, cu condiție a le documenta și publica. Insă Alexandri a murit fără să fi împlinit această dorință și maĭca mea, d-na Catinca Negri, sora luĭ C. Negri, cerînd înapoĭ acele hîrtiĭ, d-na Alexandri aŭ răspuns *că o parte le-aŭ luat A. Papandopol și celelalte nu se știe ce s'au făcut.* Am aflat că s'ar găsi vre-o cîte-va la Academie, la Bucureștĭ, cu părere de rău, a nu putea să vă îndatoresc.

Vvă rog domnul meŭ a primi expresia considerațiuneĭ și stimeĭ ce vă păstrez.

(ss) **Sm. Rosetty**

Tot în acest scop de a maĭ afla cîte ceva despre Negri s-a adresat d-neĭ Rosetti, și d-ra Eugenia Carcalechi tînără scriitoare făgăduĭa mult, dar pe care moartea a răpit-o prea timpuriŭ. Eugenia Carcalechi în timpul din urmă să ocupa cu un studiu asupra luĭ C. Negri. Ce s-a făcut cu acest studiŭ început saŭ poate și terminat nu știm. Ar fi păcat să se mistuĭe sau să se împăuneze alțiĭ cu munca stăruitoare și desinteresată a alesuluĭ spirit critic al tinereĭ scriitoare.

n-ar fi dat peste Negri, după cum vom vedea maĭ departe, și cum reĭesă din interesanta corespondență pe care o dăm maĭ la vale.

* * *

Tablourile aŭ stat fără nicĭ o grijă de la 1861 până pe la 1871, și pe cînd Panaiteanu se mîngiĭa din ce în ce maĭ mult cu ideĭa că aceste tablourĭ să rămînă proprietatea pinacotecĭĭ, el se trezi cu următoarea scrisoare de la Negri:

Tirgul-Ocna 29 Iulie 1871

Domnule Director,

Am însărcinat pe ginerile meŭ Ștefan Sturza a lua spre a mi le trimite, tablourile ce s-aŭ depositat de către d-l Nicolae Ionescu în Academia de pictură.

Vă rog decĭ să bine-voițĭ a i le trăda.

Asemenea vă rog maĭ vîrtos să primițĭ recunoscătoarele mele mulțumirĭ pentru starea cea bună în care ele aŭ fost ținute, precum și încredințarea, D-le Director, a prea osebiteĭ mele stime și considerare.

(s) C. Negri

Știrea aceasta primită pe neașteptate a atins în mod foarte adînc și dureros pe Panaiteanu, amenințat, de a se vedea despărțindu-se de acele 39 tablourĭ, care prin valoarea lor artistică formaŭ în adevăr podoaba principală nu numaĭ a galerieĭ din Iașĭ, ci a țărĭĭ întregĭ.

Panaiteanu, bănuind îndemnul ce silea pe Negri să-șĭ ĭee tablourile, a și dispus imediat ca pe deoparte să se înceapă copierea lor de către elevĭ; ĭar pe de alta plecă îndată la Bucureștĭ, spre a stărui din toate puterile pe lîngă generalul Tell, Ministrul Cultelor, *ca să se cumpere de către stat*, în vederea valoreĭ lor artistice și a altor considerațiunĭ pe care le-a expus.

In urma stăruințeĭ luĭ Panaiteanu ministrul Tell a însărcinat în taĭnă pe directorul Pinacotecĭĭ de a telegrafia luĭ Negri la Tirgu-Ocna, spre a-ĭ comunica prețul tablourilor, însă potrivit cu starea financiară a țărĭĭ.

Imediat Panaiteanu pe de o parte telegrafiază luĭ Gh. Șiller, profesor ajutor la școala artelor frumoase din Iașĭ și restaurator la Pinacotecă, următoarele:

„Bucureștĭ 24 Septemvrie 1871. Profesoruluĭ Șiller Iașĭ, Universitate. Urgent răspundemĭ la scrisoarea din 13 Septemvrie relativ la prețul tablourilor ce are d-l Negri, pentru a se comunica neîntîrziat d-luĭ Ministru. Aștept până Marțĭ. Grăbește-te. (s) Panaiteanu".

Iar pe de altă parte telegrafiază luĭ Negri:

„Bucureștĭ, Septemvrie în 26 zile 1871, D-luĭ Costachi Negri Tg.-Ocna.—Vă rog comunicațĭ grabnic prețul tablourilor d-v

depositate Iaşĭ, însă combinat după starea financiară a ţăriĭ, spre a stărui în persoană pentru a lor cumparare“ (s) Panaiteanu, Hotel Concordia.

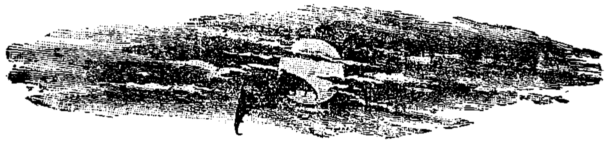
La aceste telegrame Panaiteanu primeşte următorul răspuns în Bucureştĭ de la Şiller ;

„Iaşĭ 25/7 Sept. Oct. 1871, Negri n-a răspuns, Sturza aşteaptă telegrama, epistola trimisă explică, maĭ trimit urgent telegrama (s) Şiller“ ; ĭar Negri în 3/15 Octomvrie 1871 îĭ răspunde că : «Azĭ sosit acasă; mă grăbesc a vă răspunde ca D-v să preţuiţĭ tablourile. (s) Negri».

Panaiteanu se afla într-o situaţiune foarte grea, faţă de acest răspuns al luĭ Negri, căcĭ pe de o parte operile fiind de o însemnată valoare nu putea să le preţăluĭască prea puţin ; pe de altă parte, visteria statuluĭ era prea slabă pentru a răspunde valoarea tablourilor şi în acelaş timp dorea cu orĭ-ce preţ să rămînă şi tablourile pinacoteciĭ. La 5 Octomvie din Bucureştĭ el telegrafiază din noŭ luĭ Negri:

«D-luĭ Costachi Negri Tg.-Ocna.—Tablourile sunt nepreţuite. Sunt pus între Scylla şi Carybda, între cĭocan şi nicovană. Din respect către artă şi romînizm nu cutez a le preţui singur. Rog scoteţi-mă din ambara şi decideţĭ singur preţul prin telegramă (s) Panaiteanu», la care Negri răspunde în 8/20 Oct. 1871. «Vă rog preţuiţĭ d-v însuşĭ saŭ cu alţi artiştĭ tablourile, ca uniĭa ce sunteţĭ competenţĭ în asemenea afacere. Salutare prietenească. (s) Negri.

(Urmează) A. D. Atanasiu

Săruna, 21 Decembre 1906.

Stimate amice A. D. Atanasiu

Mulțumesc de atențiunea ce s-a dat neînsemnatuluĭ «ceva» trimes ca Datinĭ la Aromînĭ....

P-aci timpurile sînt din cale afară neprielnice. Ne gîndim cum să ne apărăm viața și o zi trăită e o zi cîștigată, dăruită...

Iți trimet într-un doar, aci alăturatul manuscris datorit uneĭ romănce din Săruna (Salonic); maĭ mult ca o curiozitate. Aci nu-ĭ timpul să-nflorească literile româneștĭ cînd ți se contestă dreptul de a exista măcar ca român cum eștĭ plăzmuit.

Ți-l trimet ca să daŭ semn de viață și dovadă că nu pot uita prea mult interesanta revistă ce devine neaoșa „Arhiva“.

Articolul maestruluĭ A. D. Xenopol: „Expoziția și ideia unitățiĭ naționale“ a înfiorat simțirile Aromânilor de aci întrunițĭ într-o șezătoare. E ca psalmul unuĭ sfătos, asemuitor cu al profeților neamuluĭ biblic. Așa proporțiĭ iea în imaginația aprinsă și terorizată a celor maĭ meridionalĭ românĭ tot ce se încheagă în vederea unitățeĭ neamuluĭ...

Petrecere bună de sărbătorĭ. Urez revisteĭ și bravilor eĭ conducătorĭ viață îndelungată și spornică.

Cu dragoste frățească

Dr. Șunda

Suflet neiubit

Fuseserăm într-o lungă preumblare. Obosiți ne-am oprit sub poalele unuĭ copac mare, umbritor, alăturĭ de care se auzia deslușit cadența murmuruluĭ unuĭ isvor, ce părea că-țĭ vorbĭa așa de limpede și senin, ca vorbele uneĭ inimĭ curate.

După ce ne-am desfătat, de priveliștea cea minunată ce se deschidea ochilor, am reluat firul convorbireĭ noastre, care devenise așa de atrăgătoare, încît ne interesa pe toțĭ.

— Și așa, cum vorbeam, aceste suflete de femeĭ, din cale afară de simțitoare, aŭ un ce, care te robește, căcĭ în toată

firea lor, e atîta gingășie, încît, chiar dacă nu ne-am lega de ele prin ĭubire, totușĭ trebue să ne înduioșeze prin simțimîntul de milă și omenie ce ne inspiră. O da, au cîte-o dată, stărĭ sufleteștĭ așa de taĭnice și cĭudate, așĭ putea zice—că nu e nevoĭe de vorba lor, pentru a le citi în ochĭ toată mișcarea sufletească și simțirea de care sînt cuprinse.

O tăcere mormîntală, se făcu între noĭ. In fiecare din noĭ, poate se ivĭa amintirea vre-unuĭ suflet adînc de femeĭe, nepătruns poate—căcĭ puținĭ sînt aceĭ ce pot să-l înțeleagă.

Se oprise năprasnic în mijlocul vorbireĭ, ca și cum un lugubru zîngănit de clopot de biserică ĭ-ar fi rupt șirul...... Ișĭ șterse cele două lacrimĭ ce-ĭ jucaŭ în ochĭ, șoptind încet, nedeslușit un nume de femeĭe......

Prea sfîntă și vorbitoare era durerea, pentru ca să maĭ întrerupem această evlavioasă clipă :

Și cu sforțare urmă :

— Da, mĭ-am adus aminte de o femeĭe, care m-a ĭubit și care......

Și care ? ! !

— Avețĭ răbdare. Vă voĭ mărturisi. Sînt așa de împovorat cu amintirea eĭ, că trebue să mă maĭ liniștesc—de și cea maĭ grozavă lovitură, ce-mĭ pot da, e să mă scobor în intimitatea sufletuluĭ meŭ.... Ne plăcusem. Era tînără ca de vre-o 19 anĭ. Prin dragostea ce ne înlănțuĭa, îĭ dădeam fiorĭ și farmece ce ea nu simțise până atuncĭ. Nu era prea frumoasă. Dar cu toate astea, nu știŭ ce avea, că-mĭ plăcea să o văd în fie-care zi. Cînd n-o vedeam îmĭ lipsĭa, cum mĭ-ar fi lipsit aĭerul și lumina.

Ea din ce în ce, fără să-mĭ daŭ seama, era cuprinsă tot maĭ mult de ĭubire către mine.

Mă fermecaŭ ochiĭ eĭ, care eraŭ așa de vorbitorĭ și împărtășitorĭ, încît puteaĭ citi în lumina lor, ca într-o carte, toată starea eĭ sufletească.

Eram încîntat de vocea eĭ, ce răsuna cu atîta armonie la auzul meŭ!

Cînd tîrziŭ după mĭezul nopțeĭ, cîntam vre-o melodie plăcută nouă, eram copleșiți, de înminunarea celor ce ne ascultaŭ; căcĭ era aria coardelor celor maĭ simțitoare, ce puteaŭ ĭeși din lira doruluĭ și simțireĭ noastre. Nu-mĭ deștepta nicĭ un gînd răzleț, căcĭ o ĭubiam maĭ mult cu sufletul.

Am stat numaĭ puțin timp împreună—și nu credeam că această ființă ce-mĭ părea schimbătoare, ca orĭ-ce femeĭe, să se lege așa tare de mine, cu toată duĭoșia și ilusiile anilor eĭ.

Gura eĭ, nu-mĭ repeta, decît o poveste tristă, povestea inimeĭ eĭ... că n-a fost iubită de nimenĭ....

După puțin, m-am despărțit de ea, stînd maĭ bine de 6 anĭ, departe în alte lumĭ, sub alte cerurĭ, în care timp, aproape o uitasem.

Era o ĭubire, ca orĭcare alta, de care sîntem capabilĭ noĭ bărbaţiĭ.

Noĭ sîntem aceĭ, ce predispunem femeile în spre uitare şi demoralizare.

Ni le apropiem, cu acea uşurinţă de care maĭ apoĭ ne putem lesne desbăra, fără să luăm în seamă gingăşia inimeĭ lor.

Tot de la noĭ le vine decăderea, căcĭ ce grozavă desnădăjduire trebuie să îndure, cînd sînt părăsite, de aceĭ ce le-aŭ dat primele raze ale fericireĭ!

Ciţĭ bărbaţĭ nu s-aŭ înecat durerea în paharul de vin, pe care l-a deşertat de atîtea orĭ, până n-aŭ maĭ ştiut de eĭ.

Şi cîte femeĭ părăsite de ĭubiţiĭ lor, n-aŭ plecat în neştire, ca nebuniĭ, ce vor să fugă, ca să scape de vedenia sfîşietoare ce le chinueşte viaţa.

In acest timp de despărţire nicĭ nu m-am interesat de ea. Din cînd în cînd, străbătea până la mine cîte-o slabă licărire, prin care ştiam doar că există...

In curăţenia sufletuluĭ mărturisind, ca o spovedanie, în acest moment de scumpă amintire, că de la o vreme o uitasem aproape cu desăvîrşire.

....După atîţea anĭ, cînd m-am întîlnit cu ea din noŭ, am văzut în ochiĭ eĭ, tot aceĭaşĭ căutătură aprinsă de maĭ înainte.

Insă sărmana, era maĭ slabă şi bolnavă. Ochiĭ şi vorbele maĭ stinse. O vedenie, care părea că se maĭ zbate şi ar vrea să scape din agonia morţeĭ... Intr-o zi, vorbindu-mĭ de boala şi de suferinţele ce a trebuit să îndure în lipsa mea, s-a pornit într-un hohot de plîns, că nu se maĭ putea opri.

Şi eŭ am stat rece—nedumerit—nu-mĭ puteam da seamă, că această izbucnire, provine din sforţările marĭ ce făcea, pentru a-şĭ înăbuşi patima ce o învinsese.

O, în acel moment, ochiĭ îĭ eraŭ un jăratec de ĭubire, cum nu mĭ-a fost dat să maĭ văd în viaţă.

Intr'una din zile, nu s-a maĭ putut stăpîni... mĭ-a căzut în braţe, cerşindu-mĭ compătimire.

Sărmana femeĭe, de milă, s-o ĭubesc!

Ce frumos îmĭ exclama cîte-odată: „tu mă înveţĭ să trăiesc. Viaţa mea acum începe".

Avea dezmĭerdărĭ şi naĭvităţĭ de o stîngăcie fermecătoare.

Dar o notă tristă, îĭ întuneca tot sufletul. Era temerea de a nu o părăsi ca altă dată şi de aci frica de a nu zdrobi din noŭ legăturile maĭ strînse fără îndeplinirea tuturor visurilor ce ea legase de noua noastră întîlnire.

Cîte-odată, era atît de desnădăjduită şi îngrozită de frica părăsireĭ, că-n mijlocul plăcereĭ celeĭ maĭ marĭ începea să plîngă.

Atuncĭ suferеam şi eŭ, daor plîngea pentru mine, doar de mine-şĭ legase viaţa—a o lăsa, ar fi însemnat să o omor.

Şi o ţineam departe de toate păsurile mele, numaĭ să ĭ redaŭ fericirea deplină.

Dar ea, pătrundea în tot—în tot și se îndoia de statornicia iubireĭ mele, vecînic tremurînd de groaza singurătățiĭ zileĭ de mîne.

La cea maĭ mică mișcare sufletească—la o glumă, la o vorbă strecurată alteĭ femeĭ străine, suferea, plîngea.

— O să mă omor, ca să mor înainte de a mă părăsi fericirea și iubirea ta... îmĭ repeta mereŭ.

Și ?

Și... n-am crezut-o.

. . . .

Intr-o zi, m-a chemat să-ĭ daŭ ajutor—dar era prea tîrziŭ, era plecată în lumea cea de vecĭ.

Am strigat-o, am acoperit-o cu sărutărĭ—am plîns, cum nu plînsesem nicĭ odată.

Pe fața eĭ, încremenise surisul, prin care mă mustra, cînd mă găsia bănuit.

. . . .

Azĭ mă mustru, că n-am putut înțelege pe acest suflet așa de gingaș, al căruĭ viață atîrna de vorba și resuflarea mea[1]).

Deca

---

1) Dacă am publicat această ușoară schiță, am făcut-o fiind că este un însemnat document asupra moduluĭ cum Aromâniĭ aŭ început a scri romînește.

(Redacția)

Monastirea Neamțului

Insemnătatea ce-şĭ aŭ monastirile în țara noastră şi în deosebi aceasta de care am a mă ocupa, reĭesă din rolul mare ce l-aŭ avut în trecutul nostru ortodox şi național. Şcolĭ nu numaĭ de ştiință mult timp, ci încă focare de învățătură creştinească, de adăpost la grele împrejurărĭ, monastirile la noĭ maĭ aŭ acea însuşire, rar întîlnită aĭurea, că aŭ fost pururea echoŭ credincĭos al doctrineĭ ortodoxe, statornice în credință şi bună cinstire, fără a fi dat cîndva loc neînțălegerilor religioase, carĭ pe aĭurea aŭ stîrnit marĭ amestecăturĭ.

Depozitare credincioase a învățăturilor pe care şi le-aŭ însuşit, monastirile aŭ fost pe timpul vijeliilor, modele la care Romîniĭ creştinĭ privind, n'aŭ lunecat nicĭ a se ademeni de Papiştĭ şi nicĭ a se înscri în şirul Lutero-Calvinilor, carĭ pe aĭurea făcuseră marĭ dobîndirĭ.

În monastire de către călugărĭ s'aŭ lucrat parte din cărțile noastre dogmatice şi maĭ toate cele liturgice, atît înainte de născocirea tiparuluĭ, cît şi după aceea. Lucru care-şĭ are nu o însemnătate de a doua mînă cînd vom privi trebuințele simțite pe atuncĭ în bisericĭ; cînd ne vom gîndi la numărul mare al bisericilor zidite de un Ştefan, eroul Moldoveĭ şi alțĭ Domnitorĭ şi boerĭ, ne vom da maĭ bine seamă despre golul ce ar fi fost în biserici fără cărțĭ trebuitoare cultuluĭ divin şi învățămîntuluĭ sfînt al bisericeĭ. In mare parte aŭ răspuns acesteĭ nevoĭ călugăriĭ de prin monastirile noastre romîneştĭ. Am zis romîneştĭ, căcĭ ele aŭ fost nu numaĭ focare de credință, ci încă şcolĭ în care naționalizmul şi patriotizmul nu aŭ fost neîngrijite. Avînd în fruntea lor în trecut boerĭ, carĭ cu drag la bătrînețe luaŭ rasa călugărească, aceştĭ ştiură a adapa pe frațiĭ lor, cu adevărate simțimente naționale. Iar prin presărarea acestor monastirĭ în toată țara, la munte ca şi la şes, străbuniĭ noştri aŭ ştiut aşa de bine a'şĭ da seamă de greutatea timpurilor prin care treceaŭ, aŭ ştiut aşa de bine să pună o temelie trainică ortodoxismuluĭ şi naționalizmuluĭ. Identificînd simțimintele religioase şi naționale în popor, acesta la rîndul luĭ crezindu-li-se recunoscător, şi-a arătat recunoştința nu numaĭ cu gura, ci încă şi

cu fapta, venind a pune la picioarele monastirilor săracul obolul său, iar bogatul parte saŭ toată averea sa.

Adunînd monastirile averi și mai presus de toate știind a le păstra și înmulți, deveniră în curînd focare și ale milosteniei revărsîndu-și acum ele ajutoriul și binefacerile între toți Romînii, care se îndreptaŭ la aceste case de milă, putem zice din mare vechime întocmite.

Fără să mai amintesc că ele aŭ varsat și varsă lumina asupra amurgului din trecut, voiŭ spune numai atîta că ele aŭ învlăstărit pe pămîntul patriei noastre *arhitectura*, *sculptura*, *pictura* și *muzica bisericească*, atunci cînd Orientul creștin înădușit de *Musulmani*, abia resufla.

Intre aceste monastiri cari ne-aŭ dat atîtea foloase în trecut, întăiul loc în partea Romîniei Moldovene îl are fără contrazicere *Monastirea Neamțului*.

Devenită centru de atragere nu numai pentru Romînii de dincoace și de dincolo de Carpați, ci încă și pentru cei din Rusia, *Monastirea Neamțului* cu deosebire a remas întipărită în inima poporului nostru, carele în privirea ei își are legende aparte. Bunii creștini Moldoveni, care încă mai trăesc, vorbesc cu înminunare și acea mulțămire ce o dă convingerea adîncă creștină, despre monastirea aceasta și despre marea serbătoare moldovenească ce în trecut ne oferea această monastire odată pe an, la *Inalțarea Domnului*, ori cum zice poporul la *Ispas*.

Vizitînd și eŭ în copilărie, cu părinții, această monastire la marea ei serbătoare, nu-mi mai remăsese de cît o slabă amintire, ceea ce poate lovi pe un copil : înghezuială cea mare, chilii și biserici și cu deosebire barbele pănă la pămînt ale unor călugări ce țineaŭ sfînta icoană la rugăciunile făcute afară.

De aceea m'am hotărît să o mai revăd și la vrîsta în care mă aflu. In acest scop mergînd în vara anului trecut și setos a putea cuprinde starea ei obștească, precum și ceia ce se află mai de valoare, în scurtul timp de o zi și jumătate, am luat note de pe unde am vizitat, iar aceste note 'mi permit a le da publicității sperînd că voiŭ stîrni în lumea învățată cercetări spornice și mai amănunțite asupra acestui monument de adevărată mîndrie națională și creștinească.

Incep cu biblioteca monastirii : Biblioteca se află așezată în patratul de case cu două caturi, ce slujește de zid încunjurător la două biserici din lăuntrul său. In acest pătrat de case se află *arhondaricul*, personalul administrativ și economic al monastirii, precum și sale pentru trebuințele monastirii. Locul unde se află astăzi biblioteca este la rîndul de jos în cîte-va camere boltite. Camerele aŭ uși și obloane de fer la ferești, prin urmare sînt bine asigurată în contra ori cărui pericol. Aici se așezară după focul cel mare care a mistuit această monastire în anul 1862 -63 Noemvrie 24, spre Duminică, prefăcînd în ce-

nuşă multe antichităţĭ,—cărţĭ de mare valoare, scăpate de foc poate singurele care ne-ar limpezi relaţiunile noastre cu Orientul creştin.

Am rămas încîntat în bibliotecă de regularitatea şi sînţenia cu care se păstrează, cea maĭ mare parte din cărţĭ, căcĭ am văzut în alte camere şi cărţĭ puse jos în teancurĭ, care deşi bine păstrate, însă bine ar fi să nu li se refuze şi lor onoarea de a fi în dulapurĭ închise.

Cercetînd catalogul cărţilor, am văzut, că această bibliotecă are foarte multe cărţĭ şi de mare valoare şi celuĭ ce s-ar hotărî a le cerceta iĭ trebue cunoştinţa limbeĭ slavone şi eline. Biblioteca acesteĭ monastirĭ pentrupreţiosul tezaur ce are merită a fi scormolită de teolog şi de filolog, ca şi de istoric şi arheolog, de toţĭ în fine care doresc a desmormînta trecutul nostru, căcĭ multe de toate cred că s'ar descoperi prin un studiŭ muncit şi îndelungat.

Părăsind biblioteca m-am îndepărtat spre biserica cu patronul *Inalţarea Domnuluĭ*, care se află aşezată lîngă biserica cu hramul *Sfîntuluĭ Gheorghe*, ĭar amîndouă în centrul patratuluĭ de care maĭ sus am amintit.

Vizitînd interiorul bisericeĭ, care 'mĭ lasă cucernice întipărirĭ, m-am suit pe o scară în veşmîntăria monastiriĭ, după ce am ridicat 16 trepte. Dar ce am văzut şi ce pot să spun? Desigur comorĭ nestimate, fie ca valoare ştiinţifică, fie ca valoare materială.

Nu voiŭ exagera de loc, daca voiŭ spune că la vederea atîtor odoare lucrate în argint, aur şi cu petre scumpe, la prima vedere ochiĭ s'aŭ pus pe toate şi pe nicĭ una, adică, mĭ-aŭ lăsat întipărirea, pe care poporul o esprimă prin: *'ţĭ ĭaŭ ochiĭ.*

Iată în fugă şi oare-care odoare de mare valoare, pe care le-am putut nota:

O Evanghelie slavonă, cea maĭ veche, dela 1436, pe pergament; o alta tot slavonă de pe timpul luĭ *Bogdan-Vodă*, anul 1512. O lingură de argint dată de *Tomşa-Vodă*, poartă inscripţia slavonă, *satul Rădăşeniĭ* (jud. Suceava). Apoĭ candele, tablale micĭ şi marĭ, de mare valoare. Multe obiecte maĭ maruntele ca: figurĭ de argint, simple saŭ aurite, ca bună-oară: ochĭ, picĭoare, mînĭ, urechĭ, degete, toate dăruite monastiriĭ în diferite timpurĭ de către aceĭ ce aŭ recurs la Dumnezeŭ, adevăratul şi singurul tămăduitor al sufletelor şi corpurilor, de la carele li s'aŭ dăruit lecuirĭ de boale.

Am maĭ văzut un *Panaghier* de la *Stefan cel mare*, cu inscipţia 7010 (1502), lucrat în sîrmă de argint şi suflat cu aur. Un pahar de argint din anul 7284 (1776). O cruce de la 1560 şi alta dela 1558. O cingătoare de fir de matasă de la 1672. Se maĭ află testamentul mitropolituluĭ *Varlam*, din care se constată că este din familia *Moţoc*.

De însemnat este evanghelia cea mare slavonă, pe care

înadins măsurîndu-o cu palma, ĭată-ĭ dimensiunile : 3 palme şi o şchioapă lungimea şi treĭ palme lăţimea, bine înţelegîndu-se măsurată cum stă închisă. Ea este aurită şi lucrată în sîrmă de argint, de o greutate aşa de mare, că abea o poate purta ceĭ maĭ voinic barbat, de altmintrelea trebue doĭ să o poarte.

N'am putut părăsi comoara aceasta fără a mă întreba, cum s'aŭ putut păstra şi se păstrează atîtea odoare de sute de miĭ, dacă nu de milioane, fără vre-o garanţie alta de cît încrederea personală ? Şi atuncĭ mĭ-am zis ? Nepreţuite sînt odoarele, dar de două orĭ maĭ nepreţuită este monastirea care le-a păstrat şi le păstrează.

Trecînd apoĭ în biserica cu hramul *Sf. Ghearghe*, ĭată ce am maĭ spicuit pentru noatele mele. Un aer de la 1437 cu inscrpţia slavonă de pe timpul egumenuluĭ *Silvan*, cusut pe matasă, cu fir de aur şi mărgăritare. Alt aer lucrat în relief de fiica luĭ *Petru cel Mare*, însuşĭ de mîna eĭ, de o frumuseţă de nedescris.

Pe lîngă acestea maĭ pot adăuga ca lucru ce merită de însemnat *strana Maĭceĭ Domnuluĭ*. Se maĭ află în biserică 2 tablourĭ : unul înfăţoşînd pe mitropolitul *Veniamin* şi altul pe metrop. *Iacob I Stamate*. Această biserică este prefăcută în 1826, dar pusă tot pe temelia celeĭ zidite la 1392 reparaţiunea ce i se vede făcută, nu este de cît în 1863. Forma bisericeĭ este o cruce, ĭar zidul numaĭ din pĭatră. Catapeteazma şi policandrele mi s-aŭ părut vechĭ.

Grăbit a vedea şi ceva gospodărie, am trecut la *Trapeză*. Ce contrast între odoărele artistic lucrate şi între mesele din sala de mîncare ! !

Inchipuĭască-şĭ cineva treĭ butucĭ bine geluiţĭ pe ambele lor feţe, de o grosime poate maĭ bine de un decimetru şi susţinuţĭ pe nişte picĭoare încrucişate destul de butucoase şi-şĭ va face o ideĭe de originalitatea meselor sofrageriеĭ, precum şi de vĭacul ce pot să slujească.

Uneĭ aşa case-ĭ prind aşa rarităţĭ.

Aceste treĭ mese destul de lungĭ se află întinse în marea sală (numită Trapeză) susţinută de patru stîlpĭ. Am văzut în Trapeză amvon şi galerie, apoĭ un tabloŭ al stareţuluĭ *Paisie*, mort la 1794. Acest barbat erudit şi cucerni ca scris mult în ramul teologic, lăsînd multe opere, toate manuscripte. El este reorganizatorĭul călugărizmuluĭ în Moldova.

Sala de care e vorba maĭ sus poate adăposti până la 250 de părinţĭ la mesele eĭ.

Părăsind trapeza şi cu ea patratul caselor, m-am dus la *Bogoslov* adică biserica *Sf. Ioan Teologul*, care în juru-ĭ are cimitirul plin de pĭetre mormîntale şi de inscripţiĭ.

De văzut este aicĭ gropniţa (cripta) unde se păstrează osemintele : capetele nu numaĭ ale călugărilor morţĭ, ci încă şi ale unor boĭerĭ care aŭ avut dragostea a fi înmormîntate în monăs-

tire trupurile lor, precum în vĭaţă fusese în ele şi pentru ele cu sufletele lor.

Nu-mĭ scapă din vedere capul fiiceĭ poetuluĭ *Puşchin*, numită Calipso, care se află aicĭ.

Am maĭ văzut 2 icoane foarte vechĭ: a Inălţăriĭ Domnuluĭ, şi a Sf. Ioan Botezătorul, luate (zice-se) de la cetatea Neamţuluĭ, de o vechime cred mare şi ceĭa ce întăreşte această credinţă este pictura pe icoana Inălţăriĭ aproape ştearsă. Cu totala eĭ ştergere se va pune şi capăt orĭ-căriĭ cercetărĭ ştiinţifice ce ar trebui făcut unor aşa antichităţĭ.

Despre cele lalte bisericĭ din monastire nu pot da încă nicĭ o ştire orĭ cît de scurtă de oare-ce le-am văzut din fugă, însemnez numaĭ că total monastirea Neamţuluĭ are 7 bisericĭ.

Nu voĭŭ trece însă sub tăcere aghĭazmatarĭul din faţa patratuluĭ de case, un fel de cerdac, rotund, prevăzut cu un turn nu tocmaĭ înalt. In lăuntrul săŭ se află un vas de pĭatră, prin mijlocul căruĭa străbătînd un tub ce este pus în legătură cu un izvor de apă, la timp cînd este a se face sfinţire de apă, ca la Botezul Domnuluĭ, se înşurubează de capătul tubuluĭ sfînta cruce prin care apoĭ rîdicîndu-se apa se asvîrle încet în vasul de pĭatră numit *aghĭazmatarĭŭ*, de la care şĭ-a luat numele acest cerdac.

Ar trebui să vorbesc încă de *Procov, izvorul Maĭceĭ Domnuluĭ, Pleşul mare* şi *Rusul mare*, ce se află nu departe de monastire, în munţĭ, între brazĭ, precum şi de alte localităţĭ, dar pe care nu le-am vizitat de cît şi maĭ în fugă.

Nu pot încheĭa aceste rîndurĭ fără de a aminti că pe poala munteluĭ, între brazĭ. aproape de monastire, se află *Pucĭosul*, adică două izvoare bogate de apă sulfuroasă, care atrag lumea suferindă de reumatizm. Ce bine ar fi cînd *Pucĭosul* s'ar transforma în locaş de băĭ!

Această monastire, *Monastirea Neamţuluĭ*, fala neamuluĭ nostru în prezent este impoporată de 280 de călugărĭ în care intră şi schiturile din juru-ĭ.

Trecutul de slavă al monastirilor noastre şi în deosebĭ al acesteĭa, ne zmulge întrebarea de maĭ răspund ele acum orĭ nu, scopulnĭ aşa de minunat realizat în trecut? Şi dacă ele nu maĭ sînt ceĭa ce aŭ fost, atuncĭ rămîne celor în drept toată datoria ca eĭ să se îngrijască a face monastirile noastre să fie puse pe acelaş nivel cu perechile lor din lumea ortodoxă. Timpurile prin care trecem cer a se da şi monastirilor noastre o luare aminte. Pentru toate aşezămintele noastre s-aŭ lucrat spre a le face să înflorească, se cuvine decĭ o îngrijire şi pentru ele, nu numaĭ pentru trecutul lor istoric, ci pentru binefacerile creştineştĭ şi sociale ce ar putea da bisericeĭ şi neamuluĭ nostru.

Gh. Aramă

STUDII FILOLOGICE

XI

ELEMENTE GRECEŞTI ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Croambă

dr. *krŏăbâ*, *klŏăbâ* branche (Popovicĭ, Rum. Dial. I 164 b), *klŏburéle* petites branches.

Et.: lat. pop. *c r u m b a = gr. κορύμβη, κόρυμβος jeune branche. Pentru *kl->kr-*, cf. *klĕăgâ>krĕăgâ*.

Horesc. Horă.

dr. *horésk* danser, chanter la hora, chanter, *hórâ* sorte de danse nationale roumaine, l'air dont on l'accompagne.

Et.: *hórâ* este un derivat imediat dela verbul *horésk*>gr. χορέω danser en choeur, exécuter des choeurs de danse, cf. χορός choeur, danse éxécutée par plusieurs personnages et ordinairement accompagnée de chant. Alte asemene derivate imediate avem: *bórtâ>bortésk>*botrésk*>gr. βόθρος (să se modifice în acest sens cele ce-am spus în Arhiva XVI 423), *vórbâ>vorbésk*>*v e r b e s c o. Din *hórâ* avem deminutivul *horičá*.

Ex.: Ian trage-mĭ o *horicea* pe struna cea subţirea! Bibicescu, Poes. Pop. 320.—In pădure naşte, în pădure creşte, vine acasă şi *horeşte* (Fluerul). Gorovei, Cimiliturĭ 150.—Prin grădină pe cărare, pagubă că-ĭ ĭarba mare şi nu pociŭ mere *horind*, mîndruluĭ versurĭ făcînd! Iarnik-Bîrseanu 253.—Ce *horeştĭ*, ce chiueştĭ, că de glasul gureĭ tale, da stă apa-n loc pe vale! Bibicescu 301.—Văd o dalbă de cătană ce *horăĭa* şi chiŭĭa. De cîntecele luĭ pica frunza codruluĭ. Bibicescu 301.

Urc. Urlu.

dr. *úrk, úrlu,* mr. *aúrlu* monter.

Et.: lat. pop. *o r i c o, *o r u l o>gr. ὄρος mont, cf. fr. *monter*>m o n t. Această etimologie înlocueşte pe cea dată în Arhiva XVI 428.

Vai

dr. *váĭ* interj. hélas!

Et.: *váĭ*>*ŭáĭ>gr. οὐαί hélas, cf. it. *guai*, vfr. *wai*, fr. *ouais*. Avem deci încă un exemplu de diftongul grecesc *aĭ* păstrat ca atare (Cellalt exemplu este *káir, káer*>καίρος, Arhiva XV 438).

ELEMENTE LATINE ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Adiiŭ

dr. *adíĭŭ* suflu uşor, lin (despre vînt), mr. *adíl'u, adíl'ŭ* respir, răsuflu, suflu uşor (despre vînt), clatin, mişc uşor (despre frunză).

Et.: lat. *a d h i l l i o, diminutiv dela a d h a l o souffler. Sunetul *í* este provenit din *e* prin analogiia formelor neaccentuate. Din înţelesul de suflu uşor, lin s-a dezvoltat acela de privesc cu blîndeţă, cu milă, pe care-l are mr. *adil'os* milos, compătimitor.

Aripă

dr. *arípâ, áripâ, árepâ, arĕápâ* pl. *arípĭ, áripì, árepĭ, árepe, (h)áripĭ,* mr. *áripâ, árpâ, ârpitâ, arĕápitâ, arápitâ* pl. *áripite, árpite, ắrikĭ,* mgl. *áripâ* pl. *iéripĭ* aile.

Et.: *áripâ* provine din *arípâ* prin schimbare de accent; din *áripâ* s-a derivat apoĭ *árepâ* prin prefacerea obişnuită a luĭ *i* neaccentuat în *e*; fiindcă existaŭ alăturĭ *áripâ* şi *arípâ*, s-a căutat să se facă şi alăturĭ cu *árepâ* o formă care să aĭbă accentul pe *e*, *arĕápâ*; mr. *árpâ* provine din *áripâ* prin sincopa luĭ *i*; din *áripâ, arĕápâ* s-aŭ făcut în mr. pluralele *ár(i)pite, arĕápite,* de unde apoĭ singularele analogice *árpitâ, ar(ĕ)ápitâ* (pentru pluralele în *-ite*, cf. pluralele în *-ate* d. p. *ármâ -ármate* şi pluralele în *-ute* p. p. *arís -arísute)*; pluralul mgl. *ĭéripì* provine din *ĭáripì*>*i* protetic + *áripì*; însfîrşit *arípâ* este un derivat imediat dela verbul **aripéz* (cf. dr. *în-aripát*, mgl. *iripát*) din lat. *a l i p o > a l a, cf. *tinnipo* > t i n n i o. Sufixul verbal la-

tin -ipo s-a păstrat în romîneşte în verbele *ćiripésk*>*tinniulo (Arhiva XVII 275) şi *îfiripéz*>tire.

Aruvinedz

mr. *aruvinédz* arroser.

Et.: **aruŭinédz*>lat. *rórino=arroro arroser, dela ros roris roŭă, cf. lat. *arroro* > rore, fr. *arroser*>*arrosare>ros(a), gr. δροσίζω>δρόσος. Dispariţiia lui *r* medial este datorită disimilaţiei, caşi în *róŭâ*>rora; iar prefacerea lui *ŭ* în *v* este atestată şi prin următoarele exemple:

mr. *adávgu*>adaugeo, *alávdu*>laudo, *ávrâ* răcoare, *avráre* răcorire>aura (mgl. *áurâ*) *káftu*> *kávtu*>*káŭt* (dr. *káŭt* la Weigand, Jsb. VI 26)>*cavito, *kukuviţâ* (accentul?) căciulă copilărească>**kukúvâ*>**kukúŭâ* > cuculla (Arhiva XV 440), *dânĕávra, danĕávra, denĕávra, adinĕávra* > **denĕáŭra*, cf. dr. *adinĕáurĭ, adiniŏárĕa* > ad + in + illam + horam, *fávur*> *fávru*>**fáŭru*>fabro, *flivár*, *flevár*>**fevlár*>**feŭlár*>februarius, *gávrâ*>**gáŭrâ*>gavula (ngr. ţaconian γράβα gaură>mr. *gávrâ* prin metateză, nu este deci vechiŭ german grabe, dupăcum crede Loewe în Zeitschrift für vergl. Sprachforschung 1904 p. 285—286), *hĭávrâ*>**hĭáŭrâ*>*febra, *mîdúvâ*>*mîdúŭâ*>medulla, *pâvríe*>**pâŭríe*> pavore, *préftu*>*prévtu*>**préŭtu*> previto, *puvóĭŭ* infecţie, murdărie>**puŭóĭŭ*>*puroneum, dela pus puris ordure, *távru*>taurus, *véduvâ*>**véduŭâ*> vidua, dr. *gâván*>**gâŭán*>gavus + -án, *gâvozdésk*>**gâvodzésk*>**gâŭâdzésk*>*gâŏádzâ*>gava + -(d) zâ, ban. *laoláwtâ*> *laoláŭtâ*>*laoláltâ* (Weigand, Jsb. III 223), ban. *núwâr, núvâr* (Weigand. Jsb. III 219)>*núŭâr*>*núâr*> nubilum, vban. *dzívâ dzíŭâ, ovédz* ovum pario>**oŭédz*>oŭ, *pívâ*>*píŭâ*>*pil(u)la (Dicţionar bănaţan circa 1670) dr. *máduvâ, mâdúvâ*>*mâdúŭâ*> medulla, *váduvâ*>*váduŭâ*>vidua, mgl. *štíva* (în izolarea *štíva* să nu-ţĭ *štíâ*=să nu-ţĭ ştie de urmă, Papahagi, Megleno-Rom. Glosar)>**štíŭa*, derivat imediat dela verbul *štíŭ* ?, istr. *avlát, alvát*>*aŭlát*>*allevatum, *áw, áv*>*áŭ*>habet, *ǫwdu, awzí, àwzít*>audio, *bów*>*bóŭ*>bove, *kǫwtu*>*káŭt*>*cavito, *dǫwę*>*dóŭâ*>duae, *dǫwu*>**dáŭu*>*dáŭ*>*dao, *gréw, grę̨wę*>*gréŭ, grĕáŭâ*>*grevis, *méw, mév*>*méŭ*>meus, *nę̨wu*>*nĕáŭâ*>nive, *nów, uówę*>*nóŭ, nóŭâ*>novus, nova, *préwtu, prévtu*>**preŭtu*

>p r e v i t o, *štęwu, stéávu*> *stèáŭâ*>s t e l l a, *štíwu, štiwút, štiwút*>*štíŭ*>s c i o.

Din aceste exemple tragem următoarea regulă fonologică: *ŭ* (=*u* consonans), indiferent de origină, se preface sporadic în *v*.

Bulbuc

dr. *bulbúk* enflure, bulle d'eau, boule, mă *bulbúk* s'enfler, se gonfler.

Et.: lat. b u l b u s umflătură.

Ex.: *Bulbuc* de aur in pele de taur (Soarele). Goroveĭ, Cimiliturĭ 350, cf. id. ibid.: Am un *bulz* mare de aur, joacă pe-o pele de taur; pe-o pele de taur joacă un *boț* de aur.—Cînd ploŭă cu *bulbucĭ*, va fi puhoĭŭ. Şezăt. VI 51.

Corlobae

dr. *korlobáĭe* 'lemnul cel strimb din ruda rotilelor spre osie' (Viciu 36).

Et.: **korobáĭe*, **korbáĭe*> lat. c u r v u s,-a,-u m courbe, courbé, recourbé, plié, qui dévie.

Cucoş

dr. *kukóš, kokóš,* mr. *kukót, kókut,* mgl. *kukóš, kukót, kukóti* coq, dr. *kukošél, kokošél,* mgl. *kukuręti* petit coq, mgl. *kukutáš* petit coq, enfant, mr. *kukutíčŭ* petit coq, le cierge de Paques en forme de petit coq, tranche de pain, dr. *kukurígu*, mgl. *kukuríku*, mr. *kîkâ-kîkâ* le cri du coq, mgl. *kukurọs* être fier, se rengorger, se pavaner, se gendarmer.

Et.: lat. *c o c u s, *c o c u l u s, *c o c u l o, dela onomatopeul c o c o-c o c o (Petronius) care imită strigătul acesteĭ păsărĭ domestice. Din *c o c c u s vine şi francezul *coq* (Körting). Pentru înțelesul mgl. *kukurọs*> *c o c u l o, cf. dr. mă *koțofânésk*> c o- ț o f a n ă, mă *râțoĭésk*> r ă ț o ĭ ŭ.

Deslușesc

dr. *deslušésk* éclaircir, mr. *dizlâčésku* rendre clair.

Et.: lat. *d e s l u c e s c o, cf. lat. d i l u c e s c o paraître (en parlant du jour), s'éclaircir, se montrer, d i l u c e o être clair, évident. Pentru *š*>*č*, cf. *šimél*>*čimél* (Goroveĭ, Cimiliturĭ VI), *šimilikâ* >*čimulikâ* (Goroveĭ, ibid. 331) precum şi exemplele aduse în Arhiva XVI 425.

Flamă

dr. *flámă* 'uscăcĭune, călduri marĭ; mulţime [de oamenĭ, copiĭ]' (Viciu 43)

Et.: lat. f l a m m a flamme, feu, couleur de feu, couleur ardente.

Găvan. Gavanos. Găvozdesc, Găvăruş.

dr. *gâván* creux, plat creux, cuilleron, orbite, *gâvânát* creux, creusé, *gâvânâtúră* cavité, *gâvânós* creux, vide, *gavanós* mr. *gâvânós* pot à confitures, *gâvânésk* creuser, évider, *gâvozdésk* cacher, *gâvârúš* celui qui se cache.

Et.: *gâván*>**gâŭán*>lat. g a v u s+ -á n, *gâvârúš*>**gâŭârúš* >lat. *g a v u l o+ -ú š, *gâvozdésk*, proprĭu zis 'ascund într-o gaură'>**gâvodzésk*>**gâŭâdzésk*>*gâŭádzâ*>g a v a+ -(d) z â (Arhiva XVII 270).

Cuvîntul *gâvârúš* il găsesc numaĭ într-o cimilitură: Picuruşu picură *găvăruşu-n* gaură (Şoarecele cu jir). Goroveĭ, Cimilituri 366. Pentru *v*>*ŭ*> *v*, v. *aruvinédz*.

Sînt împrumutate din romîneşte: turc *kavanos*.

Păpălugă

Dr. *pâpâlúgâ* niais, nigaud este un derivat dela *pápă* mincare (cuvînt copilăresc), cf. fr. *papelard* hypocrite, originar niais, de unde ital. *pappalardo* nigaud, Parma *papaluga* nigaud. După cum fr. ncezul *papelard* a fost, încă din secolul XIII, descompus în *pape-lart* şi interpretat în consecinţă, cf. Tel fait devant le *papelart*, Qui par derriere *pape-lart* la G. de Coincy (Lazăr Şăineanu, Zeitschrift für roman. Phil. 1906 p. 310—311), tot aşa şi rom. *pâpâlúgâ* a fost desfăcut în *pápâ-lúgâ*, ceĭa ce-a dat naştere luĭ *pápâ-lápte*, dacă nu cumva acest *pápâ lapte* va fi existat în acelaş timp cu *pâpâlúgâ*. Sufixele *-âlúgâ*, *-âlígâ*, *-ulíkâ*, *-ulígâ* (*pâpâlúgâ*>p a p ă, *sâpâlígâ*>s a p ă, *mâmulíkâ*>m a m ă) cuprind în prima lor parte pe lat. -e l l u s, - e l l a, -u l l u s, -u l l a

Păvrie. Mvipiredzŭ.

mr. *pâvríe* frică, *mpâvrésku*, *(m)pâvrusésk* înfricoşez, *mi mvipirédzŭ* mă sparĭŭ.

Et.: *pâvríe*>**pâŭríe*>lat. p a v o r e, *mvipirédzŭ*>**mpivi-*

rédzŭ>**mpâvirédzŭ*>**mpâŭirédzŭ*>lat. *i m p a v i l o, cf. *spáriŭ* >*e x p a v i l o (Arhiva XVI 131—132). Pentru *v*>*ŭ*>*v*, v. *aruvinédz*.

Pînză

dr. *pínzâ*, mr. *píndzâ*, mgl. *pọndzâ* toile.

Et.: **pínâdzâ*>lat. p a n n a, -a e étoffe, drap orĭ *p e n a= gr. πήνη toile + -(d)z â; dar *pánurâ* nu poate fi *p a n n u l a (admis și de Sextil Pușcariu, Wörterbuch), ci numaĭ *p e n u l a >*p e n a.

Pomoroage

dr. *pomoröáğe* poame, fructe (Viciu 69).

Et.: lat. p o m u l a petits fruits.

Priŭ. Prian.

dr. *príŭ*, *prịán* nume de boĭ, *pría*, *priána* nume de vacĭ (Popovicĭ, Rum. Dial. I 91).

Et.: lat. *a p r i l i u s, *a p r i l i a, adică 'născut în luna luĭ April'.

Ex.: Am o vacă *priĭánă*. toată noaptea paște-n poĭană (Luna). Goroveĭ, Cimiliturĭ 212.—Am o vacă *priĭană*, la tot satul dă hrană (Moara). Goroveĭ, ibid. 234.

Raz

dr. *ráz* radiez (Luce... soarele cu razele. Doŭă raze unde-mĭ *rază*. *Rază*-n vîrfu munteluĭ. Treĭ raze unde-mĭ *rază? Rază*-n cîmp cu grîne verzĭ. Patru raze unde-mĭ *rază ? Rază*-n cruce de fereastă. Bibicescu, Poez. Pop. 233—234.—Din florĭ floare răsare, floare cu treĭ răzișoare. Întîĭa rază ce *rază*-mă? Crucilor, fereștilor, în mijlocul meselor. Doĭa rază ce *rază*-mă? Triĭa rază ce *rază*-mă ? *Rază*-n cîmp la holde verzĭ, de le coace, le răscoace. Viciu 73).

Et.: lat. r a d i o rayonner, être rayonnant, briller.

Roibă

dr. *róibâ*, *rógiĭe*, *robgĕá* (Viciu 73) garance (plante).

Et.: lat. r u b i a garance.

Spaiŭ

dr. *spăĭŭ* spăimez, spămînt, spariŭ (Creţu, Lexicon slavo-rominesc 94).

Et.: lat. e x p a v e o idem.

Văgăună

dr. *vâgăúnâ, gâvâdúnâ* (Viciu 45) depresiune, scobitură de pămînt între doŭă dealurĭ.

Et.: **gâvâúnâ* > **gâŭâúnâ* > lat. c a v u s,-a, -u m creux, creusé, profond, cf. *cava* fossé, *cavus* trou, ouverture.

G. Pascu

DIN LUMEA ARTISTICA IEŞANA

Maria C. Filotti

Beneficienta, care a repurtat dăunăzĭ un strălucit triumf dramatic, în pĭesa *„Vijelia"* (LA RAFALE) a luĭ *Bernstein* e o cunoştinţă relativ noŭă a publiculuĭ ĭeşan, căcĭ abĭa anul acesta a păşit pe scena Teatruluĭ Naţional din a doŭa Capitală a ţăriĭ. Totuşĭ, putem s-o afirmăm, fară teamă de a fi contrazişĭ, puţinĭ artiştĭ—vorbim de ceĭ cu talent necontestat—aŭ avut prilejul, la începutul spinoaseĭ lor cariere, să fie obiectul manifestăriĭ uneĭ simpatiĭ unanime atît de calde, de atît încurăjătoare şi cu atît avînt exprimată.

Născută în Brăila, unde a făcut cursurile elementare şi secundare, s-a înscris, după terminarea lor, la facultatea de filosofie din Bucureştĭ, la care a urmat regulat timp de treĭ anĭ. In acelaş timp a urmat şi cursurile de la Conservatorul din Bucureştĭ ca elevă a doamneĭ *Aristizza Romanescu.* Acolo s-a deosebit atît de mult şi a fost aşa de apreţuită de doamna Romanescu, încit după recomandaţia şi îndemnul d-sale Comitetul teatral din Iaşĭ s-a grăbit s-o angajeze pentru stagiunea anuluĭ curent, înainte chĭar ca d-sa să-şĭ fi terminat conservatorul. Fe-

ricit angajament, în baza căruia, deşi d-ra Filotti a terminat cursurile la finele anuluĭ şcolar 1905—1906, şi a fost laureată, a putut totuşĭ să fie luată de la teatrul din Bucureştĭ.

* * *

A debutat la Iaşĭ în rolul duceseĭ de *Septmonts* din pĭesa „*In lumea mare*“ (L'étrangère) a luĭ Dumas Fils. Am văzut-o apoĭ pe rînd în *Neera* din „*Fîntîna Blanduzteĭ*“, *Bertha* din „*Victimile Legiĭ*“, *Germaine* din „*Baniĭ*“ («Les affaires sont les affaires») a luĭ *Octave Mirbeau*, *Clara Torini* din „*Jucătoriĭ de cărţĭ*“, *Thomrys* din „*Martira*“, *Henrietta* din „*Două orfeline*“, etc

Şi în toate a arătat multă agerime în pătrunderea roluluĭ, un mare talent de frazare şi nuanţare, mişcărĭ foarte mlădioase în faţă şi în schime şi o destoĭnicie din cele maĭ viĭ în trecerea de la o stare sufletească la alta. Deşi are plecare pentru rolurile din genul celor citate maĭ sus, a debutat totuşĭ şi ca demi-mondaine jucînd rolul *Nelly Rosier* din „*Stafia Bărbaţilor*“. A fost o surpriză plăcută această nouă înfăţişare a neîndoelnicu-săŭ talent dramatic.

Fără tagadă că şi cultura d-sale a contribuit nu cu puţin la strălucitele rezultate obţinute, maĭ ales în concepţiunea rolurilor şi în adîncirea medĭuluĭ social în care se desfăşoară acţiunea.

Şi de sigur această cunoaştere teoretică a frămîntăriĭ ideilor în decursul veacurilor, precum şi pătrunderea izvoarelor permanente a simţimimtelor şi pasiunelor omeneştĭ, îĭ vor fi şi de maĭ mare folos cînd va avea putinţă desăvîrşiriĭ talentuluĭ la unul din marele focare de cultură dramatică din capitala lumeĭ.

Până atuncĭ îĭ dorim stăruinţă în dragostea pentru scenă şi aceĭaşĭ aplicare sirguitoare în studiarea rolurilor.

Al. Valeriu

DĂRI DE SAMĂ

Viața Românească No. 10, apărută in Iașĭ la 20 Decemvrie 1906, conține:

O nuvelă de M. Sadoveanu, *Codrul*, bine scrisă ca limbă dar slabă ca țesătură. Un pastel de Artur Stavri: *April*, frumușel dar neînsemnător. O critică a dicționaruluĭ romîno-german a luĭ Tiktin de A. Philippide, din care reținem următoarele povețe privitoare la modul de a critica, de a face recenziĭ și pe care ar face foarte bine să și le însușiască «Viața Românească» și în care d-l Philippide zice: «O recensie este o istorie literară în mic... Macarcă mică, dar e foarte importantă recensia, căcĭ ea ține în curent pe învățat cu noutățile apărute în domeniul acestuĭa. După recensiile publicate în reviste anume destinate acesteĭ meseriĭ învățațiĭ se hotărăsc adeseorĭ dacă trebue eĭ însiș să cetească cutare operă orĭ ba. Ba sînt mulțĭ, maĭ ales la noĭ, care prin recenziĭ se dispensează de osteneala de a maĭ ceti în general vreo carte.... Recensiea trebue să îmlinească toate condițiile uneĭ istoriĭ literare, astfel că în ea cetitorul să găsească reflexul fidel al opereĭ însăș... Recensentul trebue să cetească *cu adevărat*, apoĭ să priceapă și apoĭ să judece... Din nenorocire, zice d-l Philippide, adeseorĭ recensiile nu implinesc aceste condițiĭ și din cauza aceasta opinia publică este înșelată. *Recensentul, în loc să vorbească adevărat, minte, și lectorul, maĭ ales acela care ĭea drept marfă bună tot ce poartă o firmă oarecare, îșĭ umple capul de neadevărurĭ.*

«Sînt însă treĭ soĭurĭ de a minți. 1. Cîteodată recensentul zice că a cetit, dar n-a cetit, zice că a priceput, dar n-a priceput, comite insă aceste două greșelĭ nu cu hotărîre de a face bine orĭ răŭ, ci din lipsă de timp orĭ din prostie. 2. Altădată recensentul răsfoĭește cartea, o petrece de colo până colo, din fuga ochĭuluĭ, apoĭ o judecă cu părtinire, orĭ lăudînd orĭ dezaprobînd, după cum e prietin orĭ dușman cu autorul. 3. Altă dată în sfîrșit recensentul cetește cu băgare de samă, pricepe cît poate, apoĭ spune alta decît aceĭa ce a cetit, cu scop de a face răŭ.

«*Recensentul întîĭŭ comite o neglijență, recensentul al doilea comite o mare greșală, recensentul al treilea e un mișel, un calomniator.* Toțĭ însă tot atît de primejdioșĭ sînt față de adevăr, căruĭa nu maĭ trebue să se închine omul de știință...»

Și d-l Philippide continuă maĭ departe a analiza și dovedi pe 4 paginĭ cu pilde cunoscute aceste feĭurĭ de recensiĭ și critică. Regretăm că din lipsă de spațiŭ nu putem reproduce maĭ mult din importantul articol al d-luĭ Philippide.

Maĭ departe Viața Românească cuprinde o minunată istorisire de *Nicu Gane*, eminentul nostru stilist și prozator, istorisire intitulată *O serbare școlară*. O traducere cam greoaĭe a luĭ Wilhelm Tell al luĭ Schiller de A. de Vajda Voevod. Un foarte bun și documentat studiŭ asupra locuințelor săteștĭ de

dr. P. Cazacu. O poezie foarte frumoasă de Matilda Poni: *Un sfat.* O schiţă: *Urlătoarea* de D. Cociaş, (amintiri de vînătoare). Un articol *Din Ardeal*, foarte prost scris ca limbă, presurat cu franţuzisme, care par aşa de caraghioase în graiul unor scriitori din Ardeal, a căror minte e falşificată prin calupul ungaro-nemţesc; aşa întinim *parţialitate* (părtenire), *eschiveaza* (a se îndosi), *ameliorare* (îmbunătăţire), *doleanţe* (tînguire); pe lîngă nemţo-ungurizmele *tutorat, a tutora* (epitrop, a epitropisi), *gravamene* (învinuiri), *respective* (cu privire la). Mai conţine Viaţa Romînească *Miscelanea*, în care se combate militarizarea şcoalelor şi unde întîlnim cuvinte ca: *fasoneze*, *exhibat*, *dublarea*, *lacune*, etc., care, cu toate acestea, cată să fie foarte de spirit, cu muşcături îndreptate contra d lui A. D. Xenopol, care nu lasă să doarmă liniştit pe redactorii de la Viaţa Romînească; o ciupitură îndreptată contra d-lui N. Iorga; o drăgălaşie săgeată contra d-nei Riria din tolba atît de bogată în săgeţi fără vîrf ale lui Nicanor et C-ie (soţii Kernbach şi alţii); o răfuială dată de d-l C. Botez dicţionarului Academiei romîne, a căruia litera A a apărut şi este lucrat de d-l Sextil Puşcariu.

In afară de aceste articole Viaţa Romînească, care nu prea urmează sfatul romanilor: non multa sed multum, mai conţine o *cronică istorică*, în care să susţine nevoia înfiinţării unei reviste istorice în Romînia—ideia bună; un necrolog a lui Ferdinand Brunetière, de Octav Botez; o foarte bună *cronică ştiinţifică* asupra paraziţilor de P. Bujor; o *cronică artistică* în care d-l Tzigara Samurcaş arată superioritatea netăgăduită a muzeelor bulgăreşti asupra celor româneşti; o *cronică internă* de C. Stere în care caută a se dovedi, că şi la noi se va aplica zicătoarea romanilor: Latifundia romaniam perdidere. In sfîrşit mai multe recenzii, în deobşte bine făcute, deşi unele foarte pătimaşe, precum e mai ales absolut nedreaptă contra volumului de versuri „Spre ziuă" de Florian Becescu.

Toate acestea fac din Viaţa Romînească o bună revistă numai dacă ar muşca mai puţin şi ar mistui mai mult.

A.

* * *

Ţara noastră, *foaia populară a «Asociaţiunii»*; redactor *Octavian Goga;* a apărut No. 1 din anul I la 1 Ianuarie 1907, în Sibiu, şi cuprinde: Către cărturarii noştri de O. Goga; „Asociaţiunea" de O. C. Tăzlăuanu; Scrisoare către un ţăran; Mai marii noştri: V. Alecsandri de I. Bratu; Să lucrăm mai cuminte. No. 2: Nu mai vrem umilinţă de O. Goga; Scoala noastră de I. Lupaş; Tinerilor de V. Cioflec; Slujbe săteşti; Ce să nu facem, etc. Revista are şi ilustraţiuni: V. Alecsandri; tablouri de Grigorescu.

Această foaie săptăminală, e chemată să umple un gol simţit intre pătura conducătoare şi masa poporului din Transilvania şi Ungaria, după cum chiar d-l Goga spune în primul

articol: «Să-ĭ dăm țăranuluĭ o gazetă cuminte și cinstită. Aceasta e o mare și neaparată trebuință a vremiĭ. O gazetă rîdică punte între sufletele cărturarilor și ale țăranilor cari o slovenesc duminica pe genunchĭ. Din rîndurile uneĭ gazete se desluşesc sfaturĭ și îndemnurĭ noŭă, se trezesc aducerile aminte ale unuĭ trecut, care trebue să trăĭască în suflete, se desface glasul de povață al trebuințelor zilnice și se vestește chemarea la muncă în așteptarea zilelor de mîne».

Articolele revisteĭ sînt scrise într-o limbă romînească, ceĭa ce ne aduce deosebită mulțămire, căcĭ în deobște felĭul de a scrie al pătureĭ culte de dincolo de munțĭ și de dincoace, este un felĭŭ de limbă păsărească, cum zice d-l Xenopol, pentru masa poporuluĭ romînesc, din cauza nemăsurateĭ înriurirĭ a neologizmelor. Modul de a scrie a însemnaților scriitorĭ ca N. Gane, A. D. Xenopol Sadoveanu, Brătescu-Voĭneștĭ, Coșbuc, Riria, O. Goga, Tăslauanu și alțiĭ, si curentul pornit de revista noastră „Arhiva" de cînd a luat direcția ilustrul nostru istoric d-l A. D. Xenopol, de a se așterne gîndirile într-o limbă pe cît maĭ curată romînească și a lupta pe cît va fi cu putință în contra neologizmelor, cînd avem termeniĭ corespunzătorĭ ideilor în limbă, cum zic curentul pornit de aceștĭ scriitorĭ, de revistele Arhiva, Țara noastră și altele, *va înlesni în mod hotărît a se trage punte între sufletele cărturarilor și ale țăranilor noștri, va forma o strînsă legătură între pătura conducătoare și masa poporuluĭ.*

Nicăirĭ nu pot fi maĭ bine folosite versurile poetuluĭ Mureșianu, din Deșteaptă-te Romîne: „uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțirĭ", unire ce nu se poate face decît prin înțelegerea deplină între cugetător și masa poporuluĭ, fie prin graĭŭ, fie prin scris.

Izbînda să fie cît maĭ mare a acestor reviste, ĭar toțĭ aceĭ ce urmăresc idealul comun,—unirea—prin această legătură sufletească și temeĭnică, să deĭe tot sprijinul întru răspîndirea acestuĭ sănătos curent pentru păstrarea și desăvîrșirea graĭuluĭ romînesc.

A. D. Atanasiu

* * *

Luceafărul din Sibiĭŭ de la 1 Ianuarie, pe lîngă frumoase versurĭ de Goga, I. Borcia, G. Murnu; proza: Aducerĭ aminte de Al. Ciurea; Barcarola, fragment dintr-un roman original de Horia Petra-Petrescu maĭ cuprinde și *Scrisorĭ din Bucureștĭ* (Dislocărĭ literare) în care dl. *G. Bogdan-Duică* face o constatare asupra dezbinărilor saŭ maĭ bine zis asupra dizlocărilor literare, cum elemente adunate la un loc cu acelaș scop, s-aŭ desprins din grup și aŭ format alte căsuțĭ, alte bisericuțĭ, cu scop de a lua alte direcțiĭ. Așa d-l N. Iorga a lăsat «Sămănătorul» și a croit «Neamul romînesc» ĭar maĭ apoĭ «Floarea darurilor» D-l Chendi s-a despărțit de vechiĭ sămănătorĭ și a creĭat împreună cu Gorun și Coșbuc «Vĭața literară» ĭar de la 1 Ianuar

din cauza retragereĭ luĭ Coșbuc, Vĭaţa literară, adoarme spre a ĭeși la aceĭași dată sub numele de Vĭaţa literară și artistică. D-l M. Dragomirescu să desprinde din mănunchĭul vechilor «Convorbirĭ literare» și creĭază «Convorbirĭ, revistă literară bimensuală» împreună cu alţĭ scriitorĭ—o revistă cu o deosebită luare aminte asupra mișcăriĭ artistice; ĭar la vechile «Convorbirĭ, prin retragerea din direcţie a d-luĭ Ioan Bogdan vine ca director d-l S. Mehedinţĭ, și altele.

D-l Bogdan-Duĭcă ca un prieten al luĭ Chendi, îl chĭamă la lucru îndemnîndu-l să lese ironia și încheĭe articolul cu părerea de răŭ că și d-l Gorun și d-l Chendi «sînl scriitorĭ pozitivĭ», că «Chendi trebuĭe să-șĭ aducă aminte de primăvară literară, de pașnicul rîs și suris al omuluĭ, care face binele fără a ţinea samă de jignirĭ».

De sigur că aceste dizlocărĭ literare sînt foarte fireștĭ maĭ ales atuncĭ cînd unul din grupare vrea pe nedrept să cuprindă totul, să-șĭ pună în faţa publiculuĭ maĭ mult personalitatea luĭ, întunecînd pe toţĭ ceĭlalţĭ, saŭ atuncĭ cînd toţĭ deodată vor să ĭasă la iveală, urmează neaparat că toţĭ în acelaș timp nu pot avea acelaș loc, aceĭaș greutate.

Dacă ne-am întreba asupra rezultatelor acestor dezbinărĭ și asupra îndrumăriĭ lor celor nouă, atuncĭ putem prevedea că dacă desprinderile aŭ fost pricinuite numaĭ de patimĭ personale, ramurĭ nouă vor înverzi pentru un moment, cît vor dăĭnui acele patimĭ furioase neînfrînate, ĭar apoĭ se vor usca fără a da fructe ca ramurile unuĭ copac lipsite de sevă; după cum am avut și avem foarte multe pilde de persoane și diferite grupărĭ. Dacă însă desprinderea s-a făcut din pricina multelor producţiunĭ, din pricina deosebitelor teoriĭ formate din sincere convingerĭ, din dragostea de a lucra pentru interesul general, atuncĭ ramurile vor da frunze și florĭ și fructele lor vor fi cu adevărat preţioase pentru mișcarea noastră literară-artistică-știinţifică și pentru masa publiculuĭ.

Și așa dorim să fie.

A. D. Atanasiu

* * *

Neamul romănesc, de sub direcţia d luĭ *N. Iorga*, cuprinde totdeauna articole de actualitate și cele maĭ multe de interes general. Așa bună-oară d-l Iorga în articolul „Muzee judeţene“ (28 Dec. 1906) arată lipsa totală de îngrijirea muzeelor și pinacotecilor existente și nicĭ grija celor viitoare atît de folositoare, fie pentru progresul nostru cultural, fie pentru a ne cunoaște și streiniĭ care ne vizitează.

Într-un alt articol «ce-ar putea fi mănăstirile noastre» d-l V. Ploĭeșteanu arată, cu drept cuvînt, multele foloase ce le-ar putea aduce aceaste locașurĭ lasate în părăsire.

Numărul de la 4 Ĭanuarie 1906 cuprinde darea de samă despre «congresul învăţătoresc din Focșanĭ»; «O petrecere a sufletuluĭ la Bărlad» de N. Iorga, «Profesoriĭ-avocaţĭ» de N. Bă-

nescu prin care autorul aduce multe dovezĭ contra profesoruluĭ-avocat. Apoĭ un însemnat articol întitulat „Tulcea“ de C. Iordăchescu prin care să face un mic studiŭ asupra acestuĭ oraș, din diferite puncte de vedere și trage încheierea, cu adevărat, că foarte puțin s-a lucrat pentru modernizarea orașuluĭ Tulcea și pentru asimilarea Dobrogeĭ prin cultură și prin îmbunătățirĭ reale.

Neamul românesc în afară de articole îmbrățișază prin rubricĭ deosebite informațiĭ privitoare la mișcarea culturală, economică și socială din țară și de la Romîniĭ de peste hotare.

Ada

In numerile viitoare vor urma dărĭ de samă despre alte reviste și publicațiĭ.

NOTIȚI

August Bosco prof. la universitatea din Roma, însemnat autor în ramura dreptuluĭ penal și unul din directoriĭ revisteĭ italiene de sociologie, spre marea pagubă a științeĭ a murit în vrîsta de 45 anĭ, la 17 Aug. 1906.

El fusese învățatul italian care determinase pe d-l Xenopol a colabora la marea revistă italiană și era unul din filo-romîniĭ ceĭ maĭ înflăcărațĭ.

*

La Academia franceză a fost ales Teophil Ribot marele om politic și orator francez. La scaunul luĭ F. Brunnetière candidează, între alțiĭ d-l Catulle Mendes. Scrierile acestuĭ literat sînt scrise într-o limbă nefirească, trase de păr și vra să fie cu orĭ-ce preț de spirit, cum se vede aceasta din comedia luĭ întitulată *Scarron* și din romanele luĭ ; totușĭ în ultima sa operă *La vierge d'Alvieta* pare a fi atins o notă potrivită și se pretinde că ia conține marĭ frumusețĭ (noĭ n-am cetit-o) ceĭa ce s-ar explica prin faptul că Mendes fiind evreŭ a nimerit un subiect religios, după cum se știe foarte potrivit pentru mințile mozaice.

*

Muzeul de istoria naturală din Paris a hotărît ridicarea unuĭ monument luĭ Lamarck mareie înaintaș al teorieĭ selecțiuneĭ naturale a luĭ Darwin, rugînd ca toțĭ aceĭ ce împărtășesc această părere să-șĭ trimeată subsriirile lor d-luĭ *M. Joubin professeur au Museum d'Histoire naturelle à Paris* :

Citim în această chemare : „Ils vous demandent de prendre part à cette manifestation scientifiques qui a pour but de rendre une tardive justice à l'immortel auteur de la Philosophie zoologique, au savant qui, en zoologie, en Botanique, en Géologie, en Météorologie, fut un precurseur génial, au grand penseur dont les conceptions sont la base des idées modernes sur l'évolution du Monde organisé“.

Pentru orĭ-ce privește redacția și administrația a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu* profesor *Iașĭ*.

Bibliografie

M. Sadoveanu. Mormîntul unuĭ copil. Bucureştĭ ediţia Minerveĭ, 1906, 253 pg. Preţul 2 leĭ.
Dr. Profesor Neculaĭ Drăgan. A roman szóösszetétel. (Nasăud) Naszod 1906.
I. Slavicĭ. «La răscrucĭ» în biblioteca societăţiĭ Steaua
Dr. P. Zosin. Nocivitatea ca simptom în alienaţia mintolă şi ca substrast în pornirea criminală. Iaşĭ 1906, Tipografia „Dacia".
I. T. Mera. Din lume basmelor, cu 87 ilustraţiĭ originale 1 vol. 284 p. Ediţia Minerva Bucureştĭ pr. 3 l. 50 banĭ.
Calendarul Minerveĭ.

Societatea *pentru protecţia animalelor* din ţară, a dat la lumină următoarale lucrărĭ:
Păsările noastre, apel către şcolarĭ. 5 banĭ exemplarul.
Instrucţiunĭ pentru aĭîrnarea cuĭburilor Belepsch, 10 b. exempl.
Modul de a înfiinţa asociaţiunĭ şcolare.
Statute şi regulamente.
Dare de samă pe anul 1905—906 125 pag.
Elena A.Tănăsescu. Fiţi miloşĭ, bunĭ şi dreptĭ.
Catalogul obiectelor expuse la Expoziţia Generală Romînă 1906.

* * *

Eminentul nostru stilist şi prozator d-l *N. Gane* scoate a doua ediţie din însemnata operă: *Infernul*, traducere în versurĭ din Dante.

ANUL XVIII. No. 2

ARHIVA

Organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Iaşĭ

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice priveşte redacţia şi administraţia a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşĭ.

IAŞI
TIPOGRAFIA „DACIA", ILIESCU, GROSSU & COMP.
1907.

ABONAMENTUL:

Ediția : obișnuită 10 leĭ pe an în țară și străinătate.
1 număr 85 banĭ
Ediția de lux : 15 leĭ pe an în țară și străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Orĭ-ce corespondență, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacția și administrația revisteĭ, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iașĭ.

Se primesc orice soĭ de anunciurĭ; pentru aceasta a se adresa Administrațieĭ.

Toate ziarele saŭ revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt invitate a nota numele autoruluĭ și numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAȚII ŞTIINȚIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVIII. Fevruarie 1907 No. 2.

Romeĭ

O Romă, sfînt pilastru al al vremilor bătrîne,
Tu ce-aĭ lucit ca astru prin păturĭ nesenine
Din cerul cel albastru al vițelor latine
Şi aĭ purtat izbîndă în vecĭ înfloritoare
Pe-aceĭ ce stînd la pîndă cu arme-otrăvitoare,
Voĭaŭ a la osîndă, voĭaŭ să te doboare,—
Rămas-aĭ pe vecie al ginţeĭ falnic far
Şi 'ndrumĭ cu bucurie spre sfîntul tăŭ altar
A inimeĭ mîndrie şi a gîndurilor har.

Noĭ ceĭ făr' de părinţĭ din Dacia Traĭană,
Ce-am fost acoperiţĭ de-a hoardelor pulpană,
Uitat-am vechĭ credinţĭ au gintea cea romană;
Căcĭ Roma, glasul mumeĭ cînd chĭamă puiĭ săĭ
Din cercul larg al lumeĭ: «Veniţĭ copiiĭ meĭ»,
Venim, ca floarea spumeĭ, noĭ vecĭnic ceĭ d'intăĭ.

Venim sub bolţile 'nvechite, fidelĭ vlăstarĭ aĭ ginţeĭ,
Să vadă Roma cum rodit-aŭ puterile voinţeĭ;
Să simtă gîndul ne'ncetat biruitor prin vrere
Cum răsărit-aŭ miĭ şi miĭ din marea luĭ putere
Şi cum trăi, răbdînd mereŭ, izbăvitor cuvîntul
Şi 'n zile negre de 'mpilărĭ cum birui mormîntul
Ce-ĭ deschideaŭ Tătarĭ şi Leşĭ şi Grecĭ şi Musulmanĭ,
Şi cum rămas-am prin urgiĭ vlăstare de Romanĭ.

Riria

Congresul sociologic din Londra

și

ORGANIZAREA MILITARA A ȘCOALELOR IN ROMANIA

Titlul comunicărei mele: *Congresul de sociologie din Londra și organizarea militară a școalelor în Romania* poate să vă pară straniu, deoare-ce, de sigur, vă întrebați: în ce legătură stau aceste două manifestări ale gîndirii? Dacă însă veți lua în privire, că și organizarea militară a școalelor este o întrebare sociologică, nu vă va mai părea nepotrivită această apropiere. Cînd veți ști însă, că congresul de sociologie din Londra a avut drept temă de desbatere *luptele sociale* și deci războiul în întăiul loc, iar organizarea militară a școalelor noastre ținteste tot la o pregătire războinică a poporului nostru, atunci veți găsi îndată legătura în care se pun aceste două împrejurări din vîața culturală europeană.

In congresul de la Londra a predomnit nota *pacifistă*, cei mai mulți din eminenții sociologi ce se adunase acolo fiind de părere că războiul este un obiceiŭ barbar, moștenit din vremurile trecute, și care este menit să dispară la razele civiliza-

ţieĭ contimpurane; că după ce el a singerat omenirea în chipul cel maĭ crunt, a venit vremea că rănile făcute de el corpuluĭ eĭ să fie vindecate, şi popoarele să se desvolte de acum înainte pe calea pacĭnică a întreceriĭ în munca rodnică şi producătoare de lucrurĭ folositoare neamuluĭ omenesc; că este datoria tuturor oamenilor culţĭ a lupta pentru asigurarea păciĭ şi pentru înlăturarea războĭuluĭ; ca orĭ-ce aşezămînt care tinde la mănţinerea spirituluĭ războĭnic, este un aşezămînt barbar, nevrednic de timpurile în care trăim—şi aşa maĭ departe.

Se înţelege că dacă aceste părerĭ ar fi cele adevărate, şi dacă omenirea s-ar îndrepta de acum înainte către o eră de pace şi de liniştită desvoltare, o măsură ca cea inaugurată în România prin militarizarea şcoalelor ar fi un anacronismŭ în vĭaţa civilizată în care trăim.

Pentru a cerceta decĭ şi a vedea dacă această măsură este, în ea însăş chĭar, şi fără a ne preocupa de practica eĭ realizare, bună şi înţeleaptă, trebue să ne convingem întăĭŭ pe partea cuĭ stă adevărul, în vederea perspectiveĭ viitoruluĭ; pe partea celor ce susţin că războĭul e menit să dispară din omenire, saŭ pe acela a sprijinitorilor stăruinţeĭ luĭ fără capăt, ca un răŭ fatal şi neapărat, lipit de desfăşurarea vĭeţeĭ internaţionale.

Aşa, suntem aduşĭ a cerceta argumentele, invocate în congresul din Londra, pentru sprijinirea celor doŭă teze, spre a ne convinge întăĭŭ de necesitatea războĭuluĭ ca factor al evoluţieĭ omeneştĭ şi, după acela, să cercetăm argumentele pro şi contra ce s-ar produce în întrebarea organizăriĭ militare a şcoalelor.

Acum mi se pare că s-a limpezit pe deplin legătura ce există între congresul de sociologie din Londra şi organizarea militară a şcoalelor române.

Dacă majoritatea congresiştilor din Londra eraŭ protivnicĭ ideiĭ necesităţiĭ războĭuluĭ, treĭ din eĭ—numaĭ treĭ—d-l Lester Ward din New-York, d-l Gumplovicz din Gratz şi acel ce vă vorbeşte, aŭ susţinut că războĭul, deşi un răŭ invederat şi dureros, nu poate fi înlăturat din desfăşurarea trebilor omeneştĭ,

cum nu pot fi deslipite atîtea alte rele, chinuitoare dar nedespărţite, de această desfăşurare.

Fiind-că nu vreaŭ să reproduc întreaga desbatere care a ţinut treĭ zile, voiŭ arăta numaĭ argumentele atinse maĭ ales de mine în congresul de la Londra, în favoarea stăruinţeĭ războĭuluĭ în omenire, atingînd implicit şi argumentele protivnice lor—şi aceasta din cauză că eŭ sunt adînc convins că războĭul nu va putea fi nicĭ odată înlăturat din desvoltarea soarteĭ omeneştĭ, şi că decĭ orĭ ce măsurĭ menite a oţeli trupurile şi sufletele pentru a luĭ întimpinare, este o pază bună şi nimerită.

I

Războĭul element neapărat în desvoltarea omenirii

In comunicarea mea făcută la Londra, am început prin a dovedi istoriceşte, că războĭul a fost, în cele maĭ multe împrejurărĭ, binefăcător pentru omenire.

Aşa, este cunoscut, că Războaele medice aŭ provocat la Elinĭ acea mare mişcare a spirituluĭ şi acea înflorire materială, care a făcut din acest popor obîrşia întregeĭ civilizaţiĭ. Cuceririle luĭ Alexandru cel Mare, punînd temelie oraşuluĭ Alexandria cu lăţirea spirituluĭ grecesc în acel oraş, maĭ puţin bîntuit de valurile soarteĭ, s-a putut desvolta aicĭ a doua înflorire a spirituluĭ elin, de această dată pe tărîmul ştiinţific.

Dacă însă la elinĭ pornirea razboĭnică fu maĭ mult o imboldire momentană, la Românĭ ea izvorî din însuş adîncul firiĭ lor, şi cuceririle romane aduseră în curînd lăţirea stăpîniriĭ lor politice şi intelectuale asupra întregiĭ lumĭ cunoscute pe timpul lor. Prin această unificare a cugetăreĭ şi a intereselor lumeĭ vechĭ, se răspîndi ideĭa dreptuluĭ între popoare, una din pîrghiile cele maĭ de samă ale propăşirĭ morale ale omenireĭ, şi pe aceste masse întinse ale stăpînireĭ romane se lăţi maĭ apoĭ Creştinismul, calea cea obştească de civilizaţie a lumeĭ de atuncĭ.

Năvălirile barbare aduseră în primejdie nu numaĭ vĭaţa statelor ce întîlnĭaŭ în cale, dar şi pe acea a indivizilor, încît fără îndoĭală că a fost una din marile nenorocirĭ ce le-a suportat omenirea maĭ luminată; dar în acest noĭan ce părea la început un haos îngrozitor, răsăriră insule de culturĭ, înzestrate

cu puterĭ noŭă de vĭaţă şi cari dădură naştere la înflorirĭ noŭă ale minţeĭ omeneştĭ. Din dărăpănarea împărăţieĭ romane, prăbuşită sub îmbulzeala barbarilor, se născură popoare şi state, în care o noŭă vĭaţă veni să se oglindească în mintea omenească.

Cele 35 de expediţiĭ ale luĭ Carol cel Mare asupra Germanilor întemeĭară statul german, şi răsădiră cultura în sînul neamurilor teutonice. Cruciatele, deşi nu aŭ dat rezultatul ţintit de ceĭ ce le intreprinsese, eliberarea mormîntuluĭ sfînt din mînile Muzulmanilor, avură însă cele maĭ de samă urmărĭ în privirea legăturilor comerciale dintre Răsărit şi Apus; pricinuiră adunarea bogăţiilor în oraşele italiene, unul din elementele de căpetenie pe care se razimă marea mişcare de reînviere a minţeĭ europene, cunoscută sub numele de Renaştere. Reîntoarcerea gîndului către producerile lumeĭ vechĭ trece din Italia în Franţa, prin Războaĭele italiene, purtate de Henric al VIII-lea, Ludovic al XII-lea şi Francisc I. Tot războaĭele între acest din urmă şi Carol al V-lea, precum pe de altă parte loviturile din acelaş timp ale Turcilor aduse împărăţieĭ germane înlesnesc întinderea Reformeĭ, unul din avînturile cele maĭ de samă ale cugetăreĭ europene, care fără acele războaĭe ce constrîngeaŭ pe Carol al V-lea, ar fi fost zugrumată, în faşă chĭar, de puternicul sprijinitor al Catolicismuluĭ.

Fără Războĭul de o sută de anĭ, Franţa nu ar fi ajuns aşa de timpuriŭ la conştiinţa naţionalităţeĭ sale deosebite; fără Războaele silezice, Prusia nu ar fi devenit putere mare; fără războaele luĭ Petru cel Mare, Rusia nu şĭ-ar fi deschis atingerea cu marea şi avîntul eĭ nu ar fi putut avea loc.

Dar cu cît ne coborîm către timpurile maĭ noŭă, cu atîta efectul binefăcător al războaelor vine să răscumpere rănile tot maĭ adîncĭ pe cari ele le aduc trupuluĭ omenireĭ, şi este firesc lucru ca să fie aşa, întru cît aceste zvîrcolirĭ, răscolind stărĭ culturale maĭ înaintate, şi urmăririle lor pe tărîmul ideilor trebuĭe să fie maĭ însemnate. Aşa cuceririle cele înspăĭmîntătoare, prin numărul jertfelor omeneştĭ, ale luĭ Napoleon cel Mare, răspîndiră ideile Revoluţieĭ franceze în toate ţările din Europa şi aduseră introducerea regimului constituţional în toate organizările politice.

Din reacția contra cotropireĭ naționalităților de marele cuceritor și sfărîmător de state, se naște ideia națională care trebuia să însuflețească de acolo înainte vĭața tuturor popoarelor.

Reîntoarcerea Romînilor la vĭața vrednică de oamenĭ și reînvierea lor din moartea politică, fu datorită numaĭ și numaĭ unuĭ războĭŭ, celuĭ purtat de Napoleon III împotriva Rusieĭ, în Crimeĭa. Tot războaelor împăratuluĭ francez cu Austria, datorește Italia realizarea unuĭ gînd frămîntat de veacurĭ, începutul unireĭ sale politice—si acest gînd, dacă fu adus la desăvîrșita luĭ îndeplinire, aceasta se datorește la alte doŭă războae, cel din 1866 între Prusia și Austria, care dădu Italienilor Veneția, și acel franco-german care învoi concentrarea statuluĭ lor în jurul punctuluĭ sădit de veacurĭ în mijlocul Italieĭ ca oraș de căpetenie, Roma.

Căreĭ împrejurărĭ fu datorită unirea Germanieĭ și ridicarea acestuĭ popor, din starea politică cea maĭ degradată, la îndeplinirea roluluĭ ce i se cuvenĭa, după întinderea luĭ cea mare și cultura luĭ cea adîncă?

In zadar aŭ căutat Germaniĭ să realizeze acest gînd prin revoluțiĭ lăuntrice.

Numaĭ războĭul putea să le îndrumeze unitatea politică și să pună astfel pecetea putereĭ pe înflorirea unitară a cugetuluĭ și a simțireĭ lor. Acelaș războĭŭ, care procură Italieĭ Veneția, aduse înjghebarea Confederațieĭ de Nord, și al doilea războĭŭ, care puse în primejdie existența celor doŭă maĭ marĭ și maĭ vestite națiĭ de pe continentul nostru, puse cununa năzuințelor germane, închegarea imperiuluĭ unitar german.

In timpurĭ și maĭ apropiate de noĭ, războĭul Rusieĭ împotriva Turcieĭ aduse emanciparea poporuluĭ bulgar, și cumplitul războĭŭ ruso-japonez, ale caruĭa rănĭ sîngerează încă, aduse, prin o contralovitură, zdrobirea pentru totdeauna a singuruluĭ regim rămas barbar și despotic din lumea creștină; căcĭ orĭ cum s-ar dezvolta lucrurile în Rusia, și cu toate că o revoluție în felul celeĭ din Franța în vĭacul al XVIII-lea este cu neputință, nu este maĭ puțin adevărat că sistemul absolutist din Rusia a primit, prin războĭul japonez, o lovitură din care nu se va maĭ putea ridica.

Uneorĭ războaele aŭ fost creatoare de marĭ aşezeminte culturale. Aşa s-a întîmplat lucrul, cum am văzut, cu Cruciatele. Tot aşa cucerirea Anglieĭ de Wilhelm Cuceritorul, care a adus in acea ţară desvoltarea sistemuluĭ constituţional şi a împins pe omenire la pasul cel maĭ mare ce l-a făcut ea vreodată în propăşirea politică. Presupunem lucrul cunoscut şi de aceia nu stăruim maĭ mult asupra acestuĭ neasemănat, rezultat al uneĭ marĭ vărsărĭ de sînge.

Dar aşezămintele s-aŭ prefăcut adeseorĭ, tot numaĭ după lupte crincene, cu arma în mînă, împotriva elementelor asupritoare, prin războaĭele lăuntrice, adecă prin revoluţiile pe care popoarele, adeseorĭ desnădăjduite de nedreptatea suferită, le-aŭ aprins în mijlocul lor. Aşa, ce ar fi devenit constituţia engleză, cea maĭ preţioasă cucerire a minţeĭ omeneştĭ pe tărimul politic, dacă Cromwell nu ar fi trimis pe Carol I la eşafod. In ce stare s-ar afla astăzĭ coloniile engleze din America de Nord, dacă revoluţia din 1783 nu le-ar fi prefăcut în Statele-Unite? Ideile de libertate şi egalitate ar fi izbîndit ele în Europa, fără singele vărsat cu atita înbelşugare de Revoluţia franceză şi de urmaşele eĭ pe aceĭaş cale, revoluţiile din 1830 şi 1848?

Dar lucru maĭ neaşteplat poate, chĭar războaĭele nedrepte, cum aŭ fost unele din cele enumerate maĭ sus, aŭ avut urmărĭ priincĭoase pentru omenire în deobşte.

Aşa, bună-oară, cucerirea romană a atins mintea multor popoare, altoind pe corpurile lor o noŭă înflorire intelectuală, o gîndire şi o civilizaţie latină. Aşa aŭ dispărut începuturile de desvoltare culturala ale Galilor, Iberilor, Dacilor. Supunerea acestor popoare prin Romanĭ, numaĭ în virtutea predominăreĭ putereĭ, a trebuit întăĭŭ să aducă adincĭ suferinţĭ în inima lor, şi dovada acestuĭ fapt ne-o dă tocmaĭ împotrivirea cea atît de cerbicoasă a Dacilor împotriva siluireĭ romane. Dar după ce gîndirea s-a stîns şi a fost înlocuită, la poporul dac, cu gîndirea romană, a încetat şi suferinţa—şi noul arbore al civilizaţieĭ daco-romane a răsărit din sufletul poporuluĭ îmbinat, ca un trunchĭŭ sănătos ce se înalţă spre vĭaţă.

Tot aşa cu desnaţionalizarea Boruşilor de către Germanĭ, cu acea a claselor superioare ale Românilor din Transilvania de către Ungurĭ şi alte cîteva cucerirĭ care aŭ sfirşit cu desăvîrşita desnaţionalizare a elementuluĭ copleşit.

Nu se știe dacă omenirea a cîștigat saŭ a pĭerdut prin aceste substituirĭ a unuĭ fel de gîndire unuĭ ultuĭa ; căcĭ nu putem raționa asupra celа ce ar fi putut să fie. Știm atîta că, în urma cucerireĭ romane, Franceziĭ, Spanioliĭ și Romîniĭ aŭ dat și daŭ naștere la civilizațiĭ frumoase și roditoare în ideĭ, și că decĭ omenirea în orĭ ce caz nu a pĭerdut la schimb. Războaele care aŭ adus acest rezultat al desnaționalĭzăriĭ unor elemente etnice, aŭ avut decĭ și ele urmărĭ fericite pentru desvoltarea omenireĭ.

Numaĭ în acele cazurĭ războaele nedrepte aŭ adus suferințĭ, cînd poporul supus nu a fost stîns, și a păstrat felul săŭ de a fi particular, simțind cum apăsarea străină îĭ rodea mămăruntaĭele și-l făcea să sufere durerĭ chinuitoare pentru neatîrnarea și vĭața zdrobită. Așa a fost cu Potonia, a căreĭa naționalitate și-a pĭerdut libertatea, prin un act de despoĭare silnică a treĭ puterĭ marĭ vecine; așa e cu Buriĭ care aŭ fost aproape nimicițĭ de Englejĭ, pentru un interes material; așa e cu Romîniĭ, cu Croațiĭ, cu Slovaciĭ din Ungaria care trebue să lupte din răsputerĭ pentru a respinge urmările uneĭ nedrepte cucerirĭ, făcute de cel maĭ tare împotriva celor maĭ slabĭ; așa a fost maĭ înainte cu cuceririle Turcilor, care amenințaŭ, cu stingerea vĭețeĭ, popoarele ce le cădeaŭ în robie și care se zbăteaŭ sub eĭ, ca puĭul în ghĭara vulturuluĭ.

Dar aceste cîte-va excepțiunĭ de războae cu urmărĭ rele, nu ne îndreptățesc a arunca hula pe întregul șir al silniciilor omeneștĭ, de oare-ce am văzut că cele maĭ multe orĭ aceste silniciĭ aŭ adus rezultate îmbucurătoare în desvoltarea omenireĭ, care rezultate aŭ dăĭnuit și aŭ dat roade bune, pe cînd relele ce întovărășĭaŭ totdeauna vărsarea de sînge, aŭ dispărut în pămîntul a tot înghițitor și de trupurĭ și de durerĭ.

Dacă tragem bilanțul bineluĭ și al răuluĭ ce războaele de până acum le-aŭ lăsat în curgerea desvoltareĭ, găsim că binele a covîrșit cu mult relele și maĭ ales că binele s-a întrupat în formă de vĭață neperitoare, pe cînd relele, în cele maĭ multe cazurĭ, aŭ dispărut și aŭ fost uĭtate.

Prin urmare nu se poate susținea în teză obștească, că

războiul a fost până acuma numaĭ o nenorocire pe capul popoarelor; că el a adus asupra lor numaĭ rele şi suferinţĭ, şi că ar trebui să punem toate silinţile pentru a-l face să dispară din analele viitoare ale istorieĭ.

* * *

Apoĭ dacă e vorba de a analiza efectele războaelor asupra moraluluĭ omenireĭ, chiar neatîrnat de cele ce le-aŭ avut asupra gîndireĭ, încă găsim că războaele aŭ fost un element sănătos în desvoltarea istorică. Războĭul conţine totdeauna în el moartea cu putinţă a popoarelor ce-l duc, şi primejdiĭ legată de el este însănătoşitoare pentru popoare.

Ea le încordează puterile, le face să vadă că vĭaţa este un bun preţios care trebue să fie apărat; pune asupra indivizilor îndatorirea de a mîntui întregul şi de a se jertfi pentru el; hrăneşte şi desvoltă ĭubirea de neam şi de ţară, deci instinctul de păstrare al specieĭ, pus de natură chĭar în om, pentru a precumpeni predomnirea cea prea mare a instinctuluĭ păstrăreĭ personale, izvorul egoismuluĭ; desvoltă în suflet înflorirea simţimintelor altruiste şi dă vĭeţiĭ o cumpănire şi o greutate pe care nu ar putea-o avea fără teama de moartea cu putinţă.

Războĭul joacă în vĭaţa popoarelor acelaş rol pe care-l joacă moartea fizică în vĭaţa individuală. Şi aicĭ, dacă ar lipsi frica de moarte în fie ce clipă, vĭaţa noastră s-ar pĭerde în o petrecere fără înţeles, lipsită de imboldul cel mare şi puternic al datorieĭ. La popoare inlăturarea temeĭ de moartea cu putinţă ar aduce vĭaţa în o scîrboasă putrejune, în corupţie şi desfrîŭ.

Moartea este, fără tagadă, un răŭ usturător pentru cel ce moare, şi muĭ mult poate pentru ceĭ ce rămîn; dar ea este şi un bine netăgăduit, şi fără dinsa vĭaţa ar fi cu neputinţă. Cu toate acestea, cine a zădărit saŭ a chemat moartea la el, afară de rarĭ nenorociţi? Tot aşa şi cu războĭul; şi el este un răŭ dureros pentru popoarele ce-l înfruntă; seamănă chinurile şi moartea cu îmbelşugare din poalele luĭ; şi care popor ar fi destul de nebun pentru a-l deslănţui fără nicĭ un rost? Chiar acele popoare care aŭ trăit din el, o făceaŭ, nu de dragul lupteĭ, ci de nevoĭa vĭeţeĭ. Nu e însă maĭ puţin adevărat, că şi războĭul este neapărat pentru desvoltarea şi întărirea morală a

neamuluĭ omenesc, cum moartea fizică este neapărată pentru mănținerea și înflorirea ființelor individuale.

Războlul nu trebue decĭ provocat, nu trebue dorit; dar nu ar fi bine ca putința luĭ să fie înlăturată din desvoltarea omenireĭ. Și natura a îngrijit așa, că nicĭ odată această putință să nu dispară din cursul trebilor omeneștĭ, orĭ care ar fi gradul de civilizație la care popoarele ar ajunge; căcĭ dacă istoria ne-a arătat războiul ca aducător și de foloase, logica și inducția ni-l vor arăta ca neapărat alipit de evoluția omenireĭ. Precum el a fost nedespărțit de desvoltare în trecut, așa va fi și în viitor.

Asupra acestuĭ punct trebuia concentrată toată luarea aminte, de oare-ce partea istorică a tezeĭ mele era așa de luminoasă, așa de încheietoare, că nimenĭ nu ridică împotriva eĭ nicĭ o întimpinare, ci toțĭ prolivnicii războĭuluĭ marturisiră, că el a putut, în vremile trecute, uneorĭ să ajute desvoltarea. D-l Limousin, sociolog francez, întimpină singur, că eŭ aș fi ales numaĭ acele războae care aŭ adus bine omenireĭ și că lăsasem în umbră pe acele maĭ numeroase care iĭ pricinuiră numaĭ suferințĭ și neajunsurĭ; dar eŭ trăsesem în sfera argumentelor mele și războaele nedrepte și găsisem că și aicĭ fusese multe cari se întoarse spre binele omenireĭ, rămînînd numaĭ o mică parte producătoare, în adevăr, de urmărĭ rele și de suferințĭ.

(Urmează) A. D. Xenopol

Mărgărint și Frumoasa fără trup

Mînat de-un dor nemăsurat,
Un Făt-frumos s-a abătut
La un castel din vremĭ durat
Și -n porțĭ de-aramă a bătut.
«Din lunga cale am pornit
De-un dor nebun prin lumĭ gonit!
Vețĭ fi voĭ bine-cuvîntațĭ,
Sălaș pe noapte de-o să-mĭ dațĭ!»

Inăuntru paznici-aŭ plecat
Grăbițĭ, să ducă vestea,
Că primitor Roș-împărat
Era, spune povestea.
Apoĭ cu cinste eĭ l-aŭ dus
In sala tronuluĭ, de sus,—
Aicĭ sta mîndrul împărat
In jilț a lene răzămat.

—La noĭ să fiĭ cu drag venit
Ca toțĭ ceilalțĭ de-a rîndul
Și, orĭ și cînd veĭ fi primit,
Curat de-țĭ este gîndul!
«Curat cu gîndul eŭ mă port,
Că răŭ 'n mine este mort;
Și-un dor mă poartă pe pămînt,
Un dor nețărmurit și sfînt.

De m-am pornit din taĭnicĭ zărĭ
Tot el mă duce-ntr-una,
Să merg spre-albastre depărtărĭ:
Pămînt și cerul una!
Născut în codrul de argint
Numit am fost eŭ: Mărgărint,
Norocul meŭ e ca și spuma,
Și-o zin'a codrilor mi-ĭ muma!

O zînă... dar pe ea n-o știŭ,
Că chipu-ĭ nicĭ o dată
Nu l-am văzut! De și-ĭ sînt fiŭ,
Ea a rămas curată.
Și naștere n-am cunoscut
Că din sărut eŭ m-am născut.
Născut din florĭ și de pripas
Intr-al iubireĭ taĭnic ceas.

Trăind în codru, fericit,
Cu murmur de izvoare,
Cu-albastrul cel nemărginit
Și frate cu-orĭce floare,
Deprins am fost să înțeleg
Poporul codruluĭ întreg,
Căcĭ dînsul însușĭ m-a crescut;—
Dar astăzĭ totul a trecut.

Că într-o zi eŭ am văzut
Trecînd în zăzĭ senine
Un chip, ce-n clipă a făcut
Un rob al luĭ din mine;
Și, de-am cercat să-l uit, în van...
Icoana chipuluĭ bălan
M-a scos din mințĭ, m-a fermecat.
Ea a perit și, eŭ o cat!

O cat de anĭ; dar n-o găsesc
Căcĭ urmă ea nu are!
Ea a perit, eŭ o iubesc,
De și-ĭ făr' de 'ntrupare
Mă doare sufletul întreg.
Și nicĭ nu pot să mă 'nțeleg!
La al durerilor noĭan
O clipă nu găsesc alean!»

* * *

Și 'n lume ĭarăși a plecat,
Mînat de-aceĭașĭ jale,
Un zburător înstrăinat
Cu dorurile sale!...
In piept acelaș foc pribeag
Și dorul chipuluĭ eĭ drag
Se mînă 'n vecĭ pe alte căĭ,
Pe 'nnalte culmĭ, prin răpezĭ văĭ.

Și-acele corpurĭ străveziĭ
Frumoase-s, dar n-aŭ viață:
De-apare, după liniĭ viĭ,
Palatul ca prin ceață!
Ca dintr-un vis s-aŭ întrupat
Si-afund, în nuntru de palat,
Și duc cu mîna semn făcînd
Și florĭ în urmă aruncînd.

Și ca 'nnainte-a colindat
Și mers-a el într-una
Pămîntu 'n lung, pământu 'n lat,
Pân' unde șade luna.
Acolo nu e suflet viŭ
Și tot cuprinsul e pustiŭ
Și totul e 'mpietrit și stins,
De noaptea vecĭnică coprins.

Iar din adîncul luminos
Al șăleĭ fără capăt
S'aude-un viers armonios,
In note dulcĭ, ce scapăt,
Purtate par' că de un vînt,
Cum n'a suflat pe-acest pămînt;
Iar din văzduh se cern în șir
Petale moĭ de trandafir.

Și mers-a el atît răstimp
Cît nu aș putea spune...
In lungu-ĭ drum, de la un timp,
Apare o minune:
Palat în marmură durat,
De doĭ luceferĭ luminat
De stele-n cerurĭ cîte sînt
Și răsunînd de-un dulce cînt.

Și pe un pat de florĭ de crin
Intinsă stă a lene
Făptura cea cu chip senin
A uneĭ Cosînzene!
Iar zine lângă dînsa stînd,
Cu florĭ de aĭer vînt făcînd,
Se poartă -n jurul eĭ în grup
Și florĭ i-aruncă peste trup.

Bătut-a 'n poartă de palat
Și, iată că de-odată,
In lăturĭ porțile s-aŭ dat·
Și-un mîndru grup s-arată
De chipurĭ dalbe, feciorești,
Frumoase cum nicĭ nu gîndeștĭ,
Iar, de le vezĭ, nimica nu-ĭ, -
Și tot e gol în jurul luĭ!

Atuncea fata s'a sculat,
De și e aratare...
(Căcĭ trupu-ĭ pare închegat
Dar numaĭ formă are),
Și 'ncet cu timbrul de argint,
Iĭ spune dulce:—Mărgărint,
Prin codri-odată te-am văzut
Și drag de-atuncea mi-aĭ căzut!

Dar și iubirea mea-i un vis,
Cum vis îmi e făptura,
De și-mi zărești ochiul deschis
Și rizătoare, gura.
Ne-urmînd a vieței închegare,
Născută-am fost fără 'ntrupare
Din vecinicia soartei mele
Și din iubirea-a două stele!

Și, lingă ea vroind să șadă,
Ființa toată 'l doare:
Odată ar vroi s-o vadă
In toată-a ei splendoare.
— Odată mă voi arăta
Aievea și voi fi a ta,
Căci în vecie scris mi-a fost
O clipă numai să am rost!

Molatec gitul i'l cuprinde
Cu brațile-i profane,
Dar aier este ce coprinde
In forme diafane.
Iar, în iubirea lui nebună,
El pare-un fermecat de lună
Și doruri vii sufletu-i rup
Iubind frumoasa fără trup.

Și a rămas înmărmurit
De-apururi lingă fată,
Răpus de-atita dor cumplit
De-a o simți odată.
Zadarnic brațele-a întins
Și corpul gingaș i-a coprins,
Că numai umbră a găsit
In locul chipului iubit.

De-atunci pierdut în aiurarea,
El zilele-și petrece,
Și, spre-ale lumei lui hotare,
Ie veci n-o să mai plece!..,

1908

Eug. Boureanul

Despre importanța examenelor în școalele secundare

Cuvîntare ținută cu ocaziunea Impărțireĭ premiilor 29 Iunie 1899

Doamnelor și Domnilor,

Este bun obiceiul ca la fiecare împărțire de premiĭ, cînd profesoriĭ împreună cu eleviĭ și cu părințiĭ acestora să găsesc întruniți, să se vorbească despre o întrebare care ne interesează pe toțĭ; fără de aceasta, sărbătoarea ar avea maĭ puțină însemnătate.

Această serbare plină de emoțiunea cea maĭ plăcută pentru tineriĭ premianțĭ și de mîndrie pentru părințiĭ lor îșĭ are locul după marea muncă a examenelor de sfîrșitul anuluĭ.

Să cercetăm împreună însemnătatea acestor examene în pedagogie. N-așĭ vrea să vă obosesc cu o prea lungă și sacă cuvîntare tratînd în mod prea tecnic această întrebare; dar cum părințiĭ îșĭ împart cu profesoriĭ grija educațieĭ în deobște, e bine ca rezultatele experiențeĭ să ni le putem împărtăși uniĭ altora.

Să ne întrebăm decĭ dacă munca pusă de elevĭ în pregătirea acestor examene este folositoare saŭ dăunătoare?

Educația copiilor și viitoruluĭ om și cetățean a fost preocuparea multor filosofĭ. Bibliografia acesteĭ materiĭ este destul de vastă; tratatele speciale se reduc însă la vre o cîte-va cu mare autoritate, precum acele ale luĭ Locke, Rousseau, Spencer.

Căpătarea cunoștințelor de către tinerele inteligențĭ și maĭ cu seamă modul lor de înlănțuire, constitue partea de frunte de mîne, prin urmare și a societățeĭ: *După cum zice Leibnitz: „Incredințați-mĭ educațiunea copiilor și vă voĭ schimba lumea“.*

---

1) D. Hurmuzescu a ținut această cuvîntare în 1899, cu cîțĭ-va anĭ înainte ca reforma pe care o sprijini prin ea, să fi luat ființă. In 1903 examenele de promovare aŭ fost scoase din cursul secundar. Dacă publicăm totuș cuvîntarea d-luĭ Hurmuzescu, o facem pentru darea priciniĭ: întăĭ pentru a arăta că d-sa prevăzuse în cotro merge îndreptarea minților; al doilea că are și astăzi o însamnătate întru cît aduce la lumină temeĭurile pentru care s-a luat măsură de a se înlătura examenul de sfîrșit de an din cursurile secundare.

Direcțiunea

Iar Condorcet «*Toate așezămintele sociale trebue să aibă de scop îmbunătățirea morală și intelectuală a omenireĭ întregĭ.*»

Numărul cunoștințelor cerute prin programe sînt oare-cum scheletul noțiunilor generale. Ele pot forma baza uneĭ dezvoltărĭ maĭ speciale, corespunzînd la diferitele funcțiunĭ și trebuințĭ ale omuluĭ și ale societățiĭ.

Noĭ profesoriĭ ne dăm seama că elevul stăpînește îndestulător aceste cunoștințĭ, prin cercetările și ascultările, din cursul anuluĭ, cît și prin examen.

Examenele sînt de două felurĭ; examenele de promovare și examenele de absolvire.

Intr-un examen de promovare profesorul caută să-șĭ dea socoteală dacă elevul a putut reține materia predată în cursul aceluĭ an școlar, chiar dacă acea știință nu este terminată. Examenul este maĭ mult un control, să se vadă dacă pregătirea elevuluĭ este îndestulătoare și dacă el poate merge maĭ departe.

Examenul de absolvire este cercetarea moduluĭ cum elevul poate stăpîni, în hotarele programelor, toate cunoștințele și greutățile uneĭ științĭ întregĭ, dar în mod maĭ general.

In timpul anuluĭ profesorul lucrează împreună cu elevul, dîndu-ĭ îndreptarea, arătîndu-ĭ greutățile.

Elevul care lucrează lecție cu lecție, capătă treptat cunoștințele pe care sub conducerea profesoruluĭ le așază, le grupează în mod rațional. Munca este rodnică iar rezultatele sînt priincioase.

In examen, elevuluĭ i se cere să stăpîniască toată materia de odată, și dacă profesorul este prea aspru pregătirea acestuĭ examen devine foarte grea, și se reduce maĭ mult la o sforțare prea intensă a memorieĭ.

Să vedem acum de nu cum-va munca pusă într-un examen de promovare de clasă este zadarnică saŭ chĭar stricătoare desvoltăriĭ intelectuale prin marea sforțare de memorie în dauna celorlalte facultățĭ?

Singura însușire a unuĭ examen de promovare este mijlocul că elevul poate repeta cele învațate și să le poată înjgheba împreună, adică să facă asupra cunoștințelor sale un fel de generalizare.

Această sinteză elevul o înlocuește de multe orĭ cu o memorizare lesne uĭtătoare.

S'ar putea însă ca această lucrare să fie făcută împreună cu profesorul și ar trebui să se afle mijloc ca această muncă intensivă în mijlocul arșiților veriĭ să fie cu mult ușurată și astfel condusă.

Pe de altă parte examenul, adică generalizarea uneĭ materiĭ a căreĭa hotare nu sînt încă cunoscute de elev, este o osîndire la memorizare.

Această metoadă greșită de a ne cere aproape tot memorieĭ și a nu căuta să desvolte raționamentul, predominatoarea fa-

cultate intelectuală, aduce marele răŭ de a forma elevĭ şi decĭ oamenĭ cu bună memorie, poate, dar fără nicĭ o notă de individuali'ate.

La noĭ în ţară s-a făcut abuz de concursurĭ şi examene atît în şcolĭ cît şi în recrutarea profesorilor şi a deosebiţilor funcţionarĭ la deosebitele slujbe ale statuluĭ.

Iaca cum să poate explica aceasta :

La organizarea statuluĭ romînesc după haina occidentală, a fost trebuinţă de oamenĭ pentru deosebitele funcţiunĭ create.

Cum nu exista nicĭ o şcoală specială, nicĭ o tradiţiune pentru a forma aceştĭ oamenĭ, s'a adoptat calea cea maĭ lesnicioasă, adică a pregătiriĭ grăbite şi alegerea prin, concurs, dintre ceĭ care veneaŭ din toate părţile.

Până maĭ acum cîţĭ-va anĭ în licee şi gimnaziĭ, aveam examen la Crăciun atît înscris cît şi oral.

·Mĭ-aduc aminte că eram cîte 60 în clasă şi într-o zi trebuia să fim examinaţĭ şi oral şi înscris. Vă puteţĭ închipui cît de bine să puteaŭ pregăti bieţiĭ elevĭ, cînd n-aveaŭ nicĭ zile de pregătire cel puţin.

Eleviĭ ceĭ bunĭ şi ceĭ înzestraţĭ cu bună memorie scăpaŭ maĭ uşor; dar ceilalţĭ alergaŭ la tot felul de şiretlicurĭ; însemnaŭ biletele, saŭ copiaŭ la înscris.

Prin urmare cerîndu-le prea mult, eraŭ împinşĭ la imoralitate.

Ca să ne dăm şi maĭ bine seama de această întrecere la examene, să privim o clasă de elevĭ aĭ căror număr să-l presupunem de 40—50. Eleviĭ astfel întrunițĭ pot proveni de la deosebite şcolĭ, decĭ nu metoade deosebite şi in orĭ ce caz cu temperamente deosebite, adică uniĭ cu inteligenţa maĭ ageră, alţiĭ foarte repezĭ la înţelegere, dar superficialĭ, alţiĭ maĭ înceţĭ la priceput, dar pătrunzînd maĭ departe.

Regulamentul vroeşte ca să-ĭ supunem pe toţĭ la un acelaşĭ sistem, afară de îndreptările ce poate aduce profesorul şi aci este rolul cel mare al profesoruluĭ.

Astfel clasa are să se despartă în treĭ grupe de căpitenie:

I eleviĭ foarte bunĭ adecă ceĭ carĭ pot să înveţe repede.

II eleviĭ mijlociĭ, carĭ alcătuesc numărul cel maĭ mare al clasei, asupra acestora grija şi munca profesoruluĭ trebue să se întindă maĭ mult.

III în sfîrşit eleviĭ slabĭ aĭ căror număr este mic şi ar trebui să fie şi maĭ mic încă.

Să luăm grupa a doua, a elevilor mijlociĭ, care este cea maĭ interesantă pentru profesor. Asupra lor profesorul trebue, să aibă cea maĭ mare luare aminte, să îĭ ţină necontenit sub privighere; căcĭ aci să găsesc elevĭ carĭ nu lucrează de cît cînd ştiŭ că vor fi ascultaţĭ.

Intr-o clasă unde numărul elevilor este prea mare, decĭ unde cercetările profesoruluĭ nu pot fi destul de dese, eleviĭ rămîn îndărăt cu toată materia; iar la examen sînt în nepu-

tință se știe bine, chiar cînd par că cunosc destul prin pregătirea grăbită de memorizare.

Toată munca aceasta în focul examenului se duce cum a venit, căci cunoștințele n-aŭ avut timpul să se fixeze, să se întipăriască destul în mintea elevuluĭ. Creerul devine un fel de mașină de tipărit în care se înșiră un număr destul de mare de noțiunĭ pentru cutare examen. Indată ce elevul a scăpat de acel examen, el nu se maĭ gîndește de cît la cel de mîne. Trebuind din noŭ să dețină altă mulțime de fapte, își concentrează toată puterea intelectuală asupra acestora, și uită pe cele de maĭ înainte. Elevul muncește groaznic, nu atît ca să știe, ci ca să răspundă bine. In capul luĭ, bietul creer este atît de obosit în cît nu maĭ poate îndeplini rolul luĭ de a judeca. Exercițiul acesta violent trebue numaĭ de cît înlăturat, ca vătămător. Ne gîndim cu un fel de groază, că a fost singurul mijloc de cercetare, pentru clasificarea elevilor. Și care a fost oare rezultatul acesteĭ clasificărĭ?

Se vede că nu s-a ținut nicĭ o socoteală de legile fiziologice; că nu s-a știut, că orĭ-ce organ se desvoltă printr-un exercițiŭ treptat, ĭar nu prin exercițiŭ violent care strică, deformează.

Nu s-a ținut samă, că creerul este unul din organele cele maĭ de căpitenie și cele maĭ delicate, și că o muncă intelectuală de 14 ore pe zi este primejdioasă pentru un copil de 12 anĭ.

Dar cițĭ părințĭ chĭar nu sînt convinșĭ că copiĭĭ lor, care aŭ fost slabĭ în timpul anuluĭ, pot ca să treacă clasa printr-o muncă supraomenească depusă în timpul examenuluĭ; de aicĭ decĭ rugăciunĭ saŭ amenințărĭ către elev care se buĭmăcește, istovindu-se fără nicĭ un rezultat.

In dorința noastră nechibzuită de a pune mîna pe diplome și certificate, uităm cele maĭ elementare noțiunĭ de higienă. Așa sînt părințĭ care silesc pe copiiĭ lor la o muncă afară din cale, cu mult prea mare pentru puterile elevuluĭ. Vroind să facă un om prea de samă, fac un ne-om. Alțĭ părințĭ caută mijlocul să obțină pentru un copil o bursă, și fără a ține samă că elevul în certificatele luĭ are note slabe, gîndește că printr-o muncă silită, saŭ maĭ bine muncă silnică—căcĭ numaĭ pregătire nu este aceasta—să-ĭ dea facultățĭ pe care nu le are. La Liceul Internat am avut prilejul să constatăm ast-fel de calamitățĭ; ba ceĭa ce este maĭ răŭ încă, uniĭ vin numaĭ să-șĭ încerce norocul.

De sigur însă că părințiĭ nu știŭ un lucru: că nu este atît de greŭ să intre cine-va ca bursier, cît de a se menținea ca atare. Societățiĭ, care face atîtea sacrificiĭ, nu ĭĭ trebuesc oamenĭ care să nu lucreze de cît cu biciul la spate.

Ca să vedețĭ, doamnelor și domnilor, ce preț mare se punea altă dată pe examenele de la sfîrșitul anuluĭ, n-am de cît să vă amintesc cu ce lux de reprezentație ele se țineaŭ altă-dată.

Pe timpul cînd îmĭ făceam liceul în Bucureștĭ, Ministrul a

luat măsura ca examenele să nu se maĭ facă în micile şi umedele clase unde petrecusem tot anul, ci la teatru, la Senat. la Cameră, la Ateneŭ, ca sărbătorirea să fie maĭ impunătoare. Lumea trebuĭa să privească cu emoţiune la duelul între profesor şi elev.

Nu cred că lumea se desfăta mult la conjugarea aoristoluĭ I; dar un lucru era vădit: emoţiunea cea mare a elevuluĭ şi încurcarea luĭ la răspunsurĭ.

De atuncĭ s'aŭ schimbat lucrurile în bine. Se dă maĭ multă însemnătate munceĭ din cursul anuluĭ şi ar trebui ca aceasta singură să fie ţinută în samă.

Numaĭ în ţară la noĭ s-a dat atît de mare însemnătate examenelor de sfîrşit de an. In celelalte ţărĭ nu există saŭ de loc, saŭ însemnătatea lor este scăzută: ast-fel este în Franţia, Germania, Belgia. Nu maĭ vorbesc de Englitera unde igiena munceĭ intelectuale este cu mult luată în privire.

Dar noĭ cînd am introdus învăţămîntul secundar, am voit să facem şi maĭ bine şi am instituit tot felul de examene. Era însă şi o cauză bine cuvîntată la aceasta, era lipsa unuĭ corp didactic format; ast-fel că elevul învăţa prin memorie, după nişte texte învechite în traducere, şi fără nicĭ o metodă.

Rolul principal al profesoruluĭ era să examineze după carte; după ce însemna elevuluĭ pe carte, de unde şi până unde.

Cu cît vom propăşi maĭ departe, vom vedea noĭ, profesoriĭ şi părinţiĭ, cît de nefolositoare şi de pierzătoare sînt aceste întrecerĭ şi aceste marĭ emoţiunĭ pentru copiiĭ ceĭ fragezĭ. Va fi un timp, cînd lumea se va mira, cum de aŭ putut susţinea inteligenţele bieţilor copiĭ aceste supraîncordărĭ barbare.

De sigur că de am fi apucat de la început un alt mijloc, am fi avut maĭ multe talente şi maĭ mulţĭ oamenĭ de merit; dar dacă până acum calea a fost greşită, să căutăm mijlocul de a o îndrepta. Să desfiinţăm examenele de promovare, aceste încercărĭ prea zdrobitoare pentru eleviĭ prea tinerĭ, supraoboselĭ covîrşitoare, ale cărora rezultate nu pot să fie de cît păgubitoare pentru desvoltarea inteligenţeĭ; după cum primejdioasă ar fi încercarea unuĭ copil de 12 anĭ, să ridice o greutate de 50 de kilograme.

Rămîne însă o întîmpinare serioază; anume că acolo unde nu ar fi supraîncordare, elevul are prilejul de a repeta materia, de a închega diferitele legăturĭ ale uneĭ ştiinţe. Se poate răspunde foarte uşor: In loc ca elevul să aibă să lucreze tot'ul de o dată, să facă acea repeţire cu profesorul, treptat. Ast-fel în luna luĭ Iunie până la 15 sau 20 eleviĭ să repete materia toată în 8—10 lecţiĭ sub conducerea profesoruluĭ, ĭar notele dobîndite să fie primite ca note de examen.

Aceste repetiţiĭ să nu se facă de cît cu eleviĭ care aŭ lucrat în timpul anuluĭ anuluĭ, adică cu aceĭa care aŭ note satisfăcătoare din cursul anuluĭ.

Ca examene, vor rămînea numaĭ cele de absolvire, acestea se adresază la niște elevĭ maĭ marĭ care aŭ trecut un program hotărît de cunoștințĭ.

Aicĭ de se va înlătura norocul, căutînd maĭ cu seamă prin cercetărĭ modul cum absolventul a înțeles deosebitele științĭ, legăturile dintre ele, ce le folosesc în judecarea și aprețuirea tuturor acțiunilor și gîndirilor omeneștĭ, am avea o clasificare care s-ar apropia maĭ mult de ceĭa ce ar trebui să fie în societate.

In această expunere am căutat să arăt părinților ce greșală mare fac cînd, nesocotind puterile copiilor, caută să-ĭ țină prea mult la o lucrare intelectuală, cînd nu este dată intr-un mod rațional și cind nu ațiță în deajuns curiozitatea și interesul copiluluĭ pentru acel studiŭ. Este mult maĭ bine să fie maĭ întîrziat puțin copilul, de cît să fie o mică minune, (un *enfant prodige* cum zic Francejiĭ), care de multe orĭ ĭesă prea obosit din această îndopare, ĭar cînd maĭ tîrziŭ în societate trebuesc să lucreze singurĭ, daŭ rezultate dedesuptul speranțelor așteptate.

Din nenorocire e atît de mare credința înrădăcinată că trebue să desăvîrșim geniĭ, că nu vroim să ne propunem să scoatem de o cam dată numaĭ oamenĭ. Ca încheĭere, aș vroi să vă fac să împărtășițĭ dorința mea, ca examenul general de sfîrșitul anuluĭ să fie înlocuit cu alte examene: 6 saŭ 8, trecute în prima jumătate a luneĭ Iunie.

Aceste examene parțiale, asupra numaĭ uneĭ părțĭ din materie înfățișază toate foloasele și pentru profesor și pentru elevĭ maĭ cu samă, care sînt și rămîn obiectul îngrijireĭ noastre, bucuria părinților și viitorul națieĭ romăneștĭ.

Dr. Hurmuzescu

Situation économique de la Roumanie

„Gouverner, c'est prévoir".

I. Un pays qui, comme la Roumanie, renferme de si vastes et si grasses plaines, si riches en *humus*, dont la fertilité, malgré l'absence de fumures, paraît n'avoir pas encore, un seul instant, décrû, et à l'arrosement desquelles la *nature* a si admirablement et si intelligemment pourvu—un tel pays, dis-je—dont la superficie est environ celle du quart de la *France*—peut et même doit avoir pleine et entière confiance dans son *avenir agricole* et conséquemment continuer à s'efforcer de mériter, et si justement du reste, le beau et humanitaire titre de *„Petit grenier de l'Europe"*.

II. Si la *Roumanie* veut, je ne dirai pas, aller de l'avant, prospérer, mais simplement conserver, en Europe, la position qu'elle a si péniblement, si chèrement acquise, il faut qu'elle porte, qu'elle concentre, et ce *sans plus tarder*, tous ses soins, toute son attention, toute sa vigilance, même la plus sérieuse, sur deux points des plus essentiels: je veux parler du *Sol et de l'Homme qui, tous les deux, sont en péril!!..*

Le *Sol*, en effet, par la production ininterrompue des *céréales*, dont la vente, en Europe, procure, à quelques rares personnes la *fortune* et, à la masse, l'*existence*, le *Sol*, dis-je, dans un avenir, plus ou moins rapproché, est menacé de perdre sa *fécondité*, par suite surtout du *déboisement* opéré sans règle, sans mesure, *déboisement* qui, dans ces conditions, modifie, profondément même la situation physique d'une contrée, en y amenant, en y produisant des inondations subites, rapides, torrentueuses, lesquelles entraînent et brisent tout sur leur passage; puis la diminution de l'*humus*—dont l'entretien est, d'ores et déjà diminué par suite de la raréfaction des feuilles d'arbres; qui est emporté en partie, même jusqu'à la mer, où il va se perdre—*déboisement* amenant ensuite, et de temps à autre, de longues persistantes et brûlantes sécheresses; *déboisement* aportant enfin des modifications, des troubles graves même dans l'*état météréologique et climatologique du pays*, aussi

funestes, d'ailleurs, à la terre qu'à ses habitants. Le rôle essentiel—de la „*Conservation des Eaux et Forêts*“—ce pourquoi. en un mot, elle a été créée et mise au monde—me paraît donc. en la circonstance, tout tracé, tout indiqué: arrêter net le *déboisement* et faire, *en même temps et au plus tôt*, procéder au *reboisement* des montagnes, monts, coteaux, collines et même vallées, partout enfin où cela semblera nécesaire, au double point de vue de *l'avenir agricole* et *sanitaire de la Roumanie*.

Quant au producteur de la richesse nationale, au *campagnard*, il m'a paru en proie à la plus profonde, comme à la plus terrible, des dégénérescences physiques, par suite de son genre de vie, défectueux au premier chef et des déplorables conséquences de son existence matérielle: nouriture détestable. insuffisante et déprimante, dont le *maïs* forme la base, et qu'il faut, au plus tot, remplacer par le *pain de froment;* demeures, la plupart dans les conditions les plus mauvaises au point de vue de la salubrité, de l'hygiène même la plus élémentaire, assises sur des terrains saturés d'ordures, exhalant, suant, transpirant des miasmes délétères, mortels. Presque partout des eaux croupissantes, et ce jusque sur les routes et les chemins de ses bourgs, villages, hameaux et, qu'il va même juqu'à creuser, par endroits, à l'effet d'y prendre, par exemple, du gravier dont il a besoin. Aussi l'*Anémie* est elle profonde, principalement ches la *Femme* et chez l'*Enfant*. Conséquence fatale: considérable mortalité chez ce dernier.

Un *Philantrope*, un *Francais*, grand et sincère ami de la *Roumanie*, tout nouvellement débarqué en ce pays, s'est cru permis de jeter le „*cri d'alarme*“ aux gouvernants, aux législateurs de cette belle contrée. Intervenir en aussi grave occurrence, est, par lui, considéré comme un devoir, au point de vue humanitaire d'abord et surtout, de même qu'à celui de la *Roumanie*, appelée à tenir ou, plus exactrement, à conserver. et sous tous les rapports, le premier rang dans la *Péninsule Balkanique*.

III. La *Roumanie* souffre, mise à mal qu'elle est—et cela saute aux yeux—par un efréné *déboisement*, aussi contraire aux lois de la prévoyance humaine, qu'aux plus élémentaires prescriptions ayant trait à la santé publique et à l'avenir agricole du pays, à telle enseigne assurément, que si l'on n'arrête pas net le dit *déboisement* pour procéder, *et en même temps, au reboisement*, cette magnifique contrée est perdue, irrévocablement perdue, et ce dans un espace de temps, relativement encore asser court.

Mais ou croirait que la *Nature*, la si belle, si sage, si bienfaisante *Nature*, „*Mater genitrix*“, a, dans le cas qui nous ocupe, voulu placer le remède à côté du mal: En écrivant ces

lignes, je fais allusion au *pétrole*, dont la *Roumanie* possède heureusement de si nombreuses et si riches nappes souterraines.

Le *pétrole*, en effet, peut et doit être appelé à remplacer le bois dans la double question — d'une utilité majeure et d'une importance vitale, du reste — du chauffage des habitations et de la production de la vapeur, pour les forces motrices, jusqu'à ce qu'on ait remplacé celle-ci par la *Fée-Electricité*, produite elle, même, autant que faire se pourra, par des chûtes d'eau. D'une pierre donc on frappe ainsi deux coups : On enrichit le pays par l'écoulement et la vente de son *gaz liquide naturel*, et on l'enrichit encore bien davantage, en lui conservant ses arbres, dont le nombre, d'ailleurs, doit être immédiatement et considérablemant augmenté : *arbres providentiels*, appelés a régler le cours et le débit des rivières, à y mettre un frein ; *arbres bénis* appelés, en outre et surtout, à entretenir, à produire l'*Humus*, par la déperdition et l'usure continuels duquel ce si riche sol se verrait menacé de devenir, et malheureusement à plus brève échéance peut être qu'on ne croit, une steppe aride, parcourue, traversée par des torrents.

IV. Le *philanthrope*, cet ennemi-né de l'*alcool*, *poison* qui, à lui seul, a détruit et continue si déplorablemnt encore à détruire plus de créatures humaines que tous les autres fléaux réunis, le *philanthrope*, dis-je, doit s'efforcer d'enrayer, en *Roumanie*, la consomation de la „*Ţuica*", cette eau-de-vie de prunes, dont le *campagnard* surtout fait une trop grande consommation, cherchant ainsi, dans son absorption ou, plus exactement, espérant y trouver, une force que lui refuse sa détestable et déprimante alimentation, et aussi — il faut bien le dire — une sorte de jouissance en compensation des lourds labeurs inhérents à sa triste et misérable existence, qu'il faut, entre parenthèses, améliorer, et ce à tous les points de vue.

Si le *Vin*, en ce pays, était à meilleur marché, le *paysan roumain*, cet homme *si bon*, *si doux*, *si travailleur*, boirait moins de *ţuica*, pour se rejeter sur la première boisson classée, et certes avec infiniment de raison, dans la catégorie de celles dites *hygiéniques*, *toniques* même, prises — come tout, du reste — à dose modérée, bien entendu.

Des côteaux, admirables sous tous les rapports, existent cependant en ce beau pays, côteaux sur le penchant desquels la culture pratique, intelligente, soignée de la *vigne* réussirait et (je me permets de le dire) au-delà des espérances mêmes des viticulteurs. En outre, ces plantes, qui devienent de véritables arbustes, et dont les feuilles, tombant sur le sol, produisent de l'*humus*, retiendraient également l'eau et les terres dans les grandes pluies, aidant ainsi à prévenir les désastres des innondations ou, tout au moins, à diminuer leur importance.

Pour ces raisons majeures, qu'on se hâte donc à se

remettre, en *Roumanie*, à la culture de la vigne, laquelle fut, paraît-il autrefois, très en honneur, culture qui doit tant profiter et au *sol* et à ses *habitants*.

V. Il y a un vieux proverbe français qui dit: „*Quiconque a beaucoup vu peut avoir beaucoup retenu*“. Ce devrait assurément être mon cas, car, dans le cours de ma déjà longue existence, il m'a été donné de voir et *beaucoup*, et ce dans les cinq parties de notre Globe terestre, en lesquelles j'ai résidé ou tout simplement passé.

Or, pendant un séjour aux *Iles Marquises* (établissements Français de l'Océanie) où, durant plusieurs années, j'ai exercé les nobles, belles et humanitaire fonctions de *Juge de Paix*, j'ai eu l'occassion de voir les colons et les indigènes, qui se livrent à la culture du *maïs*, couper, après la floraison, l'extrémité de la tige à *vingt centimètres* environ au-dessus du dernier épi, et la donner au bétail, me disant que cela l'engraissait, augmentant, en outre et surtout, la quantité et aussi la qualité du lait fourni par les vaches, sans parler de l'épi que ce genre d'opération rendait plus volumineux et conséquemment plus lourd. Eh bien ! J'ai eu la bonne fortune d'en faire l'expérience, d'en tenter l'application et d'en vérifier l'exactitude (quant à l'épi du maïs) dans une assez grande propriété, sise dans l'*Olt* ; sur cinq hectares environ de *maïs* que j'ai taillé *moi-même* et dont les épis sont devenus bien plus gros et plus beaux que ceux sur la tige desquels n'avait pas été pratiquée ladite taille. Cela, en effet, va de soi ; la sève, qui servait à nourrir la plante depuis la coupure jusqu'à l'extrémité de la tige, devant tout naturellement se reporter alors sur la partie restante et principalement sur le, ou les épis, lesquels, de ce fait, prennent un accroissement et comme quantité et aussi comme qualité.

J'estime donc que le rendement de l'épi peut être ainsi augmenté d'un *dixième au minimum* et que les frais, nécessités par cette taille, sont insignifiants, compensés qu'ils sont, d'ailleurs, en grande partie, rien que par la plus-value donnée ainsi au bétail (boeufs, vaches, chevaux, etc.) qui se délecte en mangeant la rafraîchissante et si nutrive partie enlevée à la précieuse graminée.

VI. *L'agriculteur Roumain*, dans sa *lutte pour la vie*—laquelle, partout et chaque jour, revêt un caractère de plus en plus âpre, de plus en plus passionné, de plus en plus violent, semée qu'elle est de difficultés à surmonter, d'obstacles à vaincre, allant, d'ailleurs toujours en augmentant—l'*Agriculteur Roumain* a actuellement fort à faire afin, de joindre les deux bouts. C'est d'abord le *Fisc*, l'impitoyable fisc qui, comme sur tous les autres points civilisés du globe, du reste, vient réclamer sa part, laquelle est privilégiée ; puis ce sont les bas, les très-bas

prix même, *sur place*, des céréales, ne trouvant leur écoulement qu'en des points fort éloignés, en général, des lieux de production; ensuite, ce sont les funèbres cortèges des inondations, des sécheresses, laissant toujours, après eux, une diminution, souvent fort sensible dans le rendement des récoltes; maintenant c'est la terre qui, commençant à se fatiguer de rapporter, semble encline à ne vouloir plus rendre autant que jadis; enfin—venant se greffer sur toutes ces causes d'amoindrissement dans les revenus du sol roumain-c'est la concurrence, chaque jour de plus en plus menaçante, de plus en plus effective même, faite par l'immense et colossale Amerique du Nord et, aussi par celle du Sud, qui, depuis quelpues années principalement, entrent, de plus en plus sérieusement, de plus en plus pratiquement, en scène, se mettant à innonder le marché européen de leurs céréales (blé, orge, seigle, avoine, maïs, etc.) jusqu'au jour, peut-être plus proche q'on ne pense, où elles ariveront à le submerger.

A toutes ces choses, bien faites certainement pour assombrir l'horizon de la belle *Roumanie*, il faut malheureusement ajouter encore une plaie, une plaie sérieuse celle-là, sur laquelle les gouvernants, les législateurs, les simples particuliers même ne me paraissent pas avoir assez porté leur attention: je veux parler du nombre toujours croissant des *oiseaux nuisibles à l'agriculture.*

En traversant, en parcourant, en effet, le pays, on reste, on demeure frappé, stupéfié, èpouvanté du nombre considérable, immense de *corbeaux*, de *pies*, des *geais*, d'*oiseaux de proie*, de *moineaux*, *etc. etc.*, qui envahissent tout: champs, bois, forêts, prairies, vignobles, jardins, vergers, cours, bords des rivières, routes, chemins, sentiers, voies ferrées, villages et villes même. Voyez ce corbeau, ce vilain, ce sinistre corbeau, qui a la vie si dure, si longue—„*corvi dicuntur diutissimè vivere*“—et qui de son bec, de ses pattes, va jusqu'à déterrer, pour les dévorer naturellement, les grains de maïs que le cultivateur a enfouis dans le sol, et dont les nuées innombrables râflent parfois presque l'ensemencement de tout un champ de blé, de colza, de seigle, d'avoine, sur lequel elles sont si malheureusement venues s'abattre! Le moineau, lui, détruit incontestablement moins que le corbeau ou la pie, à cause naturellement de sa petitesse; mais il pullule tant et sa voracité paraissant être en raison inverse de sa petitesse, les larcins, que ses bandes commettent, n'en sont pas moins très sensibles, très appréciables.

Voilà, pour les semences. Quant à ce qui en a été épargné, oublié, sauvé et qui a constitué ensuite la récolte sur pied, c'est, quand celle-ci est arrivée à maturité, par centaines, par milliers d'hectolitres peut-être que se devra annuellement chiffrer la consommation de cette *peste ailée*. Il faut donc, et à tout prix, que la *Roumanie* se débarrasse, une fois pour toutes et *à jamais*, de ses corbeaux, geais, moineaux et autres pies,

sans oublier les oiseaux de proie qui, eux, mangent les poussins; et, pour ce faire, il me vient à l'esprit un moyen qui pourrait, je crois, être employé: ce serait d'instituer un concours à l'effet, de trouver un remède propre à la destruction, la plus prompte et la plus sûre possible, de *tous les oiseaux nuisibles à l'agriculture*.

Des prix, dont le montant serait, bien entendu, à la charge de l'Etat, seraient, par exemple, distribués aux trois ou quatre concurrents classés en tête de liste par un *Jury ad hoc*, composé des plus savants spécialistes du pays.

Voilà une idée; je la livre, je la donne pour ce qu'elle vaut. Dans tous les cas, qu'on soit bien persuadé, profondément convainiu, que tout ce que j'ai écrit et écrirai encore sur la *Roumanie*—m'évertuant à mettre ainsi le plus d'atouts posible dans son jeu—ne m'est dicté que par mon profond amour pour ce pays et ses exellents habitants, au milieu desquels je ne vis que *depuis trois mois* seulement, et par mon vif et humanitaire désir d'assurer définitivement et fermement, l'avenir de cette si riche contrée, avenir qui m'est tout à coeur et à l'égard duquel j'éprouve, en mon for intérieur, des craintes et des appréhensions, que je serai si heureux de voir s'évanouir enfin et pour toujours!

VII. La *Roumanie*, qui n'est devenue la belle nation qu'elle est aujourd'hui, que grâce à son *ardent et constant amour de la patrie* et *des chàmps*, doit à ceux de ses enfants — lesquels forment la grande majorité du pays—qui mettent les dits champs en rapport, une sollicitude d'autant plus grande, d'autant plus intelligente, d'autant plus active et de tous les instants, que c'est par eux surtout qu'elle existe, qu'elle a sa raison d'être, faisant, grâce à eux, la bonne figure, montrant la belle, mâle et fière contenance qu'on lui voit heureusement tenir et garder dans le concert des nations européennes.

Les prix des céréales sont tombés trop bas: c'est incontestable, c'est l'évidence même. Or il me paraît, dans les conditions actuelles, très-difficile, pour ne pas dire impossible, de relever les dits prix, *sur place*. Mais plusieurs moyens, que je vais brièvement passer en revue, s'offrent à mon esprit, me semblant susceptibles d'augmenter, pour l'*agriculteur*, si digne d'intérêt à tous les points de vue et sous tous les rapports, les revenus de la terre en *Roumanie*.

Et tout d'abord, ce qu'on peut, ce qu'on doit tenter, ce qu'il importe essentiellement même de faire, c'est de diminuer les charges inhérentes à *l'agriculture*. Les tarifs de transport par voies ferrées, des céréales, afin de les faire pénétrer dans l'Europe centrale ou de les acheminer sur les ports d'embarquement, doivent être abaissès, même largement abaissés. Or les

chemins de fer étant la propriété de l'Etat, le Budget, de ce fait, va subir une diminution.

Il appartiendra alors aux chambres d'aviser en comblant, par exemple, le déficit au moyen d'impôts *frappant le riche dans son luxe, dans son faste.* C'est, en effet, à mes yeux *plus qu'un droit*, c'est un *devoir*, de retrancher, à l'heureux du jour, *un peu de son superflu*—ce à quoi certainement il ne trouvera pas à redire, étant donné son *incontestable et éclairé patriotisme* —quand il s'agit surtout, comme dans l'espèce, de la prospérité, de l'avenir du pays, en lui conservant la plus belle plume de son aile: *la vente rémunératrice de ses céréales.*

Mais ce n'est pas tout. A mon avis, une des causes, des principales causes même de l'avilissement des prix des céréales en *Roumanie*, c'est la funeste, la nefaste existence de tous ces intermédiares (courtiers, commissionnaires, agents de toute sorte et de toute nature) qui y pullulent et dont l'agriculteur se sert fort à tort, je crois, pour le placement et la vente des dites céréales, intermédiaires aux doigts desquels restent malheureusement accrochées des sommes d'argent que le producteur pourrait et devrait conserver.

Que les agriculteurs, dans ce but, forment donc, par régions, des *syndicats agricoles*, qui se mettront alors directement en relations avec les grands courtiers des principales places d'Europe, dans lesquelles se traitent et sur une vaste échelle, les affaires de *blé, de maïs, d'avaine, de seigle, de colza.*

De Caracal, de Craiova, de Slatina, de Severin, de Corabia, de Ploesti, d'Iassy, de Bucarest, etc., les dits syndicats dirigeront par voies férées, *à prix réduits et avec tarifs de faveur*, leurs céréales sur les divers points de l'Europe centrale, où elles doivent être vendues, ou bien les achemineront par les mêmes moyens, sur *Galatz*, *Braïla* ou *Constantza*, ce port au plus brillant avenir, *l'Odessa de la Roumanie*, d'où elles prendront alors, par vapeurs, la directions de Naples de Gênes, de *Marseille*, de Barcelone, de *Bordeaux*, du Hâvre, de Dunkerque, de Liverpool, de Londres, *d'Anvers*, d'Amsterdam, de *Rotterdam*, de Brême, de Lubeck, de *Hambourg*, etc., où elles seront reçues par des consignataires-courtiers qui de même que ceux de l'Europe centrale, rendront des comptes de vente aux *Syndicats agricoles roumains*, lesquels opèreront ensuite la répartition des sommes, revenant à chacun des membres du syndicat, et ce au prorata de ses livraisons. Voilà, du coup, supprimée toute cette kyrièlle de courtiers, de commissionnaires, d'agents etc. (presque tous, du reste, d'origine étrangère), et tout ce qu'ils prélevaient, tout ce qui restait entre leurs mains, c'est autant de plus—moins naturelement les frais et les dépenses des dits syndicats et les remises aux courtiers de l'Europe centrale et des Grands Ports—pour le *Producteur*, pour *l'agriculteur*, c'est à dire pour celui qui a *tous les droits* à la sollicitude de l'Etat et des particuliers.

VIII.—Dans un autre apperçu, jé traiterai la question de la création des *syndicats agricoles roumains*, en me plaçant uniquement au point de vue de l'augmentation, par leur fait, pour le *producteur*, pour *l'agriculteur*, des prix de vente des céréales et des graines oléagineuses: heureux et bien faisant résultat obtenu par suite de la suppression des *intermédiaires*, dont l'existence n'est assurée que par la diminution qu'ils font subir aux *agriculteurs* sur les prix d'achat des dites céréales et graines oléagineuses.

Mais il est une autre rôle, une autre *mission*, si je puis m'exprimer ainsi, que je voudrais voir remplir à ces syndicats, et dont les agriculteurs n'auraient, certes, qu'à se louer, des avantages considérables, aussi bien matériels que moraux qu'ils seraient incontestablement appelés a recueillir de sa réalisation.

A côté de domaines d'une étendue moyenne,—de cent à trois cents hectares, par exemple—il existe en *Roumanie*, des propriétés d'une très-vaste superficie, c'est à dire de plusieurs milliers d'hectares. Or, sur la plupart des exploitations agricoles, pour ne pas dire sur toutes, il n'est fait usage, pour la préparation et de la terre et de la récolte de ses produits, que d'instruments peu perfectionnés, dont quelques-uns même a l'état vraiment par trop rudimentaire, par trop primitif; tels, par exemple, que cette sorte de herse, remplaçant également le rouleau, ou en tenant lieu, faite de branchages épineux, qui n'écrase et n'enlève rien ou présque rien de ce qui devrait être écrasé ou enlevè de la surface de sol, pour le bon et régulier ensemencement, la levée, la pousse et le développement convenables des grains de blé, de seigle, d'avoine, de colza, etc., qui ont été plus au moins bien jetés par le semeur.

Quant au labour, exécuté par les paysans établis dans le voisinage de la propriété et à des conditions débattues entre ceux-ci et les propriétaires, il m'a été donné de constater, et avec peine, qu'il laissait fort à désirer, par suite de la faible profondeur à laquelle il atteint, et ce par le fait de la résistance offerte, par la terre aux boeufs ou aux chevaux employés pour la mise en oeuvre de la charrue, résistance combinée avec la faiblesse physique du laboureur, laquelle est le résultat déplorable de sa déprimante et anémiante alimentation. Aussi est-ce toujours la même croûte de terre, ou à peu près, que chaque année l'on tourne et retourne, tandis que l'on devrait s'efforcer d'aller toujours de plus en plus profond, amenant ainsi à la surface du sol, de *l'humus* qui n'a pas encore servi. Avec le labour à la vapeur, un ferait incontestablement mieux, en arrivant à ce si important résultat, et également dans un bien moindre espace de temps.

Les machines à faucher le foin, à semer, à moissonner, à botteler, sont également fort peu répandues en *Roumanie*.

Quant à celles utilisées pour le battage des céréales, elles sont généralement la propriété de quelques personnes qui les louent ou, plus exactement, qui entreprennent elles mêmes le dit battage à *gros bénéfices* pour elles et conséquemment à *gros frais* pour l'agriculteur.

Eh bien! dans le but d'arriver à l'amélioration de toute cette situation, si défectueuse, si onéreuse sous tant de rapports, pour l'agriculteur—lequel, je l'ai dit et je le répète, a toutes mes justes et si méritées sympathies—je voudrais que chaque *syndicat agricole* possédât un *outillage économique agricole perfectionné* et *complet*, qu'il mettrait à la disposition de chacun de ses membres, au fur et à mesure des besoins de ceux-ci, et ce, naturellement, moyennant des redevances à fixer, proportionnellement à l'importance de la propriété. Celles-ci seraient établies de manière à amortir la mise de fonds nécessitée par l'achat des dits instruments et machines; à payer les dépenses de leur bon entretien, de leur gardiennage, les salaires des mécaniciens, des chauffeurs, etc. Il va de soi que tout ce matériel serait choisi parmi les machines et les instruments aratoires offrant les meilleurs avantages, quant à l'efficacité, la solidité et le prix de revient.

Dans ces conditions, la préparation du sol, la récolte de ses produits et leur vente seraient donc effectués aussi pratiquement aussi économiquement et aussi fructueusement que possible.

Quels immenses avantages l'agriculteur roumain n'y trouverait il pas? Avantages qu'il est si en droit d'attendre, de recueillir comme légitime récompense de son dur labeur et des grands, précieux et signalés services, par lui rendus au pays et à la nation, qui ne vit presque exclusivement que par ses œuvres.

IX.—Le roi Henri IV, dans son grand amour pour le *Paysan Français*, disait souvent qu'il voulait que ce brave travailleurs de la terre pût, chaque Dimanche, *„mettre la poule au pot"*. M'inspirant de la pensée de ce bon roi, si populaire et à si juste titre, je voudrais que, tous les Dimanches, le *Paysan Roumain*, qui a de nombreux points de ressemblance avec son collègue de France, *mangeât rôti de préféreuce du mouton*. Rien n'est pourtant, ma fois, plus facile: le prix de cet animal, dont la chair est si nourrissante, si fortifiante, si tonique, étant, en effet, fort peu élevé, surtout dans les campagnes (de cinq à dix francs *au maximum*: la peau, garnie de sa toison, valant déjà presque le prix d'achat), deux ou trois familles se concertant pour l'acquisition d'un mouton, on le ferait cuire et on le mangerait en commun, ce jour là, le lendemain et même le surlendemain, s'il en restait.

C'est qu'effectivement, en *Roumanie*, la nourriture du *paysan*, qui travaille tant, est véritablement par trop défectueuse

au point de vue de l'entretîen, non seulement de ses forces, mais même de sa santé. Comment peuţ-on en effet, conserver un bon estomac, entretenir un sang généreux, riche en globules avec cette sorte de pâtée de farine de maïs, à peine cuite, qui porte le nomde de «*mamaliga*»; avec des piments, des concombres, du maïs grillé, des choux aigres, des oignons, des tomates, des aulx crus, des haricots cuits à l'eau sans graisse ou à peu près, un oeuf, de temps à autre du fromage, du porc à de long- intervalles, des poissons plus ou moins bien salés et conservés, rarement, très-rarement de la volaille, la plupart du temps bouillie, et encore plus rarement de la viande de boucherie? Si pour *l'Homme*, cette alimentation est déprimante, anémiante, combien ne l'est elle pas davantage pour la *Femme*, qui a la vie plus sédentaire qu l'homme? Puis une demeure malsaine, bâtie sur un terrain, trop souvent hélas! à miasmes délétères. Examinez un peu la bonne paysanne roumaine donnant à téter à son enfant: ses seins paraissent, en général, contenir bien peu de lait (et quel lait, mon Dieu, chez la plupart d'entre elles!) aussi les pauvres petits bébés sont-il presque tous, pâles, jaunes même. D'où *dégénèrescence* fatale progressive, ininterrompue, de l'espèce humaine, chez ceux surtout ayant le plus besoin de chaleur, d'activité, de force, afin de faire face aux rudes labeurs, inhérents à la culture de la terre.

Il faut donc changer, réformer tout cela; il faut que le *compagnard* et sa brave compagne, leurs enfants *mangent du* **pain de froment,** *de la viande de mouton, surtout des pommes de terre* qui viendront admirablement dans les terrains, de préférence sablonneux sis dans le voisinage des cours d'eau, en employant toutesfois, comme plants, des tubercules venant de l'etranger, ceux actuellement récoltés m'ayant paru un peu dégénérés: pommes de terre dont le rude et fort *Paysan Irlandais* fait la base de sa nourriture et dont il se trouve si bien et sous tous les rapports! Il faut que le *Paysan Roumain* arrose son repas de quelques bons verres d'un *Vin naturel*, généreux, comme en produirait ses côteaux, rendus enfin à la culture *intelligente, pratique, soignée de la Vigne*: vin qui, tout en le fortifiant, le fera renoncer à l'absorbtion de la *Tuica*, qui lui fait tant de mal!

Qu'à côté de sa demeure, le brave *campagnard Roŭmain* ait un jardin, dans lequel il fera venir tous les légumes, qui réussiront parfaitement, tels que radis, salades, choux-fleurs, artichauts, petits pois, asperges, choux de Bruxelles, céléris, poireaux, carottes, navets, betteraves, etc. etc. Qu'il y mette également des fleurs, qui récréent la vue, tout en purifiant en parfumant, en embaumanţ l'air, lequel, entre parerthèses, a pas mal besoin d'être assaini, principalement dans le voisinage immédiat des habitations rurales.

Et puis, venant s'ajouter à tous ces soins donnés au corps,

songez, gouvernants, législateurs, édiles et même simplés particuliers, à pousser constamment, sans trève, sans relâche, le *paysan vers l'Instruction*, qui, chez lui, m'a paru malheureusement fort négligée. Qu'il puisse lire, qu'il lise de bonnes et saines choses qui élèveront son âme, son esprit et son coeur. Quand ou aura enfin rendu ces ***Braves gons***, *que sont les Paysans Roumains*, forts quant au *Corps*, forts quant à *l'Esprit*, forts quant au *Coeur*, ou pourra alors, mais seulement alors, envisager *l'avenir* sans crainte, avec calme, avec confiance, et sérénité !

A. Serph
Oficer de l'Instruction publique,
profeseur de français à Caracal

Colecția Costachi Negri

în Pinacoteca din Iași[1])

(Fragment din Istoricul Pinacotecilor din Bucureștĭ și Iașĭ).

II

In urma acesteĭ telegrame primită în Bucureștĭ la 14 Octombrie 1871 și în urma ințelegeriĭ cu Generalul Tell Ministru Instrucțiuneĭ, Panaiteanu se grăbește a pleca din Bucureștĭ la Iașĭ, ĭar în ziŭa de Joĭ 21 și Vinerĭ 22 Octombrie, împreună cu Gh. Șiller (pictor restaurator și profesor) aŭ făcut prețeluirea după cum se vede în lista tablourilor, pe care o dăm maĭ jos.

Iată cuprinsul acestuĭ catalog datat 24 Octomvre 1871 și semnat de Gh. Panaiteanu și G Șiller, cu evaluarea în leĭ noĭ a tablourilor colecțieĭ Negri.

Catalogul[2])

Tablourilor d-sale d-luĭ Costachi Negri, pe care a bine-voit a le depune la Pinacoteca Națională din Iașĭ (în 7 Aprilie 1861) cu scopul sublim de a se folosi de ele atît publicul cît și eleviĭ școaleĭ ĭeșane de Belle-Arte.

Subiectul tablourilor și autorul lor	Suma Leĭ
1 Un portret al unuĭ președinte de municipalitate. *Original din școala franceză.* Autor necunoscut.	8,000
2 Portretul luĭ Enric iV-lea	500
	8,500

1) A se vedea „Arhiva" No. 1 din Ianuarie 1907.
2) Dosar. Artelor-frumoase Iașĭ, anul 1864--92 fila 236.

Subiectul tablourilor și autorul lor	Suma Leĭ
Din urmă	8,500
3 Portretul pictoruluĭ Van Dyk	450
4 Portretul unuĭ spaniol	550
5 Portretul unuĭ pag. (2, 3, 4 și 5 copiĭ după Rubens). . . .	500
6 *Un portret cu mînă, presubus de Van Dyk* .	3000
7 Portretul unuĭ magnat polon, deteriorat și fără privaz. Autor necunoscut . . : . .	300
8 Un flautist, în toată activitatea sa muzicală. Original de *Velasquez*	10,000
9 Erodiada ținînd pe o tablă capul luĭ Ioan Botezătorul, copie veche	1,000
10 Santa Familia, în formă ovală, pretins a fi original de *Van Dyk*, însă asemenea tabloŭ se vede și în galeria Belvedere din Viena [1]). . .	10,000
11 Doĭ băețĭ lazaronĭ lingă un cosciug cu strugurĭ, din care unul mănîncă strugurĭ, ĭar altul zămos; copie după Murillo, originalul se află în pinacoteca din München	700
12 Alțĭ doĭ lazaronĭ din care unul mestecă o bucată de pîne și pe care un cîne îl privește, ĭar altul se joacă. Copie după Murillo, originalul se află la München	650
13 O tînără goală cu dosul către privitorĭ avînd înainte un pat și o masă cu oglindă în care se privește. Copie veche din *școala italiană* .	1,000
14 Un june încărcat de vînaturĭ și însoțit de doĭ cînĭ. Original de *Quadal*	5,000
15 O copilă (pendant celuĭ de sus) care ține cu ambele mînĭ o scîndură cu peștĭ, de pe care scăpînd unul jos îl apucă o mîță, sburlindu-se la cînele ce voește a i-l lua din gură. Original de *Quadal*	5,000
16 Beatrice. Original de *Carol Dolce* . . .	7,000
17 Lucreția. Original deteriorat, din *școala italiană* .	650
	54,300

1) Intr-adevăr se află S-ta Familie original de Van Dyk în galeria Belvedere, dar cu oare-care micĭ schimbărĭ în așezarea figurilor. Apoĭ părțile nerestaurate, ale tablouluĭ din Pinacoteca din Iașĭ, și după zisa maĭ multor pictorĭ bunĭ cunoscătorĭ redaŭ caracterul și asămănarea de aproape a colorituluĭ original al luĭ Van Dyk; așa că e cu siguranță un Van-Dyk.
Nota Aut.

Subiectul tablourilor și autorul lor	Evaluare după starea actuală a țării. Lei n.
Din urmă	54,300
18 Crist ținînd cu ambele mînĭ crucea și înconjurat de îngerĭ. Copie din *școala romană* . .	650
19 Mars, Venus și Cupidon, figurĭ întregĭ, originalul de *Paulo Caliari (Veroneze)*	7,000
20 Bacus cu cupa călare pe un porc, original de *Albani Francesco*	1,000
21 O veneră, figură întreagă, imitațiune de Caracci .	300
22 Torturile S-tuluĭ Sebastian, original schițat de *Guido-Reni*	2,000
23 Leda și Jupiter din *școala romană* . . .	900
24 Un peĭsagiŭ de noapte cu luna ascunsă pe jumătate între nourĭ și un june cu felinarul arată drumul unuĭ călător călare ; tabloŭ modern, autorul necunoscut	500
25 O bătălie din Veacul de mijloc, orig. de *Bouguignon*	20,000
26 O altă bătălie tot din evul mediŭ, original restaurat, autorul necunoscut	3,000
27 Un peĭsagiŭ olandez reprezentînd o barcă cu o nuntă țărănească, autorul necunoscut . .	450
28 Contrabandierul de vînat adus înaineta magistraților. Original de *Iohan Horemans* . . .	2,000
29 Un falșificator de vinurĭ înaintea tribunaluluĭ. Original de *I Horemans*	2,000
30 Un lup prins în capcană, autor necunoscut .	200
31 Un peĭsagiŭ cu 2 călărețĭ din veacul de Mijloc, copie după o școală nepronunțată . . .	200
32 Perspectiva unor scărĭ subterane luminate pe jumătate de razele soareluĭ atribui *Abatelui Neapolitanul*	350
33 Un tabloŭ reprezentînd diferite soĭurĭ de vînaturĭ, original din școala belgiană . . .	7,000
34 Un peĭsagiŭ care reprezintă trecerea unuĭ cavaler acompaniat de servitoriĭ săĭ. Tabloul care este foarte tare restaurat se atribue luĭ *Salvator Rosa*	5,000
35 Niște ruine pe marginea măriĭ colorate de lumina soareluĭ ce apune și în dosul cărora maĭ multe grupe de oamenĭ staŭ în desordine pitoreasca. Original din *școala Italiană* . .	2,000
36 Semnalul uneĭ bătăliĭ autorul necunoscut . .	500
37 Naşterea luĭ Crist, copie antică	100
38 Culesul vieĭ original de *Bassano Leandru* . .	4,000
39 O sibilă romană, original din școala italiană .	700
Total	114,150

(*Urmează*) **A. D. Atanasiu**

Dincolo de mormînt

— *Nuvelă* —

Lucrul i-a rămas mort între degete; a înfipt acul într-o cută a canavalei și ochiĭ stînșĭ cată, prin ochĭul geamuluĭ, pe drumul pustiu pe unde nicĭ țipenie de om nu maĭ trece și nicĭun huruit de trăsură nu se aude. Doamna Rainu e prada uneĭ neliniștitoare stărĭ, cu cît noaptea coboară și cu cît Lia întîrzie de a se întoarce.

Pe-o mescĭoară o depeșă adusă de curînd stă pe jumătate deschisă. Privirea văduveĭ se plimbă, sălbatecă, de la mescioară la fereastra, cătînd să deslușească maĭ de grabă umbra trăsureĭ cu care a plecat Lia. Intinsul liniștit al ulițeĭ începe să se pĭardă în cenușiul săriĭ și odaĭa prinde a se-ntuneca în umbra care se lasa tristă, tot așa de tristă ca și lăuntrul sbucĭumat al acestuĭ suflet de femeĭe. Ișĭ strînge canavaua, jurubițele de lînă și acele, se ridică și merge de le închide într-o cutioară de catifea discolorată, după sicrin. Aprinde fitilul lămpiĭ din mijloc, care dă lucrurilor înconjurătoare o față noŭă, cĭudată, o lucire înșelătoare; toate mobilele, destul de vechĭ, sclipesc subt potopul de raze gălbuĭ ce vin de subt globul mat al lampiĭ, mătăsurile eșite ale scaunelor aŭ ape jucătoare și resfrîngerĭ viĭ.

In fața oglinziĭ, ca oprită de puterea departată a tinerețiĭ trecute, de mîna nesimțită a anilor topițĭ în negura vremiĭ, văduva se oprește o vreme și-șĭ privește chipul ostenit, orbitele vinete în carĭ ochiĭ se cufundă stinșĭ, părul lins pe la tîmple și albit în împletitura bogată a coculuĭ, nu maĭ află nicĭ o asămănare între chipul acesta ofilit pe care se citesc stigmatele vîrsteĭ, cu acela pe care și-l aducea aminte, ca dintr-un portret cu umbrele șterse și îmbîcsite.

Atinge depeșa, o ĭea și silabisește în taĭnă, rîndurile așternute și ochiĭ i se pironesc umezĭ. Inima îĭ svîcnește puternic

cînd trăsura pe care n-a simţit-o apropiindu-se, se aude venind repede şi opreşte scurt în dreptul casei; clopoţelul de la portiţă se clatină abia atins de limba de fer prinsă în drugul porţei, paşii Liei, uşori, urcă liniştit pe scară.

Doamna Rainu se simte cuprinsă de-un fior şi picioarele-i slăbesc, vrea s-ajungă un scaun, dar abia poate să-şi sprijine trupul de spatele divanului. Lia se iveşte; pe obrajii svîntaţi de vîntul ascuţit al iernii se cunosc urmele lacrimilor ce-aŭ curs şi s-aŭ sbicit, nesterse, de frig. Negrul părului ei se pierde în găteala de zăbranic a pălăriei.

Maică-sa simte trebuinţă să deschidă mai de grabă vorba despre ceeace-i apasă pe suflet. In timp ce fata trece pe după cap vălul lung de zabranic şi-şi scoate pălăria pe care sclipesc mărgele negre de hurmuz, maică-sa se pregăteşte să-şi descarce cugetul de greutatea ca de fer, care-i dă junghiuri în creştetul capului :

— «Şezi colea Lio şi să vorbim amîndouă ; am să-ţi spun ceva.... Este o taină între noi, mare şi groaznică, care-mi sfâşie inima şi mi-o sîngeră, îmi apasă pe cap şi mi-l sfărîmă şi pe care, o dată şi o dată, tot ar trebui să o afli,— Iar astăzi mai ales...»

Fata se-ndreaptă în neştire spre jilţul apropiat, se aşează şi se-ncovoaie, adusă de mijloc, spre mă-sa a cărei privire, aspră acum, o ţintueşte; îşi încrucişează mînile pe genunchi şi ascultă mută de mirare.

— «O taină ?»

— «Da ; o taină !» şi-i arată cu un gest al mînii hîrtia depeşii «o taină pe care depeşa aceia îmi porunceşte să ţi-o desvălui numai de cît».

Lia întinde mîna ei mică, in care începe să simţă o furnicare, dar peste degetele ei reci se lasă, uşor, mîna fierbinte a maică-sei, oprind o :

— «O s-o ceteşti ; dar mai întăi ascultă-mă: Tu lipseşti de mult de lînga noi... de lîngă mine, de ani lipseşti... Dusă acolo în pensionatul din Bucureşti unde-ai fost aşezată de mică, te-am depărtat de lîngă sînul meŭ drăgăstos, ca ochii tăi să nu se deschidă asupra adevărului ce ţi-am ascuns şi na-i putut nici vedea nici înţelege ceea-ce se petrecea în casa asta în care te întorci acum... Acum însă eşti mare Lio ; acum mi-ai revenit frumoasă, cuminte şi înţelegătoare ; viitorul tăŭ se va hotărî azi mîne şi adevărul nu ţi-se mai poate ascunde, mai ales că nici nu mai atîrnă de mine să ţi-l ascund. Şi fiindcă de-aş mai zăbovi saŭ ocoli să ţi spun totul deadreptul aş slăbi poate, pregăteşte-te într-o clipă, pune mîna pe inimă să nu bată, închiagă-ţi lacrimile ce ar căuta să izvorască şi să înnece frumuseţea ochilor tăi, îndoeşte-ţi puterile şi află că acela pe care l-ai plîns atît şi de la mormîntul cui te întorci îndurerată, nu ţi-a fost tată...» O zguduitoare tresărire a Liei pe scaunul ce-i

poartă trupul, prin care a trecut fulgerul unuĭ spasm usturător, o mișcare de protestare și de revoltă, o sălbatică aruncătură de ochĭ, nevoește pe doamna Raĭnu să se oprească, să-șĭ întrerupă cuvîntarea așteptînd o izbucnire a fiĭcă-seĭ... Dar Lia după ce-a primit lovituura drept în inimă și a simțit-o împrăștiindu-se cu ințepăturĭ otrăvitoare pănă în cele maĭ micĭ fibre, pare ca de pĭatră și ascultă. Domna Raĭnu îșĭ șterge cu mîna sudorile recĭ ce-ĭ brobonesc fruntea șănțuită de cute adîncĭ, încrucișează brațele și se-apleacă cu toată greutatea bustuluĭ, pe spatele divanuluĭ:

— «Cine-a fost acel pe care l-aĭ bocit atîta și cine e cel ce vine să-șĭ ceară drepturile luĭ de tată asupra ta? Cine-aŭ fost ĭată: cel dintăĭ barbatul meŭ cu cununie, scoborîtorul unuĭ neam mare, dregător de frunte în ținutul nostru, pe atuncĭ; un om pe care-l luasem cu ĭubire și-ĭ adusesem sufletul curat, inima mea neprihănită, inima și sufletul meŭ întregĭ, ce tresăreaŭ vesele la gîndul dragostiĭ sub care să înflorească și să rodească.

După doĭ anĭ abĭa, toată fericirea aceĭa pe care se bizuise avîntul uneĭ tinerețĭ plină de iluziĭ, zbura, zbura... Soțul meŭ era nevrednic de toate cîte-ĭ adusesem în această căsnicie nenorocită: jocul de cărțĭ cît timp a maĭ ținut slujba, bețĭa în care-șĭ înneca năcazul nenorocituluĭ și petrecerile desfrînate pe care le căta afară de coperișul caseĭ sale, aŭ fost singura luĭ mulțumire singurile luĭ plăcerĭ care îĭ îndestulaŭ simțurile bolnave. Casă pentru el nu era; saŭ dacă-șĭ aducea aminte că o are era spre a veni cu prietenĭ după noptĭ și zile de lipsă prin locurĭ neîertate, pentru a urma aci, subt ochiĭ meĭ, jocul și băutura, ticăloșiile ce nu-l săturaŭ nicĭ odată. Noptĭ și zile încheĭate se petrecea aci, de față cu mine, cel maĭ desuchĭat desfrîŭ. Ĭ le-așĭ fi ĭertat pe toate, tot nădăjduind într-o îndreptare și în D-zeŭ. Dar într-o noapte cumplită, în timpul uneĭ orgiĭ fără nume, cînd nu ĭ-am putut îndestula o cerere de banĭ spre a juca cărțile, după ce-șĭ pĭerdusă și leafă și tot, ca o fiară s-a repezit asupra mea să mă lovească. De m-ar fi atins nu știŭ ce-aș fi făcut; cred că ĭ aș fi spintecat capul, căcĭ mîndria neamuluĭ meŭ n-ar fi îngăduit o așa de mare ocară; o mînă însă maĭ puternică de cît a luĭ ĭ a apucat brațul ce se ridicase asupra-mĭ. Din ziŭa aceĭa l-am urît cu o ură păgînă, ĭar maĭ tîrziŭ n-am respins propunerile aceluĭa care-mĭ venise într-ajutor; nu i le-am maĭ respins căcĭ îĭ datoream nu numaĭ vĭața mea poate, dar îĭ datoream înlăturarea omoruluĭ ce-ar fi urmat atingeriĭ unuĭ singur fir de păr al capuluĭ meŭ... Fără nicĭ o picătură de ĭubire am căzut în brațele luĭ și am răzbunat cu pîngărirea trupuluĭ meŭ, atingerea încercată asupra mîndrieĭ mele, prin mîna unuĭ laș. In vĭață întîlnim atîtea furtunĭ naprasnice și atît de puțin știm să abatem din calea lor, că maĭ totdeauna ne răpun. Cugetul însă nu m-a mustrat niciodată, de ce să mint; dimpotrivă, venirea ta pe lume a fost o și maĭ dreaptă răzbunare ce-am putut simți, pedeapsa necurmată a mișelieĭ omuluĭ care îmĭ adusese

o ocară ca aceea. Poate că de n-ar fi fost așa nu l-aș fi ïertat niciodată, poate că m-aș fi răzbunat într'alt-fel; nu știu... Naș-terea ta mĭ-a dat însă puterea să-l ïert, adică să nu mă despart de el și să sufăr, anĭ de zile o căsnicie nesuferită.

Cine e celalt: este acela căruïa tu datorezĭ totul, hrană, creștere, și tot luĭ viitorul ce ți se pregătește. Pensionatul în Bucureștĭ, îmbrăcămintea, călătoriile făcute în străinătate, toate plăcerile și bucuriile ce-aĭ simțit pân' acum, la 19 anĭ, le datorezĭ celuĭlalt, căcĭ cel ce-țĭ purta numele de tată și te credea fata luĭ, nu s-a gîndit de cît la el și la îndestularea patimilor luĭ de rînd. Logodnicul tăŭ, asemenea, este alesul luĭ, ïar zestrea o numără tot el, căcĭ pe urma celuĭlalt n'a rămas nimic, ïar bunul meŭ părintesc e cu totul neînsemnat. Acestuĭ om tu datorezĭ totul. Nu l-am maĭ văzut de anĭ, căcĭ tot ce-a dat pentru tine pân' acum a făcut prin a treïa mînă și fără a maĭ da ochĭ cu mine: dar vine astăzĭ ca să ceară un loc în inima ta și nu pretinde, în schimbul jertfelor ce a făcut și face ca om de onoare, de cît să te vadă și s'audă de pe buzele tale cuvîntul de recunoștință.

Ți-se par o ticăloasă. Nu mă îndoesc și înțeleg din tăcerea ta cum mă judecĭ. Aș fi tăcut, ca să n'am durerea să-țĭ desvăluĭ un așa de crud și cumplit adevăr și ca să nu mă înstrăinez de inima la care nu șĭ-a desmințit nicĭ odată ïubirea. A cerut, însă, ca să fie ast-fel și dinaintea fericireĭ tale a trebuit să mă hotărăsc. Nu ți-am putut minți nimic și cînd a fost să-țĭ spun, ți-am spus totul. Femeile clădite din aluatul din care sînt făcută eŭ pot ïerta, dar nu pot uïta.

Depeșa ce vezĭ îmĭ vestește sosirea luĭ din Bucureștĭ cu trenul de astă seară. Acum, peste cîte-va minute, o să vină, o să ți se arate, căcĭ numaĭ pentru tine sosește si îțĭ cer să-l întîmpinĭ cu bunătate».

Povestirea fusese scurtă, dar cumplită, căcĭ doamna Rainu, în vinele căreïa curgea sîngele uneĭ prăsilĭ stranií, îșĭ descărcase tot sufletul și zugrăvise pe barbatul eĭ în culorile pe carĭ le vedea ea. Acum răsufla ușurată și se lăsa ușor pe sofa; ușor înclinată pe pernă privea pe fiică-sa. Lia, trîntită în jilț, părea înválúită într-un giulgïŭ, umbre sălbatice din părul eĭ căzut pe frunte și pe gît îĭ ascundeaŭ chipul pïerdut într-e uïtare de durere și de scîrbă. Trupul eĭ arunca o umbră stînsă pe perete, desemnînd o pată nemișcată ce părea o arătare neagră, o mărturie lugubră care văzuse și auzise tot, fără tremur sufletesc, fără cîrtire. Pïeptul i-se se ridica cu răsuflărĭ zbucïumate, prin carĭ trecea, cîte odată, ca o șoaptă de plînset. Părea fără viață dar treptat o arsură îĭ aprindea buzele, obrazul și fruntea, pe cînd mintea eĭ luminată de fulgerul adevăruluĭ destăĭnuit, cerceta trecutul.

«Cum putuse să se petreacă în casa lor așa de mare taĭna fără ca ea să nu priceapă nimic? Tatăl eĭ! tatăl eĭ! acela căruĭ

știuse să-ĭ zică așa de duĭos «tată», să fi fost un așa de mare mișel? Cum de nu băgase ea de seamă nimic din cele cîte-ĭ povestise acum așa fără de milă maĭcă-sa? Cum de nu-șĭ aducea de loc aminte de un altul care să fi ținut un loc între doamna Rainu și sărmanul mort? Cum de nu văzuse ea apucăturile de om de rînd ale luĭ Rainu, metehnele, băutura, jocul? Putuse fi ea așa de oarbă până la opt anĭ cînd pornise la școală, saŭ știuse mă-sa așa de bine să-ĭ ascundă adevărul și s-o ferească? Mă sa! Da, nu putea fi de cît adevărul: mă-sa nu mințise nicĭ-odată?»

Acum ochiĭ i-se oprise pe portretul din perete al luĭ Rainu, înfipt între perdelele ce, cu faldurile prăfuite, îĭ ascundea o parte a chipuluĭ și din care răsărea numaĭ fruntea, ochiĭ și gura; privirea aceea care i-se păruse eĭ așa de bună, fruntea bulbucată și mare susținînd un păr curat și negru ca și catranul; i se aninaŭ ochiĭ și să scoboraŭ dinainte-le, nicĭ-o ură nu simțea să i-se nască în suflet.

Apoiŭ dîndu-șĭ seamă de realitate se 'ntoarse iute și cu nerăbdare către mă-sa:

— «Și... cum trebue să-ĭ zic?»

— «Cum să-ĭ zicĭ altfel: «tata», dacă tata ți-e tată.» Dar dintre spetezele de sus, portretul par'că dobîndia viața, par' c'o privia cu alțĭ ochĭ invăluind-o într-o broboadă neînțeleasă de duĭoase rugămințĭ, par' că-ĭ spunea: «Dar nu ți-am fost eŭ adevărat tată, dar nu te-am iubit cu atîta drag, dar nu te-am răsfățat ca pe-un înger? Ce-am făcut eu ca să mă urăștĭ și să mă uițĭ precum îțĭ cere. Și Lia își aduce aminte, în adevăr, de aniĭ ce nu se uită, de copilăria eĭ, de zilele moarte cînd Rainu se 'ntorcea acasă cu buzunarele pline de cofeturĭ, de jucăriile ce-ĭ făceaŭ fericirea, de păpușile neuitate,—de sărutările luĭ calde pe frunte și pe obrajĭ. I-se maĭ încheagă iar frumoase amintirĭ de la Bucureștĭ, cînd venia el cîte odată, cum dădea, totdeauna, pe la pensionat, n-o ocolea niciodată, o lua la plimbare, o ducea la cofetărie, și-ĭ cumpără atîtea nimicurĭ. O licărire grozavă îĭ străbătu apoĭ mintea:

Acum vre-o doĭ anĭ venise iară; era bolnav, slab și istovit, tușia și lepăda flegme marĭ galbene și spumoase, în piept îĭ clocotia ca o oală ce fierbe subt un foc necurmat. O luase și-atuncĭ, o scosese cu trăsura la șosea și la Nestor, cătase să-ĭ facă toate plăcerile și cînd plecase, atuncĭ, pentru întâia dată —și pentru ultima—în poarta școliĭ, la întoarcere, seara, subt un cer acoperit și pe o vreme umedă, cînd coboraŭ din trăsură o luase în brațe, și-șĭ lipise buzele recĭ și aspre de obrajiĭ eĭ, o sărutase și-ĭ glăsuise dulce, ah! ce dulce și drăgăiaș:

— «Așa e că tu eștĭ fata mea Lio? Așa e?» și ea surisese maĭ întâiŭ de-această isbucnire neașteptată, se mirase o clipă, atribuise totul boaliĭ, îl mîngîiase pe obrajiĭ veștezĭ și-l îmbrățișase mult.... Și de-atuncĭ nu-l maĭ văzuse; ba da: îl maĭ

văzuse odată, cu sprincenele îmbinate, cu obrajiĭ scorojițĭ, cu fruntea umbrită, cu pleoapele acoperind globurile ochilor, în haĭnă neagră, cu mîĭnile pe pĭept, acoperit de puținele florĭ aduse de mîna eĭ,—între cele patru scîndurĭ...

Un gol luminos se făcea, dar, în creeriĭ Lieĭ, pe cînd pĭeptul i-se rîdica cu răsuflărĭ maĭ dese iar ochiĭ închişĭ cercaŭ să bea lacrimile ce stau să pice. Ceva îĭ spunea că el bănuise, că nu putuse fi aşa de răŭ, că poate avusese o fire neînțeleasă pentru doamna Raĭnu, că ea ar fi putut să-l oprească după marginea prăpăstieĭ fără fund în care se prăbuşise, că pricepuse taĭna şi că de aceĭa se prăpădise aşa.

Doamna Raĭnu, care urmăria mişcările neoprite ale muşchilor fețeĭ Lieĭ, o deşteaptă din visarea asta dureroasă :

— «Lia, auzi trăsura. Vine. Lia, ştergețĭ ochiĭ, pentru Dumnezeŭ ce e asta?»

* * *

Inalt şi mîndru în bătrînețele albe, dar puternice, păşeşte până 'n mijlocul odăiĭ cel aşteptat. Se înclină mlădios în fața d-neĭ Rainu, pe cînd ochiĭ lor, după cincĭ-spre-zece anĭ s'aŭ întîlnit iara, fără nicĭ-o emoție, dar mirațĭ de schimbarea ce-a făcut vremea şi aniĭ pe amîndouă fețele. In fața Lieĭ se apleacă stîngaciŭ şi mişcat, întinzîndu-ĭ mîna şi apucînd-o pe a eĭ întinsă, fără să cuteze încă să lase pe fruntea plecată a fetiĭ sărutarea atît de dorită.—Ochiĭ cercetătorĭ aĭ Lieĭ cată să-şĭ aducă aminte de chipul, de ținuta, de glasul nouluĭ venit ; dar nimic nu răsună din ecoul trecutuluĭ. Nu-şĭ aduce aminte să-l maĭ fi văzut vre-o dată şi acesta-ĭ face plăcere, îĭ dă încredere, o însufleţeşte şi-o mîngîĭe. Gîndul eĭ îĭ spune neted : «Dac' aĭ fi tatăl meŭ şi dacă m-aĭ fi iubit, ar fi trebuit să ştiĭ să mă facĭ să te iubesc şi eŭ : dac' aĭ fi tatăl meŭ n-aĭ veni tocmaĭ acum, cînd amintirea celuĭ ce s-a dus ține tot locul din inima mea». Da, aşa-ĭ spune neted şi hotărît gîndurile eĭ îndărătnice.

Pe urma bătrînuluĭ un servitor încărcat de darurĭ frumoase şi scumpe, de florĭ pe carĭ ochiĭ feteĭ lunecă cu un surîs trist, intra cutezător. Lia le primise, mulțumise, vroise să se arăte recunoscătoare şi chĭar plecase fruntea cînd bătrînul întinsese buzele pentru a pune o sărutare. Dar nimic, nimic n-o îmboldea către străinul acesta generos, care venia să-ĭ turbure amintirile, să deschidă o prăpastie între o inimă şi un mormînt, să nărue, cu mărinimia aceasta umilitoare, pĭedestalul maĭ tare de cît granitul, închegat în lungĭ anĭ de trecut trandafiriŭ, din care făcuse, cu gîndul, un monument pe groapa luĭ Rainu.

Cu doamna Rainu bătrînul se aratase cu o prea respectuoasă ținută, aproape îĭ ocolise privirea : cu Lia ținuse să lege vorba, dar ochiĭ eĭ ce păreaŭ că țintesc pe aĭ luĭ priveaŭ într-altă parte, mintea eĭ nu-l asculta şi alte şoapte o neliniştea...

La plecare sărutase mîna văduveĭ şi cam nedumerit de ți-

nuta Lieĭ, strecurase, încetinel o întrebare doamneĭ Rainu, dacă cumva nu știe încă. Iĭ răspunsese cu o tristă înclinare de cap și-ĭ șoptise:

— «Ba da și-o să se obișnuiască; fiĭ sigur».

Atuncĭ, la plecare iĭ zise pe nume, iĭ vesti c-o să vină maĭ des, în toate zilele, o mîngiĭe ușurel pe frunte, fusese maĭ deslegat și maĭ prietenos.

— «Lio... Nu e-așa c-o să ne împrietenim Lio». Fata își aduse aminte că trebue să-ĭ zică «tată»; în același timp însă își maĭ aminti de alte vorbe ce-ĭ umblaseră pân' aci prin minte, vorbele luĭ Raĭnu: «Lio. Nu e așa că ești fata mea Lio...» Si Lia răspunse încurcată...

— «O să ne împrietenim .. domnule»

* * *

Imbrăcată veghiase toată noaptea, trântită pe un scaun, în odaĭa eĭ. Prin crăpătura scîndurilor de la tocul ușiĭ, vedea o dungă de lumină plăpîndă, care-ĭ spunea că nicĭ mă-sa cu care, nu maĭ schimbase nicĭ o vorbă, nu se culcase. Se scurgeaŭ ceasurile. Limba ceasornicului școaleĭ din vecinatate măsura sferturile, jumătățile și orele ce treceau.

Lia ascultase cu nepăsare și răceală, vorbele bătrînuluĭ ce picătură cu picătură, ca apa molcumă a ploiĭ, topia amintirile eĭ scumpe. Simția subt frunte, luptînd ceva ca în potriva uneĭ unde iuțĭ ce căta să-ĭ înnece mințile. Privirea celuĭ ce plecase o urmaria înghețînd-o toată, iar ochiĭ portretuluĭ de dincolo parcă străpungeaŭ prin primezul de zid, încălzind-o și imputernicind-o.

Si-așa treceaŭ ceasurile. Maĭ tîrziu dunga de lumină nu se mai văzu prin scîndurile rău alibzite, lampa din odaĭa doamneĭ Rainu se stînsese și telurile deșteptate ale paluluĭ o vestiaŭ că bătrîna a intrat în așternut. Atuncĭ zorile se deslușiaŭ departe, în văzduhurile ruginiĭ și cu încetul ziua venia să stăpînească pămîntul cu luminĭ nehotărîte. I se părea că o dată cu ziua, o licărire coboară și-asupra sufletuluĭ eĭ, că-ĭ umple inima, că-ĭ dă aripĭ să zboare spre soarele ce-șĭ trăda răsăritul cu dungulițe argintiĭ în tivitura norilor. Cevà strigà puternic întrînsa, cu un accent tare și apropiat, al unuĭ glas prietenesc.

Mireazma florilor din coșul adus de cu seară iĭ amorțea simțurile șĭ-o îndeamnă la somn; altceva însă-ĭ da putere să înfrunte ispitirea. Se hotărî să ĭase. Imbraca o mantilă, își învălui capul într-o broboadă împletită cu iglița, luă coșul de florĭ în mînă și trecu în sală. In dreptul ușiĭ odăeĭ în care dormia doamna Rainu se opri; trase cu urechia, iĭ auzĭ răsuflarea rară și liniștită a somnuluĭ, se încredință, și dibuind lucrurile cu mîna se strecură afară. Făcu cîțĭ-va pașĭ: pe uliță, trecătoriĭ ce începeaŭ să se arăte o priveaŭ nedumerițĭ; întîlni o trăsură, o opri și se urcă într'însa.

Ajunse afară, la cimitir și intră pe subt bolta arcuită a clopotniței. Frunzele uscate cădeaŭ cu pocniturĭ jalnice asupra lespezilor lucioase și ude, insule negre, răzoarele de pămînt, goale de florĭ, făceaŭ ochiurĭ neregulate de-asupra zăpeziĭ roasă de vînturĭ, tulpinele tufelor se clătinaŭ agale, mișcate de crivăț: copaciĭ, într'un loc, alăturațĭ îmbrățișaŭ crengile goale și îngheţate; pe groapa luĭ Rainu stătea verde cununa de merișor adusă în ajun de ea.

Cu stînga ținea coșul de toartă și cu dreapta începu să presară florile proaspete încă deasupra mormîntuluĭ. Umbra eĭ mlădioasă făcea ocolul peteculuĭ de pămînt sub care Raĭnu își ispășia, liniștit, păcatele. Acum nu maĭ plîngea Lia, ca în ajun, lupta cugetelor eĭ nu-ĭ îngăduia aceasta. Numaĭ răsuflarea eĭ se făcea măĭ pripită, maĭ deasă și-o apăsare îĭ chinuia pieptul. Din zărĭ i-se păru că deslușește o străvezie formă cunoscută, și înțelese că e jocul uneĭ închipuirĭ dorile.

Indreptă cununa de merișor pe brațele cruciĭ de lemn înfiptă de curînd în pămîntul nebătătorit și plecată de crivățul ce bîntuise, cercă să o îndrepte, dar mîinile n'o ajutară. Rosti, încetinel și rar, rugăciunea celor dușĭ, așa cum învațase la școală și ridicîndu-șĭ ochiĭ spre cerul luminat, unde noriĭ fugeaŭ repezĭ ajungîndu-se uniĭ pe alțiĭ, împreunîndu-se și despărțindu-se iară, pe față i se lăsa ca un mănunchiŭ de raze și i-se păru că rugăciunea eĭ se înalță sus, și că Dumnezeŭ o primește.

Apoĭ și maĭ încet încă, se îndoi spre crucea ce-ĭ sta înainte, îșĭ aplică mijlocul spre pămîntul de subt picioare și șopti, așa ca să nu s'auză nicĭ ea însă-șĭ:

— „Iart-o tată!“

Și eși din cimitir, tot așa cum intrase, liniștită, senină, împăcată, cu cugetul ușurat.

Caton Theodorian

29 Ianuarie 1907.

Concertele simfonice ale Orchestreĭ Conservatoruluĭ

Concertele atît de aşteptate, organizate de d-l E. Mezzetti, directorul Conservatoruluĭ nostru din Iaşĭ, s-aŭ reînceput în ziua de 26 Noemvre c., cu un program frumos şi bine alcătuit, în care am putut asculta: uvertura din *Ruy Blas* de *Méndelsohn*, *Souvenir de Spa* concert pentru violoncel, executat de d-l Moldrich, profesor la Conservator, nişte alcătuirĭ foarte interesante asupra unor teme româneştĭ datorite muzicantuluĭ bohem *Chovan* şi minunat orchestrate de d-l *E. Caudella* şi *Simfonia a XII* de *Haydn* cu toate părţile eĭ.

Asupra execuţiuneĭ observăm că orchestra d-luĭ Mezzetti a cîştigat mult în unitate de sunet, ceîa ce se datoreşte, de sigur cîntăriĭ împreună de două lunĭ la Constanţa, în care elementele alcătuitoare ale orchestreĭ s-aŭ influenţat unele pe altele, şi aŭ pus instrumentele în concordanţă aşa că tonalitatea generală a orchestreĭ a capatat mult şi ca dulceaţă şi ca sonoritate.

Orchestra Conservatoruluĭ astfel cum e alcătuită şi sub direcţia harnică şi inteligentă a d-luĭ Mezzetti este o orchestră foarte bună care ar putea să se producă şi într-un centru maĭ cult muzical de cum este România, şi să nu se creadă că exagerăm; căcĭ aşa spusesem şi de corul regretatuluĭ Muzicescu, care apoĭ a cules laude în Bucovina şi Transilvania, ţărĭ tot romîne, de sigur, dar în care cultura şi gustul muzical sunt mult maĭ dezvoltate de cît în ţara noastră.

In deobşte Românul e prea modest cînd e vorba de opere serioase. Aşa s'a petrecut lucrul şi cu Expoziţia, despre care a trebuit să vină străiniĭ să ne spună că e o minune şi să ne mustre pentru că n'am poftit pe toate statele la acest concurs al munceĭ, din care am fi eşit cu cinste. Tot din această cauză suntem unul dintre rarele popoare care nu avem opera nostră

națională cu toate că elementele ce ar trebui pentru a o alcătui, orchestră, coruri, cintăreți, uu ne lipsesc, ba sunt chiar intr-o stare foarte infloritoare.

De aceia susțin cu tărie și convingere, că orchestra d-lui Mezzetti e foarte bună și ea, incurajată și susținută, ar putea ajunge la un așezămint de rangul intăi; dar e lasată cu totul numai pe propriile ei puteri. Nici Statul, nici Comuna nu vine in ajutor cu nici un ban, afară de mica plată ce o are cind cinta la teatru—70 lei sara—pentru orchestra mică de 26 muzicanți. In București orchestra Ministerului Instrucțiunei Publice are 70,000 lei, pe an, subvenție și este de luat aminte că muzicanții din București, găsesc în toate părțile mijloace de traiu: teatru, concerte, operă, operete. Pe urmă, intrările la Concerte sunt mult mai mai mari de cit acele ce se pot lua la Iași, incit se poate spune că pe lingă intreținerea zilnică care iesă muzicanților din celelalte ale lor indeletniciri, orchestra Ministerului s'ar putea foarte ușor susținea din intrările de la concertele simfonice și că subvenția de 70,000 lei este un dar mărinimos făcut de Minister in folosul artei.

Este de luat aminte, insă, că Ministerul, de sigur a ințeles să incurajeze elemente muzicale naționale din România și că a crezut că Conservatorul din București ajutat astfel, va putea da roade de care să se poată făli poporul romănesc, arătind că se poate avea o orchestră compusă din elemente invațate in țară care să poată concura cu orchestrele străine. Dar lucrurile nu sunt tocmai așa. Orchestra este alcatuită mai ales din străini, aduși de peste hotaré care nici nu sunt născuți in România, nici nu aŭ invațat muzica la noi in țară. Sunt muzicanți eminenți, plătiți foarte gras, cu ajutorul cărora s'ar putea constitui o orchestră in ori ce capitală europeană. Pentru a dovedi lucrul, n'avem de cit să publicăm numele muzicanților celor de frunte ce cintă in orchestra Ministerului din București. Dar ori și cum ar fi lucrurile, noi nu bănuim de loc Ministerului această dărnicie, căci arta este o inflorire de lux, care nu se poate ținea la inălțimea ce i se cuvine de cit cu cheltuială.

Dar atunci ne intrebăm pentru ce această vecinică deosebire intre București și Iași? Bucureștiului totul, *Iașului* nimic. Cind vedem că și Iașul are năzuința de a trăi și se găsesc in el elemente de samă care contribuie la dezvoltarea și cultura poporului român.

Nu numai că orchestrei Conservatorului nu i se dă nici un ban subvenție din partea Statului, dar nici măcar nu se complectează catedrele neaparat trebuitoare Conservatorului, din sinul căruia a eșit o orchestră atit de bună și de destoinică. Lipsesc anume catedrele de fagot, clarinet și corn, pe care instrumente, d-l Mezzetti a căutat să le inlocuiască cu instrumente similare ca timbru.

Apoi pentru ce această neîngrijire, cind este evident că,

susținută, orchestra Conservatoruluĭ de Iașĭ ar deveni un element muzical din cele maĭ de valoare din țară?

Că în Iașĭ s'a făcut muzică multă și bună și că silința spre a dobîndi acest rezultat este datorită maĭ ales Conservatoruluĭ de Iașĭ, care sub direcțiĭ eminente precum acea a luĭ Francisc Caudella întemeĭetorul, Constantin Gros, Eduard Caudella, a căruĭ jubileŭ de 50 de anĭ s'a celebrat dăunăzĭ cu o izbîndă atît de strălucită, Gavril Muzicescu, neuĭtatul organizator al coruluĭ mitropolitan, și acum sub direcția d-luĭ Enrico Mezzetti, inițiatorul concertelor simfonice—aŭ răspîndit în toate straturile societățiĭ gustul muzical—acesta este un adevăr maĭ presus de orĭ ce îndoĭală, și tot atît de adevărat este că Statul este dator a nu concentra toată activitatea intelectuală a poporuluĭ numaĭ în capitală, ci trebue să îngrijească cu aceĭașĭ rîvnă de orĭ ce element năzuește spre vĭață, în orĭ ce parte a țăriĭ el s'ar naște. Și de aceĭa este firesc că Statul să se gîndească a sprijini și orchestra Conservatoruluĭ de Iașĭ, deocamdată prin o cît de modestă subvenție și prin înființarea celor treĭ catedre ce lipsesc de la Conservatorul din Iașĭ.

A. D. Xenopol

Iașĭ, Decemvre

Priveliști și datinĭ populare în Moldova

III

(Urmare)

COLINDELE

Una din sărbătorile cele maĭ însemnate la creștinĭ, este *Nașterea Domnuluĭ Isus Hristos*, fiul luĭ Dumnezeŭ, trimes în lume sub chip omenesc, care, a propovăduit înfrățirea între toțĭ oameniĭ, libertatea, egalitatea, învățătură care a dat naștere progresuluĭ uriaș ce a făcut omenirea.

Cu prilejul acesteĭ sărbătorĭ care cade neschimbat la 25 Decemvrie, precum și în ajunul eĭ, (ajunul Crăcĭunuluĭ) se petrec la poporul romîn o mulțime de datinĭ, unele aparținînd dogmelor bisericiĭ ortodoxe, altele, obiceĭurilor strămoșeștĭ transmise prin tradițiune de la o generație la alta.

In ajunul Crăcĭunuluĭ (24 Dec.) se încep *colindele*. Maĭ mulțĭ copiĭ întrunindu-se atît prin orașe cît și prin sate se duc de la

casă la căsă, și pe la ferești încep a cînta diferite *colinde*, unele avînd refrenul de *Florile dalbe*, altele *Vélerim* și *Veler Doamne* saŭ *Ler Doamne*, etc. compuse din nenumărate versurĭ prin carĭ se povestesc întîmplările Nașterei Mîntuitoruluĭ, urîndu-le tot atuncĭ creștinilor, tot felĭul de fericirĭ și bunurĭ pămînteștĭ. Drept mulțămită li se dă banĭ, colacĭ și nucĭ.

Aceste colinde nu le maĭ reproducem aicĭ, de oare-ce sunt publicate cele maĭ multe în diferite broșurĭ și reviste din țară.

Una din cele maĭ vechĭ colinde din Moldova, e *colinda cu florile dalbe* publicată de G. Seulescu, în *Calendarul pe anul 1847*, a luĭ G. Asaki.

Noĭ dăm aicĭ o colindă ce am auzit-o în Bucovina la satul Sf. Onofreĭ, spusă de locuitorul Mihalachi Breban, și care nu e de cît o variantă a *colindeĭ cu florile dalbe*, ce din timpurile vechĭ se cînta în Moldova. Iată-o :

Buna vremea marĭ boerĭ,
Florile dalbe,
C-enfloriți ca merĭ ca perĭ,
Florile dalbe,
V-o venit colindătorĭ,
Florile dalbe,
Pe la miez de cîntătorĭ,
Florile dalbe
Si nu vin cu nicĭ un răŭ,
Florile dalbe,
Si v aduc pe Dumnezeŭ,
Florile dalbe,
Mititel și-nfășoșel,
Florile dalbe,
Cu fășuța de mătasă,
Florile dalbe,
Pe la marginĭ cu aur trasă,
Florile dalbe,
La doĭ merĭ,
Florile dalbe,
La doĭ perĭ,
Florile dalbe,
Lîng-o gură de izvor,
Florile dalbe,
Este-un pat
Mare rotat,
Florile dalbe,
Cine șede în cel pat
Florile dalbe,
In cel mare pat rotat,
Florile dalbe,
Doarme Domnul răstignit,
Florile dalbe,
Cu fața spre răsărit,
Florile dalbe,
La picĭoare
Minta -n floare,
Florile dalbe,
De la brîŭ
Spic de grîŭ,
Florile dalbe,
De la cap
Liliac,
Florile dalbe,
La ferestĭ
Florĭ domneștĭ,
Florile dalbe,
Cîntă-n luncă turturele,
Florile dalbe,
La ferestĭ rîndunele,
Florile dalbe,
Si vă zice să trăițĭ,
Anĭ mulțĭ și ferici ;
Iar tot anul cel ce vine
Să trăițĭ boerĭ cu bine,
Dumnevoastră sănătoșĭ
Tot-deauna și voioșĭ,
Să ne primițĭ bucuroșĭ.
La mulțĭ anĭ [1]!

---

1) Afară de această colindă, am maĭ publicat și altele, pe care le-am auzit în Dobrogia și în Gubernia Cherson (Rusia), tipărite în *O călătorie în Dobrogia*. Iașĭ. 1880. pag. 38—104 și în : *O călătorie în satele Moldoveneștĭ din Gubernia Cherson* (Rusia) 1893, Iașĭ pag. 25—32.

Multe din aceste obiceĭurĭ ce se păstrează la noĭ și până în ziŭa de astăzĭ cu mare sfințenie le întîlnim și la rominiĭ răzlețițĭ de noĭ ce locuesc in diferite țerĭ sub dominațiunĭ străine [1].

(Urmează) T. T. Burada

---

1) La Rominiĭ din Macedonia, la aceĭ din orașul Veria și de prin alte localitățĭ, începînd din ajunul Crăciunuluĭ și până a doua zi de dimineață se ține în vatră focul nestins.

Tot atuncĭ se duc băețiĭ cu colinda în cete de cîte doĭ, treĭ și maĭ mulțĭ, avînd fie-care cîte un ciomag numit *chĭulum*, cu care ducîndu-se pe la casele locuitorilor, bat cu el în poartă, până ce li se deschide, apoĭ intrînd în ogradă, încep a cînta colinda următoare:

COLINDE, MELINDE

Dagni maie culaclu,	Dă-mĭ babă colacu,
Că v-ați acaț 'cucotlu,	Că am să-țĭ prind cucoșu,
Vă ți'l bag tu pălatiri,	Am să ți-l pun la fereastră,
Vă ți'l măc, tră S-ta Mării.	Am să ți-l mînînc la S-ta Maria.

După aceĭa li se da de ordinar cîte un colac, împreună cu poame, adecă: mere, pere, castane, nucĭ, migdale, strafide, noĭ hot și altele. Dacă gospodarul caseĭ are oĭ, li să dă maĭ întăsare, apoĭ poame pe care le aruncă prin ogradă; colindătoriĭ pun sarea pe foc, iar poamele aruncate, le culeg de pe jos, și în tot timpul aceĭa fac ca oile *mee! mee!* Dacă gospodarul are capre fac ca caprele: *mehehe! mehehe!* Dacă uniĭ din gospodarĭ nu deschid porțile colindătorilor ca să intre în ogradă, atuncĭ eĭ îĭ blastămă cu cuvintele următoare:

Di tu ogiac fumlu s-nu-țĭ easa,	Din ogiac fumul să nu-ți iasă;
Iarba verde di tu nare s'ță crească.	Iarba verde din nas să-țĭ crească.

Maĭ toate aceste obiceĭurĭ sunt și la Rominiĭ din Asia mică numițĭ Pisticoșĭ și despre care am vorbit în scrierea me: O călătorie la Rominiĭ din Bithinia. Iașĭ 1893.

In Valahia din Moravia, pe cînd Bohemiĭ și Moraviĭ fac în ajunul Crăciunuluĭ *copacul Crăciunuluĭ*, copiĭ Valahilor, merg atuncĭ pe la casele locuitorilor și pe la ferestĭ, le cîntă *coledva* (colinda), în care se descrie nașterea luĭ Hristos, începînd cu cuvintele *„stante, stante Valasi, nic vas zleho nestrasi:“* (sculațĭ sculațĭ Valahĭ, nu vă sperĭĭ cu nicĭ un reŭ) etc. Aceste colinde se maĭ cînta de plugarĭ și de dascalĭ de la biserică.

Toate aceste obiceiurĭ sunt și la Rominiĭ din Silezia Austriacă, ce locuesc în satele: *Bistrița, Ropița, Leșna, Ligotca, Vedrina, Goleșov* și altele.

DARI DE SAMA

Convorbirĭ, revistă bimensuală literară, director *Mihail Dragomirescu.* Dl. Dragomirescu «despărţit pe o chestie de principiŭ» de prieteniĭ săĭ carĭ aŭ ramas maĭ departe în jurul revisteĭ „Convorbirĭ literare“ a creĭat—„încurajat de iubirea şi de încrederea cîtorva tinerĭ scriitorĭ“—noua revistă bimensuală „Convorbirĭ“ spre aşĭ întrupa principiile sale şi a fi de folos literaturiĭ noastre care are trebuinţă, în bogăţia eĭ, de o pătrundere, o limpezire şi o rînduĭală ce ĭ-a lipsit pînă acum.

In articolul întâiŭ din No. 1 pe 1 Ianuarie 1907 «către scriitorĭ şi cititorĭ“ arată aceste cauze ca acele ce l-aŭ îndemnat la scoaterea revisteĭ. Asemenea arată cît de pătimaş să face la noĭ critica şi modul cum d-sa cugetă că ar trebui să fie; cum ne lipseşte, cu drept cuvînt, «critica obiectivă, rece, aşezată, care se ridică senină, dar fără slăbiciune, deasupra patimilor de-o zi...» Ne lipseşte critica care să nu ştie dacă lucrul este făcut de un prieten saŭ de un duşman... ne lipseşte critica „fără ură, fără părtinire“. Cu gîndul de a introduce o astfeliŭ de critică sănătoasă aŭ luat fiinţa „Convorbirile“, spre a lumina pe cititorĭ asupra diferitelor valurĭ şi a lupta pentru desăvîrşita autonomie a artiştilor şi poeţilor de sub tirania invidualităţilor strînse.

Nimic nu poate fi maĭ frumos şi înălţător decît acest program de luptă în determinarea unuĭ sănătos curent. Şi pe cît a fost cu putinţă acest feliŭ de a fi, l-a păstrat şi revista noastră „Arhiva“ în criticile eĭ faţă chĭar de protivniciĭ eĭ; aşa că însemnăm cu vie mulţămire noul curent pornit de d-l Dragomirescu şi de prieteniĭ d-sale prin „Convorbirĭ“ şi dorim să aducă roadele cele maĭ minunate pentru răspîndirea criticeĭ cinstite.

Partea grea a lupteĭ, pentru crearea unuĭ adevarat curent sănătos de critică, este aceĭa de a şti unde trebue să se oprească cineva spre a nu merge alăturĭ cu protivniciĭ pătimaşĭ. Să nădăjduim însă, cîtă vreme se poartă această grijă, critica în general va fi maĭ obiectivă, va avea maĭ mare valoare, decît atuncĭ cînd e condusă numaĭ de patimă; care adeseorĭ în furia-ĭ sel-batecă, ca vijelia, voeşte a desrădăcina şi arboriĭ ceĭ maĭ puternicĭ aĭ codruluĭ. Furtuna însă nu poate umfla decît frunzele pălite, uscăturile şi doar ici colea cîte-un copac maĭ voĭnic zdruncinat de margina vre-uniĭ prăpastiĭ, în care să prăbuşeşte. Patima, furtuna, ce duc în calea lor? La vederea lor te înspăimînţĭ. Dacă însă aĭ un ochiŭ maĭ cercetător o minte maĭ ageră, te hotăreştĭ s-o înfrunţĭ, şi-atuncĭ vezĭ că în viltoarea lor n-aduc

decît praf, frunze pălite, uscăturĭ—ură, invidie etc. și *cela ce samănă aicĭ, acelaș lucru culege mai departe!* Iar arborii puternicĭ, înfruntă vrăjmășia selbatecă a furtuneĭ și curățiți de frunzele pălite rămîn maĭ verzĭ, maĭ frumoșĭ, maĭ dornicĭ de viață, sub caldele și liniștele raze ale soareluĭ [1]).

Ada

NOTIȚI

Universitatea și primăria de Bologna sub înaltul patronaj al luĭ Victor Emanuel al III regele Italieĭ a hotărît să serbeze la 12 Iunie 1907 al III-lea centenar de la moartea luĭ *V. Aldrovandi*, marele naturalist italian și întemeĭetorul muzeuluĭ de științĭ naturale din Bologna. O invitație a fost primită și de către societatea Științifică și Literară (Arhiva) din Iașĭ, care va trimite un reprezentant al eĭ la serbare.

*

Premiile cele marĭ *Nöbel* în valoare de 300,000 fiecare aŭ fost date anul acesta d-luĭ *Roosewelt* președintele Statelor Unite pentru pace, d-luĭ *Moissano*, marele chimist francez pentru descoperirile sale în chimie și d-luĭ *Ranund Y. Cazal* vestitul histolog la Madrid pentru studiile asupra constituțieĭ nervoase a omuluĭ, apoĭ poetuluĭ italian *I. Carducci* pentru poemele sale.

*

D-l Haret răspunde la articolul inserat de d-l Xenopol în *Revue de L' Enseignement supérieur* din Paris, intitulat «Les reformes de l'enseignement public en Roumanie, printr-o scrisoare adresată directoruluĭ revisteĭ, în care, între altele, învinuește pe d-l Xenopol că ar fi adus chestiile desbătute în interiorul Romînieĭ la cunoștința Apusuluĭ.

Mărturisim că nu înțelegem întru cît o asemenea destăĭnuire ar jigni interesele țăriĭ.

A.

---

1) Intr-un număr viitor vom vorbi despre deosebita importanță ce se dă artelor în această revistă.

Bibliografiĭ

Dr. N. Leon. Organizația cîtor-va școli de menaj streine. (Raport prezentat d-luĭ Ministru al Instrucțiuneĭ) 1907.

Teodor Filipescu. Coloniile romîne din Bosnia 1906.

Th. C. Aslan. Studiĭ asupra monopolurilor în România 1906.

Ioan Bianu și *Nerva Hodoș.* Bibliografia românească veche (1508—1830), 1906.

I. Delametra. Dicționar macedo-romîn 1906.

Neculaĭ Dobrescu. Istoria bisericeĭ din Oltenia 1907.

Dimitrie A. Sturdza. L' Académie Roumaine en 1905—1906 (deux raports) 1906.

Prof. Dr. G. Marinescu. și *Prof. Dr. V. Babeș.* Progresele și tendințele medicineĭ moderne. (Discurs de recepțiune) 1906.

Dimitrie Onciul și *D. A. Studza.* Epocele istorieĭ romîne și împărțirea eĭ (Discurs de recepțiune) 1906.

Analele academieĭ romîne (secțiunea literară, istorică, științifică, desbaterile) pe 1906.

St. Mihăileanu-Stempo. Neurastenic, schiță dramatică, un act, Minerva, prețul 1 leŭ.

Al. Aurescu. Anuarul Conservatoruluĭ din Iașĭ, Iașĭ, 618 pag. pr. 4 leĭ.

Gh. V. Botez. Anuarul școaleĭ de arte și meseriĭ din Iașĭ 1906.

Ministerul Lucrărilor Publice. Notițĭ despre fabrica de cărămizĭ și țigle din Ciurea.

* * *

Eminentul nostru stilist și prozator d-l *N. Gane* scoate a doua ediție din însemnata operă: *Infernul,* traducere în versurĭ din Dante.

ANUL XVIII. Martie 1907 No. 3

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare din Iași

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL: Pag.

Pentru orice privește redacția și administrația a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iașĭ.

IAȘI
TIPOGRAFIA „DACIA", ILIESCU, GROSSU & COMP.
1907.

Bibliografiĭ

Dr. P, Zosin. Progresele Psihiatrieĭ şi raporturile eĭ cu celelalte ramurĭ ale Medicineĭ şi ale Ştiinţeĭ. Minerva, Bucureştĭ 1907.

Gh. Gr. Gheorghiu. Rolul educativ al religieĭ în ţara noastră. Iaşĭ, tipografia Naţională I. S. Ionescu, 1907.

Domniĭ abonaţĭ sînt rugaţĭ să binevoĭască a trimite abonamentul la revistă pe anul curent.

*

Asemenea domniĭ abonaţĭ ramaşĭ în urmă cu plata abonamentuluĭ sînt cu stăruinţă rugaţĭ a trimite abonamentul administraţieĭ, altfeliŭ vom fi siliţĭ a înceta cu trimiterea revisteĭ şi a cere numerile îndărăt saŭ costul lor.

ARHIVA
ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVIII. Martie 1907 No. 3.

Stavilă și Avînt

(BĂTRINUL ŞI TINARUL)

BĂTRÎNUL

Un zimbet plin de farmec pe buza ta s'avîntă;
A încolţit speranţa ce sufletu-ţi încîntă;
Un gînd de tot zburdalnic se joacă'n a ta minte;
Pe-a planurilor cale plecat-aĭ înainte.
Nu-mĭ poţĭ tu spune oare, cel gînd neprihănit
Spre care înșelare se află el pornit?

TÎNĂRUL

Nu cred că înșelare să poată fi sub soare,
Cînd văd că împrejuru-mĭ e tot în sărbătoare.
Ce dulce este vĭaţa și cît de'ncîntătoare!...
Cînd plec la vînătoare, pe umăr cu-a mea flintă,
Privesc cum vîntul ager cu florile s'alintă;
Cum soarele ce-apare cu mîndra-ĭ strălucire,
Haremul luĭ de stele l'ascunde cu ĭubire...
Să nu te simţĭ ferice de-aceea că trăeștĭ
Și 'ntr'o bogată lume că poţĭ să te'nvîrteștĭ?...
Nu-ĭ încîntare oare să sperĭ și să ĭubeştĭ?

BĂTRÎNUL

Sunt visurĭ, visurĭ mîndre; dar vaĭ! la deșteptare,
Se naște desnădejdea ce-adesa nu maĭ moare!
Spre a nu da de dînsa, maĭ tae-ţĭ din aripe,
Ca nu, l'a ta cădere, să-ţĭ pară ceasurĭ... clipe.

TÎNĂRUL

Să cad din fericirea cea giuruită mie?
Eŭ nu te cred, părinte; nu pot, cu duşmănie,
Privi viaţa plină de-atîta poezie.
Eşti cam bătrîn acuma, şi dă! cînd vremea trece,
Nu poate orĭ şi cine să vree saŭ să 'ncerce,
In viaţă-acele ceasurĭ ce-aŭ fost, a maĭ petrece.
Dar zeŭ! ĭar nu se cade, părinte, 'ţi cer ĭertare
Pe sufletul cel tînăr s'aducĭ la descrezare.

BĂTRÎNUL

Dar cine-ţĭ zice care ca să nu crezĭ în bine?...
Iţĭ zic: lucirĭ deşarte să nu ĭeĭ drept lumine.
Din juru-ţĭ fericirea uşor poţĭ ca s'alungĭ,
Cînd îţĭ veĭ croi dorurĭ ce nu-ĭ putea s'ajungĭ....
Avem un duşman mare în astă omenire:
Speranţa cu-al eĭ cîntec de vecinică-amăgire!

TÎNĂRUL

Speranţa s'amăgiască? Speranţa cea divină
Ce-aruncă'n viaţă raze de farmec şi lumină,
Şi nopţĭ de grele visurĭ de-apururĭ înseninä!
Putem să nu ne'ncredem în mîndrul viitor,
Cînd noĭ avem *ĭubirea?* Din suflet plin de dor,
Al eĭ ferbinte soare n'alungă orĭ-ce nor?

BATRÎNUL

Şi pomul, cu florĭ mîndre, în draga primăvară,
Mult darnica natură cu dragoste presară;
Se scutur însă multe păn' fructul să răsară;
Iar pulberea lor albă, căzută în troene,
O îndoseşte ĭute un pilc de buruene.

TÎNĂRUL

Tu vezĭ ĭubite tată furtunĭ pustietoare
Ce scutur făr' de milă şi-a sufletelor floare....
Şi poate că albina din florĭ n'adună mĭere;
Potirul lor de sigur, îl crezĭ tu plin de fiere.

BĂTRINUL

Ce cred? Să ți-o spun ție, eŭ văd că e zădarnic.
Iți zic încă odată: la planurĭ nu fi harnic.
Spre unde mergĭ acuma, pornit-aŭ mulțĭ ca tine.
Puținĭ din astă cale se 'ntorc cu inimĭ pline...
Iubiĭ și eŭ, copile, precum iubeștĭ acum,
Gîndirile mărețe ce's prefăcute'n scrum.
Iubit-am eŭ femeea cum ne-o arată dorul,
Atuncea cînd credința cunoaște numaĭ sporul.
Iubit-am și pe semenĭ cu sinceră frăție
Și-ĭ încărcam cu gîndurĭ de mare bogăție.
Credeam toțĭ la o laltă și țara-mĭ fericită
Că sorțurĭ numaĭ bune trăsese în ursită...
Acum cînd împrejuru-mĭ le cat necontenit,
Imĭ par că nicĭ odată nu le-aș fi pomenit.

TINĂRUL

Femee, semenĭ, țară și dragu-ĭ viitor,
Lupta-voĭ pentru toate, să știŭ că am să mor;
Căcĭ dragă'mĭ este țara în care m'am născut,
Slăvesc femeea scumpă în care am crezut,
Și'n semenĭ eŭ credința n'o pierd nicĭ n'am pĭerdut.

BĂTRINUL

La revedere dragă! Comoara ta de vise
Ți-a tălmăci-o soarta în vode eĭ scrise;
Ca să luptăm cu toate, răbdarea ni-ĭ trimise.

TINĂRUL

S'a dus bătrinul tată. Ce soiŭ cĭudat de'ndemn!
El vrea din mine-a face un chip curat de lemn!
Ce vreĭ? Așa-s bătrinii, uitat-aŭ vremea lor.
Pe tinerĭ s'amărască eĭ aŭ un strașnic zor...
De ar vedea-o dînsul pe draga mea ĭubită,
Cu negri ochĭ de pară, statura potrivită,
De ar vedea-o, sigur, bătrinul amărit
S'ar apuca acuma din noŭ iar de ĭubit...
Cînd vĭața-mĭ catre piscurĭ cu fericire zboară,
El pe a vîrsteĭ vale a lene se coboară.
Și *stavilă*-a pus gîndul l'a inimeĭ hotară.

(După zece ani).

TÎNĂRUL

Părinte-a tale vorbe aŭ fost prea înțelepte,
Cînd mĭ-arătaĭ a vieţeĭ cărărĭ cĭoplite drepte.
M'am rătăcit de-odată și am luptat din greŭ;
Credințelor visate făcutu-m'am ateŭ,
Și am perdut ĭubirea de om și Dumnezeŭ.
Ah! Unde este lumea la care am visat?
Ce-a devenit ființa cu gîndu-mĭ închinat?
Prin soare și prin stele zădarnic le-am căutat....

BĂTRÎNUL

A desnădejdeĭ vale alunecoasă-ĭ tare
Cam repede se duce cel ce vrea s'o coboare,
De stavila cea bună n'o pune sub picioare.

TÎNĂRUL

Dar ca să pot ĭar pune o stavilă la patemĭ,
In visurĭ de altă-dată simțirea mea imparte-mĭ;
Căcĭ m'a schimbat durerea cu chinurile eĭ.
Cuprins de groază mare se clatin pașiĭ meĭ,
Și-aș vrea să calc sub dînșiĭ pe lașĭ și pe mișeĭ!

BĂTRÎNUL

Desprețul să se nască în ceĭ cu suflet mic;
Iar nu 'ntr'un om ca tine, cu suflet de voĭnic;
La cugetărĭ maĭ blînde re'ntoarce-te-țĭ zic;
Iar stîlpul mințeĭ tale ferește-te de-l tae;
Căcĭ se cufundă totul, se rupe și se'ndoaĭe,
Si din credințe frînte rămîne-un foc de paĭe.

TINĂRUL

Să simți că aĭ aripe și nu maĭ poțĭ zbura ;
Să simțĭ că aĭ o voace și nu maĭ poțĭ cînta ;
Cu-așa durerĭ, un suflet ce poate cuvînta ?
Ițĭ pune soarta gîndurĭ și fețĭ-frumoșĭ în cale.
In raze aurite i-arată mințeĭ tale ;
Iĭ schimbă-apoĭ în pietre și'n inimĭ lasă jale.

BĂTRINUL

Cu cheltuelĭ de-aceste făcute'n tinerețe,
Plătește omul matur ce a putut să'nvețe,
Și gingașele-ĭ dorurĭ le schimbă în povețe.
Pe unde trecĭ acuma trecut-aŭ mulțĭ ca tine.
Puținĭ prin aste locurĭ s'a 'ntors cu inimĭ pline:
Dar trec aceste toate și vin ĭar vremĭ senine.
Acuma-s în putere și patimă și ură ;
Dar vĭața, drag băete, încet din toate fură,
Și văile'nflorite le schimbă'n bătătură.

TÎNĂRUL

Străbațĭ cu sfatu-țĭ mintea, cum fulgerul străbate,
Prin întuneric beznă, lucind în neagra noapte.
Puterea luĭ răsbate în suflet maĭ ușor,
Cînd mintea-ĭ vindecată și gîndul făr' de nor.
Iar ca să mă'nchin vouă speranță și credință,
Ar trebui acuma să-ucid orĭ-ce voință.
Și dorurilor moarte din noŭ să daŭ ființă !
Aceasta nu se poate'n pocirea aceste fir,
Cînd lumea e deșartă de fapte și simțirĭ,
Și patimile oarbe sunt marile pornirĭ.
Frăția-ĭ dușmănie, ĭubirea-ĭ o rușine,
Și totul se reduce la lupta pentru pîne !
Iar dragostea de țară, politica supune
Sub legĭ azĭ proibite ce mîne le impune.
Cu vorbe vecînic sfinte de-avînturĭ glorioase,
Cĭoplește-adînc în gloate, le-ajunge păn' la oase...
Cuțitul le e meșter ; plăselele-s frumoase.
Seninu-ĭ întunerec ; nevoĭ ne curg pe frunte,
Din pînze de painjen mereŭ ne facem punte,
Să trecem cu mîndrie spre țările cărunte,
Dorind ca să ajungem noĭ, mînă de plăieșĭ,
Popoarele vecine în mersul urieș.
Să nu ne ĭea Europa drept neam de mitite,
Cu datoriĭ și birurĭ noĭ stăm în fața eĭ.

A băncilor streine Romînu-i biet client.
De cînd a noastră țară e punct în Orient..
Și să nu te zdrobiască o stare păcătoasă,
Ce trieră năsilnic cîmpiile mănoasă
Și cu amar străbate bordeiŭ, colibă, casă?..
Cu suflete căzute, nevoia 'n buzunar,
Din viață noĭ făcut-am un negru lupanar;
Iar țara 'ndurerată 'și-astupă ochiĭ eì;
Nu vrea a recunoaște în noì copiii seĭ...

. . . .

. . . .

Cînd tu vedeaĭ, părinte, furtunĭ pustietoare,
Zdrobind fără de milă a sufletelor floare,
A tale blînde vorbe, cu mare înțeles,
Vroiaŭ să stavilească a gîndului eres.

BĂTRÎNUL

Țĭ-am zis atuncĭ: copile, la planurĭ nu fiĭ harnic;
Acum îțĭ spun însă: ți-i zbuciumul zădarnic!
Avem noĭ mîngîierea ce-adună florĭ din vînt,
Rămasă ca limanul dureri pe pămînt.
Iar dacă vezĭ acuma nevoĭ nemărginite,
Ele apar maĭ negre măriteĭ tale-orbite;
Căcĭ aĭ pornit pe calea acelor fără minte;
Te-aĭ îmbătat tu singur de-a tale dulcĭ cuvinte.
Castele ispaniole zid'it-aĭ în eter;
Spre culmile înalte vedeaĭ bolțirĭ de fer,
Și nu voiaĭ a crede că's visurĭ care pier.
Acum ajuns-aĭ vîrsta în care ochiul vede
Ființele aevea. Știind ce poate crede,
Priceperea adîncă nu o maĭ poate pierde;
Se va înfibge dînsa pe trunchiu-țĭ încă verde....

. . . .

Să-țĭ oțeleștĭ simțirea în contra desperăreĭ.
E culmea'nțelepciuneĭ și marginea putereĭ!

TINĂRUL

Ițĭ daŭ acum dreptate; căcĭ viața e un haos.
Din lupte'ntreciocnite, doreștĭ acel repaos
Ce-l cîntă în vestminte azĭ preoțiĭ la *Paos* [1]);

. . . .

Așa cum sunt acuma putea-voĭ să trăesc
Și-n lumea descredințeĭ putea-voiŭ să pășesc?

---

1) Cîntecul ce se cîntă cînd se toarnă vin la morțĭ.

BĂTRINUL

Aú maĭ pășit și alții pe-aceleașĭ vechĭ cărărĭ.
Deprinderea e mamă cumplitelor durerĭ;
Iar gîndul nostru mînă, orbit și ne'ndurat,
Pe aripele uĭtăreĭ chĭar dorul fermecat.
Și darul amintireĭ, în veĭnicu'ĭ prinos,
Va face din el leacurĭ spre-a binelui folos,
Urîtul cel de astăzĭ făcîndu-l mînĭ frumos...
Din mult amara luptă ce sufletul înfrînge,
Reiesă omul tare care-a uĭtat a plînge,
Și nepăsarea rece făcînd în el patrulă,
Călca-va sub picĭoare și laude și hulă...
Iar faptele născute în crudă oțelire,
Pe care viitorul voi-va să le'nșire,
Vor rămînea să'nsemne a vĭețiĭ pomenire.

TINĂRUL

Eu voiŭ urma părinte vorbirea-țĭ înțeleaptă,
Ca pavăză-o voĭ duce în mîna mea cea dreaptă,
Privind cu resemnare acele ce m'așteaptă;
Iar cînd din astă vĭață vom trece spre mormînt,
Să nu maĭ cătăm inimĭ rămase pe pămînt!
Pe suflete'mpetrite simțirĭ vor fi vestmînt!..
Și ceĭ ce s'or maĭ naște din trupurĭ înghețate,
N'or maĭ dori schimbarea de dorurĭ zbucĭumate;
Iubirea și avîntul vor fi poveștĭ uĭtate...
Și n'or maĭ fi vremĭ grele, durerĭ nu s'or maĭ naște;
Căcĭ cîmpurile vĭețiĭ tot cîrdurĭ [1]) le vor paște!

Riria

---

1) Cîrdurĭ de oamenĭ fară simțire, cîrdurĭ de vite.

MOARA

(Schiță)

In munții Sucevei, pe Borca, părăul care străbate mîndra așezare ce-ĭ poartă numele, sunt înșirate cîte-va pive și vre-o două morĭ, adică drept vorbind mai mult niște șoproane învechite și tupilate, putrezite de apă și înegrite de fum. Toată alcătuirea morilor acestora stă din niște lătunoaie de brad, de-o vrîstă și de-o culoare cu șoproanele cele care le sunt trîntite de-asupra așa cam pe-o ureche. Ploaia, cînd o dă Dumnezeu, te cruță în moară ca și afară, ĭar fumul vreascurilor aprinse, cînd pune morarul de mămăligă, după ce imple de-a binelea încăperea și șopronul, de aproape nu-țĭ maĭ vezĭ mîna, apoĭ se strecoară pe sub streșine și prin șindrilele șopronuluĭ, încet, încet, așa cum se strecoară și fumul luleleĭ prin mustețile cele zbîrlite ale moraruluĭ.

La una din morile aceste, la cea din «Fundul Borcăĭ», e morar un moșneag, Pintiliĭ. Pintiliĭ, atîta zice și el că știe despre numele luĭ. De anĭ ĭĭ morar aicĭ, de un amar de vreme. In toate zilele, afară doar de unele sărbătorĭ, Pintiliĭ are orĭ n'are treabă, în moara luĭ șede. Cele cîte-va căușe de grăunțe pe care i le-aduc de prin bordeele din apropiere, ĭĭ sunt deajuns luĭ ca să aibă de lucru; că doar se maĭ ține moșneagul și de alte trebĭ: ba cu meremetul de pe dinăuntrul moreĭ, ba cu dresul roțeĭ, pe care o zmintește Borca de cîte orĭ vine maĭ cu putere, cînd se dă drumul maĭ din deal la vre-un hait [1]), orĭ după vre-o ploaie de cele strașnice. Moșneagul nicĭ o dată nu se plînge că n'are ce face. De trăit, Dumnezeu știe cu ce trăește; dar luleaua dintre dințĭ totdeauna o are găbjită cu tutun, și numaĭ cînd doarme de-o dă la o parte.

De altfel are vină'ncoace bătrînul; nu-ĭ nicĭ morocănos, nicĭ slut. O față de Romîn de la munte, sbîrcită ea săraca de anĭ, dar avînd toate cele la locul lor și potrivite. Gura numaĭ i s'a cam hiit înspre stînga din pricina luleleĭ. Dar aceasta poțĭ s'o

---

1) Rezervă de apă făcută la munte și de unde, cînd nevoĭa cere, i se dă drumul, spre a avea puterea să transpoarte plutele.

vezĭ numaĭ cînd moşneagul iĭ cu chef, orĭ altfel cînd staĭ chiar lîngă dînsul, că altminterea cusurul nu i se cunoaşte din pricina musteţelor luĭ sure, zbîrlite şi aduse cam pe oală. Un păr suriu cu nişte niţe lungĭ şi lucitoare pe alocurea ca argintul, cu cărare lată la mijloc, iĭ cade pe la timple şi pe la ceafă, proptindu-se pe umeriĭ dreptĭ şi încă puternicĭ. Nu-ĭ moşneagul nicĭ nalt nicĭ scurt; da-ĭ maĭ sprinten la vorbă de cît la mers. Peptul luĭ, ca de piele tăbăcită, apare păros şi lat din cămeşa de in, cam rufoasă, dar totdeauna curată.

Şi are duh bătrînul totdeauna şi cu orĭ cine. Cînd Dumineca aceasta trecuĭ peste pîrăŭ şi mă duseĭŭ la moară ca să-l maĭ văd, că nu-l văzusem tocmaĭ de la hram, acum două săptămînĭ, şi cînd aplecîndu-mă ca să pot pătrunde pe uşa cea scundă a bojdeucei, dau să întru în moară, văd pe Moşneag stînd pe un budăĭ şi cîrpindu-şi nişte opincĭ vechĭ. M'am oprit puţin aşa în prag, privindu-l; el nicĭ nu-şĭ rîdică macar ochiĭ, să vadă cine vine. Imĭ plăcuse mult bătrînul acesta singuratec, de cînd l-am zărit întăia oară într-o dimineaţă de Duminică la «Burcutul Borcăĭ». L-am auzit atuncĭ pilduind înţelepţeşte pe nişte băeţandriĭ care il cam suparaseră cu vorbele, şi am căutat să mă apropiĭ de dînsul, ca să stăm la cislă. Era tacticos la vorbă, şi în voacea luĭ, în mişcărĭ avea ceva, care arăta că ştie ceva, că ar avea el de spus multe. De cîte orĭ stîrnit de mine, îşĭ lua vînt la vorbă, de-odată, ca de-un junghiŭ, se opria, îşĭ punea mîna la gură, sta aşa încruntat cîte-va clipe, ş'apoĭ liniştindu-se începea domol şi tihnit, altă vorbă.

Am cercat de cîte-va orĭ să-l ispitesc, dar n'am putut în ruptul capuluĭ să aflu, aceea ce par'că vroĭam să aflu, fără însă ca să ştiŭ nicĭ eŭ anume ce... Atuncĭ el, cu un fel de şiretenie în ochĭ, îmĭ zicea: «De geaba vreĭ să mă descoşĭ, domnişorule, nu-s eŭ de aceĭa de carĭ crezĭ d-ta; eŭ sunt alt-fel de om!...»

In negreaţa cocioabeĭ aceleĭa, unde mirosul de fum şi de mucezeală te înăbuşia, cămeşa şi iţariĭ ceĭ albĭ, părul acela lung cu lucirile luĭ argintiĭ, vorbele care şi le rostea luĭ singur, cotrobăind prin unghere—toată înfăţoşarea bătrînuluĭ investmînta ca o nuanţă de duioşie atrăgătoare. Afară, soarele de amĭază de Iuliŭ dogoria văzduhul; apa, abătută din canalul de scîndurĭ care o aducea la roată, bleoştocărea atingînd-o numaĭ, sărind apoĭ maĭ departe din canal, pe lîngă roata proptită. Moşneagul neavînd de măcinat, îşĭ cîrpea opincile cele vechĭ.

— «Ce maĭ e noŭ, Moş Pintiliĭ?» îl întreb eŭ intrînd de-al binelea în moară.

El rîdică o clipă capul să vadă cine-ĭ şi adause zîmbind:
— «Ia şfară, domnişorule!...» Apoĭ scuturîndu-şĭ niţele ce-ĭ daŭ în ochĭ, cu o aruncătură din cap, luă ĭar la potricălit opinca ce-o ţinea pe genunchĭ.

— «Dar nu de lucru acesta te-am întrebat moşule», făcuĭ eŭ zîmbind, «ci de d-ta; ce-aĭ maĭ făcut pe-aicĭ pe la moara d-tale? Ce-aĭ maĭ măcinat?»

— «Apoĭ mămăligă, peşte sarat şi nişte mujdeĭ de usturoĭ.

— «Cum asta, moş Pintilii ?

— «Apoĭ dă, domnişorule. La moara boerească, „la asta“, —şi cu un gest larg care ar ii putut să-mĭ arăte interiorul unui palat întreg, el mĭ-arată chichineaţa în care ne aflam,— «aicĭ, am măcinat grăunţe, ca de obiceiŭ; da dincoace...» — şi scoţindu-şĭ cu o mînă luleaua dintre dinţĭ, iar cu cealaltă deschizîndu şi gura mare şi arătindu-mĭ două şirurĭ de dinţĭ albĭ şi neştirbiţi,—«aicĭ, la moara săracieĭ mele, am măcinat cele ce ţi-am grăit !...» şi dînd în rîs, îşĭ potrivi luleaua iar la locul eĭ, luînd şi opinca la muncit. «Adicălea ce-aĭ crezut, Domnişorule, că dacă m-aĭ sfichiuit cu vorba ceea „moara dumitale“, apoĭ n'oĭ şti ce să-ţĭ răspund ?...»

— «Dar, ferească Dumnezeŭ, moş Pintilii, n'am avut, zăŭ, de loc in gind ca să te sfichiuesc; dar dă, ştiindu-te, de cind vin eŭ pe-aicĭ, s'apoĭ din auzitele, că eştĭ morar acolo de-atîta amar de vreme, ştiĭ, par'că mi-ĭ maĭ la îndămînă ca să-ĭ zic aşa ! ... Aşa vine vorba !...»

Moşneagul oftă, se scărpină în cap, se uită lung la mine, ş'apoĭ cu un fel de vis în căutătură, îşĭ întoarse faţa încet spre uşa deschisă, prin care se vedea afară lumina puternica a soarelui, şi rămase pe ginduri, cu trupul înclinat înainte, cu minile pe genunchĭ; şi ca şi cum şĭ-ar fi vorbit luĭ însuşĭ, îngînă dînd cu desnădejde din cap... «E, heĭ, moara mea !... Am avut şi eŭ odată moara mea !...» Fără a-l lăsa să-şĭ revie, socotind că a venit clipa cînd pot să răzbat în inima luĭ, îl întrebăĭ îndată : —«Pe unde-aĭ avut-o moş Pintilii ?...» Cu aceiaşĭ vorbă îngînată moşneagul adaose : «Moara cea mare... la rohatca Fălticenilor !...» Apoĭ de-odată cu mişcarea ştiută mie, se opri. Dar ca niciĭ odată, se întoarse spre mine şi mă întrebă «Poate c'aĭ auzit de dînsa ?. .»

— «Imĭ pare că da, pe cind umblam la şcoală în Fălticenĭ !... Da-ĭ mult tare de-atuncĭa».

— «Apoĭ îĭ fi auzit», maĭ adause moş Pintilii şi amuţind iar, reîncepu lucrul opincilor.

Intr-adevăr mĭ-am adus aminte de «moara părăsită» orĭ «moara spînzuraţilor» cum i se zicea, şi pe care am maĭ apucat-o şi eŭ acolo, în copilărie.

Era o zidire mare, maĭ mare ca obicinuitele rateşurĭ de pe vremurĭ. Cum coteaĭ şoseaŭa la deal, daĭ cu ochiĭ, cînd nu ştiaĭ, între nişte plopĭ lungĭ şi vineţiĭ, de hardughia cea fioroasă. Nişte păreţĭ de zid naltĭ, înegriţĭ şi dărăpănaţĭ, cu nişte borţĭ înguste drept fereşĭ, şi astea încă sus de la pămînt, cu un acoperemînt cît lumea, dar ţugulat şi făcut din nişte draniţă verde de muşchiŭ şi spartă într-o mulţime de locurĭ, iar în vîrful ţuguĭuluĭ ca o bufniţă de tinichea... o zidire însfirşit de acelea care prin înfăţişarea eĭ ca de pe ceia lume, te nelinişteşte de-o vezĭ ziŭa, te înfioară de-o zăreştĭ în noapte. I se zicea

„moara părăsită“, fiind-că așa și era chiar; lasă că nu se mai știa demult ce se făcuseră stăpînii ei, dar toată lumea care trecea pe acolo, se ferea ca nici cu ochii să nu dea de dînsa, fiind-că vederea ei, se zicea că menește a rău... Iar „moara spînzuraților“ de ce i-o fi zicînd habar n'avem... Știu că de cumpărat, nu vroia nimeni s-o cumpere, nici macar pentru dărămat. Și a durat ea așa până pe-aproape de plecarea mea din Fălticeni. Țin bine minte că cu vre-o lună înaintea plecărei mele, în vremea iarmarocului celui mare, numai ce-auzim într-o noapte, în plin iarmaroc, că „moara spînzuraților“ arde.

Cu ce strigăte de bucurie, cu ce chiote întîmpina lumea vestea asta, n-am să uit ni i o dată. In vre-o jumatate de ceas mai că se deșărtă iarmarocul, în ciuda celor cu panoramele, cu circurile și cu crișmele pe sub rogojini; căci lumea le lăsa pe toate baltă și fugia acuma, în miezul nopței, spre moara în flacări, aceiaș lume, care cu o zi în urmă, în miezul zilei, se sila să treacă prin preajma ei. Moara ardea zdravăn. Flăcări mari, înspăimîntătoare, ca și vorbele stîrnite de oameni despre zidurile cele blăstămate, se zvîrcoliaŭ, duduind, se aruncaŭ în vălvătăi furioase spre bolta cerului, pocniaŭ aruncînd in văzduh un prăpăd de fum negru și de scintei, care se împrăștiaŭ departe, pe cimpie, ca niște stele călătoare. Plopii dimprejuru-i, fîșiiaŭ, frămîntîndu-se nebuni, disperați, încet, încet, dogorindu-se, pîrlindu-se Și lumea sta de oparte împrejur, mulțumită, guralivă, privind cu ochii sticloși de bucurie la părăduirea acoperișului aceluia țuguiat, care se prăbușia acum, ca un blăstăm, între zidurile înfierbîntate. Lumea privea de departe cu acea sete fioroasă cu care ai privi la răpunerea celui mai primejdios dușman, cum se mistuie sub încleștarea turbată a unui viteaz nebiruit. Pînă în ziuă moara nu mai era de cît niște ziduri mai negre, ruinate, fumegătoare...

Moș Pintilii, în toată vremea asta cît mintea mea se rătăcise în trecut, chemînd din el icoanele și întimplările de pe atunci, își căuta tihnit de lucru, ne mai păsindu-i de mine. Un gînd însă, nedeslușit încă, începu să mă frămînte... Ce legătură să fie oare între bătrînul acesta, uitat aici, în creerul munților, și între zidirea aceea nenorocită, care apărea acum în închipuirea mea înfrigurată, în toată întregimea ei, stîrnindu-mi toți fiorii pe care mi-i stîrnea pe atunci, ba încă acuma mai greŭ, mai de spaimă? Ce se ascunde oare în trecutul acestui bătrîn așa de nebagat în samă, așa de părăsit?

— «Moșule», rupsei eŭ tăcerea, în nerabdarea de a afla totul, „moșule, moara spînzuraților a fost moara d tale?..“

Bătrînul aruncă opincele lîngă dînsul, își lăsă coatele pe genunchi și sprijinindu-și barbia în palme, se uită lung în ochii mei, mă măsură în chip cercetător, și apoi întorcîndu-și iar privirile spre ușă, adause nepăsător: —«Da... aceea... dar nu-i zicea așa... pa-atuncia! Pe urmă...»

— «Cum moșule, aĭ avut d-ta moara ceea așa de... mare?»

Moșneagul oftă din adînc și dădu numaĭ din cap, fără să rostiască ceva. O mormăĭală neînțeleasă i se oprea în gîtlej, vroĭa el să vorbiască, dar o luptă crîncenă se încingea în-tr-însul, între setea ce se vedea bine că o are de a vorbi, de a-șĭ răcori sufletul, și între voința călită în cursul atîtor anĭ de tăcere, de a-șĭ pune pe vecĭ stavilă gureĭ.

Intrigat, mă așezăĭ pe marginea lavițeĭ, în ungherul din fața moșneaguluĭ, așteptînd sfîrșitul lupteĭ din sufletul acestuĭ bătrîn, care îmĭ apărea acum ca o ființă stranie, misterioasă.... Văzînd însă că așteptarea mea ține cam mult, căutăĭ să schimb șirul de gîndurĭ al bătrînuluĭ, și-l întrebăĭ încet: —«Dar de ce-ĭ zicea oare, Moșule, moara spînzuraților?»

Bătrînul tresări la auzul glasuluĭ meŭ, se uĭtă ĭar lung în ochiĭ meĭ, și coprins ca de-un fel de frică, se apropie de mine, ș-apoĭ cu un glas tinguĭos, cu glas sfîrșit de-atîta zbucĭum sufletesc, îmĭ zise: —«Ce vreĭ d-ta domnișorule de la mine?.... Cine eștĭ d-ta? De ce nu mă lașĭ draculuĭ aicea? De ce mă ispiteștĭ într-una și vreĭ să-mĭ descleștĭ gura asta păcătoasă; de ce vreĭ s'aducĭ blăstăm pe cĭasul meŭ din urmă?.... Nu-țĭ maĭ încărca domnișorule, sufletul și cu pacatele mele!...» și frîngîndu-șĭ mînele, privind în hăŭ, ca omul în grea cumpănă cînd nu știe ce să maĭ facă și în cotro să apuce, moșneagul se lăsă trudit, aproape plîngînd, pe pat, lîngă mine... Avuĭ un moment de teamă și m'am sculat. Mormăĭala ceĭa începu ĭar, dar de data asta maĭ tare, maĭ deslușită. Cîte-va cuvinte se desfăcură chĭar din gura luĭ... «nimenĭa... nimenĭa până acu... nu mi «s-o aratat... să mă răfuĭască așa... nimenĭa nu m'o întrebat o «vorbă.... nicĭ de unde-s.... nicĭ cine-s....» Apoĭ se liniști; îșĭ șterse cu mîneca largă a cămeșeĭ fața, care i se îmbrobonase de sudoare, se sculă și el și oprindu-se în mijlocul încăpereĭ, îmĭ zise: «Domnișorule, azĭ e sfînta Sîmbătă... mîne-ĭ Duminecă... vină mîne, cam pe la toacă la Burcutul Borcăĭ... c'am să țĭ spun eŭ ceva... aĭ să mă găseștĭ pe stînca ceea dintre brazĭ...», și fără să aștepte vre-un răspuns din partea mea, eși încet, adus de spate, îmbătrînit par-că în aceste cîte-va minute cu mult maĭ mult de cît îmbătrînise în cursul anilor. Il urmăriĭ cu ochiĭ până în desișul pădureĭ de brazĭ, de pe poalele munteluĭ Gherghea.

Am priceput atuncĭ că mă aflam în fața unuĭ adînc mister, și văzînd că el vine înaintea mea desfășurîndu-se singur, fără ca eŭ să fac vre-o sforțare, fără ca macar să-l cercetez, mi se strecură în suflet ca o rază de lumină, gîndul că orĭ-ce-ar fi, orĭ cum ar fi, ceva maĭ presus de voințele și simțirile noastre, ceva tainic, hotărește ca aceasta să se facă, lumina să împrăștie negurile...

Plecăĭ de la moară, cu pașĭ încețĭ, cu gîndul învălmășit, și totușĭ cu o mare liniște în sufletul meŭ, cu acea liniște pe care o simte omul cînd știe că încotro șĭ-ar îndrepta pașiĭ, dru-

mul luĭ e maĭ dinainte netezit; că acolo unde s-ar duce, e așteptat; că pentru ceea ce ar avea de făcut, el nu-ĭ de cît brațul neștiutor, ce ascultă de o putere covîrșitoare.

Drumul de la moară pănă la casa în care locuĭam eŭ, pe muntele „Bitca Curțeĭ" (iĭ zice așa fiind-că pe el e curtea), și pe care de cîte orĭ il făceam, mă simțeam fericit că pot privi în ragaz frumusețele acesteĭ naturĭ primitive, oprindu-mă ba icĭ, ca să mă uĭt uĭmit la vre-o văgăună din munte; ba dincoace ca să privesc cu drag la vre-o pajiște străbătută de pîrăoașe limpezi și glăsuitoare, care se scurg în Borca; ba suit maĭ pe coastă, să caŭt, colo în vale, prin aburiĭ tremurătorĭ ridicațĭ de pe ape de către bătaia soarelui, cum șivoĭul înspumat și gălăgĭos al Borcăĭ se azvîrle în străvezia și întortochĭata Bistriță, această mîndră podoabă a țăreĭ Moldoveĭ. De data asta însă făcuĭ drumul acesta, gînditor, cu ochiĭ în pămînt. Numaĭ după ce-am ajuns a casă, în odăița mea, mi-am dat samă de cum venisem. Natura nu maĭ avusese nicĭ o înrîurire asupra simțurilor mele. Cît e de adevarat că omul vede natura împrejmuitoare luĭ, frumoasă orĭ urîtă, bună orĭ rea, după cum iĭ e luĭ sufletul și ochiĭ cu care o privește.

Noaptea avuĭ un vis urît. Par'că umblam prin moara părăsită. Nu știŭ cum o fi fost ea acvea pe dinlăuntru, că nu mĭ-a calcat nicĭ-odată piciorul prin ea, dar maĭ îmĭ vine a crede că așa trebue să fi fost, cum am văzut o prin vis.

Am intrat par'că pe-o ușă mare și am dat într-un soiŭ de tindă; o tindă întunecoasă și boltită care înconjura moara toată. Pe lîngă păreții tindeĭ o mulțime de lădoae, care de departe păreaŭ umplute cu făină albă, dar apropiindu-te de ele, le vedeaĭ pline cu oase de oamenĭ. Cu toate acestea nu-mĭ era frică, mergeam mereŭ înainte făcînd încunjurul acestĕĭ tinde. Auzĭam deslușit înlăuntru tropotul cailor care purtaŭ moara, auzĭam trosnind din greŭ și osia cea mare, din mijloc; dar o ușă orĭ vre-o boltă de intrare nu găsiam. De odată însă în fața mea se arată o luminare arzînd jos, pe pămîntul bătătorit al tindeĭ; lumina eĭ ștearsă îmĭ arată o gură de hrubă întunecată, care răspundea în moară. Hruba asta era în păretele de pe dinlăuntru, dar așa de joasă, că trebuĭa să se tîrîe cine-va în brîncĭ ca să treacă prin ea. M-am cinchit jos și am început să mă vîr cu încetul. Dinlăuntrul moreĭ simțiam suflînd pe obrajĭ un vînt rece și umed. Cu cît mă tiram maĭ înlăuntru, cu atîta hruba se ținea de mine. Căutăĭ să zăresc ceva în moară, nu era nimic, întuneric. Nicĭ caĭ, nicĭ morar, nimic.

Un haos mare și întunecat, cu niște spărturĭ de zid de cetate pe sus, drept ferestre, și încolo beznă și liniște adîncă.

Luna, ca o seceră albie, se iția pe sus, pe la ochiurile de lumină, fără nicĭ o putere în întunericul acela. Un fior rece simțiĭ de-alungul spetelor și făcînd o sforțare ca să ies din hrubă, m'am trezit...

Trebue să mă fi muncit mult visul acesta, de oare-ce m'am trezit o apă tot. Afară cerul era senin. Lumina lunei pline, răsărită abia acum, sus, pe vîrfurile ascuțite și negre ale brazilor din creștetul muntelui, îmi pătrundea prin ferestruică în odae; bătea chiar pe perna pe care dormisem. M-am ridicat și am deschis geamul. Doamne, cît farmec aŭ nopțile acestea de vară, cu lună plină, aicĭ, în creerul munților—întunecați, de sunt în umbră; învăluiți în ceţurĭ albăstrii, ceţuri de vis, de sunt în lumină !...

Muntele Bîtca, ridicat drept, ca un tăciune urieș, din fundul ogrăzeĭ mele, și din creștetul căruia abia se desprinsese luna ca să se arunce în seninul bolțeĭ, avea în desișul codrilor săĭ întunecați un freamăt misterios.

In contrast cu întunecimea asta, bolta cerului, atît cît puteam să văd din ea, sus între vîrful Bîtceĭ și streșina caseĭ, era senină, azurie. Și nu știŭ de ce, dar în liniștea sfîntă de afară, față de zbuciumul cel frămîntat al visuluĭ meŭ, uitîndu mă îndelung la această particică de cer azuriŭ, dorit de lumină, mi-am simțit tot sufletul atras spre ea, m-am simțit pătruns de-un avînt de bine, de iertare, de iubire nesfîrșită, încît mișcat, nu m'am putut stăpîni... și am plîns așa, ca un copil, în taina nopțeĭ.

Și din ceața pe care lacrimile mi-o așternură pe luminile ochilor, se închegă în fața mea Moș Pintilii, cu tot chinul lui sufletesc, cu tot misterul care-l apăsa și pe care trebuia să mi-l destăinuiască a doua zi... se închegă ca o fantasmă albă, în bătaia de argint a razelor luneĭ. Il vedeam bătrîn, bătrîn, ca din poveste, adus de spate, cu mînele tremurătoare unite în semn de rugăciune...... și par'că-l auziam rugîndu-mă să nu-l ascult, să nu mă duc la întîlnire, să mă duc de pe acolo, și să-l las uităreĭ și pustiuluĭ traiuluĭ săŭ. Vedenia aceasta mă înduioșă și maĭ tare. S'apoĭ plecarea aceea, comună astă-zĭ celor maĭ mulțĭ din generația de față, de a analiza toate, orĭ-ce simțimînt, orĭ-ce cugetare, orĭ-ce avînt, prin disecarea sufletelor noastre, nu ea ne face oare ca să nu fim nicĭ-odată cu adevărat fericițĭ? Nu-ĭ ea care nu ne îngădue nicĭ o hotărîre, care ne sfarmă și voința?... Și mania aceasta se agita de sufletul meŭ. Mă întrebam într'una: «Ce caut eŭ în viața acestuĭ bătrîn necunoscut? Ce rost am eŭ să-l cercetez? Ce vreaŭ eŭ să aflu de la dînsul și, chiar de aș afla, la ce mĭ ar folosi? Ce putere mă îndrituește ca să caut să desfund ast-fel conștiința unuĭ om, să-ĭ impun voința mea?...» Și o gîndire nouă răsăria acum în mine.. Nu maĭ voiam să aflu nimic, nu voiam să maĭ știŭ nimic! Luaĭ întărit hotărîrea ca să nu mă maĭ duc a doua zi la Burcului Borceĭ, să nu maĭ daŭ nicĭ odată ochiĭ cu Moș Pintilii, să plec chiar aĭurea.

In această cumpănă cu mine însu-mĭ, trebue să fi stat cam mult, căcĭ ne maĭ privind în sufletul meŭ, ci în noaptea de a-

fară, văzuĭ mirat că luna trecuse de mult după alt creştet al munteluĭ şi că valea Borcăĭ, strînsă între cele două şirurĭ de munţĭ, se pierduse în întunecimĭ adîncĭ.

Aprinseĭ o lumină să văd ce oară era; ciasornicul meŭ însă stătuse la 1½ după miezul nopţeĭ. Vruĭ să închid fereastra ca să mă linişte8c din noŭ, cînd maĭ aruncîndu-mĭ odată ochiĭ în întunericul de afară, mi se păru că văd pe coasta munteluĭ din faţă, în depărtare, ceva ca o răsfringere de lumină mişcătoare, cînd stingîndu-se cu totul, cînd aprinzîndu-se din noŭ. Mă oprii aşa, cu fereastra întredeschisă, ca să'mĭ pot lămuri ce văd.

Din ce în ce aripa ceia fîlfîetoere de lumină roşietică, se desluşia, se întăria. Ce putea să fie? In liniştea adîncă a nopţeĭ, în această tainică parte din lume, întunecată şi tăcută acum ca un mormînt, auzul meŭ începu încet încet să desluşască un fel de zgomot îndepărtat... strigăte de oamenĭ, urlete de cînĭ orĭ ţipete de păserĭ de noapte, nu ştiŭ încă pe care le auziam, dar par'că eraŭ cu toatele la un loc.

Neliniştit, mă îmbrăcăĭ repede, eşiĭ în ogradă şi trecînd pîrlazul, mă oprii înspăimîntat, sus, în capătul cărăruşeĭ care duce de la casa mea jos, în drum. Ardea unde-va în vale. De aicĭ îmĭ desluşiam strigăte îngrozite de oamenĭ, treziţĭ din somnul adînc al acestuĭ ceas din noapte, de către înfricoşătorul şi mistuitorul element. Focul fantastic, mărindu-se din ce în ce, lumina acuma bine valea şi munţiĭ de pe laturile văeĭ. Imĭ părea chiar aşa de aproape, în cît în mintea mea cercetam casele din apropiere, pe unde presupuneam că e focul.

Un tropot de cal se auzi venind din partea foculuĭ, pe drumul din vale. Cînd călăreţul ajunse cam în dreptul meŭ, strigăĭ de sus, punînd mînele în dreptul gureĭ, ca să mă audă maĭ bine: — „Pe unde arde?..."

— „La moara din Fundul Borcăĭ!..." îmĭ răspunse călăreţul cu putere, dar întrerupt de mersul iuţit al caluluĭ, şi dispăru pe drumul dinspre curte.

Moara luĭ Moş Pintiliĭ în flăcărĭ!... Un fior mă străbătu la auzul acestor cuvinte, rostite în întunerec, de un glas necunoscut... Ceva dureros, ca un tăĭuş rece simţiĭ par'că trecîndu-mĭ prin inimă şi cîte-va clipe rămăseĭ nemişcat, buĭmăcit, cu ochiĭ perduţĭ spre zarea cea sinistru luminată. Apoĭ un fel de oboselă, o apăsare pe piept şi pe umere, mă făcu să mă aşez jos, în cărare. Mă apăsa conştiinţa, nu ştiam niciĭ eŭ pentru ce; nu-mĭ găsiam nicĭ o vină, nu făcusem nimic care să-mĭ poată fi socotită ca păcat în faţa luĭ Dumnezeŭ orĭ a oamenilor, şi totuşĭ ceva ascuns, ceva de-aĭurea, îmĭ ţiuĭa la urechĭ, ca o hotărîre înfricoşătoare: ...Tu, tu eştĭ de vină că s'a prăpădit!..." Cine s'a prăpădit? De unde ştiam eŭ că s'a pierdut cineva?...

Mă zmuncii din această stare şi o luăĭ la fugă la vale, ş'apoĭ pe drum, aşa înainte.

Pe drum înaintea mea, mergeaŭ repede doĭ oamenĭ, două

umbre pe care maĭ mult le auziam de cît le vedeam. Una spunea :—„Până la mĭezul nopțeĭ a băut moșneagul la crîșmă!...“

—„Și la plecare s'a sărutat cu ceĭ pe cari-ĭ cinstise“... adause cealaltă.

— „O fi avut vre-o presimțire omu!...“

— „Eĭ, că pe semne era prost moșneagu!...“ Nu maĭ puteam merge ca să mă țin de dînșiĭ, picĭoarele mi se făcuseră ca de plumb, resuflarea mĭ-era înăbusită... M'am oprit, m'am așezat pe-un bolovan de lîngă drum. Umbrele cele două se pĭerdură în întuneric. Nu știŭ cît voĭ fi stat acolo, dar cînd mă dezmeticiĭ maĭ bine, ziua se îngîna cu noaptea. Atuncĭ mă sculăĭ și eŭ și porniĭ încet, spre moara din Fundul Borcăĭ.

Cînd am ajuns acolo, cîțĭ-va oamenĭ maĭ stăteaŭ încă, uĭtîndu-se cu milă, amuțițĭ, cu mînele la gură, la mormanul acela de jaratic și de cenușă care rămăsese din toată moara.

O babă scîncea, pe acolo ștergîndu-șĭ cu coada tulpanuluĭ ochiĭ uscațĭ.

Moara se mistuise și ea, toată, într'o noapte de Sîmbătă, așa cum se mistuise cu mulțĭ anĭ în urmă, tot într'o Sîmbătă, moara cea mare de la rohatca Fălticenilor.

Pe moș Pintiliĭ însă nu l aflaseră nicăerĭ. O rază de speranță mi se strecură atuncĭ în inimă ; poate c'o fi scapat, poate... că a dat singur foc moreĭ și apoĭ a fugit... poate...

Cu cele dintăĭ sclipirĭ ale soareluĭ tăbărîră și țiganiĭ din apropiere, cu traistele lor de adunăturĭ. Cu cîte un băț, cu cîte o cocĭorvă, răscoleaŭ prin grămezile fumegînde încă, spre a lua vre-o bucată de fer, vre o scoabă, vre-un șurub.

Săteniĭ se împrăștiară maĭ toțĭ.

Intr-un morman maĭ mare Țiganiĭ dădură și peste un trup de om, ars pe de-a întregul. Cînd l'aŭ răscolit cu bețele, un miros de carne arsă se răspîndi îndată.

Era sermanul bătrîn, Moș Pintiliĭ morarul.

Nu-mĭ daŭ seamă cum de am privit grozăvia asta, fără nicĭ o mișcare ; par'că mi se împetrise inima.

Intr-un tîrziŭ, după sfîrșirea slujbeĭ Dumnezeeștĭ de Duminică, veniră preotul satuluĭ și cîțĭ-va oamenĭ, care aduseră o raclă de scîndurĭ albe de brad, culeseră cele ce se maĭ găsiră din nefericitul batrîn, le puseră în raclă, o acoperiră, și după prohod, în cîntecul jalnic de „vecĭnica pomenire“, luară racla pe brațe și o porniră încet, încet, la deal, spre țintirimul satuluĭ.

Focul și țărna aŭ strîns bine și pentru veciĭ vecilor taĭna luĭ Moș Pintiliĭ, stăpînul „moreĭ spînzuraților“ de la rohatca Fălticenilor...

In sara aceleĭaș zile plecăĭ și eŭ din Borca...

Gh. Botez-Gordon

Iașĭ.

Colecția Costachi Negri
în Pinacotecă din Iași

— Urmare —

Sfîrșindu-se această listă[1]) de prețeluire s'a trimis luĭ Costachi Negri la Tg. Ocna, la care Negri răspunde prin scrisoarea memorabilă de la 28 Fevruarie 1872 trimisă.

D-luĭ Panaiteanu director al școaleĭ de Arte la Iașĭ

28 Fevruar 1872 Okna

Domnule Panaiteanu

Am văzut prețeluirea ce ațĭ bine-voit a face de cele 39 tablourĭ a mele, depositate la școala de Arte de către d-l Nicolae Ionescu,—prețeluire ce văd că se sue la suma de 114,150 leĭ.

Nu am de zis nimic în contra eĭ.

Dar să facem în treacăt o mică discrtație academică cu Domnia-Voastră pictor, care ațĭ văzut toate galeriile cele maĭ însemnate și cu d-l Șiller, care a fost 15 anĭ în Italia și la școala vestituluĭ Schiavoni. Această disertație numaĭ pentru amorul arteĭ și a artiștilor ce urmează :

Credeți că un Velasquez (Muzicu), un Carlo Dolce (Beatrice) un Paolo Veronese (Marte și Venere) un Bourguignon (Bătălia) un Bassano (Vendemia), fără a maĭ pune în rînd pe Van-Dyk (Madona), și Salvator Roza (Peisagiul), pe care aceste două din urmă Domnia-Voa-

---

1) Vezĭ Arhiva No. 1 și 2 pe 1907.

stră ziceți că sînt presumate și numai cele dintâi originale de autorii pomeniți;—credeți zic, că oare atîta se valuteze aceștĭ maestri, pre cît Domnia-Voastră însemnați?—ne mai fiind nici o vorbă despre toți ceilalți! Nu o credeți? căci singur mi-ați scris de la Bucureșii, sînt acum vre-o 6 luni, că aceste opere astăzi sînt nepreţuite.

Dar văzînd în lista de dimensii și preţeluire ce mi-ați trimis, scris de a supra cifrelor : evaluare după starea actuală a țareĭ, *nu mai am nimic de zis, nici despre partea artistică; ear despre preţeluire, apoi absolut nimica, după cum am zis din început. Ce mă cam supără este, că mă despart de niște vechi prieteni, pe care i-am tot adunat unul cîte unul de vr-o 30 și mai bine de ani.*

Insă să înlăturez și astă supărare prin o singură condiție, dar nestrămutată: că tablourile să rămîie neclintite totdauna în Iași—și aceasta admisă—mai ciuntați preţăluirea de Domnia-Voastră făcută, pe jumătate.

Aș ciunta-o eŭ singur de tot, căci nu este dorința care îmi lipsește pentru aceasta; dar fac ce pot.

D-le Panaiteanu, aceste zise, vă mai spun una—cu singur Domnia-Voastră voiŭ să am a face și cu alți cu nimene.

Vă salutez cu stimă vechie și bună prietenie.

C. Negre[1])

Cine nu poate să aibă admirația cea mai mare pentru o fire așa de aleasă și așa de rară, cînd în stîmtorarea luĭ, nesilit de nimeni, văzînd scris de-asupra cifrelor: «evaluare după starea actuală a țării», că nu mai are nimic de zis asupra preţeluireĭ și să cedeze pe jumătate din suma totală?

Ar fi de dorit ca și astă-zi să se găsească mulți care să ĭee pildă de la Negri!

Iar partea sentimentală a acesteĭ firĭ superioare, dragostea vie de artă se desprinde cu prisosință din următoarele, cînd spune: „Ce mă cam supără este că mă despart de niște vechĭ prieteni, pe care i-am tot adunat unul cîte unul de vre-o 30 și mai bine de ani".

Iar maĭ departe acest generos, cu totul desbrăcat de interesul personal, gata la jertfa în ori-ce moment, își avea gîndul îndreptat spre viitor pentru interesul obștesc, după cum se vede

1) In unele documente și scrisori semnează Negri, iar în acestea se se vede semnat Negre. Fiind-că maĭ de toțĭ i s-a spus Negri, l-am lasat și noĭ tot astfeliŭ.

din următoarea frază: «să înlăturez și astă supărare prin o singură condiție dar *nestrămútată*: *ca tablourile să rămîie neclintite totdeauna în Iași—și aceasta admisă—mai ciuntați prețăluirea Domniei-Voastre făcută, pe jumătate*»; iar ca încheiere își exprimă părerea de rău că nu poate s-o dăruiască deplin: «Aș ciunti-o eŭ singur de tot, căci nu este dorința care-mi lipsește pentru aceasta; dar fac ce pot». Acestea ne dovedesc până la siguranță că Negri, dacă nu ar fi fost constrîns, nici nu s-ar fi gîndit să-și scoată măcar vre-un ban din însemnatele sume cheltuite cu cumpărarea acestor valoroase opere.

Panaiteanu fu surprins de această îmbucurătoare scrisoare, de înjumătățirea prețului tablourilor; prin urmare de hărăzirea sumei de 57,075 lei Pinacotecii de către C. Negri, cu condiția ca tablourile să rămînă totdeauna în Iași. Și deci prin aceasta prevedea mai sigură încorporarea tablourilor ca avere a Pinacotecei.

Panaiteanu, prin următorul raport, face cunoscut ministrului de instrucție Tell însemnătatea acestei scrisori a lui C. Negri și a colecției lui, spre a nu pierde din mînă o comoară atît de neprețuită.

23 Martie 1872

Domnule Ministru,

Subsemnatul respectuos vă supune odată cu aceasta, episcola prea venerabilului Costachi Negri, în copie imitată exact, a rezultat al însărcinărei confidențiale, cu care Dv. ați binevoit a-l onora pe cînd se găsea în Bucureștĭ ca să trateze în particular cu d-l Negri despre prețul tablourilor sale depuse la această pinacoteca și care rezultat după cum insuși vă veți încredința mai jos este de mare surprindere pentru toți romînii, amatori de artele frumoase. Conform acelei înnalte însărcinări subsemnatul s'a adresat din Bucureștĭ prin 2 telegrame către domnul Negri rugîndu l să-i comunice prețul tablourilor, la care d-lui a răspuns prin ambele aici alăturate [1]) depeșe, în copie, ca să le prețuiască insuși subsemnatul ca competent prin care însărcinare, se înțelege că eram pus într-o situațiune foarte dificilă, mărginindu-se aicĭ tot rezultatul ce-am putut dobîndi atunci și pe care rezultat subsemnatul avuse gia (deja) distinsa onoare de a vi-l comunica prin viul săŭ graĭ. La Iașĭ reîntorcîndu-mă și întrebînd de preț pe d-l Ștefăniță Sturza ginerile și deplinul împuternicit al d-lui Costachi Negri, n-a putut dobîndi de cît același răspuns de a face singur saŭ cu alți artiști evaluarea tablourilor.

Pe această bază dar subsemnatul dimpreună cu d-l Șiller, invitat din parte-mi ca restaurator și cunoscător de tablouri vechi, a examinat din noŭ și a evaluat cu scrupulositate toate tablourile în număr de 39 de bucăți mai mult după starea

---

1) Arhiva No. 1 Ianuarie 1907.

noastră financiară, de cît după adevărata lor valoare artistică (care s-ar fi suit atuncí la o considerabilă sumă).

Lista de evaluare anexată aice, s-a trimes d-luĭ Costachi Negri la Tg. Ocna, întru a se pronunța dacă consimte saŭ ba asupra evaluăreĭ făcute. Intîrzierea răspunsuluĭ după cum afirmă d-l Sturza a provenit din cauză de maladie și alte împrejurărĭ, nependinte de voința luĭ Negri. Domnule Ministru deşi onorabilul d-l Negri, după cum se poate observa din scrisoare, este cum-va supărat că prețeluirea nu s-a făcut analog cu valoarea picturilor a vechilor maeştri, totușĭ nobilul și generosul patriot romîn, pătruns de pozițiunea financiară a țăriĭ sale, nu numaĭ că se declară mulțămit cu evaluarea făcută, dar apoĭ încă însărcinează pe subsemnatul ca să ciuntească acea prețăluire pe jumătate, adecă de la suma fixată de noĭ de leĭ 114,150, și să rămîie leĭ 57,075 printr-o singură condiție, dar nestrămutată, că: *tablourile să rămînă totdeauna în Iași*, unde se află locul *nașteriĭ sale* (?). D-l Negre zice în scrisoarea sa că ar fi ciuntit-o d-luĭ singur de tot, «căcĭ nu este dorința care îmĭ lipsește pentru aceasta, dar am făcut ce am putut».

Injumătățirea prețuluĭ precum și ferma condițiune fiind peste așteptarea noastră în favoarea înaltuluĭ guvern a țăriĭ și în special acestor stabilimente, subsemnatul nu se îndoește un singur minut că și însușĭ Dv. D-le Ministru, care ațĭ arătat atîta bună-voință în această afacere ve-țĭ rămînea pe deplin mulțămit. Acum țara cu părintescul eĭ guvern aŭ o frumoasă ocaziune de a făptui, prin cumpărarea tablourilor menționate, a se răsplăti modul demn, meritele eminentuluĭ cetățean Negri care sacrificîndu-șĭ averea pentru sf. principiŭ al unireĭ și pentru idealul țăreĭ sale, nu ĭ-a rămas altă resursă pentru bătrînețe decît a-șĭ căuta ultimul refugiŭ, la amiciĭ săĭ de 30 de anĭ, la tablourĭ.

D-l Negri carele după cum îl cunoaștețí și Dv. fiind foarte susceptibil dorește în asemenea delicată chestiune și materie de cifre să aibă a face numaĭ cu subscrisul. Subscrisul dar cu onoare supuind acest îmbucurător rezultat la înalta apreciare a Dv. vă roagă D-le Ministru cu cel maĭ profund respect, să dațĭ atențiune epistoleĭ D-luĭ Negri și chibzuind asupra celor întrînsa coprinse și asupra mijloacelor de achizițiune, după cum însușĭ vețĭ ști și vețĭ socoti de cuviință, să bine voițĭ atuncĭ a-ĭ comunica dispozițiunea pe care vețĭ fi luat-o, întru a putea și subscrisul la rîndul săŭ de a aduce la cunoștința d-luĭ Costachi Negri, ca D-zeŭ ferească de casul contrar, atuncĭ după cum avură onoare a vă spune, tablourile se vor ridica din Pinacotecă spre a se trimite și vinde în străinătate, ceia ce ar fi negreșit un mare discredit moral pentru cultura țăriĭ noastre și o nespus de mare perdere pentru înflorirea acestor institute de arte.

Bine-voițĭ vă rog D-le Ministru de a primi din parte-ĭ asigurarea sinceruluĭ săŭ devotament și profund respect ce vă datorește".

(s) Dir. **Panaiteanu**

Ministrul Tell, încredinţat de valoarea operelor colecţieĭ Negri şi cu toate că mijloacele de care dispunea ţara eraŭ relativ foarte restrînse, pune următoarea dezlegare ministerială pe raportul luĭ Panaiteanu :

„30 Martie 1872. Cu descrierea tuturor împrejurărilor se va referi consiliuluĭ de Miniştri lucrările relative la această chestiune, cu propunerea că spre a se putea cumpăra această colecţiune de tablourĭ, se aprobă deschiderea unuĭ credit suplimentar în suma ce se propune din fonduI acordat de Adunare pentru asemenea credite."

(ss) Tell

In urma apostiluluĭ de maĭ sus, Ministrul şi face un referat către consiliul de Miniştri la 4 Aprilis 1872 sub No. 3264 [1]), iar consiliul de Miniştri în ziua de 5 Aprilie 1872, încheе Jurnalul [2]) de a se deschide un credit suplimentar pe sama Mi-

---

1) Iată referatul Ministruluĭ de Instrucţie:

Domnilor Miniştri,

D-l C. Negri avînd depuse spre păstrare în Pinacoteca de Iaşĭ un număr de 39 de tablourĭ de o mare importanţă artistică şi dorind ca o asemenea preţioasă colecţiune să nu se înstrăineze, am însărcinat pe d-l Panaiteanu directorul Pinacotecii din Iaşĭ de a intra în tratare cu d-nul Negri pentru cumpărarea lor, şi ast-feliŭ după o îndelungă corespondenţă. d-l Negri a consimţit a vinde toate aceste tablourĭ numaĭ cu suma de 57,075 adică pe jumatate de cît fusese ele evaluate de catră d-niĭ Panaiteanu şi G. Şiller, ambiĭ artiştĭ specialĭ şi care evaluare veţĭ bine-voi a cunoaşte D-lor Miniştri că s-a făcut de numiţiĭ artiştĭ în vederea şi cu lipsa în care se află astă-zĭ ţara, căcĭ alt-feliŭ această evaloare după încredinţarea experţilor s-ar fi urcat la o sumă mult maĭ mare; şi daca d-l Negri a consimţit a da aceste tablourĭ în schimbul modesteĭ sume de 57,075, aceasta a făcut-o pe deoparte a nu înstrăina aceste vechĭ suvenirurĭ ale sale, ĭar pe de alta cu condiţiunea ca ele să rămînă depuse pentru totdeauna in Iaşĭ, locul saŭ natal.

Această singura condiţiune, în vedere maĭ cu samă cu scăzămîntul ce d-l Negri a făcut sumeĭ de 114,150 cu care s-a evaluat tablourile sale, nepărîndu-mi-se grea pentru stat, subscrisul vine cu onoare a o pune şi în vederea Domniilor-Voastre şi a vă ruga ca apreciind importanţa şi valoarea artistică a acesteĭ colecţiunĭ de tablourĭ prevăzută anume în alăturata listă, cu care se va înavuţi galeria de tablourĭ din Iaşĭ şi în interesul belelor arte aprobînd şi Domniile-Voastre cumpărătoarea lor cu preţul şi condiţiunea propusă de d-l Negri, să bine-voiţĭ a încuviinţa deschiderea unuĭ credit suplimentar pe sama acestuĭ ministeriŭ în suma de cincĭ-zecĭ şi şapte miĭ şapte-zecĭ şi cincĭ leĭ No. 57,075 din fondul acordat de adunarea legiuitoare pentru asemenea credite, cu care să se poată cumpăra tablourile în chestiune.

(Dosar Minist. Instrucţiuneĭ Publice pe 1872 No. 10).

2) Iată şi Jurnalul:

Astă-zĭ la 5 Aprilie 1872, consiliul miniştrilor luînd în deliberare referatul No. 3264 al d-luĭ Ministru Cultelor şi instrucţiuneĭ publice, prin care se propune cumpărarea pe sama Pinacotecii din Iaşĭ, a colecţiuneĭ de tablourĭ antice, proprietatea d-luĭ C. Negri.

Avînd în vedere lista aceşteĭ colecţiunĭ şi evaluarea făcută de d-niĭ

nisteruluĭ de Instrucție în sumă de 57,075 din fondul acordat de adunarea legĭuitoare pentru asemenea credite.

Consiliul de miniștri prin președintele său Lascar Catargiu comunică la 6 April 1872 [1]), Ministrului de Instrucție, aprobarea că în sesiunea viitoare să prezinte un proect de lege pentru colecția Negri, ĭar Ministrul, la rîndul său, face aceasta cunoscut la 24 Aprilie 1872, directoruluĭ Pinacotecii din Iașĭ spre a înștiința și pe d-l C. Negri.

Venind curînd prin Iașĭ C. Negri, Panaiteanu îĭ arăta ultimul ordin privitor la trecerea în viitorul buget a sumeĭ pentru tablourĭ. Negri însă nu voește să consimță cu nicĭ un preț la aceasta, de a se vota credite speciale pentru cumpărarea tablourilor sale, de oare-ce statul are alte nevoĭ maĭ însemnate unde să-șĭ verse banii și nu voește să-l maĭ îngreuĭeze.

Panaiteanu și Șiller, ambiĭ artiștĭ specialĭ, care evaluare cu toată lipsa ce comisiunea a avut-o în vedere că se află țara, totușĭ se urcă la suma de 114,150 leĭ.

Considerînd că d-l Negri, în vedere cu această evaluare, totușĭ consimte a preda această colecțiune în schimbul numaĭ a sumeĭ de 57,075, adecă pe jumatate din evaluarea făcută, numaĭ spre a nu înstrăina niște vechĭ suvenire ale d-sale și cu condițiunea ca ele să rămînă totdeauna în Iașĭ locul său natal.

Considerînd atît modesta sumă cu care d-l Negri consimte a preda acea colecțiune, cît și importanța și valoarea artistică a acesteĭ colecțiunĭ, cu care se va înavuți Pinacoteca de Iașĭ.

Consiliul de miniștri, în vederea considerentelor expuse maĭ sus, aprobă cumpărarea colecțiuneĭ de tablourĭ prevăzută în alăturata listă pe sama Pinacotecii din Iașĭ cu prețul și condițiunea propusă de d-l Negri și avînd în vedere că prin bugetul Ministeruluĭ Instrucțiuneĭ Publice nu se dispune de asemenea sume și în puterea art . . din legea comptabilitățiĭ generale a Statuluĭ încuviințază deschiderea unuĭ credit suplimentar pe sama Ministeruluĭ Cultelor și Instrucțiuneĭ Publice în suma de leĭ cinzecĭ și șape de miĭ, șaptezecĭ și cincĭ No. 57,075 din fondul acordat de Adunarea Legĭuitoare pentru asemenea credite, cu care să se poată plăti d-luĭ Negri colecțiunea în chestiune.

Dispozițiunile jurnaluluĭ de față se vor aduce la îndeplinire de către d-l Ministru al Cultelor și Instrucțiuneĭ Publice, în unire cu d-l Ministru al Finanțelor, după ce maĭ întâĭŭ se vor supune și la Inalta aprobare a M. S. Domnitoruluĭ.

(Dos. Minist. Instr. Publice No. 10 pe 1872).

1) *Domnule Ministru,*

Consiliul Miniștrilor în ședința sa din 5 Aprilie curent, luînd în cercetare referatul Dos. sub No. 3264 prin care se propune cumpararea pe sama Pinacotecii din Iașĭ a colecțiuneĭ de tablourĭ artistice, proprietatea d-luĭ C. Negri a da asupra acestuĭ referat soluțiunea următoare:

Consiliul încuviințează cumpărătoarea acestor tablourĭ pe considerantele expuse aicĭ și autoriză pe D-l Ministru Cultelor și Instrucțiuneĭ publice a presinta la viitoarea sesiune un proect de lege în astă privință.

Subscrisul are onoare a comunica Domnieĭ-Voastre, decisiunea de sus, transmițîndu-vă tot odată și catalogul menționatelor tablourĭ, spre cele de cuviință.

Primițĭ etc.

(s) Președinte **Lascar Catargiu**

(Idem dos. M. I. P. No. 10 pe 1872).

In urma stăruinței din nou a lui Panaiteanu printr-o scrisoare trimisă la Tg. Ocna lui Negri de a accepta propunerea ministerului, Negri prin scrisoarea de 6 Octomvrie 1872, cu indignațiune se exprimă, că nu poate consimți la propunerile zisului ordin «de a se cere fonduri de la Cameră», după cum glăsuește scrisoarea:

6 Octomvrie 1872, Ocna

Domnule Panaiteanu,

După cum v'am spus la Iași, cînd mi-ați arătat oficia primită de la minister, în privirea tablourilor mele, vă spun și acum că nu pot consimți la propunerile zisei oficii. Eŭ credeam că sînt fonduri afectate anume pentru belle-arte, depositate și înmulțite de mai mult timp. Dar acum văzînd că aceste fonduri nu sînt—și că aŭ a se cere de la Cameră—apoi înainte de a fi negustor de tablouri, găsesc că Statul are alte nevoi mult mai însemnate, unde sеș verse banii. Și dar nu consimt la nimica din cele mie propuse--rezervindu-mi ami lua tablourile la cea dintăi venire a me la Iași.

Vă rog se primiți cea mai distinctă a me considerație[1]).

(s) C. Negre

Panaiteanu adînc mîhnit de amenințarea aceasta s-a adresat cu rugăminte către Mihail Cogălniceanu carele, prin o lungă adresă din 15 Octomvrie 1872 scrisă chiar în camera numitului director către Ministrul Instrucțiunei Tel, îl roagă că avînd în vedere susceptibilitatea lui C. Negri să ducă afacerea așa, încît să nu vie în discuțiunea parlamentară numele lui Costachi Negri [2]). Iată și scrisoarea lui Mihail Cogălniceanu cătră Ministrul Instrucțiunei:

Iași 15 Oct. 1872

Domnule Ministru [3])

In timpul petrecerii D-voastre în Iași, vizitînd micul nostru muzeŭ, ați văzut și tablourile lui C. Negri; D-v. ca toată lumea artistică, v'ați încredințat că între aceste tablouri sunt cîte-va din întăiul rang și care pot figura cu onoare în cele dintăi muzee din Europa.

---

1) Scrisorile originale ale lui C. Negri de până aici sînt în posesia mea și mi le-a dat Panaiteanu pe cînd traia. în urma stăruinței mele, cu scop de a le putea odată scoate la lumină. Le voi da Pinacotecii de Iași ca atingătoare de tablourile acestei însemnate colecțiuni.

2) O notiță trecută de Panaiteanu în inveatarul Pinacotecii.

3) După o copie găsită între cîte-va hîrtii, ce mi s-aŭ dat de Panaiteanu.

Ducîndu-mă erĭ la Muzeŭ, Dir. Panaiteanu mĭ-a arătat o scrisoare a luĭ Negri, din care ne-am convins că sîntem în ajunul de a perde această frumoasă colecţiune şi că aceasta, ca şi multe colecţiunĭ, va merge să îmbogăţească alte ţărĭ carĭ ştiŭ preţui maĭ bine de cît Romînia ştiinţa şi arta.

Daţi-mĭ voe dar să fac un apel la D-l Ministru al Instrucţiuneĭ Publice, spre a vă conjura de a face tot posibilul ca România şi Iaşiĭ în parte să rămie stăpînĭ frumoaselor tablourĭ ale luĭ Negri.

D-voastră cunoaşteţĭ caracterul susceptibil al luĭ Negri, care nu este întrecut de cît prin generositatea sa. Intre tablourile sale sînt unele care singure fac cîte patru sute şi chĭar una mie de galbenĭ de ex. trîmbiţaşul luĭ Vellasquez. Panaiteanu în vederea mijloacelor restrînse ale ţăriĭ şi a darniciei luĭ Negri, a preţuit toată colecţiunea drept 114,000 francĭ. C. Negri a primit să cedeze muzeuluĭ din Iaşĭ galeria sa' *drept jumătate*, din suma sus citată însă cu 2 condiţiunĭ: întăiŭ ca tablourile să rămie nestrămutate în Muzeul din Iaşĭ şi al doilea că el nu voeşte a trece prin purgatoriul formalităţilor guvernamentale şi parlamentare. Din nenorocire tocmaĭ această cale s-a luat, *stăruindu-se a se cere un credit de la Cameră.* Prin aceasta se pune indirect în discuţiune nu numaĭ transacţiunea dar chiar şi persoana luĭ Negri!

Inţelegeţĭ D-le Ministru, că nu Negri, dar niciĭ un om de poziţiunea luĭ, şi maĭ ales cînd la mijloc stă o donaţiune maĭ mult de cît o vînzare, nu-ar primi o asemenea combinaţiune. De aceea a şi anunţat directoruluĭ Muzeuluĭ hotărîrea de a lua tablourile.

Dumnevoastră D-le Ministru, puteţĭ de veţĭ voi, a înlătura această nenorocire pentru Muzeul din Iaşĭ. Puteţĭ cere un credit din milionul ce vă este lăsat de Cameră în disposiţiunea discreţionară a guvernuluĭ. Totul este ca aceasta să se facă cît maĭ curînd, fără de aceasta, vom avea încă mare greutate spre a face pe Negri să revie asupra hotărîreĭ sale luată, maĭ ales din pornirea uneĭ drepte succeptibilităţĭ.

Credeţĭ, D-le Ministru, că toţĭ Romîniĭ care să interesează de Arte ne vor păstra o deosebită recunoştinţă pentru un act ministerial al D-voastră, care ar pastra ţăriĭ o adevărată bogăţie artistică.

Primiţĭ D-le Ministru asigurarea distinsteĭ mele consideraţiunĭ.

(sem) **M. Kogălniceanu**

(Urmează) A. D. Atanasiu

O pagină postumă din Conta

(Estetica)

Uitarea parcă a voit să ne facă în ciudă, acoperind cu vălul săŭ figura și opera luĭ Vasile Conta.

Acest cugetător, care împreună cu d-l Maiorescu, a dat prima impulziune spre direcția filozofică în țara noastra, astăzĭ este aproape uitat.

In facultățile noastre de litere nicĭ nu se pomenește despre acest gînditor, nicĭ nu se expun frumoasele luĭ teoriĭ, care aŭ atras luarea aminte a oamenilor de știință din apus, dînd naștere la discuțiunĭ, la baza cărora se află întotdeauna principiile dovedite de Conta în teoria *Fatalismuluĭ*, în încercărĭ de *Metafizică*, și în teoria *Ondulațiuneĭ Universale*.

Nemiloasa moarte însă ni l-a răpit prea de timpuriŭ, tocmaĭ în mijlocul activitățeĭ celeĭ maĭ rodnice, atuncĭ cînd se pregătea să ne dee opere care l-ar fi pus în rîndul celor maĭ de samă cugetătorĭ aĭ omenireĭ.

De pe urma luĭ Conta ne rămîne în manuscris, *partea a doua din metafizică*, și aceasta neterminată, de oare-ce era să cuprindă șapte capitole și nu conține de cît cincĭ ; un exemplar din teoria fatalismuluĭ, (versiune franceză) adnotat de el însușĭ, și două caete cu notițe despre estetică, drept și economie politică.

Acest tezaur intelectual se află încredințat familieĭ *Rosetti-Tețcanu*. La familia *Liveanu* se găsesc notițele de «drept civil», curs pe care îl preda ca profesor la facultatea juridică din Iașĭ.

Academia Romînă ar trebui să adune toate aceste manuscrise, șĭ să scoată cît maĭ curînd o ediție deplină din opera acestuĭ modest filosof.

In articolul de față voi căuta să reconstituesc, după notițele rămase, părerile ce le avea Conta despre estetică.

Vorbind psihologicește, fie-care om este înzestrat de la natură cu simțimîntul estetic care il face să deosebiască frumosul de urît. Dar acest simțimînt evoluează în grad și specie, după cultura indivizilor, după cultura moștenită de la strămoși prin ereditate.

«Pentru ce oare creațiunea artistului, zice Conta, puțin ori de fel înțeleasă deocamdată, se arată mai frumoasă cu cît o privim mai mult; și de ce cu cît este cineva mai civilizat, cu atîta o prețuește mai mult? Pricina e, că gustul, deși din firea lui schimbător, urmează dintr'o impresionabilitate nervoasă, care își are motivul în moștenire, mijloc, etc.

«Și fiind-că în toate aceste cauze, sînt elemente comune unei societăți întregi de indivizi, urmează că întruparea frumosului făcută de un individ, poate plăcea celorlalți. Dar, fiind-că pe de altă parte, acest sentiment *comun* despre frumos, trece fatal prin mai multe prefaceri și într'un viitor mai mult ori mai puțin îndepărtat va ajunge X pentru toți, urmează că un individ mai impresionabil în vre-o privință a artei respective, decît ceilalți, ar putea să-și îndeplinească mai iute educația artistică, și ar ajunge acolo unde ceilalți nu vor ajunge decît după mai multă muncă. El ar avea impresionabilitatea comună viitoare, *prin anticipație.*

«Privitorii vor gusta deci din ce în ce mai mult creațiunea artiștilor, fiind-că prin contemplație, își ușurează drumul ce vor trebui să facă, și fiind-că ast-fel se apropie din ce în ce mai mult de sentimentele înalte ale artistului.

«O creație trivială poate deștepta plăcerea momentană, fiind-că face parte din lucrurile de toate zilele ce impresionează; dar plăcerea încetează, căci îndată impresionabilitatea cată să crească, și prin aceasta, lasă în urmă trivialitățile.

«O creațiune ideală va fi cu atît mai adîncă, cu cît va anticipa mai mult. Dar în asemenea caz, nu va fi înțeleasă de de cei ce sînt prea jos pe scara culturei.

«Deci *artistul* este un *anticipator* în privința gustului, după cum învățatul de geniŭ este un anticipator în privința *adevărului*».

Va se zică simțimîntul estetic se moștenește și el evoluează cu cultura unui popor.

Cu cît un popor va fi mai cult, cu atît și cultura artistică va fi mai înaintată, și deci de la sine, operele și creațiunile artistice vor fi mai aprețuite și mai căutate.

Cultura artistică însă merge în tovărășie cu cea științifică, fiind-că atîrnă de aceiași perfecție a creerilor.

«Ast-fel, artele cad împreună cu civilizația veche, și în vremea lui Septimiu Sever, nu mai eraŭ sculptori așa de buni

ca pe vremea luĭ Traĭan, nicĭ nu maĭ era acelașĭ gust, aceleașĭ cerințĭ din partea publicului.

«Frumosul maĭ ales este încă în faza instinctivă. Un lucru ne place, pentru că ne place; și afară de acest motiv altul nu cunoaștem încă. Iată pentru ce estetica poate, și maĭ puțin de cît morala, să fie tratată ca știință.

«Căcĭ știința nu-ĭ altă-ceva de cît *conștiința* despre un tot ordonat de legĭ naturale care cîrmuesc un fel de fenomene».

Conta dorea că arta să se apropie cît maĭ mult de realitate. El voĭa ca și Zolla, pe care il citise cu pasiune, ca: «opera de astăzĭ să fie un colț al creațiuneĭ, văzut prin prizma unuĭ temperament».

Această doctrină este un element a vecheĭ estetice germane, și care a influențat și pe marele cugetător francez *Taine*.

Totușĭ Conta ca și Taine dorea că din toată reproducerea, arta, fie variată, fie concretizată, să reĭasă un tot armonic.

«Pictura și sculptura trebue să înfățișeze tipurĭ, pentru a face să ni se pară că înaintea noastră se află corpurĭ reale; muzica trebue să reproducă accente, strigărĭ, jeluirĭ, zgomote, glasurĭ amestecate, ca și cum am auzi convorbirea ușoară, tristă, aprinsă orĭ frumoasă a unuĭ popor adunat, a uneĭ grupe de jucătorĭ de cărțĭ, de oamenĭ ce petrec.

«In asemenea întîmplare, fie-care individ vorbește pe sama sa, după sentimentele sale; dar toate instrumentele trebue să cînte în armonie, să urmeze tot un plan, orĭ aceleașĭ măsurĭ, ca să facă cu putință să auzim ce cîntă fie-care instrument; alt-fel orchestra ar face un zgomot neregulat, dar n-ar face să se nască în noĭ chipul uneĭ grupe, în care putem privi în voĭe mișcările unuĭ individ și mișcările grupeĭ întregĭ.

Conta împarte efectul produs de frumos în două: partea întăĭa cînd opera privită, lasă privitoruluĭ puțină imaginație, puțin de creat și maĭ mult îl silește să admire ghibăcia artistuluĭ care a putut învinge atîtea piedicĭ și a reușit a imita așa de bine un subiect ales. Ca exemplu ne dă pictura și sculptura.

«Intradevăr dacă primim frumoasele mozaicurĭ ale luĭ Tintoreto, Cellini, Schiavoni și Tițian, putem să admirăm în aceste lucrărĭ de artă, răbdare, multă muncă și un mare talent.

«Admirînd, ne vine în minte figura acestor uriașĭ care aŭ putut construi opere nemuritoare dar pline de migăială. Ne revoltăm ca și *Sebastian Zuccato* din romanul *Maiștriĭ Mozaiștĭ* a luĭ George Sand, care spune, plin de amărăciune, amiculuĭ *Iacopo*: «Crede-mă, meser Iacopo, că sînt un părinte nenorocit, am pierdut speranța uneĭ consolațiunĭ. Trăim într-un secol de decadență. Neamurile degeneră, spiritul de bună purtare se pĭerde în familie. Pe vremea mea, fie-care căuta a ajunge, dacă nu a'șĭ întrece pe părințiĭ săĭ; azĭ, silința toată e consacrată pentru a face avere, fără a se maĭ uĭta la mijloace, fără a se teme de rușinea micșorăreĭ. Din nobil se face negutător; din maistru

salahor; din arhitect, zidar; din zidar, nisipar. Unde şi cînd vor găsi sfîrşit toate acestea?

«Sebastian Zuccato a fost tatăl luĭ Tiţian, acel celebru maĭstru mozaist, care a rupt cu trecutul, şi-a îmbrăţişat noua carieră de mozaist, ce-a strălucit atît de mult în Renaşterea italiană. Acest lucru a revoltat pe bătrînul săŭ părinte, un pictor de mare talent.»

Partea a doua a frumosuluĭ este atuncĭ cînd o lucrare artistică, transportă pe ascultător în sferĭ maĭ înalte, îl duce în lumea visurilor şi a iluziilor.

Noĭ nu avem cînd să admirăm, în acest timp, ghibăcia artistuluĭ, căcĭ creaţiunea luĭ ne-a deşteptat imaginĭ noue şi frumoase. Ca exemplu, avem muzica şi literatura în general.

Iată şi părerile luĭ Conta:

«Din punctul de vedere al bogăţieĭ efectuluĭ, pictura şi sculptura lasă închipuireĭ privitoruluĭ, puţin de creat, pentru că privitorul maĭ adesa se mulţumeşte admirînd ghibăcia artistuluĭ, care a putut dovedi atîtea piedicĭ, şi-a reuşit a imita aşa de bine; (o puţină muncă intelectuală îl face să compare tipul ce şĭ-a închipuit el însuşĭ maĭ înainte, cu cel realizat de artist), în timp ce muzica ne face să auzim un singur gemăt al uneĭ fiinţe, lăsînd ca închipuirea noastră să şi-o pună, (fie fiinţa aceea reală orĭ închipuită), în cutare orĭ cutare situaţie orĭ întîmplare; de aicea urmează că aceiaşĭ bucată de muzică, poate pricinui, în acelaşĭ cap, felurite imaginĭ, dacă o ascultă în felurite timpurĭ.

«Lăsîndu-ne în voia acestor cugetărĭ, acestor plăzmuirĭ fantastice, care la rîndul lor ne farmecă, uităm totdeauna pe artist, şi maĭ totdeauna pe cel ce execută. Nu maĭ admirăm, orĭ nu avem timp să admirăm, ghibăcĭa artistuluĭ, care învinge greutăţile, (dacă nu-ĭ vorba de un concert de «tour de force», lucru care aduce totdeauna plăcere foarte slabă), cum ni se întîmplă cînd admirăm un tablou orĭ o statue.

«Pictura şi sculptura sînt foarte vecine de meşteşugurile ordinare, care fac lucrurĭ pentru care pun în lucrare facultăţile inferioare ale inteligenţeĭ; pe cînd muzica pricinueşte munca îndelungată şi totdeauna felurită a facultăţilor celor înalte.

«Compunerea subĭectuluĭ pricinuĭeşte şi în pictură, o lucrare de acest fel, dar fără mare valoare şi foarte scurtă, fiind prea simplă. *Poezia şi literatura sunt în general ca şi muzica.*»

Efectele artistice sînt părţile cele maĭ importante din estetică; ele aţiţă curiozitatea şi redeşteaptă simpatiĭ în domeniul arteĭ.

De aceia e bine că lucrurile de artă să fie cît se poate *maĭ optimiste, de şi pesimismul nu e lipsit de aceste efecte.*

Unuĭ artist i se maĭ cere să pue în artă multă realitate, să caute a prinde un moment, un adevăr care să corespundă cu aşteptarea orĭ cu presupunerea privitoruluĭ.

In privirea a ceea ce ațită simțimîntul frumosuluĭ, Conta zice:

1) «Oamenii, caracterele și situațiile reale ce nu sînt plăcute, ne fac plăcere, cînd sînt numaĭ inchipuite. Lucrurile reale ne sînt simpatice, dacă sînt priitoare conservăreĭ uoastre orĭ chiar propășireĭ: ne plac prin instinct (orĭ prin simpatie).

2) «Simulacrul lucrurilor antipatice, al situațiilor nenorocite pentru altul (care ne trezesc și ele simpatia pentru altul), ne plac din pricină că organele noastre intelectuale lucrează slab; dar plăcerea nu-ĭ desăvîrșită de cît dacă nefericirea aceluia se preface în fericire, dacă morala triumfă, (efect al simpatieĭ pentru cel ce sufere, al fericireĭ din care ne împărtășim...) Iată pentru ce lucrurile de artă trebue să fie inspirate de optimism, de și pesimismul nu-ĭ nicĭ el lipsit de efecte artistice.

3) «Descoperirea unuĭ lucru necunoscut face plăcere, îndestulează o curiozitate, și plăcerea este cu atîta maĭ mare cu cît descoperirea corespunde maĭ mult cu așteptarea orĭ cu presupunerea noastră (indestularea de a fi prevăzut orĭ ghicit ceva ;) Iată pentru ce realizarea adevăruluĭ orĭ a unuĭ lucru ce samănă a adevăr (du vraisemblable) in artă (în pictură și în sculptură) mulțumește sentimentul nostru pentru drept și maĭ lucrează asupră-ne cu atît maĭ tare cu cît iluzia se apropie maĭ mult de realitate, care singură pricinuește *exercițiul violent* și adînc al organelor intelectuale.

«Adevărul este negreșit așa cum ni-l inchipuim, căcĭ adevărul este relativ. Iată de ce același lucru de artă poate fi adevărat pentru un individ, pentru un popor și să nu fie adevărat pentru altul. Dar *adevărul întreg*, *total* fiind odată cunoscut, curiozitatea este mulțumită și lucrul de artă nu ne face întipărire. *Iată de ce* efectul este cu atît maĭ trainic și maĭ bogat, (îmbelșugat), cu cît arta, rămînînd de la început în adevăr, nu duce totu-șĭ nicĭ odată orĭ foarte cu greŭ la cunoașterea adevăruluĭ în întregime, nu sfîrșește munca intelectuală (a închipuireĭ) a celuĭ ce este impresionat de un lucru de artă. Muzica și poezia, relativ vorbind, sunt nesecate.

4) «Ceea ce nu cunoaștem are farmecele sale, fiind-că închipuirea căutînd adevărul, plăzmuește și crede că descopere, mulțumindu șĭ neîncetat plăcea de a descoperi și fără a ajunge vre-o dată la țel.

«Este un șir neîntrerupt de iluziĭ și de desiluziĭ ce corespund cu credința în descoperire și cu convingerea ce urmează îndată că ne-am înșelat și în acest moment suspinăm de durere și de desnădejde. Necunoscutul în sine este decĭ și el un izvor de plăcere, și un element orĭ maĭ bine o cauză a sentimentuluĭ numit «frumos». Muzica este în această privință maĭ bogată în efecte artistice de cît toate celelalte arte frumoase; căcĭ nicĭ odată nu vom putea reuși să ne închipuim toate fantomele ce pot fi trezite în noĭ prin aceeașĭ bucată de muzică (afară de osteneala comună tuturor artelor).

Mitologia, acea credință minunată cum spunea Saint-Beuve, a dat artelor o hrană ce părea a fi eternă.

Din ea s'a creeat și s-a inspirat toate artele din toate timpurile.

«Sfîrșitul secolului al 19-lea a adus o revelație prin cunoașterea științelor pozitive, și deci a schimbat forma și izvorul mitologic. Pictura, sculptura, literatura și muzica de azi vor trebui să reprezinte o forță mai mare, mai adîncă, prin cunoașterea unuĭ alt izvor tot atît de adînc, dar într-adevăr nesecat și variabil în schimbări de subiecte, numit *„suflet omenesc“*. Acest adevăr rezemat pe cunoașterea știinților pozitive, va trebui să fie luat de acum ca bază în opere, căci: «mitologia nu maĭ poate da hrană artelor, pentru că terenul cercetat de mitologie și de închipuire este acum cucerit cu totul de cunoștințele pozitive; așa că orĭ-care afirmare mitologică nu ne maĭ face iluzie, n'o maĭ putem lua drept adevăr; ne face să zîmbim de milă, adevărul care se impune în chip neînvins fiind altul cu totul. Iată de ce artele trebue să ĭee aparențele adevărurilor moderne, pentru a ne pricinui iluzii; trebue să aibă drept temelie caracterele, tipurile și situațiile de astăzĭ (pictură, sculptură, teatru); trebue să pășască peste marginea celor cunoscute azĭ, fără a părăsi și adevărul cunoscut care trebue să le fie temelie, (poezia, muzica); căcĭ și noĭ avem un necunoscut care trebue să fie cercetat și totdeauna asemenea necunoscut nu va lipsi.—Orĭ ce necunoscut este cercetat maĭ întâĭ de artă ca niște iscoade trimise înainte și maĭ pe urmă de științĭ care înfățișază corpul de armată care pune stăpînire pe teren. Decĭ este o armată înaintea căreia merg iscoadele, această armată înaintează fără odihnă și adună cucerirĭ lîngă cucerirĭ, pe cît omenirea face progres, și aceasta este viitorul artelor».

Din aceste note postume, cetitorul va putea vedea cît de adînc cugeta Conta, și cu cîtă ușurință îșĭ asimila ideile, pentru a le da formă desăvîrșită, punîndu-le pe acelaș nivel cu științele pozitive din apus.

Conta era un artist filosof. Idealismul heghelian în aniĭ din urmă, îșĭ găsise în sufletul săŭ visător un loc de cinste. De atuncĭ îmbrăcase altă formă cu totul deosebită, rămăind la fondul vechĭŭ de realist încărnat. Acest simptom de evoluție sufletească, a rămas în stare embrionară, cacĭ moartea ni l-a răpit înainte de se fi dezvoltat.

Octav Minar

1906, Decembrie 23.

Privelişti şi datinĭ populare din Moldova

IV

STEAUA

In ziŭa naşchereĭ Domnuluĭ nostru Isus Hristos (25 Dec.), şi până a doua zi de Bobotează, este obiceĭul la Romînĭ, ca treĭ saŭ patru băeţĭ să poarte pe stradă o stea mare, făcută din speteze de lemn de brad, învălite cu hîrtie colorată şi poleită cu aur. Unele stele aŭ cîte şese cornurĭ marĭ, altele maĭ aŭ şi alte cornurĭ maĭ micĭ. Inăuntru steleĭ care e făcută la mijloc dintr-o veşcă de sită în care arde o luminare ca într-un finar. Pe mijlocul eĭ se văd zugrăvite *ieslele* unde s-a născut *Hristos*, şi ceĭ *treĭ craĭ de la răsărit*, carĭ aduc aur, zmirnă şi tămîe; pe colţurile steleĭ maĭ sunt zugrăviţĭ şi cîte un *serafim* saŭ *heruvim*, precum şi diferite icoane din istoria sfîntă, între care şi amăgirea luĭ *Adam* şi a *Eveĭ* de catră şerpe.

Cînd steaua este purtată pe stradă, atuncĭ băeţiĭ strig *Ste! Ste!*

In figura alăturată se vede steaua purtată de băeţĭ.

Cele de maĭ multe orĭ, în Moldova băeţiĭ purtînd steaua pe stradă, cîntă versurile următoare:

Stea frumoasă luminoasă
De la Dumnezeŭ trimasă. Ste!

Saŭ aşa:

Steaua sus răsare
Ca o taĭnă mare. Ste!

Acţiunea steleĭ e foarte simplă, introdus în casă, micul cor începe a cînta versurĭ religioase despre naşterea luĭ Isus, şi alte apologiĭ ale religiuneĭ creştine. Şi aceste *cîntece de stea*, ca şi colindele pe care le-am văzut, cu *Florile dalbe* cu *Velerim şi Veler Doamne* saŭ *Ler Doamne* etc., sunt publicate în diferite broşurĭ saŭ reviste din ţară, de aceĭa noĭ nu le maĭ reproducem aicĭ[1]).

---

1) Pre cît se ştie cea maĭ veche colecţiune de *cîntece de stea*, a apărut în 1822, fără nume de autor, într-o cărticică mică de vr-o 128 paginĭ (Bibliografia cronologică romînă de D. Iarca ediţia II-a, Bucureştĭ, 1873, pag. 26). La anul 1830, Anton Pann, dă la lumină o altă colecţiune de *cîntece de stea*, împreună cu glasurile fie-căruia, puse pe note de psaltichie. Colecţiunĭ de *Colinde* în care se află şi cîntece de stea se găsesc adunate de At. Marianu Marierescu, în *Poesia Populară*. Pesta 1859. Versurile naşchereĭ Domnuluĭ nostru Isus Hristos de Gh. Ucenescu. Braşov 1869. Vezĭ şi al meŭ *Almanach musical*, Iaşi *1876* pag, 54, 55, şi 56.

In unele locurĭ pe lingă stea, se maĭ poartă de băeţĭ şi o altă stea maĭ mică numită *luceafăr*, care printr-un mecanizm se poate mişca, împingînd-o înainte la o distanţă ca de un metru şi trăgînd-o apoi ĭar îndărăpt.

Steaua se obicĭnueşte aproape prin toate părţile locuite de romînĭ, şi acum de curînd a început a se introduce şi la romîniĭ din Macedonia.

Noĭ dăm aicĭ două *cîntece de stea*, pe care le-am auzit în

Bu·ovina in anul 1882 în satul sf. Onofreĭ, spuse de Toader Palamaru, şi care nu sînt de cît variante ce din timpurile vechĭ se cîntaŭ şi se cîntă şi astăzĭ în Moldova:

Isgonirea lui Adam din Raiu.

In oraşul Vifleem,
Veniţĭ boerĭ să vedem,
Că astăzĭ ni s-a născut,
Domnul cel făr' de-nceput,
Nicĭ în ceriŭ nicĭ pe pămînt,
Zemislit din duhul sfînt,
Sus pe munţĭ la răsărit,
Raiul că l'a dobîndit,
Şi frumos l'a-mpodobit,
Cu florĭ toate înflorite,
Ce sunt pentru raiŭ menite,
Şi cu pomĭ de ceĭ rotaţĭ,
Şi de ingerĭ lăudaţĭ,
Alţiĭ leagă, şi rodesc,
Şi pe Domnul proslăvesc,
Aicĭ Adam se veselea,
Şi pe Domnul proslăvea;
Dar Eva l'a îndemnat,
Dîndu-ĭ poame de mîncat,
Adam dacă a greşiĭ,
De-a mîncat din pom oprit,
Domnul din raiŭ l'a gonit,
Cu blăstăm l'a osîndit,
Şi din gură i-a grăit:
Adame zidirea me.
Aicĭ nu'ĭ maĭ rămine,
Dute Adame de la mine,
Că te-aĭ lipsit de mult bine,
Şi te aĭ lipsit de vĭaţă,
Şi de-a raĭuluĭ dulceaţă.
Din raiŭ jalnic şi-amărît,
Indată a şi pornit.
Şi-n preajma raĭuluĭ stătea,
Şi din gură aşa zicea:
Raĭule grădină dulce,
Nu mă'ndur de-a mă maĭ duce,
De dulceaţa ta cea dulce,
De dulceaţa poamelor,
De mirosul florilor,
De glasul ingerilor,
De versul paserilor.
De freamătul frunzelor.
Oh! Eva cea ticăloasă,
De la cît bine mă scoasă!

Răstignirea.

Ingerul mareluĭ sfat,
De toţĭ cel prea lăudat,
Astă-zĭ s'a născut,
Fără d'inceput,
In ţara vestită,
Vifleim numită,
Care Hristos s'a numit,
Şi din iad ne-a slobozit,
Din cel fund al ĭaduluĭ,
La lumina raĭuluĭ,
Sfătuind Dumnezeirea,
Să şi izbăvească zidirea,
Cînd cina blagoslovea,
Iuda la Hristos mergea;
Şi-l sărută pe faţa sfîntă
Tot pămîntul se spăĭmîntă,
Pe Hristos dacă l'aŭ prins,
La Pilat l'aŭ şi trimis;
Pilat l'a cercetat,
Şi-aşa la întrebat:
De unde eştĭ tu aşa tare,
Şi cu-aşa putere mare?
Hristos nimic răspunzînd,
Ca un mieluşel pre blînd,
La ceriŭ cu ochiĭ căta,
Şi nimic nu cuvînta,
Crucea pe umere ĭa pus,
Sus la Golgofta la dus,
La Golgofta jidovească,
Acolo să-l răstignească;
Şi dacă l'a răstignit,
Cuĭ în palme ĭa bătut,

Fruntea cu spinĭ ĭa-nțăpat,
Cu oțet l'a adapat,
Fiere ĭ-a dat de mîncat,
Pămîntul s'a cutremurat,
Văile s'au tulburat,
Petrile s'aŭ despicat,
Catapiteazma în două s'a rupt,
Ingeriĭ a plînge-aŭ început,
Iosif cu Nicodim plîngînd
Trupul de pe cruce luînd,
Cu gĭulgiŭ l'a înfășurat,
Și-n mormînt noŭ l'a așezat,
Și a treĭa zi a-nviet din morțĭ,
După cum știm noĭ cu toțĭ.
Mila ta Doamne să fie,
Tuturor cu bucurie,
Și noŭă de veselie,
Și sfîntul botez ce vine,
Să ne vie cu mult bine.
O Hristoase slavă ție!

V

PĂPUȘELE

Introducerea joculuĭ păpușelor pe la casele locuitorilor intrate în obiceĭul poporuluĭ la noĭ, datează de sigur din timpurile cele maĭ vechĭ.

Precum «jocul irozilor», reprezintă părțĭ religioase ca: «plecarea din orient a celor treĭ magĭ, venirea lor în Iudea, întîlnirea cu Irod împărat, tăerea pruncilor în Vifleim, găsirea luĭ Isus, născut în ĭeslele boilor», și altele, așa și «păpușele», teatrul nostru primitiv, încep și ele reprezentațiunile lor profane, în ajunul Crăcĭunuluĭ, arătînd deosebite scene variate de tradițiunĭ vechĭ, micĭ scandalurĭ locale, și luărĭ în rîs ale moravurilor sociale petrecute în vĭața publică a poporuluĭ. Așa în jocul lor, păpușeriĭ reprezintă scene ce amintesc nenorocitele timpurĭ ale ocupațiunilor rusești și turcești, punînd în scenă «bataĭa dintr'un turc și un moscal», «îngroparea turculuĭ căruĭa i se adresează diferite luărĭ în rîs», danțarea cuconițelor cu cazaciĭ rușĭ, etc., în fine persoane, ca: *evreĭ, țiganĭ, comisarĭ*, sunt satirizațĭ și eĭ pe rînd prin păpușĭ, carĭ le imitează vorba și costumele. Influențele politice asupra țăriĭ noastre încă se arată în mijlocul păpușelor, așa vedem pe Napoleon Bonaparte pus în scenă, dovadă despre întipărirea adîncă pe care marele cuceritor făcuse asupra minților celor maĭ îndepartate [1])

(Urmează) T. T. Burada

1) Vezĭ și: *Ioan păpușarul* de V. Alexandri. Convorbirĭ literare An. I 1868 pag. 294. *Prelecțiunĭ populare* de I. Vîrgolici în Convorbirĭ literare An. VIII No. 9 pg. 132, și al meŭ. *Almanach muzical* 1876, pag. 57.

Notiţĭ biografice asupra luĭ Petru Cîmpeanu

Petru M. Cîmpeanu a fost unul dintre ceĭ dintăĭ profesorĭ la Academia Mihaileană din Iaşĭ cînd s-a înfiinţat în 1835 de cătră domnitorul Mihalache Sturdza, ca curs superior de învăţătură. El a fost adus din Transilvania la 1836 şi a predat Dreptul natural la Academia Mihaileană. După retragerea luĭ de la profesorat în 1849, s'a aşezat la moşia Miclăuşenĭ a d-luĭ George A. Sturdza, unde a stat găzduit şi proteguit de înţeleptul şi învăţatul boer moldovan pînă la 1893 cînd a murit.

D-l A.D. Xenopol dorind să aĭbă de laînaltul bine făcător al luĭ Petru Cîmpeanu, cîte-va ştirĭ privitoare la vĭaţa luĭ, a cerut de la d-l Sturza să-ĭ deĭe oare-care lămurirĭ în această privinţă. D-l Sturdza a avut bunătatea a trimite următoarele două scrisorĭ: una din 8 şi alta din 13 Sept. 1900 care adaug cîte-va ştiinţĭ la vĭaţa, de alt-feliŭ destul de necunoscută a profesoruluĭ transilvănean.

Iată cele două scrisorĭ:

Miclăuşenĭ, 8 Septemvrie 1900

Domnule Xenopol,

Vă mulţemesc prea mult pentru amabilitatea ce a-ţĭ avut, a-mĭ trimite cele două cărţĭ, care aŭ pentru mine un îndoit preţ, prin materiile inteligent tratate, precum şi că vin de la mult stimata D Voastră persoană.

Dorinţa exprimată, de a avea o schiţă biographică a mult regretatuluĭ Dr. P. Cîmpeanu, e foarte justă şi lăudabilă; cu atîta e maĭ mare părerea mea de răŭ, de a nu fi în stare a o satisface,—lipsindu-mĭ cu totul materialul necesar, spre a putea face, cum ar merita o memoria omuluĭ acestuĭa adevărat: vir bonus! In tot timpul aşa de îndelungat ce am trăit la un loc, continualmente îl îndemnăm a o face singur, înţelegînd că sub pana sa maestroasă, ar fi devenit biografia sa o descriere inteligentă şi benevolă, plină de vericitate şi amărunte necunoscute multora, ale uneĭ epocĭ întregĭ a traĭuluĭ nostru; căcĭ fusese în relaţiunĭ strînse cu toţĭ oameniĭ epoceĭ, şi apreciat,—începînd

de la Vodă Mihaï Sturza, Mitropolitul Veniamin, toţî boeriï marî aï ţereï, precum şi toţî oamenii inteligenţî aï epoceï—pînă la marele număr al şcolarilor seï;—asupra cărora aŭ avut totdeauna o influenţă moralisătoare şi în toate sferele, bine-făcătoare, conducîndu-ĭ cu ĭubire şi bunătate, şi cu sfaturî părinteştî, adese orî înrădăcinate în inimile lor până la sfîrşitul vieţeï lor. Seminţa bună semănată în inimile şcolerilor seï,—era pentru el bucuria şi recunoştinţă mulţămitoare; influenţa luï ca pedagog, adevărat philosophic, e, pe cît de însemnată, pe atit de necunoscută! Modestia sa, precum şi orî-ce umbră de o mişcare vanitate, eraŭ motivele principale, care l-aŭ reţinut,—de a satisface rugămintele mele repetate. Puţine notiţî,—însă foarte insuficiente—se pot găsi in «Archiva» d-luï Theodor Codrescu, carele în ultimiï seï anî, veni pe aice, înadins, spre a ruga pe vechĭul seŭ conducător, profesor si prieten,—aĭ ajuta la lucrarea sa, privitoare la starea învăţămîntuluï întreg a timpuluï trecut. Intristat, obosit şi cu puţină speranţă pentru viitor, nu maï vroïa de cele lumeştî; şi niciî pensiune, nicĭ decoraţiunĭ, nicĭ grade academice—nu aŭ vrut să primească, sub nicĭ un cuvînt! Din prietenii săï, maï toţî aŭ murit,—aşa încît nu va maï fi cu putinţă, a aduna materialul dorit şi necesar, spre a arata influenţa sa binefăcătoare asupra uneï părţî a cultureï noastre, care în curînd va fi dată uităreï, pe calea ce se urmează astăzi!

Primiţî, Vă rog, asigurarea celeï maï distinse consideraţiunî.

Georgie Alexandru Sturza

Miclăuşenî, 13 Sept. 1900

Domnule Xenopol,

Referindu-mă la dorinţa exprimată în ultima D-voastră scrisoare, mă grăbesc a trimite scurtele notiţî, ce privesc pe d-l dr. Petru Cîmpeanu:

1) Născut lîngă Arad, de părinţî romînĭ, 1809.

2) După terminarea studielor gimnasiale, intră în Universitatea de la Pesta, unde studiază Jurisprudenţa (luînd şi gradul de dr. iurist) şi Philosophia, luînd gradul de Doctor la 1834, prin Disertatia: Principia Philosophiae universalis.

3) La 1837, fu chemat ca Director al Academieï Mihailene.

4) Pe lîngă Director, maï predă Dritul Natural şi Matematica.

5) S'a retras la 1849.

6) A reposat la 1893.

7) Scrierî aŭ lasat, numaï o gramatică romînă, tipărită; manuscpripte multe, le aŭ nimicit.

Aceste sînt notiţele, pe care le-aţî numerotat,—ca dorind să le aveţî, şi aş fi prea fericit, să fi putut ajuta cu atît de puţin,—la prea frumoasa intenţiune ce Vă conduce, privitoare la intemeĭetoriĭ învăţămîntuluï superior.

Primiţî, Va rog, Domnule Xenopol, asigurarea deosebiteĭ mele consideraţiunî.

Georgie Alexandru Sturza

Cîte-va alte notițî asupra luî Cîmpeanu în Enciclopedia Romînă vol. I p. 687.

Din scrisorile d-luî Sturza, cum și din notița din Enciclopedia, se poate alcătui o mică bibliografie a lucrărilor defunctuluî Cîmpeanu.

I) Disertația luî de Doctor în filosofie : *Principia philosophiae universalis*, Pesta 1834.

II. *Cuvîntul în sala Academică*, cu prilejul vizitățieî Mitropolituluî Veniamin 1838.

III. *Abecedar latin*, 1847, ediția II 1860.

IV. *Gramatica romînă* pentru clasele normale 1848, a doua ediție 1880. Prefața conține o expunere a argumentelor fonetiștilor și etimologiștilor.

Sîntem fericiți de a fi putut reînvia măcar în parte icoana unuîa dintre întemeîetoriî învățăturilor noastre în țară.

A. D. Atanasiu

Notiță asupra unuĭ Somnocantor saŭ Cîntă-'n-somn

Sînt cunoscute și descrise unele mișcărĭ, fapte, de obiceiŭ profesionale, ce le îndeplinesc uniĭ oamenĭ în somn, în chip automatic. Pilda cea maĭ tipică este somnambulizmul.

Dacă sînt cu putință mișcărĭ coordonate și complexe în timpul somnuluĭ, cum se cunosc cazurile unor servitorĭ saŭ servitoare, ce săvîrșesc o mulțime de fapte, ca măturatul, spălatul vaselor, etc. etc. în timpul somnuluĭ și a doŭa zi se miră eĭ înșișĭ de aceasta ; nimic nu ne împinge a pune la îndoĭală, că există cazurĭ, în care cu deosebire cîntărețiĭ cîntă în somn după cum omul vorbește în somn, povestind toate întîmplările zileĭ, cu glas deslușit. Probabil că s'aŭ descris cazurĭ de *somnocantorĭ*, adică ceĭ ce cîntă în somn, dar mărturisesc, că n'aŭ ajuns încă la cunoștința mea.

Am avut prilejul să cunosc un asemenea caz, ce-mĭ propun a-l descrie aicĭ :

C. Gh.... de 35 anĭ, căsătorit, comerciant. Din copilărie foarte neastîmpărat, vîntură-țară, apucat Obicĭnuește băuturile alcoolice. Mînios din cale-afară. Un mic neajuns îĭ cășunează un chin nervos atît de nesuferit, încît îĭ vine să spună că se împușcă. Privirea nevropată, sclipitoare, stranie. Părințiĭ luĭ nevropațĭ : tatăl în urma uneĭ viĭ nemulțămirĭ s'a împușcat ; mama originală, diabetică.

De constituție slabă—uscățiv—urechile aŭ pălătușiĭ lipițĭ ; unghĭurile fălceĭ de jos dezvoltate; mușchiĭ maseterici puternicĭ ; falca de jos întreagă este eșită afară.

Iĭ place muzica prea mult, are ureche justă, fină ; tempe-

rament artistic. Totușĭ nu cîntă din nicĭ un instrument muzical, nu citește notele muzicale. A auzit multă muzică ; are memorie uĭmitoare. Cîntă din gură foarte exact și cîntă dulce, duĭos. Are voace de tenor. Cu treĭ anĭ înainte lua cu ușurință notele cele maĭ înalte, în cît se minunaŭ toțĭ cițĭ îl auziaŭ ; dar din cauza fumatuluĭ acum i s'a slăbit vocea.

Incă din mica copilărie, noaptea în somn, regulat, scrîșnește din dințĭ în chip spăĭmîntător, «pare că o să sfărîme toțĭ dințiĭ, pare că rumegă». Dînsul nu simte nimic în vis și cînd e treaz, zice că nu poate scrîșni dințiĭ de fel. Maĭ afirmă că a avut până acum alt soiŭ de vise, de cît acela; că se simțea des zburînd în văzduh. Cînd la petrecere seara *cîntă mult*, cu gust, și cînd petrecerile aceste se repetă în fie-care seară și ast-fel *cîntă des*, atuncĭ în timpul somnuluĭ, fără să viseze că-ĭ la petrecere, i se întîmplă să cînte, fără să simtă cîtușĭ de puțin că cîntă și, trezindu-se, nu-șĭ aduce aminte de loc, cum că a cîntat în somn. Totușĭ, une-orĭ, a simțit că cîntă și nu se trezește pomenindu-se cîntînd, ci maĭ mult „simt în cap, că am cîntat, și mă trezesc cu o senzație vagă, cum că am cîntat ; mă culc pe cealaltă parte și mi se spune, că fără să știŭ, încep din noŭ să cînt». Ceĭ ce-l aud povestesc, că în somn cîntă cu mult maĭ dulce și maĭ duĭos ca în trezie. Ceĭ ce dorm în aceĭașĭ odaĭe saŭ veciniĭ din camerele de alăturĭ se deșteaptă minunațĭ în cîntecul fermecător, neconștiut al acestuĭ somnocantor. Toțĭ îĭ spun, că în somn cîntă încet, lin, foarte plăcut, așa de plăcut încît toțĭ staŭ nemișcațĭ, ca nu care cumva să facă cel maĭ mic zgomot, care l-ar putea deștepta. Privitor la cîntecele cîntate automatic, i spune că intonează melodiĭ, ariĭ din acele miĭ, ce le va fi auzit cîndva ziua și de care nu-șĭ maĭ aduce aminte ziua să le cînte cînd vrea ; ceĭ ce l-aŭ auzit în stare trează susțin că ariile nu diferă întru nimic de cele cîntate în somn; timbrul, vocea sînt desăvîrșit aceleașĭ. Atîta numaĭ că ariile sînt *incoerente*, fără legătură, un *potpourrĭ*, bună-oară o arie dintr'o operă clasică, apoĭ trece năprasnic la ariĭ din altă operă, saŭ la vre-o romanță. Cînd cîntă în somn, el stă culcat pe perină, dormind ca de obiceiŭ și nicĭ nu se scoală să se așeze pe pat, orĭ să se ridice în picioare și nicĭ nu face vr'un gest cît de mic cu mînile.

Reflecții. Din cele maĭ sus schițate reĭesă maĭ ales coincidența scrîșnireĭ dinților în somn cu cîntarea în cazul nostru, și apoĭ tărîmul nevropatic al cazuluĭ. Pe cînd scrîșnirea dinților saŭ „rumegarea" are loc maĭ în fie-care seară—încă din copilărie,—cîntarea în somn are loc după ce a *cîntat mult și des în zilele din urmă.* Aceasta apare ca o condiție de frunte. Oare pornirea (entrainement) saŭ ostenirea centrelor nervoase ale cîntuluĭ va fi pricina funcționăreĭ automatice în somn a acestor

centre? Nu ştiŭ; deşi la acest nevropat mĭ-ar veni să admit maĭ degrabă ostenirea saŭ istovirea.

Cazurile de mestecare în somn par a fi destul de comune. Ceea ce nu ĭ comun e cîntarea în somn. In fiziologie se explică acest soiŭ de fenomene, în timpul somnuluĭ, prin o iritaţie automatică a centrelor nervoase respective. Tot fiziologia ne explică coincidenţa—saŭ alternarea—scrîşnireĭ dinţilor cu cîntarea în somn, prin faptul că acelaşĭ iritaţie automatică ar acţiona centriĭ mestecătorĭ şi aĭ limbagĭuluĭ pe scoarţa cerebrală, care sînt alipiţi, ocupînd punctul de întretăere al circumvoluţieĭ fruntale centrale saŭ ascendente cu piciorul fruntaleĭ a treĭa.

Termenul consacrat „somnambul" mĭ-a sugerat să propun denumirea de *somnocantor*. Mi se va ĭerta botezarea acestuĭ cîntă-'n-somn?

Dr. A. Şunda

Programul cursuluĭ de teoria istorieĭ

pe care d-l A. D. Xenopol îl va ţine la Sorbona

D. A. D. Xenopol, directorul nostru, avînd a ţinea în cursul semestruluĭ întîĭ al anuluĭ viitor o serie de 12 lecţiĭ asupra *teorieĭ istorieĭ*, la Universitatea din Paris (Sorbona[1]), maĭ multe ziare şi reviste străine precum Le *Mercure de France*, Le *Coenobium* din Lugano, Le journal *des Débats*, i-aŭ ce cerut să le trimită programul aceluĭ curs. Iată acel program:

I. *Introduction.*—Réalité de la science. Réfutation de l'école de Kant. Loi et cause, notions absolument différentes. La but de la science est la connaisance et seulement exceptionellement l'explication des phénomènes de l'Univers. Science et religion.

II. *Faits de répétition et faits de succession.*—Distinction entre ces deux classes de faits. Sciences correspondantes: de la répétition ou sc. de lois; de la succession ou sc. de séries. Position de l'histoire dans la classification des sciences. L'histoire n'est pas une sc. spéciale; elle est un des deux modes de conception du monde.

---

1) Trebuĭa să ţină acest curs acuma la April şi Maĭ. Boala gravă a mameĭ d-sale, d-na Maria Xenopol, l-a silit a-l amîna pentru toamnă.

III. *Double forme de la causalité.*—Causalité dans les faits de répétition et dans ceux de succession: a) dans les premiers, la cause est concommittante avec l'effet: elle se manifeste sous forme de loi ; elle touche de près á la cause ultime. b) Dans les faits de succession, la cause precède l'effet ; se manifeste sous forme sérielle et, remontant á l'infini, élimine la cause ultime.

IV. *Caractère scientifique de l'histoire.*—Objections : a) l'histoire n'est par une sc. par la nature de son objet ; b) l'histoire pourrait devenir une sc. si on découvrait ses lois. Les faits historiques sont individualisés par le temps. Certitude des faits de l'histoire, plus forte pour les grands que pour les petits; différence d'avec les faits de répétition. Loi et série. Ressemblances et différences. L'histoire est une sc. systématique.

V. *Les facteurs constants de l'histoire.*—La race. Réfutation des objections contre l'idée de race. Elle est un composé d'éléments physiques et psychiques. La race latine. Le climat. Le caractère national ; différence d'avec la race. Configuration géographique. Continuité intellectuelle ou esprit de tradition. Phénomènes de réaction.

VI. *L'évolution dans l'histoire.*—L'évolution une force, non seulement un procédé. Evolution dans les trois règnes : anorganique, organique et esprit. L'évolution de l'esprit s'accomplit par les idées génerales. Elle n'est pas toujours un progrès ; procède par ondes qui avancent, puis reculent; s'accomplit toujours par les éléments supérieurs. Pour l'esprit, elle prend la forme du développement par le haut et de haut en bas.

VII. *Les forces auxilaires de l'évolution.*—Le milieu intellectuel ; action analogue à celle du milieu matériel. L'instinct de conservation avec ses impulsions : tendance à l'expansion, lutte pour l'existence, imitation. L'histoire n'est pas la répétition du mêmes phénomènes. L'individualité. Rôle des grands hommes. Le hasard. Rôle de la conscience en histoire.

VIII. *Les lois historiques.*—Loi naturelle. Notions nouvelles de la loi abstraite et de la loi concrète. Dans la répétition on rencontre les deux; dans la succession seulement des lois abstraites; les lois concrètes sont remplacées par les séries, particulières et spéciales à chaque développement. Exemples de lois abstraites de la succession. Les lois psychologiques et économiques sont aussi des lois abstraites. L'histoire a pour base, non les lois psychologiques, mais bien la psychologie individuelle. L'histoire n'est pas un art.

IX. *Les lois historiques.*—Sociologie et histoire. Impossibilité d'éliminer l'individuel de l'histoire. Les lois sociologiques. Vice fondamental de leur formule. La connaissance historique est une connaisance de différences. Prévision et prédiction dans les faits sociaux. Fausseté de toutes les lois sociologiques formulées. Exemples. Prétendues lois de la statistique.

X. *La série historique.* -Généralisation pour les lois; enchainement causal pour les séries. Notions erronées relatives à la cause. Rôle prépondérant de la cause en histoire. Séries qui résultent de coups répétés de la même force. Séries produites par l'action de forces différentes. Exemples: civilisation greque; dénationalisation des peuples. Pas de lois générales: rien que des séries particulières.

XI. *Conception de l'histoire.*—Le perfectionement de la méthode en histoire résulte du progrès de la science elle même et non de son étude logique. Reproduction exacte du passé. Triage des faits; améliorations à introduire sous ce rapport. Etablissement des causes. Négligence de ce point capital. Exemples: Annibal après Cannes; indifférence de l'Eglise pour l'Etat romain; la terreur; la lutte pour l'investiture. Elément principal de l'histoire: politique, cultural, économique; Théorie économique de l'histoire.

XII. *Application.*—Le règne du prince Couza traité d'après la méthode des séries historiques. Séries antérieures sur lesquelles ce règne vient se greffer. Série de la politique napoléonienne (guerre de Crimée). Rencontre fortuite de cette série avec celle de la régénération roumaine. Séries de l'union du Principautés, du prince étranger, du relèvement de la dignité du pays, de l'émancipation du joug ecclésiastique des Grecs, de l'amélioration du sort des laboureurs, des dépenses privées, des dépenses publiques, du fonctionnarisme, de la littérature, de la science, du progrès de la race juive, du coup d'Etat, de la déchéance du prince.

Conclusion du cours.

DARI DE SAMA

Petru Rășcanu, profesor universitar.—**Cuza-Vodă**, conferință ținută în Aula Universitățeĭ din Iașĭ.—Iașĭ 1907 o broșură de 37 pg.

O foarte frumoasă și atrăgătoare expunere a domnieĭ mareluĭ domnitor romîn, în care d-l Rășcanu, care era pe timpul luĭ Cuza învățător, aduce maĭ multe știrĭ nouă privitoare la această domnie. Așa domnia-sa arată maĭ multe fapte și acte, care dovedesc că țăraniĭ își dădură samă de însămnătatea legeĭ rurale. D-l Rășcanu apără pe Cuza Vodă contra nedreptelor învinuirĭ aduse de locotenența domnească care caută să îndreptățească răsturnarea, aruncînd desfrînarea pe marele domnitor romîn. Maĭ ales apără foarte bine și pe față pe Cuza Vodă contra învinuireĭ de nemoralitate ce i se aduce de uniĭ politicianĭ din zilele noastre. D-l Rășcanu spune:

S-a susținut și sînt unia care zic și astăzĭ: Cuza-Vodă a fost imoral. Are Istoria dreptul a se ocupa cu vĭața privată a unuĭ cap încoronat? Cînd Capul Statuluĭ se folosește de banul public pentru a-șĭ mulțămi nesățioasa luĭ lăcomie; cînd împrăștie milioanele țăreĭ pentru a-șĭ satisface josnicele luĭ patimĭ; cînd femeĭ imorale și barbațĭ cari li semănă, conduc Statul: numind și depunînd pe Miniștri, declarînd războĭŭ și încheĭnd pace; cînd asemine mînĭ infame vînd justiția; atuncĭ Istoria are dreptul să ceară socoteală nemernicilor, pe care mînia celuĭ de sus ĭ-a pus în fruntea popoarelor; atuncĭ vĭața privată a acestor păcătoșĭ trebuĭe des-

cusută până în cele maĭ ascunse încreţiturĭ, pentru ca totul să fie scoş la iveală, totul să fie infierat spre pilda urmaşilor.

Dar să vedem dacă a fost aşa cu Vodă-Cuza.

De o probitate maĭ presus de orĭ-ce laudă; sobru în mîncare şi în băutură; petrecînd foarte modest cu cîţĭ-va intimĭ, Cuza-Vodă a murit sărac. Avea venit de 3000 de galbenĭ cînd s-a ales Domn şi a lăsat, la moarte, un venit de 5000 şi oare-carĭ banĭ în numerar.

I s-a adus acuzaţia că ar fi ĭubit o femeĭe.

Dar în toate actele Domnieĭ Luĭ de şepte anĭ, nu se vede nicĭ odată ca să fi avut vre-o influenţă o mînă de femeĭe.

„Nicĭ un barbat nu s-a plîns, zice Bolintineanu, că Cuza i-ar fi furat soţia, şi nicĭ un părinte nu s-a plîns că Cuza ĭ-a necinstit copila".

Atuncĭ rămîne numaĭ faptul că, în afară de soţia sa legitimă, Vodă-Cuza a maĭ ĭubit şi altă femeĭe.

Istoria nu are dreptul a se amesteca aice.

Numaĭ o fiinţă pe lume a avut dreptul a mustra, a face observaţiunĭ. Acea fiinţă este sfînta femeĭe care se chĭamă *Principesa Elena Cuza*.

Dar Domniţa Elena l-a ĭertat de mult: Ea l-a plîns mult.

Noĭ toţĭ ceĭlaţĭ să medităm cuvintele Evangheliei: „Cine este fără păcat, să arunce cu pĭatra".

Isus a zis femeĭeĭ păcătoase: Mergĭ în pace. „*Ţi se va ĭerta mult, căcĭ mult aĭ ĭubit*".

Aşa şi Istoria poate zice luĭ Cuza-Vodă: „*Dormĭ în pace Măria Ta. Ţi se va ĭerta mult, căcĭ mult ţi-aĭ ĭubit Ţara, mult aĭ ĭubit pe Ţeran, mult aĭ ĭubit pe Intreg Neamul Românesc.*

Conferinţa d-luĭ Răşcanu este un foarte bun, nepărtinitor şi tot odată călduros rezumat al domnieĭ luĭ Cuza Vodă.

A.

***

(Traducerea articoluluĭ d-luĭ Mieloaque asupra expoziţieĭ din Bucureştĭ).

Printre numeroasele articole publicate asupra Expoziţieĭ noastre naţionale şi asupra Românieĭ de străinil de samă, ce ne-aŭ vizitat ţara în decursul vereĭ trecute, reĭesă într-un chip deosebit acel al d-luĭ *Marcel Mieloaque* tipărit în revista Expoziţiilor din Paris *Moniteur des exposants français* No. 9 din 21 Sept. 1906, pe care articol îl reproducem în întregime.

EXPOZIŢIA DIN BUCUREŞTI

România

România! O ţară care acuma opt-zecĭ de anĭ nu era încă deschisă liberuluĭ negoţ european; care abĭa cu jumătate de veac în urmă, număra încă adevăraţĭ robĭ, asupra cărora stăpînul avea dreptul de vĭaţă şi de moarte şi cînd numaĭ de la 1864 adecă cu două generaţiĭ în urmă, şerbi-

rea fusese desfiinţată. Era o ţară feodală şi din Veacul de Mijloc. Un număr restrins de mari seniori numiţi boieri stăpîneaŭ tot pămîntul şi punea în lucrare asupra moşiilor lor o putere aproape absolută, după fantazia saŭ bunul lor plac fără a cunoaşte frînele legilor. Tirani faţă de şărbii lor, umiliţi şi supuşi înaintea principelui saŭ voevodului, care avea asupra lor aceiaşi putere absolută pe care ei înşişi o posedaŭ asupra ţăranilor lor. O ţară orientală cu o concepţie autocratică a puterei cu despreţul vredniciei şi a libertăţei omeneştĭ, cu moravurile sale, obiceiurile şi ideile sale particulare cari toate îi veneaŭ din Constantinopole, capitala suveranului şi a stăpînului, saŭ din Moscova, capitala ţarului ortodox, proteguitorul creştinilor răsăriteni; o ţară în sfîrşit care se afla cu mai multe veacuri în dărăptul ţărilor europene, imobilizată ca un dărăb de piatră în mijlocul civilizaţiei aziatice. Apoi de odată prin efectul războaielor care desfăcură cleştele turcesc, prin efectul întîmplărei al atingerilor şi al călătoriilor, această ţară, din Răsărit se pune în a doŭa jumătate a veacului al XIX-lea în legătură cu Apusul. Iată termenii în care trebue pusă între barea pe care este să o cerceteze călătorul, cînd caută a înţelege această naţie prea puţin cunoscută care este naţia romînă.

Este totuşi una din întrebările cele mai interesante pe care este dată sociologului s'o tragă în bagare de samă; căci ea înfăţoşază problema urzirei unui popor, trecerea de la o civilizaţie patriarcală la o viaţă modernă. Si o aşa prefacere a trebuit să se îndeplinească în mai puţin de 40 de ani. Aceasta nu însamnă de sigur că România să fi fost cioplită pe dea întregul în acest scurt răstim. Lumea pe care o înfăţişază n'a eşit din nimic. Ar fi fost o minune. Şi istoria pe cît şi realitatea modernă nu mai daŭ loc minunilor. Materialele zidirei şi elementele alcătuirei ei existaŭ de mai înainte; dar prelucrarea acestor materialuri este de tot nouă. Cele dintăi drumuri de fier romăne sunt în adevăr posterioare anului 1870.

Şi drumul de fier aici ca şi pretutindeni, a fost agentul social care a pus în mişcare puterile ascunse. Si ca plamada chimică care hotăreşte combinarea corpurilor şi le preface în corpuri nouă, aşa şi drumul de fier el singur a creat toată această propăşire economică. Calea cea modernă, repede, legînd România de Europa, a întors spre Apus privirile şi gîndirile sale şi cari mergeaŭ spre Răsărit. De atunci această ţară a trebuit să-şi caute modelurile sale în apus; a trebuit să-şi schimbe felul săŭ de a fi, îndeletnicirile, ideile şi munca sa din ziŭa în care lepăda viaţa orientală, poporul romîn se hotărîa să devină european, sorţii eraŭ aruncaţi. Era osîndit saŭ a pieri sub opintire, ucis prin concurenţa luptă, ruinat, subjugat, istovit de protivnicii pe care singur el şi-i dăduse, saŭ dacă nu, răpunînd greutăţile, ostenelele, revoluţiile lăuntrice, să devină egalul ţărilor acelora pe care avuse ambiţia de a le imita, trăind o viaţă mai mare, mai largă, mai activă, mai roditoare şi mai frumoasă.

(Urmează) A. D. Xenopol

* * *

N. C. Schina président du Tribunal de Jassy. — *Problemes Sociaux.* **La Roumanie** ce qu'elle pourait devenir. Bucureştĭ, 1905.

In cartea d-luĭ Schina găsim atinse toate problemele vieţiĭ poporuluĭ romîn. Ar greşi cel ce ar crede,—deducînd din cariera autoruluĭ de magistrat, că d-l Schina tratează subiecte în legătură numaĭ cu activitatea sa zilnică. Intrînsa va găsi discutate, fireşte foarte în treacăt, maĭ mult ca hotărîrĭ pe care nu are nevoe să le motiveze, o serie de probleme sociale de mare însemnătate şi de grabnică dezlegare pentru ţara noastră.

Aşa de pildă se ocupă de chestia ţărănească, de aceasta cu oarecare întindere. Autorul vorbeşte cu mult foc de această problemă şi-ĭ dă o deosebită însemnătate. Face amintire de broşura d-luĭ Sp. Haret *„chestia ţărănească"*—fără a-ĭ cita numele, nu ştim din ce interes,—despre care spune :

„Et il s'est trouvé des hommes haut placés pour soutenir de la pa-„role et du geste, voir même dans une brochure récente, ces aspirations „socialistes devant fatalement aboutir, un jour ou l'autre au... communisme, „où à cette autre utopie aussi folichonne : tout enfant qui naît en Roumanie „a droit à 5 hectares de terre à prendre n'importe où, quand les domaines „de l'etat ne seront plus".

D-l Schina are vederĭ deosebite de d-l Haret în chestia ţărănească. D-sa arată greşala ce s-a făcut prin împămîntenirea făcută la 1864. E o datorie a noastră a tuturora a nu înrădăcina în mintea nimăruĭa că *este drept* a i se da pămînt. Azĭ e credinţa că sîntem datorĭ, stat saŭ proprietarĭ, să dăm ţaranilor pamînt ; să li-l dăm nu în muncă ci în plină proprietate. A maĭ întări această credinţă e o greşală, care nu poate avea alte urmărĭ de cît rescoale agrare : pămîntul nefiind elastic ca să se întindă în suprafaţă proporţional cu numărul mereŭ crescînd al poporaţieĭ. Statul e dator a lasa jocul liber în schimbarea proprietăţilor : cine poate, cine e destoĭnic, facă-se proprietar de pămînt. Decĭ principiul inalienabilităţeĭ pămînturilor rurale e o greşală constituţională.

In cartea d-luĭ Schina cititorul va găsi părerĭ asupra însemnătăţeĭ *Religieĭ şi menirea eĭ* în mecanismul societăţeĭ şi familieĭ : va găsi părerĭ asupra partidelor noastre politice istovite de necesitatea întemeĭereĭ unuĭ noŭ partid *al agrarienilor*, care să diriguĭască în mod cinstit politica ; atinge chestia mariĭ saŭ a miciĭ proprietăţĭ; chestia mariĭ saŭ miciĭ industriĭ, mizeria populaţieĭ rurale şi măsurile nepotrivite ce se ĭaŭ pentru îmbunătăţirea soarteĭ sale : va găsi tratată chestia educaţiuniĭ în şcoalele noastre ; etc., etc.

Cartea serveşte a ne face cunoscut maĭ mult ce gîndeşte d-l Schina asupra problemelor Romînieĭ actuale, de cît o tratare a lor în mod ştiinţific. Ar fi fost şi greŭ, atuncĭ cînd se ating atîtea numeroase probleme, să se poată face maĭ mult de cît o tratare sumară, în treacăt de tot une orĭ, într-o singură carte de 124 paginĭ.

In cartea d-luĭ Schina găsim părţĭ slabe cu desăvîrşire. Aşa tot ce spune asupra educaţiuneĭ sînt banalităţĭ, din care rezultă că nu cunoaşte starea învăţămîntuluĭ la noĭ în ţară. Sint nişte generalităţĭ, care se pot spune în orĭ-ce timp şi despre orĭ-ce ţară. Ceĭ doritorĭ de anchete asupra reformelor de făcut în învăţămînt pot găsi în cartea d-luĭ Schina (pag. 21—60) părerile sale.

Impresia totală ce-ţĭ lasă cartea este bună. Autorul e preocupat mult cu binele neamuluĭ şi ţăriĭ noastre. Acest sentiment răsare la lumina zilei şi l-a şi îndemnat să scrie pentru a da în vileag ideile sale. Le-a dat în franţuzeşte, zice autorul, ca străinătatea să poată avea izvoare de unde sĕ cunoască Romînia.

Nu pot să nu arăt o greşală ştiinţifică. E vorba de liberul arbitru, pe care autorul îl ridică la înălţimea uneĭ dogme nediscutabile. E de mirare la un om de legĭ, la un jurist admiterea teorieĭ liberuluĭ arbitru, care contrazice legea cauzalităţiĭ în domeniul fenomenelor sufleteştĭ şi sociale.

Valeriu Hulubei

NOTIŢI

Aŭ apărut următoarele publicaţiĭ ale d luĭ A. D. Xenopol în limbĭ străine:

1) *Der Werlbegriff in der Geschichte*, Berlin 1906.

2) *L'inconscient dans l'histoire*, Paris 1906.

3) Le règne du prince Couza exposé d'après la méthode des séries historiques *Revue de Synthèse historique* 1906.

4) Sociologia e storia—*Rèvista italiana di Sociologia* 1906.

5) *La guerre facteur nécessaire du développement*, Paris 1906.

Vom reproduce pe cele maĭ scurte dintre ele în traducere, pe cele maĭ cuprinzătoare în extracte.

*

In curînd va apare ediţia II-a din eminenta traducere a *Infernuluĭ* luĭ Dante, făcută în versurĭ de distinsul stilist şi prozator d-l N. Gane.

*

Dacă nu publicăm încă un studiŭ asupra *răscoalelor agrare* de la noĭ, e din cauză că cercetările judecătoreştĭ nu ne-aŭ pus încă la îndămînă materialul trebuitor pentru o expunere adevarată a lor.

*

Franţa a pĭerdut doĭ din ceĭ maĭ marĭ chimiştĭ aĭ eĭ şi aĭ lumeĭ întregĭ: *Berthelot şi Moissant*. Numărul viitor va da cîte-va ştiinţĭ asupra acestor doĭ oamenĭ marĭ aĭ adevăruluĭ.

† Alexandru G. Mavrocordato

Eminentul învățat Alexandru G. Mavrocordato, statornicul colaborator al „Arhivei", și care și-a publicat eruditele luĭ articole numaĭ în revista noastră, a încetat din viață la Paris, în această lună Martie.

Coborîtor din principele Alexandru Mavrocordato Firaie care a domnit în Moldova în aniĭ 1785—1786, Alexandru G. Mavrocordato era un om pe cît de învățat pe atît și de modest. De aceea și lumea noastră îl cunoaște puțin. El stăpînea desăvîrșit limbile vechĭ, latina și elina, din cele moderne: franceza, germana, italiana, engleza și greceasca modernă; era un jurist eminent și un cunoscător adînc și erudit în filosofie și istorie. Pe lîngă acestea era și un pianist foarte bun care executa cu cea maĭ mare curățenie bucățile cele maĭ grele.

Cele ce a scris Alexandru G. Mavrocordato aŭ fost toate publicate în revista noastră și anume:

		Pagina
1) *Despre originea Mavrocordaților*,	Arhiva V	168
2) *Culegerĭ de scrisorĭ către Hrisant Notara*	„ VII	488, 589
3) *Cu ocaziunea scrisoreĭ luĭ Le Quien*	„ X	185
4) *Un ex Iesuit*	„ XIII	410, 492
5) *Cu prilejul memoriuluĭ luĭ Hauteriv.*	„ XV	289, 337
6) *Stănileștiĭ*	„ XVI	429, 477
7) *Dante*	„ XVII	421, 477

Toate lucrările luĭ Alexandru G. Mavrocordato sînt întemeĭate pe o bogată și sănătoasă erudiție și scrise în o frumoasă și neaoșă limbă românească.

Societatea științifică și literară din Iașĭ pierde în el pe unul din membriĭ eĭ ceĭ maĭ de samă și România un cetățan cult și cu dor de țară.

Să-ĭ fie țărina ușoară!

ABONAMENTUL:

Ediţia : obişnuită 10 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ
Ediţia de lux : 15 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Orĭ-ce corespondenţă, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacţia şi administraţia revisteĭ, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşĭ.

Se primesc orice soĭ de anunciurĭ; pentru aceasta a se adresa Administraţieĭ.

ANUL XVIII. Aprilie 1907 No. 4

ARHIVA

Organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare

Din Iaşi

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice priveşte redacţia şi administraţia a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşĭ.

IAŞI

TIPOGRAFIA „DACIA", ILIESCU, GROSSU & COMP.

1907.

ABONAMENTUL:

Ediţia : obişnuită 10 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux : 15 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Orĭ-ce corespondenţă, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacţia şi administraţia revisteĭ, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşĭ.

Se primesc orice soĭ de anunciurĭ; pentru aceasta a se adresa Administraţieĭ.

Toate ziarele saŭ revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

ARHIVA
ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVIII. April 1907 No. 4.

Lor şi nouă

S'aŭ stins! Atîtea vieţi s'aŭ stins
Se urcă'n-sus un sînge-aprins
Din spete fără de oblîncĭ,
Din glezne fără de opincĭ,
Din gîndurĭ făr' de mîngîere,
Din talpa ţăriĭ care piere,
Cerînd la noĭ ceĭ din palate
Cerînd şi pîne şi dreptate.
Dar am rămas cu toţiĭ muţĭ
Şi ca la cînĭ care-ĭ amuţĭ,
Le-am dat tot pietre 'n-loc de pîne
De prefăcut-am mielu 'n cîne.

De leĭ le-a fost a lor pornire...
Intraŭ în foc cu îndirjire.
Cînd gloanţele le şueraŭ
Uitaŭ că fraţiĭ le-azvîrleaŭ;
Li se părea ca din bătrînĭ
Că se luptaŭ chiar cu păgînĭ,
Cînd 'şi-aparaŭ avutul lor
Hotarul scumpuluĭ ogor;
Şi-acum cînd fumegă din noŭ
Sermana veche bătătură
De sîngele acelor care
Aŭ drepturĭ dar n'aŭ gură!
Dreptate să le dăm,
Nu ură!

Riria

Congresul sociologic din Londra

(Urmare)

Pentru a proceda la dovedirea că răsboĭul este un element neaparat în dezvoltarea popoarelor şi că deci, şi de acum înainte, el va trebui să-şĭ arăte sîngeroasa luĭ figură în jocul trebilor omeneştĭ, era de nevoĭe să arăt că el decurge din firea însăş a relaţiilor dintre popoare; că el este rezultatul uneĭ legĭ neapărate; căcĭ este decĭ un fapt de repeţire care se va reproduce totdeauna în omenire şi nu un fapt de succesiune legat numaĭ de un mediŭ anumit—starea de barbarie—de unde ar urma că mediul dispărînd, trebue să dispară şi productul luĭ, răsboĭul.

Răsboĭul este suprema rostire a lupteĭ pentru traiŭ între popoare, precum concurenţa este rostirea aceste lupte între indivizĭ.

D-l Novicoff, în comunicarea luĭ, sprijinĭa ideĭ cu totul greşite, anume că lupta pentru traiŭ nu se dă între fiinţele de acelaş fel; că tigrul nu caută să se hrănească din tigri, nicĭ lupul din lupĭ; căcĭ lupta pentru traiŭ nu este altceva decît lupta cu natura înconjurătoare pentru a-ĭ răpi mijloacele de existenţă; că de aceea oamenii *care sunt fiinţe de aceiaşĭ specie* nu pot să se distrugă uniĭ pe alţiĭ, pentru a trăi, şi că decĭ răsboĭul este datorit numaĭ uneĭ aĭurărĭ a minţiĭ care va dispărea la luminile civilizaţieĭ. D-l Lester Ward, sociologul american, critică cu multă asprime acest chip de a interpreta teoria luĭ Darwin şi de a aplica ideile luĭ în sociologie.

Lupta se dă în adevăr, între fiinţele de acelaş fel, nu direct între ele, prin distrugerea materială, ci fiecare caută să dobîndească cele maĭ marĭ foloase de la natură. Dar în această tendinţă, este învederat că cele maĭ destoĭnice *din fiinţele de acelaş fel* lasă în urmă pe cele maĭ slabe, care cad în lupta

pentru existenţă, faţă cu cele maĭ tarĭ. Aşa şi în omenire; oameniĭ, chĭar cînd nu se distrug uniĭ pe alţiĭ, se concurează între eĭ în aşa fel, încît unii dintr'înşiĭ îşĭ agonisesc traĭul numaĭ din moartea celorlalţĭ.

La această luare aminte a ilustruluĭ meŭ coleg de peste Ocean, adauseĭ eŭ alta. Oare este adevărată sprijinirea d-luĭ Novicoff, că toţĭ oameniĭ alcătuesc aceĭaş specie, şi că poporul şi rasele nu sînt speciĭ deosebite ale aceleĭaş fiinţe: omul? Apoĭ oare limba deosebită nu a despărţit ea insăş popoarele în organisme aparte? Neputinţa de a se înţelege unele cu altele, nu a zdrobit ea legăturile sociale între oamenĭ, care de altfel s-ar fi unit într-un mănunchiŭ comun?

Popoarele decĭ aŭ doŭă temeiurĭ foarte puternice pentru a tinde să se distrugă unele pe altele: intâiŭ fiind-că se silesc a cuprinde fie-care cît maĭ mult din scoarţa globuluĭ, spre a-şi asigura traĭul; al doilea fiind că sînt chĭar neamurĭ deosebite şi duşmănoase unul altuĭa

Şi să se bage bine de samă un lucru: In omenire se întrunesc ambele imboldiri ale luptei pentru traiŭ: Maĭ întîi aceĭa care se întîlneşte în organismele plantelor şi ale animalelor *de aceiaşĭ specie* şi care constă în năpustirea tuturor asupra aceloraşĭ mijloace de traiŭ; decĭ concurenţa pentru vĭaţă ce şi-o procură din sinul natureĭ—şi a doŭa: lupta între speciile deosebite din cari una vrea să trăească din sîngele şi carnea celeilalte. Aceasta pentru că omul, *deşi întrebuinţează din natură aceleaşĭ mijloace de asigurare ale traiuluĭ luĭ, este totodată, prin despărţirea în popoare, împărţit în tot atîtea speciĭ deosebite cari tind să se distrugă, saŭ maĭ bine să supună unul munca celuilalt, pentru a putea trăi maĭ bine şi maĭ uşor pe sama acestuĭ din urmă.* De aceĭa să se observe, că omul este singurul animal ce trăeşte din supunerea semenuluĭ săŭ, şi această anomalie a firiĭ se poate explica numaĭ dacă luăm în privire, că oameniĭ se aseamănă numaĭ în aparenţă, dar că eĭ în realitate, din cauza deosebirilor etnice (limbă, moravurĭ, obiceĭurĭ, religie, artă, cugetări) sînt străinĭ şi decĭ duşmanĭ uniĭ altora.

Din faptul că lucrurile aŭ fost şi că vor fi totdeauna aşa, se vede foarte uşor care a fost cauza de căpetenie a maĭ tuturor răsboaĭelor ce aŭ sîngerat omenirea. Dorinţa de întindere a propriei individualităţĭ a unuĭ popor, pentru a-şĭ lărgi baza şi a-şĭ asigura maĭ mult putinţa traiuluĭ, prin supunerea organismelor străine. Oare acest imbold a încetat în zilele noastre? Nu numaĭ că nu a încetat, dar încă a sporit maĭ mult. In adevăr, poporaţia statelor immulţindu-se, concurenţa pentru vĭaţă pe pĭaţa lăuntrică a devenit maĭ aprigă, şi oameniĭ, ne maĭ găsind putinţa traiuluĭ în ţară, caută să se reverse în afară, pentru a o găsi aĭurea.

De aicea se explică întinderea colonială a popoarelor ce

stăpînesc lumea ; de aicea se explică tratatele de comerţ care caută pe întrecutele să monopolizeze munca popoarelor mai mici şi mai slabe în folosul celor mari şi puternice; de aici se explică cum bunăoară comerţul cu otrava opiului fu impusă Chinei de Anglia şi Franţa, 1860, cu arma în mînă. De aici se explică *penetraţiile pacifice* în sînul popoarelor mai înapoiate şi care. la cea mai mică împotrivire, se fac în *penetraţii răsboinice*. Dacă însă nevoia exisenţei împinge pe popoarele mari a se întinde şi a se lăţi pe socoteala celor mici, tot de aici decurg şi rivalităţile care uşor pot trece în conflicte sîngeroase, între popoarele cele mari, exploatatoare ale omenirii întregi.

Cît de aproape am fost de izbucnirea unui răsboiŭ înfricoşat, cînd cu conferinţa de la Algesiras, din pricina concurenţei a două mari puteri europene în exploatarea Marocului!

Şi cînd lucrurile staŭ aşa, cînd popoarele sînt toate la pîndă pentru a găsi muşterii cît mai mulţi, spre a le vinde produsele din care trăesc membrii propriei lor naţionalităţi; cînd ele sînt gata a întreprinde ori şi ce, pentru a feri de moartea prin foame pe conaţionalii lor, şi cînd această concurenţă la viaţă devine din ce în ce mai aprigă, prin înmulţirea celor ce vin a se aşeza la banchetul ei, tocmai din pricina propăşirii luminei şi a civilizaţiei, noi voim ca pricinele răsboaielor să înceteze, şi ca, de acum înainte, o eră de pace idilică să se aşeze între popoare!

Răsboiul este rezultatul ultim al luptei pentru viaţă din sînul neamului omenesc. Lupta pentru traiŭ fiind însă o lege firească, ale căreia efecte se vor reproduce cît timp va exista omenirea pe pămînt, răsboiul nu mai poate fi privit ca un fapt de succesiune, atîrnător de o stare socială anumită şi care ar trebui să dispară odată cu ea, ci un fapt de repeţire, urmarea unei legi fireşti a constituţiei şi a întocmirilor omeneşti, şi ca atare deci trebue să fie veşnic.

* * *

Dar să ne mai întrebăm, dacă în starea de astăzi a relaţiilor internaţionale ar fi cu putinţă o desăvîrşită încetare a răsboaielor şi o dezarmare obştească ? Am văzut că mai multe răsboaie aŭ avut urmări rele asupra sufletelor popoarelor, care urmări înca astăzi sînt adinc simţite, şi asupra cărora timpul a tot lecuitor nu a întins încă vălul uitării. Să pecetluim cu pace o stare de lucruri respinsă de simţimîntul de dreptate al omenirei? Să consfinţim, prin o lepădare a drepturilor celor mai sfinte, o nedreptate seculară ? Este cu putinţă şi ar fi de dorit o asemenea perspectivă ? Am înţelege să se restitue lucrurile în starea lor începătornică : să se redea bună-oară Franţei Alsacia şi Lorena *care ea crede că fără drept i s'aŭ răpit* ; să se înapoieze Danemarcei Sleswigul ; să se întregească Italia

cu Triestul și Tirolul pe care poporul îl cere de atîta timp; să se dea atonomia Irlandeĭ (vestitul home rule); să se unească ĭarăș Finlanda cu Suedia; să se înapoĭască Românieĭ Basarabia și Bucovina; să se lase Algeria ĭarăș liberă; să se părăsească India, Indochina, Canada și în deobște toate coloniile vechĭ și noŭă din continentele celelalte, toate stăpînite cu arma în mînă; să se reînvie statul polon din mormîntul în care zace, și pentru a se face toate acestea, să se desfacă ĭarăș înapoĭ obîrșiile eĭ istoria omenireĭ în complicările eĭ, și după ce *ce se va aduce pacea în conștiințe, să se pună pe dînsa pecetea de fapt*; dar să nu se tăĭnuească, prin o arătare de din afară, o stare haotică din lăuntru, și să se închidă lava, gata de a izbucni orĭ cînd, în pîntecele vulcanuluĭ. Știm bine ca unor puterĭ, precum Germanieĭ, Anglieĭ, Rusieĭ, le-ar conveni de minune a asigura prin o pace veșnică, o stare de fapt, rezultat în mare parte al siluicieĭ apăsăriĭ brutale; dar cînd e vorba de a proclama *pax aeterna*, nu trebue întrebat pe apăsătorĭ, dacă o doresc, ci pe ceĭ apăsațĭ.

* * *

Dar apoĭ cu ce să se înlocuească răsboĭul, acest mijloc nedrept și barbar de a hotărî neînțelegerile dintre popoare, *dar singurul cu putință* de a o face? Ni se spune: cu arbitrajul internațional. Este foarte bun așezămîntul, atuncĭ cînd hotărîrile luĭ sînt primite de părțile ce i s-aŭ supus, și maĭ înainte de toate, cînd neînțelegere aduse înaintea judecățiĭ luĭ sunt de așa fel ca să poată fi răfuite prin hotărîrĭ.

Dar maĭ întăiŭ, în cazul cînd rostirile tribunaluluĭ s-ar părea nedrepte uneĭa din părțĭ, care va fi mijlocul de constringere? Căcĭ o hotărîre judecătorească, în dosul căreĭa nu stă puterea de a o introduce în lumea faptelor, este ceva ce nu are ființă; este un vis, o utopie. Și mijlocul constringător lipsește arbitrajuluĭ internațional, care nu dispune și nu poate dispune de o oștire internațională, organ al puteriĭ internaționale. Apoĭ să presupunem că acest mijloc de constringere ar putea fi înjghebat, dar că un stat, osîndit prin o hotărîre arbitrala, s-ar opune la a eĭ îndeplinire. Prin ce mijloace se va pune constrîngerea în lucrare! De sigur tot prin răsboiŭ; căcĭ armata internațională ar trebui să lupte cu armata statuluĭ neascultător. La frumos rezultat s-ar ajunge! La acelaș care făcea vrednice de rîs tribunalele Veacuïuĭ de Mijloc, dinaintea cărora, ca mijloc de dovadă, se întrebuința duelul și chĭar bătaĭa, și care tribunale ele însășĭ eraŭ provocate de părțĭ la duel și la bătaĭe, în cazul cînd aceste eraŭ nemulțămite cu hotărîrile rostite.

Este adevărat, că arbitrajul internațional aduce oare-care slujbe; anume atuncĭ cînd neînțelegerile sînt de felul ácelora de a putea fi înlăturate, prin împăcare, de către delegațiĭ în

sărcinaţi cu judecata. Dar este aceasta o adevărată judecată, saŭ numaĭ o parodie a eĭ? Ne aducem aminte de incidentul de la Hull între Rusia şi Anglia, în care conflictul armat fu înlăturat prin o comisie de judecată. Dar că nu era o adevărată judecată, se vede de pe aceea că în tribunal se aflaŭ, ca judecătorĭ, şi reprezentanţĭ aĭ părţilor împricinuite, unul Rus şi unul Englez, care bine înţeles că sprijiniră punctele de vedere ale ţărilor lor. Şi dacă hotărîrea arbitrală fu primită de ambele state, aceasta se făcu numaĭ din pricină că neînţelegerea nu era aşa de gravă, încît să dea pricină unuĭ răsboiŭ, şi că ea s-ar fi putut înlătura de sigur şi prin o tratare deadreptul între părţile înduşmănite, fără acea aratarea din afară a pompeĭ uneĭ judecăţĭ- maĭ mult ridiculă de cît serioasă. Dar de ce oare s-a constituit, pentru judecarea acestuĭ incident, o comisie arbitrală specială, şi nu s-a deferit cazul tribunaluluĭ regulat din Haga? Pentru ce nu s-a adus tot înaintea acestuĭ tribunal judecata conflictuluĭ din care a izbucnit cumplitul răsboiŭ ruso-japonez? Pentru ce maĭ ales, dacă tribunalul internaţional de Haga este un aşezămînt serios, nu i s-aŭ dat spre hotărîre neînţelegerile dintre Franţa şi Germania privitoare la Maroc, şi recurs aicĭ, unde era vorba de a se înlătura unul din răsboaiele cumplite ce ameninţa omenirea civilizată tot la vechiul sistem al conferinţelor diplomatice, adecă tratărilor între părţile însăşĭ, ajutate de bunele slujbe ale statelor prietene? Pentru ce? Răspunsul este uşor. Pentru că arbitrajul internaţional nu este un aşăzămînt care poate impune hotărîrile luĭ, şi decĭ ar fi fost zadarnic a se îndrepta la el. Dar cum s-ar putea măcar cugeta a se da spre judecare unuĭ tribunal arbitral—fie chîar cel de la Haga—neînţelegerile naţionale din Austria, din Ungaria, din Macedonia? Cum s-ar putea oare hotărî de el frămîntările care astăzĭ svîrcolesc Rusia. Dacă tribunalele arbitrale ar putea împăca răsboaiele, ele ar trebui să poată linişti şi revoluţiile, căcĭ şi aceste doar tot războaie sînt şi încă din cele maĭ periculoase, de oare-ce izbucnesc chîar în sinul popoarelor. Se vede cît este de şubrede aşezemîntul tribunalelor arbitrale internaţionale şi că numaĭ de la ele nu se poate aştepta încetarea răsboaielor.

In aşa situaţie a statelor lumiĭ şi maĭ ales a celor europene, cum este cu putinţă a se ajunge la dezarmarea dorită de mulţĭ, dar tot aşa de temută de ceĭ ce conduc soarta ţărilor. Cînd în conştiinţa fie-căruia veghează teama pentru ziŭa de mîne şi pentru siluirea cu o putinţă, cum voim ca o ţară să-şĭ lese deschise hotarele eĭ? La fie-care propunere de dezarmare, se cere ca un stat să înceapă, şi care ar fi nebunul care să o facă? Apoĭ dezarmarea va fi ea serioasă, saŭ numaĭ aparentă, ca acea a Angliei de care s-a vorbit maĭ deunăzĭ, care a redus numărul vaselor cuirasate din Mediterana. Dar maĭ întâĭ relaţiile sale de tot prieteneştĭ cu Franţa nu nevoesc o putere aşa

de covîrşitoare maritimă engleză în Mediterana, şi apoi vasele puse «in pensie» eraŭ din acele ce nu maĭ puteaŭ sluji. Atîta numaĭ se poate spune, că Anglia nu le-a înlocuit cu altele noŭă, ceea ce ar fi făcut de sigur, dacă ar fi fost vorba de flota eĭ din Marea Nordului, îndreptată contra Germanieĭ, în contra căreia este calculată chiar strînsa prietenie ce a apropiat-o de Franţa.

* * *

Europa înfăţişează astăzĭ o stare stranie a minţiĭ, vînzolită şi trasă în două părţĭ: dintr-una se aude numaĭ chemarea popoarelor către pace şi desvoltarea liniştită; de alta răsună goarnele răsboiuluĭ în armatele nenumărate ce-şĭ desfăşură gloatele pe întinsul ţărilor; în vasele de răsboiŭ care acopăr tot maĭ des valurile mărilor şi în manevrele care caută, ca la teatru, să facă repetiţiile pregătitoare reprezentaţieĭ finale.

Cine vrea pace şi cine vrea răsboiul? Pacea o cer o parte din stratele conducătoare, bărbaţiĭ şi femeile ale căror minţĭ generoase şi inimĭ simţitoare se mişcă la auzul suferinţelor, şi care ar vrea să maĭ restringă unul din izvoarele cele maĭ marĭ, de unde ele curg în omenire. Sub acest strat maĭ mult intelectual, mişună însă gloata adinc duşmană şi ea a răsboiuluĭ şi a armatelor, grupările socialiste, care însă nu că doresc încetarea orĭ căror lupte şi predomnirea uneĭ ere de pace în sînul popoarelor, ci vreaŭ să le păstreze şi să le întoarcă, de la distrugerea materială a statelor şi popoarelor, la acea a claselor conducătoare, în scopul de a împărţi în alt chip produsul munciĭ obşteştĭ. Fiind însă că armatele sînt tocmaĭ sprijinul cel maĭ puternic al organizăriĭ de faţă a societăţilor, de aceea socialiştiĭ cer desfiinţarea lor, pentru a căpăta putinţa de a introduce prin putere, ceea ce clasele conducătoare de astăzĭ nu voesc să le încuviinţeze de bună voie.

Socialiştiĭ caută decĭ să se folosească de năzuinţele umanitare ale unor intelectualĭ, a căror inimă copleşeşte mintea, pentru a-şĭ realiza scopurile lor de predomnire socială şi prefacere a stăriĭ de astăzĭ.

De altă parte, de aceea a necesităţiĭ răsboiuluĭ şi a armatelor, stă grupul oamenilor cugetătorĭ din clasele conducătoare, care cred că pregătirea militară este trebuitoare: întăiŭ pentru a preîntimpina conflictele dintre popoare; al doilea pentru a împiedeca măcelul dintre clase şi a lăsa evoluţieĭ mersul firesc în transformarea vieţiĭ omeneştĭ.

Care din aceste două tabere apără adevărul? Noĭ credem că cea de a doŭa şi că cea dintăĭ vrea numaĭ să siluească, prin ideĭ, mersul firesc al trebilor omeneştĭ. Acest mers se desvoltă prin fapte; ideile pot numaĭ să vină în urmă, să oglin-

dească evenimentele; dar ele nu pot să schimbe și să determine îndeplinirea acestor din urmă.

Pînă acum fapt aŭ fost în sprijinul legeĭ că răsboĭul este un element necesar în desvoltarea omenireĭ; inducțiunĭ intemeĭate pe legile firiĭ omeneștĭ ne arată că așa trebue să fie și în viitor. Visările unor indivizĭ saŭ interesele unor clase pot să dorească contrarul. Nu se poate însă ca mersul omeniriĭ să-șĭ ĭea îndreptare de la tendințele individuale, ci numaĭ de la fatalitatea desvoltăriĭ însășĭ.

Rămîne deci deocamdată neîndoelnic ca răsboĭul este un răŭ neînlăturabil din evoluția omeniriĭ, și că decĭ orĭ-ce așezămînt care va tinde la oțelirea corpurilor și a sufletelor, în scopul de a pregăti popoarele pentru înfruntarea lupteĭ înarmate, este o bună și înțeleaptă măsură.

In lumina acestuĭ cadru obștesc trebue pusă întrebarea organizăriĭ militare a școalelor, măsură încercată maĭ cu deosebire în România pentru întâĭa oară și cu care ne vom îndeletnici în partea a doua a acesteĭ comunicărĭ.

A. D. Xenopol

Inceputul Teatrului in Moldova

(Urmare)

XXVII

Pănă la inchiderea stagiuneĭ 1841—1842, reprezentațiile atît a teatruluĭ moldovenesc cît și aceluĭ francez, urmaŭ înainte. Așa vedem că:

La 14 Martie 1842, se joacă în beneficĭul d-luĭ Leroux, *Napoleon à Berlin*, comedie istorică cu cuplete, și *Picaros et Diego* ou *La folle soirée*, operă bufă, muzica de Dalayrac.

La 16 Martie 1842, se joacă în beneficĭul d-luĭ Greceanu, comedia în 5 acte de Molière, *Sgîrcitul* [1]. Actoriĭ carĭ aŭ jucat în această pĭesă aŭ fost: *Greceanu, Enescu, Bonciŭ, Alecsandru, Nastase Ioan, Homiceanu, Manolescu, Costachi*; d-nele *Smaranda, Elencu, Macć, Marghioala* [2].

Nu mult după aceĭa se și închee stagiunea teatrală 1841—1842.

Direcția teatruluĭ romîno-francez, numită în 18 Mart 1840 de guvern și compusă din *Alexandri, Cogălniceanu*, și *C. Negruzzi*, după cum am văzut, văzînd trebuința ca aceste trupe se fie conduse de o persoană de profesiune care să poată da o maĭ mare desvoltare și cultivare arteĭ dramatice, și in specie actorilor romînĭ, a trecut d-neĭ Frisch direcția acestor trupe, —după cum se vede aceasta în contractul încheiet pe care l-am reprodus,—și în acelaș timp îĭ vinde in ziŭa de 9 Maĭ 1842, pentru suma de 120 galbenĭ blancĭ, toată garderoba, decorurile,

---

1) Tradusă de I. Roset, tipărită în Bucureștĭ la 1836.

2) Afișul aceateĭ pĭese se află la biblioteca AcademieĭRomîne. pachet „Teatru" Foĭ răzlețe.

băncile, policandru, lămpile, sobele, în fine tot materialul ce posedă teatrul în timpul acela, după cum se vede din alăturatul *Inventar*, scris în franţuzeşte ce se află in Dosarul Departamentuluĭ trebilor din năuntru No. 113 pag. 234 şi 235, pe care-l dăm aicĭ în traducere, fiind de o deosebită importanţă pentru noĭ, întru cît găsim in el specificată toată zestrea teatruluĭ ce o avea în timpul acela. Iată cuprinsul acestuĭ inventar:

Starea întregului material al teatrului

Unsprezece pînzĭ zugrăvite (fundalurĭ şî cortine) şi anume:

Un fundal de salon.
Un fundal de palat,
O piaţă publică.
Un fundal reprezentînd Vezuviul.
Un fundal reprezetînd stîncĭ.
Un decor cu două aplicurĭ închipuind o grădină şi o fermă.
Un salon cu treĭ uşĭ.
Un salon gotic cu o uşă.
Un palat.
Un turn de cetate cu treĭ uşĭ.
O pînză zugrăvită.
Un salon mare închis cu şapte uşĭ de intrare şi cu treĭ frize.
Un salou octagon cu cincĭ uşĭ, şi cu un plafou închis.
O casă ţărănească cu uşĭ şi obloaue şi frize portative.

Decorurĭ accesoriĭ

Un templu feeric cu coloane dorice şi ogivale prevăzut cu o scară cu treĭ trepte.
Un pavilion în treĭ părţĭ, cu uşĭ şi zaluzele.
Un boschet compus din 3 părţĭ
Două bucăţĭ marĭ de zid de închidere cu două garniturĭ.
Două zidurĭ de sprijin cu galeriĭ.
Un grilaj de închidere cu două porţĭ ce se deschid în lăturĭ, cu garniturĭ şi două coloane.
Nouă arborĭ din care şase noĭ.
Opt uşĭ de salon în 2 laturĭ din care şase noue.
O intrare de mormînt zidit.
Un aplic mare de munte pentru planul întâĭ, avînd în fund o intrare în peşteră.
Două ferestĭ micĭ de salon care se închid în două canaturĭ.
Alte două maĭ marĭ care se închid în două canaturĭ.
Treĭ uşĭ cu geamurĭ în două canaturĭ.
Două cămine încadrate.
O crîşmă cu plafon închisă, cu uşa la o parte ce se deschide în scenă, şi cu o fereastă în fund.
Doue marĭ faţade de casă cu uşĭ şi ferestĭ.
O mare intrare de palat cu ogivale.
Un aplic de munte cu scoborîşŭ şi cu o scară.
Două scărĭ de la moară pentru suit.
Un cămin mare antic.
Patru culise purtătoare.
Opt tablourĭ micĭ.
Un aparat pentru imitat ploaĭa.
Treĭ trunchiurĭ de copac cu două trepte.
Un colţar de cămin.
Două părţĭ de bibliotecă cu două garniturĭ.
O uşă secretă sub formă de dulap
Două scărĭ piezişe.
Un trunchĭ de copac sfărmat.
Un cadru reprezentînd Maĭca Domnuluĭ cu pedestal.
Două statuĭ sfarmate.

Doŭă balcoane cu coloanele lor de sprijinit.
Un aplic de faţa de balcon.
Şese tablourĭ marĭ.
Două aplicurĭ reprezentînd coloane de dughene.
O fereastă cu gratiĭ încrucişate.
O fereastă mică in două canate.
Optsprezece aplicurĭ de diferite mărimĭ.
O mare fereastă rustică.
Două aplicurĭ marĭ de stîncĭ.
O uşă secretă intorcîndu-se în jurul eĭ.
Un aplic de bufet.
Două aplicurĭ de zid.
O faţadă si casă rustică.
Un mare aplic reprezentînd pămînt.
Doŭă băncĭ de grădină.
O scară mare cu opt trepte.
Două rampe cu 20 fofeze.
Doŭă aplicurĭ pentru făcut întuneric.
Opt purtătoriĭ de fofeze pentru culise.
Doŭă şuşeniţe de pînză înfăţoşînd apă.
Un scaun de transportat persoane, cu braţele.
Un scripţ cu osie de fer.
O ladă mare îmbrăcată cu pînză.
O luntre cu puntea eĭ.
O căsuţă cîmpenească.
Treĭ aplicurĭ marĭ reprezentînd un stîlp şi un frontispiciŭ.
O balustradă în treĭ părţi pentru a despărţi orchestra de public.
Noŭă pupitre marĭ pentru orchestră avînd şi sfeşnice de tiniche.
Doŭăzecĭ de fotoliurĭ cu cîte treĭ locurĭ.
Patru cu cîte două locurĭ.
Opt băncĭ pentru parter.
Nouă aplicurĭ marĭ servind în sală pentru bal mascat.
Două tablourĭ cu subiecte relative la bal mascat.
Treĭ frize pentru salon.
Patru frize albe.
Perdele pentru loja dinaintea sceneĭ.
Cincĭ mindire umplute cu paĭe pentru astupat uşile.
Un clopot mare.
Un clopoţel pentru repetiţiĭ.
Mese, scaune, fotoliurĭ, canapele, taburete de lemn.
O masă de stolerie.

XXVIII

La 23 Sept. 1842 se deschide sub direcţiunea d-neĭ Frisch stagiunea teatrală 1842-1843, cu pîesa *Le verre d'eau ou Les effets et les causes*, comedie in 5 acte de Eugène Scribe [1]), dată in abonament suspendat.

Trupa franceză o găsim atuncĭ compusă din actoriĭ următorĭ :

D-niĭ : Pellier	D-niĭ : Macé
Pelletier	Masson
Veron	Veron
Mouchel	Jean

1) Afişul acesteĭ piese se află la biblioteca Academieĭ romîne, pachet „Teatru" Foĭ răzleţe.

D-niĭ:	Hyacinthe	D-nele	Pelletier
	St. Jules		Roland
	Idière		Maria
	Valery		Valery
	Aymard		Meunier
D-nele	Mouchel	D-șoara	Henry

In 24 Sept. 1842, se face deschiderea teatruluĭ nemțesc de operă, cu «Norma» de Bellini, operă tragică in 2 acte.
Actoriĭ carĭ compuneaŭ acea trupă eraŭ:

D-niĭ:	Beer	D-niĭ:	Frisch
	Schmidt		Berger
	Haake		Fels
	Beyerle		Kaden
	Neuhauser		Rector
	Zehden	D-nele:	Rosner
	Zink		Ziegler
	Kreipl		Moria
	Spertner		Hoffman
	Adams	D-rele:	Seipelt
	Retscher		Schiller
	Schuch		Krones
	Jäckel		Servas
	Brucker		Ziegler
	Servas		Rosner
	Melculs		Lucatz
	Aim		Zöchman

Despre deschiderea teatruluĭ francez și a celuĭ nemțesc găsim în «Albina romînească» următoarea dare de samă [1]:

«După zece anĭ de ființă, Teatru din Iașĭ începe o noŭă epohă, căcĭ de la urzirea sa petrecind prin toate treptele greutăților la care pururea sunt supuse așezemintele cele noue, astăzĭ aŭ ajuns la un punct la care ne putem bucura. Spre a desvăli în public gustul teatruluĭ, a căruĭa înrîurire asupra civilizațieĭ este atît de puternică; administrația a fost generoasă, și Direcția cea noŭă s'aŭ văzut în stare de a pute adăogi către Teatru frances și opera ghermană. Sala zugrăvită de noŭ, aŭ capatat un aer elegant, și fiind maĭ bine iluminată se va potrivi cu toaletele cele gustoase a damelor noastre.

«Franțeziĭ aŭ început reprezentațiile lor în 23, cu vode-

1) Anul 1842 No. 77 din 27 Sept. pag. 305.

vilul: «Paharul de apă», ce s'aŭ dat foarte nimerit publiculuĭ însătat de plăcerĭ. Pĭesa s'aŭ jucat bine, şi repertorĭul felĭurit ni mineşte în astă ĭarnă noŭă plăcută petrecere.

«Trupa ghermană aŭ dat în 24, «Norma», asta musică clasică, care pururea va fi spre nemurirea numeluĭ luĭ Bellini şi plăcerea publiculuĭ. Tenorul D. Beer şi basul D. Schimt aŭ organe proaspete, şi gĭocul lor aŭ fost potrivit cu rolele lor. Madama Rosner care reprezenta Norma, este o cîntăreaţă foarte însemnată. In duo şi în terzetto, Madama Rosner bine agĭutorată, s'aŭ înalţat la cele maĭ frumoase efecte, prin notele cele armonioase a glasuluĭ italian, şi prin un gĭoc minunat a roluluĭ săŭ celuĭ greŭ.

«Noĭ urăm pe Madama Frisch despre nimerita alegere a trupelor şi gĭudecind despre acest început, dorim a pute fi purure organ mulţemireĭ publiculuĭ. De asemenea nădăjduim că cu mijloacele sale, Direcţia se va îndeletnici a apuca cu zel formarea „Teatruluĭ naţional", început încă la anul 1837».

(Darea de samă şi în limba franceză).

Tot în ziŭa de 24 Sept. 1842, *se rînduește pe Camil Barozzi cu regula reprezentaţiilor şi alegerea pĭeselor*, de către Sfatul ocîrmuitor, făcîndu-se aceasta cunoscut şi Direcţieĭ teatruluĭ.

Urmează apoĭ în 27 Sept. 1842, reprezentaţia opereĭ *Montechi et Capuleti* saŭ *Romeo şi Julieta* în 4 acte de *Bellini* [1]), jucată afară de abonament.

In 4 Oct. se joabă opera *Belizario* de *Donizetti*, care a încintat mult publicul. Iată ce găsim scris în această privinţă:

«Episodul imaginat despre *Belisarie* se descrie cu mare talent de Marmontel, Rasin şi Janli; condeĭul zugravuluĭ Gerar înfăţoşă minunat acest suget; dar farmecul de muzică, de poezie şi de zugrăvie întrunite în opera: Belisarie, daŭ vĭaţă şi suflet acesteĭ întîmplărĭ traghice, a căria asemanare cu adevărul se razămă pe nestatornicia furtuneĭ (noroculuĭ) care:

«Este gata din nimica pre un om ca să-l rădice
«Aŭ pre cel maĭ mîndru triam să-l pretaca-n neferice.

«Această frumoasă producere a luĭ Doniţetti, reprezentată pe teatru nostru, Duminecă în 4 Oct. (1842), să încunună cu o deplină laudă. Sentimentele şi generul muzical al acestuĭ compuitor mare, talentul trupeĭ şi a orchestreĭ, simţiră, şi deplin se preţuiră de privitorĭ.

«Patimile Antonieĭ, memoriile şi mărinia luĭ Belisarie,

1) „Albina Romănească" No. 77 din 28 Sept. pag. 308.

soarta luĭ Alamir şi duĭoşia Ireneĭ invitară aplaosurĭ viĭ şi deseorĭ lacrimĭ. Dueto „In cîmpurile glorieĭ" cintat de d-nu Ber şi Tedem se recîntă incă odată, dupre cerirea obştească, şi terţetul între Belisarie, Irena şi Alamir umplă inimile de sunetul frumoaseĭ sale armoniĭ. Aria cea mare ce madama Rosner cînta în al treile act, se agĭutora de muzica eĭ cea minunată şi espresivă, şi produsă un mare entusiasmŭ. Versul cel tinerel a Demoazeleĭ Şiler are note frumoase şi va ciştiga maĭ multă putere prin studiŭ. Decoraţiile şi costiumele îndeplinea ilusia; şi anahronismul instrumentelor miliţieĭ noastre, care figura în palatul Bizantieĭ şi pre munţiĭ Emus, se tuneci de efectul ce produsă asupra publiculuĭ deplinatatea acesteĭ reprezentaţiĭ. Toată trupa se chemă la închierea pĭeseĭ, şi după aceĭa încă o dată în particular, Madama Rosner ca o stea strălucitoare al acesteĭ sărĭ frumoase [1])».

In 11 Oct. 1842 se joacă opera *Somnambula* (Lunateca), în 2 acte de Bellini, reprezentată în afară de abonament. («Albina românească». 1842 pag. 324).

Teatrul francez merge şi el alăturea cu opera, şi cu mare succes. Actoriĭ maĭ cu samă aŭ fost mult apreciaţĭ in drama *La grâce de Dieu* (*Mila luĭ Dumnezeŭ*), care s-a jucat în 13 Oct. 1842. Despre aceasta ĭată ce ne spune «Albina românească» [2]):

«Artiştiĭ franţezĭ se încununaseră de cea maĭ mare laudă în reprezentaţia *Mila luĭ Dumnezeŭ*.

«Această pĭesă însămnată pentru înfăţoşarea sa cea aţiţătoare şi pentru frumoasele eĭ variaţiĭ ştenice, se făcu încă şi maĭ mult printr-o nimerită gĭucare, care umplu de entusiasm pe public.

«Madama *Moria*, cea întâĭ, pusă toate puterile şi înţelegerea sa pentru a gĭuca rolul cel greŭ al Marieĭ, şi izbuti întru atita, încît la sfîrşitul actuluĭ al doile să chema şi se aplaoda cu mare pornire.

«D-l *Menié* arata a fi un actor înzestrat cu duh şi talent de a să împătimi, şi a împărtăşi privitoruluĭ împătimirea sa.

«D-l *Pelié* şi Mad. *Muşel* de asemine făptuiră la succesul, ce noĭ îl arătăm; şi publicul nu este dator a mulţemi numaĭ trupeĭ franţeză pentru sălinţele sale, ci şi Mad. Friş, care se sirgueşte a încorona întreprinderea sa cu laudă, şi a respunde încrederеĭ ce guvernul şi abonaţiĭ ĭ-aŭ dat cu mare nimerire.

«Să urmeze deci a pune tot zelul seŭ în purtarea acesteĭ sarcine, ce aŭ luat-o asupră-şĭ, şi fie încredinţată de încuviinţarea şi ingăduinţa publiculuĭ Moldovan, carele ştie a preţui sirguinţile ţintitoare spre bine, şi a înţălege greutăţile ce se ţin de întreprinderea teatrală».

Un abonat

---

1) Alb. rom. pg. 317 No. 80 Oct. 8 anul 1842.
2) Anul 1842 No. 83, pg. 329.

După aceasta, teatru de opere şi cel francez daŭ pĭese care produc o satisfacţiune generală în public prin alegerea şi modul cum se esecutaŭ. Aşa :

In 18 Oct. 1842, se joacă opera *La Strànięra* (Străina), în 3 acte de *Donizetti*.

In 22 Oct. 1842, se joacă *La somnambula* (Lunatica) operă lirică în 2 acte de *Bellini*.

In 25 Oct. 1842 se joacă *Le maçon et le serrurier* (Petrarul şi lăcătuşul) operă comică de *Auber*.

In 1 Noemvrie 1842 se maĭ repetă de trupa franceză *La grâce de Dieu*, dramă in 5 acte [1])

La 8 Noemvrie 1842, fiind ziua onomastică a M. S. Domnuluĭ Stăpînitor, sara spre această zi trupa franceză a jucat şi s-a cîntat în teatru imnul naţional şi reprezentaţia unuĭ tabloŭ alegoric; potrivit cu împrejurarea s-aŭ aplaodat cu entusiasm de cătră numerosul public[2]).

Directoara Frisch încîntată de succesele obţinute de trupa franceză şi de acea de operă precum şi de concursul ce il dă publicul venind în număr mare la teatru, aduce la cunoştinţa publica, printr-un anunciŭ, că ea fiind recunoscătoare pentru aceasta, a maĭ îmbogăţit repertorul cu pĭesele ce de curînd ĭ-a sosit, şi că în luna Fevruarie 1843 va maĭ mări numărul artiştilor, aducînd pe primadonele: *Stelzer*, *Reichman* şi *Bahni*, precum şi pe cîntareţiĭ *Sabatzky* şi *Reichman*.

Iată acel anunciŭ :

«Aplaozul ce aŭ agonisit de curînd cele întăĭ reprezentaţiĭ franţeze, aŭ încunoştiinţat deplin pe Administraţia teatrală, despre feliul dramatic cel maĭ mult în armonie cu gustul publiculuĭ Moldovan.

«Prin urmare, iscălită, cunoscînd bine îndatoririle, cu care s-aŭ legat cătră abonaţiĭ seĭ, socoate de neaparat a face oarecare schimbare cu scop înbunătăţitor, în repertorĭul încunoştiinţat publiculuĭ.

«De şi cuvintele sus zise sînt deagiuns a încuviinţa o asemenea măsură, totuşĭ iscălita nu pregetă a maĭ adăogi că sosindu-ĭ de curînd remăşiţa repertorĭuluĭ seŭ, ĭaŭ fost cu neputinţă a publica maĭ înainte numele pĭeselor ce vor alcătui adevaratul repertoriŭ a abonamentuluĭ. Pre lîngă aceste chiar titlurile pĭeselor ce aŭ a vă inlătura, şi efectul celora ce aŭ a cuprinde locul lor, şi care fără întîrziere se vor aduce la cunoştinţa tuturor, vor încredinţa pe cinst. public, că Administraţia necontenit se sirgueşte a se învzednici de încrederea abonaţilor seĭ. Tot de aceste motivurĭ îndemnată, iscălita şi-aŭ propus a aduce în luna luĭ Fevruarie viitor pe Madamele: *Stel-*

---

1) Vezĭ despre toate aceste anuncĭurĭ „Albina românească", 1840 No. 84, 85, 87.

2) „Albina românească" No. 89 din 13 Noem. 1843.

ter, *Raihman* și *Bahni*, și pe Dumnealor : de *Sabatzki* și *Raihman*, pentru a face opereĭ ghermane înbunătățirile dorite.

«Vă rog Domnule Redactor, ca împărtășind aceste cinstiților domnĭ abonațĭ, să binevoițĭ a vă face organul sus însemnatelor dispozițiĭ și sentimente, ce îndeamnă pe Administrație a păși către asemenea înbunătățire teatrală, pentru care iscălita vă înfățoșază rostirea inainteĭ sale recunoștințe [1])».

Iașĭ 30 Noemv. 1842. Friș

După sosirea pîeselor anunțate pentru teatrul francez, Directoara Frisch, publică ĭarășĭ printr-un anunciŭ cu data din 14 Dec. 1842, numele pîeselor, maĭ repetînd că va maĭ înbunătăți trupa de operă, aducînd în luna Fevruarie alțĭ noĭ artiștĭ, și pentru acest sacrificiŭ ce face, indrăznește se nădăjduĭască că va fi susținută de public, avînd și protecția sa [2]).

La 28 Dec. 1842, se face deschiderea.

Teatrul nemțesc de operă și cel franțuzesc își urmează regulat reprezentațiile lor, publicul însă nu vine în număr mare după cum vinea căcĭ iși aratase desplăcerea pentru opera nemțască. Despre teatrul romînesc însă nicĭ nu era vorbă, de aceĭa publicul începuse așĭ arata nemulțemirea sa către Direcțiune pentru negligența ce-și arata pentru teatrul moldovenesc; în urma ace tor nemulțămirĭ teatrul romînesc se deschide cu mare greŭ în fine pe la finitul stagiuneĭ întăĭa la 27 Dec. 1842 cu *cea întăĭ reprezentațiune de „Strigoĭul“*, melodramă în 3 acte propășită de un prolog.[3])

Găsind și pentru stagiunea aceasta 1842—1843, o colecțiune de afișe, atît ale teatruluĭ nemțesc cît și ale celuĭ franțuzesc, legate asemenea intr-un volum și pastrate la biblioteca Academieĭ romîne, în pachetul cu titlul «Teatru» *Foĭ răzlețe*, reproducem maĭ la vale titlurile tuturor pîeselor date în abonament cu specificarea zilelor, din care se vede că stagiunea teatrală 1842—1843 s-a închis la 1 Maĭ 1843, și că s-a jucat în totul 90 abonamente, opere, drame, comediĭ și vodevilurĭ, afară de beneficiile actorilor și alte reprezentațiĭ în abonamente suspendate.

Multe din acele afișe sînt tipărite în limba romînă, franceză și germană.

(Urmează) T. T. Burada

1) „Albina romănească“, 1842 No· 96 din 3 Decembrie pag. 381.

2) Se află tipărit într-o foaĭe ce se găsește la biblioteca Academieĭ romîne. pachet „Teatru“ Foĭ răzlețe.

3) Afișul se află la biblioteca Academieĭ romîne, pachet „Teatru“ Foĭ răzlețe.

Colecția Costachi Negri
în Pinacoteca din Iași

— Urmare —

De la Oct. 1872 pînă în vara anului 1874 aŭ urmat necurmate stăruințĭ și corespondențe din partea luĭ Panaiteanu pentru ca tablourile colecțieĭ Negri să rămînă Pinacoteciĭ din Iașĭ.

Fostul Ministru al Justițieĭ și Instrucțieĭ Publice d-l Titus Maĭorescu, care cunoștea valoarea operilor colecțieĭ Negri și care avea cunoștință de influența binefăcătoare a cultureĭ artistice, în calitate de ministru, prin următoarea adresă din 28 Maĭ 1874, înștiințează pe C. Negri că sînt alocațĭ în buget 40.000 leĭ pentru opere de artă, destinațĭ fiind pentru cele din colecția Negri, socotite la suma de 114,150 leĭ și redusă de Negri la 57,075 leĭ.

Domnul meŭ,

Adunarea deputaților a votat un credit de 40,000 leĭ noĭ pentru cumpărarea de tablourĭ în genere, dîndu-le neaparat preferința tablourilor ce aparțin uneĭ școale vechĭ și care sunt executate de maiștri renumițĭ.

Spre îndeplinirea acestuĭ scop suma de care dispunem fiind nu se poate maĭ modestă, n'am putea realiza de cît un mic număr de tablourĭ de artă.

De aceea subsemnatul cunoscînd însemnata colecțiune ce posedațĭ și aflînd că sunteți hotărît a le desface în străinătate am onoarea a vă ruga dacă sunteți dispușĭ a consimți la dotarea Pinacotecilor naționale cu acele tablourĭ să bine-voițĭ a face și cu această ocaziune un noŭ sacrificiŭ oferind Statuluĭ, tablourile depuse de Domnia-Voastră la Pinacoteca din Iașĭ pe număr de 40,000 leĭ noĭ.

In așteptarea răspunsuluĭ Domnieĭ-Voastre, vă rog să bine-voițĭ a primi cu această ocaziune asigurarea prea distinseĭ mele considerațiunĭ.

(sem) **Titus Maiorescu**

La această adresă Negri răspunde din Tg. Ocna la 3 Iunie 1874 următoarele Domnului T. Maiorescu Ministrul Cultelor și Instrucțiunei publice:

Domnule Ministru,

De mai mulți ani sînt apucat a nu trimite în străinătate niște tablouri ce le am depuse la Pinacoteca din Iași.

Ele s'aŭ și prețăluit—prin a căruĭ stăruință tocmaĭ bine nu știŭ—în sumă de 114,150 francĭ potrivit alăturateĭ foae originală, ce am onoare a anexa aice. Iar aceste toate spre a rămîne zisele tablourĭ în țară și la Iașĭ, cumpărate de autoritatea competentă.

In așa înțeles primund o scrisoare, sînt acum vre-o 2 anĭ de la domnul director Panaiteanu, împreună și cu foaĭa de prețăluire citată maĭ sus m'am grăbit a-ĭ răspunde: că de sînt aceste tablourĭ a rămîne la Iașĭ, consimt a le da cu jumătatea sumă a prețăluireĭ mie trimisă de Domnia-Sa, saŭ cu orĭ-ce altă sumă maĭ mică.

Acum Domnule Ministru primind și oficia DomnieĭVoastre sub No. 4825, văd că prin ea îmĭ facețĭ onoare a mă înștiința că alocațĭ 40,000 pentru opere de artă, și că zisele tablourĭ sînt acele pe care ațĭ dori să se eĭe și să se păstreze pentru Pinacoteca din Iașĭ. Deci consimțind la aceasta, nu maĭ am alta ce zice, de cît **dacă vă pare suma mare să o micșurațĭ și să o răspundețĭ cum și cînd vețĭ pofti și putea.**

Aceste zise cam pe lung, pentru care vă cer ĭertare, rogu-vă Domnule Ministru să bine-voițĭ a primi încredințarea înalteĭ mele considerațiĭ[1]*.*

(ss) C. Negre

Și din această scrisoare ca și din celelalte se vede și maĭ bine dezinteresarea materială și generozitatea luĭ Negri cînd spune: „Consimțind la aceasta nu maĭ am alta ce zice, că dacă vă pare suma mare, să o micșurațĭ și să o răspundețĭ cum și cînd vețĭ pofti și putea".

Ministrul Instrucțiuneĭ, d-l Titu Maĭorescu, pe această scrisoare pune următorul apostil: «24 Iunie 1874—Școale.

«Pe temeĭul prezenteĭ declarațiunĭ se va elibera d-luĭ Negri

---

1) Scrisoarea în original se află în dos. No, 10 al Ministeruluĭ Instrucțiuneĭ Publice pe 1874.

mandat pe suma de 40,000 leĭ prevăzută prin bugetul rectificativ pe anul curent pentru cumpărarea pe seama Pinacotecii din Iaşĭ a un număr de tablourĭ, predate maĭ de mult Pinacoteceĭ de d l Negri. Despre aceasta se va face cunoscut şi d-luĭ Director al Pinacoteciĭ spre a trece aceste tablourĭ în catalogul respectiv».

Iar la 10 Iulie acelaş an, ministrul exprimă viĭ mulţumirĭ luĭ Negri prin următoarea adresă [1]).

Domnul meŭ,

Am onoare a va exprima vile mele mulţumirĭ pentru complimentul Domnieĭ-Voastre din săvîrşirea de la 3 Iunie prin care cu o distinsă bună-voinţă aderaţĭ la cele expuse în adresa cu No. . . . (28 Maĭ 1874). Neapărat tablourile oferite într'un mod atît de generos vor rămîne, conform dorinţeĭ D-Voastre, la Pinacoteca din Iaşĭ.

Tot odată vă rog domnul meŭ să bine-voiţĭ a primi în alăturare mandatul pentru suma de leĭ noĭ 40,000 alocaţĭ în bugetul rectificativ pentru cumpărare de tablourĭ.

Iar altă adresă să trimite către direcţiunea Pinacoteciĭ din Iaşĭ, că „Negri, cu recunoscuta-ĭ bună-voinţă a consimţit a primi modesta sumă de 40,000 leĭ, alocaţĭ în bugetul rectificativ al anuluĭ curent pentru colecţiunea de tablourĭ ce o are depusă deja în galeriile aceleĭ Pinacotecĭ. Comunicînd aceasta cu satisfacţiune D-voastră, am onoare a vă invita să treceţĭ acele tablourĭ în catalogul Pinacoteciĭ, fiind de aci înainte proprietatea Statuluĭ“ [2]).

Tablourile însă, eraŭ înscrise între celelalte ale Pinacoteciĭ încă de la 7 April 1861 şi prin aceasta nu s-a făcut alta de cît s-a întărit în mod definitiv tablourile luĭ C. Negri ca proprietate a Pinacoteciĭ. Se însemnează dar, că pentru valoroasa colecţiune, preţeluită la minimum 114,150 leĭ, după mijloacele de care dispunea atuncĭ ţara, Statul a dat numaĭ 40,000 leĭ, *iar restul de 70,150 leĭ aŭ ramas ca donaţiune din partea luĭ C. Negri* pentru Pinacotecă, şi operele aceşteĭ colecţiunĭ, spre memoria ilustruluĭ donator C. Negri, contribuesc la mîndria pinacoteciĭ ieşene.

Toate ostenelile şi cheltuelile făcute de Panaiteanu în capitală aŭ fost în sfîrşit încoronate cu deplină izbîndă, pentru înavuţirea Pinacoteciĭ din Iaşĭ cu 39 tablourĭ vechĭ şi de mare valoare artistică.

A. D. Atanasiu

---

1) Dos. Minist. Instr. Publice No. 10 pe 1874. Adresa de mulţumire No. 6169 din 10 Iulie 74 e însoţită şi de mandatele No. 4919, 4920, 4921, 4922, 4923, 4924, 4925 toate în valoare de 40,000 leĭ.

2) Dosar M. I. P. No. 10/1874 Adresa Ministeruluĭ No. 6170 din 10 Iulie, (sem. p. Ministru D. Ghidionescu şi Cap. Div. Ioan S. Polizu).

Martiriĭ noștri

Din Salonic

In spre înoptat, se întorcea de la lucru, voĭnicul nostru Armîn. In suflet îĭ surîdea o rază de speranță, că de acum pășește în spre îndeplinirea dorințelor luĭ.

— «Doar am suferit destul, își zicea el. De zecĭ de anĭ, am stat încătușațĭ sclăvieĭ grecești,—ne-am călcat pe inimă, învățîndu-le limba; ne-am supus orbește, planurilor ĭaduluĭ, sub care se ascundea îndrăcitul lor cler.

«Ne-aŭ batjocorit, ne-aŭ smuls pungile, cît aŭ voit».

Ce suflet împrimăvărat! Nu era nicĭ două zile, de cînd autoritățile le ascultase și lor păsurile, de cînd se luase act, de frumoasa hotărîre, ce prevestea zoriĭ uneĭ reînvierĭ armâneștĭ, că toți meseriașiĭ își vor alcătui breasla lor de-o-parte și că pentru nimic în lume nu vor maĭ primi să fie trecuțĭ în numărul națieĭ grecești.

«Suntem creștinĭ, dar ne avem și limba și visurile noastre».

Și sub aceste alintătoare înșalărĭ întrezărind o cît maĭ mare și maĭ strălucitoare întovărășire aromînească, al căruĭ cap [1]) era, urcă dealul voios în spre casă.

Avusem cîte va zile, de grozave sbuciumărĭ. Și obosit cum se simțea, abia aștepta să pășească pragul caseĭ, pentru ca să maĭ petreacă cîte-va ore de seninătate, în mijlocul copiilor, să maĭ uĭte grijile traĭuluĭ, ce a devenit așa de greŭ, prin urgia dușmanuluĭ neîmpăcat.

Cu toate acestea, era așa de plin de toată puterea și munca, către care-l îndruma înflăcărarea inimeĭ luĭ conștiute de sentimente armînești, că ar fi dorit să le împărtășească și copiilor și soțieĭ și tuturor, tuturor, izbînda ce a avut și frumoasele timpurĭ ce nădăjduim să vie, cînd pășim în spre înjghebarea uneĭ reinvierĭ.

Căcĭ de și suferim, totușĭ prin muncă, vom alunga pustiul din sufletul uneĭ națiĭ întregĭ, ce amenința să se piardă în întuneric.

...Ajuns acasă, vioĭ și surîzător, bate la poartă.

Și ar fi intrat, dacă mîna criminală, a unuĭ ucigător,

---

1) Sub impresiunea atentatuluĭ ce s-a săvîrșit de către grecĭ, în ziŭa de 14 Decembrie 1905 asupra d-luĭ Costi Panu, Președintele întovărășireĭ meseriașilor aromînĭ.

nu i-ar fi dat o lovitură puternică în cap, indeajuns pentru a-l culca la pămînt.

Un strigăt disperat trezeşte pe bieţii copilaşi, care împrejurul focului, îşi făureaŭ plăcute visuri, saltînd de bucurie că a venit colindele.

«...O Crăciunul! Crăciunul—ce bine! ce haine, ce jucării, ne va aduce moş Crăciun!...

— Eu, am vorbit cu Vasile, să pornim de la şcoală, după Colinde.

— Dar vin şi eŭ cu voi, adaogă cel mic... Dar eŭ, nu vă daŭ vouă banii ce-oi strînge şi nici co....

— Ia tăceţi copilaşi, nu cum-va e strigătul tatălui vostru, îi întrerupe, îngălbenită mama...

...O da, şi ce îngrozitor.

...Copilaşii îşi ridică, din lacul de sînge, pe tatăl pierdut, în cruda agonie a morţei.

* * *

....Ce durere de ţintirim. O tăcere lugubră. Cu nici un cuvînt, nu se mîngîie şi ridică durerea casei.

Abia pe afară, bieţii copilaşi mai îndrăznesc, să-şi şoptească; ei încă nu sunt dumeriţi, pentru ce grecii, aŭ omorît pe tatăl lor...

Să-l omoare, chiar, fiind-că e Armîn??

. . . .

...Tîrziŭ, după două zile, de disperate neliniştiri, martirul nostru se redeşteaptă, recunoscîndu-şi prietenii, cu ochii lăcrimaţi, se felicită, că aŭ putut recîştiga pe viteazul lor tovarăş de luptă.

— Nu mai plînge maie (moaşe) că şuchiur [1], că-ţi ascăpă cu bană (viaţă) hislu.

— Cum s'nu plîngu ficiorii a mei, ca sade [2] un hiliŭ feciŭ şi mine sciŭ cite trapsiŭ [3], pîn să'l cresc ca Soarele.

....Ce avură deoşmanili, cu nisu, că-şi vinea imer [4]) acasă, cu pîinea sumţioară, tră mici...

-- Aşa-i maie, nu vezi că şi pe noi, nu ne alasă, di ziŭă, în ziŭă ne amenenţă cu moarte...

— Avegliare [5]) ficiori a mei avegliare.

— Da, da, vrută mamă--isprăvi martirul, cît putem să ne aveglieri, ma lipseasce să bitesim ce am închisit [6]).

— Mult, îi orbi, Dumnezeŭ pe Greci... Ieri, de dimineaţă, îţi intîlnii feciorul mic, al tăŭ Costi, se ducea la şcoală.

Il întreb, unde ai cărţile ficior? El săracul se apropie încet de mine se uită în toate părţile şi-mi şopteşte:

---

1) bine, că dete Dumnezeŭ.
2) numai.
3) trăsei.
4) liniştit.
5) pazire.
6) dar trebue să isprăvim, ce am început.

— Ialã, mă duc la școala, ma di frică mi-ascunșĭ cărțile.
— Di care frică ficĭor?
— ...Di Grec.
...Pănă și el, măralul ficĭor,... are abia 6 anĭ și e micul nostru martir...

. . . .

E mĭezul nopțeĭ. Copiiĭ aŭ adormit în jurul palideĭ căldurĭ a unuĭ mangal [1]).
Și mama, se alipește de eĭ. Doar bĭetul tată, nu-l maĭ încape gîndurile.
...Mîne, încep sărbătorile și copiiĭ meĭ n-aŭ de nicĭ unele ....de zece zile n-am lucrat... Lacrimile 'l podidesc, e întuneric și tîrziŭ.
Se surprind bĭețiĭ părințĭ plîngînd, fie-care, de grija copilașilor nevinovațĭ.
— Eĭ bărbate, liniștește-te, fă-țĭ cruce—să fim mulțumițĭ că aĭ scăpat cu vĭață...
Da, da, așa-ĭ. Dumnezeu, însă să aĭbă în paza sa pe toțĭ Armîniĭ, îngînă martirul și curagĭosul nostru naționalist.
Noaptea se întinde peste tot; se stinge și ceĭ doĭ cărbunĭ, ce le maĭ licăria camera...

*
* *

Și, mișcată de această durere comună tuturor, văd Pindul, acoperit de zabranicul negru, al doliuluĭ ce ne copleșește.
Nu maĭ e icĭ și colo smălțuit de voinicĭunea vigurosuluĭ armîn, l-aŭ lăsat pradă desvoltăreĭ sălbătăcenieĭ greceștĭ.
Și cu el, toate casele însovenite; satele noastre de martirĭ.
Icĭ, într-o colibă, o tînără văduvă, plînge secerarea ĭubituluĭ eĭ soț.
Nevăzută de nimenĭ, înainte de zoriĭ zileĭ, udă cu lacrămile sale, verdeața ce dintr-o mînă Dumnezeĭască, a împodobit mormîntul martiruluĭ romîn.
Alăturĭ, e locul, unde a fost răpus de un glonte mișelesc, venerabilul nostru bătrîn, care deși albit de anĭ, totușĭ era stîlpul țapăn, al tineretuluĭ armîn.
Nu mi se deslipește ochiĭ, de la nenorociţiĭ copilașĭ, care încă așteaptă pe tatăl, ce pornise să le vie acasă.
Eĭ nu știŭ, că a fost omorît pe drum....
— Dar bine mamă, mîĭne e Crăcĭunul și tata nu maĭ vine, și noĭ n-avem haĭne noĭ, să ne ducem la biserică?...

*
* *

E nașterea Mîntuitoruluĭ. Ne putem smulge, de la aceste înduĭoșărĭ, ca să ne înveselim și noĭ?

Dudia

---

1) Jărăgaĭ de cărbunĭ, pușĭ într-un vas de aramă.

Scrisorĭ din Salonic

Din traĭul în Macedonia

Sărună, 21 Fevruar, 1907

Stimate amice,[1])

De data asta îțĭ comunic un caz tipic.

Erĭ s-a prezintat la consultațiile medicale gratuite ale Dispensariuluĭ romîn un tînăr palid, slăbănog, simpatic la figură, cu ochĭ vioĭ agerĭ, cu mustața mijindă. și totușĭ de o statură mică, de o înfățișare de copil ca de 12 anĭ. Domnule doctor, mi se adresează dînsul într-o corectă romînească și într-o cuvîntare răspicată, mă doare la stomah cînd mînînc, deși mînînc puțin de tot, căcĭ n-am poftă de mîncare de fel.—Cum te chiamă drăguță?—D... V.....—De unde eștĭ de fel și unde aĭ învățat romînește așa de bine?—Sînt din Vlaho-Clisura, și am terminat treĭ clase gimnaziale în țară. -De cițĭ anĭ eștĭ mata?—De 21 anĭ.—Dar aci ce facĭ, nu cumva eștĭ la vre-o școală străină, de nu te-am văzut amestecîndu-te cu Aromîniĭ?—Nu sînt la școală. A trebuit să părăsesc școala și țara căcĭ mĭ-a murit tata și m-a chemat aci mama să muncesc. Sînt singurul sprijin și susținător al familieĭ mele, al mameĭ și al suroreĭ mele. Sînt lucrător la Regie.—Ce leafă aĭ pe lună?—Muncesc cu ziŭa și mi se dă 8 piaștri (1 fr. 75) pe zi. Un paltonaș de o coloare nehotărîtă, învechită de vreme, rupt în coate, un guler îngălbenit, o cravată care fusese albă și acum arăta un fel de gălbuĭ murdar, arătaŭ îndeajuns, că aveam în fața mea un eroŭ al munceĭ, un romîn vrednic de tot respectul meŭ.

După ce-l caut și descopăr suferința ce pune capăt uneĭ viețĭ istovite în muncă grea, în lipsă cumplită, petrecută în aer închis, otrăvitor, înfiorîndu-mă în fața neputințeĭ mele de a-ĭ fi de folos într-o boală, la a căreĭ rădăcină stă un răŭ social, îl mîngîĭ cît pot maĭ bine, îl îmbiĭ cu speranța că se va face bine,

---

1) Către A. D. Atanasiu, Iașĭ.

il îmbărbătez, stau la tocmeală cu el cam ce ar putea să mănînce nițel mai bine, îi fac rețeta, și neputînd stăpîni simțimîntul meŭ de frate, îi zic: De ce fugĭ de noi rominii? De ce nu te înscriĭ în breasla romînească?—Să întreb pe ovreiĭ unde lucrez dacă-mĭ dă voe.—Ce aŭ ovreiĭ, cu breasla romînească? N-aĭ nicĭ o grijă.—N-aș putea să mă înlesnesc...—Dar nu-ĭ nevoe de obolul matale, căcĭ lucrătoriĭ nevoiașĭ sînt scutițĭ de orĭ-ce cotizație. Nu cumva sînt pe acolo niscaĭ-va grecĭ?—Cum să nu fie D-le Doctor, stăpîniĭ meĭ sînt grecĭ și m-ar da afară. —De unde aŭ să afle eĭ că aĭ să facĭ parte din breasla noastră dacă nicĭ unul din aĭ noștri nu te-or spune?—Să mă maĭ gîndesc D-le Doctor și să-ĭ spun și mameĭ și pe urmă vin să vă spun.—Unde șezĭ?—La Vardar.

Vardarul e suburbia cea maĭ nesănătoasă, terenul fiind mocirlos.

—Cum de aĭ nimerit aicĭ la Dispensar?—Am văzut firma romînească și am venit ca în casa mea de mîntuire.

Cînd am vrut să-ĭ pun pecetea pe rețetă și să l îndreptez la farmacia Dispensaruluĭ, ca să capate medicamente gratis, sărmanul muncitor s-a rugat blînd să ĭ daŭ rețeta nepecetluită, căcĭ nu primește el cît timp poate munci să i se dea leacurĭ de pomană.

Mĭ-a mulțumit călduros și și-a văzut de treabă.

Impresia mea ca romîn a fost acea a uneĭ amețelĭ morale. Un romîn cu treĭ clase gimnaziale din țară, venit în Săruna, muncitor harnic, deștept, și care e nevoit să-și calce pe inimă, să fugă de romînĭ, pentru ca să poată trăi... e lumina orbitoare a realitățiĭ.

Dr. A. Şunda

NEOLOGISMELE

Am întreprins o luptă hotărîtă împotriva neologismelor, pentru că sîntem convinşi că limba românească este pusă în primejdie; prin năpustirea lor tot maĭ numeroase pe frumosul eĭ trup.

Trebue însă să ţărmurim bine până unde se întinde această primejdie, căcĭ o limbă nu se poate cu totul închide pentru înrîuririle străine, şi este decĭ neapărat a se aşeza oare-care principiĭ care să ne poată călăuzi în primirea saŭ răspingerea termenilor noĭ.

Maĭ întâĭ vom formula regulele obşteştĭ (care bine înţeles ca regule vor putea totdeauna înfăţişa şi excepţiĭ), privitoare la neologismele ce trebue înlăturate, şi apoĭ vom trece la arătarea normelor care să ne conducă la primirea lor.

1) *Cînd e vorba de cuvinte ce însamnă lucrurĭ materiale, la care nu poate fi vorba de nicĭ o nuanţă deosebită de înţeles, va trebui totdeauna răspins cuvîntul noŭ, cînd avem unul cu noĭmă identică în limba românească.*

Aşa nu se va primi *pantă* de oare ce avem *clină*
morb — *boală*
cord — *inimă*.

Cu prilejul acestor două din urmă cuvinte atît de plăcute medicilor noştri şi care umplu toate scrierile medicale româneştĭ, luăm aminte că în franceză cuvîntul *maladie*, din limba obicĭnuită, este acelaş cu însemnarea tocmaĭ a zdruncinăreĭ sănătăţeĭ. Aşa în toate tratatele de medicină franceză, întîlnim rostirĭ ca: *maladies de la peau*, *maladies du foie*, *maladies de la moëlle épinière*. Şi tot aşa şi în limba germană *Leberkrankheiten*, *Herzkrankheiten*. Nu se întrebuinţază un alt termin tecnic şi un altul în limba obicĭnuită, maladie şi krankheit în limbagĭul medical.

Pentru ce la noĭ să se facă deosebirea, să se primească cuvîntul de *morb* în limbajul cel nobil al ştiinţeĭ medicale ĭar boală să rămîĭe bun numaĭ pentru graĭul cel de rînd? Pentru ce?

Tot aşa şi cu *cord*.

De asemenea:

Ar fi a se inlătura	*pasager*	de oare-ce avem	*călător*
	banda	—	*ceată*
	bijutier	—	*giuvaergiŭ*
	navetă	—	*suveĭcă*

In privirea acestuĭ din urmă cuvînt se spune adese-orĭ, că cineva *face navetă între un loc și altul.* Rostire absolŭt neîndreptățită.

Navette franceză este în totul acelaș cu *suveĭca* romînească, fără cea maĭ mică deosebire de înțeles. Insamnă tot acelaș instrument întrebuințat în țăsătorie. Pentru ce dar să nu se zică *fac suveĭcă între Iașĭ și Bucureștĭ.*

Dar această rostire așa tradusă de pe franceză nu ar corespunde spirituluĭ limbeĭ romîne. Romănește trebue spus: fac *pe* suveĭca între Iașĭ și B., după cum se spune fac *pe* prostul, fac *pe* hitrul, adică face așa cum face prostul saŭ hitrul, și decĭ fac și eŭ cum ar face suveĭca ce s'ar repezi din Iașĭ in Bucureștĭ și vice-versa.

Alte cuvinte din multe nenumarate care însamnă lucrurĭ materiale și pentru care nu se poate afla nicĭ un temeiŭ pentru un împrumut străin ar fi:

creĭon	=	*plumb*
jurnal	=	*ziar*
imprimerie	=	*tipografie*
abator	=	*tăetoare*
ablutie	=	*spălare*
vapor	=	*abur*

Să se lese neologismul vapor pentru *bateau à vapeur.*

cupru	=	*aramă*
lingerie	=	*rufărie*
jupă, jupon	=	*fustă*
sentură	=	*cingătoare*
supieră	=	*castron*

și alte nenumărate.

Se înțelege că atuncĭ cînd lucrul material a fost introdus de la străinĭ odată cu numele lor putem să primim și pe acesta așa vom zice: *pantalon, corset, frac, manșon, cupeŭ, carton, compas, echer, lampă, canapea, marină, marinar* etc.; dar unde avem și cuvinte romîneștĭ vom prefera pe acestea. Așa în loc de:

candelabru	=	*policandru*
fotoliŭ	=	*jeț* saŭ *jilț*
landoŭ	=	*caretă*
coral	=	*mărgean*

Trebue decĭ totdeauna să alegem cuvîntul care însamna o noțiune materială pe cît se poate din sfera limbeĭ romîne și numaĭ unde nu-l aflăm să punem termenul străin.

(Urmează) **A. D. Xenopol**

Privelişti şi datinĭ populare în Moldova

(Urmare)

Păpuşele sînt făcute de peticĭ cu care se învăleşte un beţişor lung, şi reprezintă diferite chipurĭ. Ele sînt puse în mişcare printr'o sfoară trasă de păpuşar şi vorbesc prin gura acestuia. Păpuşele sînt purtate pe stradă într'un cosciug, ele îşĭ daŭ reprezentaţiunile lor într'un mic teatru, făcut din scîndurĭ, numit *Lada păpuşelor*, care e împodobită cu hârtie colorată şi poleită, şi tapisată cu piele de ĭepure. In lada păpuşelor de obiceiŭ ard doŭă luminărĭ şi e purtată de doĭ păpuşarĭ, după cum se vede în figura aicĭ alăturată.

Din spusa bătrînilor, în timpurile maĭ de mult, a trăit un păpuşar în Iaşĭ *Vasile Dragan*, care avea de tovarăş pe *Ilie Păpuşarul*, cunoscuţĭ ca ceĭ maĭ de samă.

Pe lîngă păpuşarĭ, maĭ merge şi un lăutar cu scripca, care cîntă din cînd în cînd, o arie cunoscută, numită *cîntecul de la păpuşĭ*[1]). Păpuşarii mergînd pe stradă strigă:

Păpuşĭ! păpuşĭ!

saŭ:

Păpuşĭ, păpuşĭ de la Huş,
Cu capul cît un căuş!

saŭ:

Păpuşele franţuzeştĭ
Tot să staĭ să le priveştĭ!

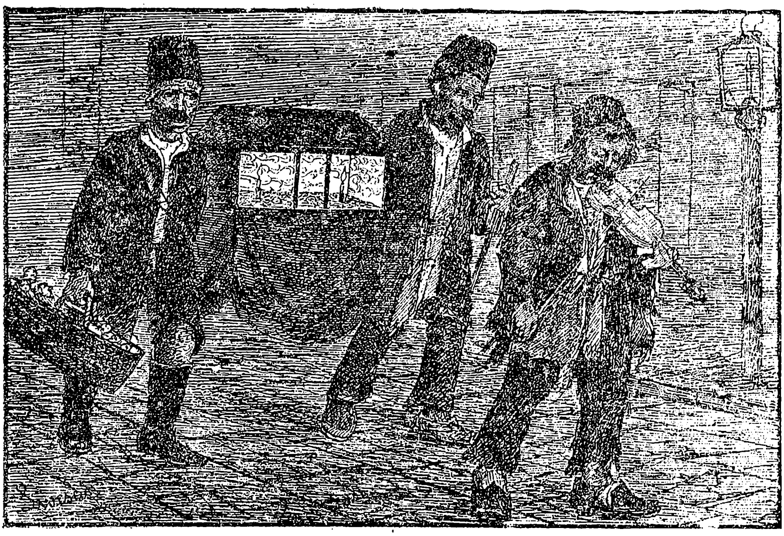
Păpuşele chemate să joace şi ele reprezentaţiunea lor, intrînd în casă, păpuşarul întreabă pe ceĭ de faţă, cum vor eĭ să joace păpuşele, *pe uliţă* orĭ *pe ludiţă*, saŭ: *deadreptul, orĭ pe în-*

---

1) Acea arie am publicat-o în al meŭ: *Almanah musical*, pe anul 1876 pag. 58.

cunjuratele, *cu perde* saŭ *fără perde*, cu alte cuvinte, vreaŭ *expresiunĭ cuviincioase* orĭ *obscene*. Rămîne decĭ acuma numaĭ la gustul celor ce plătesc a se pronunța, orĭ pentru una, orĭ pentru alta.

Nimene până acuma în Moldova n'a dat la lumină *jocul păpușilor*. Noi pentru prima dată il publicăm aicĭ, așa după cum l'am auzit în Iașĭ, sînt acum 31 de anĭ, din gura păpușaruluĭ Ioan Hangan[1]). Păpușele sînt 17 la număr, și anume:

1) Un cĭoban.
2) O oaĭe.
3) Un țigan cu dairaŭa și cu un urs.
4) Vasilache țiganul.
5) Fata Ilenuța.
6) Fata Ciubăroaieĭ
7) Gacița, femeĭa luĭ Vasilache țiganul.
8) Un cioclu.
9) Un turc.
10) Un cazac.
11) Un dascal de la biserică.
12) Jupînul Leĭba Badragan.
13) Un drac.
14) Un calic.
15) Un șoarec.
16) O mîță.
17) Napoleon Bonaparte.

(*Urmează* T. T. Burada

---

1) In Valahia jocul păpușilor așa după cum se obișnuește a se juca acolo, s-a publicat în: *Poesiĭ populare romîne*, de G. Dem. Teodorescu. Bucureștĭ. 1885 pag. 50.

Limbă frumoasă

Maiestatea Sa Regele a ținut cu prilejul comisiunei Camerei însărcinate a-i înmîna răspunsul la mesaj, din sesiunea trecută, una din acele cuvîntări cu care de atîția ani îmbogățește mereŭ cugetarea politică. Nu știĭ ce să admirĭ maĭ mult în această cuvîntare; căldura înviitoare a ideilor saŭ frumuseța formeĭ. Noĭ o reproducem ca una din cele maĭ desăvîrșite pilde de limbă românească neaoșă și curată.

Domnule președinte,
Domnilor deputațĭ,

«Primesc cu bucurie adresa Camereĭ deputaților.

Această bucurie este cu atît maĭ vie, pe cît de mare Mi-a fost părerea de rău că iarăși M'am văzut împedicat de a veni însu-mĭ în mijlocul Reprezentațiuneĭ Naționale.

Gîndul Meŭ cel d'întîiŭ este de a mulțumi din adîncul inimeĭ pentru bunele urărĭ de sănătate ce Mi-aŭ venit de pretutindenĭ și pentru sentimentele de ĭubire ce cu atîta căldură sufletească și într'un singur glas Mi le arată Camera cu prilejul încheereĭ serbărilor jubiliare.

La aceste mult prețuite mărturisirĭ ale dragosteĭ poporuluĭ Român, care încununează în chip așa mîngîetor o viață întreagă de lupte și străduințe comune pentru binele obștesc, răspund prin o nemărginită recunoștință.

Împărtășesc în totul dreapta Domniilor Voastre mîndrie pentru minunatele rezultate și îmbucurătoarele învățăminte ale expozițieĭ noastre naționale, care va rămînea una din cele maĭ mărețe manifestărĭ ale voințeĭ noastre nestrămutate de a dobîndi, prin muncă, un loc de onoare printre națiunĭ și de a așeza mărire țăreĭ pe temeliĭ trainice și sănătoase.

Nu maĭ puțin Mă bucur de anul mănos pe care l-a dăruit Dumnezeŭ holdelor noastre, precum și de starea înfloritoare a finanțelor Statuluĭ, care va permite prudente îmbunătățirĭ în diferitele ramurĭ ale administrațieĭ și maĭ cu seamă va înlesni o ușurare a sarcinelor ce apasă asupra păturilor sarace și muncitoare. Tot ce vețĭ face întru acest sfîrșit, ca și măsurile de bună îndrumare de care sunteţĭ preocupațĭ pentru sporirea și propășirea vieţiĭ economice țărăneștĭ, vor contribui puternic la întărirea stumpeĭ noastre Românii.

Vă mulțŭmesc încă odată, domnilor deputațĭ, în numele Regineĭ, al Meŭ, al FamilieĭMele, pentrŭ caldele urărĭ ce Ni le ațĭ adus».

Cît a trebuit să ne doară cînd față cu asemenea arătărĭ ale cugetuluĭ Suveranuluĭ, augusta Sa soție M. S. Regina crede nimerit a publica îmbucurătoarea știre după mersul spre bine a M. S. Regeluĭ în limba germană în Bukarester Tagblatt, ca și cînd această veste, după care tremura inima întreguluĭ nostru popor, ar fi interesat numaĭ pe germaniĭ din Regat, ca si cînd poporul romîn ar vorbi și înțelege în totalitatea luĭ limba germană.

STUDII FILOLOGICE

XII

ELEMENTE GRECEŞTI ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Cĭob. Cĭobă. Cĭobacă. Cĭubană. Cĭubeĭcă. Cĭuvanĭŭ. Cĭuvee. Cĭoherse. Beanc. Cĭorb. Cĭupă. Cĭopîrlac. Piteĭcă. Cĭopăţesc.

dr. *čób* vas, oală (Damé) 'hîrbă, oală de florĭ' (Viciu 30), hîrb, sfărmătură, bucată dintr-un vas, *čóbâ* 'un vas de lemn spurcat' (Viciu 30), *čobákâ* nacelle creusée dans un tronc d'arbre (Damé), mr. *čubánâ* 'lingură mare de lemn, găvan, polonic' (Dalametra), dr. *čubéĭkâ* pipă (Damé), dr. *čuvánĭŭ* 'covata în care se spală haĭne' (Viciu 26), mr. *čuváńŭ* 'hîrb, ghivecĭŭ pentru florĭ' (Papahagi), 'vas ordinar de pămînt, ţucal' (Dalametra), *čuvée, čuvéĭ, čuvắĭ* 'vase de stînă de tot soĭul: găletĭ, budăĭe, budăcĭ, ceaune, căldărĭ, bărbinţĭ, etc.' (Şez. II 187), *čuvéĭ* 'lucrurĭ de gospodărie' (Şez. IX 153), *čohérse* 'tot ce aŭ cĭobaniĭ la tirlă' (Viciu 30), *bĕắk* pl. *bĕắkurĭ* 'orĭce frînturĭ de oale, de blide, ş. a.' (Viciu 18), *čórb* 'vas stricat şi gol' (Şez. II 187), *čúpâ* 'covăţică, trocuţă, în care scaldă copiiĭ micĭ' (Viciu 31), 'troacă în care spală haĭne, săpunesc' (Viciu 32), *čopîrlák* prepeleac, par în care se pun oale, vase, fin, ş. a. (Şez. VII 124), *téĭkâ, pitéĭkâ* 'cintarĭŭ împletit din aţe, storĭ, spre a duce în el hîrbul cu mîncare la cîmp' (Viciu 67), *čopâţésk* cĭocîrtesc, taĭŭ în bucăţĭ mărunte.

Et.: *čórb*>*čób*+*hírb*, *bĕắk*>**čobĕắk*>*čób*; *čóbâ* este un feminin recent dela *čób*; prefacerea luĭ *b* din *čób* în *v* din derivatele *čuvánĭŭ*, *čuvée*, şi în *h* din derivatul *čohérse* este de dată

recentă; *ţčĭkâ>pitčĭkâ>*čupitčĭkâ>čúpă* + *-ete* + *-čĭkâ*, *čopîrlák* şi *čopâţésk>*čóp=čób*, însfîrşit *čób* şi *čúpâ* sînt *c y p u s, *c y p a =gr. *κόπος, κόπη creux, cavité, cf. şi κόμβος creux, enfoncement, fond d'un vase, κόμβη vase creux, tel que coupe, tasse, vinaigrier, saucière, sac, poche, besace. Pentru un asemenea dublet, cf. *stúp* şi *štiób>*s t u p u s*, *s t y p u s=gr. στύπος (Arhiva XVII 356).

Copae

dr. *kopáie*, mr. mgl. *kupáńe* albie, căpistere, mr. *kupîńát* adîncos, săpat adînc (Dalametra).

Et.: c u p a=κόπη creux, cavité+ *-áie*. În mr. şi mgl. *ń* este epentetic, orĭ provenit prin contaminaţiia luĭ *-áie*+ *-ánâ*. Cuvîntul formează acelaş familie cu *čób* şi *čúpâ*.

Corcan

dr. *korkán* (Dicţionar bănăţean circa 1670), *krõkán*, *klõkán* (Popovicĭ, Rum. Dial. I 165), *krõkắŭ*, *krõk* (Ţiplea, Poez. Pop. 108), *krũk* (Popovicĭ, ib.) corbeau, *krõkânésk*, *klõkânésk*, *klõkâćsk* croasser, *krãkắŭ* 'om care crăĭniceşte, craĭnic' (*Crancăŭ* zice munteanul pădurarilor şi plăeşilor boereştĭ carĭ-l chĭamă la «boeresc», făcînd o gură cît o şură. Şez. II 225).

Et.: *krõkán*, *klõkán>korkán* prin metateza luĭ *kor-* în *kro-* şi prin epenteza luĭ *n* (anticipare asupra luĭ *n* din *-án*), *korkán* >κόρακ-ς κόρακ-ος + -á n, *krõkắŭ* este derivat din **krõkâćsk*, orĭ chĭar din *krõk*; *krõk*, *krũk* sînt derivate imediate din **krõkâćsk*, *krõkânésk*, *krãkắu>krõkắŭ*, pentru al căruĭ înţeles metaforic cf. fr. *corbeau* maltôtier, exacteur. Pentru prefacerea luĭ *kr-* în *kl-*, cf. *klõãbă>krõãbâ>*c r u m b a* (Arhiva XVIII 36). Francezul *croasser* este şi el de aceĭaş etimologie.

Mărăcine

dr. *mârâčínâ*, *mârâčíne*, *mârâčúni* (Gaster, Chrestom. Glos.). mr. *mârâţínâ*, *čúnu* (Mihaileanu), mgl. *mârâţínâ*, *mârţín* épine, broussailles.

Et.: lat. **muricína=*murícina* orĭ **myricina*=gr. μυρικίνη de bruyère, adĭectiv dela μυρίκη tamaris(arbuste), bruyère et autres petits arbrisseaux qui croissent dans les landes. Schimbarea de accent a putut avea loc chĭar în latina populară supt influenţa sufixuluĭ -i n a. Forma *mârâčíne* e născută prin analogiĭa unor

cuvinte ca *rušine*, *cârbúne;* ïar *mârâčúni* prin analogiïa unuï cuvînt ca *tâčúne;* în sfîrșit *čúnu* este o formă masculină scurtată.

Mïeriŭ

dr. *miïeríŭ*, *miríŭ* albăstriŭ, *mńeríŭ*, *mńéru*, *ńéru* albastru, vînăt (Weigand, Jsb. VI 20).

Et.: scurtare din **čuńéru*>lat. *c y n e u l u s, *c y n e i l u s, diminutiv dela c y n e u s bleu foncé, bleu azuré, κυάνεος bleu, d'un bleu foncé, bleu noir. κυανός bleu, azuré, noir.

ELEMENTE LATINE IN LIMBA ROMÎNA

Cotilesc. Cotrobăesc. Cocïobăesc. Scotocesc. Scocïorăsc.

dr. *kotilésk* caut (*Cotilire* -umblare după mîncare prin blide, ochirea și mișcarea obïectelor prin casă: ce tot *cotilești* pe-acolo? Săghinescu, Vocab. rom. 50), *kotrobâésk*=*kočobâésk* 'caut ceva prin casă maï ales' (Săghinescu, ib. 49), *kotrobâésk* caut (*Cotrobăit*—caută ceva făcînd hodorog. *Cotrobăește* cu lingura prin oale, cătind carne. Șez. IX 152), *kočobâésk* caut (*Cocïobăește*—caută prin toate părțile. Șez. IX 150.—*A cocïobăi—a scotoci* prin toate ungherele, a umbla prin cocïoabe. Șez. V 58), *skotočésk*=*kočobâésk* (Șez. V 58), caut și scot un lucru de unde-ï ascuns (*Scotocește*—scoate din fund ce-a maï rămas. Șez. IX 150), *skočorásk* caut și scot un lucru de unde-ï ascuns (*Scocïorăște* -caută și scoate de unde-ï ascuns. Șez. IX 150).

Et.: *kotilésk*>c o t=c a u t+-i l (-i l l o)+ -é s c, *kotrobâésk*> **kotobâésk*>c o t=c a u t+ -o b+ -â é s c, *kočobâésk*>**kotsïobâésk* > c o ț ï=c a u ț ï+ -o b+ -â é s c, *skotočésk*> **skotičésk* > lat. *e x c a v i t o+ -i c(-i c o)+ é s c, *skočorásk*> **skótsï* = **skót*> lat. *e x c a v i t o+ -u r(-u l o)+ -é s c. Prin etimologie populară *skotočésk* a fost pus în legătură cu verbul *skót* și *kočobâésk* cu substantivul *kočóábâ* 'casă foarte rea, tupilată si puțin încăpătoare, sămănind maï mult a coteț pentru vite' (Șez. V 58).

Cotramțî. Cotreanță. Treanță. Dreanță. Zdreanță. Catrință. Catrafuse. Catalfoase. Bodroanțe.

kotrámțî 'straïŭ vechïŭ și distramat' (Șez. II 224), *kotrĕáțâ*, *kotróáțâ*, *trĕámțâ*, *trĕáțâ*, *drĕáțâ*, *zdrĕáțâ* loque, haillon, guénille, *kotrîțâ*, *kotrîțâ*, pestelcă (Weigand, Jsb. III 318 b), *kotrîțâ*, *ko-*

trîţâ, krâtîţâ şurţa dinainte (Viciu 37), *katrîţâ* tablier, cotte, jupe de paysanne (Damé), *kretîţâ* tablier qui forme la partie postérieure du costume des paysannes (Damé), *katrafúse* bagaj, *katalfŏásî* 'rămăşiţĭ de tot felul de lucrurĭ aruncate fără nicĭo noĭmă' (Şez. II 185), *bodrŏăţe=katrafúse* boarfe, haĭne vechĭ şi stricate.

Et.: *trĕámţâ, trĕăţâ, drĕăţâ, zdrĕăţâ*>lat. t r a m a trame, tissu+ -*'iţâ, kotrámţî, kotrŏăţă, kotrîţâ, kotrîţâ, kâtrîţâ, krâtîţâ, kretîţâ, katrîţâ*>c o t o r+t r e a m ţ ă, *katrafúse*>**katrafŏáse*> *kotrámţî+rufŏáse*+etimologiĭa populară cu *fúse*, *katalfŏásî*> **katrafŏáse*, *bodrŏăţe*>*bŏárfe* vechiturĭ, haĭne vechĭ şi stricate+ *kotrŏăţe*. Pentru alunecarea înţelesuluĭ, cf. it. dial. *sdrám* sdruccio, sdrucitura, rottura forte d'abiti o panni, *sdramá* sdrucire, rompere molto abili o panni>*d i s t r a m a r e>t r a m a (Schuchardt, Zeitschrift für roman. Phil. XXX 747).

Căvan. Covată.

dr. *kâván* plateau d'une balance (Hasdeu, Cuv. I 272), *kovátâ* maie, huche, auget, mr. *kuvátâ* 'farfurie de lemn obişnuită la păstorĭ' (Papahagi), *kavátâ, kuvátâ, guvátâ*, 'vas de lemn, covată, strachină de lemn' (Dalametra), *kuvîtíkâ* 'covată mică' (Dalametra), mr. *kuvutós* 'găunos, săpat' (Dalametra), dr. *kovâţít* creusé, fait en creux (Damé).

Et.: *kâván*>**kâŭán*>lat. c a v u s+ -á n, *kuvîtíkâ, kuvutós* >*kuvátâ, kovâţít*>*kovéţĭ*=pl. dela *kovátâ*, în sfirşit *kavátâ, kovátâ, kuvátâ*> **kâŭátâ*>lat. c a v a t a, *guvátâ*>*g a v a t a=c a v a t a. Pentru *v*>*ŭ*>*v*, cf. numeroase exemple în Arhiva XVIII 38.

Depărez

dr. *depârĕz* 'a feri, a înlătura cu mînile orĭ cu picĭoarele tot de pe lingă orĭ de pe tine, şi apoĭ a purta mînile orĭ picĭoarele degĭaba prin aer' (Şez. II 225).

Et.: lat. p a l o r aller ça et là, errer, courir en désordre, être dispersés, cf. p a l a n s qui s'égare, égaré, perdu, éperdu.

Fitalyŭ

mr. *fitál'ŭ* 'epocă în care fată oile şi caprele' (Papahagi), 'fătătură, timpul fătatuluĭ la oĭ, capre, etc.' (Dalametra).

Et.: lat. *f e t a l i u m, cf. f e t a l i a fêtes de la naissance.

Ghĭoagă

dr. *gĭŏágâ* măcĭucă, mr. *kl'ŏágâ, gl'ŏágâ* caţă.

Et.: **kĭógâ*, **kĭáŭgâ*>*c l a v i g a, dela c l a v a bâton noueux gros bâton, massue.

Gînflu. Ingînf. Gîfîĭŭ.

dr. *gîflu, îgîf* gonfler, exciter (Goroveĭ, Cimiliturĭ 74; Şez. VI 99), *îgîf* se rengorger, *gîfîĭŭ* haleter.

Et.: lat. g o n fl o = c o n fl o souffler, exciter. Micile deosebirĭ fonetice sînt datorite disimilaţieĭ şi diferenţieriĭ. Puşcariu, Wörterbuch No. 855 nu înregistrează decît înţelesul metaforic al luĭ *îgîf*.

Guruny

mr. *gurúń* porc.

Et.: **gruń*>lat. *g r u n n i u s care grohăeşte, dela g r u n n i o grohăesc, de unde mr. *gruńédz*.

Lîneţî

lînéţî 'tot soĭul de lînurĭ, maĭ ales de culoare' (Şez III 70).

Et.: lat. l a n i c i a lainage, toison des moutons.

Mîndată

mr. *mîdátâ* ştire, comision.

Et.: lat. m a n d a t a,* -ae charge, commission, mandat.

Mostru

mr. *móstru* monstru (Papahagi), 'urît, necuviincĭos, se uzită numaĭ la supărare şi se aplică numaĭ la om' (Mihaileanu).

Et.: lat. m o n s t r u m.

Nĭac. Nĭat.

mr. *ńák, ńát* 'prunc, copil mic' (Dalametra).

Et.: mr. *ńík* mic+*nát* 'prunc, copil mic'.

Neĭos

dr. *neĭós* Decembre (Alecsandri, Poez. Pop.[2] 34).

Et.: **néĭŭ* >lat. n i v e u s de neige (scil. m e n s i s)+ -ó s orĭ chĭar *n i v e o s u s = n i v o s u s abondant en neige, plein de neige, mêlé de neige, cf. *nĭgáŭ* idem (Damé T. Glosar 42) >*nĭg* neiger.

Pupu

mr. *púpu* 'copil micuţ, drăgălaş, împodobit ca o păpuşă' (Dalametra).

Et.: lat. p u p u s petit garçon.

Răcoare

dr. *râkŏóre*, mr. *ar(â)kŏóre* fraîcheur, air frais.

Et.: lat. *r e c o r * r e c o r i s, substantiv dela r e c -e n s rece.

Restel. Rosteĭŭ. Roşchĭŭ. Roştine. Lost(ur).

dr. *rostéĭŭ*, *roštéĭŭ* zăvor, mgl. *lóst*, *lóstur* zăvor, mr. *lóstru* 'pîrghie, drug de fíer', *lóstur* 'sirtu, strangu, drug de fíer saŭ de lemn, cu care se închee uşa, poarta' (Dalametra), mgl. *lŏástâ* cĭomag, bîtă mr. *lâstŏárkâ* prăjină (Papahagi, Not. Etim. 29), dr. *róškĭu* (pronunţarea?) 'un pălan de laţurĭ' (Viciu 74), dr. *roštine* (accentul?) 'nuelele de îngrădit, din care se fac de exemplu coşurĭ de car şi fundurĭ de car, mlădiţe de curpăn' (Viciu 74), dr. *râstél*, *râstéĭŭ*, *râstéŭ*, *restél*, *restéĭŭ*, *restéŭ* 'un băţ ce închide gîtul boulul în jug'.

Et.: lat. r o s t r u m plisc, vîrf ascuţit. În formele *rostéĭŭ*, *restéĭŭ* disimilaţiĭa a provocat dispariţiĭa luĭ *r* final din prototip; în *lóstru*, *lóstur* disimilaţiĭa a provocat prefacerea luĭ *r* iniţial în *l*; în *lóst* disimilaţiĭa a provocat şi prefacerea luĭ *r*- în -*l* şi dispariţiĭa luĭ *r* final; pentru formele *lŏástâ*, *lâstŏárkâ* nu e nevoe numaĭdecît de *rostra*, ele s-aŭ putut naşte şi pe terenul romînesc, caşi diminutivele *râstél*, *restél*; pentru *š* din *roškĭŭ*, *roštine*, *roštéĭŭ* nu e nevoe numaĭdecît de *rostellum*, ele s-aŭ putut naşte şi pe teritorul romînesc prin analogiĭa unuĭ plural **róštĭ*; observăm însfîrşit prefacerea luĭ *o* neaccentuat în *â* şi *e* (*rostrum-râstél*, *restél*). Pentru alunecarea înţelesuluĭ, cf. *čókâ* 'cuĭul cîrliguluĭ dela fîntînă [în care] se agaţă vasul cînd trag apă' (Viciu 30), *čokoróĭŭ* 'cîrlig de fier cu coadă de lemn cu care trag lemne' (Viciu 30), *čokîrlíe* 'o nuĭa cu gînj la un capăt, pe care plutaşiĭ o anină în cuele dela cîrmă spre a opri pluta' (Şez. II 23), toate dirivate dela *čók* plisc, apoĭ *klobăţ* plisc, cĭoc, dar şi 'cuĭul dela cîrligul de scos apă '(Viciu 33)> **čoklobăţ* >*čók*, *kîrlibŏţ* 'cuĭul de lemn saŭ de fier în capetul cîrligu-

luĭ cu care scot apă din fîntînĭ' (Viciu 26) >*kîrligóŭŭ*+**klobăţ*, *kokîrlă* 'un lemn îndoit în forma de cîrjă' (Sez. V 58) >**čoko-kîrlă*>*čók*+ ·*ok*+ ·*îrlă*.

Sînt împrumutate din romîneşte: bulg. *lost* zăvor, ngr. λοστός drug, zăvor, alb. *l'os* proptea, drug, cĭomag, ung. *rostély* rosteĭŭ.

Sălciŭ

dr. *sălčĭŭ* puţin sărat (despre apă), fără gust.

Et.: lat. *s a l (i) c u s dela s a l sare + ·i ŭ.

Uin. Uină. Uirescu.

mr. *uin* de oae (despre lapte), *uină* mulţime de oĭ, *uirésku* de oae, care paşte împreună cu oile.

Et.: *uin*>o v i n u s, *uină*>o v i n a (scil. c o p i a), *uirésku*> o v i l i s de oae.

Zgîesc

dr. *zgîésk*, mr. *zgărlésku*, *zgîrlésku*, dr. *zgáur* (Viciu 77) écarquiller les yeux, mr. *zgarlĕáŭŭ* 'persoană cu ochiĭ holbaţĭ, zgîiţĭ' (Dalametra).

Et.: lat. *e x c a v e o, *e x c a v i l o, *e x c a v u l o, propriŭ zis 'scot ochiĭ afară din cavitatea lor'.

G. Pascu

DOCUMENTE

Cîte-va inscripţiuni

Prin stăruinţa arhiereuluĭ Narcis Creţulescu, stareţul M-reĭ Neamţ, s-aŭ cules cîte-va inscripţiunĭ de la sfintele mănăstirĭ Secul şi Neamţ,—inscripţiunĭ datate de maĭ bine de de 600 anĭ, privitoare la istoria bisericească şi naţională, care servesc pildă documentelor harăzite în acest scop.

Arhiereul Narcis Creţulescu m-a încredinţat că aceste inscripţiunĭ neculese încă de nicĭ un căutător de inscripţiunĭ, nu sînt cunoscute de cît doar de ceĭ cîţĭ-va trecătorĭ ce rătăcesc în zilele de vară prin pusnicia Seculuĭ şi, printre aceştia mulţĭ necunoscînd şi nepŭtînd bucherisi caracterele vechĭ, trec pe lîngă tabletele lor, fără a le da nicĭ o ochire.

Iată-le :

Epitaful luĭ Ştefan-Vodă cel bătrîn

«Acest mormînt l-aŭ înfrumuseţat Ioan Ştefan Voevod, cu mila luĭ D-zeŭ, domnitorul ţăreĭ Moldoveĭ, fiul luĭ Bogdan Voevod. Unchiul săŭ Ştefan Voevod, fiu bătrînuluĭ Alexandru Voevod, pre care l-aŭ omorît Roman fiul luĭ Ilie Voevod, în 6955 (1447), luna Iulie 13 şi s'aŭ înmormîntat în M-rea Neamţuluĭ în 16 zile».

Biserica Sf. Gheorghe din ograda M-rei Neamţ

«Istoria aceteĭ bisericĭ e aşa : pe acest loc aŭ existat altă biserică între 1367—1472, anume biserica „Inalţarea". De la 1472—1540 o cuhnie; de la 1540—1720 Alnxandru Cornea Vodă face trapeză, cuhnie, cămărĭ. De la 1720—1722 Elena Cantacuzino a prefăcut trapeza în paraclisul Sf. Gheorghe. La 1740 i s'aŭ dat moşia Tămpeştĭ de Iordachi Cantantacuzino. La 1794 se restaurează de Vasile Harpa tot cu hramul sfîntuluĭ Gheorghe. La 1826, o rezideşte din noŭ stareţul Dometian. după cum este de faţă. La 1862 a ars şi la 1865 stareţul Timofteĭ a înoit-o după planul luĭ Dometian.

La 1902, monahul Ioachim Filipovicĭ în Iulie şi August a

făcut soclul de piatră cioplită, împrejurul bisericeĭ Sf. Gheorghe, spre pomenirea sa. A desființat de aicĭ și hogeagul[1]) cel proverbial, făcut de starețul Timofteĭ, în ciuda luĭ Brodel arhitectul».

Panaghierul de la M-rea Neamț

«Ioan Ștefan Voevod, cu mila luĭ D-zeŭ, domnitorul țăreĭ Moldoveĭ, fiul luĭ Bogdan Voevod, a făcut acest panaghier la sfînta M-re Neamț, în anul 7010 (1502) luna Dechembrie 18».

Inscripția de la M-rea din Cetatea Neamțului

«Această M-re o zidi Petru-Voevod în anul 7038 (1530) și s-aŭ îngrădit cu zid după moartea luĭ, de doamna luĭ Elena și cu fiiĭ lor Ioan, Ilieș Voevod, Ștefan și Constantin, în 7058 (1550) luna Septembrie 4».

Inscripția S-tului Aer din M-rea Secul

«Acest aer, închipuirea Dumnezeescululuĭ trup, a Domnuluĭ nostru Isus Christos, s-aŭ făcut de robul luĭ D-zeŭ, Nestor Ureche, mare vornic al țăreĭ de jos și Cneghina luĭ Mitrofana și l-aŭ dăruit D-zeescululuĭ lăcaș din noŭ zidite sale mănăstirĭ ce se numește Secul, unde este hramul Tăerea cinstuluĭ cap al sfîntuluĭ, slăvituluĭ prooroc și botezătorul Domnuluĭ Ioan pentru mîntuirea sufletelor sale, ale părinților și fiilor săĭ. In zilele bineluĭ credincĭosuluĭ și de Chistos iubitoruluĭ nostru Simeon Moghilă Voevod domnitor pămîntuluĭ Moldoveĭ.

Anul de la Adam 7116, ĭară de la Christos 1608. Acest aer a fost furat de la Turcĭ la anul 1821 și găsindu-l creștiniĭ de vînzare în Constantinopole, l-aŭ rescumpărat și l-aŭ înturnat ĭarășĭ la Secul. Aerul cusut de însășĭ mîna ctitoreĭ Mitrofana, cu mărgăritare și pĭetre scumpe, cusut în Mănăstire, în pragul despre nord, cu ajutorul rudelor sale, împreună cu alte odoare pentru M-rea lor Secul.

Aerul a fost înstrăinat de Mavrocordat Vodă, apoĭ prin Grigorie Alexandru Ghyka Vodă dat înapoĭ la M-re, la 1766 Octombrie 18».

Rudolf Suțu

---

1) Hogeagul desființat a servit mult timp ca țintă copiilor care neavînd ce face ceva maĭ bun, aruncaŭ cu praștia pĭetre ce desbrăcaŭ zi pe zi bietul hogeag, care în sfîrșit din mila monahul Ioachim, fu cu totul desființat. *Nota Aut.*

2) Să se observe că și astăzĭ încă este discuțiune asupra existăreĭ uneĭ ast-fel de mănăstirĭ în Cetatea Neamțuluĭ. *Nota Aut.*

DARI DE SAMA

EXPOZIŢIA DIN BUCUREŞTI
ROMÂNIA

Mielvoaque. Expoziţia din Bucureştĭ în „Moniteur des exposants français"

(Urmare [1])

România a triumfat şi a trăit şi, după maĭ mulţĭ anĭ, conştiută de toate silinţele şi de toată a eĭ muncă, cu prilejul uneĭ sărbărĭ solemne, ea şĭ-a încuviinţat cite-va ceasurĭ de odihnă pentru a-şĭ da samă de lucrul săvîrşit. Ca un om care ştie că treburile iĭ merg bine şi care găsind bucurie a se convinge de această stare, îşĭ face inventarul bogăţiilor sale, şi asămălueşte bilanţul săŭ de la început cu acel de faţă, aşa şi România a vrut să-şĭ dea plăcerea de a-şĭ cunoaşte situaţia sa economică şi socială, şi ĭată pentru ce a făcut expoziţia jubilară.

Nu găsim în adevăr asemăluire maĭ bună; căcĭ, băgaţĭ bine de samă: expoziţia din Bucureştĭ nu a avut un caracter internaţional; nu este nicĭ macar o expoziţie a ţărilor vecine balcanice, ale căror capitală ar fi putut să reĭasă, cum şi este în adevăr. Este o expoziţie la care ea a poftit provinciile eĭ, pentru a se lumina şi a lumina întreaga rasă românească asuprea eĭ însăşĭ.

In adevăr menirea este nobilă, şi opintirea este nemăsurat de mare pentru acest simplu rezultat. Dar Românul este bogat şi generos. El nu prea ştie, în vĭaţa luĭ, să se lipsiască de o bucurie pe care o doreşte, cînd ea nu-l costă de cît banĭ. El va crede poate, că a-şĭ dovedi el însuşĭ că vrea şi că poate avea mîndria, merită cheltuĭala ce s'a făcut, şi în adevăr nu greşeşte. El a pus increderea în el insuşĭ şi, prin această încredere, patriotismul săŭ a sporit. Poporul s'a cunoscut, şi aceasta este un rezultat; căcĭ nu este popor în lume care să se cunoască maĭ puţin!

Dar străiniĭ pot să simtă o părere de răŭ, că eĭ nu aŭ fost poftiţĭ la această sărbătoare cu maĭ multă îngrijire; că RomâniĭI să nu fi prins acest prilej spre a le arăta ţara lor. Ce! Oare amintirea trecutuluĭ este încă prea prea proaspătă, şi de aceea ci el să fi avut aşa de puţină încredere în vremile de faţă? Lipsitu-le-a îndrăzneala de a se pune la înălţimea altor popoare, acele maĭ marĭ lor pe care le-aŭ cunoscut puternice, desvoltate, şi înaintea cărora obrazul li se înroşia de propria lor stare, cînd se duceaŭ să le cumpere învăţăturile şi să se întocmească după pildele lor? A fost oare frica judecăţiĭ europene?

---

1) Vezĭ No. 3 Arhiva pe 1907.

In adevăr, a fost prea multă modestie. Nu era nevoe de ea ; căcĭ această încîntătoare expoziţie putea primi pe toţĭ vizitatoriĭ, orĭ cine ar fi fost eĭ, şi toţĭ ar fi dat, văzind-o, acelaş răsunet de surprindere, de mirare şi, pentru a zice totul, de înminunare.

II

Pe un loc care încă în anul trecut era o mlaştină, de care toţĭ preumblătoriĭ se îndepărtaŭ sara, de teama frigurilor paludiene şi departe de care se ţineaŭ în cuminţenie casele, s'a ridicat un oraş întreg de grădinĭ şi de palate. În maĭ puţin de un an, expoziţia a fost hotărîtă, începută şi sfîrşită, şi printre clădirile care te pun în uĭmire, sunt multe care vor rămînea, pentru că sunt zidite, nu pentru un ceas de sărbătoare, dar pentru totdeauna, cu var, pĭatră şi marmoră. Grădinile aŭ devenit parcurĭ; iazurile primesc ape viĭ; un rîŭ curge acolo unde altă dată zăceaŭ băltoage putrede. Şi din această minune, din această poveste din o mie şi una de nopţĭ, dar numaĭ din ea, se cunoaste că suntem tot în Răsărit.

Locul este o afundătură, o cîmpie încunjurată de culmĭ puţin înalte, dar rîpoase ca nişte stîncĭ. Această cîmpie este presurată cu grădinĭ şi cu palaturĭ. Şi dacă grădinile sunt acele ale tuturor expoziţiilor în înlinierile lor, cu brazdele şi florile lor, palatele aŭ rarul noroc de a nu sămăna întru nimic cu palatele ce se întîlnesc de obiceiŭ în aceste desfăşurărĭ ale munciĭ omeneştĭ. De ce nu cunosc numele artistuluĭ care a avut fericita idee de a face să reînvie arta bizantină, zidită de către călugăriĭ grecĭ în aceste ţărĭ? Cine este îndrăzneţul care a adăpostit, sub arcade menite a mîntui închinarea sufletelor, arătările deosebite ale activităţeĭ omeneştĭ, şi a înşira în aceste sălaşe de pace, industria, negoţul şi chĭar războĭul? (Arhitecţiĭ sunt d niĭ Ştefănescu şi Burcuş. N. R.)

Ah ce încîntătoare colonade laboase, umflate la mijlocul lor, ca şi cînd s'ar fi lăsat şi încovoĭat sub apăsarea prea grelelor bolţĭ!

Se zice că arhitectul a copiat mînăstirile ascunse în sinul munţilor, în văile retrase, care fac să fugă de ele călătorul temător, în felul cum sunt eŭ, urmărit de nedormire şi care m'aş păzi poate de a înfrunta paturile cele rele şi insectele acăror întreprindere e favorizată de umbrele nopţeĭ. Nu voĭ avea nicĭ odată destulă recunoştinţa pentru prietenul necunoscut care a adunat în acest mic spaţiŭ, în mijlocul steagurilor şi al florilor, aceste acopereminte şi aceste coloane.

Să-ĭ fie recunoscătorĭ şi compatrioţiĭ săĭ, şi onorurile să curgă asupra luĭ! El le merită, căcĭ a creat un stil naţional. Şi sunt sigur că mînĭ, într'un an, vom vedea, în oraşe şi la ţară, ridicîndu se case încunjurate cu galeriĭ alcătuite din coloane şi

arcade, din care răsare Bizanțul, răsare arhitectura maurească, o fericită modificare și o plăcută și originală adaptare. In adevăr, Romînii nu vor pierde nimic cu această înoire! Orașul lor va putea dobîndi oare-care unitate. O stradă din București va avea poate fizionomia ei particulară, și nu va mai sămăna cu o expoziție a felului locuințelor—stranie priveliște care adună la un loc orașul Trouville, castelul din Blois, șaletul elvețian saŭ tirolez, castelul cetate, burgul feodal, casa turcească, arta secesionistă, casa Louis XVI și micul otel renaissance! Am enumerat toate aceste stiluri, și nu aŭ făcut decît a-mi aduce aminte un bulevard din București.

Nu am parcurs cinci sute de metri, pentru a găsi toate acestea, și în ce haos, în ce amestecătură!

Grădinile se urcă pe clină, și pe podiș iată alte clădiri mai trainice. Ele sunt exacta copie a monumentelor ce amintesc trecutul național: o biserică originală, sf. Neculai din Iași, care este un mic juvaer și acăreia abside și clopotnița amintesc capela romanică; castelul unuia din principii ce luptaŭ împotriva Turcilor cu o energie cumplită și sălbatecă, Vlad Țepeș, din marea familie a Basarabilor; și apoi un fel de turn masiv pătrat, cu ușa joasă, mai fără de ferești, încununat cu o terasă acoperită de o streșină sprijinită de coloane foarte scurte. Aceste turnuri ce se întîlnesc în oare-care ținuturi de munți se numesc „cule“. Ele eraŭ locuințele micilor proprietari. Arhitectura lor este acea a unei cetăți: o terasă ce slujia pe cît pentru a răsufla aerul curat, pe atît pentru a pîndi dușmanul și a-l acoperi la nevoie de o ploae de grinzi, de pietre și de săgeți. Ele reamintesc timpurile puțin sigure cînd în cîmpia nehotărîtă, cutreerată de hoți saŭ de soldați, oamenii pămîntului trebuia să-și asigure o scăpare. Un amator, adunător de lucruri rari a expus în cele trei caturi ale acestui turn, minunate bogății: o evanghelie lucrată curios și prețios; o cădelniță; potire acoperite cu săpături subțiri; icoane; cutii pentru moaște, împodobite cu pietre scumpe. Precum vechii locuitori ai acestor „cule“ îngrămădeaŭ comorile și proviziile lor în acele turnuri de scăpare, cînd năvălitorii barbari străbăteau cîmpia, pustiind-o, tot așa se pare că expunătorul ar fi vrut să pună la adăpost prețioasele mărturii ale artei vechi, în momentul cînd țara lui, deschizîndu-se străinului, cuceritor noŭ, cere să-i exploateze pămîntul, punînd mîna pe el și transformîndu-l.

Apropierea aceasta nu este numai o glumă, și nu fără un temeiŭ ascuns, România a ținut, expunînd tot prezentul ei, să expună și trecutul, și a așezat acest prezent în acel trecut, în cule și mănăstiri. Intîlnim aici un simțimînt instinctiv fără îndoială, dar real cu toate acestea; o procedare particulară care destăinuește observatorului băgător de samă și cunoscător al împrejurărilor acestei țări, o stare de spirit sui-generis, nu numai a

acestuĭ popor singur, ci comun tuturora acelor ce se află în o stare asemănătoare acelei în care se găseşte el. Toate acele popoare care deschid porţile lor civilizaţieĭ moderne şi văd năprasnica schimbare a vechilor moravurĭ, sunt deodată surprinse de teama de a fi copleşite, înnecate şi de a pierde, odată cu obiceĭurile lor, cu privilegiile lor, cu soarta lor, tot ce făcea farmecul şi puterea vechiĭ lor patriĭ.

Puse în atingere năprasnică cu Europa, precum am spus-o, şi nevoite a lupta cu vechile naţiĭ, ele simt toată greutatea lupteĭ şi toată primejdia pe care o înfruntă. Căcĭ este o adevărată nebunie de a vorbi de pacea modernă. Nicĭ odată lumea n'a cunoscut o astfel de activitate şi o astfel de bătălie. Indepărtările uşor şi repede percurse au apropiat popoare ce nu se cunoşteaŭ, şi le-aŭ aruncat unul asupra altora. Soarta naţiilor este în joc, şi sforţarea pe care trebue să o îndeplinească pentru pastrarea individualităţeĭ, trebue reînoită în fie-care ceas, şi fără încetare. Cuceritoriĭ străinĭ duc lupta chĭar în inima patriilor. Eĭ caută să rîpească chĭar pămîntul cel sînt de la acei, ce se păreaŭ şi care până acum se puteaŭ crede stăpîniĭ luĭ legiuiţĭ şi respectaţĭ. Iată pentru ce mîniile fireştĭ cresc. Ce devine neatîrnarea popoarelor, dacă pe din dos li se impune şerbirea economică? Şi aşa se nasc dorinţele de a se protegui, de a se apăra, prin ajutorul tarifelor vamale care restatornicesc cumpenirea. Şi astfel, în cîmpul simţimîntuluĭ, se nasc curentele nesilnice ale patriotismuluĭ care se traduc prin formule simple: „Franţia Francejilor! România Românilor!"

Nicăirĭ aceste curente nu sunt maĭ tarí decît la popoarele micĭ, cărora lipsindu-le avîntul, nu pot lupta cu maĭ marele lor, maĭ deprinse la luptă. Inaintea valuluĭ care le îneacă, ele găsesc nevoĭa de a-şĭ mîntui personalitatea, de a o întări. Ele caută cu îngrijire ceea ce le deosebeşte, ceea ce face a lor originalitate, ceea ce le da o fizionomie proprie, ceea ce le îuvoeşte de a spune străinuluĭ: «acesta este al meŭ şi acesta nu l-am luat dela voĭ.» România, arătîndu-ne vechile eĭ monumente, şi potrivindu-le atît de curioz, împrotiva obiceiurilor, la expoziţia iscodirilor moderne, nu a vrut ea oare a ne spune aceasta? Este oare îndrăzneţ de a induce de acolo oarecare temere ascunsă şi de a presupune că, prin aceasta, ea s'a silit a striga poporuluĭ eĭ ce abia începe a căpăta conştiinţă de sine: «Iea sama; primejdia e aproape!» Nu este cineva în drept a gândi cu atîta maĭ mult că lucrurile sunt aşa cînd vedem că monumentele podişuluĭ de la Filaret care au fost zidite cu piatră, cu var şi cu marmură, sunt tocmaĭ acele ce trebue să amintească mîndria istorieĭ naţionale? Table vecĭnice, farurĭ ce trebuiaŭ să călăuzească România cea de mînĭ, aducîndu-ĭ aminte că există în trecut romînesc, un fond sănătos din care rasa şi-a tras acum experienţa, puternica-ĭ vlagă şi însuşirile ce o caracterizază, fond ce trebue desvoltat şi îmbogăţit?

Pănă acum, România uitase acest lucru. Ea nu se gîndia decît de a imita cu rîvnă străinătatea. Iera rușine de acel trecut pe care-l privia drept barbar. El era tăĭnuit. Nicĭ macar nu se vorbia limba romînească care era privită ca un graiŭ vrednic de dispreț. Dar de cîțĭ-va anĭ s'a făcut o întoarcere către obirșie. S'a început a se închina cu furie la ceea ce pănă acuma se arsese. Uneori s'a îndeplinit lucrul cu patimă și fără alegere. S'a depășit măsura și maĭ ales acuma ea este depășită. Se cade în nemăsură, ca în toate reacțiile, în toate revoluțiile. E destul ca un lucru să aparțină trecutuluĭ pentru, a fi sânt. Adeseorĭ, fără ca el să aparțină trecutuluĭ, se crede a se fi întilnit așa ceva; căcĭ acest trecut răŭ cunoscut, este fabricat, este împodobit în legende. Acest popor îșĭ cunoaște răŭ istoria, cu toate silințele învățaților săĭ de a i-o arăta. El nu se poate regăsi în acea repede succesiune de principĭ aleșĭ, detronațĭ, bătîndu-se fără încetare, resculîndu-se împrotiva unor vecinĭ puternicĭ: Polonĭ, Germanĭ, Rușĭ, Turcĭ, aĭ cărora eĭ sunt neascultătorĭ vasalĭ. Ișĭ recunoaște și maĭ greŭ originile nelimpezĭ ale raseĭ sale care rămîne o problemă din cele maĭ grele de deslegat. Ce este el oare? Este el Latin? El vra să fie Latin, pentru că Latiniĭ a coror limbă pe de altă parte o vorbește, aŭ eșit maĭ bine în lume, pentru că sunt niște strămoși maĭ de samă, și pentru că omenirea iubește pe învingătorĭ; dar în acelaș timp, el știe că Decebal a fost un eroŭ al neatîrnăreĭ naționale, apărătorul Dacieĭ. El nu vra să se lepede de el, și el îmbină pe aceeașĭ medalie pe Decebal și pe Traian, ca și cînd noĭ Francejiĭ am întovărăși la aceeașĭ cinste pe Cesar și pe capul Arvernilor, pe învingător și pe învins, pe călăŭ și pe jărtfă.

Dar ce-ĭ pasă de obirșia îndepărtată! Luĭ ĭĭ pasă de sînge! Nu este el acel care duce pe drumul veacurilor, virtuțile și calitățile? Mare greșală de a înțelege astfel rasa. Căcĭ care popor, dacă ar cugeta astfel, ar putea statornici obîrșiile sale după toate năvălirile care aŭ amestecat toate feliurile de sînge? Ceea ce alcătuește rasa este educația, este tradiția familieĭ, lasate copiluluĭ, învațate de învățătoriĭ neamuluĭ, preoțĭ saŭ mirenĭ; este legenda și voința de a crede în ea. Romînul vra să fie Latin. Mîndru el așază în capitolul săŭ, pintre zeiĭ săĭ apărătorĭ, *Lupoaĭca cu ceĭ doĭ gemenĭ* pe carĭ municipalitatea Romeĭ ĭ-a trimis-o într-un chip solemn. El zidește pentru sărbătorile raseĭ sale, *Arenele romane*. El sprijine curățenia sîngeluĭ roman auzită în visurile sale, cu toate că uniĭ din tineriĭ săĭ istoricĭ combat această părere. Ce-ĭ pasă însă de adevăr? Este unul, maĭ înalt decît acel real; acela pe care poporul îl plăzmuește și-l întreține, și despre care toțĭ încredințază pe copiĭ lor, că el este cel adevarat: este acela care intră în conștiința uneĭ națiĭ și care alcătuește această conștiință.

(Urmează) **A. D. Xenopol**

* * *

Le paysan des Fjords de Norvèje, étude de science sociale par *Paul Boureau*. Acest studiu a apărut în două volume (ambele cu un total de 340 pag.) în „*La science sociale*" din numerile, Decembre 905 și Ianuar 906. Atrag atenția că cel ce a adunat și alcătuit materialul de observațiunĭ asupra țaranuluĭ din fiordurile Norvegieĭ, *Paul Boureau*, e profesor de drept la Paris. Nu tinerĭ neinițiațĭ, orĭ cît de înflăcărațĭ de binele țărănimeĭ ne pot da monografiĭ științifice ; ci numaĭ oamenĭ adinc cunoscătorĭ aĭ științiĭ sociale, aĭ metodeĭ de observațiune pot cu succes aduce foloase reale acesteĭ științe, și de aceia numaĭ din aceștia ar trebui să ĭea însărcinarea alcătuirii de monografiĭ rurale saŭ chiar urbane.

Și această lucrare e foarte însemnată pentru noĭ Romîniĭ. Nu numaĭ un interes curat științific ne mînă să studiem viața țaranuluĭ Norwegieĭ, dar și unul practic.

In țara noastră e la modă «cultul Țărănimeĭ» [1]). Sufletul păturiĭ noastre culte și conducătoare, maĭ ales la oameniĭ de știință, oameniĭ de ideĭ, cuprinde o bogăție de sentimente, carĭ cer un ceva concret către care să se îndrepteze. Știința a rîpit oamenilor de știință admirarea divinitățiĭ ; dar eĭ imboldițĭ de cuprinsul afectiv al sufletuluĭ lor caută mereŭ o țintă a adorațiuniĭ lor și s'a găsit, între altele, țărănimea.

Țărănimea, sub forma eĭ abstractă, universală, nu un grup de țaranĭ dintr'un sat anumit, nu o familie de țaranĭ este obiectul cercetărilor și cultuluĭ lor este. Cercetătoriĭ vor să facă un cult, și de aceia aŭ nevoe de o țărănime universală, de toată țărănimea țăriĭ ; eĭ nu se pot coborî să cate mijloacele de înalțare a cutării familiĭ, a cutăruĭ sat ; ci visază la o întreagă țărănime. Țărănimea, sub forma de cult, formează subiectele pentru cercetările științifice și cele literare. Așa se explică pe lîngă nevoile reale cultul țărănimeĭ din zilele noastre. Fiindcă cultul țărănimiĭ, țintă a sufletuluĭ întreguluĭ element cult romînesc, a izvorît din o necesitate sufletească : — (sufletul nu poate sta în neactivitate, nu poate rămîne gol, îĭ trebue ceva în care să se concretizeze zeligiozitatea sa)—de aceia chestiunu s'a tratat decît numaĭ în mod subiectiv, fie-care spunînu-șĭ părerile sale personale. De aceia o mare deosebire de vederĭ între cercetătorĭ, deși aceștia sînt capete cugetătorĭ. Studiĭ științifice după metoda de observație socială nu s'aŭ făcut în mod sănătos. Ceĭ din fruntea mișcăriĭ intelectuale romine, chiar și „împăratul cugetăriĭ romîne" nu aŭ vreme să facă eĭ asemene studiĭ dar daŭ îndemnurĭ la tineriĭ începătorĭ să facă studiĭ. Cu aceasta însă nu se face știință.

Cît de minunat de bine servește cartea «*Le paysan des fiords de Norvège* !» Ea nu arată de pe catedră în mod dogmatic cum procedează știința, nu arată metoda prin discursurĭ ; dar o

---

1. Această dare de samă a fost înainte de răscoalele țărăneștĭ din Martie a. c.

vezĭ pusă în fapt metoda socială în acest caz al observăriĭ ţaranilor din fiordurile Norvegieĭ.

Dar nu numaĭ metoda, care pentru epoca în care ne aflăm *noĭ romîniĭ* e un ce absolut trebuitor, dar şi stabilire de legĭ sociale sunt tăcute. Aci se vede stabilită chiar în ce măsură înrîurirea mediuluĭ fizic asupra firiĭ omuluĭ şi determinarea la anume fel de muncă şi apoĭ cum să organizază familia, pe baza feluluĭ de muncă impus de localităţile ocupate.

Se va vedea cum în aceste regiunĭ excesiv de sarace se înmulţeşte o populaţie sănătoasă norvegiană fără serviciŭ medical; dar, dacă plusul poporaţieĭ ar rămîne în această regiune foarte saracă, ar urma o scădere a vitalităţiĭ întregeĭ poporaţiĭ; de aceĭa pe fiecare an se expatriază tinerile vlăstare în alte regiunĭ ale globuluĭ pămîntesc maĭ neocupate încă.

Ce-a determinat pe învaţatul francez la studiul ţaranuluĭ Norvegieĭ, în loc de a se ocupa cu vre un punct din teritoriul ţariĭ sale? Era un interes ştiinţific foarte mare. Era acela de a arata cum în fiordurile Norvegieĭ s'a făcut o transformare socială a familieĭ, baza societăţiĭ. Societăţile pastorale şi agricole, la care se constată familia cu baza comunitară, aci în fiordurile Norvegieĭ aŭ evaluat spre tipul de famile particularistă ale Anglosaxonilor. Superioritatea Anglosaxonilor dacă azĭ e lăudată şi remarcată, nu e pentru că s Anglosaxonĭ, ci pentru că baza societăţiĭ lor e familia particularistă. In astfel de societăţĭ individul se bizue numaĭ pe el în lupta pentru traiŭ; nu aşteaptă de la nime nicĭ un ajutor, nicĭ dela familie, nici dela stat, nicĭ dela o grupare. Din contra, în societăţile a căror familie aŭ baza comunitară se constată o neputinţă a individuluĭ de a trăi bizuindu-se pe sine; el nu poate de cît prin familie, prin stat, prin o grupare politică să-şĭ asigure existenţa. In aceste societăţĭ ocupaţiile bugetare înfloresc, iar în cele particulariste totul se săvîrşeşte fără ajutorul statuluĭ.

Valeriu Hulubeĭ.

* * *

Le conflit des races en Macédoine d'après une observation monographique par Gabriel d'Azambuja, Paris, Bureaux de la science sociale, 1904.

Pentru noĭ rominiĭ e foarte însemnat acest studiu apărut în «La science sociale» apărut şi deosebit în fascicole de 100 p. E însemnat pentru că oameniĭ de ştiinţă constată slăbiciunea elementuluĭ grecesc în Macedonia, precum şi neputincioasa ambiţiune de a stăpîni în Macedonia. Iată ce zice autorul: «Malgré le prestige traditionnel et la gloire du nom hellène malgré l'influence toujours puissante du clergé grec, malgré le nombre et la prospérité grecque, malgré l'activité remuante des propagandistes grecs, la prééminence en Macédoine paraît échapper de plus en plus aux représentants de cette race illustre, avisée,

fertile en resource comme Ulysse, mais, *trop mal donée,* comme nous le verrons, du coté des qualités solides et obscures qui permettent de disputer à des adversaires sérieux la possession du sol, *source de la vraie force sociale»* (p. 11).

Studiul cuprinde o parte generală, şi apoĭ partea specială monografia uneĭ familiĭ greceştĭ din orăşelul *Maki.*

Studiul e cu desăvîrşire ştiinţific şi decĭ nepărtinitor. El poate fi de mult folos celor interesaţĭ dintre noĭ.

Valeriu Hulubeĭ.

NOTIŢI

In **Viaţa Noŭă** din 1 şi 15 April 1907 d. Ovid Densuşianu se rădică cu drept cuvînt împotriva dicţionaruluĭ etimologic al d-luĭ Sextil Puşcariu. Lipsă de cunoştinţĭ elementare, lipsă de cunoştinţĭ lexicale, salturĭ fonetice şi semasiologice pentru a deriva cuvinte romîneştĭ din prototipe imaginare, însfîrşit o grabă vertiginoasă pentru a tipări încă o „operă“ pe care să iscălească pompos *Dr. Sextil Puşcariu,* ĭată ce este Etymologisches Wörterbuch al profesoruluĭ dela Cernăuţ. In diverse rîndurĭ am combătut şi eŭ prin Arhiva unele etimologiĭ pe care le combate acuma şi d. Ovid Densuşianu, ca *baeră, caer* (Arhiva din Noembre 1904 pag. 438—439), *cărăbuş* (Arhiva din August 1906 pag. 353). La toamnă (acum nu am vreme) voĭŭ arăta şi alte enormităţĭ decît cele semnalate de d. Ovid Densuşianu, voĭŭ arăta maĭ ales *lipsa de onestitate ştiinţifică* a d-luĭ Sextil Puşcariu (etimologiĭ „împrumutate“ dela mine şi dela alţiĭ).

D. Ovid Densuşianu ajunge la concluzia că d. Sextil Puşcariu „n-a ajuns încă să se pătrundă de spiritul ştiinţific larg care deosebeşte filologia de azĭ de cea de acum cincĭzecĭ anĭ“..., că „nu ştie să facă un dicţionar nicĭ măcar de doŭă sute de paginĭ, că nu ştie multe lucrurĭ de filologie, că *nu este om de ştiinţă* şi că trebue chĭar să înveţe să cetească“.

Aşa fiind mă mĭer foarte mult că d. Ov. Densuşianu invoacă incidental pe d. Sextil Puşcariu încotra d-luĭ A. Philippide. Una din doŭă: orĭ d. Sextil Puşcariu este un învăţat serios şi atuncĭ fireşte părerile sale contează în ştiinţă, orĭ d. Sextil Puşcariu „*nu* este om de ştiinţă“ şi atuncĭ, ĭarăş fireşte, părerile sale *nu* contează în ştiinţă, şi decĭ orĭce-ar spune d-sa despre d. A. Philippide, fie în bine fie în răŭ, este *nul.*

— Cu ocazĭa uneĭ prostiĭ apărute de curînd, şi intitulată 'Quelques mots roumains d'origine arabe, turque, persane et hébraïque' par Gheorghe Popescu—Cĭocanel, Paris 1907, d. I. A. Candrea persiflează cu drept cuvînt pe ceĭ care discreditează filologĭa.

G. Pascu

DE LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Anul acesta s-a ţinut şese şedinţe publice pentru cetire de comunicaţiĭ, fapt îmbucurător întrucît dovedeşte o sporire a activităţiĭ înaltuluĭ corp învăţat. Au făcut comunicărĭ d-niĭ: Dr. Babeş, I. Puşcariu, D. Onciul. A. D. Xenopol, Gr. Tocilescu şi St. Hejites.

S-aŭ acordat treĭ premiĭ: cel de 5000 d-luĭ Sextil Puşcariu pentru *Etymologisches Worterbuch der rumänischen Sprache I Latein*, care nu trebue confundat cu marele dicţionar al limbei romîne, pe care acelaş autor îl lucrează după însărcinarea Academieĭ.--Premiul Asociaţiuneĭ Craiovene de 1500 a fost dat d-lor Clinciu şi Marin Demetrescu pentru un curs de istoria universală lucrat în comun.—Premiul Adamache de 500 lei s-a împărţit în modul următor: d-luĭ Pompiliu Eliade 2000 leĭ pentru volumul său Histoire de l'esprit public en Roumanie; d-luĭ Vespasian Erbiceanu 1000 leĭ pentru cartea sa „Tendinţi noĭ (sic) în drept"; d-luĭ Maior dr. Cimpeanu, 1000 leĭ, p. Psihologia militară; d-luĭ F. Caĭan, 500 leĭ, pentru Istoricul oraşuluĭ Focşanĭ şi d-luĭ Stoica Nicolaescu 500 pentru documente slavone.

Asupra acesteĭ din urmă cărţĭ d-l Ioan Bogdan făcuse un raport pătimaş cu totul protivnic cărţiĭ, însă d-l Tocilescu a dovedit că dacă lucrarea conţine cite-va greşelĭ, aceasta nu-ĭ scade valoarea deoarece cum a arătat pe larg asemenea, greşelĭ se întilnesc în maĭ mare număr, în traducerile făcute de dl. Bogdan documentelor slavone din Braşov. Secţiunea istorică a respins raportul d-luĭ Bogdan, maĭ ales după asprele observaţiĭ ale d-luĭ preşedinte Kalinderu, că nu trebue tratat cu ură şi dispreţ munca cinstită a unuĭ tînăr de a căruĭ ştiinţă însă-şi d-l Bogdan s-a folosit în traducerea documentelor sale, după cum însuşi o arată în maĭ multe note.

Preşedinte al Academiei s-a ales pe treĭ anĭ d-l Anghel Salĭgny, iar vice preşedinţĭ d-niĭ I. Negruzzi (litere), Gr. Tocilescu (istorie) şi Dr. C. Istrati (ştiinţi).

S-a ales ca membri noi: Dr. Grecescu membru ordinar în secţiunea ştiinţifică, în locul defunctuĭ Porcius în aceĭaşĭ ramură a botaniceĭ.—Corespondenţĭ la secţia ştiinţifică s-aŭ ales d-niĭ I. Simionescu prof. de geologie la Universitatea din Iaşĭ şi Gr. Antipa prof. la Univ. din Bucureştĭ.

A.

*

In mai multe ziare streine, precum; Messidor, die Paris, 4 Aprilie 907 şi Tribune din Londra, să ocupă mai pe larg cu răscoalele noastre ţărăneştĭ, întemeindu-se pe datele însemnate de d-l Xenopol în „Le courrier Europeen".

*

In *Revue Internationale de L'enseignement* din Paris, d-l A. D, Xenopol a publicat un articol: Quelques réflection sur l'enseignement de l'histoire, pe care-l vom reproduce în numărul viitor.

*

Le Mercure de France No. 235. 1 April 907, conţine următoarele cuvinte asupra directoruluĭ nostru, cu privire la cursurile, pe care d l Xenopol le va ţine la Sorbona în Oct. viitor:

Iată că se va realiza aşteptarea luĭ Edgard Quinet: „de a vedea venind din Carpaţĭ un spirit noŭ, o inspiraţie, un avînt original în omenirea noastră vestejită care le-ar primi şi le-ar sărbători cu bucurie". Dl. A. D. Xenopol marele istoric romîn a fost poftit a deschide un curs liber la Sorbona. *Mercurul* s-a şi făcut răsunetul acestuĭ tapt şi-a aratat însemnătatea dateĭ pe care o taie în istoria dizvoltăriĭ intelectuale a Romînieĭ momentul în care un maistru a tineriĭ cugetărĭ romîne poate în sfîrşit să aducă vechiĭ noastre lumĭ universitare o parte personală de conlucrare.—Dl. Xenopol nu este este singurul istoric romîn. D-nii Bogdan, Onciul, Iorga, Tanoviceanu, Urechia, Erbiceanu, Rossetti şi alţiĭ aŭ făcut să se îndeplinească progrese urieşe în istoriografia romînă şi aŭ pus fără îndoială în lumină materialul de care dl. Xenopol nu putu să aibă conştiinţă. — Dar niciĭ unul dintre eĭ, după cît se vede n-a ridicat, nicĭ maĭ ales nu o făcuse înaintea d-sale, un monument de totalitate aşa de deplin ca *Istoria Romînilor* dela originĭ pînă în 1859 (6 volume), rezumate în 2 volume încoronate de Academia Franceză, şi *Domnia luĭ Cuza* (2 volume); nicĭ nu publicase lucrărĭ teoretice aşa de universal apreţuite ca *Principiile fundamentale ale istorieĭ,* pentru care autorul fu ales *membru corespondent al Instituluĭ de Franţa,* titlu ce a fost pînă acuma încuviinţat primuluĭ şi singuruluĭ romîn şi care lucrărĭ aŭ fost pregătite şi sprijinite prin nenumărate studiĭ şi comunicărĭ făcute atît la Academia Ştiinţelor Morale şi Politice din Paris, pe cît şi la Academia Romînă, nu maĭ puţin şi în reviste speciale atît franceze, germane şi italiene, pe cît şi în acele ale ţăriĭ sale asupra *Teorieĭ luĭ Röesler, Psihologia şi Istoria, Fapte de repeţire şi fapte de succesiune, Neconştiutul în istorie, Ştiinţele naturale şi istoria, Noţiunea de valoare în istorie, Desmădulările Moldoveĭ, Origina Daco-Romînilor, Imperiul Valaco-Bulgar, Romîniĭ şi Maghiariĭ înaintea istorieĭ, ca răspuns d-luĭ De Bertha.*

A.

Pentru ori-ce priveşte redacţia şi administraţia a se adresa d-lui A. D. Atanasiu prof. Iaşi.

Bibliografiĭ

Dr. P, Zosin. Progresele Psihiatrieĭ şi raporturile eĭ cu celelalte ramurĭ ale Medicineĭ şi ale Ştiinţeĭ. Minerva, Bucureştĭ 1907.

Gh. Gr. Gheorghiu. Rolul educativ al religieĭ în ţara noastră. Iaşĭ, tipografia Naţională I. S. Ionescu, 1907.

I. Corbu. Noŭă teorie cosmogonică, ediţia a doŭa întregită, Bistriţa (Ardeal) 1907; 1 vol. de 115 p.; preţul 1 l. 50 b.

Domniĭ abonaţĭ sînt rugaţĭ să binevoĭască a trimite abonamentul la revistă pe anul curent.

*

Asemenea domniĭ abonaţĭ ramaşĭ în urmă cu plata abonamentuluĭ sînt cu stăruinţă rugaţĭ a trimite abonamentul administraţieĭ, altfeliŭ ne expun la perderĭ însemnate.

ANUL XVIII. Maiŭ 1907 No. 5

ARHIVA

Organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare

DIN IAŞI

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice priveşte redacţia şi administraţia a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşi.

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

IAŞI, 1907.

ARONAMENTUL:

Ediţia: obişnuită 10 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux: 15 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 bani

Ori ce corespondenţă, manuscripte, abonamente, anunciuri, reviste, etc., privitoare la redacţia şi administraţia revistei, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşi,

---

Domnii abonaţi sînt rugaţi să binevoĭască a trimete abonamentul la revistă pe anul curent.

*

Asemenea domniĭ abonaţi ramaşi în urmă cu plata abonamentului sînt cu stăruinţă rugaţi a trimete abonamentul administraţiei, astfeliŭ ne expun la piederi însemnate.

ARHIVA
ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVIII. Maĭŭ 1907 No. 5.

SOARE VREM

Soare vrem! Nu vrem pămînt!
Soare vrem, ca să rodească
Scump ogorul românesc
Şi iubirea să resară
Şi 'n simţirea celor care
Din pămînt se 'mbogăţesc.

Soare vrem! Nu vrem pămînt!
E destul pămîntul ţăreĭ;
E destul de 'ntins şi mare,
Dacă-ar şti toţĭ cum să-l are...
Şi să-l samene de-ar şti;
Ar pleca nevoĭa neagră
Şi spinĭ n'ar maĭ răsări!

Soare vrem! Soare-ĭ iubirea
Celor marĭ pentru ceĭ micĭ...
Nu cu barda poţĭ să spulberĭ,
Din hlamidele nevoieĭ,
Neamul ce se zvărcoleşte
Deşteptat spre raza voieĭ;
Şi ca să eşim toţĭ teferĭ,
Ne-atingănd nicĭ fala Stemeĭ,
Trebuĭ s'ajutăm puterea
Răsărită'n cuta vremeĭ;
Iar din închegarea noastră
Să nu pierdem nicĭ un dram;
S'avem toţĭ acelaş cuget,
S'avem toţĭ acelaş hram.

Soare vrem! Nu vrem pămînt!
Soare vrem ca să rodească
Scump ogorul romănesc,
Şi iubirea să resară
Şi 'n simţirea celor care
Din pămînt să 'mbogăţesc.

OSTAȘII

(DUPĂ LUPTĂ)

Cu lacrimi în gînd
Cu jale în suflet
Am pus la pămînt
In trist, lung răsunet
Pe fraţi ce iubim....
Luptînd făr de jînd,
L'al neamului muget,
Am pus ţelul sfînt
Mai sus de-ori-ce cuget,
Ca focul s'oprim.

Aprinşi, uitam totul
Sărmanii de noi,
Chiar cînd în spre gene
Veneaŭ în puhoi
Izvoare de lacrimi
Din funduri adînci;
— Căci doar sucit este
Frumos eghiletul
Din sfoară de-opinci.

Puneam drept pǎvază
O dungă pe frunte;
Şi'n jalea moşiei
Lăsam să s'încrunte

Şi ochiul şi braţul
Şi pieptul şi gîndul. . . .
Uitînd de dreptate,
Culcam tot-de-a rîndul,
Zicînd: vrem să piară
Aceĭ ce uitase
De neam şi de ţară. . . .
De stam. . . Căpitanul
Rostea greŭ şi blînd:

„Zdrobim dragĭ băeţĭ
„Peceţĭ de ocară
„Ce-aŭ pus făr' de legĭ
„Pe-a ţăriĭ hotară.
. . . .
„E greŭ cînd s'aprind
„Toţĭ pomiĭ grădineĭ
„Şi-ameninţă-ocolul
„Şi streşina caseĭ. . .
„Dar ce-ĭ de făcut?
„Ieaĭ repede'n mînă
„Toporul şi barda
„Şi inima coaseĭ;
„In trunchiul lor scaperĭ
„Coliba să'ţĭ aperĭ.
. . . .
„Nevoĭa e mare
„Durerĭ sînt în gînd
„Şi jalea ne ceartă. . . .
„Ni-s fraţĭ toţĭ sărmaniĭ,
„Ce cad rînd pe rînd! . . .
„Dar ţara ne-ĭ mumă
„Şi cerul ne ĭartă."

Cu faţa de humă
Lăsam să străbată
A suliţiĭ vîrfurĭ
In coastele lor! . . .
Şi-a suliţiĭ vîrfurĭ
Şi-acuma ne dor.

Jurat a fost frate
Ca sîngele nostru,
Curgînd la o laltă,
Din noŭ să roşască
Ogorul bătrîn;
Şi lupta turbată
Din noŭ să ciocnească
Român de Român.

Să dea Domnul, Sfîntul,
Cu ceasul dureri
Furtuna să treacă
Din sufletul ţăriĭ
. . . .
Ostaşiĭ să uĭte
Prin zile senine
Cu ce crude lacrimĭ
Plătit-aŭ cel bine!

RIRIA

Nuvela ce-o publicăm este scrisă de mulţĭ anĭ de reposatul Vasile Forescu, coborîtor dintr-o mare familie de boerĭ vechĭ din Fălticenĭ, care în deosebire de mulţĭ alţiĭ, ĭubea poporul şi se interesa atît de soarta luĭ cît şi de împrejurările care-l loviaŭ.

Măriuţa din Rădăşenĭ este un product al acesteĭ tendinţĭ a reposatuluĭ Forescu. Se recomîndă maĭ ales printr-o mare simplicitate a povestireĭ.

RED.

OBICEIURILE SĂTENILOR

ŞI

MĂRIUŢA DIN RĂDĂŞENĬ

Lîngă Fălticenĭ, la o dapartare de vre-o 8 chilometri este frumosul sat Rădăşeniĭ, cu aproope 400 de case de gospodarĭ. Din departare, acest sat pare a fi maĭ mult o pădure, căcĭ se văd dealurile şi văile împodobite cu copacĭ marĭ, dar toţĭ roditorĭ, şi numaĭ unde şi unde se vede cîte un acoperemînt şi turnul bisericiĭ, clopotniţa şi primăria.

Casele locuitorilor sînt mult maĭ bune, în asemănare cu cele din alte sate; la fiece casă se vede gard bun, împrejmuind ograda şi livada, coşăre, şurĭ, bordeĭe, grajdiurĭ pentru vite, perdele pentru oĭ, aşa că îndată ce se întră în sat, se vede că el e locuit de gospodarĭ, de oamenĭ avuţĭ, maĭ în belşug decît prin alte sate. Casele lor sînt curate, bine văpsite, cu fereştele împodobite şi înflorite, ceĭa ce dovedeşte că femeile sînt bune gospodine; în primavară, cele întâĭ verdeţurĭ, cele maĭ bune lucrurĭ

de mîncare, femeile Rădăşence le aduc la tîrg; lăptăriile, untul făcut de ele sînt cu deosebire căutate de tîrgoveţĭ.

Din documente vechĭ se vede că Biserica este făcută de Ştefan Tomşa Vodă pe la anul 1620, şi tot el a zidit o şcoală pentru ca tineriĭ ce voeaŭ să se preuţască, să-şĭ poată învaţa cele bisericeştĭ în şcoala luĭ. El aduse-se chiar un dascal pisalt grec, Kir Gheorghie, care învăţa pe băeţĭ pisaltichiĭa şi cîntările bisericeştĭ.

Această moşie din vechime, cum şi Moşiea Bosancea, parte din Boja şi din Sasca nu a aparţinut decît Domnitorilor moldovenĭ; multe darurĭ s-aŭ dat Bisericilor de cătră Domnitorĭ şi maĭ ales de cătră Domniţele lor, precum de soţia luĭ Tomşa Vodă, Domniţa Elena şi de Domniţa Acsinia, soţia luĭ Ştefan Vodă fiul. Mulţĭ însă cu mîna lungă, cu putere aŭ luat podoabele acelor bisericĭ, le-aŭ vândut, le-aŭ împrăştiet, şi se ştie că din ele sînt şi astăzĭ la Moscova, podoabe care în alte ţărĭ s'ar fi păstrat cu multă îngrijire, ca lucrurĭ de mare preţ, pentru ţară.

Biserica din Rădăşenĭ are hramul Sfîntuluĭ *Mercurie,* ce şi astăzĭ se prăznueşte cu mare ceremonie, Miercurĭ după Paştĭ. Se vede din deosebite hrisoave domneştĭ, că această moşie a fost răzăşască, şi locuită de răzăşĭ; dar Alexandru Lăpuşneanu Vodă, zidind Biserica şi Mănastirea Slatina, unde a fost şi ingropat cu toată familia luĭ, a hotărît ca o parte din venitul moşieĭ să se deĭe mănăstireĭ pentru întreţinerea cheltuelilor bisericeştĭ şi hrana a vro cîţĭ-va bătrînĭ călugărĭ, pe care i-a aşezat acolo.

In urmă Vodă Racoviţă a dăruit cu totul mănăstireĭ Slatina ambele moşiĭ Rădăşeniĭ şi Bosancea, ĭar moşiile Boja şi Sasca le-a hărăzit pe la rudele luĭ şi la aceĭ ce i-aŭ fost slujbaşĭ credincioşĭ şi aŭ ascultat de poroncile, de poveţele, în cele ale ocîrmuireĭ luĭ, pănă la săvîrşirea luĭ din viaţă.

Moşia Bosancea, a fost luată de cătră Vodă Mihaĭ Sturdza pe la anul 1837, şi în loc, el a dat mănăstireĭ Slatina, iazul cel mare de lîngă Galaţĭ, care se chiamă *Brateşul* şi care a devenit proprietatea Statuluĭ, după ce s-aŭ luat averile bisericeştĭ, subt domnia luĭ Cuza-Vodă.

Locuitoriĭ din Rădăşenĭ sînt în genere frumoşĭ, bine făcuţĭ, nalţĭ şi totdeauna foarte curaţĭ; eĭ nu poartă barbă, căcĭ şi Domnitoriĭ ce aŭ fost stăpînĭ pe aceste moşiĭ Rădăşeniĭ şi Bosancea nu purtaŭ barbă; femeile sînt micĭ, nu frumoase, dar cu feţe plăcute; ele aŭ un tip aparte, aşa că aceĭ ce sînt Sucevenĭ vechĭ,

cunosc îndată, și după faţă şi după port, femeĭa rădășancă; în ograda şi gospodăria Rădășanuluĭ este rânduială și curăţenie. Femeile rădășence și bosăncene maĭ aŭ o mare calitate; ele sînt foarte cinstite și bune mume.

Obiceíurile locuitorilor din Rădășenĭ sunt în parte foarte deosebite de ale altor locuitorĭ; vedem aceasta și din împrejurarea, că Evreiĭ nicĭ odată nu aŭ putut a avea pripas și a se strecura în acest sat.

Rădăşeniĭ aŭ avut totdeauna o mîndrie, că satele Rădășeniĭ și Bosancea nu aŭ aparţinut decît Domnitorilor și mănăstireĭ, că nu aŭ fost stăpîniţĭ de oamenĭ adunaţĭ din lume, necunoscuţĭ în vechime. Rareorĭ un Rădășan se îmbată, ca să nu ştie ce face. El stă puţin la crîșmă, și atuncĭ pentru vre-o consfătuire cu ceĭlalţĭ sătenĭ, ĭar femeĭa rădășancă nu pune piciorul pe pragul crîșmeĭ, decît atuncea cînd trebue să ducă pe soţul eĭ acasă, ca să nu se treacă cu beţia. Femeile râdășence, în zilele de serbătoare, se adună la șăzătoare și ţin vorbă între ele; fetele se adună între ele după vrîstă, și copiiĭ se joacă în faţa mamelor lor, până la culcatul soareluĭ, cînd toate plec spre casă.

Mîndriea lor maĭ este, ca preotul satuluĭ să nu aibă a bănui ca Duminicele și Serbătorile, barbaţiĭ şi femeile nu merg la Biserică, și cînd un barbat saŭ o femee nu se duce la Biserică, trebue să se îndreptăţească pentru lipsa lor; la caz când un locuitor nu merge de treĭ orĭ de rînd la Biserică, fără să arăte cazul ce l'a împiedecat a asculta liturghia, el este pus de bătrîniĭ satuluĭ într'un jug ce este pus la ușa bisericiĭ, ca să'l vază și ceilalţĭ locuitorĭ; jugul este de scîndurĭ, și se pune omul cu capul și măinile în el. Femeea barbatuluĭ nu poate eși, în acel timp, din ograda eĭ.

Locuitoriĭ nu fumează; rare orĭ cînd se vede vre-unul cu luleaua în gură, și atuncea după ce iesă preutul din Biserică. Nicĭ odată crîşma nu se deschide decît după eșirea preutuluĭ din Biserică. Barbatul saŭ femeĭa trebue să sărute măna dreaptă barbatuluĭ sau femeeĭ maĭ învrîstă, și ceĭ maĭ învrîstă sărută pe ceĭ maĭ tinerĭ pe umărul drept, ĭar pe femee sa pe frunte acoperită cu stergar saŭ testemel. Flăcăiĭ și fetele din Rădășenĭ, dacă nu se însoară între eĭ, se însoară și se mărită în Bosancea; cel mult, și aceasta cu voea preutuluĭ și a fruntașilor satuluĭ, un flăcăŭ poate să iee de soţie o fată de gospodar cunoscut din Baia; un flăcău strein din alt sat nu poate lua de soţie o fată din Rădăşenĭ saŭ din Bosancea, ca să nu poarte poreclă streină

de acea din satele lor. Nicĭ odată un flăcăŭ, sau o fată nu pot a se căsători în alte sate, fiind aceasta cu totul oprit de preotul şi de fruntaşiĭ satuluĭ.

Eĭ pretind ca Rădăşeneniĭ şi Bosănceniĭ, scoborîndu-se din familiĭ răzăşeştĭ, şi aceste moşiĭ ne aparţiind decît la Domnitoriĭ Moldovenĭ, nu e slobod, nu e frumos pentru neamul lor a se amesteca cu altă lume decît cu aceĭa ce se trage din sinul lor. (Aristocraţia în aceste două sate există şi astăzĭ).

Pe lîngă că ogoarele, arăturile, sămănăturile lor sînt maĭ bine lucrate decît pe aiurea, în alte sate, apoĭ eĭ se ocupă mult şi cu livezile lor; de aceĭa de către Domnitoriĭ vechĭ li s'aŭ dat, în trupul moşieĭ Măliniĭ, 200 de fălcĭ de pămînt, unde eĭ nu aŭ decît livezĭ, pomĭ roditorĭ, merĭ, perĭ, zarzarĭ, vişinĭ, perjĭ, prunĭ etc., pămînt ce îl săpânesc şi azĭ.

Unde în ţară nu sînt cunoscute perele de Rădăşenĭ, ce nu se mînîncă decît de la Crăciun, înnainte? Ce frumoase şi multe soiurĭ de merĭ fac în livezile lor? Toamna, ĭarna şi primăvara, poloboace marĭ de mere şi pere se transpoartă în toată ţara; mulţĭ din locuitorĭ se duceaŭ, pe cînd nu era drumul de fĭer, cu carăle lor până la Cernăuţĭ şi chiar la Lemberg, cu mere şi pere.

În ziua de Sf. Mercurie, fiind hramul Bisericiĭ, locuitoriĭ pregătesc masă, bucate pentru preuţĭ şi pentru mulţĭ din musafiriĭ poftiţĭ la hram. Imĭ aduc aminte cum într'un an cu două zile maĭ înainte de sărbare, fruntaşiĭ satuluĭ: Toader şi Grigorie a Oaneĭ fraţĭ (Toader a Oaneĭ a fost deputat la divanul ad-hoc şi a fost pentru unire, ales contra luĭ Vasile Ichim din Petiea, susţinut de separatiştĭ), Toader Grumăzescu, Petrea Mazilu, Lovinariu, Pletoşiĭ, veniră în Fălticenĭ cu colacĭ făcuţĭ din pere şi mere alese, şi poftiră pe boeriĭ fruntaşĭ aĭ ţinutuluĭ: Andreĭ Başotă, fraţiĭ Iancu şi Vasile Cantacuzin (Canta). Fraţiĭ Ştefan şi Alecu Forescu, fraţiĭ Iancu şi Alecu Botez Drăguşano, fraţiĭ Mateĭ şi Alecu Millu, fraţiĭ Eanachi şi Mateĭ Gane, N. Cananăŭ, Cantacuzineştiĭ Leon şi Grişa, Costache Mavrichi, etc. Mulţĭ din aceştiĭa, tineritul maĭ ales, primiră poftirea şi merseră la Rădăşenĭ cu lăutarĭ, banda luĭ Ghioc din Fălticenĭ, şi cu a luĭ Ionică Paraschiv din Botoşănĭ, care înadins veniră din Botoşanĭ spre a cînta la hramul din Rădăşanĭ, întovărăşit de Nastase Naingiul vestitul.

Înnaintea crîşmeĭ era făcut un scrînciob mare, de meşter lucrat, cu 8 scaune, zugrăvite şi cu perdele; toţĭ tineriĭ se dă-

deaŭ în scrînciob, cu fetele frumoase din oraș și din sate, și de multe orĭ eĭ se aterdiseŭ, de se suia scaunul până la cincĭ galbenĭ (60 leĭ).

Hora de la Rădășenĭ se joacă cu totul într-un alt chip decît prin alte sate; nu se văd în horă decît flăcăĭ și fete, care prinzîndu-se de mînă, abie se mișcă; un pas în stînga și doĭ în dreapta este tot jocul lor. Jocurile ce se joacă în alte sate: precum rusasca, mocîrcuța, de braŭ, nu se joacă decît de către barbațĭ. Nu e ertat la Rădășenĭ saŭ la Bosancea, ca un flăcăŭ se iee de talie pe o fată mare și chiar nicĭ pe o nevastă tînără. Locuitoriĭ din alte sate, femeĭ și fete, nu se prindeaŭ la horă, decît dacă li se făcea poftire de către locuitoriĭ din Rădășenĭ; afară de Bosăncenĭ pentru care Rădășeniĭ nu făceaŭ nicĭ o deosebire de eĭ. Bătrînilor, barbațĭ și femeĭ din alte sate, li se ofereaŭ hrana la fruntașiĭ satuluĭ Rădășenĭ și li se opreaŭ laĭțe, scaune, băncĭ de șezut, ca se nu stee în picĭoare, nicĭ pe ĭarbă.

Maĭ este ceva cunoscut, că nicĭ o autoritate încă nu aŭ putut aplica legea prestațieĭ în Rădășenĭ; găsesc umilitor ca locuitoriĭ se iasă la drum, la șosele ca ceĭalalțĭ locuitorĭ ținutașĭ; de aceea eĭ plătesc în banĭ zilele lor de prestație; de multe orĭ s'a văzut o mare neatîrnare a locuitorilor; s'a văzut că Toader Grumăzescu, și'n urmă fiul săŭ Vasile, băeat deștept cu cele 4 clase gimnaziale, aŭ fost alesĭ primarĭ în contra voințiĭ subprefectuluĭ, și adeseorĭ femeile fruntașe eraŭ prigonite de către dregătoriĭ administrativĭ, din cauza neatîrnăriĭ lor.

Nu s-a auzit că vre un Rădășan se fie hoț saŭ se facă parte din vre-o bandă de hoțĭ. De la înființarea curțiĭ cu jurațĭ, încă nicĭ un Rădășan nu a fost judecat de curte pentru crimă saŭ hoție etc.

Flăcăiĭ și fetele, după însurătoare, nu maĭ joc nicĭ la crîșme nicĭ în alte case, decît numaĭ la nunțĭ după cum învoeaŭ bătrîniĭ satuluĭ.

Nu e permis nicĭ unuĭ locuitor a se duce din sat fără a cunoștiința pe Vornicul Satuluĭ și a-ĭ spune unde se duce anume și pentru ce scop călătorește; acest obiceiŭ e și acuma, lăcuitoriĭ se adresează la primarĭ. Femeile rădășănce și bosănsance nu aŭ voe a urma o îngropare, decît dacă era mortul un neam aproape.

Copiiĭ rămașĭ orfanĭ, fără părințĭ și nevoeșĭ sunt dațĭ în îngrijirea rudelor celor maĭ deaproape. Preotul, Iconomul satuluĭ, trebue se iee în bagare de samă cum copiiĭ sunt îngrijițĭ.

Din cutiile unde se strîng banii și din acei ai discului pentru veșminte și alte podoabe a bisericei, se face o mică parte și copiilor orfani, și îngrijitorii trebue să le cumpere cele neaparat trebuitoare.

II.

Un slujbaș vechiu și credincios a Preosfințitului Mitropolit Gavril Stamati, și anume Vasile Comisul, trăgîndu-se din satul Bosancea, unde avea neamuri, a venit și s'a așezat cu totul, cum se zice cu cățel, cu purcel, în Rădășeni cu toate rudele lui, după cum făcuse mulți locuitori din Bosancea cari-și părăsiră satul după luarea Bucovinei, așezîndu-se pe unde au găsit slujbe și hrana lor; unii din ei erau cântăreți, dascali bisericești; alții s-au tocmit chelari, iar-unii care aveau meșteșug s-au mutat în orașe, ca stoleri pietrari, butnari, etc.

Vasile Comisul, slugă de multă încredere a Metropolitului, care, după cum știut este, s'a tras la Monastirea Slatina, unde s'a și săvîrșit din vieață, s'a însurat în Rădășeni cu o fată foarte frumoasă a unuia din fruntașii satului, și dacă locuitorii din Rădășeni încuviințase ca el să iee de soție o fată din satul lor, este că știeau ei, că el din neam în neam se trage din Bosancea.

Din această căsătorie se născu o fetiță ce s'a botezat de către Arhimandritul Meletie Istrati, fost arhidiacon a Metropolitului Veniamin, pe cînd era în scaun.

Fetița a avut nenorocirea a-și pierde pe muma ei încă pe cînd era cu totul copilă, așa că nici nu a ținut minte de dînsa și tatul ei urma a sluji la Slatina ca comis la grajd și îngrijitorul ogrădenilor, iar pe copilița, ce se numea Măriuța o lăsase în îngrijirea unei bătrîne din Rădășeni, rudă de aproape a mumei fetiței.

Trei ani după ce Vasile își pierdu soțiea, din mîhnire și supărare, el nu mai avu sănătate, și cu toată căutarea ce o avea și îngrijirea ce i se dădea și de medicul mănăstirei d-l. Dr. Ion Diaconovici, el se săvîrși din viață, și mormîntul lui este și astăzi bine îngrijit, lângă întrarea bisericei de la Mălini, moșiea pe atunce tot a monastirei Slatina, dar acuma a domeniilor Coroanei.

Măriuța avea aproape patru ani, cînd remăsese fără mamă, fără tată, în îngrijirea bătrînei; dar și nenorocita bătrînă se îngrijia mai mult de slăbăciunea bătrîneților, de boala ei, decît de strenepoata ei, remasă orfană. Până la vrîstă de 10 ani Măriuța a

stat pe lîngă bătrînă şi făcea toată treaba în casă, ştiind trebile gospodărieĭ pe degete.

Nu mult timp după aceea, Sfinţia sa Părintele Meletie Istrati, numit Egumen la Mănăstireu Slatineĭ, a trimis pe sermana fată la o scoală în Iaşĭ, subt priveghierea, şi îngrijirea frateluĭ său Neculaĭ Istrati, maĭ tîrziŭ proprietar al moşieĭ Rotopăneştiĭ, foasta proprietate a luĭ Aga Alecu Lazu. La vrîsta de 16 anĭ, ea întorcîndu-se în Rădăşenĭ şi nemaĭ găsind pe făcătoriul eĭ de bine, egumen în Slatina, ce era ales episcop la Eparhia de Huşĭ, a stat un timp la casa părinţască, care din poroncile date, se găsea în stare bună; a găsit puţină avere, remasă de la părinţĭ şi străbuna eĭ, şi ajutînd pe fetele sermane şi chiar învăţîndu-le a ceti şi scrie, remăsese în sat, iubită de toţĭ locuitoriĭ satuluĭ.

Măriuţa era frumoasă, naltă, cu ochĭ negri, cu părul galbăn ce pica pe spate în valurĭ bogate, şi mulţĭ flăcăĭ fruntaşĭ ar fi voit se o iee de soţie. Ea însă nu a voit nicĭ odată a se căsători, de frica ca urmaşiĭ eĭ se nu remîe orfanĭ precum rămăsese ea.

Unul din fruntaşiĭ satuluĭ, om înzestrat, frumos, de bun neam, mersese chiar la Episcopul de Huşĭ, ca Sf. Sa să stărue pe lîngă Măriuţa spre a-l lua de soţ; înse orĭ ce stăruinţă, orĭ ce sfătuire a fost zădarnică.

Ajunsă la vrîsta de 20 anĭ, ea se hotărî a se călugări, şi împărţind averea eĭ pe la fete sărace, a plecat la mănăstirea Varatec, şi se călugări, fiind ţinută subt mantie de Maĭca Epracsia Vîrnav Liteanu, şi slujba bisericească făcută de Prea Înnalt Mitropolit Sofronie Miclescu, dându-i-se numele de *Melanie*.

Pe atuncea Stariţă în Varatic era maĭca Sturdza, sora defunctuluĭ Vasile Sturdza, unul din Caĭmacamiĭ Moldoviĭ, dar această Stariţă nu era iubită în monastire şi soborul adunîndu-se au scos-o din stareţie, ear în locul eĭ s'a ales cu mare majoritate maĭca Eufrosina Lazu, acolo fiind aleasă din porunca superioareĭ stariţa mănăstiriĭ asistînd mult timp, răspîndi în jurul eĭ atmosferă de moralitate de blîndeţă şi de bunatate, care tot deauna au avut'o în viaţă. Aceasta este partea cea foarte scurtă a Măriuţeĭ din Rădăşenĭ, cu sprijinul maĭcilor Safta Brancovanu, Epracsia Vărnav, şi a altor maicĭ, fiĭce de boerĭ din Moldova, ş'a boĭerilor Logofătul Petrachi Roset Bălănescu, cumnat cu maĭca Lazu, şi a vornicilor Iorgu Vărnav Liteanu şi Alecu Forescu, care avea rude în Varatec.

Maĭca Melanie era foarte iubită de maĭca Stariţa; care o

întrebuința la toate trebile gospodăreștĭ ale mănăstireĭ; ea fusese chiar numită și la cănțeleria monastireĭ, căcĭ știea bine scrie, și toată corespondența cu Mitropolitul, cu autoritățile ținutuluĭ eraŭ făcute de maĭca Melania. Ea avea și un glas nu numaĭ puternic dar și armonios, așa că la zilele marĭ, la Sărbătorĭ, saŭ cînd eraŭ musafirĭ însemnațĭ în monastire, ea ținea strana dreaptă, ear celelalte cîntărețe, remăsese a ținea isonu, și a ceti pe carte de la o strană la alta.

Chiliuța eĭ era la Innalțare, adecă la biserica din deal a monastireĭ, cu hramul Înnalțarea Domnuluĭ. Chilia eĭ trecea pintre cele maĭ curate, și maĭ împodobite cu florĭ, cu verdeață și cu pomĭ roditorĭ; ea trecea tot deauna ca una din cele maĭ bune gospodine din mănăstire, și dulceața făcută de ea precum eraŭ și vutcile eĭ, ce se trimeteaŭ de starița pe la rudele eĭ, ca fără de asemănare de bune. Toțĭ aciĭ ce aŭ cunoscut pe maĭca Melania aveaŭ o deosebită dragoste și un mare respect pentru ea.

Metropolitul Meletie, ca se pue capăt neorînduelilor ce se făceaŭ la Mănăstirea Adam din Ținutul Tutoveĭ, in înțelegere cu Episcopul de Hușĭ, aŭ trimes la acea monastire pe cucernicia sa maĭca Melania, ca se pue rândueala în monastire Adam. Spre acea ascultare ea a trebuit seșĭ părăsască chiliuța, grădinuța, gospodărioara eĭ și să se depărteze de odihna eĭ spre a merge în așa loc departat.

V. A. Forescu.

Ştiinţele Naturale

A. Rolul educativ al ştiinţilor naturale

Ştiinţĭ naturale! . . . .

Cine nu ştie, ce sunt ştiinţile naturale, maĭ ales la noĭ!

Sunt . . . . pentru uniĭ specialiştĭ, ramurĭ de-ale Biologiei; sunt . . . . pentru alţiĭ, ramurĭ ştiinţifice, ocupîndu-se cu studiul animalelor, plîntelor, ba chiar şi a pămîntuluĭ; sunt . . . . pentru masa mare a persoanelor, care aŭ trecut prin firul învăţămîntuluĭ secundar, ştiinţĭ plicticoase, care-ţĭ îmbuibă mintea, cu un nămol de cuvinte, unele maĭ întortochiate decît altele, răpind un timp preţios, fără a lasa în schimb, macar urme de un folos (!), fie *intelectual*, fie *social* şi cu atît maĭ puţin, vre un folos *moral*.

Dovezĭ . . . . . cîte vroim. Cărora însă să dăm întăetatea?

Oarele de curs, hărăzite prin regulamente şi programele analitice? De la prima ochire se vede . , . că, acestor ştiinţĭ, li să dă o însemnătate, de mîna a patra, dacă nu de a cincea! In schimb . . . mult material cerut! Decĭ . . să se spună copiilor, de toate şi din toate, însă într'un timp foarte mărginit. Ce oglindire maĭ curată a însemnătăţiĭ care să încuviinţază ştiinţelor naturiĭ?

Numărul de catedre Universitare, în care se predaŭ aceste ştiinţĭ? Şi acolo . . : . aceiaşĭ zgîrcenie, ca să nu zic altfel . . . , şi dacă pînă'n 1882 era, la fie-care Universitate, numaĭ cîte o catedră propriŭ zisă, de şt. naturale, *astăzĭ avînd cîte patru*, în comparaţie, cu numărul catedrelor, pentru *matematice*, *drept*, *litere*, tot *ştiinţile naturale*, sunt pe o scară maĭ inferioară. Decĭ, de sus de tot, se vede, cam ce preţ se pune pe rostul studiuluĭ lor!

Titlul, sub care atîtea şi atîtea studiĭ se impun (şi trebue să se impue, după cum vom dovedi), în învăţămîntul secundar, acel simplu de *Zoologie*, oare nu este o altă dovadă, că greşesc (!)

chiar aciĭa, care sunt însărcinaţĭ, cu facerea programelor?! Oare Zoologie e, studiul anatomic, istologic şi fiziologic, spre exemplu, al aparatuluĭ digestiv ? etc. In realitate, pe lîngă *Geologie*, *Botanică*, *Zoologie* (studiul animalelor în genere), maĭ avem *Anatomie* cu *Istologie (Morfologie)*; avem *Fiziologie*, *Embryologie* (Ontogenie şi organogenie); avem *Biologie generală*. Oare, nu e o greşală, a să înmănunchia, toate aceste din urmă ştiinţĭ, sub un singur titlu, acel de Zoologie [1]) şi o greşală maĭ mare, *a se cere din toate, în cursul secundar, hărăzîndu-se un timp aşa de mărginit?* Şi dacă ar fi numaĭ atîta. Metoda şi chibzuiala, în împărţirea (pe clase) şi urmărirea acestor ramurĭ ştiinţifice, sunt *factorii hotărîtorĭ*, în *dobîndirea rezultatelor nemărginite, pe care ni le dă în adevăr studiul ştiinţilor naturale;* rezultate, pe care nu le am spus încă, dar care reiesă din titlul anunţat, al scriereĭ de faţă.

Programele cum sunt întocmite; predarea şt. naturale, cum este făcută, oare *nu înrîurează asupra valoariĭ ce se dă* unor aseminea studiĭ ?

Să ne mierăm, că toţĭ ştiŭ ce sînt şt. naturale .... adică .... ştiinţĭ de cuvinte întortochiate şi fără folos?

Să ne mierăm, că aciĭa care-şĭ caută *un mijloc de traiŭ*, alegînd cariera profesoratuluĭ, venind din licee, la Universitate, sunt aproape lipsiţĭ de cunoştinţele cele maĭ elementare, în ramura aleasă .... şi ne rîpesc un timp preţios, ca să-ĭ punem pe calea de a ne pricepe şi putea urmări cu folos ?

Să ne mierăm, că masa cea mare din copiĭ noştri, eşiţĭ de pe băncile şcolare, *intrînd ca cetăţenĭ în noianul social* şi chiemaţĭ fiind, a lua parte, *ca mandatarĭ aĭ ţăriĭ*, la legiferărĭ, *să opun*, la schimbarea stăreĭ actuale de lucrurĭ, în ceĭa ce priveşte învăţămîntul acestor ştiinţĭ ?

Din înşirarea făcută, nu se vede oare—*limpede*—ca o stare de lucrurĭ, fie ea de orĭ ce natură, *ţine de* **şcoală** *şi numaĭ de* **şcoală?** Şi dacă o ramură, de activitate omenească, a uneĭ *Naţiunĭ*, nu corespunde, nicĭ trebuinţelor cerute, nicĭ stadiuluĭ de desvoltare la care a ajuns în timpurile corespunzătoare, aceasta nu dovedeşte oare, *că starea culturală a aceleĭ naţiunĭ* nu este la înălţiimea cuvenită ? Că prin urmare, este o greşală ne-ertată, a să căuta leacul aiurea, decît în *şcoală*. Nu prin legĭ paliative,

---

1) Astfel se induce lumea a crede, că nefiind decît o ramură: *Zoologia*, pentru ce s'ar crea mai multe catedre ?

nicĭ prin încercărĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin asupritoare, se pot îndruma ramurile de activitate socială, *ci numaĭ, prin o bună întocmire a şcoalelor şi prin o părintească a lor îngrijire şi privighere !*

Ştiinţile naturale, maĭ presus de toate, ne pot sluji de călăuză, în determinarea factorilor contribuitorĭ, la desvoltarea naţiunilor şi a factorilor de şi întrebuinţat, în vederea educaţiuneĭ scolare.

Studiile naturale [1]) nu sînt, studiĭ de memorizare de cuvinte, nicĭ nu aŭ în vedere să ştim, ce lungime avea coada unor dihăniĭ dispărute, saŭ cîţĭ dinţĭ şi de cîte felĭurĭ sunt aceĭ dinţĭ, sp. ex: la un şoarece, saŭ cum este inima la Purice! Nu zic, că n'ar rezulta aşa ceva, fie din programe, fie din cărţile didactice respective. *Vina însă cade asupra acestora, şi nu asupra ştiinţilor însăşĭ.*

Ele aŭ un scop mult maĭ înalt, îmbrăţişînd aproape toate ramurile de activitate socială. Prin ele, nu numaĭ că înalţă omul deasupra celoralte fiinţĭ viĭ înconjurătoare, *aflînd ce este dînsul;* dar luănd exemple, chiar de la animale, precum şi de la lume în genere, îşĭ poate crea o *morală,* pot spune, ceva maĭ bună, de cît morala concepută de atîtea felĭurĭ de filozofiĭ, dintre care unele poartă calificativul de religioase; maĭ poate *a-şĭ îndruma viaţa,* pe căĭ sănătoase, şi *conlucra la închegarea neamurilor (naţiunilor), ca ceva firesc saŭ fatal.*

Şi activităţile omenireĭ, sînt şi numeroase şi complexe, unele atîrnînd de altele, în cît mărginindu-ne cîmpul de cercetărĭ, sîntem nevoiţĭ, maĭ mult a *spicui,* cîte ceva, de icĭ colea, decît a da o dezvoltare largă, atîtor şi atîtor întrebărĭ.

Să luăm sp. ex.: *Agricultura.* Cît e de întinsă această ramură de activitate a Omenireĭ şi cîte ne dă şi cîte poate să ne deĭe!

In adevăr, numaĭ acea agricultură, va da roadele adevărat dorite care va fi răzamată în totalitate, pe cunoştinţele dobîndite din studiul şt. naturale, cînd să dovedeşte, că pe lîngă ramura numită *Botanica,* intră-n joc, pe o scară foarte întinsă, o altă rămură, *Zoologia.*

---

1). Partea această—în cea maĭ mare parte, pur ştiinţifică—cuprinde un mod special de a concepe închegarea lumeĭ şi, orĭ cîtă silinţă ne am da, să fie populară, e cu neputinţă. In joc întră expresiunĭ, care n'aŭ echivalenţĭ în vorbirea zilnică.

Şi cum Zoologica îmbrăţoşază toate animalele, imediat se vede, că într-o ţară eminamente agricolă ca a noastră, ea trebue să fie întrodusă în învăţămînt, chiar din primiĭ anĭ, decĭ în şcoala primară, şi pe de altă parte să se ceară, tocmaĭ *ceia ce este de folos imediat* şi să nu să pretindă, saŭ studiĭ de animale absolut indiferente nu numaĭ pentru agricultură, dar chiar pentru educaţia generală, saŭ studiĭ de *biologie generală*, care nu pot fi înţelese, decît de aciia care-n adevăr posedă în întregime, totalitatea studiilor acestor ştiinţĭ. Din nefericire, sunt silit a afirma, că la noĭ, tocmaĭ partea întăĭa este părăsită şi părţiĭ a 2-a i se dă intensitate, vroind a se arăta că omenirea va fi fericită, dacă nu va crede în *suflet şi în Dumnezeŭ!* Premisa fiind falşă, de sigur că şi îndrumarea este şi greşită şi nenorocită. (Vedeţĭ programele). *De acolo şi dispreţul ce se manifestă pentru aceste studiĭ.*

Agricultura însă, maĭ are o ramură, de o însemnătate cu desăvîrşire mare: *silvicultura*. Şi de astă dată *cultura pădurilor*, nu are numaĭ scopul de a aduce proprietarilor căştigurĭ marĭ băneştĭ! Aicea este greşala cea mare! *Silvicultura conduce şi meteorologia uneĭ ţerĭ* şi, fără ploaĭe la vreme şi numaĭ cu succesiunĭ de secete parţiale saŭ generale, cu vînturĭ şi furtunĭ, orĭcît de bine aĭ cultiva pămîntul, orĭ cît l-aĭ îngriji, rezultatele vor rămînea poate adeseorĭ sub mijlocia dovedită de ştiinţile respective. *Ploaĭa* bine venită şi înlăturarea *secăreĭ* apelor curgătoare şi a *vînturilor* zilnice, dezastroase, precum şi a *furtunilor*, sunt cu toatele în strînsă legătură, cu *împrăştierea pădurilor*.

Nu pot să stăruesc maĭ mult asupra acestuĭ punct, din nefericire absolut tăgăduit în ţară la noĭ şi de proprietariĭ de pădurĭ, şi de oameniĭ carĭ conduc destinele ţăriĭ. *Cîtă stăruinţă trebue din partea noastră, ca să putem desrădăcina îndărătnicia acelora, care nu văd în pădurĭ decît un izvor de înavuţire grabnică, rămănînd indiferenţĭ, pentru numeroasele rele ce aduc a lor stîrpire, nu numaĭ vecinilor, ci* şi ţăriĭ întregĭ!

Da asemene învăţăturĭ aŭ şi înrîurirĭ morale asupra poporuluĭ cult şi agricol; iată momentul a dovedi, că un asemenea studiŭ, provoacă legăturĭ strînse între persoane de acelaş traĭ, de acelaş sînge, decĭ e un factor contribuitor la închegare de naţiunĭ. Zicem *morale*, fiind că arătînd ştiinţificeşte, *imediata înrîurire în bine saŭ în rău*, păstrarea înţăleaptă a uneĭ pădurĭ, în loc de distrugerea eĭ totală şi reuşind a impune aceasta, proprietarilor respectivĭ, desvoltĭ în sufletul concetăţenilor, respect reciproc, re-

cunoştinţă şi îndemn de aşĭ da mînă de ajutor unuĭ altora. Este vre-o filozofie saŭ vre-o religie, care să poată dezvolta cu atîta credinţă şi dovadă, asemenea sentimente, *cum o desvoltă şi o poate întări o cultură ştiinţifică ca aceasta?!* De astă dată, nu se maĭ poate spune: *crede* şi *nu cerceta*; din contra, *cercetează, vezĭ* şi *crede.*

Să luăm o altă ramură sp. ex.: *Industria,* un alt nerv—după cum să spune—de vitalitate a unuĭ popor? Cîte are în vedere Industria!

Cu toate acestea, urmărind toată desvoltarea eĭ, găsim că pe lîngă chimie, tot şt. naturale îĭ daŭ imboldul cel maĭ mare.

Vroiţĭ *Metalurgia, Industria chimică?* Nicĭ una nicĭ alta, fără studiile geologice în primul rînd şi fără studiile zoologice, botanice, nu pot propăşi.

Imĭ este cu neputinţă să aleg un exemplu, căcĭ orĭ care, va cere din partea cetitoruluĭ, cunoştinţĭ şi din unele şi din altele. Aşa în general, pot aminti: existenţa *petroluluĭ* şi apoĭ avîntul mare dat aproape industrieĭ întregĭ, de exploatarea ştiinţifică a acestuĭ product. *Şi cum există la noĭ petrol, cîtă rîvnă, cîtă silinţă avem de pus, ca să nu fie exploatat nicĭ fără o direcţie neştiinţifică şi nicĭ în paguba ţăreĭ noastre!*

Ce izvor de desvoltare a simţimîntuluĭ naţional, şi dacă în şcolile noastre, o asemenea chestiune economică ar fi arătată aşa cum să cade, ce *sîmbure de închegare a naţionalismul,* atîta de zdruncinat în sufletul tinerituluĭ român! Nimica nu leagă maĭ strîns pe om, decît părticica de pămînt pe care s-a născut şi crescut, şi cînd acel pămînt este rodnic la suprafaţă şi rodnic încă şi în lăuntru, provoacă legăturĭ şi maĭ adîncĭ, în cît rămîne ca *educaţia* să între în joc, pentru a nu lasa pe om să alunece pe povîrnişul căştiguluĭ imediat. Şi acea educaţie nu se poate dobîndi decît în şcoală, cînd, după cum s'a spus maĭ sus, *arăţĭ, dovedeştĭ,* şi deşteptĭ *credinţă.* Educaţia făcută, n'o să maĭ lese, ca avuţiile naţionale să se strecoare în mînĭ străine; poporeniĭ se vor pune pe lucru—decĭ un mijloc sigur de alungarea leneviriĭ şi de îndeletnicire pentru a căştiga în mod cinstit—iar *speculatoriĭ* vor fi împedicaţĭ în meşteşugurile lor josnice, întălnind şi nepăsare, dispreţ, şi o repet, acest rezultat măreţ, nu se poate dobîndi, decît *prin o educaţie ştiinţifică şcolară serioasă şi destoinică.*

Maĭ este oare nevoe, să înlănţuesc seria de exemple, luate din viaţa animală—ca a *furnicilor, albinelor,* saŭ din traiul mul-

tor animale marine, de specii diferite, precum și de aceiași specie, care se găsesc ca să zic așa, împrăștiate cu chibzueală, în fundul apelor și apoĭ din organizația însușĭ a omuluĭ și din ivirea *raselor* de oamenĭ, și în cele din urmă de *națiunĭ*, ca să dovedesc pe deplin, cum științile naturale sînt factorĭ de *moralizare* și de *naționalism*? Ar fi prea multe de spus. Rezultă însă, saŭ maĭ bine să întrevăd acele rolurĭ, din expunerele generale făcute.

(Urmează). **Dr. Leon Cosmovici**
Profesor Universitar.

Tăerea capuluĭ luĭ Hangerli

Primim de la d-l C. Chiru următoarea scrisoare care însoțește un prea interesant document istoric:

Onorate Domnule Xenopolu!

In hrisoavele moșieĭ părinteștĭ, moștenite de la tata mameĭ mele, — Mihail Furduescu, am găsit și o „Condicuță“ coprinzînd maĭ multe scrierĭ din anul 1780 și până la anul 1799, purtînd iscălitura „Logofătu Iordake Furduescu“ Condicuța, coprinde (după vechiul manuscris, citit și scris de Paleograful Alex. N. Doicescu), următoarele:

La anul 1780. O lungă povestire (pe 96 de paginĭ) cum (textual) „Amurat Impărat al Vavilonuluĭ, a auzit că s-aŭ sfătuit Creștiniĭ se rîdice Impărat la Ierusalem; El îțĭ scrie Afiloge Impărate al Araviĭ, să te rîdicĭ cu oștĭ, să mergĭ la Ierusalem și ți-am trimis și oștĭ în ajutor; să arzĭ, să robeștĭ cetatea Ierusalem și să sfărîmĭ Biserica creștinească care este diasupra gropiĭ luĭ Hristos, ca să nu se maĭ pomenească numele aceluĭ înșelător în lume; iar de nu es va face porunca mea, să știĭ că cu moarte amară, veĭ muri.... etc.... (urmează, pe 96 pagine, în formă de roman istoric).“

La anul 1790: Logofătul Iordake Furduescu, scrie: (textual), „Istoria Domnilor țăreĭ Româneștĭ, cîțĭ aŭ stat din vremea Raduluĭ, ce se kiema Negru, care s'aŭ pogorît din țara Ungurească cu oștĭ și aŭ gonit pe Tătariĭ care locuiaŭ într'aceste locurĭ; și aŭ stat Domn al țăreĭ Româneștĭ, la leatu de la Hristos 1290.“

Cronicarul reproduce în Condicuță, numele și datele domnieĭ a 86 voevodĭ din Muntenia, cu începere de la Radu Negru Vodă în anul 1290, și pînă la Domnia luĭ Nicolae Petre Mavro-

gheniĭ în anul 1786; ilustrînd domniile cu prea puţine fapte războĭnice, ci maĭ mult de bisericĭ.

Deosebit de aceasta, cronicarul înregistrează pe o altă pagină din vechia Condicuţă, o a doua domnie a luĭ Ion Mihaĭ Constantin Şuţu Voevod, la anul 1791. — Pe o altă pagină, înregistrează marele cutremur din anul 1790 Martie 26 la orele 2 noaptea, menţionînd că, în acel an, cînd era şi „resmeriţă“ era domnitor un Prinţ neamţ.

La anul 1799, Logofătu Iordake Furduescu, scrie poema în versurĭ,—(aci alăturată Dv.), asupra tăiereĭ capuluĭ luĭ Angerliu Voevod, la anul 1798 Februar 18.

(Reproduc numele Voevoduluĭ după manuscris: *Angerliu*; iar, nu cum este trecut în măreaţa Dv. operă „Istoria Românilor“ *Hangerliu*; aş dori, se fiŭ lămurit de unde provine nepotrivirea numeluĭ).

In vechia condicuţă, se maĭ găsesc şi alte note şi socotelĭ scrise de mîna Logofătuluĭ Iordake Furduescu; cît şi note şi cheltuelĭ scrise în condicuţă, de mîna fiului săŭ, Mihail Furduescu, cheltuelĭ făcute cu ocazia nunţiĭ uniceĭ luĭ fiice, Elena, reposata mama mea.

Vechia condicuţă, ce coprinde scrierile, maĭ sus arătate, am oferit-o Onorabileĭ Academiĭ Române.

Mă simt fericit, atît ca fiŭ al ţăreĭ, cît ca şi laureat al Academieĭ Române, să fi putut oferi celeĭ maĭ Inalte Instituţiunĭ Culturale a ţăreĭ, vechia scriere din 1780 a străbunuluĭ meŭ Iordake Furduescu, scriere, cu încercărĭ, asupra literatureĭ şi Istoriĭ, timpurilor îndepărtate.

Bine voiţĭ a primi, Onorate Domnule Xenopol, expresiunea sentimentelor mele, de deosebită stimă şi consideraţiune ce vă păstrez.

Constantin Chiru
Inginer Inspector General.

Povestire cum a dat Dumnezeŭ, a tăereĭ capuluĭ luĭ Angerliu Voevod la leatul 1798 Februariŭ în 18.

Frunză verde, spic de grîŭ
Ticălosul Angerliu,
Avînd minte muerească,
N'a ştiut să se păzească
De urgia împărătească
Şi de sabia turcească.

Un arap, negru buzat
Plecat tiptil din Ţarigrat
Cu poruncă, cu firman
Hotărît, ca să îl tae
Ca p'un mîel, ca şi pe-o oaie

Nu pociŭ zeŭ, să maĭ pricep
Ce să zicŭ, și cum să-încep
D'ale lumeĭ învîrtiturĭ
Căcĭ ele 's cu 'ndoiturĭ
Cînd, chiar cu-ochiĭ le vedem
In ele, nu ne încredem.
Tot fapte pornite, spre răutate
Şi toate căutînd spre strîmbătate,
Ca pe alţiĭ să jefuiască
Ca averea să ș-o sporească

Să lăsăm acum Raiaoa
Ce căștigă cu paraoa;
Să venim la Boerime
La toţĭ ceĭ din Prostime
Ce fac Carete și Redvane
Cumpără la Cocoane giuvaericale.

Raiaoa, tot se sărăcește
Căcĭ din ea toţĭ se îmbogăţește
Iar, cînd maĭ vine și vr-o Domniă
Şi ea este cu hainiă
Atuncĭ eĭ, plîngŭ și lăcrămează.

Frunză verde măr sălciu
Cum a fost și Angerliu;
Că hain s'a aretat
Toată ţara a prădat
Cu dăjdiĭ, cu zaherea
De la săraca Raia.

Şi tot nu se mulţumea
Şi mereŭ maĭ scornocea
Oerit
Dijmărit
Fumărit
Căminărit
Vinărit
Şi toate le-a scos îndoit.

Iar, cînd fu cea de pe urmă,
Fu trecută și de glumă
Că a scos un văcărit
Ce cu blestem era poprit.

Să dea, săraca Prostime
Cum și toată Boerime
De cal si vacă mare
Doĭ leĭ și nouă părale
Deosebit, de alte dijme
Ce din muncă și din hrană
Le plătea și de pomană.

Decĭ, El vrînd să se arate
Că are și bunătate,
Maĭ pe toţĭ îĭ îmbrăca,
Cu Caftane îĭ cinstea,
Socotind că face bine,
Imbrăca și din Prostime
Din mișeĭ și din Rîtanĭ
Carĭ vreaŭ să dea la banĭ,

Fiind om cu fuduliă
Şi pornit spre lăcomiă,
Pînă cînd a și aflat
Prea puternic Impărat
Ce, cu dreapta luĭ măniă,
I-a trimis și maziliă.

Vrînd ușor, să-șĭ izbutească
Fără să-l maĭ chinuiască,
După ce l-au mazilit,
Şi Capegiu i-aŭ pornit
Un Peșkeregiŭ Gamet
Trimis la Bucureşti, d-a drept
Dîndu-i și două fermane
Ca pe Vodă să-l sfărame.

Intr'un ferman scriea,
Mut lat, capul să i-l ĭea;
Iar în altu-ĭ poruncea
Căte dăjdiĭ și Zaherea
S'aŭ respuns de la Raia
De îndată, să trimeată
La Turcĭ, la Askerlĭŭ
Carĭ, se băteaŭ la Diŭ.

Tare poruncă, maĭ avea
Să nu-l afle nimenea
Nicĭ Turciĭ, nicĭ chiar Arapul
Care veneaŭ să îĭ ĭea capul

Ast-fel, au și pornit
Turciĭ de la Ţarigrat
Treĭ Turcĭ și un Arap
Cu poșurĭ, legaţĭ la Cap

Plecănd, ca un voinic
Aŭ sosit la Beilic,
Unde îndată au chemat
Pe Turciĭ luĭ, și poruncit
Ce le va zice, eĭ să facă.
Maĭ întîĭ, să se ferească
Cu nimenĭ să nu vorbească
Ci, armele să-șĭ gătească
Ca cînd le va zice, să sae
Eĭ, de îndată, să și-l tae
Vorbindu-le și maĭ multe
A plecat cu eĭ, la Curte.

Frunză verde Colilie
Turciĭ, aŭ intrat în Visterie
Unde, erau adunaţĭ
Toţĭ Boerĭ și un Neamţŭ
Ceĭ treĭ Turcĭ si cu Arapu
Cu poșurĭ, legaţĭ la Capu

Boeriĭ, pe dată ce-ĭ văzură
Toţĭ din gură amorţiră,
Numaĭ Dumnealuĭ Spatar Manu
Fiind venit Kaimakamu
A'ndrăznit de a 'ntrebat:
De unde și cine eștĭ,
Cu ce treabă, și ce cauţĭ
Au eștĭ trimis de la Poartă?

Capegiu au respuns:
Să nu aĭ vre-unŭ prepus;
Sunt un Călător
Prin Ţară trecător
Cu Vodă, cunoștiinţă are
Fiind odată amăndoĭ pe Mare,
A maĭ adus și o carte
De la al seu iubit frate.

Atuncĭ Boeriĭ s-au încrezut
Și sus veste au făcut
Dar, Vodă luînd în știre
A zis că nu e bine...
Va bea un Șerbet
Că a cam recit în pept
Decĭ Capegiŭ a așteptat
Pănă ce susŭ l-a chemat.

Și întrănd în Mocbem
Vodă zise, o Cafea să bem.
Pînă se ridică perdeaoa,
Se aduse și cafeaoa,
Dănd întăĭ luĭ Capegiu
Și apoĭ luĭ Angerliŭ
Care, de îndată, începu a bea.
Dar, Arapu ne vrînd să iea,
Decĭ Vodă atuncĭ a priceput,
Că peirea, i-au venit.

Capegiŭ a scosŭ firmanu
Dîndu-i luĭ Vodă sermanu,
Care începănd să-l cetească
N'avea cum să se ferească,
Și nicĭ să zică la cine-va;
Căcĭ Arapul înainta.

Ci, socotind că se ferește
Că Turciĭ nu știŭ grecește
A zisŭ, cam îngînat
Spătaruluĭ Mavrocordat:
„Pos apotondi cozonon caki copsi masi“

Arapu pricepu zisele luĭ Vodă grecește,
Și, eșind Spătaru Mavrocordat, să keme
Niște care-va Deliĭ,
Cehodarĭ și Tufegiĭ,
Se repezi Capegiu cu hangerul,
Fiind înnegrit ca hĭerul.

Iar, Vodă sarmanu
Degrabă, lepădă firmanu
Și strigă: Gineremi-o
Ce m-o lașĭ,
La aceștĭ ucigași-o?

Venind ginerele seŭ, cel ĭubit
Să nu lase, să-i ĭea capu
Ce folos de el săracu
Căcĭ Capegiŭ cu hangerĭŭ
Prin ţîţă l-au lovit
Și pe Vodă l-aŭ rănit

Atuncĭ, acel negru Arap
Inspăimăntat de a luĭ Cap,
A scos sfoară de mătasă
Fiind maĭ sănătoasă,

Să-l apuce, să-l zugrume
Şi din gură să facă spume.

Sosind Stefanake Ibriktaru
Fiind lipsă Spătaru
A apucat pe Arap
De grumazĭ, pe după Cap
Arapul înspăimăntat, a strigat:
„Bre Giaur, benim ferman var".

Boerii Curţiĭ au năpustit
Pe Vodă reŭ rănit,
Strigînd cu glas leşinat
Bătîndu-se ca un peşte pe uscat:
Hah, sermana Doamna mea
Astăzĭ mă despart de ea,
Hah, a mele Beizdadele
Azĭ nu le maĭ văz pe ele;
Unde sunt, să maĭ mă vază
Să mă plăngă, să mă crează!

Arapul, a scos pistolul de la brîŭ
Şi a tras în Angerlîŭ

Văzănd că î-şĭ dă şi sfărşitŭ
A scos şi Iartaganu;
De haine l-a desbrăcat
In ismene l-aŭ lăsat
De picĭoare, mi l-aŭ luat

Şi l-a tras pe scară în jos
Ca p-un om nenorocos
La pus despuiat pe ghĭaţă
Că, aşa i-a fost dat să paţă
In noroĭ, jos într'o baltă.
Ca să-l vază lumea toată

Să-l privească, pomenească;
Ca alţiĭ să se ferească
De primejdiĭ să-l izbăvească

Să-l treacă bunul Dumnezeu
Peste înnalţĭ Munţiĭ Iaduluĭ
Să-l ducă în împărăţia Ceruluĭ.

Aşa, s-a sfîrşit ticălosul Angerliŭ.

(Semnat, la finele Vechiĭ Condicuţă, depusă Academiĭ Române)

(iscălitura) **Logofătul lordake Furduescu.**

Anul 1799

Chestiunea țărănească și d-l A. D. Xenopol

E bine ca să se știe cum cugetă ceĭ maĭ de frunte oamenĭ aĭ țăriĭ asupra aceleĭ chestiunĭ care, prin încordarea eĭ în vremile din urmă, a apropiat un moment de peire statul romănesc, și odată cu dînsul, și poporul pe care-l ocrotește.

D-l Xenopol s-a aratat chiar de la izbucnirea revolteĭ agrare în Moldova, și cînd ea nu luase caracterul de sălbătăcie ce l'a îmbrăcat, cînd a trecut în Muntenia, ca un apărător convins al claseĭ țărăneștĭ. Așa d-sa scrise în un articol din Romînul literar (VII, 9, 11 Martie 1907) că *„d-sa ințelege o năbușire energică a mișcăriĭ, însă numaĭ după ce se vor face propunerĭ de îndreptare și dacă țaraniĭ nu ar primi acele propunerĭ; dar să se proceadă numaĭ cu violență și silnicie, cînd noĭ înșine suntem convinșĭ că în fond țăranul are dreptate, este cel maĭ mare păcat pe care poate să-l comită straturile pretinse civilizate din țara noastră contra acelora ce le daŭ pîne“*. Ca lecuire a stăreĭ nedrepte în care țaranul este nevoit să trăiască astăzĭ, d-l Xenopol e de părere că statul trebue să intervie, atît pentru a îndatora pe proprietarĭ și pe reprezentanțiĭ lor, arendașiĭ, a subarenda țăranilor o parte din moșiĭ, cît se va chibzui maĭ cu cale, cît și pentru a fixa prețul arenzeĭ acestuĭ pămînt și costul prețurilor muncilor agricole. D-l Xenopol *cere deci o cît maĭ largă intervenire a statuluĭ în daraverile dintre proprietarĭ și țăranĭ,* pe temeiul că libertatea transacțiunilor între oamenĭ este numaĭ o ipocrită minciună, cît timp pozițiile celor ce tratează sunt așa de neegale: proprietarul puternic, cult, bogat; țaranul slab, neștiutor și sărac. Numaĭ prin ocrotirea celuĭ slab din partea statuluĭ, se pot egaliza până la un punct pozițiile și aduce la îndeplinire adevărata idee

a egalităţiĭ; căcĭ spune d-l Xenopol: este un drept sfînt, superior coduluĭ civil şi tuturor codurilor din lume; dreptul ocrotireĭ existenţeĭ, dreptul de a fi om, înainte de a fi unealtă de muncă; bunurĭ superioare pe care statul este dator să le apere cu toată puterea luĭ“.

Aceste părerĭ ale d-luĭ Xenopol nu aŭ izvorît din mintea luĭ, cu prilejul revoltelor agrare, ci sînt crescute împreună cu dînsa, de cînd a început a se zemisli ideile în ea, şi este chiar curios ca să le întîlnim, formulate în fond într-un chip identic cu acele de astăzĭ, încă cu **30** de anĭ în urmă.

Zicem cu 30 de anĭ! căcĭ în 1877 d-l Xenopol scriind nişte *Studiĭ asupra stăriĭ noastre actuale* a fost adus a se îndeletnici, în partea V-a a acestor studiĭ, şi cu *Starea noastră economică*, în care atinge chestia agricultureĭ noastre şi decĭ implicit şi starea ţaranuluĭ, spunînd între altele, că „hrana ţăranuluĭ este din cele maĭ rele şi răutatea hrăneĭ aduce numaĭ decît după sine lîncezala puterilor vieţiĭ şi moartea timpurie. Apoĭ copiiĭ micĭ sînt luaţĭ la cîmp de către mama lor care lucrează şi iĭ alaptează în ferbinţala munceĭ, încît eĭ sug moartea în loc de viaţă din sinul mameĭ lor. De aceĭa mortalitatea este aşa de mare, maĭ ales între copiĭ; dar nu maĭ puţin între oameniĭ în vrăstă, care mănîncă carne numaĭ de două treĭ orĭ *pe an*, şi restul timpuluĭ îl trăesc cu udătură de borş şi cu mămăligă“. *(Convorbirĭ literare* anul XI, April 1877—April 1878, p. 14—15). De la discursul luĭ Cogălniceanu în chestia rurală, rostit în 1862, nu se maĭ auzise asemenea vorbe asupra stăriĭ ţaranuluĭ; căcĭ chestiile economice eraŭ, pentru a zice aşa, cu totul străine de mintea Romînilor culţĭ, şi afară de activitatea pe acest tărîm a luĭ Ion Ghica şi P. Aurelian, însă asupra altor chestiĭ decît cea ţărănească, aceasta sferă a cugetăreĭ nu era de loc răscolită de gîndurĭ.

D-l Xenopol reluă aceĭaşĭ temă, maĭ pe larg şi maĭ convingător, în un şir de *Studiĭ economice* publicate în organul *Steaua Romănieĭ*, care studiĭ se bucurară de un aşa succes, încît un editor din Craiova D. Samitca, ceru voe autoruluĭ să le întruniască în un volum care şi apăru în editura aceleĭ case în *1882. (Un vol. mic în 8 de 264 paginĭ).* In acest studiŭ în care d-l Xenopol cercetează toate ramurile de producere ale ţăriĭ, supunînd uneĭ pătrunzătoare critică, chipul cum ele eraŭ îngrijite până atuncĭ (şi cu părere de răŭ putem adăuga că până astăzĭ aproape nimic nu s'a schimbat, în acest sfert de secol de desvol-

tare civilizătoare (?) a țăreĭ), d-sa se îndeletnicește mult maĭ deaproape cu soarta țăranuluĭ. Arată întăĭ, ca principiŭ, că „mișcarea socialistă din vremile noastre, cu toate abaterile eĭ, nu e maĭ puțin adevărat, că reprezintă o nouă fază a vecĭniceĭ lupte încinsă între exploatatorĭ și exploatațĭ“ (p. 124). Aplicînd aceste ideĭ la starea popoporuluĭ nostru, d-sa spune: „Poate crede cineva că majoritatea arendașilor și a proprietarilor ar fi oamenĭ care să nu tindă a se îmbogăți pe socoteala altuĭa? Că sînt oamenĭ cinstițĭ în sensul de a nu pune mîna în buzunarul altuĭa, aceasta nu se tăgăduește de nimene, de acole însă până a fi înzestrațĭ cu o doză de moralitate așa de însemnată, încît să *nu exploateze pe aproapele lor, cînd pot s'o facă*, este o adevarată prăpastie“ (p. 156). Cu prilejul legiĭ luĭ C. A. Rossetti care reducea tocmelile agricole numaĭ la un an, d-l Xenopol se întreabă ce se va face cu datoriile anterioare ale locuitorilor. „Trebue numaĭ decît făcut ceva în această privință, fără de care țăranul tot rob va rămînea. Este un lucru de netăgăduit: singur țaranul nu-șĭ poate ajuta“ (p. 167). Cu prilejul băncilor agricole, tot d-l Xenopol spune că „proprietariĭ s'ar teme de această instituțiune *pe care eĭ o cred menită să-ĭ ruineze*“. Cu toate aceste *„ceea ce eraŭ cămătarĭ pentru proprietarĭ înainte de înființarea creditului rural, sînt proprietariĭ și arendașiĭ pentru țăranĭ*“ (p. 169).

Maĭ adaogă d-l Xenopol că proprietarul nu ar pĭerde, cînd ar avea în preajma luĭ țăranĭ bogațĭ. Se înțelege însă, că atuncĭa *cîștigul proprietaruluĭ nu va maĭ putea fi calculat numaĭ pe exploatarea țaranuluĭ*, ci pe calitatea și cătimea productelor sale. Va fi deci silit să îmbunătățască metoadele de cultură, și creșterea raseĭ vitelor sale“ (p. 170). Aĭurea d-l Xenopol, observă că „de cînd s-a desvoltat agricultura mare, *brațele țaranuluĭ aŭ fost robite proprietaruluĭ; munca sa a fost încordată până la sfărămarea puterilor sale și a întregeĭ sale familiĭ.* Și pentru această muncă atît de grea, ce cîștigă el? abĭa atîta pentru a nu peri de foame, Orĭ cît ar munci el, vede că nu poate să îndrepte ticăloasa luĭ soartă. *El nu vede în muncă un izvor de îmbunătățire al soarteĭ sale, care s-o înflorească, în proporție cu silințele puse*; *ci numaĭ cît o fatalitate impusă pe capul săŭ și care nu-ĭ dă decît strictul necesar spre a nu muri de foame și de care deci, cînd se poate menține, este cel maĭ fericit*“. Maĭ adaugă d-l Xenopol p. 249: „Intinderea așa de extraordinară a bețieĭ trebue deci, ca vițiŭ intelectual, să aĭbă niște cauze psihice, intelectuale saŭ morale, și

acestea sunt de găsit în starea cea atît de mizerabilă a ţăranuluĭ, căcĭ este singura fericire ce o gustă pe pămînt“ (p. 249).

Aceste eraŭ constatărĭ asupra stăreĭ de faţă a ţăranilor. Istoricul însă nu se putea împedeca de a căuta să le explice din desfăşurarea trecutuluĭ, ceĭa ce d-l Xenopol face cu prisosinţă în *Istoria Romînilor din Dacia traiană* apărută în 6 volume între aniĭ 1888—1893. Autorul găseşte înrăutăţirea condiţieĭ uneĭ părţĭ din ţărănimea romînă, la faptul descălecăreĭ ţărilor romîne. Apoĭ analizază relele ce ea a fost nevoită să îndure din facerea slujbeĭ militare pe sama proprie, şi apoĭ din acea a jafurilor tot sporinde ale domnilor, jăfuiţĭ eĭ însuşĭ Turcĭ. Intr-un capitol însemnat din domnia luĭ Mihaiŭ Viteazul (III p. 396—428), d-sa arată la ce asuprirĭ neauzite eraŭ supuşĭ ţaraniĭ pe timpul erouluĭ romîn şi cum nevoile împingeaŭ pe ceĭ maĭ mulţĭ răzeşĭ a-şĭ vinde moşiile şi a cădea în starea de şărbie. Cu toate că zapisele de cumpărătură, redactate de boerĭ, spun într'un glas, că vînzarea se face de bună voe, de nimine nesilit nicĭ asuprit, se vede că ţaraniĭ îşĭ vînduse ocina numaĭ strînşĭ de nevoĭ, de oare ce eĭ caută în toate modurile să adune banĭ, spre a le rescumpăra. Iată cum începe d-l Xenopol minunatul săŭ capitol din vol. III, care aŭ inaugurat studiul istoric al stăreĭ ţaranuluĭ în Romănia.

„In timp ce în clasa nobilimeĭ romîne se întîmpla acea transformare care o împingea către dregătoriĭ, în straturile de jos ale societăţeĭ se petrecea o alta care o arunca cît maĭ mult în robie către mariĭ proprietarĭ. Se începuse acel proces fatal de absorbire a proprietăţeĭ micĭ de către proprietatea mare, care s-aŭ stîmparat abia în timpurile noastre, şi atîta de vajnice eraŭ primejdiile ce încunjuraŭ pe proprietarul mic, încît a trebuit fenomenala luĭ iubire de pământ, spre a apăra de distrugere totală acest preţios element al economieĭ orĭ căruĭ popor“. După o bogată dovedire documentală a acesteĭ împrejurărĭ, domnul Xenopol arată mijloacele întrebuinţate de boierĭ pentru a-şĭ rotunzi moşiile lor, anume silinţa de a pătrunde prin toate chipurile în sinul uneĭ obştiĭ răzăşeştĭ, pe care apoĭ o distrugeaŭ încetul cu încetul, absorbind pe rînd toate părticelele lor de pămînt. O altă bogată expunere documentată întăreşte spusele d-luĭ Xenopol. D-sa arată apoĭ cum aceştĭ ţaranĭ, despoiaţĭ de proprietăţile lor prin urgia vremilor, de care boeriĭ ştiaŭ aşa de bine să se folosască, încetaŭ de a maĭ fi un element militar destoinic pentru apararea ţărilor, şi

închee capitolul său cu cuvintele vredince de amintit: „Astfel Muntenia şi Moldova, despoiate de banĭ prin jafurile ne maĭ pomenite ale stăpînireĭ turceştĭ, cu o clasă boierească prefăcută în bande duşmane de competitor, la dregătoriĭ, slăbite în puterea lor de împrotivire prin îngenuncherea claseĭ ţărăneştĭ şi deconsiderarea armatelor naţionale, ce puteaŭ ele deveni de acum înainte decît o jucărie,, din ce în ce maĭ uşoară, în mînile asupritorilor lor ?“ (p. 558—575). Când d. Xenopol trece la vremile maĭ nouă, analizază starea ţaranilor sub Fanarioţĭ; arată că revoluţia luĭ Vladimirescu nu a fost la început îndreptată contra Grecilor, ci în contra tuturor boĭerilor, grecĭ şi românĭ, care mîncaŭ capul ţăranilor. După aceĭa arată însemnatatea tratatuluĭ de Adrianopol 1829 şi a Regulamentuluĭ organic, pentru înrăutăţirea stăriĭ sătenilor, prin împuţinarea pămîntuluĭ lor de hrană. Din lipsa maĭ ales de păşunĭ explică d-l Xenopol toată condiţia cea rea a ţăranuluĭ din zilele noastre.

In 1903 d-l Xenopol ţine o conferenţă la Ateneul romîn asupra *stăreĭ economice a ţăranuluĭ romîn.* In această conferenţă d-l Xenopol reproduce în o formă atrăgătoare rezultatele bogate ale cercetărilor sale anterioare. Ca să se vadă cum este trătat ţaranul faţă cu clasa domnitoare, d-l Xenopol aduce următorele exemple zdrobitoare, despre nepăsarea în care politicianiĭ noştri de toate nuanţele lasă interesele cele maĭ grave ale claseĭ ţărăneştĭ: „In timpul de cheltuelĭ nebune care a precedat anul 1899, se cumparaŭ unelte de gimnastică, cearşafurĭ şi pînzăriĭ la liceŭ şi şcolĭ militare, cu rentă amortizabilă. S-a ivit atuncea propunerea de a se cumpăra, pentru sate, cîte o maşină de ţesut; propunerea a fost respinsă *din lipsă de banĭ*, cu toate că orĭ cine se poate gîndi la rezultatele folositoare a introducereĭ unor războae perfecţionate în mîna ţărănceĭ romîne, In toată ţara tot ce s'a putut face pentru a se rădica agricultura a fost înfiinţarea a **6** şcolĭ de agricultură pentru 1,000,000 de familiĭ de ţaranĭ decĭ cîte *una* la 166,000 de familiĭ (!!!) şi aceste şcolĭ neînzestrate, fără vite îndestulătoare, fără unelte, fără maşinĭ, şi cu un singur învăţător pentru lucrările agricole. In acelaş timp se zidea palatul poştelor, acel de justiţie, casa de consemnaţiĭ şi alte multe clădirĭ scolare de lux prin judeţe pentru care se cheltuia maĭ bine de 100,000,000!! „Este evident închee d-l Xenopol că cu un asemenea sistem ne ducem de rîpă, şi că trebue numaĭ decît, dacă vrem să trăim, se

rîdicăm stratul de temelie al poporaţieĭ noastre care singur ne dă hrana şi ne susţine existenţa.

In *domnia luĭ Cuza Vodă* 1903 d-l Xenopol revine iarăşĭ asupra chestiuneĭ ţărăneştĭ cu prilejul depunereĭ legiĭ din 1864 în care întinde şi adauge încă cercetările sale anterioare.

Faţă decĭ cu asemenea ideĭ şi lucrărĭ premergătoare, să nu ne mirăm dacă d-l Xenopol va da tot sprijnul săŭ tuturor reformelor ce se vor propune în favoarea ţăranuluĭ, numaĭ cît ele să fie bine chibzuite şi să vină în adevăr în folosul lor.

A. D. Atanasiu

Bibliografia chestieĭ ţărăneştĭ

Starea noastră agricolă. Convorbiri literare, XI. 1877.
Studiĭ economice, Craiova 1882 un vol. de 264 paginĭ.
Conferenţă asupra stăreĭ noastre economice. Revista idealistă 1903.
Domnia luĭ Cuza Vodă 2 vol. Iaşĭ 1903.
Historique de la question rurale în *Le Mouvement économique* revista d-luĭ N. Xenopol 1904—1905.

Privelişti şi datini populare în Moldova

Papuşele (Urmare)

Inainte de a să începe reprezentaţia, păpuşarul spune scripcaruluĭ:

Lăutaraş, ia prinde a zice.

Lăutarul începe a cînta, ĭar păpuşarul scoate din cosciug pe rînd păpuşele, după rostul ce aŭ fie care:

Maĭ întăĭ vine:

Cĭobanul cu o oaĭe, şi cîntă:

Buna vremea la boerĭ,
La boerĭ şi la cucoane,
Slugulița dumitale.
Dragĭ-mĭ sînt oiţele,
Dar maĭ dragĭ fetiţele.
Dragĭ-mĭ sînt oile lăĭ,
Şi copilele bălăĭ.
Măĭ cĭobane de la oĭ,
Tu n-aĭ grijă nicĭ nevoĭ,
Tu te culcĭ pe pat de florĭ,
De cu sară pănă-n zorĭ.
Am să ĭeŭ oaĭa-n cărlig,
S'o duc în deal la Ciric,
Orĭ pe cel deal la Cărlig
Unde-s vacile din tîrg.

Bîr oiţă, bîr, bîr, bîr.

Vine apoĭ:

Ţiganul cu ursul şi spune cîteva versurĭ:

Diha Vlaĭcule, diha,
Hop odată pe lopată,
Dunărea s'o trecem toată,
Să privim Sîrboaĭcele,
Impletindu-şĭ gîţele.
Pe dealul cu florile,
Paşte Sîrbul oile,
Şi Sîrboaĭca caprele.

(In tot timpul cît zice aceste versurĭ, joacă ursul).

Pe urmă vine *Vasilache Ţiganul*, dă afară pe Ţiganul cu ursul, şi prinde a zice:

Afară, afară măĭ ţigane, nu ştiĭ tu, că:

Eŭ sînt Vasilache ţiganul,
Care-a sărit gardul,
Şi-a mîncat curcanul.

Se uĭtă apoĭ în toate părţile şi strigă:

Ilenuţă, Ilenuţă!
Ia poftim din cămăruţă.

Ilenuţa, vine şi zice:

Iatămă-s bădiţă.

Urmează apoĭ un dialog glumeţ şi cam deşanţat între Ilenuţa şi Vasilache ţiganul, şi după aceĭa se prind la joc; în timpul acesta Lăutarul cîntă, ĭar Vasilache ţiganul zice:

De mi-ar maĭ da dracul una,
Să joc cu ea întru-una.

Apoĭ vine *Fata Cĭubăroaeĭ* pe care o ĭa de asemenea la joc Vasilache ţiganul, zicînd:

Intre două,
Nu mă plouă,
Nicĭ mă plouă, nicĭ mă ninge,
Dar cu una,
Tot deauna.

Apoĭ se duc cu toţiĭ.

Intră apoĭ cu fuga *Gahiţa*, femeĭa luĭ Vasilache ţiganul, cu un copil înfăşat în braţe, să uĭtă în toate părţile, întrebînd unde-ĭ este răul eĭ de barbat; apoĭ se duce şi ĭar vine cu barbatul eĭ şi cu cele două femeĭ, pe carĭ ĭaŭ găsit la cafenea, bînd şi desfătîndu-se, şi să ieŭ la batae. *Gahiţa*, trage de cap pe barbatul eĭ şi pe cele două femeĭ, şi chiamă în ajutor pe *Cioclul luĭ Drăghicĭ*, strigînd:

Saĭ cioclu luĭ Drăghicĭ,
Şi-ţĭ fă lopata bicĭ,
Şi vin degrab-aicĭ.
Că se face moarte de om;
Afară de aicĭ să-ĭ dăm!

Cioclul luĭ Drăghicĭ vine cu lopata-n mînă, şi le zice:

Ia staţĭ măĭ, da ce vă este?
Şi începe apoĭ a-ĭ bate cu lopata.

Gahiţa

La Urzică [1]) să mi-ĭ ducĭ,
Că ţi-oĭ da doĭ irmilicĭ;
Şi-apoĭ la dicasterie,
La popa Elefterie.

Cioclul

Afară, afară muerilor,
La dicasterie, la dicasterie,
La popa Elefterie.

Pe urmă se duc cu toţiĭ.

Vine apoĭ Turcul şi cîntă:

Esă Turcul din cetate,
Să-ĭ dea babeĭ sănătate,
Sănătatea babelor,
Dragostea nevestelor!
Neder, neder, bacalîm [2])
Evet, Evet hoş ghioldum [3])
La oala cu meşniţa,
Ia maĭ vină la băditа.
Ghel Moscov, ghel,

Vine *Cazacul* şi zice:

A, iaca şi Hasan,
Cel cu pĭelea-n suman!

Turcul începe a striga:

Aman, Aman, bre!

Cazacul, tae cu sabia capul turculuĭ [4]) şi începe a cînta şi-a juca, zicînd:

Idi, idi Marişca,
Nima, nima parişca.
Cine joacă căzăceşte,
Vara pînza nu ghileşte,
Ci-o ghileşte la Crăciun,
Cîn suflă mereŭ în pumn.
Raz, dva, tri, cetire,
La hazaĭca na cvartire,
Nu'ĭ găina, nu'i cucoş,
Tae puĭca, fă cu borş!

Prinde apoĭ a pipăi cu lopata pe turc, şi-l ascultă cu urechĭa la inimă, şi zice:

I se bate inima ca într'un rac mort.

A raposat Hasan!
Ca şi cel din an.

Strigă apoĭ pe dascalul de la biserică ca să îngroape pe turc. Dascalul vine. Cazacul îĭ zice:

A! Iaca şi dascalul Tarara,
Cu coliva în basma.

---

1). Comisar de pe timpul luĭ Mihaĭ Sturza Vodă, ce era spaĭma celor trimişĭ la comisie spre a fi pedepsiţĭ, din pricina asprimeĭ luĭ.
2). Unde, unde să mă uĭt.
3). Bine, bine, aţĭ venit.
4). Se vede din aceasta, credinţa poporuluĭ în superioritatea Rusuluĭ.

Dascalul prohodeşte pe turc, cu un prohod ţigănesc, care începe cu versurile următoare: [1])

Pe cea baltă lată,
Este-un putregaiŭ de peatră,
Şede-un iepure greceşte,
Legat la cap turceşte,
Cu ţiganiĭ sfătueşte etc.

E vorba să facă o biserică pentru ţiganĭ, şi după multă sfătuire s'a hotărît s-o facă de caş dulce:

Cînd a bate vîntul
Să curgă untul,
Cînd a bate gerul
Să curgă zerul.
Dar icoanele de ce să le facă?
Să le facă de slănină grasă
Să se închine danciĭ de-acasă.

Iar uşa s'a hotărît:
S'o facă de rogoz
Cînd o pune mîna să cadă jos.

Iar lacata de ce s-o facă?
S'o facă dintr'un purcel fript
In loc de cheie un cuţit înfipt,
Cînd a veni popa,
Să descue lacata,
Să şteargă bucata, etc.

Pe când ceteşte prohodul vine *Cioclu* şi dă cu lopata în dascal, şi-ĭ zice:

Prohodit,
Ne prohodit,
Dă-l în groapă,
Şi-l îngroapă.

După aceia Cioclul îngropă pe turc, şi-apoĭ joacă şi cîntă:

Toată grija mĭ-am luat
Şi pe turc l'am îngropat.
Pe podul tăbăcăresc,
Fetele se sfătuesc,
Miorlăesc ca mîţele,
Prin toate cotruţele, etc.

Vine apoĭ jupînul *Leiba Badragan* din Tîrgul-Cuculuĭ şi se închină jidoveşte şi cîntă. După aceĭa Cioclul se uĭtă la el, şi-ĭ zice:

Iaca jupînul Leiba Badragan,
Din fundul căruţeĭ taman.

Apoĭ cîntă:

Esă dracul dintr'o bortă,
Cu-n papuc şi cu-o cĭubotă,
Esă dracul din curechĭ
Cu jidanul de urechĭ,
Esă dracul de sub ghĭaţă
Cu jidanul de musteaţă,
Esă dracul de prin nalbă
Cu jidanul prins de barbă,
Esă dracul din tăciunĭ,
Cu jidanul de perciunĭ,
Esă dracul de sub horn,
Cu jidanul prins de corn.

Vine apoĭ dracul, şi ĭe pe jidan în coarne, şi-l duce la baltă.

Cioclul, văzînd aceasta, zice:

La baltă diavole, la baltă.

Intră după aceia un *Calic* şi cîntă:

Haĭ şi noĭ calicilor
Breasla mămăligilor,
O saracă băbătie
Eu ştiŭ ce-ţĭ trebue ţie,
Un colac şi-o lumănare,
Şi unul cu căciula mare!
Haĭ în baltă să sărim,
Să ne prăpădim,
Unde-a fi balta maĭ lată
Să ne-ncapă zestrea toată.

Iesă apoĭ un şoarec, ĭar Păpuşarĭul îĭ căntă:

Unde-ĭ măţa să mă vadă,
Să-ĭ daŭ coada să mi-o roadă;
La hambarul cu făină,
Acolo-i a me hodină.

După şoarec vine tiptil Mîţa şi-l prinde şi fuge cu dînsul.

Intră apoĭ *Imparatul Napoleon*

1) Vezĭ: *Evanghelia ţigănească*, inserată în *Oraţiunĭ ţinute la nunţile ţărăneştĭ*, Bucureştĭ, 1875. pag. 28.

Bonaparte, cu care să încheie reprezentaţia păpuşilor, şi zice:

Napoleon Bonaparte,
Stînd în pămînt de departe,
Ochiĭ sus a rădicat,
Spre Franţia a catat,
Spre marea apusuluĭ,
In preajma Parisuluĭ.

O Franţie ţară bună,
Ţara bună şi blajină,
Aĭ încăput pe-a Rusuluĭ mănă,
Nu mă duceţĭ aşa departe,
Căcĭ eŭ vă sunt Bună-parte. [1])

In tot timpul cât păpuşarul zice aceste versurĭ, lăutarul cîntă *Marşul luĭ Napoleon.*

Jocul păpuşelor [2]) începe din zioa de Crăciun [3]) şi ţine într'una, pănă la începutul postuluĭ mare şi numaĭ în timpul nopţiĭ.

---

1) In al meŭ *Almanah musical,* pe anul 1876, se află scrise pe note musicale, maĭ multe ariĭ ce se cîntă la păpuşĭ; aşa la pagina 58, se vede aria ce cîntă lăutarul cînd merge cu păpuşele pe strada, urmează apoĭ la pag. 60, *cîntecul caliculuĭ, cîntecul luĭ Vasilache ţiganul;* la pag. 61, *cîntecul şoareculuĭ,* apoĭ la pag. 99 din al meŭ *Almanah musical* pe anul 1877: *cîntecul cazaculuĭ.* Maĭ posed în manuscripte, *cîntecul ciobanuluĭ. cîntecul ţiganuluĭ cu ursul, cîntecul turculuĭ, cîntecul jidanuluĭ, cîntecul luĭ Napoleon Bonaparte.* Toate aceste cîntece adunate de pe la păpuşerĭ cu 31 de anĭ în urmă, cu cea întăĭ ocaziune le voĭ da la lumină.

2) Acest joc al păpuşilor îl găsim maĭ la toate popoarele din anticitate. Fr. Sulzer în scrierea sa: Geschichte des Transalpinischen Daciens. Wien. 1782. t. II pag. 403, ne vorbeşte că şi la noĭ se juca la palat păpuşele care eraŭ făcute din carton şi aveaŭ nişte sforĭ pentru ca să se pună în mişcare diferitele lor închieturĭ. Acest joc nu era alt ceva decît o specie de *joc de Marionete,* şi se sevărşea ast-feliŭ: se făcea întunerec în sală, într'un colţ se întinde o pînză subţire în dosul căreia se pune o masă cu cîteva lumînări aprinse. In acest colţ de loc se aşează un singur ciauş care prinde a primbla şi a mişca păpuşele pe masă conform cu cuvintele pe care le spune în limba romînă şi greacă dar mai cu samă în limba turcească, aşa ca cei din întunerec văd umbrele acestor figuri de carton jucînd pe pînză, şi aud cuvintele ce spunea ceauşul ca cum ar fi fost rostite de păpuşi.

3) Din eroare s'a tipărit în No. 3 al acesteĭ reviste „Arhiva“, An. 1907. pag. 130, la articolul „Păpuşele“, că jocul păpuşelor începe în „ajunul Crăciunuluĭ“.

(Urmează) **T. T. Burada.**

ERATA. In această scriere s'a strecurat greşelele următoare: La pagina 223. No. 2), în loc de „Unde, unde se mă uit“, să se ceteascâ: *Ce este, ce este să vedem,* şi la No. 3) în loc de „Bine, bine, aţĭ venit, să se ceteascâ, *Da, da, bine aĭ venit.* La pagina 224, No. 1) în loc de „Ovaţiunĭ“ să se citească: *Oraţiunĭ.*

Invățămîntul desemnuluĭ și al artelor la noĭ

Desemnul în mișcarea economică

I

1. Privirĭ generale asupra moduluĭ de a lucra.—2. Inființarea scoalelor de Artele-Frumoase.— 3. Cauzele înceteĭ mișcărĭ artistice..— 4. Casa Artelor.

1. Privirĭ generale.

Singurele școlĭ rămase în urmă și neorganizate sînt cele de artele-frumoase. Vremurĭ grele oprit-aŭ această desvoltare, dar o-dată cu schimbarea vremurilor, cată să ne îndreptăm și noĭ privirea și să vedem, pe lîngă bunurĭ, și lipsurile ce le avem. Un lucru putem spune, că artele sînt și ele în strînsă legătură cu mișcarea economică și că ele, ca și starea economică, atîrnă de mediul în care se produc și se desvoltă.

Insă noĭ Romîniĭ din cauza împrejurărilor prin care am trecut, am rămas în urma celorlalte popoare, așa că nu putem aștepta înceata evoluție, prin care aŭ trecut popoarele de veche civilizație înaintașe nouă. Ne silesc împrejurările și ne atrag în lupta cu celelalte popoare, maĭ culte, maĭ bine organizate din toate punctele de vedere, care ne subjugă atît economicește, cît și pe calea culturală și artistică cît și prin graiŭ. Și spre a ne dobîndi neatîrnarea în aceste domeniĭ, trebue să lucrăm cu energie, în toate ramurile arteĭ, în pictură, sculptură, arhitectură, muzică etc.; să ținem samă de experiențele altora, nu să copiem, ci să ne creăm, și artele din mijloacele și prin mijloacele ce le-am avea la îndămînă, propriĭ și caracteristice nouă, și a nu împrumuta de cît ceea ce nu avem și nu putem crea noĭ.

De aceea și o nouă metodă ce am aplicat în desemn, reorganizarea școalelor de artele-frumoase, aplicațiunile practice în ateliere, înfințarea de școlĭ de arte și industriĭ, înființarea de grădinĭ de copiĭ la sate și la orașe, înființarea consiliilor superioare săteștĭ, apropierea dintre capital și muncă, înființarea de școlĭ de administrație, unele poate deosebite de cele străine, școli speciale pentru învățămîntul „practic", ĭar cele generale pentru acel teoretic—toate cred că, pe lîngă alte măsurĭ, vor servi întru cît-va la desvoltarea noastră culturală, economică și artistică.

Maĭ luăm aminte, că la noĭ cultura s'a impus, ca în de obște și după o lege generală, de sus în jos, de la Universitățĭ către școlile primare; și s'a prins la noĭ ca și aĭurea.

Tot asemenea trebuesc reorganizate şi şcolile de artele frumoase, cu toate celelalte şcolĭ atârnate de ele, ĭar mişcarea economică bine îndrumată şi organizată, trebue să pornească ca o pînză peste tot, să cuprindă totul. Să se aĭbă ca ţintă, pe cît se va putea maĭ mult, ca săteanul şi orăşanul să fie ocupaţĭ tot timpul, în afară de cultura pămîntuluĭ, la diferite meseriĭ şi industriĭ întru transformarea şi valorificarea materiilor prime; să deschidem şi alte cîmpurĭ de activitate, poate chĭar maĭ productive ca singura muncă a pămîntuluĭ, ocupaţia de căpitenie a locuitorilor ţăriĭ noastre; să statornicim prin cele mai diferite mijloace continuitate în munca săteanuluĭ şi a orăşanuluĭ. Să începem şi în ţară la noĭ o adevărată luptă, în toată puterea cuvîntuluĭ, pentru emanciparea economică, culturală şi artistică, ĭar efectele acesteĭ binefăcătoare mişcărĭ se bănuesc de la sine.

Şi cine exclude din mişcarea culturală şi economică, mişcarea artistică cu întregul învăţămînt al desemnuluĭ, cred că nu a pătruns în legătura ce le uneşte şi care reĭesă din raportul ce există între materia primă şi forma, orĭ cît de simplă ar fi, a acesteĭ materiĭ lucrate saŭ fabricate, şi care urmează totdeauna un tipar bine determinat prin desemn. Deci nu se poate exclude necesitatea desemnuluĭ şi a arteĭ, în mişcarea de propăşire economică-culturală.

Dar în orĭ-ce mişcare se vor găsi poate, susţinătorĭ, indiferenţĭ, şi iarăşĭ ca orĭ unde şi protivnicĭ. Nu se poate nicĭ tăgădui, că necesitatea curentuluĭ şi via luĭ intensitate spre direcţia culturală-artistică-economică, politică chĭar, o simţim cu toţiĭ. E în curs. Chestiunea poate fi discutată numaĭ asupra moduluĭ, asupra mijloacelor, spre a eĭ îndrumare şi realizare.

Voim să ne spunem şi noĭ modesta părere, care rămîne la apreţuirea conducătorilor şi a publicului. Şi de se va găsi vre-o parte, potrivită împrejurărilor de acum şi aplicabilă, bine ; ĭar de nu, cel puţin nădăjduim că va da naştere la combaterĭ maĭ viĭ; va atrage luarea aminte a acelora cu alte ideĭ, maĭ bune poate ca ale noastre.

Instrucţia şi meseriile, în mersul lor evolutiv, de sute de anĭ, în Europa centrală, apusană şi de sud, aŭ ajuns de şi-aŭ croit toate, rînd pe rînd, cărărĭ şi drumurĭ cu centre deosebite şi importante.

Dar noĭ, cu toată asămănarea de rasă, nu ne potrivim în toate cu Apusul şi Sudul Europeĭ ; nu avem timp mult de pĭerdut, căcĭ ne întrec alţiĭ şi, aceasta ca aceasta, dar ne strâng de gît, maĭ ales ne subjugă economiceşte; aşa că ne silesc, să urmăm, să intrăm în luptă cu popoarele maĭ înaintate. Insă cu ce să intrăm? Cu ceva pospăială de cultură a uneĭ păturĭ foarte subţirĭ şi străveziĭ ; căcĭ nu sînt îndestulătoare cele cîte-va excepţiĭ, cîte-va adevărate valorĭ, pe care le avem; saŭ numaĭ cu bogăţia brută eşită din munca cruntă şi istovitoare a bĭetuluĭ ţăran? saŭ cu dispoziţiile naturale ce avem de a îmbrăţişa orĭ-ce; că

sîntem cheia spre porţile Orientuluĭ; bune ar fi şi acestea, dar nu sunt de ajuns. Maĭ avem industrie, agricultură (nu tocmaĭ peste tot sistematică) meseriĭ, de tot în faşă; cît despre arte s'aŭ văzut ce putem la exposiţia de la Paris şi la cea de la München, secţia romînă. Şi cu toate că aceste reprezentărĭ nu sînt adevărata noastră valoare în domeniul artelor, totuşĭ cu cîteva florĭ, nu se face primăvară.

Singura izbândă de care în adevăr ne putem bucura a fost expoziţia generală din anul trecut din Bucureştĭ care, de şi din punctul de vedere al organizăriĭ artelor a lasat mult de dorit, totuşĭ această expoziţie nu dovedeşte alt-ceva, decît că sîntem vrednicĭ şi destoinicĭ de orĭ-ce. Dar se va vedea ce poate o expoziţie românească în viitor, dacă ne vom înarma aşa cum trebue, pentru desvoltarea culturală şi maĭ ales economică-artistică, pe o scară maĭ întinsă în massa întreguluĭ popor producător. Chiar cu bunele producţiunĭ care s'aŭ văzut la pitoreasca noastră expoziţie, tot nu putem sta alăturĭ cu celelalte state civilizate; nu ne găsim locul în cercul celor adevărat înaintate.

Această expoziţie însemnează mult, căcĭ ea poate pune în bună lumină bogăţia naturală a ţăriĭ noastre şi unele însuşirĭ ale munceĭ noastre. Ea va atrage de la sine luarea aminte a tuturor statelor civilizate. Dar nu e destul aceasta, ca numaĭ să ne mîndrim, ci să căutăm a ne folosi cît maĭ mult din învăţăturile ei. Acum trebue să ne înarmăm pe toate tărîmurile, căcĭ străiniĭ cari ne-aŭ cunoscut maĭ bine, căuta să vină peste noĭ în cît maĭ multe elemente şi cît maĭ bine pregătite, ca să ne exploateze bogăţiile noastre, ca să ne cuceriască.

Pentru a putea lupta cu acest pericol—căcĭ pericol este de a fi subjugat de străinĭ—trebue să fim cu privirile aţintite, spre întroducerea tuturor îmbunătăţirilor, ĭar în ceea ce priveşte desvoltarea culturală, artistică, economică, să ţinem samă de şcolile Apusuluĭ, să ne folosim de experienţa lor, nu însă să le imităm cu totul, că nu putem face atîta lux nicĭ de timp, nicĭ de banĭ.

In orĭ-ce reformă a învăţămîntuluĭ nu trebue să fim legaţĭ de nimenĭ, decît de nevoele noastre, *maĭ ales în ce priveşte desvoltarea economică şi artistică.* Să procedăm decĭ cum ne vine nouă maĭ bine, spre a dobîndi rezultate maĭ repezĭ şi maĭ bune. Să avem nota noastră caracteristică, adaptată mediuluĭ, şi să nu maĭ fim veşnic copiatorĭ aĭ celor străine.

Toţĭ aceĭ trimişĭ în alte ţărĭ, ca să studieze diferite organizaţiĭ privitoare la cultură, artă, economie saŭ administraţie, sînt cu totul orbiţĭ de acele organizaţiĭ, aşa că în genere copiază pe de-a întregul instituţia respectivă, care-ĭ datorită unuĭ mediŭ cu totul deosebit, şi o aduce s'o sădiască întreagă într'un strat cu totul nepotrivit. Aceasta s'a întîmplat cele maĭ de multe orĭ cu diferite instituţiĭ şi legĭ, cari apoĭ cad de la sine, saŭ în cazul cel maĭ bun, nu propăşesc, dacă nu intervine reorganizarea eĭ în nota caracteristică, potrivită mediuluĭ.

De aceea dar toţĭ ceĭ trimişĭ în asemene scopurĭ prin străinatate, ar trebui, după părerea mea, să fie îndatoriţĭ a studia maĭ întăĭ în ţară, toate chestiunile privitoare la însărcinarea lor, a cunoaşte de aproape mediul nostru, mijloacele, caracterele esenţiale ale chestiuneĭ la noĭ, punctele de plecare, fazele şi stadiul unde am ajuns. Şi cînd a păşit hotarul ţăriĭ, pe deplin să treacă înarmaţĭ cu cunoştinţele nevoilor noastre, pentru ca să fie prevăzuţĭ cu spiritul critic de cercetare, ĭar nu cu acel mecanic de înregistrator saŭ de copiator. Atuncĭ s'ar putea trage folos din experienţele altora, ţinînd seamă de mediul şi mijloacele noastre; iar măsurile ce ar fi să se ĭee, pentru a ocroti noua creaţiune, să fie izvorîte din nevoile noastre şi altoite numaĭ cu cele *străine*, spre a da roadele aşteptate. Alt-fel roadele lor vor fi stîrpiturĭ ca acele ale copacilor din regiunile tropicale, plântaţĭ în ţara noastră.

La noĭ, până la emanciparea economică, chestiunile culturale, artistice, economice, trebue să meargă alăturĭ, sprijinindu-se una pe alta şi, fiind-că direcţia către funcţionarismu n'a încetat de loc, ĭar statul cu orĭ-cîte excedente ar avea, i-ar fi greŭ să înfiinţeze întregul organizmu al învăţămîntuluĭ meseriilor şi industriilor, compus din zecĭ de scolĭ sistematice, şi sute saŭ miĭ de ateliere separate în toată ţara, spre a da o deosebită desvoltare acestuĭ învăţământ, maĭ ales la sate — de aceea sunt de părere între altele, că pe cît se va putea deocamdată, în toate şcoalele, să se facă aplicaţiunĭ practice, spre aceasta desvoltare economică.

Alt-fel, cu toată avuţia noastră (mare parte în mînĭ străine), ne ducem în prăpastie, de oare-ce nu maĭ merge cu încrederea noastră nesfîrşită în vlaga poporuluĭ şi a ţăranuluĭ nostru care, se ştie că este aproape cu totul sleită—din care cauză şi folosul din produsul munceĭ luĭ e foarte mic. Sute de milioane trec anual parte peste hotare sub diferite forme; iar parte sporesc fondul diferitelor case de bancă, cari deşi aşezate în ţară, tot în mînĭ străine sunt şi pe străinĭ îĭ îmbogăţesc, şi care nu aŭ altă legătură cu poporul şi ţara aceasta, de cît aceea de a-ĭ stoarce pe deoparte puterea luĭ de muncă, iar pe de alta de a sărăci vlaga pămîntuluĭ prin mijloacele primitive de cultură.

Şi ĭarăşĭ numaĭ cu încălzirea idealurilor noastre naţionale, cari la vreme de nevoe n'aŭ nici un sprijin sănătos, nici din afară, nicĭ din lăuntru, ne prăbuşim; căcĭ numaĭ atuncĭ vom putea avea oare-care siguranţă în forţele noastre, când braţele noastre se vor înmulţi, când ţara nu va mai arunca mulţimea de milioane peste graniţă, pentru lucrurĭ ale căror materiĭ prime le avem, ĭar aceste zecĭ şi sute de milioane anuale vor fi păstrate în sînul ţăriĭ şi al naţiuniĭ.

Cum stăm? *Sărăcie şi ignoranţă în massă, nicĭ o legătură puternică între producătorĭ şi capital, între muncă şi pămînt; ceĭ din afară nu ne daŭ nicĭ un sprijin desinteresat, ci din contra adevărat cămătăresc, căutând să ne subjuge economiceşte, şi la ocazie să ne mai sfâşie, dacă vor putea ca 'n alte vremĭ, în loc să ne întregiască.*

Cu toţiĭ dar, sprijinitorĭ aĭ aceloraşĭ ideĭ, cu dragoste către ţară, ceĭ marĭ ca şi ceĭ micĭ, *să lucrăm* cu toţiĭ pentru a face ceva spre îndeplinirea acestor interese obşteştĭ.

Toţĭ câţĭ hălăduim în bine-cuvîntatele plaiuri şi şesurĭ ale acesteĭ ţărĭ, fără deosebire, să ne dăm silinţa *spre a preîntimpina însemnatele evenimente ce ne aşteaptă în viitor, punînd gîndul nostru de salvare economică, culturală* şi *artistică, în munca noastra pentru ţară, pentru noĭ, şi prin noĭ înşine.*

(urmează). **A. D. Atanasiu.**

DĂRI DE SEAMĂ

Les Récents Troubles Agraires et la Crise agricole par *Henri Brun*, avec un appendice par Giulio Fioretti.—Paris, Bureaux de la science Sociale, 1906 Juin.

Acesta e un studiŭ asupra tulburărilor agrare şi asupra crizeĭ agricole din vremea noastră din toate ţările Europeĭ. Autorul *Henri Brun* e un om de ştiinţă exactă. El nu se avîntă în domeniul ştiinţilor sociale, în studiul frămîntărilor societăţilor, ca ceĭ maĭ mulţĭ din zilele noastre, îmboldîţĭ de sentimente frumoase, dar lipsiţĭ de *metode* în adîncirea fenomenelor. El nu e visător şi nicĭ iscoditor de teoriĭ nouă. Discipol al luĭ *Le Play*, întemeetorul metodeĭ de observare a fenomenelor sociale, şi colaborator azĭ al revisteĭ *„Science Sociale“* de sub conducerea luĭ E. Demolims, *H. Brun* a fost în măsură a ne da o lucrare de valoare.

O dare de samă a acesteĭ foarte însemnate lucrărĭ ştiinţifice, rezultatul uneĭ metode riguroase de observare, am făcut-o înainte cu mult de rescoalele din România din 1907, fără a fi publicată. Imprejurările actuale cer o maĭ amănunţită cunoaştere a acesteĭ lucrărĭ a luĭ *Henri Brun.*

Studiul e împărţit în două: partea întăia studiază *faptele*, adecă arată tulburările agrare din Europa (Italia, Spania, Austro-Ungaria, Franţia, etc), tulburărĭ, cari în unele ţărĭ se repetă periodic, şi apoĭ leacurile cari aŭ fost propuse; ĭar în partea a doua, studiul se ocupă cu problema: cum se poate pune capăt crizeĭ agricole, avînd capitole cu subiecte despre organizarea producţiuniĭ, organizarea vînzăriĭ şi adaptarea agriculturiĭ la condiţiile economice moderne, etc.

Vederile cuprinse în acest studiŭ nu se pot găsi în nicĭ o carte romînească. Toţĭ cercetătoriĭ noştri sînt înclinaţĭ să dee o maĭ întinsă saŭ restrînsă aplicare ideilor socialiste; dovadă avem toate studiile cu privire la ţărănime saŭ la monografiĭ de comune rurale, apărute în broşurĭ saŭ prin reviste. In cartea luĭ

H. Brun reiesă înfrîngerea ideilor socialiste atît teoretic cît şi din desfăşurarea faptelor.

In expunerea lor, autorul începe cu *Italia*, arătînd că de la 1884 mereŭ se constată de statistică frămîntări agrare în această ţară, însoţite de grozăvii. Intr-o rescoală a ţăranilor pe lîngă actele de devastare săvîrşite, s'aŭ întîmplat şi omorul a 7 soldaţi şi alţii în provinciile *Foggia şi Bari*. Intr'o altă răscoală la *Caudela* 5 morţi, 11 rîniţi. La Syrausa asemenea. Pe autorul nostru nu-l interesază violenţele, el urmăreşte cauzele adevarate şi adînci.

Socialiştii aŭ fost şi acolo amestecaţi ; ei, îngîmfaţi şi încrezători se socot numai pe dînşii în stare a duce spre fericire o societate. Şi ce ironie! A o duce spre fericire pentru socialişti, însamnă a face început cu nenorocirea, cu răscoalele. Fireşte în Italia socialiştii aŭ o putere mai mare. De către mulţi s'a dat vina răscoalelor pe socialişti. H. Brun o spune hotărît, că nu crede în asemene minuni. Nici un agitator, de-ar fi şi Dumnezeŭ, nu poate pune în mişcare socială mii de oameni. Sînt alte cauze şi agitatorii profită de asemene împrejurări, pentru a-şi întinde acţiunea lor.

Cauza este : *mizerabila stare a lucrătorilor agricoli în Italia.* In Italia salariile aŭ rămas pe loc, pe cînd în Europa în curs de un veac aŭ tot crescut. La Verona ziua 1.25 şi 1.40 vara, iar iarna abea 0.50 saŭ 0.80. Mijlocia este 1.16, pe cînd în Germania 1.80, în Franţia 2.65, în Anglia 2.75.

Din această pricină emigrarea din Italia a luat avînt. In provinciile sudice din Italia moşiile sînt pustii, abea 49 locuitori de kil. patrat; moşiile sînt fără valoare, arenzile de batjocură, căci nu se găsesc muncitori. In nordul Italiei e un plus de muncitori. Lipsă de muncitori în sud, prea mulţi în nord ; moşii depreciate în sud, munca depreciată în nord ; şi în loc de împrăştiere a muncitorilor în deosebitele puncte ale aceleiaşi ţări, se constată o emigrare peste hotarele Italiei!

Proprietarii ei înşuşi nu eraŭ vinovaţi de starea pe loc a salariilor, pe cari eraŭ nevoiţi din diferite împrejurări a le ţinea aşa. Socialiştii organizază în toate comunele *ligi de rezistenţă,* apoi fac congrese şi luptă prin greve contra capitaliştilor, pentru urcarea salariilor. Ca o notă caracteristică pentru socialişti e că, între alte cereri, aŭ şi pe aceia : *interzicerea unor maşini agricole,* ca producînd mizerie între muncitori.

Proprietarii, în faţa organizării puternice a socialiştilor, sînt desorganizaţi. Se fac încercări zadarnice de asociare a proprietarilor.

Italia e o ţară de *latifundii,* cari nu pot fi lucrate din lipsă de capital. Italia e caracterizată: *ţară cu mare proprietate, dar întrebuinţând mica cultură, cu muncitori mult mai mulţi decît capital.* Proprietarii părăsesc agricultura, venind în oraşe, unde politica îi atrage şi nu le mai dă răgaz la muncă agricolă.

Parlamentul italian era inundat cu legi agrare de tot felul

dar fără folos. Plusul de muncitorĭ a găsit de muncă numaĭ în lucrările de utilitate publică : drumurĭ, canalurĭ, etc.

In afară de stat, și din inițiativă particulară s'a început lucrărĭ de îmbunătățirĭ. Patroniĭ ar trebui să opună un principiŭ salutar principiuluĭ antisocial al lupteĭ dintre clase, principiul unireĭ capitaluluĭ și a munceĭ. Această afirmare s'a verificat în parte la Foggio, unde *o Cameră mixtă de proprietarĭ și muncitorĭ hotărăşte periodic* tariful salariilor. In această direcție trebue de muncit, adică în comună înțălegere a revizui salariile muncitorilor. A face un principiŭ unic, legal pentru țara întreagă e greu; Căcĭ pe cînd în nord agricultura dă 18 saŭ 17 hectolitri la hectar, în sud abea dă 10—12 hectolitri. O înțălegere între proprietarĭ și lucrătorĭ e maĭ în stare a aduce bine social pentru toți.

Absenteismul e în floare. Dar ceva și maĭ dureros. Chiar cultivatorii, arendașiĭ pămîntului sînt absenteiștĭ. Da, exploatează pamîntul trăind departe de pămînturile pe care le cultivă. Ceva în felul arendașilor evreĭ din România : mai multe moșiĭ în arendă, nu pentru a avea mijloc de traiŭ, ci pentru a exploata, a stoarce avuții și din pămînt și din muncitori.

H. Brun după ce trece pe rînd mişcările agrare și încercările de îmbunătățire atît din partea statuluĭ cît și a particularilor din Spania, Austro-Ungaria, pomenind și de Romănia, care a suferit de tulburărĭ în 1888 și 1894, ajunge *la Franția.* Autorul se oprește maĭ mult la Franția pentru că „fără îndoială în toate aceste țărĭ sînt cauze particulare fiecăreia, însă multe sînt comune la toate. Vom examina Franția maĭ amănunțit".

In studiul mișcăriĭ agrare din Franța cetitorul e cu desăvîrșire bine condus pentru înțălegerea lucrurilor.

Aci se vede cîte revolte, cîte devastărĭ s'aŭ făcut contra proprietarilor. Şi încă în anul 1905. Notațĭ în Franța! In 1905 chiar. Şi maĭ de multe orĭ înainte. Şi ceĭ ce agitaŭ eraŭ socialiștiĭ, cari aŭ trîmbițat și aceștia *lupta dintre clase*, în locul armonieĭ lor. Şi H. Brun arată toată mișcarea socialistă în adevarata eĭ lumină, de rătăciți în ale științiĭ sociale. Sindicatelor socialiste ale lucrătorilor, proprietariĭ nu pot opune nimic; nu se pot înțelege între eĭ. Din inițiativă particulară, în centrele cele maĭ răsvrătite, se înființază *sindicate mixte*, cuprinzînd și pe stăpînĭ și pe muncitorĭ, datorită stăruințeĭ d-lor Auguste de Crozals și Bufet, în districtul *Bézier* și de aci în *Aude*. Aceste sindicate mixte aŭ dat rezultate minunate. Locuitoriĭ văd că li se întinde mînă de ajutor de către cel de care atîrnă, și ei se grăbesc a face parte din asemenea sindicate. Proprietariĭ *se obligă a oferi de lucru*, cînd ar fi lucrătorĭ sindicațĭ *fără lucru.* Firește fiecare în o proporție cu mărimea proprietățeĭ. Prin aceasta se înlătură o parte din mizeria lucrătoruluĭ, căcĭ i se dă de lucru. E de notat că și în acest caz (cînd proprietarul de și nu are nevoe de munictorĭ, căcĭ de pildă are acum 20 saŭ 30 de muncitorĭ în lucru, potrivit trebuințelor sale) dă acelaș salar și muncitoruluĭ suplementar,

pe care-l primeşte pentru a nu-l lasa fără lucru. H. Brun crede că în asemene caz, oferirea de lucru fiind un ajutor, o binefacere, n'ar trebui să fie acelaş salar. Orĭ cum muncitorul e rîdicat moralmente. In sindicatele socialiste, pentru ceĭ fără lucru li se dă ajutor gratuit din casa de economie, anume instituită pentru ceĭ în lipsă de lucru. Biuroul acestor sindicate mixte aŭ între altele şi următoarele atribuţiĭ:

„Revizueşte periodic, cînd se simte nevoe, tariful salariilor de muncă şi condiţiile de lucru, ţinînd socoteală de factoriĭ economicĭ care domină. Stabileşte înţălegere pe cale pacĭnică între muncitor şi stăpîn, condiţiile munceĭ şi ale salaruluĭ. Cu asemene sindicate mixte s'a înlăturat de fapt de multe orĭ tulburările şi grevele din ultimiĭ anĭ, în regiunile din Franţa unde asemenea sindicate există.

Cînd trece la rezolvirea problemeĭ agrare, H. Brun ne dă ideĭ foarte sănătoase, deşĭ nu se văd practicate de proprietarĭ. Condiţiile de desvoltare pacĭnică ale agriculturiĭ sînt aceleaşĭ ca şi la marea şi mica industrie. E cu putinţă o mare industrie, o fabrică fără un conducător priceput, fără un patron? Absolut cu neputinţă. Superioritatea patronuluĭ, zelul şi destoĭnicia acestuia aduc izbînda în industrie. El nu poate lipsi dela conducerea atelieruluĭ săŭ industrial. O lipsă a patronuluĭ, o negligenţă chiar cît de mică, aduc ruina fabriceĭ. Şi agricultura, din punct de videre ştiinţific modern, trebue considerată ca un atelier agricol. Atelierul agricol are ca şef natural pe proprietar. Cînd acesta lipseşte, atuncĭ e în dauna atelieruluĭ agricol. Şi ceea ce e de plîns şi de jălit din absenteismul proprietarilor, nu e istovirea forţelor pămîntuluĭ, ci maĭ mult lipsa de călăuzitor al muncitorilor agricolĭ din atelierul agricol. Muncitorul agricol, ţaraniĭ, aŭ nevoia unuĭ călăuzitor, unuĭ conducător în viaţa lor de muncitorĭ. Nimene nu poate fi călăuzitor. Nicĭ popa, nicĭ învăţătorul, nicĭ primarul, nicĭ medicul, etc. Absolut nimene nu poate fi. Sîngur numaĭ proprietarul e şeful atelieruluĭ agricol. Ceilalţĭ sînt oamenĭ de ideĭ şi ideile pot fi mereŭ schimbătoare în capetele celor crezuţĭ destoĭnicĭ a sfătui pe ţaran.

Dar încă ceva. Datoria proprietaruluĭ e să stee la atelierul agricol neîntrerupt, şi ĭarnă şi vară; din generaţie în generaţie. Să fie o adevarată legătură sufletească între patronul agricol şi muncitoriĭ, pe care să-ĭ îndrumeze către o formă agricolă superioară.

Nu putem în deajuns îndemna pe ceĭ interesaţĭ, a citi această lucrare. E de o putere convingătoare neîntrecută scrierea luĭ H. Brun.

Valeriŭ Hulubeĭ.

* * *

N. Iorga. — „*Geschichte des rumänischen Volkes*“.—Vol. I şi II, *Leipzig* 1905. Domnul N. Iorga, a tipărit în nemţeşte, în colecţiunea de istorie universală pusă sub conducerea d-luĭ Carol

Lamprecht, o istorie a Românilor în două volume. D-l Iorga adoptă sistemul istorieĭ colectiviste a directoruluĭ său, închinând maĭ multe capitole roluluĭ maselor în desvoltarea istorieĭ române. Din nenorocire nu se inspiră în aceĭaşĭ măsură de celalt principiŭ al d-luĭ Lamprecht, istoria genetică, adică explicarea faptelor; căcĭ pe de-o parte neîngrijeşte arătarea cauzelor şi pe de alta nu urmăreşte cu destulă stăruinţă desfăşurarea seriilor de întâmplări.

Aşa uită să lege însuşirile psihice superioare ale Geto-Dacilor de doctrinele religiei lor, care propovăduiaŭ nemurirea; uită să ne spue că Traian se lăsă a fi târît spre o întreprindere nu tocmaĭ politică, sfârşită prin cucerirea unei provincii aşăzate în afară din hotarele imperiuluĭ; tace asupra pricinilor ce au împins pe Traian să atace pe Dacĭ, în a doua a lui expediţie, pe o altă cale decât pe acea pe care o urmase în cea dintâi; nu se îndeletniceşte cu cauzele obşteştĭ care lămuresc neizbânda sforţărilor luĭ Mihaĭ Viteazul, căcĭ planurile sale fuseră nimicite înainte de moartea sa, şi aceasta nu explică de fel atare neizbândă; tot aşa de puţin limpezeşte cauzele care împinseră pe principele Cuza să facă lovitura de stat. Pomenim aceste câte-va exemple printre numeroasele ce găsim în această carte.

Ca pildă de seriĭ necomplecte sau pline de lipsurĭ, unde fapte însemnate care hotăresc înlănţuirea cauzală, sînt omise, şi care conduc iarăşĭ la o explicare istorică neîndestulătoare a faptelor sociale, să aducem pe cele următoare: seria decădereĭ ţăranilor proprietarĭ la rândul de şerbĭ legaţĭ de pământ, în care expunere d-l Iorga omite de-a raporta întîĭaŭ îndatorirea ţăranilor de-a sluji în armată pe socoteala lor, apoĭ prefacerea stăreĭ sociale a boierilor, din militarĭ răsplătiţĭ prin dăruirea de pământurĭ din partea principilor, în dregătorĭ carĭ căutau să-şĭ rotunziască moşiile pe seama părticelelor de pământ ale ţăranilor, în urma istovireĭ pământurilor domneştĭ. Pentru a limpezi căderea ţăranuluĭ supus unuĭ proprietar, la starea de şerb legat de pământ, d-l Iorga uĭtă să iea în privire interesul statuluĭ şi acel al boieruluĭ, de-a nu-şĭ vedea micşurindu-se numărul locuitorilor satuluĭ său, care garantau în chip solidar împlinirea dărilor, pe care boieriĭ le plătiaŭ statuluĭ pentru ţăraniĭ ce locuiau în el. Maĭ târziŭ, cînd d-l Iorga ajunge a descrie starea ţăranuluĭ aşa cum se găseşte azi, el omite de-a pune în lumină tratatul de la Adrianopole, şi înrîurirea micşurăreĭ pământuluĭ pe care boierul trebuia să-l pună la îndămâna ţăranuluĭ, micşorare care a fost consfinţită prin Regulamentul Organic şi care a avut drept efect de-a sili pe sătean să schimbe felul său de exploatare a pământului, fără a avea cunoştinţele trebuitoare spre a o face, într'un chip potrivit cu schimbarea intervenită.

Iată de sigur neajunsurĭ care sânt de regretat într'o istorie ce se pretinde a fi scrisă după sistemul colectivităţilor.

Am regăsi lipsurĭ asemănătoare, dacă am cerceta seria desvoltăreĭ boierilor şi a prefacereĭ lor din apărătorĭ militarĭ ai ţăreĭ,

în boierĭ titraţĭ, fumătorĭ de ciubuc, sau încă seria înrîurireĭ franceze, sau acea a corupereĭ succesiuneĭ la tronurĭ şi a. m. d. D-l Iorga expune fapte; dar d-sa, nu le dă şi în explicarea, şi o istorie care nu explică—sau cel puţin nu-şĭ dă osteneala s'o facă—pentru ce cutare întâmplare s'a petrecut, nu-ĭ o istorie ştiinţifică.

Dar domnul Iorga maĭ păcătueşte şi prin altă parte în expunerea d-sale. Pentru epoca contimpurană, el nu maĭ face istoria desvoltăreĭ, spre a înţelege pentru ce faptele se desfăşurară astfel; ci expune cum faptele sânt şi critică felul lor de-a fi. Uneorĭ se uĭtă până a lăuda sau a huli feţele politice care trăesc în vremurile noastre; bunăoară d-l Carp este pentru d-l Iorga „un om politic înzestrat cu marĭ însuşirĭ, energic şi cinstit“, pe când d. T. Ionescu nu-ĭ decât „un agitator neastâmpărat“, cu toate că d-l Iorga recunoaşte singur că e capul de fapt al partidului conservator (p. 410—411) D-l Iorga defaĭmă pe un deputat că ar fi beţiv (! !) şi califică pe unul din marile ziare ale ţăreĭ, (Adevărul) de pamflet ticălos.

Toată civilizaţia de faţă a Românilor s'ar rezuma, după dl. Iorga, în activitatea literară şi istorică a sa însuşĭ şi în acea a două prietenĭ aĭ săĭ, şi cultura(! !) română contimporană de valoare ar fi reprezintată numaĭ prin treĭ reviste, din care două, „*Semănătorul*“ şi „*Făt frumos*“, apar sub direcţia sa şi a treia „*Luceafărul*“ din Budapesta, sub a unor discipolĭ aĭ săĭ.

Din nefericire îndată după tipărirea cărţeĭ d-luĭ Iorga, „*Făt frumos*“ a murit, „*Luceafărul*“, a suferit o întunecime şi d-l Iorga a fost silit să părăsească direcţia „*Semănătoruluĭ*“, aşa că după cartea d-sale, civilizaţia românească ar fi ameninţată în temeliile eĭ.

Bine înţeles că lucrarea d-luĭ Iorga conţine şi părţi bune; dar noĭ în critica noastră, nu ţintim atâta materialul cât sistemul; căcĭ colecţia Lamprecht vrea tocmaĭ să îndrumeze un nou sistem în tratarea istorică, acel al istorieĭ colectiviste obiective, şi tocmaĭ acestor din urmă două însuşirĭ de căpetenie ale sistemuluĭ d-luĭ Lamprecht, Istoria Românilor de d-l Iorga nu corespunde de loc.

A. D. XENOPOL

NOTIŢI

Cîţĭva aŭ întimpinat că în admirabila poezie a Ririeĭ publicată în numărul trecut, intitulată, *Lor şi nouă,* nu s'ar înţelege bine ce vra se zică versul:

Din spete fără de oblîncĭ

Reproducem întâĭ strofa:

S'aŭ stîns! atîtea vieţĭ s'au stîns
S'înalţă'n sus un sînge-aprins

Din spete fără de oblăncĭ
Din glezne fără de opincĭ
Din gîndurĭ făr'de mîngîere
Din talpa ţăriĭ care pĭere,
Cerînd la noĭ, ceĭ din palate,
Cerînd şi pîne şi dreptate.....
Dar am rămas cu toţiĭ muţĭ
Şi—ca la cînĭ cari-ĭ asmuţĭ
Le-am dat tot pĭetre'n loc de pîne
De prefăcut-am mĭelu'n cîne!

Oblănc, pentru cine ştie româneşte, este perina de pĭele ce acopere grebănul caluluĭ cînd şeaua este pusă pe el (Diaconovicĭ *Enciclopedia romînă* s. v); prin urmare, apără spatele caluluĭ de roaderea şeleĭ. Noĭ, pătura pretinsă cultă dintre Romînĭ—aceĭ din palate—cum i defineşte Riria, călărim poporul nostru pe *şele fără de oblîncĭ*. Puţin ne pasă dacă el se răneşte, ducîndu-ne in spinare. Icoana este frumoasă, căcĭ e nouă şi poporană. O înţelege orĭ ce Român, bine înţeles Romîn nu numaĭ cu drepturile politice, ci şi cu drepturile inimeĭ şi ale graiuluĭ.

*

Găsim de nevoĭe, pentru a preîntimpina asemene greutăţĭ de înţelegere la minunatele două poeziĭ publicate în fruntea acestuĭ număr, să dăm oare care lămurirĭ tocmaĭ asupra versurilor celor maĭ însemnătoare. In poezia *Soare vrem* găsim următoarele cugetărĭ:

Nu cu barda poţĭ să spulberĭ din hlamidele nevoeĭ
Neamul ce zvîrcoleşte deşteptat spre raza voeĭ
Şi ca să ĭeşim toţĭ teferĭ, neatingînd nicĭ fala stemeĭ,
Trebuĭ să ajutăm puterea răsărită'n cuta vremeĭ.

Aceste patru versurĭ conţin sinteza minunată a întregeĭ noastre stărĭ şi nevoĭ actuale. Nu ucigînd poporul, vom zdrobi din el nevoia pe care el a început să o simtă ca un răŭ şi de care vra să se mîntue, întru cît conştiinţa luĭ s'a deşteptat. Dar ca să nu ne prăbuşim cu toţiĭ în peire şi ca să ne păstrăm bunul nostru renume, întrupat în stema ţăriĭ noastre, este de nevoĭe să ascultăm de cererile putereĭ celeĭ noue a poporuluĭ de jos pe care evoluţia a făcut-o să răsară în faldurile veacurilor ce se strecoară peste capetele noastre.

In poezia *Ostaşiĭ* notăm versurile:

In trunchiurĭ să *scaperĭ*
Coliba să-ţĭ aperĭ

A scăpăra cu barda şi cu toporul în trunchĭul unuĭ copac, este o rostire absolut poporană şi absolut adevărată; căcĭ cînd daĭ cu toporu în un temn tare, sar scînteĭ.

D. Xenopol publică chĭar acuma, în *Revue historique* din Paris, o dare de samă critică asupra tuturor scrierilor istorice, apărute în România saŭ despre ea, prin presa străină, dela 1899—1906. D-sa a analizat în această lucrare peste 250 de scrierĭ, volumurĭ saŭ articole de Reviste, dîndu-şĭ părerea asupra valoareĭ lor atît ca material istoric cît şi ca metodă de tratare. Critica Istorieĭ Romînilor publicată în limba germană de D. N. Iorga, reprodusă şi în acest număr, este luată din darea de samă a d-luĭ Xenopol.

*
* *

De cîţĭva anĭ a început şi la noĭ a se întroduce obiceiul *excursiilor scolare*, unul din cele maĭ minunate mijloace de cultură a copiilor şi care le îmbogăţeşte mintea cu cunoştinţĭ reale din sinul natureĭ, şi nu numaĭ din cuvinte şi ideĭ abstracte ca acele culese din cărţĭ. Anul acesta s'a dus din Iaşĭ însă numaĭ scoala militară care a plecat la Piatra Neamţ, de unde va trece pe jos, peste munţĭ, pentru a merge la Tîrgul Ocneĭ, o preumblare din cele maĭ interesante. Ofiţeriĭ ce însoţeaŭ pe elevĭ precum şi maĭ mulţĭ profesorĭ civilĭ şi cîţĭva din eleviĭ maĭ înaintaţĭ vor culege, pe lîngă observaţiĭ asupra naturiĭ, şi de acele privitoare la starea poporuluĭ. Aceste observaţiĭ, de şi vor fi neapărat necomplecte, fiind dat timpul scurt de 12 zile al excursieĭ, totuşĭ vor avea marile merit de a fi sincere şi adevărate. *Arhiva* îşĭ va face datoria de a le da în cunoştinţa tuturor.

Chestia ţărănească este acea care preocupă maĭ mult minţile, şi după cumplita zguduire din Martie trecut, nicĭ că putea să fie altfel. *Arhiva* după ce aŭ dat loc incordăreĭ simţimîntuluĭ, prin poeziĭ care au ţintit-o, va publica în numărul eĭ viitor un studiŭ întins asupra eĭ, care se va îndeletnici însă maĭ ales cu partea reformelor ce trebue întroduse în starea ţărănimeĭ noastre. Asupra acestor reforme părerile în ţara noastră se despart din ce în ce maĭ limpede în două tabere: acele ce sprijin intervenirea statuluĭ în daraverile dintre proprietarĭ şi ţăranĭ, sistem care cată a pune o stavilă tendinţiĭ încălcătoare a celor d'intăĭ asupra celor de al doile, şi acele ce susţin că reua stare a ţăranilor provine de acolo, că sunt lipsiţĭ de cultură şi că nu se bucură de o bună justiţie şi de o părintească administraţie; şi decĭ statul trebue să se amestece numaĭ spre a procura ţaranuluĭ aceste bunurĭ, ĭar de loc pentru a impune proprietarilor şi arendaşilor a nu'şĭ bate joc de cele maĭ elementare principiĭ de dreptate şi de morală în exploatarea ţaranuluĭ.

Orĭ cine înţelege că articolul ce va fi publicat de Arhiva va sprijini întervenirea statuluĭ; întru cît reua stare a ţăranuluĭ provine în primul loc din *abuz* şi că fără stărpirea acestuĭa, este

peste putinţă ca ţaranul să propăşască măcar întru cîtva în starea luĭ economică.

Articolul va cuprinde aproape întreg numărul viitor.

*
* *

D. *N. Iorga* pentru a-şĭ asigura candidatura la colegiul al II de cameră din judeţul Iaşĭ, a căutat să atragă simpatiile alegătorilor şi prin conferinţĭ istorice. A ţinut două în aula Universităţiĭ noastre asupra istorieĭ Iaşuluĭ. Ne am mirat mult de faptul că d. Iorga nu a pomenit prin nicĭ un cuvînt de *Unire*, cel maĭ mare fapt al istorieĭ noastre contimpurane şi care este opera Iaşuluĭ; nu a vorbit măcar de greua lovitură ce Iaşul şi-a dat-o singur, prin jărtfirea însuşiriĭ sale de capitală; de suferinţele ce Iaşul îndură acuma, şi de modul cum a fost adese orĭ tratat de guvernele ţăriĭ. D-sa a lăudat mult pe Greciĭ fanarioţĭ şi nu a atins nicĭ prin un cuvînt chestia evreească. Se vede că d. Iorga a întrebuinţat istoria ca mijloc electoral; de aceea a căutat a se pune bine cu guvernul, cu Greciĭ şi cu Evreiĭ care toţĭ pot să-ĭ dee un sprijin în alegerĭ!! Protestăm în contra acestuĭ tîrg cu adevărul asupra trecutuluĭ, singurul temeiŭ de a fi al istorieĭ.

Un student.

* *
*

La publicarea volumuluĭ de documente I partea II din colecţia *Hurmuzaki* apărut în 1890 şi care cuprinde reproducerĭ de documente din colecţiĭ tipărite, făcute de d. *N. Densuşanu*, am spus că această culegere nu poate aduce marĭ foloase, de oare-ce ea nu poate scuti pe cercetător de a consulta şi culegerile din care ele au fost extrase; apoĭ că se poate uşor întîmpla ca unele documente publicate în chip răzleţ să fi scapat d-nuluĭ Densuşanu şi că decĭ ar fi periculos pentru un istoric de a privi culegerea d-luĭ Densuşanu ca deplină şi a se întemeia numaĭ pe ea pentru adunarea materialuluĭ istoric. Constat acuma din experienţă că am avut deplină dreptate. Cercetînd din nou istoria Munteniei pentru rivalitatea dintre Draculeştĭ şi Daneştĭ, am avut nevoĭe să consult diplomă însămnată dată de Vlad Dracu domnul Munteniei şi datată din oraşul Nüremberg şi Bavaria, 8 Fevr. 1431 unde Vlad se dusese spre a întâlni pe proteguitorul său, Imparatul Sigismund şi care diplomă se află reprodusă de Kurz, *Magasin für die Geschichte Litteratur und alte denk und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, II, 1846, p. 45; dar nu am găsit-o reprodusă în culegere d-luĭ Densuşianu, o lipsă din cele maĭ grave. Tot aşa lipsesc toate însemnatele documente veneţiane adunate de C. Exarhu, *Stefan cel Mare saŭ documente din arhivele Veneţieĭ*, Bucureştĭ 1876, din care numaĭ cîte-va aŭ fost reproduse în Vol. VIII din Hurmuzaki. Nu înţălegem cum se privighează întocmirea acesteĭ colecţiĭ.

A. D. Xenopol.

Chestia ţărănească şi d-l I. Kalinderu. — D-l I. Kalinderu Administratorul Domeniilor Coroaneĭ a ţinut la April un important discurs 1) în sala Ateneuluĭ din capitală asupra diferitelor reforme agrare, la congresul societăţiĭ „Progresul Silvic".

D-l Kalinderu în această cuvîntare de deschidere, pe lîngă anunţarea lucrărilor curente ale societăţiĭ, a căreĭ preşedinte este, arată că în impreјurările grele actuale, toţĭ trebue să dăm sprijinul spre vindecarea rălelor. Nu lipsa de pămînt e cea dintăĭ şi nicĭ cea din urmă cauză a stăriĭ de astăzĭ, aşa cum e înţeleasă chĭar de sătenĭ, ci lipsa de mijloace de existenţă în genere, iar lipsa de pămînt a fost pusă în fruntea celorlalte, de aţîţătorĭ, de răŭ voitoriĭ, folosindu-se de mentalitatea acesteĭ păturĭ. Căcĭ nu trebue să uĭtăm celelalte circumstanţe care îngreuĭază traiul sătenilor: scumpirea excesivă a arenzilor; neştiinţa sătenilor de a lucra bine pămîntul; indiferenţa de meseriĭ, industriĭ, tocmai, ceia ce eŭ dezvolt pe larg într-un studiu deosebit asupra învăţămîntului desemnului şi mişcarea economică; lipsa de învăţătură, de pricepere, economie, prevedere, de ordine în lucrărĭ, ca şi în viaţa de toate zilele.

Arată că nu trebue deşteptate în popor închipuirĭ primejdioase ce nu se vor împlini; că Statul e dator cît e posibil să le dea pămînt; dar nu poate în acelaşi timp să se desfacă de toate moşiile şi că sînt încă multe golurĭ de înplinit spre a uşura viaţa sătenilor. Statul trebue să intervină între interesele egal de folositoare ţăriĭ, şi ale sătenilor şi ale proprietarilor şi să le apere de o potrivă, cum a zis în cuvîntarea de deschidere a Academieĭ în anul curent. Desvoltă unele mijloace indrumătoare; atinge chestia gingaşă a asociaţiilor săteştĭ pentru cumpărărĭ de moşiĭ; trebuinţă uneĭ administraţiĭ şi a unei justiţii care să ocrotească interesele şi apărarea claseĭ rurale; şi apoĭ vorbeşte în treacât despre starea culturală şi morală. Ingrijirea ce s-a dat sătenilor de pe Domeniile Coroanei, cum şi prin aparatul administrativ respectiv, a făcut ca cu prilejul răscoalelor, ca sătenii de pe aceste domeniĭ, nu numai că nu s-au răsculat, dar au fost gata să se opună chiar răzvrătitorilor. Maĭ atinge diferite chestiunĭ curente, ca despăgubirile cu ocazia răscoalelor carĭ n-au precedent la noĭ, aşa că să se fiă ocupat legiuitoriĭ dinainte, ci Statul are numaĭ o obligaţie naturală, fără drept de acţiune în contra luĭ, după părerilor multor jurisconsulţĭ şi a clasiculuĭ Vattel.

Atrage apoĭ luarea aminte cu părere de răŭ, că aceste răscoale s'au întîmplat în al 41-lea an de domnie glorioasă a înţeleptuluĭ nostru Rege, care veghează necontenit la rîdicarea ţăriĭ şi e îndovit păcatul acelor care aŭ făcut ca soldaţiĭ să tragă în părinţĭ, fraţĭ şi rude, tocmaĭ în anul jubilar. Iar în viitor de la ceĭ tinerĭ să aşteaptă să lucreze cu entuziasm la armonizarea intereselor, la înfrăţirea claselor sociale şi la îngrădirea luptelor între ele în forme umanitare.

A. D. Atanasiu

1). Vezĭ şi „Patria" No. 132 şi 133 din 9 şi 10 Maĭ a. c.

†

FRÉDÉRIC DAMÉ

Moartea preatimpurie a răpit pe unul din lucrătoriĭ ceĭ maĭ harnicĭ aĭ Românieĭ, pe tărîmul intelectual.

Fréderic Damé de origină francez, încă de mult naturalizat Romîn, ĭubĭa mult patria luĭ adoptivă şi, înzestrat cu darul studiuluĭ, învăţase în chip desăvîrşit limba noastră. Trăind de maĭ bine de 30 de anĭ între noĭ, hultuise pe sufletul seŭ francez un suflet romînesc.

Indeletnicirea obicĭnuită a vieţeĭ luĭ a fost ziaristica, în care era un meşter neîntrecut; el a întemeĭat şi condus în România maĭ multe ziare, redactate în franţuzeşte, în timpul din urmă fiind director al mareluĭ ziar conservator din Bucureştĭ *La Roumanie.*

Dar lucrările sale cele traĭnice sunt acele ce depăşesc cadrul spinos al ziaristiceĭ. El a scris o *Histoire de la Roumanie contemporaine* 1821—1900, în care adună multe fapte şi expune desvoltarea poporuluĭ romîn în ultima luĭ fază. Această lucrare este meritorie, cu toate că este prea aplecată la critica şi apreţuirea oamenilor şi a evenementelor. Dar opera sa de căpetenie rămâne tot acea lexicografică, intitulată *Dictionnaire roumain-français* în 5 volumurĭ marĭ în 8, din care ultimul caută să adune toţĭ terminiĭ limbeĭ romîne privitor la unelte şi meseriĭ. Dicţionarul lucrat de un singur om, fără subvenţie, fără ajutorul nimănuĭ, nicĭ material, nicĭ intelectual, constitue una din cele maĭ însemnate lucrărĭ ale lexicografieĭ nu numaĭ romîne dar chĭar europene. Prin ea, limba românească a fost pusă la îndămîna tuturor străinilor ce cunosc limba franceză.

Răpirea dintre noĭ a luĭ Frédéric Damé trebue să mîhnească pe orĭ ce bun Romîn, căcĭ şi Damé era un bun Romîn prin cugetul luĭ şi un om de samă prin mintea şi cunoştinţele luĭ.

Direcţiunea.

Constantin Tanoviceanu. Reflexiuni asupra situaţiunei învăţămîntului nostru secundar faţă de actualele metote pedagogice. Bucureşti, stab. graf. „Universală" 1907, preţul 30 bani.

Aldem. Pământul şi ţara noastră, Biblioteca societăţiĭ „Steaua" No. 14 Bucureşti, preţul 15 bani.

Dr. P. Zosin. Progresele Psihiatriei şi raporturile ei cu celelalte ramuri ale Medicinei şi ale Ştiinţei, Minerva, Bucureşti 1907.

Gh. Gr. Gheorghiu. Rolul educativ al religiei în ţara noastră. Iaşi, tipografia Naţională I. S. Ionescu, 1907.

I. Corbu. Nouă teorie cosmogonică, ediţia a doua întregită, Bistriţa (Ardeal) 1907 ; 1 volum de 115 p. ; preţul 1 l. 50 b.

Toate ziarele sau revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt invitate a nota numele autorului şi numele revistei noastre.

ANUNCIURI

IAŞI

Tipografia „Progresul" A. Grünberg Str. Ştefan cel Mare 9

1907

ANUL XVIII. Iunie 1907 No. 6

ARHIVA

Organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare

DIN IAŞI

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice priveşte redacţia şi a... *om,* ...sa d-lui *A. D. Atanasiu,* ... *bune,* ... *nitorĭ,*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

IAŞI, 1907.

ABONAMENTUL:

Ediția: obișnuită 10 leĭ pe an în țară și străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediția de lux: 15 leĭ pe an în țară și străinătate.
1 număr 1 l. 25 bani

Ori ce corespondență, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacția și administrația revisteĭ, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iași,

---

Domniĭ abonațĭ sînt rugațĭ să binevoĭască a trimete abonamentul la revistă pe anul curent.

*

Asemenea domniĭ abonaț, ramașĭ în urmă cu plata abonamentuluĭ sînt cu stăruință rugațĭ a trimete abonamentul administrațieĭ, astfeliŭ ne expun la pierderĭ însemnate.

ut d-h.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVIII. Iunie 1907 No. 6.

ALTĂ CREDINŢĂ

Tu'n ţara asta nu vezĭ decît raĭul
Ce-aĭ tăĭ ţi-l ticluesc într'o clipită
Ruină-ĭ sub hărtia poleită,
Sub crengĭ de brad trosneşte putregaĭul.
Dar tu eştĭ fericit. Linguşitoriĭ
Inalţă imnurĭ proslăvireĭ tale
Şi fac să n'auzĭ cîntecul de jale
Cu care-şĭ adorm foamea prăşitoriĭ.

Al. Vlăhuţă, poezia 1907.

Nu Regele e vinovat
Căn lanurile încercăreĭ
Aŭ prins a'nvineţi din noŭ
Putregăirele dureręĭ;
Ci vinovaţiĭ sîntem noĭ,
Mult priceputiĭ *fiĭ aĭ ţăriĭ.*

Căcĭ ce putea să facă-un om,
Un Noŭ venit, cu gîndurĭ bune,
Cu-un neam întreg de răvnitorĭ,
A căror aţîţărĭ nebune
Dorinţe numaĭ două aveaŭ:
A izbuti şi a răpune?

Nu'n dor de țară-a izbuti,
Nici a răpune-a eĭ dușmanĭ;
Ci să cîștige trecerĭ multe!
Adunăturĭ de grandomanĭ
De zecĭ de anĭ al țăriĭ trup
Il zvîrl ca pradă la hultanĭ!

Căcĭ unde sînt ceĭ ne'nfruptațĭ
Din sîngele ce se sleește?
Și unde-s ceĭ ce nu s'aŭ uns
Din stupul ce nu maĭ roește?
Acuma să-ĭ vedem, acum,
In cumpenirea ce sosește!

Peirea neamuluĭ de jos
Peirea noastră ne-o așterne;
Și orĭ și cît am fi de marĭ
Ceĭ șese miĭ ce stăm pe perne,
La ceĭ ce vin, culcuș de spinĭ
Cu voia noastră le vom cerne.

La ce voim a cerceta
Nepomenita umilință,
Că n'am fost viĭ, ci morțĭ am fost
Fără iubire și voință;
Și-acum Aceluĭ adoptat
Să-ĭ cerem numaĭ Luĭ credință?

Nu noĭ doar am făcut metaniĭ,
In hosanale ne'ntrecute,
Aceluĭ ce-astăzĭ coborîm
Din înălțimĭ nestrăbătute?...
Să-l judecăm cu-un singur an;
Ni-s încercările pierdute.

Căcĭ de-ar vra Dînsul să înjghebe
Un tribunal din morțiĭ marĭ,
Și să ne tragă'n judecată
Pe noĭ, aĭ Franțeĭ proletarĭ,
Ne-ar spune El: „De simțiminte
„Ațĭ fost și ațĭ rămas samsarĭ;

„Căci aţi rămas străini de ţară,
„De jalea ei aţi fost stingheri:
„Aveaţi un gînd, un dor şi-o fală
„Ca să păreţi magnaţĭ, boierĭ.
„Nu v'aţi gîndit la azi, la mîne,
„Ci viaţa toată v'a fost ieri.

„Nu voi—prin sfîntul *glas al ţării*
„Ce se numeşte parlament,—
„M'aţi pus, cu-adîncă prea plecare,
„M'aţi pus de viŭ în monument?
„La mine doar vă prosternarăţi
„Cinstindu-mă cu: Domn clement.

„Şi-am fost de sigur domn clement
„Că-am strîns toţi capiĭ *în dîrlogi;*
„In rîvne, patimi, năzuiri,
„Ei se scaldaŭ ca bieţi milogi
„Şi în căruţi cu două roţi,
„I-am tot purtat ca pe ologi."

. . . .
. . . .
. . . .

De-atuncea nu s'a mai văzut
Ca întregitul car al ţării
In plin să mişte,'n patru roţi,
Pe lungul drum al deşteptării;
Căci un butuc mereŭ ciuntit
Plesnea 'ntre schiţele-aşteptării.

Cum Regele să aibă vină
De-a noastră tristă deşteptare,
El, ce ne-a dat vecinică pildă:
Economie şi cruţare
Şi ca iubire-a Lui de neam
Tot încunjurul care-l are?

Din roada scurtului trecut
Să nu mînjim acum toţi snopii
Iar cu ocări, să nu stropim,
Căci nouă ne revin toţi stropii....
A desgropa grele-amintiri
E slujba tristă ce-o fac popii.

Căci Cel venit nu-i vinovat;
Mari vinovaţii sîntem noi,
Ce'n frămîntări şi desbinări
Ne-am pus mîndria de eroi,
Lăsînd să spele-ori-ce-amintiri,
Al desfătărilor puhoi.

Uitat-am lesne pe-Acel care,
In şepte ani schimbă toţi sorţii
Şi-a luminat pe-un biet popor
Cu-a desrobirei mîndre torţii....
Ca osîndit a ispăşit
Pe-un ţărm străin, durerea morţii!

Lasat'am oasele-i uitate
Să le umbriască nepăsarea.
Slugarnici mici şi făr' de rost
Ne-am dus aiurea închinarea,
Fiind prea siguri că cel mort
N'o să mai sprijine 'ngîmfarea.

Ne-am oţărît, c'Acel ce stă
Pe-aşezămîntul din trecut,
In faţa sfintei încercări
De-a pune'n bronz pe-un Dispărut,
Rămas-a rece, împietrit
Şi tainic a rămas şi mut.

A vrut prin asta să ne-arăte
A noastră cruntă mişelie ;
Cum ardem toată ceara ţăriĭ
Pentru o singură făclie,
Uĭtînd toţĭ morţiĭ ce-aŭ zidit
A ţăriĭ sfîntă temelie!

O! de există-un Dumnezeŭ,
O să ne dea pedepsĭ cumplite;
De n'or slăbi cît de curînd
Dorinţele nelegĭuite
Cum stîlpiĭ ţăriĭ-aŭ slăbit
De năravirile 'nvechite.

VALURĬ ŞI UNDE.

Apele şoptind la valurĭ vechea lor poveste
Le întreabă, noŭ sub soare oare ce maĭ este?
Iară valul le răspunde
Incet, unde, unde:
Unde de înţelepciune se rotesc în vadul minţiĭ
Şi se sfarmă între ele, de-şĭ tocesc mereŭ toţĭ zimţiĭ.

Zilele azvîrl la ceasurĭ vechea lor maramă
Şi le 'ntreabă, care gîndurĭ acum le dăramă?
Grijile care prind ramurĭ
Răspund, neamurĭ, neamurĭ:
Neamurile între ele, cînd se zbat, se risipesc.
Teafăr nu rămîne capul între ceĭ ce se ciocnesc.

Undele 'n mişcărĭ grăbite, vor s'arunce valul sus;
Ceasul, în bătăĭ pripite, sună veacul ce s'a dus,
Chemînd grabnic la olaltă toţĭ cuminţiĭ din hodină
Ca s'alcătue viĭaţa ce roieşte spre lumină,
Şi să 'nnăbuşe pornirea ce în ultimul eĭ pas
Aŭ aprins scînteĭ grozave din durerĭ ce aŭ rămas ...
Frămîntarea ce struneşte pulsul care schimbă sorţiĭ
E durerea 'nvieţuiriĭ, ĭar nu chinurile morţiĭ.

Timpurĭ noĭ prind a se naşte sub veştmintele 'nvechite
Ale vremilor ce trec,
Şi în faţa cercetăriĭ, par genunĭ neispitite
De dorinţĭ care se'ntrec.
De la Sena păn' la Volga vifor mare s'a întins
Pentru dragul de a trăi.
Proletarul spre dreptate duce pasu-ĭ neînvins;
Vorbe nu-l pot potoli.
Şi la noĭ ca şi la dînşiĭ chinuiţiĭ vor un har
Nu în lanţurĭ poleite vom putea să-ĭ prindem iar!

Zilele, şoptind la ceasurĭ, încep iar a povesti
Şi se'ntreabă între ele, de-acum oare ce-o maĭ fi?
Viitorul, ca din carte
Zice, parte, parte:
Parte la ospăţul vieţiĭ o se iee orĭ şi cine,
Ca bogatul, şi săracul s'aibă sărbătorĭ şi pîne.

RIRIA

Mijloacele de îndreptare

ale stăriĭ ţărănimeĭ romîne

Presupunem cunoscută reua stare în care zace cu mult cea maĭ mare parte din ţărănimea noastră, şi vom atinge relele speciale de care sufere, numaĭ cînd ne vom îndeletnici cu mijloacele de îndreptare, prin care ele ar putea fi înlăturate, saŭ cel puţin micşurate.

Atîta numaĭ voim să băgăm de samă, că sunt atît de numeroase neajunsurile ce lovesc în viaţa ţăranuluĭ, încît este aproape cu neputinţă a le înşira pe toate, şi că greutatea cea mare este tocmaĭ de a şti de unde să începĭ a lecui o boală atît de învechită; căcĭ multe din lipsurile ce săcătuesc vlaga săteanuluĭ, se trag din veacurĭ îndepărtate: apoĭ de cînd ne-am deşteptat şi ar fi trebuit să urmăm măreaţa pildă dată de Cuza Vodă, prin legea din 1864, îngrijind mereŭ de a îmbunătăţi soarta muncitoruluĭ de pămînt, noĭ nu am aplicat un sistem bine chibzuit în această privire, ci am luat cel mult, din cînd în cînd, cîte o măsură, care rămânînd singură şi fără nicĭ o îngrădire din partea altora, aŭ înrăutăţit în loc să îmbunătăţască soarta ţărănimiĭ romîne. Aşa a fost chiar cu legea din 1864 care făcuse numaĭ un început ce ar fi trebuit îndeplinit cu alte reforme, pe care încetarea domnieĭ auforuluĭ eĭ, le a făcut cu neputinţă. Nu stă tot astfel lucrul cu mersul trebilor de la 1866 încoace,

cînd putinţa uneĭ unităţĭ de cugetare şi decĭ a uneĭ aplicărĭ de măsurĭ sistematice, nu maĭ era înlăturată, dar a fost tot aşa de puţin adusă la îndeplinire, din pricină că clasele noastre conducătoare, răpite de un vîrtej neînţeles de iubire de sine, s'aŭ gîndit numaĭ la ele şi la nevoile lor, fără a lua în privire şi pe acele ale claseĭ din a căreĭa muncă şi sudoare ele însăşĭ se hrănesc.

Aşa îngrămădindu-se mereŭ relele şi suferinţele pe capul ţăranuluĭ, astăzĭ boala de care sufere i-a cuprins toate organele, şi este mult maĭ greŭ de vindecat, decît dacă fiecare ar fi fost căutat de la început.

Trebue însă făcut numaĭ decît o spărtură în reul ce roade măduva şi puterea poporuluĭ, dacă nu este ca să pierim cu toţiĭ; căcĭ nu este nicĭ o îndoĭală, că întreaga existenţă a statuluĭ şi a organizmuluĭ nostru social atîrnă de viaţa şi de puterea stratuluĭ lor de temelie, şi că dacă poporul român nu ar fi primejduit în fiinţa luĭ, prin un cataclizmu ce ar înghiţi de-odată toată clasa luĭ conducătoare, întru cît păturile de jos ar secreta în curînd din ele o altă clasă de asemene natură, nu rămâne nicĭ o îndoială că s'ar stînge şi mintea şi cultura şi viaţa românească insăşĭ, dacă s'ar prăbuşi de odată în peire ceea ce s'a numit, cu drept cuvînt, *talpa ţăreĭ noastre.*

Şi să se bage de samă că, prăbuşirea năprasnică să nu fie înlocuită prin o stîngere şi o descompunere înceată a acestuĭ strat, căcĭ atuncĭ peirea ce ne aşteaptă, cu toate că maĭ îndepartată, nu ar fi maĭ puţin neînlăturabilă.

Dar să nu lungim prea tare cugetarea asupra întreguluĭ întrebăreĭ, şi să venim la mijloacele practice de îndreptare:

* * *

Lipsa de pămînt—Se crede în deobştie, că ceea ce lipseşte ţăranului, pentru a trăi în bune condiţiĭ, este pămîntul; că dacă fiecare sătean ar avea o întindere îndestulătoare de loc de arat şi de loc de păşunat şi de fînaţ pentru vitele luĭ, el ar trăi fericit. Noĭ cre-

dem că această părere este greșită din rădăcină, și că ceîa ce trebue țăranuluĭ nu este atîta pămînt *în proprietate*, cît condițiĭ maĭ bune, pentru a se putea folosi de pămînturile proprietățiĭ marĭ. Căcĭ maĭ la urmă, nu toțĭ agricultoriĭ trăesc din pămînturile *lor*, și chiar clasa cea mare și bogată a arendașilor noștri, din nefericire acum în mare parte străinĭ, s'aŭ urcat în această stare înfloritoare, nu lucrînd pe însușĭ ale lor ogoare, ci punînd plugul în pămîntul altora.

Dar atuncĭ, poate mi se va pune întimpinarea, pentru ce s'a maĭ făcut legea din 1864? Eŭ cred că acea lege a urmărit și altă țintă, decît numaĭ darea de pămînt plugarilor. Maĭ întăĭ trebuia să le desrobiască brațele, să se înlăture claca, sistem barbar și medieval de exploatare a omuluĭ prin om, rămășiță a șărbireĭ vremurilor vechĭ și înrudită cu scîrboasa robie, și lucrul nu se putea face fără împroprietărire; apoĭ maĭ era o nevoie înaltă de stat și o adîncă cugetare politică, acea de a arăta că și straturile de jos care; prin sîngele lor, ne păstrase această țară, aveaŭ dreptul să spună, că pămîntul pe care trăĭaŭ era *al lor*; era alipirea întreguluĭ popor romănesc de țara care-l adăpostise; era închegarea ideeĭ statuluĭ in forma eĭ cea maĭ puternică, acea care înfrățește sufletul de materia din care-șĭ trage traiul.

Că nicĭ legea de împrietărire din 1864 nu a fost fără neajunsurĭ, cine o va putea tăgădui? Maĭ întăĭ ea a uitat să dispună asupra izlazurilor comunale, și al doile, a desființat dispoziția Regulamentuluĭ organic care îndatora pe fiece mare proprietar, a pune la îndămîna nouelor case de gospodarĭ, însurățeiĭ, pămîntul trebuitor traiuluĭ lor. Pămîntul împărțit la 1864, s'a fărămăturit fără încetare prin înmulțirea poporațieĭ, și astăzĭ a ajuns a nu maĭ putea hrăni pe mulțĭ. Dar chiar dacă s'ar fi păstrat acea dispoziție a legiuireĭ maĭ vechi, creșterea număruluĭ poporuluĭ ar fi ajuns să istoviască partea de $^2/_3$ din moșiĭ, singură pe care proprietarul era ținut s'o împartă la țăranĭ, și am fi ieșit, poate ceva maĭ tîrziŭ, tot la lipsa de pămînt *în proprietate* de care țăraniĭ sufăr astăzĭ. Trebue odată să ne convingem de

un adevăr netăgăduit, că este cu neputinţă *ca toţĭ locuitoriĭ acesteĭ ţărĭ să aibă pămînt.* O socoteală foarte simplă dovedeşte aceasta, din un singur condeiŭ: Proprietatea mare cuprinde în totul ceva peste 3,000,000 de hectare; dacă am împărţi-o *toată* la 1,000,000 de familiĭ de ţaranĭ, cîte sunt în România, ar veni de fiecare familie cîte 3 hectare! Dar atuncĭ s'ar istovi tot pămîntul ţăreĭ, şi ce s'ar maĭ putea împărţi la sporul viitor al poporaţieĭ? Bine înţeles că dacă s'ar face o asemenea nebunie, România ar trebui să înceteze de a mai exista ca stat neatîrnat; căcĭ exportul eĭ ar dispărea din pricina moduluĭ de lucrare a pămîntuluĭ din partea sătenilor, precum vom vedea-o maĭ jos; ţara ar sărăci, şi dobînda datorieĭ publice ne maĭ putînd fi plătită, România ar fi îndată supusă uneĭ ocîrmuirĭ străine. Neputîndu-se decĭ desfiinţa proprietatea cea mare privată, iar moşiile statuluĭ ne fiind de ajuns, spre a mulţămi trebuinţele de pămînt, nicĭ macar ale celor de faţă, dar încă ale celor ce aŭ să vină, reiesă într'un chip învederat că *nu se poate ca toţĭ ţăraniĭ să fie înzestraţĭ cu pămînt.*

Dar e bine oare, ca statul să urmeze la nesfîrşitele cu îngrijirea de a procura pămînt locuitorilor? Noĭ credem că nu, şi anume din următoarele pricinĭ:

1) Maĭ întăĭ, înţelegem ca statul să intervină, pentru a apăra pe cel slab în protiva celuĭ tare, cum intervine un epitrop în folosul nevrîstniculuĭ; aceasta pentru ca ceĭ tarĭ să nu abuzeze de superioritatea stăriĭ lor economice saŭ culturale,—şi asupra acestuĭ punt ne vom rosti maĭ pe larg, în capitolul privitor la tocmelile agricole. *Dar statul nu poate interveni, pentru a îmbogăţi în chip pozitiv pe cine-va;* căci atuncĭ ne întrebăm, dacă socialismul de stat este împins până acolo, ca să procure ţăranilor pămînt, decĭ capitalul din care eĭ trăesc, pentru ce nu s'ar simţi el îndatorat de a procura şi tuturor meseriaşilor capitalul trebuitor pentru a face cu putinţă exploatarea munciĭ lor? Căcĭ noĭ nu vedem nicĭ o deosebire între un om din straturile de jos care îşĭ trage hrana din brazdă, şi

unul din aceleașĭ straturĭ care-șĭ agonisește traiul din ac saŭ din sulă.

Ceea ce se poate cere de la stat, este numaĭ încuviințarea unuĭ ajutor aceluĭ ce ar vra să cumpere saŭ să exploateze pămînt, precum și meseriașul are dreptul de a cere, ca statul să-ĭ ușureze dobîndirea mijloacelor trebuitoare pentru a se putea deda la meseria ce a îmbrățișat-o. Vom vedea că asemene mijloace le poate da o bancă agricolă, comercială saŭ industrială.

De aceea *noĭ suntem absolut în contra ideeĭ case rurale, precum și în contra ideeĭ ca statul să cumpere moșiĭ ce i s'ar oferi spre vînzare,* în scopul de a avea tot deauna întinderile trebuitoare pentru neîncetatele împărțirĭ de pămînturĭ. S'a împărțit odată pămînt la 1864, s'a repetat lucrul de vr'o două, treĭ orĭ, împărțind loturĭ din moșiile statuluĭ. S'a făcut destul în această privire! Trebue pus odată șurubul la această portiță deschisă a socialismuluĭ de stat care trebue îndreptat spre alte căĭ, anume spre *acele care ar pune pe țăran în putința de a-șĭ cumpăra el singur pămînt,* dacă așa l'ar povățui interesul, și dacă el s'ar arăta om destoinic, harnic și econom. Aceasta ne conduce la a doua pricină, pentru care suntem contra împărțireĭ de pămînturĭ la sătenĭ, de acum înainte.

2) Cînd se impart pămînturĭ, nu se pot alege fețele care se folosesc de această împărțire. Se daŭ loturĭ și la bunĭ și la răĭ, și la harnicĭ și la leneșĭ, și la destoinicĭ și la nepricepuțĭ; dacă ceĭ cu însușirĭ bune se folosesc de pămîntul dobîndit, ceĭ lipsițĭ de ele numaĭ cît îl părăduesc. Ceĭ maĭ mulțĭ din aceștĭ din urmă nicĭ nu-l lucrează, ci îl daŭ în arendă pe prețurĭ de nimica la exploatatoriĭ de meserie. Ne întrebăm, cu ce drept vine statul în sprijinul unuĭ om care-șĭ arendează pămîntul pentru a bea poate, într'o noapte la crîșmă, prețul întreg al arenziĭ dobîndite? Cînd omul singur îșĭ cumpără pămînt, din economiile făcute (cu ajutorul statuluĭ la caz de nevoie), atuncĭ el știe să prețuiască agonisita luĭ, și nu poate să-șĭ bată joc de avutul luĭ, cum poate să-șĭ bată joc un

păcătos ce primeşte, aşa din senin, o bucată de avere în mînile luĭ. Impărţirea de pămînturĭ la ţăranĭ, de acum înainte, ar fi cea maĭ mare nechibzuinţă ce s'ar putea pune în lucrare de stat asupra vieţeĭ supuşilor săĭ.

3) Ţaranul agricultează pămîntul său în chipul cel maĭ prost cu putinţă. El trebue îmboldit spre o cultură maĭ îngrijită, şi lucrul nu se poate face decît atuncĭ cînd *pre[illegible]ul ce-l plăteşte pentru pămînt fiind maĭ mare, el este nevoit [illegible]e îngriji de plata luĭ, şi de prisosul de care are trebuinţă [illegible]a trăi.* A se uşura viaţa ţaranuluĭ în această [illegible]ste un calcul şi reŭ şi nepriceput. Atîta num[illegible]a preţul plătit să nu înghită, cum se întîmplă lu[illegible]ul astăzĭ, toată producerea pămîntuluĭ, dar ca ţăranul să simtă nevoia, este un imbold spre muncă şi economie.

Noĭ suntem deci absolut contra orĭ căruĭ sistem care ar tinde a se procura ţăranuluĭ pamînt din partea statuluĭ. Şi să se bage bine de samă la primejdia cea cumplită, în care se aruncă de bună voe statul nostru, cînd deprinde pe ţaran cu ideea că el are *dreptul de a cere de la stat pămînt.* Această idee se va înrădăcina din ce în ce maĭ mult, cu cît punerea eĭ în practică se va fi repetat de maĭ multe orĭ, încît ea se va întări cu cît se vor îngusta latifundiile ţăreĭ şi, după ce aceste toate vor fi înghiţite, ţăraniĭ ce nu vor maĭ găsi pămînt la proprietariĭ marĭ, vor cere de la stat să despoae pe ţăraniĭ ce vor avea, spre a da celor care nu vor avea, şi aşa societatea românească va fi supusă a sfîrşi prin un *bellum omnium contra omnes*, în care se va prăbuşi şi ea, şi statul ce o întrupează.

Dar mi se va pune întrebarea: De unde vor cumpara pămînt ţaraniĭ ce vor aduna un capital şi vor primi, pe lîngă el, ajutor de la bancă cînd este ştiut că proprietarul mare nu-şĭ cĭunteşte moşia prin vînzare parţială? La aceasta răspundem, că se vor pune la dispoziţia ţăranilor ce vor cere-o, în întăiul loc, moşiile statuluĭ; [1]) ale societăţilor de asigurare; acele scoase

1) Moşiile aşezămintelor publice, nu, căcĭ sunt neînstrăinabile.

în vînzare silnică de creditul fonciar saŭ de creditorii privațĭ.

Deosebirea cea mare între sistemul sprijinit de noĭ și acel practicat până acuma și apărat încă de mulțĭ prietenĭ aĭ claseĭ agricole, stă în aceea că noĭ *așteptăm ca cererea de cumpărare de pămînt să se facă de țăran* și statul să-i înlesnĭască numaĭ putința cumpărăreĭ prin ajutorul bănceĭ, pe când sprijinitoriĭ caseĭ rurale și ale așăzămintelor analoage *oferă moșia sătenilor*, în loturĭ gata spre cumpărare, [illegible] care eĭ poate nicĭ nu s'ar fi gîndit fără acest prile[illegible]

Dar se va maĭ întimpina că, cu [illegible]ul nostru, numaĭ o parte din țărănime, acea harnică [illegible] dèstoinică, își va îmbunătăți soarta, iar ceĭ slabĭ și neîngrijitorĭ tot în lipsă vor rămînea. Ba că s'ar putea întîmpla, să se constitue chiar între sătenĭ o aristocrație de avuție, care să țină în a eĭ atîrnare pe sătenii săracĭ. Dar noĭ nu înțelegem de loc, pentru ce nu s'ar da putința și sătenilor de a-șĭ întocmi o proprietate maĭ mare, și pentru ce elementele sănătoase ale națieĭ, dacă s'ar rădica în sus, ar constitui un pericol. Oare e mai bine acum, ca o pătură de calicĭ să fie stăpînită de cîteva miĭ de bogătașĭ, fără ca nicĭ o clasă intermediară să umple prapastia ce îĭ desparte de dînsa? Apoi ni se pare ceva monstruos și nemoral, ca harnicul să fie pus pe aceeașĭ treaptă cu leneșul, răsipitorul cu economul și lucru dureros de rostit pentru Românĭ în deosebĭ, bețivul cu cumpătatul, în împărțirea bunurilor acesteĭ lumĭ.

Prin urmare de astăzĭ înainte, nicĭ un palmac de pămînt să nu se maĭ împartă țaranilor, sub nicĭ o formă, ci eĭ să fie numaĭ pușĭ în putința de a-șĭ înmulți averea și să fie ajutațĭ de stat pentru a-șĭ putea cumpara eĭ singurĭ pămînt, cînd ar simți nevoia a o face.

Prin ce mijloace însă, să se înalțe condiția economică a claseĭ rurale?

* * *

Banca rurală. — După principiile expuse de noĭ până aice, banca rurală ar avea drept menire a ajuta

cu împrumuturĭ, încuviinţate în cele maĭ uşoare condiţiĭ cu putinţă, pe ţăranĭ, fie ca obştie fie ca indivizĭ, în primul loc la luarea în arendă a moşiilor, şi în al doile la cumpărarea de pămînturĭ. Condiţiile de împrumut pentru arendărĭ ar urma să fie maĭ lesnicioase, decît acele pentru cumpărărĭ. Bună oară să se cează ca, la arendărĭ, obştia saŭ individul să pună din partea luĭ numerar 10 % din capitalul trebuitor băneşte pentru exploatare; la cumpărărĭ, partea să fie de 20 %.

S'a ivit însă oare care temerĭ ca să nu fie subscris capitalul trebuitor de străinĭ care atuncea, întrînd în consiliul de administraţie, ar putea exploata pe ţăranĭ. Legea ar trebui să fie aşa întocmită încît, saŭ să împedece pe străinĭ de a deveni proprietariĭ majorităţiĭ acţiunilor, saŭ să prevadă ea însăşĭ procentele şi condiţiile împrumuturilor, in care caz capitalul străin nu ar maĭ înfăţişa nicĭ o primejdie.

Se'nţelege că această bancă nu va putea cumpăra moşiĭ, spre a le revinde la ţăranĭ, ci se va mărgini în operaţiile eĭ, excluziv la acele două aratate maĭ sus: împrumuturĭ pentru arendărĭ şi împrumuturĭ pentru cumpărărĭ.

Inapoirea capitaluluĭ împrumutat se va trăta cu ţăraniĭ. Condiţiile cele maĭ largĭ ar fi: înapoirea luĭ, prin rate de amortizare (capital şi dobîndă) în un număr de anĭ; dar aceasta să nu fie o condiţie uniformă pentru toţĭ împrumutaţiĭ, ci aceĭ care se vor simţi în stare, să poată răspunde suma împrumutată şi la termine fixe. Şi la aceştia însă să se prevadă ca, la caz de neputinţă a plăti la timp, să se poată preface împrumutul din fix, în amortizabil. Se înţelege că procentele trebue să fie cele maĭ micĭ cu putinţă. Noĭ am propune 5 ½ la % la împrumuturile fixe; iar la cele amortizabile, adaosul matematic trebuitor pentru amortizarea capitaluluĭ, în terminul maĭ lung saŭ maĭ scurt, convenit pentru a luĭ stîngere. Garanţia bănciĭ ar sta, pentru împrumuturile la cumpărăturĭ, în fondul pămîntuluĭ cumpărat asupra căruia banca ar avea privilegiul legal; la împrumuturile pentru arendărĭ, în recolta de pe moşia individuală saŭ comună. In caz

de neplata a două rate consecutive saŭ a împrumutuluĭ fix, după o prelungire cel mult de 6 lunĭ, Banca va urmări îndestularea, nu după formele ordinare, ci după acele, mult maĭ repezĭ, ale incasăreĭ dărilor statuluĭ. Această măsură este neapărată, pentru ca ţăranul să vadă, că dacă el poate găsi la nevoile luĭ banĭ eftinĭ cu uşurinţă, el trebue să fie totdeauna cu grijă de a-ĭ restitui la timpurile hotărîte, fără de care îşĭ pune tot atît de uşor şi de grabnic averea în primejdie. Execuţia aceasta s'ar putea adăogi şi cu acea a urmărireĭ sumelor ce individul ar avea la o bancă populară, saŭ la o casă de economie a statuluĭ saŭ privată. Păsuirile şi îngăduirile trebuesc excluse cu orĭ ce preţ, afară de acele prevăzute prin lege; căcĭ marele neajuns al caracteruluĭ românesc este neexactitatea în îndeplinirea îndatoririlor, şi fără o asprime în această privinţă, nu se va ajunge decît la ruina tuturor.

* * *

Tocmelile agricole. — Chestia tocmelilor agricole este una din cele maĭ grave din acele ce privesc la viaţa ţăranuluĭ, şi va cere o expunere ceva maĭ amănunţită.

Maĭ întăĭ să desbatem o întrebare de principiŭ. Poate statul să intervină în daraverile dintre privaţĭ, şi să le impună modul cum eĭ trebue să se alcătuiască între eĭ, saŭ convenţiile între părţĭ trebue lasate la însuşĭ a lor chibzuinţă? Credem că nu avem nevoie de a înşira consideraţiĭ filosofice, în această scriere menită a îndruma o activitale practică; căcĭ principiile îndreptătoare reiesă din cele ce s'aŭ urmat până acuma.

Totdeauna statul s'a amestecat în alcătuirile ţărăneştĭ, şi nicĭ odată nu s'a aplicat, nicĭ s'a legiferat, principiul luĭ Ştirbeiŭ şi al boĭerilor din adunările luĭ Cuza Vodă: alcătuirile de bună voie între ţăranĭ şi proprietarĭ. Pricina pentru care nu se poate recurge aicĭ numaĭ la articolele coduluĭ civil, stă împrejurarea, că statul modern înţelege menirea luĭ altfel decît statul-poliţie al unor filosofi englejĭ; că se socoate că statul are îndatorirea de a apăra, în alcătuirile de *bună*

voe, pe cel slab contra celuĭ tare, pentru ca astfel *voia* să fie într'adevăr *bună*, adecă rezultatul libertăţeĭ, iar nu *rea*, adecă rezultatul uneĭ constrîngerĭ fizice (foamea) saŭ morală (teama de autorităţile rurale care sunt din nenorocire *toate* la dispoziţia proprietaruluĭ saŭ arendaşuluĭ). Aşa se petrece lucrul în toate ţările civilizate, în care lucrătoriĭ sunt apăraţĭ de stat faţă cu patroniĭ fabricilor, şi fiind că la noĭ marea fabrică este pămîntul şi agricultura, de aceĭa intervenirea pe care statele apusene o aduc în alcătuirile dintre patronĭ şi lucrătoriĭ industrialĭ, la noĭ statul trebue să o aplice pentru alcătuirile dintre proprietarĭ (arendaşĭ) şi ţăranĭ.

Apoĭ la noĭ în ţară, chiar ocărmuirea totdeauna a luat în mîna eĭ întocmirea alcătuirilor dintre proprietărĭ şi ţăranĭ. Aşa a fost în vremile vechĭ, de la Constantin Mavrocordat încoace, care a hotărît cel întăĭ, ca nart al zilelor de muncă din partea ţăranuluĭ în folosul proprietaruluĭ, 24 de zile pe an ; aşa aŭ stat lucrurile în toate urbariile domnilor ce s'aŭ perindat pe urma luĭ Mavrocordat, până la Ioan Sandu Sturza dintre 1822—1828. Aşa a fost în Regulamentul organic care, cu toate că este, în toată cuprinderea luĭ, protivnic elementuluĭ ţărănesc şi plecat boierilor, totuşĭ nu a lăsat alcătuirile, dintre aceste două clase, la libertatea părţilor, ci a fixat pe de oparte cătimea de pămînt pe care proprietarul era dator a o pune la îndămîna ţăranuluĭ, pe de alta acea a munceĭ pe care ţăranul era dator să o îndepliniască în schimb pentru acest pămînt — şi tot aşa s'a urmat de cînd s'a introdus la noĭ legiuirile cele noue, codul civil cu principiul că contractele să închee prin comun consimţimînt şi că ele sunt decĭ rezultatul înţelegereĭ a două voinţĭ libere şi autonome, cu singura excepţie a incapabililor (minoriĭ, interzişiĭ, şi lucru îndestul de straniŭ şi femeile care intră şi ele în aceĭaşĭ categorie) şi care nu pot contracta decît sub ocrotirea uneĭ voinţĭ apăsătoare a intereselor lor. Statul romîn a păstrat însă, şi sub regimul legilor noue, tot principiul vechiŭ al intervenireĭ sale, ca epitrop, în daraverile dintre pro-

prietarĭ şi ţăranĭ, de şi în realitate epitropisiţiĭ eraŭ în aparenţă numaĭ ţăraniĭ, iar în realitate eraŭ proprietariĭ, apăraţĭ şi ocrotiţĭ în toate modurile, prin legile tocmelilor agricole.

Aŭ venit credem vremile, cînd păstrînd principiul intervenireĭ, să-l îndreptăm în folosul aceleĭ clase ce are într'adevăr nevoïe de apărare; căcĭ dacă e vorba de exploatare şi de exploataţĭ, apoĭ ar fi chiar de rîs a se pretinde că exploatatorĭ până acum aŭ fost ţăraniĭ, iar exploataţĭ proprietariĭ şi arendaşiĭ; că ţăranii aŭ abuzat de poziţia lor de proteguiţĭ aĭ statuluĭ, pentru a se îmbogăţi pe socoteala proprietarilor—cînd lucrurile staŭ tocmaĭ din protivă, şi pentru a cuprinde toate amănunţimele într'o singură rostire, întregul glob, urieş pentru noi, al civilizaţiei noastre, cu luxul şi cheltuelele de care este încunjurat, apasă, la urma urmelor, pe spetele ţăranilor şi *numaĭ pe ele.*

Este vorba însă acum de a coborî intervenirea statului mai adînc încă de cum a fost până acuma, şi anume nu numai în forma din afară a alcătuirilor, ci chiar în miezul lor, în fixarea preţurilor pămîntului subarendat ţăranilor şi în acea a preţului muncilor agricole—şi trebue să ne întrebăm, dacă intervenirea statului în ţesătura intimă a alcătuirilor, poate fi îndreptăţită, căcĭ aci se ating raporturĭ economice stabilite în mod firesc prin legea ofertiĭ şi a cereriĭ?

Noĭ credem că intervenirea statului, dacă este să aibă vre-un rost, trebue să se producă tocmaĭ în determinarea preţuluĭ schimbuluĭ de slujbe ce-şĭ fac săteniĭ şi proprietariĭ. In această privire tocmaĭ se pot ocroti interesele sătenilor. A nu se primi intervenirea statuluĭ in fixarea preţurilor, este a se lăsa pe ţăran la placul acelor maĭ tarĭ decît el, ca să-l exploateze şi să-l jăfuiască,

In ţările apusene statul intervine în acelaş mod în daraverile dintre lucrători şi patroni, cînd impune numărul de oare maximum ce un lucrător poate fi îndatorat să lucreze pe zi. Căcĭ ce înşamnă reducerea oarelor, decît o sporire a preţuluĭ munceĭ, de-oare-ce

patronul plătește acelaș salar, pentru un număr maĭ mic de oare de muncă? La noĭ nu se poate aplica fixarea unuĭ număr de oare, deoarece munca agricolă cere alcătuirea cu bucata, cu întinderea de loc de lucrat; cum decĭ, să intervină statul, în apărarea părțeĭ maĭ slabe, decît prin fixarea însușĭ a prețuluĭ munceĭ? D-l *Spiru Haret* adauge în această privire, că „nimene nu contestează legitimitatea legilor contra cameteĭ. Dar ce este camăta altă ceva decît o plată pentru un serviciŭ primit? Și pentru ce, dacă dobînda banilor împrumutațĭ nu poate trece peste o limită oare care, chiar cu învoirea împrumutatuluĭ, chiria pămîntului împrumutat ar putea crește oricît de mult, după voia împrumutătoruluĭ? In cazul cameteĭ propriŭ zise, societatea intervine pentru a opri abuzul, din cauză că săracul ce se împrumută nu este în situație de a putea rezista pretențiilor excesive ale împrumutătorului; dar cînd țăranul care nu are nicĭ capital și nici un alt mijloc de existență, ĭea pămîntul ca chirie, stă el față de arendaș saŭ de proprietar într'o situație maĭ bună, decît cel care merge să se împrumute cu bani? Nici de cum. Și dacă legea acordă protecția celuĭ din urmă, ar trebui să acoarde protecție și țăranuluĭ, căruia, în imposibilitatea luĭ de a face altfel, i se impun condițiĭ ce sunt cu totul în disproporție cu serviciul ce i se face“ [1]).

Dreptul statului de a fixa prețul arendăreĭ pămîntului la țaranĭ și nartul prețului muncilor agricole, nu poate fi pus la îndoială. E vorba însă cum să se facă lucrul?

Este invederat că nu se poate determina prețul, odată pentru totdeauna prin lege, căcĭ prețul este supus schimbărilor, după timpurĭ și locurĭ. S'ar putea însă dispune, ca pentru moșiile arendate, arendașul să nu poată lua, ca preț de subarendă de la țăranĭ, decît numaĭ cu 6 leĭ maĭ mult de falce saŭ 2 leĭ de pogon (pentru cheltuĭelele de administrație), peste ceea ce plătește el însușĭ ca arendă. Ne-am putea teme să nu

---

1) Spiru Haret, *Chestia țărănească*, Bucureștĭ 1905, p. 49.

se închee contracte frauduloase, prin care urcîndu-se prețul arenzei, să se poată cere de la țăran mai mult de cît plătește arendașul; dar lucrul nu e probabil; căcĭ proprietarul s'ar pune în cumpănă să-șĭ vadă sporit fonciarul, pentru a favoriza pe arendaș și, chiar în cazul cînd arendașul s'ar oferi să despăgubiască pe proprietar pentru adaosul fonciarului, nu știm dacă această îndatorire a lui nu ar desființa cîștigul ce l'ar dobîndi din sporul fraudulos al arenzei urcate, luate de la țăranĭ. S-ar putea însă înlătura lucrul și prin prescrierea, că în judecată să nu se poată nicĭ odată reduce prețul arendei din contractul public, prin învoielĭ tainice săvîrșite între părțĭ. Primejdia în care s-ar putea expune arendașul față cu proprietarul, l'ar împiedeca de a pune în contractul de arendă alt preț al moșiei decît acel ce este îndatorat a plăti în realitate. Pentru moșiile cultivate de proprietarĭ, s'ar lua ca normă pentru prețul cu care pămîntul se va da săteanului, acel al arenzei moșiei celei mai apropiate.

Să venim acum la puntul cel mai greŭ de hotărît în practică, la nartul prețurilor muncilor agricole. Dacă plata pămîntului s-ar face de țărani în banĭ, atuncĭ chestia ar fi mai simplă; dar de obiceiŭ țăranul neavînd numerar și credit puțin saŭ de loc, plata arenzei pămîntului săŭ se va face in muncĭ agricole. Dacă, după ce statul va fi impus scăderea prețului pămîntului țărănesc, nu va lua măsurĭ pentru a hotărî acel al mijlocului de plată, muncile agricole, atuncĭ nu va fi făcut nimic în folosul țaranului; căci arendașul și proprietarul vor reduce prețul acestor muncĭ așa, încît reducerea lui să cumpeniască pierderea ce ar încerca-o din scăderea prețului de arendare a pămîntului. O măsură atrage numai decît pe cealaltă după ea.

Dar apoi varietatea condițiilor de la județ la județ, chiar de la plasă la plasă, e așa de mare că o fixare a prețurilor, odată pentru totdeauna, din partea legei, este tot atît de puțin de gîndit. S-ar putea face lucrul numai prin niște comisii intocmite, din iarna ce precede un an agricol, și care să fixeze ele prețurile pen-

tru arătură, boronit, praşilă, secere, cosit, cărat şi zilele de muncă în deosebitele lor categoriĭ, cu boiĭ saŭ cu palmele. Comisiile aceste însă să nu fie nicĭ consiliile judeţene, compuse în mare parte din proprietarĭ, nicĭ să nu fie alcătuite, cum cere d-l Haret, din proprietarĭ, ţăranĭ şi dregători administraţiĭ, ci din magistraţĭ inamovibilĭ impreună cu adminisiraţia superioară a judeţului. Afacerea fiind de o gravitate excepţională, acei ce vor fi însărcinaţi cu dînsa să fie oameniĭ cei mai nepărtinitorĭ şi cei mai neatîrnaţĭ cu putinţă, de înrîurirea proprietarilor şi a ţăranilor.

Ţăraniĭ plătind mai puţin pentru pămînturile date lor în arendă şi încasînd mai mult pentru muncile lor agricole, este invederat că va rămînea un cîştig în pungile lor din munca anului, care câştig dacă se vor aplica şi alte măsuri ce vom arăta mai la vale, va înmulţi economiile lui din banca populară, şi-l va pune în putinţă de a îndeplini condiţiile impuse pentru folosirea împrumuturilor băncei agricole. Prin arendare însă ţăranul va fi condus la îmbogăţire, şi prin cumpărarea chiar a moşiilor, la proprietatea de pămînt.

Maĭ sunt însă multe întrebări de desbătut, cînd este vorba de tocmelile agricole, şi dacă chiar vom uita pe cîteva, cel puţin să nu fie dintre cele de căpitenie.

Aşa mai întăi este acea a măsoriştei pămîntului dat ţăranului fie în arendă, fie spre muncă, şi care, este cunoscut, prin o sistematică practică despoietoare, este totdeauna astfel măsurat de proprietar şi arendaş, că la acel dat în arendă ţăranului, el să fie mai mic cu $^1/_3$ poate de aceea ce ar trebui să fie după alcătuirea făcută; iar la acel ce este îndatorit, ţăranul a-l munci în folosul proprietarului, să fie tot deauna cu $^1/_3$ mai mare de cum s'ar cuveni. Lucrul e aşa de cunoscut, că nu mai este tăgăduit nicĭ chiar de despoitorĭ înşuşi, şi dacă este ceva care să ne pună în cea mai adîncă uimire, este că o astfel de abatere de la drept şi de la morală să se poată petrece la lumina zilei, pe întreaga întindere a ţărei, în o întrebare de ma-

tematică, unde desbinarea de păreri nu se încape, şi ca să nu se găsască în tot cuprinsul acestei ţări şi în tot nămolul de funcţionarĭ carĭ mişună în toate părţile de la Dorohoiŭ la Severin, nici un ochiŭ care să vadă asemene nelegiuire, nicĭ un braţ care să o opriască! Trebue luate măsurile cele mai aspre ca astfel de escrocheriĭ să fie stîrpite de pe pămîntul României. Dar pentru aceasta, trebue să părăsim sistemul de a privi atare înşălărĭ numai ca nişte quasi-delicte civile, ci să le clasăm chiar acolo unde ele aparţin, la manopere frauduloase în scopul de a se îmbogăţi din averea altuia, decĭ în rândul delictelor penale şi constatate, fără nevoia unei plîngerĭ prealabile, de a drepul din oficiŭ, de către inspectoriĭ comunali. Acei ce ar fi prinşĭ cum să zice cu mîna în sac, să fie condamnaţi (proprietariĭ ce'şi cultivă singuri moşia, arendaşii şi în caz de moşii exploatate prin agenţĭ subalternĭ, aceşti din urmă), la cel puţin un an de închisoare corecţională, fără primire de împrejurări uşurătoare. Inspectorii să fie controlaţi ei înşuşi de inspectorii generali ai ministeriului domeniilor saŭ de prefecţiĭ de judeţ în persoană, care să cerceteze cîte va ogoare ţărăneşti, măsurate de acei ce le daŭ în arendă saŭ spre muncă. Inspectorii comunali vinovaţi de nedeplină privighere, să fie imediat daţĭ judecăţii, destituiţĭ din posturile lor şi condamnaţĭ şi la închisoare, ca complici la delicte.

Mai gravă este abaterea cu *tainul.* Este lucru în deobşte cunoscut, în Moldova, că se dă lucrătorilor tocmiţi cu această condiţie, de obiceiu ca mîncare, făină aprinsă saŭ măcinată din porumb stricat, brînză mucegăită şi murături împuţite. Inspectorul comunal să fie dator a *inspecta de la sine* hrana dată de stăpîni lucrătorilor, şi la caz de abatere, să fie condamnaţi acei vinovaţi la închisoare minimum de un an, care se va putea urca, pentru cazurile grave, până la 5; întru cît este o adevarată tentativă de omor prin otrăvire. Şi aice să se controleze inspectorii comunalĭ în acelaş mod ca şi la măsorişti.

Alte chipurĭ de a jăfui pe ţărani sunt următoa-

rele: In Muntenia se dijmuește recolta foarte tîrziu, așa că țaranul este împiedecat a rîdica grînele sale de pe cîmp, până nu-i vine placul proprietarului. Pe cînd însă proprietarul poate, ba une ori chiar are interes să aștepte cu strîngerea recoltei, țăranul care nu are alt mijloc de traiŭ decît producerea ogorului săŭ, este nevoit să se îndatoreze, adese orĭ chiar la proprietar, pentru a putea hălădui până se va vedea întrat în stăpînirea secerișului săŭ. In Moldova arendașiĭ, mai ales Evreiĭ, pun în lucrare următorul sistem de exploatare. Cu toate că pămîntul este cumpărat din toamnă, el nu este măsurat și dat în primirea țăranului decît tîrziŭ în Aprilie saŭ în Mai, pentru ca țaranul să nu fie ocupat cu lucrarea propriului săŭ ogor, cînd are de lucrat pe acel al proprietarului. De aceea trebue numai decît o *intervenire a statului* între stăpînitor și o privighere a agenților subalternĭ ai săi de către acei mai marĭ, căcĭ răul cel mare de care sufere țaranul este tocmai *abuzul*, și de aceasta nu se poate mîntui el prin o producție mai bogată a muncei lui. Dacă vom lăsa putința abuzului în picioare, tot ce ar produce țăranul mai mult, va îmbogăți *nu pe el, ci pe aceĭ care îl storc.*

Este însă și o abatere a țăranilor care trebue și ea rîdicată, din starea de delict civil, la acea de delict penal, anume neîndeplinirea îndatoririlor luate asupra lor. Este cunoscut că astăzi mulți țărani nu vor să iasă la lucru, după ce aŭ primit bani pentru muncă. Nu se poate spune că aici e o grevă, și că trebue aplicate principii ce le regulează pe ele; căci cînd lucrătorul industrial se pune în grevă, el nu înfrînge nici un contract și mai ales nu este dator cu nicĭ o prestație în schimbul unor bani primiți. Altfel stă lucrul cu săteanul care, după ce aŭ primit bani, saŭ ceea ce este identic pămînt în arendă, saŭ după ce vitele lui s'aŭ hrănit pe imașul stăpînului, refuză a eși la cîmp, aducînd adese orĭ daune nereparabile celui către care el se legase.

Noi credem că aicĭ este tot un delict penal care ar trebui pedepsit penalicește și nu numai cu despă-

gubire din averea ţăranului pe care adese nu o are, saŭ este scutită de urmărire, prin lege.

Am primi deci aici legea rusască care osîndeşte la o lună de închisoare pe lucrătorul agricol care nu se înfăţişează de bună voie la o muncă agricolă pe care s'a îndatorat a o face într'un timp hotărît, saŭ dacă o părăseşte înainte de a-o fi isprăvit. Tot la această pedeapsă este supus muncitorul care s'a legat către mai mulţi stăpînĭ deodată, primind arvonă pentru nişte munci pe care ştiea că nu le ar putea îndeplini în timpul prevăzut [1]).

S'a desfiinţat execuţia tocmelilor agricole prin intervenirea militară; dar a se lasa iar la placul ţăranului de a le executa saŭ nu, cînd el, luînd bani, a făcut pe stăpîn să încredinţeze cinstei ţăranului averea lui, este absolut nedrept, şi trebue înlocuit execuţia arbitrară de altă dată a dorobanţului, cu pedeapsa legală a justiţiei.

(Urmează) A. D. XENOPOL

Ştiinţele Naturale

(Urmare)

Şi dacă şt. naturale sunt ştiinţĭ de aşa mare însemnătate, nu să impune *ca lor să li se dee întâetatea, în educaţiĭa maselor?*

Aceste mase—*poporul*—ajunge să *cîrmuĭască* direct saŭ indirect, *interesele generale.* Cum să poată ele îndeplini acet rol *cînd le lipseşte educaţiĭa ştiinţifică respectivă ?*

Şi lipseşte, fapt dovedit nu numaĭ cu experienţa zilnică, dar cu legile în mînă, în care vedem ce preţ se pune pe studiul acestor ştiinţĭ şi despre care s'a spus ceva maĭ sus.

In treacăt ce se întîmplă, sp: ex: cînd într'o localitate a unuĭ judeţ se iveşte epizootie? Avem legĭ sanitare, şi avem administraţie. Legile, în trăsăturĭ generale — avînd în vedere rezultatele ştiinţifice respective — arată ce e de făcut. Aplicarea însă, e lasată adminstraţieĭ, deci unor persoane lipsite de educaţia ştiinţifică cerută. De acolo, neajunsurile nemaĭ pomenite, pe care le ştiŭ cu durere, toţĭ, toţĭ aciĭa care aŭ trecut pe acolo. Aş avea de arătat fapte ne-omenoase, rezultatul aplicăreĭ ad literam al dispoziţiunilor legale, fără să fi fost nevoe de aşa ceva, dacă ceĭ însărcinaţĭ, ar fi avut cunoştinţĭ ştiinţifice maĭ serioase, şi răul s-ar înlătura chiar maĭ repede. Nu putem într'o descriere ca aceasta, să intrăm în desfăşurărĭ, dar susţinem că, aciĭa cari pretind a intra în administraţie, ar trebui să urmeze unele cursurĭ universitare. Calea cea maĭ bună însă ar fi, *ca în şcoală începînd cu cea primară, să se aĭbă în vedere o educaţie generală ştiinţifică.* Cîte bucăţĭ de *cetire* se pot întocmi, cu subiecte de ştiinţĭ naturale, şi din cele maĭ folositoare, atît ca rezultate practice, cît şi ca desvoltare de gîndirĭ umanitare şi de îmboldirĭ cinstite în, aşa zisa, luptă pentru existenţă.

Apoĭ să se arăte în natură, lucrurĭ din cele citite, fie adunînd, fie colectînd saŭ lucrînd. *Escursiilor practice şi ştiinţifice, ar trebui să li se deĭe toată luarea aminte cuvenită.*

In învăţămîntul secundar apoĭ, şi teoretic şi practic, să se impună studiul şt. naturale. Să se înceapă *cu noţiunĭ generale, îmbrăţişînd totalitatea ştiinţilor,* ca o pregătire în spre studiĭ maĭ grele, ca să nu cadă copiiĭ, de odată, ca acuma, în greŭ, pentru că n'aŭ de loc o îndrumare, *devremece învăţămîntul primar n-are o metoadă a sa cu totul particulară.*—Apoĭ noţiunĭ de Geologie, astăzĭ cerute tocmaĭ în cl. IV ; noţiunĭ de Botanică (organografie după două saŭ treĭ tipurĭ) ; noţiunĭ de Zoologie avînd ca tip, *omul,* căcĭ numirile organelor, aŭ fost hotărîte maĭ întăĭ la dînsul, şi apoĭ cite un tip de Vertebrat, Arthropod şi Vermĭ. In sfărşit în cursul superior, să se deĭe desvoltarea cuvenită *anatomieĭ* şi *fiziologieĭ animale şi vegetale,* în totdeauna avîndu-se în vedere foloasele ce rezultă din aseminea studiĭ şi nu filosofia ştiinţifică, care nu poate fi predată decît în ultima clasă. Părţile din aceste studiĭ, trebuesc altfel chibzuite de cum sunt, şi mai trebue să se înlăture greşelele neĭertate din programele analitice actuale. Maĭ este de nevoĭe să se arăte însemnătatea studiuluĭ unor anumite grupurĭ de animale, ca *Insectele, Arahnidele* şi ca *Păserile*; dar să nu să ceară studiul grupurilor ce pot avea însemnătate numaĭ pentru specialiştĭ, însă nicĭ unul pentru poporaţie în deobştie.

Şi cînd este vorba de filosofia ştiinţilor naturale, sunt contra tendinţeĭ de a să fulgera contra religieĭ şi contra luĭ D-zeŭ, căcĭ *religia,* desbracată de poveştile evreeştĭ şi de încercările de a lămuri creaţiunea lumeĭ, *şi redusă numaĭ la partea eĭ morală,* căreĭa să se maĭ adaoge precepte măreţe, morale, ce reiesă din studiul ştiinţilor în genere, *este trebuitoare educaţieĭ unuĭ popor.* A crede, *discutînd în libertate,* este o frumoasă religie, şi filosofia şt. naturale acolo trebue să tindă ! Ea, dacă tăgădueşte o fiinţă supra-naturală, *cerută în mod nevoluntar* de spiritul omenesc — după cum s'a spus maĭ sus — nu e maĭ puţin adevărat, *că tot ea dovedeşte o putere în lume, un ce sublim în creaţiune, un ce sublim în manifestările eĭ,* şi acea putere universală, o numesc astăzĭ fizicianiĭ : *electron.* Eŭ aş îndrăzni a o numi *energon, adecă putere care lucrează,* căcĭ ea lucrează sau *se manifestă, nu într'un singur fel,* cum ar rezulta din înţălesul cuvîntuluĭ *electron,* adecă ceva asămănător electricităţiĭ. Această putere universală, este *Dumnezeul* gîndireĭ omeneştĭ închipuită de intuiţie, de logică şi nu de experienţă. Vroim a rupe cu trecutul, care pare scîrbos unora şi altora, care aŭ luptat pentru a detrona din sufletul omenireĭ, acel Dumnezeŭ creator ! S'o rupem ! însă nu e maĭ puţin

adevărat, că tot acolo am ajuns, la o *putere* nevăzută, nepipăită, neponderabilă, care s'a transformat şi să transformă în materie, *manifestîndu-să în cele maĭ felurite chipurĭ* pentru a ajunge perceptibilă nouă. Vom numi-o *electron*, *energon*, *dumnezeu*, lucrul este indiferent. Tot aşa de mare, de ascuns de neînţeles rămîne. Acesta este adevărul.

În sfărşit, în orĭ ce chip, studiul acestor ştiinţĭ deşteaptă în omenire o frumoasă morală — şi dacă munţiĭ sînt înfrăţiţĭ, dacă rîurile se leagă în aceleaşĭ matce fluviale, dacă animalele se alcătuesc în societăţĭ de rezistenţă şi de propagare în pace şi bună voe, *cum să poate ca oameniĭ, să nu-şĭ deie mîna de înfrăţire, de conlucrare, de rezistenţă, să nu se închege naţiunĭ, căutînd apoĭ, ca prin bună înţălegere, să lase cursul firesc al lucrurilor, întrevăzut de ştiinţă, să-şĭ facă drumul natural.* **Ştiinţa trebue să fie, în viitorime, deviza de traiŭ a naţiunilor şi totul numaĭ prin ştiinţă.**

(Urmează)

Dr. Leon C. Cosmovicĭ
Profesor Universitar

Inceputul Teatruluĭ în Moldova

(Urmare)

Iată piesele despre care am vorbit, arătînd și zilele anume în care ele aŭ fost reprezentate :

Joĭ, 24 Sept. 1842, pentru deschiderea Teatruluĭ de Operă s'a jucat „Norma", opera în 2 acte, de Bellini.

In 26 Sept. „L'Oncle Baptiste", vodevil în 2 acte de Emile Silvestre, și „Le Novice", vodevil în 1 act, de Melesville.

29 Sept. „Job et Jean", vodev. 2 acte de Lockroy, și „Une Passion", vodev. în un act de Duvert.

1 Oct. „Belisaire", opera de Donizzetti în 3 acte.

3 Oct. „Louise ou la Répartion", comedie vodevil în 2 acte de Scribe, și „Un Monstre de femme", vodev. în 1 act de Duvert și Lausanne.

4 Oct. „Belisaire", opera de Donizzetti în 3 acte.

6 Oct. „Philippe", comedie vodev. în 1 act de Scribe și „L'Oncle Baptiste".

8 Oct. „Montechi et Capuletti" ou „Romeo et Juliette", opera în 4 acte, de Bellini.

10 Oct. „Les Souvenirs de la Marquise V***", comedie în 1 act, și „Job et Jean".

13 Oct. „La Grâce de Dieu", dramă vodev. de Demury și Gustave.

15 Oct. „Belissaire", operă în 3 acte de Donizetti.

17 Oct. „La nuit aux souflets", vodev. în 2 acte de Warner, și „Les souvenirs de la Marqurse V***", comedie în 1 act.

18 Oct. „L'Etrangère" (La straniera), opera de Bellin, în 2 acte.

20 Oct. „Philippe", comed. vod. în 1 act, de Scribe, și „Une passion".

22 Oct. „La Somnambule", operă lirică în 2 acte de Bellini.

24 Oct. „Marcel, ou „L'Interieur d'un Ménage", dramă în 2 acte de Hippolite Auger.

27 Oct. „Manche a manche", vodevil în 1 act de Rosiers, și „Louise ou la Riparation".

29 Oct. „Le verre d'eau, ou „Les effets les causes", comedie în 5 acte de Eug. Scribe.

31 Oct. „Belisaire", operă în 3 acte de Donizetti.

1 Noem. „La grâce", de Dieu.

3 Noem. „Le Novice“, comedie vodevil în 1 act de Melesville, şi „La nuit aux soufflets“.

5 Noem. „Norma“, operă.

7 Noem. „Les Mèmoires du diable“, comedie vodev. în 3 acte de Arago.

8 Noem. „La Muette de Portici“, operă în 5 acte de Auber.

10 Noem. „L'Oncle Baptiste“, şi „Un Monstre de femme“.

12 Noem. „La straniera“, operă.

La abonamentul No. 27, lipseşte afişul.

17 Noem. „Le Philtre“, (L'Elixir d'amore) operă în 2 acte de Donizetti.

19 Noem. „Les vieux pechés“, comed. vod. în 1 act de Melesville, şi „La Nuit aux souflets“.

21 Noem. „Les Mémoires du Diable“, comed. în 3 acte, de Arago.

22 Noem. Potpouri, mélanges des scenes d'operas et comedies allemandes en 3 actes. I° parte „*Robin des bois*“, opera de C. M. de Weber.

II° partie „La femme jalouse“, comedie allemande de Kotzebue.

III° partie Scènes de Guillaume Tell, şi finalul din opera „Jean de Paris“.

21 Noem. „Les Fées de Paris“, vodev. în 2 acte de Bayard, şi „Les Gands Jaunes“, vodev. în 1 act de Bayard.

26 Noem. „Loisette ou la Primadonne“, vodev. în 2 acte de Georges***, şi „Manche a manche“, vodev. în 1 act de Rosiers.

28 Noem. „La Muette de Portici“, şi „Le Barbier du Village“, operă comică în 2 acte, de Gyrowetz.

1 Dec. „Les Mémoirs du diable“.

4 Dec. „Job et Jean“ şi „Un aveu ou Un caprice de femme“.

7 Dec. „Marcel ou l'Interieur d'm Ménage“.

8 Dec. „Le Philtre ou l'Elexir d'amore“, operă.

10 Dec. „L'Héritière“, comed. vod. în 1 act de Scribe — „L'homme de soixante ans“, vodev. în 1 act de Dartoir Simony şi „La visite a Bedlam“, vodev. în 1 act de Scribe.

12 Dec. „Otello ou le maure a Venisa“, operă în 3 acte de Rossini.

15 Dec. „Otello ou le maure a Venize“.

17 Dec. „L'E'clat de rire“ dramă în 3 acte de Arago şi Martin.

19 Dec. „La Grâce de Dien“.

22 Dec. „Le chevalier du guet“, comed. vodev. în 2 acte de Lokroy şi „L'avengle et son baton“, com. vod. în 1 act de Varin.

23 Dec. „La Muette de Portici“.

28 Dec. „Les deux Serruriers“.

29 Dec. „Les Puritains“, operă în 3 acte de Bellini.

4 Ian. 1843 „Les Puritains“, opera în 3 acte, de Bellini.

7 Ian. „La Somnambule“ operă lirică în 2 acte de Bellini.

8 Ian. „ La dot de Suzette“, dramă în 4 acte cu cîntece de Dinaux şi Lemoir.

11 Ian. „Le Philtre“, (L'Elesir d'amore) operă în 2 acte de Donizetti.

13 Ian. „L'avengle et son baton“ și „La visite a Bedlam“.

15 Ian. „Le voyage à Pontoise“ comed. în 3 acte de Roger și Vaez.

19 Ian. „Marcel“ ou „L'interieur d'un Ménage“.

20 Ian. „Lucrèce Borgia“, operă în 3 acte de Donizetti.

25 Ian. „La dot de Suzette“.

26 Ian. Montechi et Capuletti, ou Romeo et Juliette“.

29 Ian. „Le voyage a Pontoise“.

1 Fevr. „Amour et Amourette“ ou „Les étudiants et les grisettes“, dramă vodev. în 5 acte, de Denery și Granger.

4 Fevr. „Le Chevalier du Guet“, com. vod. în 1 act de Lokroy, Și La „Fiolle de Gagliostro“ vodevil în 1 act de Anicet.

5 Fevr. „Lucrèce Borgia“.

8 Fevr. „Louisette où la Primadona“ și „Les Gants jaunes“.

9 Fevr. „Belisaire“, operă în 3 acte de Donizetti.

12 Fevr. „Une Chaine“, comedie în 5 acte de Scribe.

15 Fevr. La Grâce de Dieu.

Afișul la abonamentul No. 66, ce urmează, lipsește.

2 Martie „Les mémoires du diable“, comedie vodev. in 3 acte de Arago.

4 Martie „L'Héritière“ și „Oscar“, comedie în 3 acte.

5 Martie „Amour et amourette“.

9 Martie „Une Chaine“.

11 Martie „Norma“ operă.

13 Martie „L'homme de 60 ans“, vodevil in 1 act de Dartoir Simony, „Les aides-de-camp“ comedie vod. in 1 acte și „Le caporal et la payse“, comedie vodev. de Paul de Kock.

16 Martie „Les Fées de Paris“, și „L'aveugle et son baton“.

18 Martie „Otello“ ou le Maure de Venise.

20 Mart „La soeur du Jocrisse“ comedie vod. în 1 act, și „Oscar“ comedie în 3 acte.

23 Martie „Les deux factions“, vodev. în 1 act de Dumanoir, „La Fiolle Gagliostrro“ și „La Visite à Bedlam“.

25 Martie „Marino Falliero“, operă în 2 acte de Donizetti.

27 Martie „La Soeur du Jocrisse“, și „Le verre d'eau on les effets et les causes“.

30 Martie „Les Puritains“, operă în 3 acte de Bellini.

1 Aprilie „Le fils de la folle“ dramă în 5 acte de Soulié.

3 Aprilie. „Robert le diable“ operă în 5 acte, de Meyerbeer.

13 Aprilie „Les deux couronnes“, comedie în 3 acte de Bayard și Dumanoir.

15 Apr. „La Juive“, operă în 4 acte de Halévy.

La Abonamentul No. 84 lipsește afișul.

20 Aprilie „Le bal masqué“ (Gustave), operă în 5 acte de Auber.

22 Apr. „La dote le Suzette“.

24 Apr. „Lucie de Lamermoor“ operă în 3 acte de Donizetti.
27 Apr. „Leon“ dramă în 5 acte de Rougemont.
29 Apr. „Robert le Diable“ operă în 5 acte de Meyerbeer.
1 Mai „Lucie de Lamermoor“.

Din aceste afișe se vede că la toate nouă zecĭ de abonamente ce s'aŭ dat în acea stagiune prețul locurilor cu sara aŭ fost: Loja rangul I, 2 galbenĭ; Benuar 1 $^1/_2$ galbenĭ; Loja F. 1 galben; Stale 5 sorocovețĭ; Foteil, 4 sorocovețĭ; Parter, 2 sorocovețĭ, Galeria, 1 sorocovăț.

Cu toate silințele ce directoara Frisch îșĭ dădea cu opera nemțască, totușĭ publicul care auzise în maĭ multe rîndurĭ opera italiană, începu a arata cea maĭ mare desplăcere pentru opera nemțască; de aceia directoara teatruluĭ, simțind că nu va putea urma cu representațiile până la încheerea contractuluĭ 1 Maĭ 1844, face o cerire la 31 Dec. 1842, la *consiliul Administrativ*, ca guvernul să congedieze trupa nemțască de operă, pentru care publicul arată desplăcere, și că contractul săŭ se fie reînoit încă pe doĭ anĭ, până la 1 Mai 1846, fiind obligată a da 70 reprezentațiĭ, cari să fie într'un singur abonament, *cacĭ fiind în două, totdeauna să prilejește îngreuere întru a doua abonație; apoĭ să se angajeze treĭ saŭ patru actorĭ de merit, pentru complectarea trupeĭ franceze, fiind trupa de operă desfăcută, lăsînd atuncĭ un prisos de fondos.*

Această cerere viind înaintea Domnitoruluĭ, printr'un înalt apostil Mihail Sturza Vodă luînd în considerațiune cele aratate, hotărește:

„Să încuviințază această anafora, cu adăogire de doĭ anĭ peste contractul vechiŭ, și cu anume condiție ca să complectarisască trupa franțeză cu aducerea și de alțĭ actorĭ și actrițe, în cît să poată reprezenta micĭ opere comice, și comediĭ, pe lîngă vodevilurĭ, spre mulțămirea publiculuĭ, fără cari contractul va remîne desființat“ [1]).

In urma acestuĭ apostil, Ocîrmuirea încheĭe un al doile contract în 15 Martie 1843, prin care se prelungește contractul vechiŭ până la 1 Maĭ 1846. Amîndouă aceste contracte aŭ fost făcute în limba franceză, și legalizate de Consulatul Austriac. Ele sunt subscrise de Directoara *Marie Thérèse Frisch, Baronne Langer de Langenau.*

XXIX

De și, după cum am văzut publicul ieșan nu maĭ avea nicĭ o tragere de inimă pentru reprezentațiile de operă nemțască, după ce ascultase acuma în maĭ multe rîndurĭ opere frumoase interpretate atît de artiștĭ francezĭ, cît și italienĭ, totușĭ vedem că di-

1) Dosarul Postelnicieĭ No. 976. pag. 213. aflat la Arhiva statuluĭ din Iașĭ.

rectoara ce avea concesiunea teatruluĭ, D-na Frisch, cu toată hotărîrea ce se dăduse de Domnitor, de a se complecta numaĭ trupa franceză, ea stărueşte şi capătă, după cum se vede, învoirea de a continua şi cu reprezentaţiile nemţeştĭ de operă, pentru care s'ar părea că avea sprijinul unuĭ public special din Iaşĭ, compus din colonia nemţască ce era numeroasă pe atuncĭ, întru cît din ea făcea parte ceĭ maĭ mulţĭ meseriaşĭ şi comercianţĭ cu vază din oraş. Astfeliŭ fiind, vedem că înainte de a se deschide stagiunea teatrală a anuluĭ 1843—44, Directoara Frisch, încunoştiinţează publicul printr'un anunţ, cu data din 20 Sept. 1843, că la 1 Octomvrie acel an, se va deschide stagiunea teatrală. şi că pe lîngă teatrul francez, va fi în acelaş timp şi reprezentaţiunĭ de opera nemţască:

Abonamentul se face pentru 80 de reprexentaţiĭ, compuse din *opere* jucate de actorĭ nemţĭ, şi de *drame, comediĭ* şi *vodevilurĭ* jucate de actoriĭ francezĭ. In acelaş timp anunţă că preţurile sunt următoarele:

Lojele de rangul I .	90 galbenĭ
Benuare . . .	70 ,,
Lojele de rangul al II-le .	40 ,,
Stale dela No. 1—36 .	24 ,,
Fotoliurĭ dela No. 36—70	18 ,,

Zilele de reprezentaţie pentru abonament, eraŭ: Marţĭ, Joĭ şi Sîmbătă [1]).

In cele întăĭ zile ale luneĭ Octomvrie se deschide teatrul francez cu piesa *La belle écaillère*, dramă, iar maĭ tîrziŭ, pe la 12 Oct. 1843, se deschide şi opera nemţască.

In această stagiune, teatrul sub direcţia D-neĭ Frisch, mergea din ce în ce maĭ reŭ, publicul era nemulţemit de piesele ce formaŭ repertoriul teatruluĭ, şi din această pricină se ducea în număr mic la teatru. Bine înţeles că în faţa acestor împrejurărĭ, Direcţiunea suferea perderĭ însemnate.

In ceĭa ce priveşte teatrul moldovenesc, se vede că el fu părăsit maĭ cu totul de Directoara Frisch, aşa că nicĭ nu se maĭ pomenea de deschiderea luĭ, încît publicul iubitor de representaţiĭ în limba ţăriĭ, începu a protesta şi a arată mare nemulţumirĭ înprotiva Directoareĭ teatruluĭ, care era obligată chiar prin contract să facă toate chipurile ca teatrul moldovenesc să-şĭ urmeze regulat representaţiile sale şi să progreseze.

In urma acestor manifestărĭ ale publiculuĭ contra D-neĭ Frisch, Ocîrmuirea, numi pe boerul Alecsandru Sturza ca Director al teatruluĭ moldovenesc, punîndu'ĭ între altele sarcina să privigheze alegerea pieselor de reprezentaţiĭ şi înfiinţarea uneĭ trupe de actorĭ moldovenĭ. In acest scop marele Postelnic

---

1) Acest anunciŭ se aflà tipărit în o foaie răzleaţă la biblioteca Academieĭ romîne, pachet, Teatru „Foĭ răzleţe“.

printr'o adresă cu No. 3258 din 9 Noemv. 1843, îi face cunoscut despre numire, în cuprinderea următoare:

Cinstit D-sale boerului Alecsandru Sturza.

„Prea Inalţatul Domn Stăpînitor, luînd în bagare de samă ca Dumneaeĭ Madama Friş nu urmează condiţiilor contractuluĭ ce are încheet cu Cîrmuirea pentru ţinerea teatruluĭ din Capitalie, atît întru păzirea buneĭ orînduelĭ cît şi alegerea pieselor de reprezentaţie, iar maĭ ales întru înfiinţarea uneĭ trupe de actorĭ Moldovenĭ, aŭ bine-voit a rîndui pe Dumneta prin ofisul cu No. 50, *Director* acestuĭ teatru. Decĭ jos iscălitul alăturînd Dumitale pe lîngă aceasta pomenitul decret, tot odată aţĭ împărtăşeşte că saŭ făcut cunoscut de această punere la cale Madameĭ Friş, rămîind nădejde Cîrmuireĭ că după asemene regularisire teatrul va veni prin a D-tale înţăleaptă chibzuire în starea dorită, şi că pe lîngă toate celelalte îmbunătăţirĭ cîte împrejurarea cere, înfiinţarea şi statornica întreţinere a trupeĭ Moldovene va fi obiectul ceĭ maĭ de aproape îngrijirĭ a Dumitale". [1])

In urma acesteĭ numirĭ, *Madama* Frisch, înboldită de boerul Alecsandru Sturza, face toate chipurile spre a reîncepe şi reprezentaţiile teatruluĭ Moldovenesc cît maĭ curînd, şi astfeliŭ numeşte regisor al teatrului Moldovenesc pe Macé, iar pe Luzzato casier.

Teatrul Moldovenesc se deschide la 17 Noemv. 1843, cu piesa *Bădăranul boerit*, făcînduse în acelaş timp şi un anunciŭ prin care se arată că în iarna aceasta, se va da 18 reprezentaţiĭ moldoveneştĭ. Iată anunţul despre care e vorba:

„Teatrul naţional care acuma era sub direcţia D-neĭ Frisch, şi a regisoruluĭ D. Macé, s'a deschis la 17 Noemv. 1843, cu comedia luĭ Molière întitulată *Bădăranul boerit*.

„Direcţia va da în iarna aceasta 18 reprezentaţiĭ romîneştĭ. Doritoriĭ întemeeriĭ acestuĭ teatru, se vor pute abona la casierul D. Luzzato cu preţurile următoare:

Loja rîndul I . .	18 galbenĭ
Benuarul . . .	12 „
Rîndul al II-le . .	8 1/2 „
Scaunele numite stalurĭ .	3 1/2 „
Foteilul . . .	2 1/2 „

„Giumatate de abonament se va numara înainte, iar preţul antreleĭ pentru ceĭ ne abonaţĭ, este cel obicĭnuit." [2])

In 18 Ian. 1844 se joacă, în beneficiul D-neĭ Macé *fără abonament şi fără întrare de favor*, întăia reprezentaţie a pieseĭ *Cuconul Iorgu de la Sadagura* saŭ *Nepotu'ĭ salba draculuĭ*, comedie în treĭ acte compusă de *** [3]) Actoriĭ cari aŭ jucat în a-

---

1) Vezĭ dosarul Postelniciei No. 976, pag. 216, aflat în Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.
2) *Albina românească*. An. 1843, No. 91, pag. 364.
3) Autorul acesteĭ piese era Vasile Alexandri.

ceastă piesă aŭ fost: D-niĭ *Greceanu*, *Caragiali*, *Idieru*, *Barageni*, *D-ra Homiceanu*, *D-na Macé*, *Dl. Teodoru*, *Nastasi*, *Sterian și Costachi*. Intre acte *Dl. Teodor* a făcut maĭ multe eserciţiĭ de gimnastică: I. Două braţe de fer saŭ poziţia orizontală. II. Două inele saŭ poziţia de moarte. III. Picioarele de fer. IV. Balansul pe frînghie cînd va rîdica 300 oca de fer.

Spectacolul s'a început cu: *Cea de pe urmă noapte* de *André Chenier*, dramă în 1 act, jucată de *D. Meunier* (actor francez).

In 39 Ian. 1844, se joacă pentru beneficiul artistei D-na Mouchel, piesele: *La tour ne Nesle*, (acte de la prison), dramă de Alex. Dumas și Gaillardet; *On ne passe pas* ou *Le Poste d'honneur*, vodevil în 1 act, de Villeneuve și Masson, și *L'hospitalité*, vodevil în 1 act, de Chabot și Cormon.

In întăiul antract, s'a cîntat de D-na Mouchel, canţoneta: *Les quatres sous du petit Nicole*.

In 5 Fevr. 1844 se joacă în beneficiul D-luĭ G. Greceanu întăia reprezentaţie a pieseĭ *Hagi Eni de la Galatz*, comedie în 2 acte, prelucrată de I. Sion. Actoriĭ cari au luat parte la această representaţiune aŭ fost: D-niĭ *Greceanu*, *Barageni*, *Teodoru*, *Bosie* și D-ra *Homiceanu*; apoĭ spectacolul s'a închiet cu *Fata cojocaruluĭ*, comedie în 1 act de ⁂ Actoriĭ cari aŭ jucat în această piesă aŭ fost: D-niĭ *Greceanu*, *Barageni*, *Caragiali*, D-nele *Smaranda* și *Profira*. Intre acte Dl. *Steltzer*, întovărășit de o damă, a jucat ungurește. 1)

Petrecerile sunt însufleţite în acest carnaval, se daŭ în oraș baluri, concerte, operă, teatru francez și reprezentaţiĭ de Teatru moldovenesc.

Albina romînească, din 16 Ianuar 1844 dă samă despre toate aceste în următoarele rînduri:

„Plăcerile carnavaluluĭ se înmulţesc și se îndeasă în proporţia marginilor înguste ci i-aŭ prescris calendarul acestuĭ an. Balurile strălucite, soarele desfătătătoare și dănţuitoare, concerte de un gust clasic, spectacole franţeze, germane și cele naţionale reînviete, în mijlocul aplaozurilor entuziastice, urmînd una după alta, ţin pe doritoriĭ de plăcerĭ în necontenită mișcare. Știrile de la Odesa ni minese o *operă italiană*. O parte a aceĭ societăţĭ va sosi aicĭ pe la încheerea luneĭ viitoare spre a da pe teatrul nostru un șir de reprezentaţiĭ. Cu părere de răŭ aflăm însă că Prima Dona *Siniora Leon* nu face parte la acea soţietate, fiind că ea, în călătoria la Veneţia, patria sa, are a veni aicĭ peste doue septămînĭ spre așĭ urma voiajul. Poate că vom ave norocire a auzi în vr'un conţert și pe asta cîntăreaţă însemnată, ce este farmecul teatruluĭ".

Opera italiană de la Odesa era așteptată în Iașĭ cu nerabdare, că trebuia la 1 Martie 1844, să-șĭ înceapă șirul reprezen-

1) Afișele acestor reprezentaţiĭ se află în biblioteca Academieĭ romîne pachet „Teatru" Foĭ răzleţe.

taţiilor. In acest scop împresariul acelei trupe, Ios. Marini, face în 25 Fevr. 1844, o înştiinţare, prin care aduce la cunoştinţa *nobleţeĭ şi a onoratuluĭ public*, că acesta, însoţit de D-ra *Lacinio* şi de Dl. *Alberti*, artiştĭ în trupa Italiană, din Odesa, va da o serie de zece reprezentaţiĭ de deosebite opere italiene, şi că va fi ajutat şi de trupa de opera nemţească ce se află în Iaşĭ. Reprezentaţiile trebuiau să urmeze de doue orĭ pe săptămână, cea întăĭ avînd loc Mercurĭ, 1 Martie 1844. Fiind convins, zice Marini în anunţul seu, de dorinţa ce are publicul Ieşan pentru opera italiană, se măguleşte că *nobleţa şi onoratul public, îi va da tot concursul venind în număr mare la reprezentaţiile opereĭ italiene.*

Abonamentele pentru cele zece zeprezentaţiĭ trebuiau să se facă la Dl. Luzzatto, casierul Teatruluĭ cu preţurile următoare:

Loja ranguluĭ I . .	20 galbenĭ
Benuar . . .	15 ,,
Loja ranguluĭ II . .	10 ,,
Stal . . .	3 1/2 ,,
Fotoliu . . .	2 1/2 ,, [1]

Pe lîngă acest anunciŭ făcut pe foĭ răzleţe, şi împărţit în public, se maĭ face cunoscut despre aceasta şi în zioa de 2 Martie 1844, în *Albina Românească*, următoarele : [2])

,, O parte a opereĭ italiene din Odesa au sosit în capitala noastră. Sinior *Marini*, unul din ceĭ întăĭ artiştĭ a eĭ, în companie cu Demoazele *Lacinio* şi Sinior *Alberti*, va da pe teatru nostru un şir de zece reprezentaţiĭ, de deosebite sţene şi opere italiene, în care se va ajutora de trupa opereĭ germane. Sâmbătă 4 Martie se va da opera *Belisario*, în care Dl. Marini se deosebeşte prin puterea cînteculuĭ şi a gioculuĭ seu".

In fine în aşteptarea generală a publiculuĭ începe mult dorită opera italiană.

Impresia ce a făcut asupra publiculuĭ aceste prime reprézentaţiĭ italieneştĭ, o găsim descrisă în *Albina Românească* [3]) în următorul chip :

,,După multă aşteptare iaca şi muzica italiană, cîntată de italienĭ, iaca recitativi, cariĭ sunt reitativĭ".

Sinior *Marini* propăşit de reputaţia sa, ni-au dat maĭ mult decît ne-a giuruit.

Eleganţa persoaneĭ sale, adevărul acţieĭ şi cîntecul plin de înpătimire şi de metod, ne-au făcut a aplaoda în el pe artistul, carele prin înfocarea cîntăreĭ şi puterea glasuluĭ său, ne-au răpit, de am uitat ne orînduiala ce am fi dorit să vedem în portul poetuluĭ celuĭ mare *(Torcvato Tasso)*, pe care'l înfăţoşa închisoareĭ sale.

Nu maĭ puţin şi Siniora *Lacinio*, prin dulceaţa versuluĭ

---

1) Această înştinţare se află în o foae răzleaţă la Bibliotecă Academiei Române. Pachet *Foi razleţe. Teatru.*
2) An. 1844 No. 18 din 2 Martie pag. 70.
3) An. 1844 No. 20 din 9 Martie.

eĭ şi încîntarea joculuĭ, au ştiut să căştige aplaosurĭ cu drept invrednicite. Intr'un cuvînt, toată lumea au fost foarte mulţumită chiar de îndemnul ce au avut fie-cine de a vizita Teatrul, atît de deşert de un timp încoace, atît de trist şi descurăjător, nu numaĭ pentru public ci şi pentru actorĭ. De asemenea toată lumea au părăsit Teatrul cu o adîncă părere de răŭ ; ar fi dorit să audă talentul Siniorei *Fani Leon*, şi a revede pe sţenă pe acel tenor (?) pre carele atîta am admirat de cîte orĭ au voit să cînte".

Odată cu reprezentaţiile opereĭ italiene, joacă şi trupa moldovenească. Aşa :

Lunĭ în 6 Mart 1844 se joacă în beneficiul Dl. Caragiali, întăia reprezentaţie de *Soldatul Moldovan* [1]) melodramă în 3 acte tradusă de N. N.

Actoriĭ carĭ au luat parte în această piesa sunt : *Greceanu*, *Barageni*, *Sterian*, *Dimitriu*, *Neculau*, *Caragiali*, *Bonciu*, *Teodor*, şi D-na *Macé*.

Vinerĭ în 17 Martie 1844, se joacă în beneficiul D-luĭ *Teodori*, întăia reprezentaţie de : *Iusurăţelul*, comedie în 3 acte, prelucrată de N. N.

Actoriĭ cariĭ au jucat în această piesă au fost : *Caragiali*, *Bonciu*, *Greceanu*, *Idieru*, *D-nele Macé şi Marghiola şi D-ra Homiceanu*. Spectacolul s'a sfârşit cu : *Furiile lui Orest* sau *Vicleniile Crimenului*, melodramă în 1 act, tradusă de V. A., unde a debutat singur D. Teodori.

In 2 Aprilie 1844, se joacă de trupa Italiană opera *Furioso*, iar la 9 Aprilie 1844, opera *Nina pazza per amore*.

Printr'un aviz teatral, Directoara Frisch face cunoscut abonaţilor, că : *atît angajamentul artiştilor cît şi periodul teatral se vor închee la 30 Aprilie 1844, si că din împrejurări neprevăzute şi neatîrnate de voinţa ei, îi este cu neputinţa a îndeplini cele 10 reprezentaţii, ce de buna voia ei, giuruise pe lîngă cele 80 reprezentaţii, din abonament* (după programa deschidereĭ teatruluĭ din 20 Sept. 1843). *Drept care patru reprezentaţii se vor adăogi către abonamentul periodului viitor* [2]).

(Urmează) **T. T. Burada.**

1) Afişul se află la Bibliotecă Acad. Rom. pachet. Teatru Foĭ razleţe.
2) *Albina romînească*. No. 34 din 1844, Aprilie 30.

Invățămîntul desemnuluĭ și al artelor la noĭ

DESEMNUL ÎN MIȘCAREA ECONOMICĂ

I

Inființarea Școalelor de Arte-Frumoase.

La 1860 s-aŭ adus și s-aŭ sădit la noĭ diferite plante străine, din care cîte-va maĭ însemnate. Două din acestea (Universitățile) aŭ fost și sînt relativ bine îngrijite, adăpostite ast-fel, că din marele trunchiŭ s-aŭ putut desface și înmulți diferite ramurĭ însemnate (facultățile); li s-aŭ creat pepiniere (gimnaziĭ și licee) în toată țara de la care să se alimenteze aceste focare de lumină, cu a cărora scînteerĭ ne putem mîndri.

Și aceste două plante străine s'aŭ aclimatizat perfect prin deosebita îngrijire, ast-fel că astăzĭ ne par foarte naturale, ca rezultate ale mediuluĭ nostru și asămănătoare întru cît-va celor de origină, care sînt datorite unuĭ mediŭ mult superior. Ba la noĭ s-a mers prea departe cu imitația, că ele nu corespund destul cu nevoile practice ale mediuluĭ nostru, așa cum sîntem la începutul desvoltăriĭ culturale și economice; ĭar conducătoriĭ gîndesc în mod serios, spre o îndrumare a lor maĭ practică, pe lîngă cea teoretică.

Alte două plante străine, care s'aŭ importat la noĭ și de care ne vom ocupa aĭcĭ maĭ de aproape, sînt cele două școlĭ de Arte-Frumoase, maĭ zise altă-dată Academiĭ de Arte-Frumoase saŭ de Bele-Arte. Este de datoria noastră să amintim că una s-a sădit odată cu Universitățile, la 1860 în Iașĭ, prin stăruințele luĭ Gheorghe B. Panaiteanu, și alta, în 1864 în Bucureștĭ, sub directoratul luĭ Theodor Aman. Și s-aŭ lăsat aceste școlĭ fără strajă, de cît a acelor ce aŭ stăruit pentru ele; fără o îngrădire deosebită pentru propășirea lor, prin sădire de alte vițe roditoare, re-

gionale măcar, din care să se poată alimenta aceste focare, ci aŭ fost lăsate în bătaea vîntuluĭ din toate părţile, în cît și azĭ ni se par tot plante exotice neaclimatizate—obiecte de lux—pentru marea majoritate a publiculuĭ chiar a aceluĭ așa zis cult.

Școlile de Arte Frumoase aŭ fost însă înfinţate odată cu Galeriile de Tablourĭ, a căror opere maĭ ales ale aceleĭ din Iașĭ, sînt în mare parte donaţiunĭ ale vechilor boerĭ, și grijă avut-aŭ înzestrătoriĭ de neam distins, cînd aŭ hărăzit operile lor Muzeuluĭ de Tablourĭ și Școaleĭ de Arte-Frumoase de le-aŭ legat de școala și muzeul respectiv.

Școlile de Arte Frumoase rînd pe rînd aŭ fost ameninţate prin desrădăcinare de furtunile sălbatice, și maĭ dăunăzĭ chiar sub puternica vijelie a economiilor din 1901, din cauza pacosteĭ ce ameninţa ţara, copacul din văile Moldoveĭ și-a îndoit crengile până la pămînt, și cît pe ce de nu s-aŭ rupt. Furtuna însă a trecut și încetul cu încetul îșĭ rîdică crengile sub liniștea senină a atmosferiĭ și a unuĭ soare cald de primă-vară! [1])

---

1). In aceştĭ din urmă anĭ s-aŭ adus oarecarĭ îmbunătăţirĭ școalelor de Arte Frumoase maĭ ales celeĭ din Bucureştĭ, dar cu ocazia revoltelor din a. c. a trebuit să cadă pacostea maĭ mult pe cea din Iași! la care să înfiinţase deabea *două* catedre de mare importanţă și prin budgetul pe 907—908 le-a suprimat şi pe acestea, rămăind școala aproape tot în aceĭașĭ stare ca la începutul eĭ, pe cînd la cea din Bucureştĭ aŭ lăsat peste 18 locurĭ înfiinţate, şi bine aŭ făcut de le-aŭ lăsat, căcĭ pentru arte este totul de făcut.

E curios, că absolvenţiĭ şcoalelor de Arte-Frumoase cari nu fac o linie la desemnul geometric, o literă la caligrafie, cari n-aŭ pregătire pentru aplicaţiile practice ale perspectiveĭ, cari n-aŭ nicĭ o pregătire asupra cunoştinţelor normale şi metodelor de predare—devin tocmaĭ profesorĭ de desemn geometric, caligrafie și desemn! Şi acum cînd să făcuse un început de îndrumare maĭ sănătoasă, și pentru profesorat, prin înfiinţarea la Iașĭ a catedreĭ de perspectivă, desemn geometrie si caligrafie de la 1 Oct. 906, s-a suprimat această catedră de la 1 Aprilie 1907 din spirit de economie, rămănînd ca toate generaţiile de elevĭ, viitorĭ profesorĭ, cîţĭ aŭ trecut prin școală până la 1 Oct. 906 cum şi ceĭ ce vor veni de la Sept. viitor se fie complect lipsiţĭ tocmaĭ de cele maĭ însemnate cunoştinţi în specialitatea lor.

Cum să facă progrese însemnate învăţămîntul desemnuluĭ cînd tocmaĭ membri acestuĭ învăţămînt sînt cu totul nepregătiţĭ?! Odată cu desfiinţarea acesteĭ catedre s-a desfiinţat și o catedră de desemn ce fusese prevăzută în budget dela 1 Oct. 907 strict necesară învăţămîntuluĭ artistic la școala Artelor-Frumoase din Iaşĭ.

La Bucureştĭ s-aŭ înfiinţat în ultimul timp 21 posturĭ și s-aŭ suprimat 3 de la 1 April 907, ĭar la Iașĭ s-aŭ înfiinţat *numaĭ 2* și *amîndouă s-aŭ* suprimat, tocmaĭ la Iașĭ unde era şcoala maĭ descomplectată.

Numaĭ în acest soare, care a început să încălzească inimile conducătorilor şi a obştieĭ, avem toată speranţa nu numaĭ pentru menţinerea artelor în starea letargică în care sînt, dar şi pentru propăşirea lor, complectîndu-se între altele, lipsurile la Şcoalele de Arte-Frumoase, şi ramurile acestor şcolĭ să nădăjduim, că se vor îndruma spre direcţiĭ sănătoase, şi se vor înfiinţa pepiniere —ateliere—în ţară, în toate ramurile de activitate, înrudite cu desemnul şi potrivite nevoilor timpuluĭ.

Cauzele înceteĭ mişcărĭ artistice.

In orĭce mişcare spre o nouă îndrumare, ca şi în mişcarea artistică, trebue să se cerceteze cauzele care aŭ determinat înceata acţiune, treapta până unde a ajuns desvoltarea, ca pe baza acestor cercetărĭ să se poată lua măsurĭ asupra modificăriĭ cauzelor spre a determina alte efecte ; cu alte cuvinte a stărui asupra cunoştinţeĭ răuluĭ şi apoĭ a îndreptăriĭ luĭ de la rădăcină.

Cauzele înceteĭ mişcărĭ artistice sînt multe, între care maĭ însemnate notăm :

1) *Lipsa de organizare a învăţămîntuluĭ artistic şi al desemnuluĭ.*—Singurele şcolĭ rămase în aceĭaşĭ stare rudimentară, aproape de la început, sînt şcolile Artelor-Frumoase, pe cînd şcolile primare s-aŭ înmulţit, gimnaziile şi liceele asemenea, cel puţin cîte două şcolĭ secundare în fie-care reşedinţă de judeţ, a căror elemente s-aŭ îndreptat toate către funcţiunĭ; Universităţilor li s-aŭ adaus şi înmulţit specialităţile, ĭar acestor şcolĭ de Arte-Frumoase,. nu li s-a făcut nimic până acum pentru îmbunătăţirea lor.

2) *Lipsa de maĭ multe elemente artistice şi lipsa de amatorĭ de arte frumoase.*—Artele plastice în lupta pentru existenţă şi pro-

---

E rea însă prigonirea şcoaleĭ de Arte-Frumoase din Iaşĭ, şi doar nu se cere decît strictul necesar, care e în interesul de progres al învăţămîntuluĭ pentru întreaga ţară!

Nu ştiŭ dacă aceste economiĭ, ce s-aŭ făcut şi se fac necontenit cu învăţămîntul desemnuluĭ şi al artelor, cumpănesc cu marele neajuns ce să aduce tuturor şcolilor de cultură generală saŭ specială? *Căcĭ elementele acestor şcolĭ în viaţa practică,* maĭ ales pe calea economică (meseriĭ, indusstriĭ, etc.), *sînt cu desăvîrşire lipsite tocmaĭ de partea cea maĭ însemnată* : **cunoştinţele desemnuluĭ** şi ale aplicaţiunilor luĭ, din cauză că profesoriĭ respectivĭ nu aŭ pregătirea necesară în şcolile de Arte-Frumoase, cari daŭ maĭştri de desemn pentru toate şcoalele din ţară, şi nicĭ alte şcolĭ pentru această pregătire nu sînt !

gresul lor, în afară de numărul restrîns, al elementelor alcătuitoare de natură maĭ mult saŭ maĭ puţin artistică, aŭ avut prea puţine alte elemente, care să intre în cercul de activitate al acestor arte și să le deĭe sprijinul necesar; și aceasta din cauza lipseĭ unuĭ mediŭ cu o adevărată cultură în sensul strict al cuvîntuluĭ. Lupta a fost și este grea, adesea-orĭ mulţimea, de orĭ-ce grad în cultură, a învins, iar artiștiĭ ceĭ maĭ slabĭ, cari s-aŭ dedat arteĭ, aŭ căzut și cad jertfă pe altarul sfînt al eĭ.

3) *Greutatea de a avea amatorĭ și elemente artistice în artele plastice.*—Unele arte ca muzica, cu toate ramurile eĭ, arta dramatică cu școlile conrespunzătoare sînt de așa natură că printre celelalte ocupaţiĭ ele pot fi îmbrăţișate de orĭ-cine, dacă are oare-care inclinaţie și puţină voinţă. Asemenea și literatura poate fi tratată ca amator de ori-cine, chiar de aceĭ acăror îndeletnicire de cîștig sunt opuse artelor. Şi mulţĭ din aceștĭ diletanţĭ—lucrează cu toată dragostea în societăţile muzicale și literare, contribuind ast-fel cu toţĭ la progresul în general al acestor arte.

Cu desemnul, pictura, sculptura, arhitectura chiar, este maĭ greŭ. Aceste arte nu pot fi ușor îmbrăţișate în fuga ocupaţiilor de toate zilele, chiar de acela care ar avea dorinţa să se cultive, de acel care ar avea dragostea și gustul pentru ele. Cine vrea să se ocupe cu vre-o una din aceste arte, să și-o apropie, chiar numaĭ ca diletant, trebue să se dedee lor maĭ cu deadinsul ceea ce pare a fi maĭ greŭ, dacă lipsește adevărata dragoste saŭ timpul trebuitor pentru cultivarea lor căcĭ nu poate fi îndepărtat de la îndeletnicirile vechĭ. Să luăm aminte împrejurarea că muzica și literatura o pot face şi sara, pe cînd artelor plastice nu poţĭ să le daĭ oare din zi cînd tocmaĭ pîînea de toate zilele te împedecă s-o facĭ.

4) *Intîrzierea cultureĭ artistice în educaţia noastră.*—In educaţia noastră, cultura estetică-artistică, începe foarte tîrziŭ, și de multe orĭ foarte slab, nu ca în ţările înaintate unde cultura artistică începe odată cu primiĭ anĭ aĭ copilărieĭ, așa că devine un element neapărat vieţiĭ și constitue cu timpnl un mediŭ adevărat prielnic desvoltăriĭ artelor și în putere de a susţinea arta și pe oameniĭ ce se dedaŭ eĭ?

5) *Lipsa de cultură generală a artiștilor.* — Desemnul și sculptura, pictura etc. prin condiţiunile lor maĭ grele de îndeplinire, nu pot fi îmbrăţișate de cît cu condiţie de a le jerfi anĭ îndelungaţĭ din viaţă ; dar pe lîngă aceasta, artistul trebue să aibă și o cultură generală, saŭ cînd n'a avut-o, trebue să și-o a-

propie, dacă vrea să pătrundă maĭ adînc atît figurile cît şi acţiunile ce vra se producă, să deĭe expresia adevărată a subiectelor tratate, să pătrundă caracterele generale sociale saŭ ale sentimentelor noastre. Iar artiştiĭ, ca să se poată forma, *exista şi progresa*, aŭ nevoe de un mediŭ cult pe care trebue să se sprijinească.

6) *Arta pecetlueşte gradul de cultură al unuĭ popor.*—Incetineala progresuluĭ artistic, uitarea de până acum a şcoalelor de Arte-Frumoase se datoreşte şi faptuluĭ că Artele pe lîngă celelalte, sînt acelea cari confirmă, pecetluesc şi sfinţesc gradul de cultură al unuĭ popor, şi poate era natural până la un punct, după cum s-a crezut de uniĭ, ca maĭ întăiŭ să se poarte grija zileĭ de mînĭ, în sensul restrîns al cuvîntuluĭ,—de partea materială—şi apoĭ de înalţarea sufletească, spre educaţia estetică. Am convingerea că o astfeliŭ de educaţie a tineretuluĭ şi a poporuluĭ e greşită.

Arta—cultura estetică, în mişcările de adevărat progres a cultureĭ unuĭ popor trebue să meargă paralel cu celelelalte manifestărĭ de viaţă ale aceluĭ popor. Dovadă arta la popoarele vechĭ ca: Eleniĭ, Romaniĭ, etc. din timpurile maĭ nouă, ca: Italieniĭ, Francezi, Englezi, Germaniĭ, etc. gradul de înaintare al cultureĭ lor, e fixat, pecetluit de progresele artistice.

7) *Lipsa uneĭ direcţiĭ a întreguluĭ învăţămînt artistic.*—Se maĭ poate adăuga că ar fi putut merge şi artele mînă-n mînă cu ştiinţele şi la noĭ, cum bună-oară aŭ mers şi merg în alte state începătoare ca şi noĭ, dar se vede că şi conducătoriĭ nu aŭ fost pătrunşĭ de stricta necesitate a uneĭ culturĭ maĭ vaste artistice; publicul nicĭ atît, şi decĭ ne simţindu-se necesară această cultură de nicĭ unul din elemente, nu se putea impune. Saŭ chiar dacă simţiaŭ şi voiaŭ să facă ceva şi pentru arte, eraŭ însă opriţĭ de urgenţa altor lucrurĭ, cari păreaŭ saŭ chiar eraŭ maĭ de prima necesitate ca artele. Să impune o direcţie bine chibzuită a întreguluĭ învăţămînt artistic îndrumat spre aplicaţiunĭ practice şi folositoare.

8) *Lipsa de organizare a meseriilor şi industriilor.*—Incă o cauză de căpetenie care a contribuit la nedezvoltarea artelor, este lipsa de organizare a meseriilor pe o scară maĭ mare, a miceĭ industriĭ şi maĭ ales a mariĭ industriĭ, care ne lipseşte aproape cu totul, unde elementele artistice de diferite grade, îşĭ aŭ cîmpul lor de activitate. Şi această lipsă totală de îndrumare spre industriĭ, spre întreprinderĭ şi explotărĭ e în strînsă legătură cu prea slaba educaţie în direcţia economică practică, spre utilizarea

materiilor prime și transformarea lor în obiecte lucrate. In genere ne mulţămim a exporta aceste materiĭ prime pe preţurĭ de nimic, comparativ cu obiectele care le importăm din aceleaşĭ materiĭ transformate și fabulos de scumpe. Apoĭ cîte braţe n'ar avea de lucru, cîţĭ artiștĭ de toate specialităţile nu și-ar avea întinse domeniĭ de activitate în arta aplicată la diferite obiecte de prima necesitate saŭ de lux. Cît ar crește valoarea materiilor prime? Cît s'ar mări veniturile individuale ca și veniturile totale ale ţăriĭ?

9) *Lipsa de conducătorĭ a mișcăriĭ artistice și lipsa de putere morală și materială ce trebue să se acorde din partea ministeruluĭ pentru mișcarea artistică economică.*—In fruntea caseĭ artelor saŭ a direcţieĭ învăţămîntuluĭ artistic trebue să avem oamenĭ energicĭ cu un plan bine studiat și bine determinat întru îndrumarea acestuĭ învăţămînt, cu dragoste de a pătrunde și îmbrăţișa întreaga mișcare artistico-economică, a folosi fără patimă politică saŭ personală toate elementele capabile, și a avea deplină putere morală şi materială, de a duce în mod cumpătat, chibzuit toate îmbunătăţirile tuturor şcolilor respective; înfiinţarea de şcolĭ și ateliere practice pentru buna îndrumare a acestuĭ învăţămînt.

Mulţimea n-a ajuns la acel grad de dezvoltare culturală să simtă nevoia arteĭ; industria mare și cea mică n'aŭ luat avîntul necesar ca să ceară imperios serviciile arteĭ, prin urmare să contribue la dezvoltarea eĭ; şi decĭ și în arte ca și în toate, noĭ care am luat maĭ tîrziŭ fiinţă, între popoarele independente cu drept la întreaga viaţă culturală, și în arte zic, la noĭ trebue să urmeze impulsul și mișcarea de sus în jos spre a ne grăbi să ajungem pe cît vom putea pe ceĭ care ne-aŭ luat înainte, să ajungem pînă la stabilirea unuĭ echilibru cultural; cînd artele într'adevăr vor putea statornici și la noĭ un grad oarecare de cultură, cînd se vor menţine prin ele însășĭ, și atuncĭ încă ca și în ţările înaintate, tot aŭ nevoe de îmboldirĭ și încurajărĭ din partea Statuluĭ, din partea pătureĭ intelectuale spre mulţămirea eĭ sufletească, pentru înflorirea și înalţarea artelor, care aŭ făcut și fac mîndria ţărilor civilizate.

A. D. Atanasiu.

DĂRI DE SAMA

Mielvoaque. Expoziţia din Bucureştĭ în „Moniteur des exposants français" 1)

III

Expoziţia generală romînă, este decĭ expoziţia întregeĭ activităţĭ naţionale: industrie, comerţ, agricultură, arte şi administraţie. România însă, ca şi Rusia, este maĭ cu deosebire o ţară agricolă. Cele patru cincimĭ ale poporaţieĭ eĭ sunt ţaranĭ. Şi maĭ este încă adevărat că cealaltă cincime trăeşte prin şi pentru această poporaţie rurală, din pămînt şi pentru pămînt, aşa că o criză agricolă aduce totdeauna o criză generală. Agricultura este decĭ şi cu industriile ce atîrnă de ea, acea parte a îndeletnicirilor care trebue să ţină şi care ţine locul cel d'intăiŭ. Această agricultură are însă un caracter special care atîrnă de întocmirea chiar a proprietăţeĭ în această ţară, proprietatea mare, şi care neputînd aplica, pe aceste marĭ întinderĭ de pămînt, metoadele de cultură ştiinţifică şi procedările agricultureĭ intensive, urmează pe acele ale miceĭ culturĭ ţărăneştĭ. Ţara este nevoită să o facă şi din pricina sistemuluĭ de muncă pe care i-l impune obiceĭurile şi condiţiile loculuĭ.

Acest sistem este acel al colonatuluĭ, ce decurge în dreaptă linie din vechea şărbire. Şărbiĭ, deveniţĭ acuma ţăranĭ liberĭ, urmează maĭ departe a locui pe acelaş pămînt, şi aŭ nevoe, pentru a trăi, de a lua în arendă pămînt de al seniorului lor. Eĭ îl cultivă în felul lor, cu vitele lor, şi cu uneltele lor cele proaste. Această întovărăşire a proprietaruluĭ cu ţăranul, alcătueşte originalitatea socială a Românieĭ. Ea ar trebui expusă în amănunţimĭ, dar pentru aceasta ar fi de nevoie un volum şi poate chiar maĭ multe; căcĭ ar atrage după sine expunerea întregeĭ istoriĭ şi a psihologieĭ ţăriĭ. Pămîntul este aicĭ temelia întreguluĭ, şi cine cunoaşte întrebările agrare, poate spune că cunoaşte România, saŭ că cunoşte pe ţăraniĭ eĭ, pe arendaşiĭ, pe burghejiĭ, pe nobiliĭ eĭ precum şi finanţele, industria, comerţul şi politica acesteĭ ţărĭ. Chestia rurală stăpîneşte toate desbaterile şi toate preocupările. Ea face din România o ţară particulară, deosebită şi prin aceasta de ţările apusuluĭ. La Bucureştĭ te poţĭ crede în o capitală europeană care cunoaşte toate propăşirile veacuIuĭ al XX-le; dar această faţadă a uneĭ case zidită cu grăbire şi înfrigurat, ar umezi rămăşiţa clădireĭ. Ea nu este isprăvită, abia este începută rădicarea eĭ. Cine cunoaşte provincia, cine a locuit la ţară, ştie

---

1) Vezĭ No. 4 Arhiva pe 1907.

că există o România în dos; o Românie care are încă a trece prin stadiile maĭ multor veacurĭ. Şi trebue să rostim o părere de răŭ, că nu s'a limpezit, în această Expoziţie, istoria uneĭ exploatărĭ agricole, arătîndu-ne, una după alta, lucrările unui an; dîndu-ne spre cetire contractele încheiate între deţinătoriĭ pămîntuluĭ şi ţăranĭ, lămurindu-ne metoadele de muncă, supraveghereа, administraţia unuĭ mare domeniŭ, dovedindu-ne prin mijlocul documentelor, la nevoie chiar cu condicile de socotit, producerea şi cîştigurile; într'un cuvînt un spirit preciz, observator realist, ne ar fi dat putinţa de a pătrunde în sufletul unuĭ proprietar, al unuĭ arendaş şi al unuĭ ţăran, adică în miezul acesteĭ atît de curioase societăţĭ româneştĭ, mişcată de probleme în aparenţă atît de întunecoase, aşa de grele şi aşa de contrazicătoare, şi care totuşĭ sunt aşa de simple şi de limpezĭ pentru aceĭ ce ştiŭ şi vraŭ să vadă. Eram în drept de a aştepta aceasta, de la o mare administraţie, ca acea a domeniilor coroaneĭ, saŭ a ministerului agriculturei, mare proprietar şi el, şi care, alcătuind această expoziţie, ne a dat atîtea dovezĭ de ştiinţe luĭ întocmitoare.

Este adevărat că numeroase schiţe grafice ne arată propăşirile culturiĭ cerealelor, grăne şi porumb, care în fie care an se întinde tot maĭ mult. Pămîntul, unul din cele maĭ bogate din lume, produce fără a se obosi. Domneşte încă în România veacul de aur, acela în care ţărna generoasă şi tînără înapoeşte însutit îngrijirile ce i se daŭ. Străiniĭ nu cunosc această minunată ţărnă feciorelnică la porţile chiar ale măritelor naţiĭ europene. Cine ştie însă în ce ar fi de pus, în chipul cel maĭ productiv, capitalurile ce caută căştigurĭ, şi că dacă s'ar alcătui societăţĭ marĭ pentru a întovărăşi banul cu pămîntul, a ajuta pe proprietar la exploatarea moşieĭ sale, acele societăţĭ ar putea da acţionarilor lor minunate dividende?

Este de mirat ca să maĭ rămînă, după această, un loc pentru industrie. Şi nu este îndrăzneala cea maĭ mică, că această ţară, fiind aproape excluziv agricolă, a încercat o Expoziţie. Este adevărat, totuşĭ că se află şi o industrie născîndă, şi că se fac marĭ silinţĭ spre a o desvolta. Cîţĭva marĭ proprietarĭ o încearcă. Cine ar putea-o întreprinde dacă nu eĭ? Eĭ sunt ademenіţĭ să o facă, dar această tînără industrie este încă, şovăitoare. Ea nu trăeşte decît proteguită până în culme. Şi mediul îĭ este cu totul nepriincios. Piaţa de desfacere lăuntrică este răstrînsă; căcĭ să nu uĭtăm că poporul pe care ea vra să-l îndestuleze, este până la 4/5 o poporaţie rurală, şi să ne maĭ aducem aminte, că această poporaţie păstrează încă obiceiurile Veaculuĭ de Mijloc; că prin urmare ea nu are nicĭ una din nevoile moderne, pe care industria ar trebui să le mulţumiască. Ea nu cunoaşte încă, din fericire pentru ea, viaţa aprinsă pe care o laudă admiratoriĭ societăţeĭ americane şi, mulţumită acesteĭ neştiinţĭ, ea este însă sănătoasă, puternică, fericită. Dar ea nicĭ nu consumă, şi aceasta este un mare semn de inferioritate în ochiĭ capitalismuluĭ saŭ producă-

toruluĭ, care declară cu mult superioară omenĭrea oraşelor, istovită de muncă, tuberculoasă, nevropată, pe jumătate nebună—dar care consumă !

(Urmează) **A. D. Xenopol.**

* * *

Edmond Demolins. *L'éducation nouvelle.* (1 vol. 300 pag.). Autorul acestuĭ volum e cunoscut prin alte lucrărĭ însemnate, despre care am făcut dărĭ de samă cetitorilor acesteĭ reviste cu alt prilej.

Volumul pe care-l prezentăm azĭ e de o însemnătate netăgăduită. Cuprinde în el ideile după care trebue să se facă educaţia în viitor, arată viciile educaţieĭ din şcoalele de până azĭ, şi statorniceşte directiva în care să se facă noua educaţie a copiilor.

Ca să daŭ o idee despre autorul acesteĭ lucrărĭ didactice, E. Demolins, adînc cunoscător al condiţiilor de progres al societăţiĭ omeneştĭ, voiŭ spune dela început chiar, că nu avem a face cu un frazeolog, cu un om de teorie abstractă. Nu e un om care să colinde şi să preumble pe cetitorĭ în lumea ideilor, lăsînd ca cetitorul să stee la alegere între cele spuse. Nu. El e omul de acţiune. El a şi realizat ceea ce gîndeşte, a şi închegat ideile luĭ într'o şcoală, în care se văd aplicate principiile din „*L'éducation nouvelle*“ Să se noteze acest lucru că a dat fiinţă uneĭ şcoale „*L'école des Roches*“ în Franţia aproape de Verneuil, şi volumul întreg e expunerea principiilor după care se conduce acea şcoală.

Cînd vezĭ la cineva că ideile pe care le propovedueşte, le şi pune în practică, că sînt întrupate *în acţiune*, aceasta îţĭ dă o convingere şi o încredere în superioritatea principiilor pe care le desvoltă. Dacă am videa numaĭ îndemnînd pe alţiĭ la acţiune, am căpăta maĭ greŭ încrederea în cele propoveduite.

Apoĭ însemnătatea cărţiĭ „*l'éducation nouvelle*“ maĭ stă în aceĭa că expune *adevaratele principiĭ* după care copiiĭ se prefac în oamenĭ, în stare a *trăi prin sine însuşĭ.*

E drept că azĭ pururea auzĭ în gura pedagogilor critica şcoalelor, a metoadelor de învăţămînt dîn şcoalele noastre şi, nu numaĭ critice asupra scoalelor din România ci şi la cele din Franţa, din Germania. E o plîngere în gura tuturor, că *şcoalele nu daŭ oamenĭ bine pregătiţĭ pentru viaţă,* şi toţĭ daŭ vina pe metoadele învechite ale profesorilor ; ĭar cînd aceştia sînt tinerĭ, decĭ ştiutorĭ de metoade pedagogice, sînt învinovăţiţĭ pentru lipsa de rîvnă pentru neputinţa de a se impune şcolarilor cu drag. Insă Demolins merge cu critica maĭ departe: dînsul arată că viciile educaţieĭ sînt alipite de felul de organizare a învăţămîntuluĭ public. Orĭ cîte elemente tinere vor pătrunde în rîndurile profesorilor, înlocuind pe ceĭ bătrînĭ, totuşĭ din şcolile cum sînt azĭ organizate, nu pot eşi oamenĭ pregătiţĭ pentru viaţă.

Dar să întrăm în analiza cărţiĭ, care dela început pănă la sfîrşit nu numaĭ că e atrăgătoare, dar încă ne luminează mintea asupra *celeĭ maĭ însemnate probleme* în scurgerea neîntreruptă a veacurilor: *educaţiunea*.

In capitolul prim al volumuluĭ, Demolins constată o schimbare ce se săvîrşeşte în opinia publică cu privire la rezultatele organizăriĭ şcoalelor de azĭ. Părinţĭ din toate clasele societăţiĭ, de toate profesiunile, se tînguesc contra şcoalelor, cari fac din copiiĭ lor oamenĭ erudiţĭ, de grade de deosebite de erudiţie, dar ne în stare de a trăi prin sine însuşĭ; maĭ ales se tînguesc că şcoalele de azĭ îndepărtează generaţiile de la *comerciŭ, industrie* şi maĭ ales de *cultura pămîntuluĭ*. Această plîngere contra şcoalelor e făcută nu numaĭ de oarecari părinţĭ, dar chiar de oamenĭ ca *Jules Lemaitre*. Toţĭ aceştĭ părinţĭ se declară, din tot sufletul, pentru sistemul de educaţie practicat pănă azĭ numaĭ în treĭ şcolĭ din lume, create şi susţinute de iniţiativa particulară: *două* în Anglia iar *una* în Franţia lîngă Verneuil.

Capitolul II: *Le type ancien du professeur et de l'école* şi cap. III: *Le type nouveau du professeur et de l'école* sunt nu numaĭ după cum arată titlul, dar şi după cuprinsul lor, interesante pentru lumea şcolară. Care-ĭ caracteristica profesoruluĭ vechiŭ şi a şcoaleĭ vechĭ? Care-ĭ acea a profesoruluĭ noŭ şi a şcoaleĭ noue?

Profesorul vechiŭ *nu are şi nu poate avea* raporturĭ personale cu fiecare elev; el are a face cu *o colectivitate, o masă de şcolarĭ*. Raporturile între elevĭ şi profesorĭ sînt strict reduse la ceasurile de lecţiune; profesorul pe catedră şi eleviĭ în băncĭ, vecĭnic în aceiaşĭ situaţiune cerută de disciplina claseĭ, fără care nu s'ar putea înainta în studiŭ.

In asemene raporturĭ, profesorul nu poate reuşi decît cel mult să dea o *instrucţie* şcolarilor. *Educaţia* nu o poate face profesorul. Cine face atuncĭ educaţia şcolarilor?

Cînd şcoalele aŭ copiĭ externĭ, aceştia îşĭ primesc educaţia în familie, în contactul intim între şcolar şi părinţĭ, rude. Dar cînd şcoala e numaĭ cu internĭ, educaţia copilului e lasată pe sama chĭar a copiluluĭ, căcĭ nicĭ pedagogiĭ internatelor nu izbutesc a înrîuri educaţia copiilor şi se mărginesc la raporturĭ de spionagiŭ. Educaţia în internate şi-o fac copiiĭ singurĭ eĭ în de eĭ: „Această educaţie constă în inventarea a „miĭ de viclenii, cu ajutorul cărora se poate înşăla o supraveghere „cît de straşnică . . . . şi aci este „una din cauzele pentru care şcoala de azĭ nu formează oamenĭ, „căcĭ un om nu trebue să minţască nicĭ odată. A minţi nu este „numaĭ un viţiŭ josnic, e ceva maĭ mult, e dovada că cineva e „slab şi că îĭ este frică. Un sistem pedagogic care sădeşte cu „necesitate deprinderea prefăcătorieĭ şi a minciuniĭ, este osîndit „fără apel".

Tipul vechiŭ de profesor şi de şcoală — eŭ aş zice tipul

profesoruluĭ şi a şcoaleĭ de astăzĭ — se caracterisază prin aceĭa, că dă şcolarilor cel mult instrucţia, iar educaţia nicĭdecum; că din şcoalele, sistemul de azĭ, şi de către profesoriĭ de azĭ, se formează *oamenĭ falşĭ*, siliţĭ din şcoală încă a *minţi* şi a iscodi vicleniĭ, spre a înşela pe ceĭ maĭ marĭ: profesorĭ saŭ părinţĭ, cînd sînt în şcoală, pe egaliĭ şi superioriĭ lor; cînd aŭ întrat în societate, pe toată lumea.

Care e tipul noŭ de şcoală şi de profesor? Inainte de a-l schiţa aice, voiŭ spune că am avut convorbirĭ cu uniĭ profesorĭ în această privinţă, descriindu-le acest tip noŭ de şcoală şi de profesor.

Maĭ toţĭ aŭ arătat neîncrederea în cele spuse şi citite; ziceaŭ „că-ĭ cu neputinţă aşa ceva de realizat; că ceĭa ce e scris în carte rămîne pentru ceĭ naivĭ, crezătorĭ, dar că realitatea e cu totul alta chiar la acele şcolĭ descrise." Aşa ne e mintea noastră, deprinsă cu formele sociale din jurul nostru, încît nu ne putem explica aiurea altele maĭ ideale! Dar încă să maĭ încercăm la noĭ a realiza asemene idealurĭ aiurea concretizate în instituţiunĭ traĭnice!

E. Demolins, analizînd profesorul tip noŭ, nu face această descriere din imaginaţiunea luĭ; adică nu crează un profesor după mintea sa. El analizază pe tipul noŭ de profesor şi şcoală după modele viĭ, în fiinţă. In Anglia există asemene şcolĭ şi profesorĭ tip noŭ, după care s'a călăuzit Demolins în deschiderea şcoaleĭ, „*Des Roches*".

Care e caracteristica lor? Şcoala e aşezată nu în oraş, ci *la ţară*: o moşie întreagă stă la îndămîna şcoaleĭ. Apoĭ în şcoală e *număr restrîns de şcolarĭ: cincĭ zecĭ* saŭ *şesezecĭ* de elevĭ. Profesoriĭ, împreună cu familiile lor, sînt *ţinuţĭ a locui în şcoală*. Clădirea şcolară nu e o cazarmă uriaşă, în care să stea înghesuiţĭ sute de suflete, ci are clădirĭ micĭ în departare una de alta, pe întinderea moşieĭ şcoaleĭ, permiţînd fiecăruia a trăi ca în familia sa proprie. Citez textual: „Contrar de cele ce cunoaştem din Franţa (eŭ aş adăoga şi România), profesorul trăeşte cu totul la şcoală; acolo locueşte şi mănîncă împreună cu eleviĭ în sala de mîncare; în care ĭe grupă de cîte zece şcolarĭ la masă cu un profesor şi apoĭ, dacă profesorul e căsătorit, femeia luĭ îndeplineşte la şcoală o menire oarecare, fie în învăţămînt: muzică, desemn, etc., fie în gospodăria şcoaleĭ.

Acest profesor nu numaĭ că locueşte în şcoală, El trăeşte de dimineaţă pănă în sară, cu şcolariĭ, nu pentru a-ĭ supraveghia, dar pentru a-ĭ *educa*. Iea parte la exerciţiile lor, nu numaĭ la lecţiile din clasă, ci şi la jocurile, saŭ băile (scaldatul) şcolarilor. Profesorul trebue să fie tot atît de vrednic să-ĭ înveţe pe copiĭ foot-ball, (jocul cu mingea) cricket saŭ înnotatul, cum e vrednic şi pentru carte. Poartă acelaş costum ca şi eleviĭ.

Aceste raporturĭ îndelungate între profesorĭ şi elevĭ aŭ ca efect că stabilesc între eĭ o legătură, asemenea cu cea dintre co-

piĭ şi părinţĭ. Astfel dispare, în acest sistem, starea de izolare a copiluluĭ, care nu maĭ are altceva la îndămînă decît societatea (de obiceiŭ o educătoare rea) tovarăşilor şi colegilor părăsiţĭ de profesorĭ în voia întîmplăriĭ.

Iar cu privire la predarea ştiinţilor iată textual:

„Sistemul urmat e deosebit de cel din şcoalele noastre (franceze) nu constă în a preda studiĭ propriŭ zise. Maĭ toată munca se face în timpul claseĭ şi profesorul iea parte la această muncă.".

Acest sistem nu e practicabil decît datorită *număruluĭ mic* de şcolarĭ: 10 saŭ 15 în o clasă.

Aşa că profesorul are raporturĭ directe şi personale cu mintea fiecăruĭ şcolar.

In descrierea tipuluĭ noŭ de şcoală, Demolins ne dă programul studiilor din o asemene şcoală, deosebit de a şcoalelor oficiale de astăzĭ Cu acest prilej constată că, pentru limbile moarte latină şi elină, se consacră cel mai mult timp în şcoalele oficiale, şi totuşĭ fără a izbuti să se înveţe aceste limbĭ, din cauza metoadeĭ.

Fără a discuta însemnătatea acestor limbĭ moarte, luînd ca fapt învaţarea lor în şcolile de azĭ, Demolins arată cum trebue să se înveţe aceste limbĭ; şi ne convinge că latina se poate învaţa după metoda Benoist *în treĭ* anĭ, iar elina *în doĭ* anĭ! Şi în şcolile oficiale se prăpădeşte 7 anĭ pentru limba latină!

In şcoalele ce descrie, şi decĭ şi în şcoala înfiinţată lîngă Verneuil de Demolins, programul prevede obiecte de studiŭ numaĭ în ceasurile de dimineaţă până la 12; iar după amiază se prevede: grădinărie şi cultura pămîntuluĭ, lucrarea lemnuluĭ şi feruluĭ; sara ocupaţiunĭ artistice şi recreaţiĭ de societate.

Incheiŭ darea de samă, oprindu-mă aci. N'aş maĭ sfîrşi scriind tot ce-mĭ place. Ceĭa ce convinge pe cetitor maĭ pre sus de toate, e că se descriŭ organizaţiĭ de şcoale existente, nu din imaginaţie. Cetitorul poate, cînd e doritor, merge şi vedea în fiinţă funcţionarea acestor şcolĭ. Atuncĭ ar simţi dorul de a face asemene instituţiĭ şcolare şi la noĭ.

Valeriu Hulubeiŭ.

Bibliografiĭ

Constantin Tanoviceanu. Reflexiunĭ asupra situaţiuneĭ învăţămîntului nostru secundar faţă de actualele metode pedagogice. Bucureştĭ, stab. graf. „Universală“ 1907, preţul 30 banĭ.

Aldem. Pământul şi ţara noastră, Biblioteca societăţiĭ „Steaua“ No. 14 Bucureştĭ, preţul 15 banĭ.

Dr. P. Zosin. Progresele Psihiatrieĭ şi raporturile eĭ cu celelalte ramurĭ ale Medicineĭ şi ale Ştiinţeĭ, Minerva, Bucureşti 1907.

Gh. Gr. Gheorghiu. Rolul educativ al religieĭ în ţara noastră. Iaşĭ, tipografia Naţională I. S. Ionescu, 1907.

I. Corbu. Nouă teorie cosmogonică, ediţia a doua întregită, Bistriţa (Ardeal) 1907 ; 1 volum de 115 p. ; preţul 1 l. 50 b.

Toate ziarele sau revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

IAŞI

Tipografia „Progresul" A. Grünberg Str. Ştefan cel Mare 9

1907

ANUL XVIII. Iulie-August 1907 No. 7-8

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare

DIN IAȘI

APARE ODATĂ PE LUNĂ

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice privește redacția și administrația a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iași.

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

IAȘI, 1907.

ABONAMENTUL:

Ediţia: obişnuită 10 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux: 15 leĭ pe an în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 bani

Ori ce corespondenţă, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacţia şi administraţia revisteĭ, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşi,

---

Domniĭ abonaţĭ sînt rugaţĭ să binevoĭască a trimete abonamentul la revistă pe anul curent.

*

Asemenea domniĭ abonaţ, ramaşĭ în urmă cu plata abonamentuluĭ sînt cu stăruinţă rugaţĭ a trimete abonamentul administraţieĭ, astfeliŭ ne expun la pierderĭ însemnate.

Toate ziarele sau revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE DIN IAŞI

Anul XVIII. Iunie—Iulie 1907 No. 7—8.

Povestea Lăcrămioareĭ.

În vîrful munţilor Buceģĭ
Se ridicà pe-o vatră,
Stăpîn al lor şi-al ţăriĭ 'ntregĭ
Un vechiŭ castel de piatră.

Şi-un craĭ bătrîn, ce'n el şedea,
Avea domnieĭ sale
Poporul ce se întindea
Spre Dunăre, la vale.

Comorĭ măestre ca'n poveştĭ
Umpleaŭ întreaga ţară
Şi case marĭ, împărăteştĭ,
Din vremurĭ se'nnălţară.

Iar după zidurile lor,
Din nopţĭ o mie una,
Domniţĭ cu chip fermecător
Ascunse-s totdeauna.

Frumoase fetele eraŭ
Ca în petrecerĭ glume
Şi-aicĭ veniaŭ de se'nsuraŭ
Voiniciĭ de pe lume.

Iar craĭul darnic, cum azĭ nu-ĭ
Un altu,—aşa se spune,—
N'ar fi 'nsoţit-o nimănuĭ
Pe una,—o minune.

Ascunsă vecĭnic o ţinea,
De nu-ĭ aflaŭ de ştire
Nicĭ soarele şi nicĭ o stea,
Nicĭ Borea cel subţire.

Aceà minune,—fata luĭ,—
El o numia Mioara,
O întrupare-a visuluĭ
Părea că-ĭ bălăĭoarà.

Mioarà, fiĭca cea de craĭ,
Cu părul lung şi moale,
Cu chipul.... soarele bălaĭ
Şi cu mişcărĭ dămoale.

Cu siniĭ tarĭ, tremurătorĭ
La orĭ ce pas al feteĭ,
Eşind rotunzĭ, spre supţiorĭ,
Pe strînsătura beteĭ!...

Adesea craĭul stà visînd
Noroc odrasleĭ sale,
Cu-aprinsa-ĭ minte colindînd
A vremurilor cale,

Iar din pustiul nopţeĭ lor
El ginere-şĭ alege
Şi frumuseţa tutulor
Intr'unul stă s'o lege.

Şi, parcă îl vedea venind
Aĭevea, cum e'n minte,
De'nţelepciune strălucind
Făptura luĭ cuminte!....

Dar visul doar menire nu-ĭ
Şi vis de vecĭ rămîne,
Erĭ e'n cuprinsul visuluĭ
Şi vis e ce-o fi mîne.

Aşa, mereŭ, a aşteptat
Bătrînul craĭ fiinţa
Din gîndul luĭ înfierbîntat....
Dar sacă-ĭ fu dorinţa.

Că nu se 'ntîmplă ce dorim
Ci tot pe dos ĭes toate,
Şi chiar în clipa cînd murim
Ni-e dor de „alt-fel“, poate.

Eşind din taina munţilor
Se încovoaĭe-o apă
Ce 'n piatra şi pămîntul lor
Din vremurĭ matca-şĭ sapă.

Şi-a fost pe malurile eĭ
Un sat, — l'aŭ ars păgîniĭ, —
De-acele cu poveştĭ cu zmeĭ
Cum ştiŭ numaĭ Românïĭ.

In acel sat nimenĭ eraŭ,
Flăcăĭ înnalţĭ ca bradu,
Dar, dintre toţĭ, opt munţĭ ştieaŭ
Şi-un neam vorbia de Radu.

Flăcăŭ voĭnic din timpul scurs,
Cu zece să se bată,
Cu pieptul tare ca de urs
Şi mlădierĭ de fată.

El luà băltagul la răstrişti
Ne maĭ ştiind de şagă,
Şi 'n horĭ cu viersul vecheĭ trişti
Robia o lume 'ntreagă.

Şi multe fete s'ar fi dat
Robite luĭ, dar cată
Că nu era menit din sat
Să ĭea păstorul fată.

Iar zile 'ntregĭ de rătăcià
Pe vîrfurĭ depărtate,
Spre sat, cînd turma-şĭ întorceà
Trecea pe la cetate.

Că l'a văzut domniţa des
Şi o robi în urmă
Cîntarea cea cu înţeles
Sunată după turmă.

Ci din zglobie, cum era,
Măhnitu-s'a pe dată,
De, nicĭ de cum, nu 'nţelegea
Măhnirea-ĭ bietul tată.

— „Ce ţĭ-e copilă de tot staĭ
De-a pururĭ gînditoare?
'Nainte vreme te-arătaĭ
Lucind ca mîndrul soare!“

— „Nicĭ eŭ nu ştiŭ; dar m'a robit
Un cîntec într'o sară,
De-atuncĭ aştept necontenit
Ursitul să-mĭ răsară.

Mi-e drag, dar cine n'o să spun,
Că nu îl ştiŭ eŭ însu-mĭ,
De-acea dorul mi 'l apun
În jale şi în plînsu-mĭ!“...

Şi-a răsfirat bătrînul craĭ
Durerile în rîndurĭ
Şi'n iad l'a scoborît din raĭ
Apăsătoare gîndurĭ.

Totuşĭ s'a pus pe aşteptat, —
Aşa la toţĭ ni-e firea,
Că din strămoşĭ am apucat
Răbdarea, nu pripirea!...

Dar, dintr'un timp, pierea văzînd
Mîhnita luĭ fecioară;...
Lângă fereastră aşteptînd
Ea stă în orĭ ce sară.

Şi-a adunat bătrînu-atuncĭ
Toţĭ vrăjitoriĭ ţăriĭ
Ce scot din florile din luncĭ
Puterea întremăriĭ;

Şi zodieriĭ i-a adus,
Dar niminea nu poate,
Cu toate stelele de sus,
Să-ĭ deĭe sănătate.

Cînd ĭată-o babă-a fost rostit:
— „Vreĭ feteĭ învindecare?
De boala eĭ, în tinerit,
Am suferit orĭ care.

De spun greşit tu m-eĭ ĭertà:
O mistue ĭubirea;
De o mărițĭ, pe fata tà,
Afla-veĭ lecuirea!“—

Pornit-a vestea pe pămînt
Că ea va fi mireasă,
L'atîţia craĭ ce'n lume sînt
Solia fu trimeasă,

Şi s'aŭ pornit pe întrecut
Vitejĭ cu nume mare,
Zadarnic însă aŭ trecut
A ţăreĭ luĭ hotare.

Că toţĭ plecînd cum aŭ sosit
Lăsară'n urmă dorul,
Şi'n grijĭ de moarte adîncit
Şi craĭul şi poporul.

Ci de-aŭ venit cu'ntins alaĭ
Fecĭoriĭ toţĭ s'o ceară,
Ea a rămas fără de graĭ
Şi rece ca de ceară!...

De feteĭ nu ĭ-a fost pe plac
Nicĭ unul, se'nţelege,
Nebunĭ din teferĭ dorurĭ fac
Şi inima n'alege.

—„Frumoşĭ vor fi toţĭ cîţĭ aŭ fost
Şi-ĭ vreĭ poate tu, tată,
Dar al ĭubireĭ, mele rost
N'or stăpîni vre-o dată.

Că, dintre toţĭ, nicĭ unul nu-ĭ
Acel ce'l port în minte,
M'a fermecat ĭubirea luĭ
Şi chipul cel cuminte.

De şi în vecĭ ne-o depărtà
Iubirea ce începe,
Nicĭ cînd el nu s'o arătà
Şi tu nu'l veĭ pricepe!“

Şi ĭar a prins s'alăture
Plînsorile copila,
In vis cu el alăture,
Iar traĭul dus cu sila!....

—„Copilă, tu, nu înţelegĭ
C'aşa's făcute toate!?
E dată viaţa să ţi-o legĭ
Şi altfel nu se poate!“

—„Pricep aceĭa ce tu'mĭ spuĭ;
Dar nu e însoţire,
Cînd nu a fost în ea să puĭ
Nicĭ jertfă, nicĭ iubire.

Cu sila dragoste nu aĭ
Iar dragu-mĭ nu-ĭ părere,—
Trăeşte chipul luĭ bălaĭ
In nopţĭ de privighere.

Eŭ l'am văzut, şi'nmărmurit
Rămase lîngă mine.
Un ceas întreg, din vremĭ pornit,
Uitatu-te-am pe tine!"....

Şi amărît de a tăcut
Bătrînul eĭ părinte
Amaru-ĭ repede-a căzut
Pe-a feteĭ luĭ cuvinte.

Cînd ea, prin tainiţĭ de castel
Cuprinse de tăcere,
Se înfioară lîngă el
Şi tot maĭ mult îl cere....

Dar zilele se scurg uşor
Şi lunĭ pe lunĭ se'ncheie,
Că al iubireĭ lor fior
Făptură stă să-şĭ ïeïe.

Iar dacă nimenĭ n'a văzut
Ce-ĭ dat să vezĭ odată,
E că tot gîndul a crezut
Că ea-ĭ nevinovată.

Dar timpul e grăbeţ, şi-o zi
Aduce multe'n latu-ĭ,
De se văzu şi auzi
Ruşinea şi păcatu-ĭ.

Ce larmă sună în palat,
Cît plîns şi cîtă jale!
S'a dus cuvîntu'n lung şi'n lat
De fapta fiiceĭ sale.

Bătrînul craĭ acum e lup,
Ucide pe orĭ care,
Acuma lacrimĭ 'ĭ se rup
Şi curg făr'de 'ncetare.

La 'nnebunit atît amar
De ce a fost să pată....
Cînd rîde şi cînd plînge iar
Nesocotita-ĭ fată!

Dar cît de tare-ĭ fi să fiĭ,—
Aşa ne e pornirea,—
Păcatele de la copiĭ
Le'nvălue iubirea!

Intr'un târziŭ, maĭ potolit,
Maĭ limpede la minte,
Măhnitul tată-a fost rostit:
„Aduceţi-o 'nnainte!"

Şi doĭ străjerĭ cu fata vin
In lanţurĭ, care curmă
Frumosu-ĭ boiŭ, cu dragul, plin,
A roduluĭ de mumă.

—„Femeïe, tu,—bătrînu-a spus,
Veĭ fi pe vecĭ ïertată,
Dar care craĭ, orĭ ce supus,
E roduluĭ tăŭ tată!?

Pedeapsa ta lua-va el,
Că moarte se cuvine
Aceluĭ ce, ca un mişel,
Pe-ascuns în casă-mĭ vine!"

—„Tu nu'l veĭ şti, căcĭ, mută stînd,
Nicĭ cînd n'oĭ spune: iată-l!
Un chip frumos, un suflet blînd,
Copiluluĭ e tatăl!".

Şi mută pururea a stat
La întrebărĭ copila,
Cînd tatul nu a fost cruţat
Nicĭ patima, nicĭ mila.

O vorbă gura-ĭ n'a rostit
Şi ochĭ secaţĭ sînt puruĭ,
Iar craiul nu l'a fost gîcit
Nicĭ temniţa din jururĭ.

Mînia craĭul şi-a spalat
Şi ura, crud, în sînge....
Cînd lîngă trupul ne'nhumat
Crăĭasa jalnic plînge.

Secaţiĭ ochĭ măhniţĭ îşĭ port
Luminele lor plînse,
Pe trăsăturile-ĭ de mort,
Ce pururĭ fi-vor stînse.

Dormi-va Radu somn de vecĭ
Şi patima şi chinul
Şi-ale cetăţiĭ tainiţĭ recĭ
N'or prinde drag suspinul.

Cînd ea în vecĭ va rătăci
Departe, izgonită,
Şi-n patima-ĭ s'o adînci
O viaţă irosită.

Ce lung e drumul, cît de greŭ!
Spre zărĭ întunecate
Răzbeşte bolnavă, mereŭ,
Aleanul să şi'l cate.

Şi cît ar da să'l aĭbă-acum
Copilu-ĭ drag, ce zace,
Dormind de-apururĭ lîng'un drum
Supt glia care tace!...

De cînd s'a dus pe drum ne'ntors
Ea nu'şĭ maĭ ştie gîndul,
Nicĭ lacrimĭ ochiĭ n'aŭ maĭ stors
Veghind în nopţĭ de-a rîndul.

De cată'n zărĭ, cu ochiĭ stînşĭ,
A împietrit-o chinul
Şi ce n'ar da să-ĭ ştie plînşĭ,....
Şi-ar uşura veninul!....

Tîrziŭ, pe verdele vestmînt,
Crăĭasa se aşează
Şi, osteneala de o-a frînt,
De puiul eĭ visează....

Îl vede mic, cum rîde'ncet,
Şi, plin de poftă, cată
Spre sinu-ĭ gol, ce descheiet
Din haină-ĭ se-arată.

Iar ea îĭ cîntă ca'n poveştĭ
Şi cu iubire'l leagă'n
Proorocirile'ngereştĭ
A unuĭ cînt de leagăn!....

Ce fericită-ĭ!.... Dar s'a dus
Speriatul somn din pleoape
Şi veghea iară-şĭ i-a adus
Pustiul ce-o s'o'ngroape!

De-a început să plîngă lin,
Nu'n zbuciumărĭ nebune,
Ci plînsu-acel cînd ochiu-ĭ plin
Şi-adîncă jale spune.

Din bob de bob ce s'a cernut
A răsărit o floare,
De-atuncĭ în verdele-aşternut
Cresc albe „Lăcrămioare"!

1902 Sinaia.

Eug. Boureanul.

Mijloacele de îndreptare

ale stării țărănimeĭ române

(Urmare).

Imbunătățirea chipuluĭ cultureĭ pămîntuluĭ. — Este invederat că, pentru ca țăraniĭ să se poată apuca cu izbîndă de exploatarea pămîntuluĭ în o măsură maĭ întinsă de cum o fac eĭ acuma, pentru scoaterea numaĭ a hraneĭ din bucățica lor de pămînt, va trebui numaĭ decît ca eĭ să întrebuințeze o metoadă de cultură maĭ rațională; cel puțin să se urce la înălțimea, nu prea mare, la care s'aŭ rîdicat arendașiĭ actualĭ. Țaranul este însă foarte îndărătnic la schimbarea feluluĭ săŭ de a fi. El nu imitează o noire decît foarte cu greŭ, chiar atuncĭ cînd vede cu ochiĭ că a dat rezultate bune. Așa de pildă, eĭ văd în fiecare an, cum porumbul se face pe lanurile proprietaruluĭ cele arate din toamnă și întoarse în primăvară; dar de și țăranul are toamna destul timp pentru a-șĭ ara părticica de pămînt, nu o face nicĭ odată. Din această cauză, el ară tot deauna foarte tîrziŭ în primavară, fie din pricină că boiĭ luĭ, săcătuițĭ prin iarnă, nu aŭ puterea de a trage plugul; fie din aceĭa că are de îndeplinit muncile proprietaruluĭ, fie din aceĭa că arendașul de la care a *cumpărat* pămînt, tocmaĭ pentru a-l mănținea în sărăcie, îĭ măsoară acel loc, numaĭ tîrziŭ după luarea zăpeziĭ. A-

rînd şi sămănînd tîrziŭ, popuşoiĭ luĭ nu se pot coace toamna, îĭ culege verzĭ ; se strică; iar hrana cu eĭ, aduce în corpul lor cumplita boală a pelagreĭ care i aruncă în nebunie şi mormînt.

Moşiile nu vor putea decĭ fi date în arendă, decît cu îndatorirea pentru ţaranĭ de a lua ca conducător al lucrărilor agricole cîte un *absolvent al uneĭ şcoale de agricultură din aceĭ ce vor trece înaintea uneĭ comisiunĭ competente un examen de capacitate* saŭ, dacă aceste elemente ar fi nedestoinice din pricina moduluĭ cum se predaŭ în şcoalele de agricultură, această ştiinţă, conducătoriĭ să fie recrutaţĭ pe altă cale. Aceştĭ conducătorĭ, vor avea o mică leafă lunară, strict de nevoĭe pentru întreţinerea lor, şi vor primi ca mulţămită a ostenelelor lor, la sfîrşitul anuluĭ, un procent oare care din cîştigul curat al moşieĭ. Cu nicĭ un preţ să nu fie tocmiţĭ pe o leafă îndestulătoare de primit lunar, căcĭ nu vor face nimic de samă. Se înţelege că aceştĭ conducătorĭ trebue controlaţĭ prin inspectorĭ aĭ ministeruluĭ domeniilor; dar eĭ să nu poată fi scoşĭ din atribuţiile lor, decît în urma uneĭ judecăţĭ saŭ în orĭ ce caz în urma uneĭ garanţiĭ, că înlocuirea lor nu s'a făcut din simpatie, saŭ maĭ răŭ încă, din înrîurire politică, de care ca de o cĭumă trebue să ne păzim în ţara noastră.

In legătură cu această rîdicare a cultureĭ moşiilor luate în arendă de ţăranĭ, trebue luate măsurĭ pentru îmbunătăţirea lucrăreĭ pămînturilor ţărăneştĭ în deobşte. Modul cum ţaranul lucrează pămîntul este din cele maĭ primitive şi maĭ rele. Este neapărat ca el să fie înălţat, căcĭ altfel tot pămîntul dat ţaranuluĭ este un pămînt pierdut pentru export, şi exportul grînelor noastre este singurul nostru mijloc de cîştig. Indată ce am micşura acest venit, am pierde din însemnătatea noastră economică, ceĭa ce ar atrage după sine scăderea valoareĭ noastre culturale şi politice. Nu putem şi nicĭ nu avem căderea de a trata chestia *ex professo;* dar cîteva băgărĭ de samă, de care voim să legăm mijloace de îmbunătăţire de realizat prin măsurĭ obşteştĭ, ne par neapărate.

Maĭ întăĭ aratul de cu toamnă trebue impus ţaranuluĭ sub o pedeapsă; căcĭ cînd omul nu ascultă de cuvînt, cum e în cazul acesta, trebue a'l face să asculte de nevoe. Ce pedeapsă ar fi să i se dea? Am propune să se adaugă un articol la reducerea impozituluĭ fonciar, prin care să se spună, că de dînsa se vor folosi numaĭ aceĭ ţaranĭ ce-şĭ vor fi făcut arătura din toamnă. Dacă acest mijloc de constrîngere va fi neîndestulător, se va recurge la altele maĭ energice.

Fie-care ţăran va fi obligat a cultiva şi alte plînte decît popuşoĭ, şi anume: cartofe, linte, mazere, bob, grîŭ, orz, orzoaică şi ovăs, una saŭ două din aceste; iar în grădina de lîngă casă, pe care o va împrejmui, el va plînta zarzavaturĭ, pe care le va uda în caz de nevoie. In faţa caseĭ va avea un strat de florĭ, Va plînta pomĭ roditorĭ altoiţĭ, pe care îĭ va îngriji, împrejmuindu-ĭ cu spinĭ, pentru a nu fi roşĭ de vite, dacă nu sînt în o îngrăditură deosebită; îĭ va săpa la rădăcină de 2—3 orĭ pe an, îĭ va uda în caz de secetă, îĭ va curăţi de omizĭ în primavară. Fie-care ţăran va fi obligat a stîrpi spiniĭ şi holera ce le încunjură casa şi care este ruşinea satelor noastre; va strînge băligarul şi-l va întinde pe cîmp toamna după arătură, în loc de a-l arde, cum se face lucrul astăzĭ. Va face ocoale pentru oĭ, şurĭ înfundate pentru vite în timp de ĭarnă, şi va cultiva pe lîngă casa luĭ: sfecle, napĭ, bostanĭ şi alt nutreţ, maĭ deosebit pentru vitele luĭ.

Cum să se proceadă pentru a aduce această îndrumare neaparată ţăranuluĭ, dacă voim să'l scoatem din mizeria în care zace?

Este de nevoie a se crea *agricultorĭ ambulanţĭ* care să înveţe pe ţăranĭ cum să gospodăriască avutul lor. Eĭ trebue însă să fie în număr îndestulător, cîte unul de plasă. S'ar putea însărcina cu această treabă, actualiĭ inspectorĭ comunalĭ, de oare-ce acuma eĭ nu aŭ nimic de făcut, şi atuncea s'ar putea spori numărul lor la acel prevăzut în legea lor de înfiinţare. S'înţelege că ar trebui primenit personalul acestor inspectorĭ comunalĭ şi că eĭ ar trebui să fie recrutaţĭ dintre absolvenţiĭ şcoalelor de agricultură, fie din ţară, fie

străine, care ar fi trecut examenul de capacitate de care am vorbit, saŭ în orice caz numițĭ numaĭ oamenĭ experțĭ în ale agriculturei ĭar locurile de inspectorĭ comunalĭ se nu fie păstrate ca astăzĭ pentru scursorile politice.

Ca mijloc de constrîngere a țăranuluĭ la toate aceste îmbunătățirĭ care bine înțeles s'ar impune treptat, ĭar nu deodată, socotim că ar trebui întrebuințat deoparte încurajarea prin premiĭ micĭ, date la ceĭ maĭ destoinicĭ din comună, cîte 3 la suta de locuitorĭ (unul de 50, altul de 25 și altul de 10 leĭ), precum pe de altă parte prin pedepse, pentru aceĭ ce nu ar voi să asculte de cuvînt: amenzĭ saŭ chiar, la caz de îndărătnicie, închisoare.

Dar să ne întrebăm acuma, dacă această sporire a produceriĭ pămîntuluĭ țărănesc nu ar fi îndestulătoare pentru îmbunătățirea stăreĭ luĭ, și dacă maĭ este de trebuință să se adaogă calea cea extraordinară cerută de noĭ, intervenirea statuluĭ în punerea prețurilor munceĭ și a pămîntuluĭ arendat?

Maĭ întăĭ să se observe un lucru: îmbunătățirea cultureĭ este o treabă care cere timp, și timp îndelungat; ea nu se poate realiza grabnic, cum o cere imperios starea cea ticăloasă a țăranuluĭ romîn. Apoĭ pentru a putea țăranul să-șĭ îmbunătățască cultura, are nevoĭe de cheltuĭală: plugurĭ de fier pentru aratul maĭ adînc; nuĭele pentru împrejmuirile caselor și facerea adăpostuluĭ vitelor; banĭ pentru cumpărarea uneltelor: sapă, hîrleț, greblă și stropitoare, pentru cultivarea loculuĭ de lîngă casă, sămințe de zarzavaturĭ, pomĭ roditorĭ &.

Țăranul trebue să fie pus în putință de a dobîndi acest prisos peste nevoile neaparate traiuluĭ luĭ material. Dacă el este dat pradă, ca astăzĭ, lăcomieĭ exploatatoare a proprietarilor și arendașilor, care le ĭeaŭ 90—120 de leĭ pe falce de pămînt (20—40 leĭ de pogon); care le impun 20 de leĭ de cap de vită imaș pe vară, și aceasta primind încă la falce 4 și 5 vite în loc de cel mult două; dacă eĭ sînt îndatorațĭ a plăti un leŭ de porcul ce'l hrănesc în coteț, pe mo-

tivul că porcul *poate* să scape din curtea luĭ şi să facă daune în lanurile proprietaruluĭ; dacă el este ţinut ca în Muntenia a da, pe lîngă munca luĭ luată aproape pe nimica, încă de fie-care pogon, 20 de ouă, 2 puĭ de găină şi o limbă saŭ o coastă de porc; dacă el, precum s'a constatat lucrul la un mare proprietar şi arendaş armean din jud. Botoşanĭ, ţăranul este îndatorat să plătiască cîte 50 de banĭ *de fie-care gîscă a luĭ* ce va face exerciţiĭ de înnotare pe ĭazurile proprietăţiĭ—atuncĭ ne întrebăm de unde va economisi prisosul trebuitor, pentru îmbunătăţirea cultureĭ?

Ne mirăm mult cum faţă cu asemene abuzurĭ ce nu pot fi îngăduite decît în un stat absolut barbar, absolut lipsit de cel maĭ elementar simţ de ocrotire a dreptăţeĭ, se maĭ poate susţinea teoria libertăţeĭ transacţiunilor între proprietarĭ şi ţăranĭ!

Se vorbeşte de legĭ economice, de legĭ naturale! Dar nu se vede oare că menirea omuluĭ este tocmaĭ de a îndulci efectul acestor legĭ care, cînd sînt lăsate la jocul lor firesc, pot să'ĭ aducă daune? Nu se vede oare că, în această putinţă de a lecui, măcar întru cîtva, rănile făcute de ascuţişurile legilor fireştĭ ale lupteĭ pentru traiŭ, stă superioritatea omuluĭ de-asupra animalelor?

Revoluţia ţărănească care a apropiat aşa de tare de peire stat, popor şi proprietarĭ la noĭ, trebue stărpită în cauzele eĭ; căcĭ năbuşirea ei din afară samănă cu procedarea acelor medicĭ care, în loc de a descoperi şi a tămădui cauzele boalelor, se mulţămesc a le combate simptomele. *Trebue făcut ceva grabnic*, şi anume luate măsurĭ în folosul ţaranilor care să pună o *stavilă sistemuluĭ de exploatare* căruia eĭ aŭ fost expuşĭ până astăzĭ, iar nu să le spunem că să dee şi eĭ din mînĭ; să cultive pămîntul maĭ bine, să-şĭ mărească venitul, şi atuncĭ le va remînea ceva peste stoarcerile proprietarilor. A se ţinea un asemenea graiŭ, este curat o infamie! Căcĭ ţăranul, întăĭ, cît e sub regimul de astăzĭ al exploatăreĭ neomenoase, nu poate să-şĭ îmbunătăţască cultura; apoĭ dacă el ar fi îndrumat să o facă, ar fi numaĭ atuncĭ cînd ar vedea că din ea

trage *el* un folos, ïar nu că această îmbunătăţire vine numaï în folosul proprietarilor, prin aceïa că munca luï maï rodnică s'ar înfunda tot în pungile acestor din urmă.

Imaşurile.—Iată o chestie din cele maï grave cînd este vorba de a se îmbunătăţi soarta plugaruluï; căcï vitele sînt chiar viaţa ţăranuluï. Vacile, oile, caprele îï daŭ laptele pentru hrana copiilor şi pentru îmbunătăţirea proprieï luï hrănï. Boiï sînt tovarăşiï nedespărţiţï aï tuturor muncilor luï; cu eï ţăranul cîştigă întreit decît o face cu braţele sale. Din prăsila vitelor şi din lîna şi brînza oilor, el îşï adună baniï trebuitorï pentru cumpărăturile luï; căcï pămîntul adese orï îï procură numaï hrana, după modul primitiv cum este lucrat. Fără vite, nu este cu putinţă ca ţăranul să ducă un traiŭ igienic şi îndestulat,

Pe pămîntul luï este însă, în cele maï multe cazurï, în neputinţă de a-şï hrăni vitele. Este deci nevoit să se îndrepte către proprietar şi arendaş, pentru a dobîndi imaşul trebuitor. Este însă cunoscut că ţară, maï lipsită de imaş şi de fînaţ ca România, nu există *în toată lumea*, şi că în această restrîngere a loculuï păstrat vitelor, în folosul arăturilor fără încetare adăogite, stă una din marele primejdiï ale economieï noastre. Astfel stînd lucrurile şi dată fiind şi tendinţa de exploatare a proprietarilor şi arendaşilor noştri, se înţelege că unul din mijloacele cele maï puternice de a o pune în lucrare, va fi păşunatul vitelor ţărăneştï.

Chiar din puntul de videre al interesuluï însăşï al mareï agriculturï, am fi de părere ca să se facă o lege ocrotitoare a imaşurilor, cum este o lege ocrotitoare a pădurilor, şi să nu se întimpine că proprietatea este *dreptul de a uza şi de a abuza de lucrul ce'l are cineva în stăpînire*; căcï cînd abuzul loveşte în interesul obştesc, al căruia statul este ocrotitorul, el trebue stavilit, şi precum statul poate împiedeca ca proprietarul să'şï dea foc caselor sale, pentru a nu aprinde şi pe acele ale vecinilor, astfel poate statul să opriască pe moşierul nechibzuit care, în dorinţa luï de a-şï mări

venitul, ar pune în primejdie marele interese al statului nostru agricol, păstrarea vitelor, prin aratul nesăbuit al tuturor ogoarelor sale.

S'ar putea decĭ impune fie-căruĭ arendaş, decĭ fie-căruĭ proprietar, să lese o parte oare care din moşia luĭ, ca imaş, şi dacă această parte este îngustată astăzĭ prin arătură, să fie îndatorat a întoarce ceĭa ce întrece iarăşĭ la imaş. Pe acest imaş ar putea ţăraniĭ să'şĭ păşuneze vitele şi dacă nu s'ar găsi de cuviinţă a se impune chiar un preţ maximum pentru păşunatul uneĭ vite, însă să se dispună *neaparat* numărul de vite marĭ saŭ micĭ ce ar fi îngăduit să fie primite la păscut pe pogon saŭ pe falce. Acesta ar fi unul din modurile de deslegare a problemeĭ păşunatuluĭ, pentru a înlătura pe acel maĭ radical al constituiriĭ izlazurilor comunale, prin o nouă expropriere, repetarea aceleĭa din 1864. Se-nţelege că o restrîngere a arăturilor, prin lege, ar trebui să deĭe dreptul arendaşuluĭ la o reducere proporţională din cîştiŭ.

S'ar putea însă găsi o îndreptare cel puţin, dacă nu o îndestulare deplină, în crearea de imaşurĭ artificiale, lucernăriĭ saŭ trifoiştĭ. Neajunsul acesteĭ măsurĭ, pentru care şi ziceam că ea ar aduce numaĭ o îndreptare a reuluĭ, este că ea nu poate fi aplicată decît la săteniĭ care aŭ pămînt; căcĭ numaĭ aceştia vor putea fi îndatoraţĭ, prin măsurĭ legale saŭ administrative la cultivarea nutreţelor artificiale. Este cunoscut că hlizele care alcătuesc pămînturile locuitorilor sînt de obiceiŭ aşăzate la o lalaltă pe un lan oare care; că ele sînt îndestul de înguste însă cu atîta maĭ lungĭ. S'ar putea decĭ păstra o parte din capătul lor, maĭ cu deosebire acel maĭ apropiat de sat, pentru prefacerea eĭ în lucernărie.

Greutatea însă a acesteĭ prefacerĭ constă maĭ întăĭ, în nevoĭa de a împrejmui plantaţia lucerneĭ, după aceĭa în adîncimea arătureĭ (30 de centimetri). S'ar putea însă face aceasta, întovărăşindu-şĭ boiĭ, cu atît maĭ mult că lucerna nu se samănă decît odată la 7 anĭ şi că decĭ această muncă se repetă foarte rar. Aratul ar trebui să se facă sub privigherea in-

spectoruluĭ comunal care ar avea de luat sama şi la împărţirea recolteĭ proporţional cu pămîntul fiecăruia şi cu munca depusă. Este învederat că ţăraniĭ ce aŭ pămînt, putîndu-şĭ hrăni vitele de pe la 1 Iunie cu lucernă, ar lăsa loc liber, la imaşul ordinar al moşieĭ, celor fără pămînt, încît aşa aproape cu toţiĭ ar găsi îndestulare.

Lucrul ar trebui început, nu cum se face de obiceiŭ la noĭ, cu măsurĭ obşteştĭ, de odată în toată ţara, ci numaĭ cu încercărĭ; bună oară, în anul întăĭ, cu 100 de comune, cele maĭ bine condiţionate pentru aceasta, şi apoĭ s'ar răspîndi cultura fînaţelor artificiale şi în rămăşiţa ţăreĭ.

Creşterea vitelor.—In legătură cu imaşurile să spunem cîteva cuvinte asupra creştereĭ vitelor. Noĭ credem că îmbunătăţirea raseĭ lor se aşteaptă în zădar numaĭ de la cruciarea lor cu reproducătorĭ aleşĭ. Căcĭ orĭ cît de bun ar fi sîngele ce se înfiltrează animalelor tinere, prin sămînţa reproducătoruluĭ, este învederat că acest sînge va fi din noŭ stricat, dacă tinerele vlastare vor fi crescute în chipul cel barbar şi lipsit de orĭ ce îngrijire, în care se cresc animalele noastre. Ce foloseşte că o juncă a fost prăsită din un taur saŭ o vacă svițerană saŭ olandeză, cînd ea este lasată ĭarna fără adăpost şi hrănită adese orĭ cu pae şi strujănĭ, în loc de fîn, sfecle, napĭ, tărîţe şi alt nutreţ ales? Ce folos că vom dobîndi purceĭ din rasa Iorkshire, cînd eĭ vor fi lasaţĭ să'şĭ găsască hrana zilnică prin lanurile de spinĭ ce încunjură satul? Cum voim să avem boĭ şi caĭ puternicĭ, cînd noĭ îĭ înjugăm şi îĭ înhămăm cînd sînt micĭ, juncanĭ şi noatenĭ! Noĭ susţinem din protivă, că este un mijloc mult maĭ bun de îmbunătăţire al animalelor noastre, decît cruciarea acea cu reproducătorĭ străinĭ, anume *îngrijirea statornică a raseĭ băştinaşe.* Să se ţină boiĭ noştri, vacile, porciĭ şi oile noastre în grajdiŭ ĭarna; se li se dee ca nutreţ, nu numaĭ păĭoase ordinare ci şi elemente maĭ grase: sfecle, napĭ, bostanĭ, morcovĭ, lucernă şi trifoĭ; să fie ele săcelate şi ţinute în curăţenie, şi se va vedea în curînd, cum ra-

sele cele puternice şi frumoase ale ţăreĭ se vor preface în toată firea lor, şi cum vor întrece chiar rasele cele maĭ mîndre cu care voim să îmbunătăţim pe ale noastre. Intr'adevăr rasele noastre nu aŭ nevoe de a fi aclimatate, şi este cunoscut că fără adaptarea animalelor la clima şi la condiţiile de viaţă ale uneĭ ţărĭ, orĭ ce încercare de a introduce sînge străin în vinele lor, este zădarnică.

Noĭ credem decĭ că îmbunătăţirea feluluĭ vitelor româneştĭ trebue căutată maĭ ales în îngrijirea ce li se dă, şi care ar trebui să constee în:

a) Hrana bună şi îndestulătoare pe care ar putea-o da numaĭ ajutorul fînaţelor artificiale şi cultivarea rădăcinelor de nutreţ.

b) Adăpostirea închisă în timpul ĭerneĭ.

c) Săcelatul şi curăţitul animalelor.

d) Neîntrebuinţarea lor la muncă, decît după deplina lor dezvoltare.

Pentru privigherea acestor măsurĭ ar trebui să răspundă tot inspectoriĭ comunalĭ, şi pentru constrîngerea ţăranilor la a lor aplicare, ar trebui, întăĭ putinţa de a face prin rîdicarea cîtimeĭ cîştiguluĭ săŭ stîrpind abuzurile, şi al doile un sistem de recompense pentru ceĭ ascultătorĭ şi destoinicĭ şi unul de pedepse pentru aceĭ îndărătnicĭ.

Şcoala rurală.—O întrebare de care se leagă strîns acea a îmbunătăţireĭ lucrăreĭ pămîntuluĭ şi a creştereĭ animalelor, este învăţămîntul ce trebue să se dee în şcoală săteanuluĭ. Nu cred să se poată tăgădui, că şcoala sătească trebue să înveţe, între altele, pe copilul de ţăran şi cum ar trebui să caute maĭ bine de gospodărie; căcĭ orĭ cîtă de mare ar fi apăsarea mediuluĭ în care intră copilul eşit din şcoală, acest mediŭ se îmbunătăţeşte la fie care generaţie, încît de la o vreme ideile dobîndite în şcoală vor putea ajuta la o maĭ bună îndrumare a vieţeĭ economice; maĭ ales dacă le vom sprijini şi prin o propoveduire a lor asupra oamenilor copţĭ, cu mijlocul agriculturilor ambulanţĭ şi prin măsurile de constrîngere ale statuluĭ. Pe aceste

treĭ căĭ: *învățăturile agricultorilor ambulanțĭ, recompensele și pedepsele din partea statuluĭ* pentru îndemnul la introducerea practicelor noue și *învățăturile dobîndite în școale*, pe aceste treĭ pîrghiĭ, zicem, să facem să pătrundă și în mintea țăranilor lumea ideilor, menită a transforma viața lor de toate zilele, o lume ce-ĭ este astăzĭ cu totul închisă, din pricină că noĭ, ceĭ luminațĭ, nu neam dat nicĭ odată osteneala de a arunca asupra viețeĭ lor întunecate razele cu care noĭ înșine am fost încălzițĭ.

Cum să se facă lucrul, e o întrebare foarte complicată. Să se prefacă toate școalele primare rurale în școlĭ elementare de agricultură, saŭ să se înzestreze fiecare județ, fiecare plasă chiar, cu cîte o școală de agricultură—iată cele două sisteme cu putință de aplicat, pentru a face ca săteniĭ să dobîndiască, chiar din copilăria lor cunoștințe maĭ raționale pentru îndeletnicirile lor economice. In orĭ ce caz, să nu ne mulțămim cu o pospăĭala de învățămînt agricol, cum se face astăzĭ în școalele primare rurale, ci învățămîntul agricol să fie miezul în jurul căruia să se grupeze celelalte cunoștințĭ. Noĭ ne am rosti pentru sistemul școalelor de agricultură județene saŭ de plasă. In acest caz însă, o măsură neaparată pentru a lor impoporare, ar fi reducerea slujbeĭ militare a absolvenților acesteĭ școale *la un an*. Căcĭ nu înțelegem, pentru ce s'ar bucura de acest *privilegiŭ* numaĭ absolvențiĭ studiilor secundare teoretice, și nu s'ar îndruma și pe țăran la cercetarea școalelor trebuitoare luĭ, prin aceĭașĭ nadă atît de atrăgătoare. Dacă astăzĭ sînt atîța aspiranțĭ la budget, cauza de căpetenie constă în reducerea slujbeĭ militare pentru absolvențiĭ școalelor ce pot produce numaĭ funcționarĭ. Se-nțelege că instrucția militară ce s'ar da fiilor de țăranĭ în școalele regionale de agricultură ar face chiar de prisos slujba de treĭ anĭ. Noĭ credem că, dacă s'ar fi aplicat acest sistem al reducereĭ slujbeĭ militare, *fie și numaĭ cît cu $^1/_2$ de an pentru țăraniĭ ce ar fi știut carte*, nu am fi astăzĭ poporul cel maĭ analfabet din întreaga Europă civilizată, și, lucru foarte rușinos de mărturisit

pentru noĭ, îndărăptul chiar al Bulgarilor care, cu toate aceste aŭ dobîndit o viaţă autonomă, cu 20 de anĭ în urma noastră (1858—1878).

S'înţelege că ar trebui impiedecat cu orĭ ce preţ ca absolvenţiĭ acestor şcoale să poată intra în funcţiile inferioare ale statuluĭ, precum scriitorĭ pe la primăriĭ, la judeţe, amploiaţĭ inferiorĭ la căile ferate, şi să se prevadă prin lege că atestatul de absolvire a şcoalelor regionale de agricultură nu dă calificarea pentru ocuparea nicĭ unuĭ mod de dregătorie; aceasta însă fără a împiedeca pe aceĭ ce ar dovedi talente şi însuşirĭ afară din cale, de a da examen de diferenţă, şi a urma maĭ departe cursurile teoretice urbane. Talentele de la ţară ar putea totdeauna, prin examenele de diferenţă de la şcoalele regionale de agricultură, să se înalţe către sferele superioare ale societăţiĭ. Ar trebui ca talentele însemnate ce s'ar arăta între eleviĭ acestor şcoale, să fie sprijinite cu burse din partea statuluĭ, pentru a-şĭ urma maĭ departe studiile. Prin acest sistem, ar pătrunde în sus numaĭ elementele destoinice din straturile de temelie ale poporuluĭ, şi nu aĭ vedea ca astăzĭ, o mulţime de copiĭ de ţăranĭ, neînzestraţĭ cu nicĭ o însuşire, înălţîndu-se numaĭ prin protecţie, spre a îngroşa pătura, şi aşa îndestul de bogată, a proletariatuluĭ intelectual.

Pentru a se atinge însă aceste scopurĭ atît de binefăcătoare, este neaparat ca şcoalele de agricultură să fie bine impoporate, şi, lucrul nu se poate ajunge decît atrăgîndu-se copiiĭ de ţăran, prin nada cea atotputernică şi rodnică a reducereĭ slujbeĭ militare.

Igiena.—Starea ţaranuluĭ romîn este rezultatul unor împrejurărĭ înmulţite care conduc însă toate la un singur rezultat, fatal şi neînduplect; la stîngerea luĭ fizică, la slăbirea şi degenerarea raseĭ. Dacă nu înaintea uneĭ alte stafiĭ, înaintea acestia cel puţin, credem că sufletul nostru, al conducătorilor acestuĭ neam, va tresări şi se va gîndi că trebue făcut ceva, pentru a scapa poporul romîn de peirea luĭ *ca trup*. Că poporul romîn se află în cele maĭ rele condiţiĭ igienice

ce se pot închipui, aceasta nu am să desvolt eŭ aicĭ. A făcut-o oamenĭ competenţĭ, medicĭ de valoare, ca Obedenaru, Felix, Davila dintre ceĭ dispăruţĭ, şi dintre ceĭ de faţă, Urbeanu, Manolescu, Marinescu şi maĭ ales specialistul igienist, prietenul meŭ Victor Babeş care a luptat şi luptă, cu cea maĭ mare rîvnă şi pe faţă, contra sistemuluĭ nenorocit al ţăreĭ noastre, de a îngrămădi toate măsurile folositoare numaĭ pe clasa conducătoare şi de a lăsa în cea maĭ mare neîngrijire straturile într'adevăr producătoare ale ţăreĭ. Pentru a caracteriza în puţine cifre starea igienică a ţăranuluĭ romîn, va fi îndestul să spunem că natalitatea e în România, cu 41·3 la mie, a 4-a între statele europene, adecă una din cele maĭ marĭ; dar că mortalitatea, cu 30 la mie, este iarăşi a treia din Europa, adecă iarăşĭ una din cele mai marĭ. In zădar este prolific poporul român, dacă moartea răpeşte atît de mult din sporul poporaţieĭ. Mortalitatea copiilor mici, din acea totală, este de 20 la sută, o proporţie urieşă, de oarece a 5-a parte a copiilor născuţĭ nu pot trăi maĭ mult de un an de zile [1]). Dacă numărul tuberculoşilor şi al sifiliticilor nu se poate constata din lipsa de date statistice; şi dacă acel al alcoolicilor e de prisos de a maĭ fi catalogat, întru cît aproape toată cîmpia şi toţĭ munţiĭ, de la Dorohoiŭ la Severin, nu sunt decît o întinsă crîşmă; dacă malaria nu scuteşte aproape pe nicĭ un ţăran de pustiirile eĭ— pentru pelagră statistica ne dă, în aniĭ din urmă, cifra înspăimîntătoare de 40,000 bolnavĭ grav, cu ceĭ începătorĭ pot să fie după apreţuirea medicilor, la 100,000!— şi aceştia, bine înţeles oamenĭ copţĭ, încît de sigur a 10-a parte a număruluĭ ţăranilor în putere este atinsă de această boală cumplită şi stîngătoare de neam.

Aceste biciurĭ nu sunt ale luĭ Dumnezeŭ, încît omul să nu poată nimic împrotiva lor, şi cu luare de măsurĭ *îmbinate bine înţeles cu ceva cheltuială în folosul ţăranilor*—lucru de care se sparie orice Român ce

1) *Cauzele mortalităţeĭ primeĭ copilăriĭ în România* de Al. Kaminski şi N. T. Ionescu, 1901.

poartă pantaloni, şi mai ales acei însărcinaţi cu conducerea carului statului,—s'ar putea, dacă nu stîrpi, cel puţin micşura cu mult pustiirile ce ele fac.

Măsurile ar trebui să fie mai mult *preventive* decît *curative*, şi în loc de *a se înmulţi spitalele, ar trebui să se lucreze aşa că spitalele să devină din ce în ce mai puţin trebuitoare.*

Aşa bună oară *malaria* saŭ frigurile de mlaştină provine din cauza nesfîrşitelor bălţi ce se formează în deosebitele regiuni ale ţăreĭ. Dacă acele alcătuite de Dunărea sunt poate maĭ greŭ de desfundat, acele din lăuntrul ţăreĭ, până şi prin munţĭ, şi care se adună în gropile şi afundăturile pămîntuluĭ, ar putea fi prea uşor scurse, dacă ar fi puţină bună voinţă din partea autorităţilor. Dar cine se gîndeşte la aşa ceva! Se dă chinină la ceĭ bolnavĭ şi, dacă se îmbolnăvesc alţiĭ, li se dă ĭar chinină, şi aşa maĭ departe. In loc de a se stîrpi cauza, se combate efectul! Ar trebui deci înscrisă o sumă în budget pentru secarea mlăştinilor, şi inspectoriĭ comunalĭ, împreună cu mediciĭ de plasă, să privigheze această lucrare.

Pentru pelagră, ea s'ar putea de o cam dată maĭ restrînge, prin privigherea aspră a împiedecăreĭ hrăniriĭ cu porumb stricat, precum am arătat maĭ sus, la darea tainuluĭ, Dar ar trebui să se bage de samă ca ţăranul să nu-şi mînînce nicĭ însuşĭ al luĭ porumb stricat, şi pentru aceasta, ar trebui ca porumbul acel verde să fie uscat în cuptoare comunale. Aceste cuptoare însă ar putea sluji şi la facerea pîneĭ de grîŭ; căcĭ, de şi nu poate fi vorba de a se preface toată hrana ţăranuluĭ din porumb în grîŭ, cum o cer uniĭ reformatorĭ prea aprinşĭ, totuşĭ ar fi bine, dacă el s'ar deprinde a mînca şi pîne, şi a nu maĭ privi mămăliga ca alimeotul săŭ neapărat. Incercarea cu cuptoarele comunale ar trebui să se facă însă numaĭ decît, întru cît ele ar urmări două ţinte de odată: uscarea porumbuluĭ şi deprinderea ţăranuluĭ cu hrană din grîŭ. Se înţelege însă că pelagra fiind maĭ ales boala mizerieĭ fiziologice, ea nu va putea înceta decît atuncĭ cînd întreaga stare a ţăranuluĭ va fi îmbunătăţită.

Pentru sifilis, am propune ca nicĭ un soldat bolnav să nu fie lăsat a se întoarce în satul săŭ, cînd este slobozit din armată, decît după ţinerea luĭ în spital şi deplina luĭ însănătoşare. Dar asemenea măsură de a se ţinea oameniĭ peste terminul slujbeĭ lor militare, pe sama budgetuluĭ, ba încă cu cheltuiala urcată a spitaluluĭ, este menită a speria cumplit pe reprezentanţiĭ teoriilor economieĭ în budget. Dar dacă ar fi să ne facă vizită vr'un împărat, îndată am găsi milioanele trebuitoare pentru a-l primi; şi nicĭ vorbă nu ar putea fi de a se face vre-o economie. Am avut maĭ mulţĭ anĭ excedente budgetare. Să mi se arate un singur leŭ din zecele de milioane la care acele excedente se urcaŭ, care să se fi cheltuit pentru îmbunătăţirea soarteĭ ţăranuluĭ! E ceva într'adevăr revoltător, ca agentul producător care, după Dumnezeŭ, contribue maĭ mult la îmbogăţirea ţăreĭ, să nu se folosască cu nicĭ o leţcae din folosul agonisit maĭ ales din sudoarea luĭ! Şi cîte nu s'ar fi putut face pentru ţăran, dacă s'ar fi atribuit în fie-care an cîte 5,000,000, din excedentele dobîndite, unuĭ fond menit a-ĭ îmbunătăţi starea? Şi lucrul era aşa de uşor. De obiceiŭ statele nu se aşteaptă la excedente. N'avea decît să'şĭ închipue oameniĭ de la cîrma statuluĭ, că Dumnezeŭ şi ţăraniĭ le dăduse în acel an cu 5,000,000 maĭ puţin prisos, decît acel realizat în adevăr. Dar cum să facă această opinteală a minţiĭ, cînd e vorba de ţăranĭ! Bine e de luat de pe spatele lor, şi cît maĭ mult! Dar să le daĭ?!

Ne maĭ rămîne de atins un punct: *Alcoolismul.* In care ţară s'a maĭ văzut oare, ca la noĭ, o astfel de nepăsare faţă cu un viciŭ, menit a săcătui şi ce a maĭ rămas din vlaga raseĭ, cea bîntuită de atîtea alte biciuirĭ cumplite! Care alte ţărĭ civilizate nu aŭ doară o lege în contra beţieĭ? Numaĭ la noĭ se priveşte înfrînarea acestuĭ viciŭ degradător ca o *atingere la libertatea individuală!* S'ar putea însă explica lucrul într'un chip maĭ puţin liberal şi anume, că şi statul şi reprezentanţiĭ (??) ţăriĭ (??) în parlament, aŭ interes ca poporul romîn, decĭ ca ţăraniĭ, să beie cît maĭ mult:

statul, pentru a nu-şĭ vedea micşurat venitul din spirtoase, din care se alimentează budgetul *clerulu*ĭ şi acel al *instrucţieĭ publice* (o! ironie); proprietariĭ din Cameră; şi Senat, ca să nu li se eĭe mijlocul cel maĭ minunat de exploatare a ţăranuluĭ, datoriile contractate la crîşmă, şi plătite cu ouele, cu puiĭ, cu laptele vacilor (pe unde maĭ sunt), apoĭ cu orzul şi cu porumbul de hrană al săteanuluĭ, care pe de o parte sporeşte orînda, pe de alta sileşte pe ţăranul stors de crîşmar. să iea banĭ înainte de la proprietar şi arendaş pe preţurĭ de nimic. Legea în contra beţieĭ ar trebui, cum o fac toate legile de acest fel din lume, să nu lovească atîta în cel dedat acestuĭ viciŭ, cît în crîşmarul care-ĭ dă de băut. Apoĭ ar trebui să se dispună pedepse foarte aspre pentru crîşmariĭ care ar da de băut pe datorie, care datoriĭ apoĭ să nu poată fi nicĭ reclamate, pe lîngă alte pedepse pentru darea de băut pe obiecte, în loc de banĭ.

A doua măsură ar fi mărginirea număruluĭ crîşmelor. Astăzĭ vine cîte una la 150 de suflete, ceĭa ce nu însamnă altă ceva decît o crîşmă la 30 de barbaţĭ, saŭ la 60 de barbaţĭ şi femeĭ, ceĭa ce este în adevăr de speriat.

Nu ar trebui apoĭ tolerat în funcţiile statuluĭ, pe la sate maĭ ales, nicĭ un om dedat băutureĭ, şi să nu vedem, ca astăzĭ, privileştea cea desgustătoare cum uniĭ apostolĭ aĭ învăţătureĭ şi aĭ moraleĭ se tăvălesc prin şanţurĭ.

Dar statul ar trebui odată pentru totdeauna să nu subordone interesul sănătăţeĭ corpuluĭ şi al sufletuluĭ, aceluĭ fiscal, şi *măsurile luate contra alcoolismuluĭ ar trebui să fie neatîrnate de orĭce teamă, că s'ar putea atinge şi micşora veniturile statuluĭ din alcool.* De aceĭa, la echilibrarea budgetuluĭ, nu ar trebui să se proceadă ca astăzĭ, majorîndu-se media celor 5 anĭ, din venitul spirtuoaselor şi aşteptîndu-ne oare cum cu bucurie, ca veniturile din alcool să sporiască. Ar trebui din protivă ca aceste veniturĭ să fie socotite totdeauna maĭ puţin decît media, încît propoveduirea ce ministerul instrucţieĭ pare a îndruma împrotiva băutureĭ să nu

se ciocniască cu aşteptarea ca veniturile din otrăvirea sistematică a poporuluĭ să sporiască.

Ştim că ar fi un mijloc maĭ radical de stîrpire al viciuluĭ beţieĭ: monopolizarea vînzăreĭ acestuĭ product de către stat; dar de această întreprindere se tem prea mult guvernanţiĭ noştri de toate nuanţele, spre a stărui maĭ cu deadinsul asupra eĭ.

In orĭ ce caz în chestia îmbunătăţireĭ soarteĭ ţăranuluĭ, înfrînarea alcoolismuluĭ joacă un rol de căpitenie.

Camăta.—Aceasta e unul din relele cele maĭ marĭ cărora este supus ţăranul. El nu găseşte nicăirĭ banĭ ieftinĭ, pentru a întimpina nevoile ce pîndesc la fie ce colţ şubreda luĭ existenţă economică. De se îndreaptă la proprietar saŭ arendaş, pentru a lua de la eĭ banĭ pe muncile viitoare, nu capătă nicĭ jumătate din valoarea lor; dacă se împrumută la creditul agricol, formalităţile şi drumurile sporesc dobînda la întreit; dacă vra să se împrumute la banca poporană, trebue să deĭe o mulţămită celor doĭ giranţĭ, încît dobînda sporeşte în aceĭaşĭ proporţie; dacă-şĭ vinde recolta de pe cîmp, cum fac mulţĭ, nu ĭea nicĭ jumătate din valoarea eĭ. Dar cea maĭ grea camătă o plăteşte ţăranul atuncea, cînd este să răspundă dările către stat. Căcĭ iată cum se urmează: Perceptorul, îndată ce a văzut strînsă recolta ţăranuluĭ, o sechestrează şi publică vînzarea eĭ. Pănă la vînzare, se pune unul saŭ maĭ mulţĭ păzitorĭ (custozĭ) plătiţĭ foarte bine, aşa de bine încît ĭeaŭ tot ce ramîne de la plata dărilor, mulţămind se înţelege perceptoruluĭ, altfel decît prin o strîngere de mînă, pentru folosul dobîndit. In loc de a plăti darea, din vînzarea productelor sale, ţăranul este jăfuit şi despoiat de agenţiĭ statuluĭ care ar trebui să-l ocrotiască, şi aceste lucrurĭ se petrec pe faţă, la lumina zileĭ şi în ştirea tuturor, fără ca organele superioare administrative să se îngrijască a stavili nelegiuirea. E vorba doară de ţaran şi ce-ĭ pasă administratoruluĭ financiar, inspectoruluĭ comunal, prefectuluĭ

şi ministruluĭ chiar, cum se încasază dările? Banĭ să ĭasă! ĭată singurul lor gînd, singura lor grijă.

Aceste abuzurĭ ar trebui să înceteze; însă cum? Este învederat că dările statuluĭ trebue plătite, şi că dacă ţaranul nu le plăteşte, cînd are ceva la casa luĭ, cînd a strîns recolta—după ce o va vinde şi va lăsa baniĭ la crîşmă, cum e cazul cel maĭ des, nu va maĭ avea de unde să le respundă. După părerea noastră, ar trebui ca recolta săteanuluĭ sechestrată să nu maĭ fie vîndută la faţa loculuĭ, ci să fie transportată la orăşelul din apropiere, unde să fie vîndută, şi aceasta din oficiŭ, prin îngrijirea perceptoruluĭ şi a primaruluĭ, fără plata nicĭ a unuĭ custode. Dar această întrebare duce la o alta cu care stă în strînsă legătură: stîrpirea comerţuluĭ ambulant de grîne şi toate celelalte producte ţărăneştĭ de prin sate, care comerţ este una din cele maĭ marĭ pacostĭ pe capul ţăranuluĭ. Nicĭ nu s'a strîns încă recolta de pe cîmp, şi Grecul, Evreul, şi de cîtva timp şi Romînul comerciant, se ivesc în sat, pentru a o cumpăra. Şi nu numaĭ recolta, dar ouăle, nucile, merele, perele şi alte poame, găinele, răţele, gîştele, mieiĭ şi viţeiĭ, brînza şi lîna oilor, junciĭ şi strîjniciĭ, tot ce ţaranul are de vînzare este pîndit, spre a fi luat de meşteriĭ în arta înşălăreĭ, neguţitoriĭ de pripas de prin sate.

Acest negoţ ar trebui stîrpit cu desăvîrşire şi *organizate ĭarmaroace micĭ la orăşelele saŭ oraşele din apropiere*. Ştim bine că şi aicĭ tot în ghiarele acelor vampirĭ cade ţăranul; dar cel puţin aicĭ concurenţa stabileşte un preţ, pe cînd în sat între ţaran şi *singurul* neguţitor ce se înfăţoşază, ţăranul trebue se primiască propunerile acestuia, De asemene ar trebui oprite şi cumpărăturile precupeţilor care ĭesă înaintea ţăranuluĭ cu cîţĭva kilometri departe de oraşul către care eĭ se îndreaptă, şi-l desbracă, ca la drumul mare, aproape pe nimic, de marfa ce o aduce spre vînzare, pentru a trage apoĭ, el precupeţul, un folos îndoit şi întreit.

Perceptorul decĭ nu ar avea voie să vîndă recolta pe loc, ci numaĭ la orăşelul din apropiere, şi la zi de

iarmaroc. Cele maĭ aspre pedepse ar fi să se aplice tuturor neguţitorilor ambulanţĭ care s'ar face mijlocitorĭ între ţăranĭ şi muştereiĭ adunaţĭ.

Dar aceasta încă nu e de ajuns: Pentru vînzarea recolteĭ ce prisoseşte peste trebuinţele ţăranuluĭ, trebue organizată vînzarea în comun a productelor lor, şi anume prin legătura directă cu schelele de la Dunăre saŭ cu Constanţa. Sunt chiar cîteva sate care aŭ priceput folosul de a se mîntui de intermediariĭ care le rîpesc o bună parte din cîştigul ce le ar întra în mînĭ, în care sate, locuitoriĭ pun recolta lor în comun şi trimit un om al lor cu vagoanele la Galaţĭ saŭ la Brăila, pentru a le vinde. Acest sistem ar trebui numaĭ decît generalizat. Pentru aceasta e de nevoe a se crea hambarul şi coşerele comunale, în care să se strîngă prisosul recolteĭ fiecăruĭ sătean. Nu credem că statul nu ar fi nevoit să le întocmiască pe toate. Să iee el iniţiativa, de a le întroduce de o cam dată, cîte într'o comună din fiecare judeţ; să îngrijască de tot într'un an: de adunat, de contabilitate, de omul care să întovărăşască vagoanele la schelele Dunăreĭ, de încarcare şi împărţala banilor, şi îndată ce bunul rezultat al lucruluĭ va fi cunoscut, obiceiul se va răspîndi pretutindenea, *căcĭ aicĭ e vorba de banĭ*, şi orĭ cît de nepăsător s'ar arata ţăranul la imitarea altor îmbunătăţirĭ, el nu poate rămînea aşa, căcĭ e vorba de *cîştig de banĭ* şi acesta este *lucrul ce se imitează maĭ uşor şi maĭ grabnic*.

S'înţelege că pentru ca secerişul ţăranilor să obţină acelaş preţ ca acel al stăpînilor, se cere ca grînele vîndute să fie toate de aceĭaşĭ calitate şi decĭ ar fi de nevoĭe ca ţăraniĭ să-şĭ procure aceĭaşĭ sămînţă şi să lucreze pămîntul în acelaş fel; dar aceste rezultate maĭ înalte ar fi de dobîndit cu încetul. Ce cerem de o cam dată, e să se facă îndrumarea.

Apoĭ pe lîngă toate aceste, noĭ maĭ credem că o lege contra cameteĭ ar fi tot aşa de trebuitoare ca şi o lege contra beţieĭ. Ca sancţiune însă a oprireĭ exploatăriĭ băneştĭ, noĭ credem că ar trebui pusă nu numaĭ reducerea dobînzeĭ la nartul legiuit, ci încă ceva

maĭ mult, anume amendarea creditoruluĭ, în folosul statuluĭ, cu partea din capitalul împrumutat, care va corespunde cu plusul de dobînzĭ ce ar avea de răspuns datornicul pentru timpul pe care este încheĭat contractul de împrumut.

Indeletnicirile în timp de ĭarnă, meseriile săteştĭ. — Este cunoscut că ţăranul trece prin un răstimp de muncă şi unul de odihnă, cu totul anormale amîndouă. Vara el munceşte în chipul cel maĭ obositor, de la răsăritul soareluĭ pînă la apus, ceea ce vara însamnă 14—16 oare pe zi, cum nu munceşte nicĭ un alt lucrător pe pămînt; aceasta din pricină că prea mult pămînt se agricultează în raport cu numărul poporaţieĭ. Din protivă ĭarna, el nu face aproape nimic; căcĭ afară de cîteva învărtiturĭ pe lîngă casă şi, din cînd în cînd, cîte o cărătură la oraş, el şede toată iarna la crîşmă saŭ lîngă cuptior. Animalul este însă aşa organizat de fire, ca munca şi hodina să alterneze în regulate răstimpurĭ, şi ca această alternare să se repete fără încetare. Insă ca oamenií să se odihniască jumătate de an, pentru ostenelele celeilalte jumătăţĭ, aceasta se vede numaĭ la noĭ în ţară.

Această odihnă silită însă aduce un mare neajuns economic. Ţăranul trebue să trăiască un an întreg cu agonisita uneĭ jumătăţĭ de an, şi anume cu o agonisită atît de sărăcăcioasă, pe lîngă că trăndăvia este mama tuturor relelor.

Se vede decĭ nevoĭa de a face ca el să aibă ce lucra şi iarna. Pentru femeĭ e maĭ uşor; căcĭ ele aŭ la îndămînă furca şi războiul; dar pentru a aduce spor în munca eĭ şi a o pune în stare să lupte cu concurenţa ţesăturilor ĭeftene—şi proaste—ce ni le trimite străinătatea, s'ar cere ca ea să întrebuinţeze, în loc de războaele marĭ şi greoae din trecut, acele de curînd iscodite, care produc ţesăturĭ maĭ bune şi maĭ frumoase, pe lîngă că aceste războae sînt puse în mişcare mult maĭ uşor şi produc împătrit pe zi, decît se putea ţese cu războaele vechĭ. Ar trebui decĭ să se introducă de o cam dată, iarăşĭ spre cercare, în un nu-

măr de comune, măcar cîte un războiŭ la 25 de familiĭ, procurat de stat, şi aceste războae să fie aşezate în o casă comună, închiriată şi încălzită prin cotizaţiĭ, de aceĭ ce ar voi să se folosască de acele războae, aşa ca fie-care ţărancă să vie, la rîndul eĭ, să ţese pînza saŭ stofele de care are nevoie. In o comună din jud. Bacăŭ este un ţăran ce se ocupă în special cu ţesăturile, şi care aŭ făcut avere din această îndeletnicire. După ce a cumpărat el singur un războiŭ perfecţionat şi a început să-ĭ meargă bine cu vînzarea ţesăturilor, a îndemnat şi pe alţĭ gospodarĭ să facă ca dînsul. El acuma culege pînzele şi stofele ţesute de consătencile sale, şi umblă din oraş în oraş, cu desfacerea productelor. Pînzele sunt foarte bune, tot aşa de frumos ţesute ca acele din fabrică, şi preţul lor este aşa de mic, că bate toate productele asemănătoare străine: pînza de bumbac cu 30 de banĭ metrul, cea de in cu 40, stofe uşoare şi foarte frumoase pentru bluze cu 60 de banĭ metrul. Imĭ maĭ spunea ţăranul, că el cercetează totdeauna modelurile noue şi schimbarea gustuluĭ pentru desemne (sunt propriile luĭ cuvinte), pentru a le pune apoĭ în lucru la războaele celor ce-ĭ procură marfa.

Pentru barbaţĭ, e lucrul maĭ greŭ, căcĭ eĭ trebue să înveţe meseria, pe care femeile o învaţă în casă, de la mama saŭ de la prietenele lor.

Ce meseriĭ ar putea învăţa şi practica ţăranul în timpul iernii? Sunt acele ce se predaŭ, pe icĭ pe colea, şi în şcoalele săteştĭ, ca lucru de mînă: împletiturĭ de pae, împletiturĭ de mladă de răchită, de rogojini, coşuleţe, la care s'ar putea adăogi rotăria, strugăria, facerea de mobile ţărăneştĭ, de frînghiĭ, şi de alte lucrurĭ casnice, după regiunĭ. Dar îndeletnicirea maĭ regulată a ţăranuluĭ în timpul ierneĭ, ar fi *învăţătura*. Nu pretindem să se înfiinţeze cursurĭ de adulţĭ la sate, întru cît ştim, la oraşe chiar, ce greŭ ele merg. De asemene nu cerem ca să înveţe ţăranul la bătrîneţe ştiinţa cetituluĭ şi a scrisuluĭ, pe care n'a învaţat'o la tinereţe. Dar iarna oameniĭ ar putea fi adunaţĭ rînd pe rînd în localul ţesătorieĭ, unde să li

se ţină, pe fie ce săptămînă cel puţin, două învăţăturĭ, una de învăţător saŭ învăţătoare, cealaltă de preot, notar, primar, proprietar, arendaş, în sfîrşit de orĭ ce om cu bună voinţă pentru îndrumarea uneĭ deşteptărĭ a minţeĭ ţărăneştĭ. Agricultoriĭ ambulanţĭ şi inspectoriĭ comunalĭ ar ţinea în fie-care Duminică, alternativ în altă comună, cîte o prelegere asupra uneĭ nevoĭ din viaţa ţăranuluĭ

Noĭ credem că această prelucrare sistematică a minţiĭ ţăranuluĭ nu ar putea să nu aĭbă efecte priincioase, asupra deşteptăriĭ luĭ din amorţala mintală în care trăeşte.

Cu timpul, dacă aceste deprinderĭ ar prinde rădăcină, s'ar putea clădi cîte un local public, în comună saŭ chiar în cotună, care să slujască ĭarna la îndeletnicirile industriale ale barbaţilor şi femeilor, şi la prelegerile pentru deşteptare; ĭar vara ar putea fi întrebuinţat la creşterea gîndacilor de matasă, ĭarăşĭ una din îndeletnicirile cele maĭ productive şi maĭ uşoare de îndeplinit de cătră femeile şi copiiĭ sătenilor.

Şcoala şi Biserica. — Partea morală a vieţeĭ ţărăneştĭ nu trebue îngrijită maĭ puţin decît cea materială, întru cît ceea ce împinge pe om spre maĭ bine, sunt îmboldirile sufleteştĭ.

Este cunoscut că ţăranul priveşte în deosebĭ şcoala şi nevoia de a-şĭ trimite copiiĭ la ea, ca o pacoste. Şi aşa trebue să fie, întru cît el nu vede folosul *nemijlocit* al învăţătureĭ, Pentru a-l împinge cătră dînsa şi a-l face să înveţe carte, cu tragere de inimă, şi maĭ ales a-l îmboldi să nu uĭte ceea ce a invăţat, ar trebui ca ştiinţa de carte să-ĭ deschidă perspectiva unuĭ folos *real şi imediat.* Noĭ credem că aceasta ar sta în reducerea slujbeĭ militare. Ar trebui făcut o deosebire între ţăranul ce ştie carte şi acel ce nu ştie. Cel întăĭ să fie ţinut în oştire numaĭ 2 anĭ ĭar celalalt întregul timp de 3 anĭ (pentru absolvenţiĭ şcoalelor regionale de agricultură, terminul să fie redus, cum am spus, la 1 an). Această reducere ar fi cea maĭ puternică nadă pentru încurajarea şcoalelor şi a învăţătureĭ serioaze de

carte. Tot recrutul ar fi îndatorat să treacă un examen, la întrarea luĭ în armată, care examen ar hotărî timpul cît el trebue să slujască. Este cea maĭ mare nedreptate, ca atuncĭ cînd la eleviĭ unor şcolĭ şi la studenţĭ li se reduce slujba la un an, de îndată ce dovedesc oare care cunoştinţĭ, pentru ţăranul care şi el a învăţat carte, cîtă se poate învăţa în sfera luĭ, ştiinţa dobîndită să nu-ĭ uşureze întru nimic poziţia, şi ca ştiutoriĭ şi neştiutoriĭ de carte să fie aruncaţĭ la olaltă în acelaş butoiŭ.

Noĭ maĭ credem încă cum că religia este foarte folositoare vieţiĭ ţărăneştĭ şi că nu trebue împins poporul către necredinţă, ci din protivă cătră respectarea şi practicarea credinţeĭ străbune. Este însă o tendinţă nenorocită că, şi la ţară, biserica să fie lăsată în părăsire, ceĭa ce noĭ privim ca una din cele maĭ marĭ primejdiĭ sociale. Pentru a se impopora ĭarăşĭ bisericile, ar trebui să întrebuinţăm disciplina militară faţă cu dorobanţiĭ şi rezerviştiĭ ce trăesc în comunele rurale. Comandantul regiuneĭ ar trebui să ordone, prin şeful garnizoaneĭ, ca fie-care soldat să fie faţă Duminica la slujba bisericească. Lucrul a fost aplicat de Maiorul Chiriţescu în maĭ multe comune din jud. Ilfov cu deplină izbîndă. Să nu se întimpine că nu se deşteaptă simţimîntul religios prin ordine milităreştĭ ; căcĭ părăsirea bisericeĭ nu provine doară din o desvoltare a minţeĭ, din o convingere a zădărniciei învăţăturilor eĭ, ci maĭ mult din un fel de relăsare a moravurilor, care pot fi încordate din noŭ pe orĭ ce cale, şi noĭ suntem sigurĭ că cercetarea bisericilor va reînvia ĭarăşĭ credinţa, în sufletele în care ea a început a aţipi.

In orĭ ce caz, şi aicĭ ar fi locul să se facă încercărĭ, şi dacă vor reuşi să se întindă asupra ţăreĭ întregĭ.

Estetica satuluĭ şi a ţăranuluĭ. — Românuluĭ şi maĭ ales Românceĭ îĭ plase curăţenia şi, cînd într'o mahala al unuĭ oraş saŭ în orăşele, se văd case curat văruite (spoite), cu chenare la fereştĭ, cu curtea curată, cu prispa lipită, cu perdele pe din lăuntru, cu siguranţă că trebue să fie o casă de Român, pe cînd acele ale

Evreilor sunt murdare și neîngrijite. De asemene este cunoscut gustul Româncii în îmbrăcăminte și în găteală. Aceste prețioase însușiri însă sunt adese ori părăsite, sub apăsarea mizeriei, și ar trebui odată cu îmbunătățirea economiei țărănești, să se facă un pas mai departe în respectul față cu frumosul. Ar trebui să se treacă de la chestia portului și a casei, la acea a satului. Sunt chiar mai multe dispoziții asupra modului zidirii caselor, la rînd, și nu în felul neregulat cum sunt astăzi presurate prin sate, pare c'ar fi căzut din poala lui Dumnezeu. Casele ar trebui apoi îngăduit să fie zidite, numai după nouele planuri tipice, mai mari sau mai mici, după nevoile omului, însă toate prevăzute cu uși mai înalte, prin care să se poată trece fără a se pleca, cu ferești mai mari și care să se poată deschide, cu toate deschizăturile puse în chip simetric, așa ca să nu loviască displăcut ochiul. Primarul ar trebui să stăruiască ca, odată cu zidirea casei, să se ridice și un grajdiu de vite pentru iarnă și alte heiuri trebuitoare: hambare, coșere, poiată, coteț, etc. și toate atît casa cît și heiurile să fie clădite cu o mică podoabă estetică, bună oară o floare de lemn la mijloc. Dinaintea casei, să nu lipsască un strat cu flori și cîți-va arbori pentru umbră: salcîmi, tei sau castani care s'ar lua gratuit de la pepinierele statului. Curtea să fie împrejmuită cu gard de nuele; dacă aceste sînt greu de procurat, cu spini și dacă și aceștia lipsesc, să se împrejmuiască cu șanț și val căptușit cu brazde cum am văzut prea frumoase în satul Buhăeni din jud. Iași. Acest din urmă fel de împrejmuire nu costă bani, ci numai, muncă, și el ar putea fi săpat foarte bine în zilele mai blînde de iarnă. Dacă multe case țărănești au o privilește absolut sălbatică și neîngrijită, aceasta provine mai ales din lipsa de împrejmuire, sau din una de tot stricată, cu poarta ruptă sau lipsind cu totul, care dă întipărirea unei pustieri nereîntocmite.

O altă sălbătăcire a satelor provine din buruenele și mai ales din spini și holera care acoper marginea tuturor drumurilor, și toate lărgirile de loc ce lasă în toate părțile neregularitatea acelor drumuri, și care ar

dispărea odată cu aliniarea caselor. Dar spiniĭ se întind maĭ departe, eĭ acoper și curtea gospodaruluĭ (?) întrînd, pînă aproape în casă și, lucru într'adevăr extraordinar, nu-ĭ vine nimăruĭ în gînd să eĭe o sapă în mînă și să-ĭ stîrpească. Aceste lanurĭ de spinĭ sunt rușinea satelor și a țăreĭ noastre, și îmĭ aduc aminte de încurcătura în care m'a pus întrebarea unuĭ străin, cu care călătoriam prin cîteva sate din jud. Iașĭ, cînd mă întrebă cu curiozitate: că la ce-s bunĭ spiniĭ în țara noastră, de sunt *cultivațĭ* de țăranĭ prin satele și pe lîngă casele lor? Și într'adevăr peste hotarul nostru spre apus, nu maĭ întîlneștĭ picĭor de spin în tot lungul călătorieĭ, afară decît în grădinele botanice cu etichete la gît, purtînd numele latinesc al planteĭ. O clacă provocată de învățător, preot și primar, făcută în mijlocul vereĭ înainte de a se coace sămînța holereĭ, ar stîrpi-o într'o zi din satele noastre, și această măsură trebue să se eĭe, căcĭ ar contribui mult la bunul renume al țăreĭ și la decorul eĭ din afară.

Impietruirea șoselelor comunale, cel puțin prin sate, unde pămîntul fiind maĭ mult frămîntat de picioare și noroiul se face maĭ adînc, ar trebui iarășĭ îngrijite numaĭ decît, și aceasta s'ar putea face prin clăcĭ de a căror nevoie ar trebui ca, aceĭ ce vor ținea conferențe și prelegerĭ prin sate, să caute a convinge pe locuitorĭ, maĭ ales în timpul ĭerneĭ, cînd nu e nimic de lucru. Cu cîteva cărăturĭ de prund pe unde este, de piatră sfărmată procurată de stat, județ saŭ comună, pe unde prundul lipsește, s'ar putea întocmi drumurile, lucru ce ar fi și spre folosul și spre podoaba satuluĭ. Dar nu ne putem opri de a arăta modul absolut nedrept cum sunt astăzĭ întocmite prestațiunele pentru șosele. Acel cu 2 boĭ poate să se elibereze de munca în natură, plătind 15 leĭ, acel cu 4 boĭ, 30 și acel cu 6 și maĭ mulțĭ boĭ (orĭ cîțĭ) 50 de leĭ, Așa că țaranul cu 6 boĭ și marele proprietar cu 600 de boĭ care sparg și strică șoselele cu numeroasele lor cărăturĭ, tot 50 de leĭ plătesc. Maĭ nostim este încă că vestitul arendaș evreŭ d-l Marcu Fischer care ține în arendă peste 100 de moșiĭ, plătește pentru toate mo-

șiile, pentru toți boiĭ, pentru întrebuințarea șoselelor din toate județele Moldoveĭ și din cîteva ale Munteniei, în total *numaĭ* odată suma de 50 de leĭ. Și avem pretenția de a ne numi țară democratică și de a ne mîndri cu principiul egalitățeĭ! Apoĭ egalitatea cea maĭ dreaptă constă tocmaĭ în proporționalitate.

Dar nu numaĭ atîta, aceste drumurĭ ar trebui plîntate pe margine cu arborĭ, cea de pe urmă și maĭ de samă găteală a cîmpuluĭ. In străinatate, maĭ nu este drum care să nu fie umbrit de arborĭ. La noĭ în țară, rar unde se întîlnește asemene minune, și acolo sunt adese numaĭ rămășițĭ din vechime. Străbuniĭ noștri practicaŭ acest frumos obiceiŭ, de a sămăna umbra pe capul drumeților. Noĭ, în sălbătăcirea de cîștig a aprigeĭ noastre viețĭ, am uĭtat totul, și frumuseță și îndămînare, și ne închinăm numaĭ lacomuluĭ zeŭ al banuluĭ. Este timpul să ne reîntoarcem la obiceĭurile cele bune ale vremilor apuse, și să plantăm ĭarășĭ drumurile cu arborĭ dătătorĭ de umbră.

Pentru aceasta însă ar trebui înainte de toate, să sădim în sufletul oamenilor respectul arboreluĭ care a dispărut aproape cu totul din el. Țăranul nostru privește arborele ca un dușman al lanurilor și-l stîrpește fără milă; căcĭ după credința luĭ, orĭ ce arbor dăunează creștereĭ plîntelor de lîngă el. In nevoia însă cea mare a țăranuluĭ pentru lemn, provenită din stîrpirea pădurilor, el nu maĭ vede în arbore, nicĭ umbră, nicĭ frumuseță, ci numaĭ lemn, și de aceĭa îl tae de unde poate. De cîte orĭ n'am văzut țăranĭ tăind tinere vlastare plîntate pe marginea șoselelor județene, pentru a'șĭ face o coadă de biciŭ, saŭ o nuia de mînat boiĭ; ba uniĭ din eĭ tăiaŭ cu coasa mlădițele plîntate, așa numaĭ de joacă, sămănînd cu Rușiĭ care cînd venise în 1878 în Iașĭ, și treceaŭ pe frumoasa alee a Copouluĭ, plantată chiar atuncĭ cu tinerĭ teĭ, îĭ tăĭa cu sabia, strigînd *Turețchi*, voind adecă să arate cum vor tăia capetele Turcilor, o laudă care știm cum era să li se înfunde la Plevna, dacă nu le venia în ajutor armata romînă.

Pentru a se putea deștepta din noŭ în sufletul

Românuluĭ dragostea pentru copac, ar trebui mănţinută şi urmată dispoziţia luată odată de d. *Haret*, dar care, ca toate lucrurile bune la noĭ, a căzut în desobicĭnuinţă, ca fie-care copil din sat să plînteze cîte un copac pe care să'l îngrijască, şi aceĭ ce'l vor îngriji maĭ bine să capete la sfîrşitul anuluĭ ca mulţămită cartea de care va avea nevoie în anul următor. Copilul ce va fi crescut arborele săŭ, pănă a-ĭ da putere, să capete o medalie (de tot simplă) dar care să arate celorlalţĭ preţul ce trebue pus pe cultivarea arboreluĭ.

In legătură cu această îngrijire, credem că ar trebui mers maĭ departe şi luate măsurĭ pentru plantarea vecinătăţeĭ satuluĭ, maĭ ales a locurilor celor netrebnice pentru alte culturĭ, cum sînt rîpile şi ponoarele care ar putea fi plantate cu salcîmĭ; locurile mlăştinoase şi umede, cu răchită. Imprejmuirile caselor s'ar maĭ putea face din gard viŭ, de cătină — şi cîte alte îmbunătăţirĭ s'ar putea întocmi în viaţa săteanuluĭ, din cultivarea plantelor lemnoase care ar întroduce în gospodăria luĭ şi mulţămirea nevoieĭ şi acea a frumosuluĭ.

Administraţia.—Venim acuma la o întrebare foarte însemnată privitoare la sistemul de reforme ce trebue întroduse în viaţa ţăranuluĭ, dacă este s'o îmbunătăţim, dacă este să-l ridicăm şi pe el în rîndul oamenilor.

Noĭ cerem ca în cele maĭ multe din măsurile ce propunem, să intervină statul şi organele acestuia: învăţătoriĭ, preoţiĭ, primariĭ, notariĭ, inspectoriĭ comunalĭ, şi maĭ sus încă inspectoriĭ domeniilor, prefecţiĭ şi miniştriĭ. Cerem deci în fond, ca nişte oamenĭ maĭ culţĭ şi înzestraţĭ cu o parte din autoritatea şi puterea statuluĭ, să caute a rîdica nivelul economic intelectual, moral şi estetic al maselor ţărăneştĭ.

Iutrebarea se reduce dară la *oamenĭ* care să chibzuiască măsurile cele maĭ bune, pentru îndrumarea acestor îmbunătăţirĭ, şi maĭ ales la *oamenĭ* care să le aplice şi să le facă să treacă, din domeniul ideeĭ, în acel al fapteĭ reale.

Găsi v'om astfel de oamenĭ în ţara noastră în sta-

rea de cultură în care se află, şi de unde să-ĭ recrutăm? Iată întrebarea cea maĭ grea la care trebue se găsim o deslegare, fără de care întregul plan va fi zădărnicit; ţăranul nu va scăpa din mizeria în care zace; revoluţia va bate din noŭ la porţile noastre şi, din zvîrcolire în zvîrcolire, ne vom prăbuşi cu toţiĭ în prăpastie.

Oamenĭ care să găsască normele trebuitoare pentru rîdicarea vieţeĭ ţărăneştĭ, se află la noĭ în ţară. Parlamentul şi dregătoriĭ specialĭ din ministere ne vor da elemente intelectuale destoĭnice în această privire, şi apoĭ, dacă sunt măsurĭ ce se vor dovedi ca nepotrivite saŭ greŭ de aplicat, ele se vor schimba, Primejdia şi răul nu stă aice, ci în *punerea în lucrare a măsurilor* şi în introducerea ideilor, în viaţa de toate zilele. Şi greutatea vine maĭ întăĭ din nepricepere, apoĭ din nepăsare, din ră voinţă şi din faptul, că orĭ ce reformă spre bine loveşte în apucăturĭ rele, din care mulţĭ trag foloase, şi decĭ se întîlneşte cu stavila interesuluĭ individual, care se preschimbă în toate chipurile, numaĭ să nu fie înfrînt saŭ răsturnat.

Cîte dispoziţiĭ minunate nu sînt cuprinse chiar în legile şi regulamentele în fiinţă astăzĭ, dar cîte din ele se aplică? Aşa bună oară acea care prevede ca ţăranul sa aibă două zile libere pe săptămînă, pentru îngrijirea gospodărieĭ luĭ, a ramas literă moartă; tot aşa acea amintită maĭ sus despre îndatorirea copiilor de a planta şi întreţine cîte un copac; tot aşa de puţin respectată este oprirea comerţuluĭ ambulant prin sate, oprirea crîşmelor de a se deschide înainte de eşirea din biserică, şi cîte altele. Aicĭ e greul cel mare, căcĭ ce lipseşte în ţara noastră, nu sînt legĭ, de care slava domnuluĭ, avem prea multe, ci aplicarea şi respectarea lor, precum şi luarea măsurilor amărunte pentru a face ca acele legĭ se aducă toate foloasele ce conţin în normele lor. *Ne lipseşte administraţia*, fiind că ne *lipsesc oameniĭ*.

Oameniĭ însă trebuitorĭ unor îndeletnicirĭ se formează, se cresc, şi se învaţă ce trebue să facă. Era o vreme cînd ţara noastră nu avea nicĭ învăţătorĭ

nicĭ doctorĭ. nicĭ farmaciştĭ, nicĭ telegrafiştĭ, nicĭ dregătorĭ de drumul de fier şi acuma are de toţĭ aceştia. Pentru ce? Pentru că eĭ aŭ fost formaţĭ, crescuţĭ şi învăţaţĭ. Avem o şcoală de agricultură. Ce se face cu absolvenţiĭ eĭ? Cel mult dacă pot găsi cîte un loc pe la fermele statuluĭ. Şi ce bune elemente administrative ar putea da eĭ, dacă şcoala s'ar reforma, s'ar întinde şi, *prin perspectiva unor cariere, ar atrage elementele maĭ bune?* Dar cine se ocupă de şcoala noastră de agricultură? Nicĭ nu se aude vorbindu-se de ea. Apoĭ nu s'ar putea adăogi la această şcoală ci studiĭ speciale pentru îndeplinirea greleĭ dregătoriĭ de *notar*, pe sama cuĭ să se lase apoĭ toate *interesele reale ale comuneĭ*, rămănînd primarul să se ocupe cu cele politice, dacă se crede neapărat să rămînă comuna un element politic în viaţa statuluĭ nostru.

Din şcoala de agricultură, mărită şi reorganizată. ar trebui să se maĭ recruteze şi *agricultoriĭ ambulanţĭ* şi *inspectoriĭ comunalĭ;* încît ea ar trebui să fie înzestrată cu treĭ secţiunĭ care bine înţeles să aibă cursurĭ comune şi cursurĭ speciale fie-căreĭ secţiunĭ: acea a *notarilor*, acea a *agricultorilor ambulanţĭ* şi acea a *inspectorilor comunalĭ*. Bine înţeles că nu trebue încarcat programul cu cunoştinţĭ de prisos, precum prea multă matematică, chimie, saŭ geografie, ci maĭ mult cu de acele trebuitoare şi practice, precum în primul loc agricultura, apoĭ norme juridice elementare, acele neapărate vieţiĭ ţăranuluĭ, igiena, creşterea vitelor, cultura pomilor şi arta de a administra.

Ceea ce ne-aŭ minunat totdeauna, este că nu s'aŭ gîndit încă nimene până acuma că, în o ţară agricolă, şi cu o agricultură ţărănească aşa de înapoiată cum este la noĭ, să se pună în fruntea comunelor saŭ deasupra lor, oamenĭ care să se priceapă ceva în o agricultură maĭ înaltă, iar nu să se considere posturile de primarĭ, de notarĭ şi de inspectorĭ comunalĭ, ca nişte locurĭ de pripas pentru vitele scăpate din girezile politice. Pentru a nu se înlătura deodată pe toţĭ notariĭ şi inspectoriĭ comunalĭ în fiinţă, li s'ar putea da un termen de doĭ anĭ, spre a trece examenul de capacitate pentru funcţia ce ocupă.

S'înțălege însă că pentru a se privighea și a se dirigui toate măsurile trebuitoare spre rădicarea păturei țărăneștí, secția agriculturei din ministerul domeniilor va trebui reorganizată și complectată. Va trebui să se institue maí mulțí inspectorí generalí domenialí, în felul acelor noí creațí pentru privigherea tocmelelor agricole.

Incheere.—Pentru a pune în lucrare toate reformele de care am vorbit în acest studiŭ, și care bine înțeles se vor face treptat, începînd de la cele maí trebuitoare, se înțelege că este de nevoie să se cheltuiască ceva, și acest ceva poate chiar să fie îndestul de însemnător. Dar noí nu vedem adecă, pentru ce nu s'ar cheltui odată și o sumă, menită anume spre a subveni intereselor țărănimeí. Maí la urmă nu am face decît a urma o politică înțeleaptă, îngrijindu-ne maí cu deadinsul de clasa de temelie a țăreí, pe munca brută a căreia se razimă în definitiv buna stare a noastră a tuturora, pe puterea căreia se sprijină apărarea în afară și ordinea în lăuntru, cum am văzut chiar acuma, în timpul răscoalelor, în care tot țăranií de ordine (armata) ne-aŭ aparat în contra țăranilor răzvrătițí, ne stînd la gînd dacă trebue saŭ nu să dee focurí în aí lor, numaí spre a asculta de disciplina cu care aŭ fost deprinșí.

Trebue să înscriem în budget maí multe sume pentru întimpinarea nevoilor țărăneștí, și cu bună inimă, nu cu părere de răŭ, căcí ceea ce le dăm lor, ne dăm nouă.

Trebue să punem odată capăt sistemuluí de jaf și de despoiere pus în lucrare de toțí: proprietarí, arendașí, crîșmarí, notarí, primarí și deasupra tuturor a mareluí exploatator și despoietor al țăranuluí romîn, statul însușí. Trebue să facem să înceteze odată în *realitate*, și nu numaí în aparență, vechiul sistem de stăpînî și de robí, în care este încă împărțită societatea noastră, cu toată constituția eí cea liberală; liberală însă numaí *pentru noi clasa conducătoare*; cu

toată asigurarea unei dreptăți mai bune, însă *tot pentru noi clasa conducătoare*; cu toată civilizația cea strălucită, de care ne bucurăm *tot noi clasa conducătoare.* Trebue să ne gîndim odată că și țăranii sunt oameni, și oameni pe spetele cărora apasă întregul glob uriaș al nevoilor noastre, și că fără de ei nu putem trăi nici o clipă, și că mai la urmă nu lucrăm numai în chip altruist, cînd ne îngrijim de dînșii, ci urmăm numai aplicarea unui egoismu luminat: îngrijirea însuși a vieței noastre.

Este apoi o mare rușine pentru un stat ce se pretinde civilizat ca să fie astfel întocmit, în cît să dee naștere, în zilele noastre, la turburări sîngeroase pentru nevoile zilnicului traiŭ, cînd treaba guvernanților ar trebui să fie în primul loc îngrijirea, ca toată lumea să aibă cele neapărate vieței. Dacă nu ne vom îngriji noi de țărani, cum nu ne-am îngrijit atîta timp, atunci se vor îngriji ei, și turburările prin care am trecut ne-aŭ aratat unde putem să ajungem.

Poporul, țăranul s'a deșteptat, nu atît prin lucrarea ideilor, cît mult mai primejdios, sub imboldul suferinței. *Raza unei voinți* s'a deșteptat în el, și ea nu va mai putea fi înăbușită, căci s'a coborît în adîncul întunecat al conștiinței lui și a luminat-o spre o viață mai vrednică de om. Nu vom voi să facem nimic nici acum, uitînd, odată cu durerile prin care am trecut, și primejdia în care ne-am cumpenit, atunci se va petrece o a doua și o a treia prăbușire, din care nu știŭ zeŭ dacă vom mai putea *ieși teferi.*

Bunul nume al țării noastre, care și așa a pătimit destul, va fi atins și *fala, mîndria stemei noastre se va atinge.* Pentru a scăpa de o astfel de perspectivă, nu este altă ceva de făcut, decît de *ajutat puterei* ce a răsărit, cam pe neașteptate pentru noi, în mintea poporului de jos, și pe care puterea evoluției a lăsat'o se cadă, din *cutele* poalelor ei, în viața noastră cea tihnită și liniștită de despoietori neconștiuți, spre marea noastră spaimă și nedumerire.

Să se maĭ bage de samă că mişcarea din ţara noastră nu este ceva stingher în lume. Ea nu este decît un răsunet al uneĭ mişcărĭ obşteştĭ care a cuprins toată omenirea civilizată. Este un puternic şivoiŭ al evoluţieĭ universale, este un noŭ pas mare pe care omenirea îl face spre *realizarea ideieĭ bineluĭ*, acela prin care se va dărîma cel de pe urmă părete ce desparte neamul omenesc în două tabere deosebite; exploatatoriĭ şi exploataţiĭ, muncitoriĭ şi ceĭ care huzuresc, stăpîniĭ şi robiĭ. Cine nu vede în cotro merg vremile este un orb, şi în contra puhoiuluĭ timpuluĭ nu e cu putinţă să rîdicĭ zăgazurĭ.

Dar nu putem înăbuşi o gândire amară şi întristătoare.—Oare se va face pentru ţăranĭ şi, dacă chiar se va face ceva, fi-va aceĭa ce ar trebui să fie?

A. D. XENOPOL.

Inceputul Teatruluĭ în Moldova

(Urmare).

Asupra mersuluĭ şi a feluluĭ de conducere a trupeĭ moldoveneştĭ, în iarna 1843—1844, găsim indicaţiunĭ preţioase într'o scriere contimpurană a actoruluĭ C. Caragĭali, sub titlul : *O repetiţie Moldovenească* saŭ *Noĭ şi ĭar noĭ*, farsă într'un act, compusă la 17 Martie 1844 „pentru plăcerea şi petrecerea a vr'o cîţĭ-va prietenĭ", scriere care s'a tipărit într'o broşură de 44 paginĭ în Iaşĭ în *Kantora foĭeĭ săteştĭ*, la 1845.

Această farsă are o prefaţă scrisă de însuşĭ Mihail Cogălniceanu, în care marele patriot moldovan vorbeşte cu entusiasm de actoriĭ din timpul acela, scoţînd la iveală meritul scrieriĭ, ca una ce avea a servi în viitor la istoria începutuluĭ teatruluĭ românesc.

Faţă de importanţa celor scrise de M. Cogălniceanu, reproducem aicĭ acea prefaţă în întregimea eĭ. Iată-o :

„D. Costachi Caragĭali, acel tînăr actor romîn pre carele l'am văzut, pe născînda noastră scenă jucînd cu atîta talent Cuconul Iorgu de la Sadagura, înainte de a se întoarce în ţara Romîneaăcă, ca un adio al seŭ ne-au lăsat această piesă compusă de D-luĭ : O repetiţie Romînească. Cuprinsul eĭ răspunde cu totul la titlul ce poartă ; această nemerire este îndestulă laudă pentru iscusinţa D-sale autoruluĭ. In adevăr cetind cineva această cărticică, cu neputinţă iĭ va fi de a nu cunoaşte natura, jocul, manierele, metehnele fieşte căruĭ actor, jucînd o rolă pe scenă, şi prin urmare atîrnînd de critica publiculuĭ. Pe lîngă acest merit, *repetiţia* D-sale Caragĭali ne poate sluji pentru triĭ consideraţiĭ destul de însămnate. Intăĭ ea ne arată cu culoare atît de vie cît şi adevarată starea teatruluĭ naţional sub direcţiĭ străine. Al doile ea ne dovedeşte că nu vom pute avea actorĭ Romînĭ pănă cînd nu vom avea un conservatoriŭ naţional, o dorinţă pe care o vedem rostită şi de către fraţiĭ noştri de dincolo de Milcov ; şi al treile această piesă poate sluji de un document foarte important pentru viitoriĭ cercetătorĭ a începutuluĭ teatruluĭ naţional. Un autor a căruia scriere împlineşte atîte condiţiĭ poate să fie mîndru

de opera sa; şi în această privire noĭ dăm toată dreptatea D-sale Caragĭali de a se făli de scrierea sa, şi prin urmare a nădăjdui pe recunoştinţa tutulor iubitorilor literaturiĭ şi a sceneĭ naţionale".

Din scrierea luĭ Caragĭali sus aratată, putem afla maĭ întăĭ, că francezul *Macé*, care era cunoscut în public numaĭ ca Regisor al teatruluĭ moldovenesc însărcinat al Directoareĭ Frisch, era în realitate însuşĭ el antreprenor al reprezentaţiilor moldoveneştĭ, de aceia capatase un feliŭ de concesiune în această privinţă dela D-na Frisch, în schimbul uneĭ plăţĭ de 30 galbenĭ pe fiecare sară de representaţie; aşa numita Directoară nu se maĭ ocupa de loc de trupa moldovenească, ci avea numaĭ respunderea către ocîrmuire de a nu se juca în limba moldovenească *niscaĭva piese atingătoare* [1]).

Maĭ vedem apoĭ că, întru cît Macé nu cunoştea bine limba ţăreĭ şi nicĭ nu se prea interesa de reuşita morală a trupeĭ, ci maĭ mult de afacerile eĭ băneştĭ, era o adevarată babilonie între actorĭ, cari nu ascultaŭ de nimene, veneaŭ la repetiţie cînd aveaŭ gust, puneaŭ pe alte persoane particulare să le joace rolurile cînd nu aveaŭ eĭ pofta să joace, nu studiaŭ piesele decît pe apucate şi fără nicĭ o ordine, se puneaŭ piesele în scenă în chip ridicul, fără costume şi decorurĭ potrivite, etc.

Tot din această scriere a luĭ Caragĭali, se vede numele tuturor actorilor şi actriţelor ce aŭ jucat în stagiunea citată, şi cari sînt următoriĭ: C. C. Caragĭali, regisor, Gh. Greceanu, Teodori, Sterian, Bonciu, Nicolau, amator, Idieriu, I. Boian, sufler, Mace, director, Mad. Mace, Mad. Marghioliţa, M-la Homiceanu şi figuranţiĭ Handoca şi Cuza.

Pe lîngă toate aceste rele aratate de Caragĭali, mersul răŭ al Direcţieĭ teatruluĭ se pare că se datorea maĭ ales şi faptuluĭ că piesele ce se dădeaŭ pe scena ieşană, în limba ţăriĭ, eraŭ răŭ alese, şi încă maĭ răŭ traduse, actoriĭ vorbeaŭ cuvinte şi fraze nepotrivite, şi neînţelese pentru cea maĭ mare parte din public, amestecate cu franţuzisme ridicule, şi asta atrăgea, bine înţeles, puţinul interes şi desgustul publiculuĭ cult, de a veni la representaţiile romîneştĭ.

Asupra acesteĭ chestiunĭ găsim că însuşĭ autorul contemporan, marele poet Alexandri, face o descriere foarte muşcătoare în prefaţa operelor sale teatrale, asupra teatruluĭ romînesc din acel timp [2]), descriere pe care socotim nimerit a o reproduce aicĭ:

„Limba întrebuinţată pănă acuma de traducătoriĭ dramelor franceze şi germane este o macaronadă ridicolă şi indigestă care displace auzuluĭ şi nimiceşte interesul pieselor, fie cît de bine jucate. Toate personagele vorbesc acelaşĭ jargon bursuflat: mar-

1) *O repetiţie Moldovenească*, pag. 25.

2) *Opere complecte. Teatru.* Bucureştĭ ediţia Socec. 1903. Prefaţă, pag. IX.

chizul ca ciobotarul, princesa ca spălătoriţa, cardinalul ca vizitiul, împăratul ca bucătarul, etc. şi graţie ignoranţeĭ traducătorilor toţĭ rostesc fraze tîlcuite cuvînt de cuvînt, pe acele din limbĭ străine; astfel auzĭ pe o tînără cochetă pariziană zicînd că a primit *un puĭ de găină* (elle a reçu un poulet), saŭ pe un student esclamînd: (Ce chesca !...) *ceea ce'mĭ cînţĭ nu-ĭ decît o raţă,* (quelle blague !.... ce que tu me chantes là n'est qu'un canard).

„Publicul rămîne cu gura cascată din naintea unor asemenea enormităţĭ şi pare a'şĭ pregăti buzele pentru şuerare! însă el se arată indulgent, prea indulgent, croitoriĭ de fraze absurde se simt astfel, încurajaţĭ a persista în secăturĭ literare.

„Giocul actorilor este în gradul cel maĭ înapoiat, în cît orice piesă, bună saŭ rea, spirituală saŭ proastă, are aceiaşĭ soartă: ea'ĭ măcelărită fără milă!... Comediile cele maĭ fine sînt schimbate în bufonăriĭ ordinare, şi dramele în bufonăriĭ lugubre; într'un cuvînt teatrul nostru nu e decît o păpuşerie pretenţioasă. Şi în adevăr nicĭ nu poate să fie altfel, cînd amatoriĭ ce se urcă pe scenă, sînt lipsiţĭ de orĭce cunoştinţă despre arta dramatică, de orĭce educaţie pregătitoare pentru cariera de artist. Cum să intre în rolul de rege, de ducă, saŭ de simplu gentilom, un biet scriitor de la Eforie, care n'a cetit nicĭ o istorie, nu a luat lecţiĭ de declamare (neesistînd în Iaşĭ conservatoriŭ), şi nu'şĭ bate capul să studieze caracterul personagelor ce este însărcinat să reprezinte? Cum să însuşească nobleţa ereditară, şi manierele distinse de ducesă, o biată copilă din mahala, care n'a văzut nicĭ odată un salon aristocrat? Lipsa de modelurĭ îĭ obligă a crea rolurile după o închipuire tot deauna greşită, şi cît pentru declamarea acelor rolurĭ, eĭ se mulţumesc a le recita cu o repegiune monotonă, fără întonărĭ variate, fără natural maĭ cu samă.—Uniĭ însă care se cred artiştĭ cad în exces contrar sbuciumîndu-se ca nebuniĭ, mişcînd braţele ca telegrafurĭ aeriane, întorcînd ochiĭ furişĭ ca motanĭ înamoraţĭ şi răcnind cu aşa furie, că publicul se întreabă: Ce i-a apucat?

„Cînd intră pe scenă, şi se găsesc în faţa publiculuĭ, sărmaniĭ staŭ buimăciţĭ de uimire, uită rolurile, băigăesc în loc să dea replică, ţin braţele moarte, picioarele ţapene şi, văzîndu-ĭ crede cineva că asistă la un spectacol de automaţĭ, ar căror maşinăriĭ ar fi ruginite. Tineriĭ amorezĭ declarează simţirile lor pe acelaşĭ ton, ca şi cînd ar cere un pahar de apă şi toţĭ în genere se abat din calea adevăruluĭ. Singurile rolurĭ necaricaturizate de dînşiĭ sînt acele de oamenĭ de rînd: lacheĭ, argaţĭ, precupeţĭ, boeranaşĭ, proştĭ de la ţară, giupînese, mahalagiţe etc. iar frazele ce le pronunţă cu mult natural sînt de pildă: *Vaĭ mîncate-ar moliile cheraple̦şule!.... să te văd cînd mi-oĭ vedea ceafa....* fraze din înalta literatură din Tataraş.

„Costumele ca şi decorurile presintă ades anacronismurĭ neertate. Scene de codru se petrec în pieţe de oraş, scene de salon în grădinĭ, etc. şi în ele se agită automaticeşte marchiziĭ în cos-

tum de paiaţĭ, dame din secolul al XVI-le îmbrăcate după moda de astăzĭ, care se sărută în gură şi adesea orĭ vorbesc cu dosul întors la public, saŭ fug în culise dacă şi-aŭ uitat rolul.

Publicul asistă cu nepăsare la toate aceste netoţiĭ, căcĭ nu are idee de condiţiile unuĭ bun teatru, şi ce e trist! el pare maĭ mult dispus a gusta farse grosolane şi drame *apelpisite* decît piese de înaltă comedie. Pentru el un individ ce se strîmbă ca o momiţă saŭ strănută lung, des şi tare, e un actor de talent, de şi nu-l numeşte *actor* ci *caraghioz*, asemenea el dă diploma de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustiĭ*, aceluĭ ce sub pretext de a fi dramatic îşĭ sburleşte părul vîlvoĭ, scîrşneşte din dinţĭ, geme, ţipă, rage, se bate de pereţĭ, se trînteşte la pămînt, şi se sbuciumă ca un epileptic".

XXX.

In anul teatral următor, 1844—45, Directoara Frisch urma cu Direcţia sa şi se ocupa cu angajarea artiştilor pentru stagiunea de iarnă, precum şi cu împodobirea teatruluĭ şi a decorurilor sceneĭ, iar maĭ cu samă cu formarea repertoruluĭ atît a teatruluĭ franţuzesc cît şi a celuĭ moldovenesc, căutînd să înlăture pe cît se va putea lipsurile şi rălele ce le-am aratat că aŭ fost semnalate şi de Alexandri. In această privinţă vedem că ea publică în *Albina românească*, din 2 Iulie 1844, No. 52, un *Avis*, prin care se zice, că:

„Direcţia teatrală, avînd dorinţa a da *Teatruluĭ Naţional* disvălirea trebuincioasă, spre întemeerea sa, cu cinste înştiinţază pe respectabilul public, că ea dă orĭ căruia autor de piese romîneştĭ ce ar cuprinde fapte de istoria Patrieĭ, o premie de 10 $^0/_0$ din venitul fie-căreia reprezentaţie a ziseĭ piese.

Să înţelege că aceste scrierĭ dramatice, pentru a fi reprezentate, vor trebui să aibă încuviinţarea Comitetuluĭ Teatral".

Se vede că silinţele D-neĭ Frisch aŭ avut o oarecare bună reuşită, căcĭ cîte-va zile după această publicaţie, ea face să se împartă în public, pe foĭ răzleţe un alt *Avis*, *anume pentru Teatrul Naţional din Iaşĭ*, prin care arată înbunătăţirile ce a adus teatruluĭ, şi complectarea uneĭ trupe de *tinerĭ moldovenĭ*, carĭ vor urma să dee un număr *de 28 representaţiĭ*, înşirîndu-se numele actorilor din care e compusă trupa, repertorul pieselor moldoveneşti, precum şi preţul abonamentuluĭ pentru acele 28 reprezentaţiĭ.

Reproducem întocmaĭ avizul despre care este vorba:

AVIS
Pentru teatrul naţional din Iaşĭ.

Potrivit cu dorinţele publiculuĭ, Direcţia Teatruluĭ Naţional din Iaşĭ luînd cele maĭ putincioase măsurĭ, s'aŭ îngrijit pentru

earna viitoare maĭ mult decît totdeauna, spre a respunde maĭ nimerit mulţemirilor sale; drept care, Direcţia, pe de-oparte, mobilând sala şi decorînd scena din noŭ cu perdele, aŭ informat şi o garderobă cu costume bogate de toate timpurile şi caracterile; iar pe de alta complectînd o trupă d'un număr cuviincios de tinerĭ Moldovenĭ, carĭ aŭ socotit a avea cele maĭ bune dispoziţiĭ pentru artă, să îndeletniceşte cu ea spre a produce pe scena românească, Comediĭ, Vodevile, Drame şi Melodrame. Ea aŭ ales repertor din cele maĭ frumoase piese de soiurile acestea din repertorele Franceze şi Germane, aŭ angajat tinerĭ înadins spre a le traduce şi tot odată îngrijîndu-se a avea şi piese originale au făcut prime pentru autoriĭ romînĭ. Direcţia dar s'a pregătit pentru un abonament de 28 representaţiĭ, necruţînd nicĭ jertfe, nicĭ ostenele, spre a da regulat cîte o reprezentaţie pe septămînă, şi spre a avea toate un rezultat mulţămitor, şi obşteşte dorit.

După toate aceste, direcţia propuind îngrijirele şi meriturile sale publiculuĭ, cu mulţemire aşteaptă buna vroinţă şi îmbrăţoşare, care pe lîngă aceea, că vor fi dovada sentimentelor celor maĭ nobile, dar tot odată vor fi şi încurajarea Direcţieĭ şi a artiştilor începătorĭ, spre a se sirgui şi a desevîrşi o artă, care pretutindene aŭ fost izvorul, saŭ cel puţin, semnul civilizaţieĭ.

TABLOUL TRUPEI MOLDOVENILOR

D. Greceanu
„ Teodoru
„ Luchian
„ Poni
„ Panaitaki
„ Averescu
„ Sterian
„ Dimitriu
„ Filostrat
„ Costăchescu

D. Cuza
„ Handoca
„ Bosie
„ Bonciu

Mad. Teodorini
„ Macé
„ Lang

D-ella Cotinescu
„ Homiceanu

REPERTORUL PIESELOR

Zece anĭ din viaţa uneĭ femeĭ
Risipitorul
Doĭ Serjănţĭ
Treĭ zecĭ de anĭ saŭ viaţa unuĭ jucător
Mirele de Mexico
Doĭ galerienĭ
Micaela
Gabrina saŭ odaia leagănuluĭ
Viaţa păstorească
Manfred cel blestemat
Iorgu de la Sadagura
Fiul luĭ Banĭ-gata

Insurăţelul
Contractul de moştenire
Hinco sluga unuĭ calăŭ
Rezeşul la Iaşĭ
Intermeţo
Puritaniĭ de Londra
Biron la Veneţia
Cruciaţiĭ
Grota Sanhio
Saul
Pajîră şi Piţmaistru
Meşteşugul de a plăti datoriile
Un domn şi o doamnă

Pe lîngă aceste, alte piese naţionale ce D. autorĭ vor bine vroi a le trimete.

Preţul abonamentuluĭ pentru 28 reprezentaţiĭ

Loja rang. I	28 galbenĭ	Loja rang. II .	16 galbenĭ
Benuar . .	20 „	Foteil	6 „

Bileturile se pot afla la Dl. Luzzatu, în casa Teatruluĭ [1]).

Găsind în Dosarul Postelnicieĭ No. 976 pag. 228, ce se află în Arhiva statuluĭ din Iaşĭ, un contract teatral cu data din 16 Iulie 1844, scris în romîneşte şi nemţeşte, închiet *între Direcţia teatruluĭ din Iaşĭ şi D-ra E. Cotinescu,* prin care se vede condiţiile angajamentuluĭ faţă de directoara Frisch şi de supra directorul orînduit de guvern, găsim nimerit a'l reproduce aicĭ. In el se vede că salarul ce se dădea unuĭ actor pe atuncĭ, era obicĭnuit de 6 galbenĭ pe lună; tot cam în sensul acesta aŭ fost făcute şi contractele închiete cu *N. Luchian, Poni,* şi ceilalţĭ, prevăzuţĭ în avisul pe care l'am reprodus, cu deosebire însă, că salarul lor era de 4 galbenĭ pe lună la început, care apoĭ s'a rîdicat pănă la 8 galbenĭ [2]).

Iată contractul despre care vorbim:

CONTRACT

Intre direcţia teatruluĭ din Iaşĭ Madama Maria Friş şi actoara moldovană D-lle Elena Cotinescu s'aŭ închiet de astăzĭ înainte acest contract, subt următoarele condiţiĭ:

1) D-ella Elena Cotinescu se angajează pentru tot felul de role ce i va da Direcţia, şi se îndatoreşte a le învaţa în timpul hotărît de Direcţie, precum şi a le juca cu mulţămirea publiculuĭ şi a Direcţieĭ.

2) D-ella E. Cotinescu se îndatoreşte de a merge şi a fi faţă la toate prubele şi reprezentaţiile, şi a face tot ce'ĭ va sta prin putinţă spre a izbuti.

3) D-ella E. Cotinescu se va supune legilor teatrale şi orînduirilor Direcţieĭ şi a împuterniciţilor eĭ. La întîmplare de niscava diferenţă din partea sa, D-eĭ este respunzetoare supradirectoruluĭ orînduit de guvern, şi se îndatoreşte de asemene de a împlini toate condiţiile aceste fără împotrivire, pănă la desfiinţarea contractuluĭ.

4) Pentru urmarea întocmaĭ a condiţîilor cuprinse în acest pact, D-ella Elena Cotinescu va primi pe fie-care lună o leafă de 6 galbenĭ. adecă şese galbenĭ, ce i se vor numera la închierea fie-căreĭ lunĭ.

---

1) Acest *Avis* se află la biblioteca Academieĭ romîne. Pachet *Teatru,* Foĭ răzleţe.

2) După cum m'a încredinţat despre aceasta răposatul actor Neculaĭ Luchian. Vezĭ şi: C. Cnragiali: O repetiţie Moldovenească. Iaşĭ, 1840 pag. 27.

5) D-ella Elena Cotinescu se îndatorește de a îngriji însășĭ despre costumele și garderoba ce'ĭ va trebui.

6) Acest contract are tărie pe 7 lunĭ, și anume de la 1 Octomvrie 1844, și până la încheerea luneĭ Aprilie 1845. Insă D-ella Elena Cotinescu se îndatorește de a învața și toate rolele acele ce i se vor da în cursul luneĭ Septemvrie, precum și a fi față la toate prubele ce se vor face în această lună.

7) Arderea teatruluĭ, un doliŭ național, precum și orĭ care altă întîmplare ce ar nevoi pe Direcție de a conteni cu representațiile, va desfiinţa acest contract în toate punturile sale.

Iașĭ 16 Iulie 1844.

Și eŭ ca un maĭ mare frate și epitrop asupra numiteĭ, îĭ slobod voe a fi angajată la teatru, atît după condițiile maĭ sus scrise, cît și după acele verbale sevîrșite cu Direcția. Pentru a cărora urmare adiverez prin însușĭ a me iscălitură.

A. Cotinescu.

Inainte de deschiderea stagiuneĭ acestuĭ an, Directoara Frisch, face încă un anunciŭ în limba franceză cu data din 16 Sept. 1844 [1]), prin care încunoștiințază publicul că a adus de la Paris o trupă nouă de actorĭ francezĭ, dotațĭ cu talent, și cari nu lasă nimic de dorit sub raportul arteĭ dramatice, și că abonamentul va fi de 70 reprezentațiĭ. Luminarisirea teatruluĭ care se făcea în condițiunĭ puțin satisfăcătoare și pentru care publicul cu drept cuvînt se tînguia, Directoara făgădueşte că o va îmbunătăți. Policandrul care să aprindea până acuma jos în parter, urma ca să se aprindă prin pod, în care scop s'a făcut o spărtură în plafonul saleĭ. O parte de decorurĭ s'aŭ reparat iar altele saŭ făcut din noŭ; Orchestra s'a maĭ înbunătățit, angajîndu-se capelmaistru al orchestreĭ un muzicant distins francez numit *Grandfort*. Regisor s'a numit pe un Dl. *Lecour*, iar sufleor unul *Lecomte*.

Actoriĭ carĭ compuneaŭ trupa franceză, îndeplinind și rolurile din operă, aŭ fost următoriĭ:

1) *Gustav*, jucînd rolurĭ întăĭ de bătrînĭ, tată nobil, financiar, și bas în operă;

2) *Lemaire*, rolurĭ întăĭ în toate genurile, rolurĭ întăĭ de tinerĭ, și rolurĭ de convenienţă în operă.

3) *Pellier*, întăĭ comic în toate genurile, „Trial“ [2]) și „Larouette“ în operă [3]).

Lucien, comic întăĭ tînăr, comic al doilea de forță.

Lecour, financiar, rolurĭ de bătrînĭ caraghiozĭ, părinte nobil, (Bariton și tenor forte în operă).

---

1) Acest anunciŭ se află în biblioteca *Academieĭ Romîne*, pachet— „Teatru, foĭ răzlețe“.

2) Trial însamnă tenor comic, după numele unuĭ actor parizian, care excela în asemenea rolurĭ.

3) Larouette e denumirea unuĭ tenor care joacă rolurĭ de bătrînĭ, titlu luat asemenea după un distins actor parizian.

Valery, comic al doile, mare utilitate, (roluri întîmplătoare în operă).

Macé, utilitate în toate genurile.

D-nele *Moreau*, roluri întăi de cochetă, mamă nobilă, (roluri întîmplătoare în operă).

D-ra *Eugenia Moroy*, tînără întăia, tînară întăi forte, (întăia Dugazon (subretă) în operă).

D-na *Pèdre*, rol de inocentă, tînără întăia, a doua amoreză, roluri de paj, (tînără întăia cîntăreaţă în operă).

D-ra *Reguinaut*, întăia subretă (Dejazet), roluri de paj, (întăia cîntăreaţă în operă).

D-ra *Carolina Moroy*, a doua subretă, a doua și a treia amoreză, (roluri de convenienţă în operă).

D-na *Demorange*, roluri de bătrînă, de caractere, mamă nobilă, caraghioază, (roluri întîmplătoare în operă).

Preţul abonamentuluĭ pentru 70 reprezentaţiĭ eraŭ:

Loje rîndul I .	70 galbenĭ	Lojele F. . . .	30 galbenĭ
Benoare . . .	50 „	Foteluri	15 „

Deschiderea teatruluĭ fu anunţată pentru 1 Oct. 1844.

Direcţiunea făgăduește că va adăogi la cele 70 reprezentaţiĭ, reprezentaţille suprimate în număr de patru, care trebueaŭ să se dee în stagiunea trecută.

Abonamentul se făcea la casierul *Luzzato*, la biuroul teatruluĭ, de la 10 oare dimineaţă pănă la 6 oare sara.

Direcţiunea faţă cu îmbunătăţirile pomenite cari făcuse teatruluĭ, îșĭ arata toată încrederea în public, că-ĭ va da concursul trebuitor, și toate criticele la care a fost supusă în trecut, vor dispăre.

La 24 Septembre Directoara Frisch publică pe foĭ răzleţe programul pieselor franceze ce urmaŭ să se joace în acea stagiune, 1844—45 pe care-l găsim în Dosariul Postelnicieĭ Moldoveĭ No. 976, pag. 283, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iașĭ, și care este în cuprinsul următor:

P R O G R A M M E

des pièces françaises pour la saison théatrale de 1844—1845 approuvées par le premier directeur.

Drames	*Drames-Vaudevilles*
Catherine Howard	Madelaine
Stephen ou Le fils du proscrit	Don Cezar de Bazan
Lavoisin	Léonore
Mademoiselle de la Faille	Georges et Thérèse
La comtesse d'Altenberg	La marquise de Ranzan

Comedies-Vaudevilles	*Vaudevilles*
La chasse aux maris	La part du Diable
L'abbé galant	Francine
Satan, ou Le diable a Paris	La polka en province
La fille de Figaro	Le bas bleu
Mina	La rue de la lune
Le chevalier Grignon	La Marquise de Prétintaille
Les surprises	L'omelette fantastique
L'homme blassé	Dieu vous bénisse
Le capitaine Roquefinette	Le mari à l'essai
Comedies	*Operas*
Le mari à la compagne	Le petit matelot
La cameraderie	Deux mots, ou La nuit dans la forêt
Les demoiselle de Saint Cyr	Léccadie
Japhet	Le bouffe et le tailleur.

Outre les pièces susmenţionnées, qui sont toutes des nouveautés renommées on donnera encore quelque scènes detachées des grands opéra.

Parmi les pièces données dans les autres saisons théatrales on ne répétera qu'une seule fois:

Les mémoires du diable—La grâce de Dieu—Les premieres armes de Riehelieu—Le verre d'eau, et—Indiana et Charlesmagne—. Les jours d'abonnement sont: Mardi, Jeudi et Samedi.

Jassy le 24 Sept. 1844. (Signé) *M. Frisch*
Directrice.

Stagiunea teatrală se deschide într'adevăr la 1 Octomvrie 1844, cu piesa *Zece anĭ din viaţa uneĭ femeĭ* saŭ *Sfaturile rele*, dramă în 5 acte şi 9 tablourĭ de Scribe şi Terier, *tradusă de Emanoil Filipescu.* Actoriĭ cari aŭ jucat în această piesă sunt: Teodor, Poni, Luchian, Greceanu, Filostrat, Dimitriu, Panaitachi, Botez, Bonciu, Sterian, Handoca, Bosie, Cuza, Costăchescu., Mad. Teodor, M-la Dimitriu, Mad. Lang, Mad. Macé, Mad. Smaranda[1]).

Albina romînească ne arată aceasta, prin o înştiinţare publicată în No. 80, din 8 oct, acel an, în cuprinsul următor:

„Anotimpul teatral aŭ început aicĭ în 1 a curgătoareĭ (Octomvrie). Moldoveniĭ aŭ gĭucat, piesa: *Zece anĭ din viaţa uneĭ femeĭ*, iar deschiderea reprezentaţiilor franţeze saŭ făcut prin drama: *Don Ţezar de Bazan.*

„După ce s'a făcut acum cîte-va înbunătăţirĭ în materialul Teatruluĭ maĭ ales în luminare, nădăjduim că ne vom putea de asemene ferici de alegerea cea nimerită ce Directoara Madama Friş, aŭ făcut la Paris cu artiştiĭ ceĭ noĭ".

1) Afişul e şi în limba nemţască şi se află la biblioteca *Academieĭ romîne* pachet *„Teatru"*, Foĭ răzleţe. Această piesă s'a tipărit în Iaşĭ la tipografia: *Institutul Albineĭ*, 1847.

Comisul Camil Barozzi care era însărcinat de guvern *cu maĭ înalta direcţiune a teatruluĭ şi priveghere de a se ţine în bună stare*, vine în zioa de 6 Octomvrie 1844, cu o suplică la Secretariatul de Stat, scrisă în limba franceză[1]), arătînd că printre condiţiile contractuluĭ încheiat de guvern cu directoara Frisch, la art. 20 se prevede că un număr de 6 barbaţĭ şi 6 femeĭ moldovene să înveţe şcoala teatrală ce este instituită la teatru. Foloasele ce ar rezulta din studiul aestor tinerĭ la acea şcoală, ar fi foarte marĭ, de aceea stărueşte pe lîngă Secretarul de stat să trimată cît maĭ neîntîrziet pe aceĭ tinerĭ, care *interesează progresele arteĭ muzicale şi teatrele precum şi onoarea ţereĭ.*

Asupra acesteĭ cererĭ, s'a pus următoarea rezoluţiune:

„Propoziţia această a D-luĭ Barozzi, cunoscîndu-se folositoare pentru propăşirea tinerilor, se va face cerire Epitropieĭ învăţăturilor publice, ca să pue la cale a să alege din eleviĭ tinerĭ şi tinere un număr de 12, ce vor avea însuşirĭ şi vor dori a îmbrăţişa această artă. Direcţia teatruluĭ se îndatoreşte aĭ deprinde şi aĭ însemna ciasul pentru asemene, cu care nu se vor împedeca de la cursul învăţăturilor, şi tot odată s'ar aduce o mare înlesnire teatruluĭ naţional".

(Iscăl.) Mavrocordat.

La 7 Oct. 1844, se joacă la teatru francez, abonament No. 2, piesele: *Georges et Thérèse où Les deux Orphelins*, dramă-vodevil în 2 acte, de Auvray, şi *Francine la gantière au Les trois neveux*, vodevil în 1 act de Melesville, piese care se maĭ jucase. (Afişul la biblioteca Academ. Rom.)

La 8 Oct. 1844, se joacă în abonament No. 2, piesa *Treĭzecĭ de anĭ saŭ Viaţa unuĭ jucător de cărţĭ*, dramă în treĭ părţĭ de *Victor Ducange*, tradusă de Căminarul *Costache Negruzzi*. Actoriĭ ce aŭ jucat aŭ fost: Dimitriu, Poni, Greceanu, Bonciu Teodor, Sterian, Filostrat, Cuza, Luchian, Rizo, Bosie, Panaitache, D-nele Lang, Macé, şi D-ra Dimitriu [2]).

La 12 Oct. 1844, se jocă de trupa franceză piesele: *L'homme blasé*, comedie vodevil în 2 acte de Duvert şi Lausanne, (care în urmă a fost localizată de Vasile Alexandri sub titlul de *Doĭ morţi-viĭ*), şi *Indiana et Charlemagne*, vodevil în 1 act de Reguinaut.

La 8 Noemv. 1844, fiind zioa onomastică a Domnitoruluĭ Mihail Sturza, s'a făcut o serbare specială la Teatrul Naţional.

Albina Romînească din 1884 No. 89, dă amănunte despre aceasta astfel: „Zioa onomastică a Prea Inalţatuluĭ Domn s'aŭ serbat în capitală cu o solemnitate şi bucurie. Direcţia teatruluĭ a dat sara la Teatru o reprezentaţie romînă şi franceză, propă-

1) Dos. Postelniciei No. 976 pag. 234. Arh. Stat. Iaşĭ,

2) Această piesă s'a tipărit în Iaşĭ la 1835 în tipografia Albineĭ, iar afişul eĭ care e şi în limba nemţască se află în biblioteca Academieĭ romîne, pachet „Teatru" foĭ răzleţe.

şită de un tabloŭ alegoric, pe cînd în mijlocul aclamaţiilor publice, trupa aŭ cîntat Imnul naţional, compus de D. profesorul Gusti.

La 19 Noemvrie 1844, se joacă în abonament No. 9, *Gabrina* saŭ *Odaia leagînuluĭ*, dramă în 3 acte, cu mare spectacol de Alboaz, tradusă de I. Copcea. Actoriĭ cari aŭ luat parte aŭ fost: *Dimitriu*, *Teodor*, *Poni*, *Greceanu*, *Sterian*, *Benciu*, *Areresen*, *Handoca*, *Filostrat*, D-nele *Teodor* şi *Lang*. (Afişul şi în nemţeşte la biblioteca Academieĭ Române).

La 26 Noemv. acel an, se joacă *Spatarul Irimiea*, *saŭ Bătrînul însurat*, comedie în 2 acte de *** şi *Husarul de Felşaim*, comedie în 3 acte tradusă de D. Filipescu. (*Alb. rom.* 1844, No. 94).

La 30 Noemv. de asemenea se joacă de trupa franceză în abonament suspendat, pentru beneficiul D-luĭ Gustave, piesele: *Les inconvenients de la diligence, ou Mr. Bonnaventure en voyage*, de Francis, Theaulon et Dartois, şi *La Jeune Estelle* de *Scribe* [1]).

In 15 Decemv. se joacă pentru *benefiţul Madameĭ Teodori*, întăia reprezentaţie a pieseĭ *Saul*, tragedie în 5 acte, din operile luĭ *Alfieri*, tradusă de C. Aristia. Actoriĭ cari aŭ luat parte la această reprezentaţiune aŭ fost: *Poni*, *Dimitriu*, *Teodori*, *Greceanu*, *Baragini*, D-na *Teodori* [2]).

In 17 Decembre, se joacă piesele: *Insurăţelul* comedie în 3 acte, prelucrată de *** şi *Dezertorul*, vodevil într'un act de *Gh. Asaki* [3]).

Se pare însă că cu toate sforţările direcţiuneĭ, teatrul Ieşan nu mergea tocmaĭ mulţămitor, şi era de prevăzut că el va trebui să înceteze, întru cît veniturile nu resplăteaŭ cheltuelele, lefele actorilor nu se plăteaŭ regulat, precum niciĭ artiştiĭ de la orchestră, iar publicul nu maĭ venea la Teatru ca maĭ înainte în număr mare, de unde provenea o pagubă însemnată.

Faţă cu aceste împrejurărĭ Comisul Camil Barozzi, printr'un raport cu data din 2 Ian. 1845, făcut către Secretariatul de Stat, aĭ face cunoscut că, din *cauza slăbăciuneĭ şi a puţineĭ îngrijărĭ a Madameĭ Friş ce de un timp încoace arată faţă de contract*, teatrul este ameninţat să se închidă şi prin urmare cere a se rezilia contractul.

Secretariatul de Stat, prin anaforaoa sa, No. 12 din 11 Ian. 1845, aduce aceasta la cunoştinţa luĭ Mihaĭ Sturza-vodă; care pune următoarea rezoluţiune:

„Se încuviinţază şi Postelnicia va grăbi a aduna ştiinţă pentru veniturile şi cheltuelile a teatruluĭ, spre a să orîndui o persoană de încredere la aceasta, ca să primască în vreme cuve-

1) Afişele acestor reprezentaţiĭ se află la biblioteca Academieĭ romîne, pachet „Teatru" Foi răzleţe.

2) Afişul acesteĭ reprezentaţiunĭ se află la biblioteca Academieĭ pachet „Teatru" Foĭ răzleţe, tipărit şi în limba nemţască. D-na Teodori e născută Poni.

3) Alb. rom. 1844, No. 100 din 17 Dec.

nitele măsurĭ ca să se organiziască teatru francez şi moldovenesc, pentru plăcerea a publiculuĭ" [1]).

Cu toate aceste greutăţĭ ivite, teatrul romînesc, urmează încă cu representaţiile sale, pe cînd reprezentaţiile streine se zdruncină.

Cu prilejul reprezentăriĭ uneĭ piese romîneştĭ în zioa de 6 Ian. 1845, actorul *Neculaĭ Luchian*, şi-a permis să joace *cancan* în loc de *controdans*, şi pentru acest fapt, Secretariatul de stat, cu ordinul No. 33 din 8 Ian. 1845, dat către *Orăşăneasca Adgii*, poronceşte să fie arestat pe timp de 24 ceasurĭ, la Adgie. Ordinul acesta glăsueşte astfel:

Către orăşeneasca Adgii.

„Fiind că la prilejul representaţieĭ ce aŭ urmat a uneĭ piese „în limba naţională la 6 a următoareĭ lunĭ, Dl. Luchian unul din „actoriĭ aceĭ trupe, aŭ îndrăznit a să departa atît din mărginirea „pieseĭ, cît şi de la datornica cuviinţă, căcĭ în loc de a juca o „figură de controdansă ci cuprindea piesa şi pe care el a trebuit „să eczecuteze sena, aŭ ndrăznit a juca cancan, joc nemoralicesc, „şi ne ertat cu totul a se juca în public pe senă, Secretariatul „de stat după Inalta poroncă pune îndatorire Adgii ca spre în„frînare cutezăriĭ numituluĭ să'l arestuească la dînsa pe douăzecĭ „şi patru ciasurĭ, tot odată Adgia va fi cu privighere, ca, cînd „se va maĭ prileji asemene necuviinţă de vre un actor, să se a„restuească de îndată, raportînd Secretariatului de stat, precum „şi la bal maschè să nu fie pozvolit asemene joc".

No. 33

1845 Ian. 8 [2]).

Din această poroncă se vede cum Ocîrmuirea de atuncĭ, se îngrijea ca reprezentaţiile actorilor să nu cuprindă nimic care să atingă saŭ să vatăme morala publică, lucru de care astăzĭ vedem că atît autorităţile anume instituite a supraveghea teatrul, cît şi Ocîrmuirea în de obşte, se pare că nu se maĭ îngrijesc de loc, încît vedem adese orĭ că se joacă pe scena teatruluĭ nostru naţional, piese cari conţin situaţiĭ şi dialogurĭ cu totul imorale [3]).

De la un timp în coace, înmulţindu-să peste măsură reprezentaţiile unor asemene piese scandaloase, părinţiĭ de familie stăteaŭ adese orĭ pe gîndurĭ, dacă la cutare saŭ cutare piesă ar putea să-şĭ ducă să privască şi copii lor. Această stare de lucrurĭ făcînd pe mulţĭ să nu vie la teatru, chiar şi la unele piese ce

1) Vezĭ dosarul No. 976 a Postelnicieĭ, pag. 253, aflător la Arhiva statuluĭ din Iaşĭ.

2) Vezĭ Dela No. 2142 a Secretariatuluĭ de Stat 1845 pag. 25. intitulată: Ecstraordinare în feliurĭ de predmeturĭ, în Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

3) Intre alte piese jucate, arătăm şi acea întitulată: *Camera No. 23. (La dame du 23)* traducere, care s'a jucat pe scena teatruluĭ naţional din Iaşĭ în sara de 10 Martie 1905, urmate apoĭ de alte multe de acelaş feliŭ.

n'aveaŭ nimica imoral întrînsele, uniĭ din actorĭ s'aŭ hotărît să anunţe publicul, cum că la piesa ce vor reprezenta eĭ în benefis, *vor pute asista şi Domnişoarele*, precum vedem aceasta în afişul tipărit în ziua de 17 Martie 1907, pentru benefisul Societaruluĭ Teatruluĭ naţional ieşan C. B. Penel, în care în josul titluluĭ pieseĭ *Niobé, vis caraghios în 3 acte de Paulton. Traducere* — se vede tipărit cu cursiv, cuvintele: *„La această comedie pot asista şi Domnişoarele“*. Acest lucru pănă acuma la noĭ nu s'a maĭ pomenit să se facă.

Comitetul teatral care este însărcinat special cu paza esteticeĭ şi a moraleĭ publice în teatru, pare că nu numaĭ că nu opreşte asemene spectacole care înjosesc scena noastră naţională subvenţionătă de stat, dar încă asistă la ele în chip oficial, făcînd haz de caraghiozlîcurile ce se joacă, încurajînd ast-feliŭ prin prezenţa sa asemene reprezentaţiĭ, care de şi în mare parte sînt traducerĭ din repertoriĭ străine, totuşĭ ele nu se joacă în ţara lor, decît numaĭ în anumite teatre.

Asemene spectacole carĭ pîngăresc scena teatrelor noastre naţionale, ar trebui izgonite cu desăvîrşire, căcĭ ele contribuesc în gradul cel maĭ mare atît la decadenţa arteĭ cît şi a moraleĭ publice, fiind cu totul ne potrivit, ca tocmaĭ guvernul saŭ autorităţile noastre culturale să dee pas şi să încurajeze spectacole necuviincioase şi desfrînate.

Reprezentaţiile romîneştĭ îşĭ urmează regulat cursul lor, pe cînd celelalte putem zice că sînt întrerupte cu totul.

In 15 Ian. 1845 se joacă de trupa moldovenească *Abelino, banditul cel mare a Veneţieĭ*, dramă în 5 acte.

In 21 Ian. se joacă *Zece anĭ din viaţa uneĭ femeĭ*, dramă în 5 acte şi 9 tablourĭ de Scribe şi Terrier.

In 27 a aceleiaşĭ lunĭ s'a jucat pentru prima dată în Iaşĭ, în benefisul D-luĭ Ioan Poni, *Robert şeful bandiţilor saŭ Hoţiĭ*, de Schiller, dramă în 5 acte, tradusă de Comisul Alecu Vasiliu.[1])

Teatrul moldovenesc mergea progresînd acuma, pe cînd teatrul francez ajunsesă în cea maĭ mare decadenţă şi neorînduială. Actoriĭ se tînguesc în zioa de 2 Fevr. 1845, Domnitoruluĭ, că Directoara Frisch nu le plăteşte salarul ce li se cuvine, rugîndu-se a o îndeparta din Direcţiunea teatruluĭ şi a rîndui o direcţie provizorie.

Mihaĭ Sturza-vodă încuviinţază cererea lor şi pune îndatorire Postelniciei ca să silească pe D-na Frisch să asigureze plata actorilor. Secretariatul de Stat, în acest scop, luă măsurĭ de asigurare, atît pentru urmarea reprezentaţiilor ce eraŭ a se maĭ da, pănă la împlinirea abonamentelor, cît şi pentru plata lefilor cu-

1) Anunciurile acestor piese se află în No. 4, 6, 8 din Alb. rom. an. 1845, iar afişele acestor reprezentaţiĭ se găsesc la biblioteca Academieĭ romîne. Piesa *Robert şeful bandiţilor* s'a tipărit în Iaşĭ, în tipografia Institutul Albineĭ, la anul 1847.

venite actorilor. Până la împlinirea abonamentelor ce maĭ remăsăse a se da de către acea Direcţie, *s'a rînduit pe Banul Stefan Codreanu ca să păşască către îngrijirea adunărilor tuturor sumelor ce se încăsuia la teatru,* [1]) ceia ce însamnă că s'a înfiinţat de Ocîrmuire un sechestru asigurător asupra tuturor veniturilor teatruluĭ, spre a se putea plăti atît actoriĭ cît şi celelalte datoriĭ ale Direcţieĭ.

La 7 Fevr. 1845, se joacă *Trifan Camerierul la doĭ stăpînĭ,* comedie în 5 acte. (*Alb. rom.* No. 10 din 1845).

La 24 al aceleĭ lunĭ se joacă *Rezeşiĭ la Iaşĭ,* saŭ *Iaşanca la ţară,* comedie în 2 acte de D. Miclescu şi piesa franceză *Les étrennes de ma barbe.* (*Alb. rom.* No. 10 din 1845).

La 25 Fevr. 1845 se joacă piesa *Plete lungĭ şi minte scurtă,* comedie într'un act şi doă schimbărĭ, de Sardarul Iorgu Copcea. Actoriĭ carĭ aŭ jucat aŭ fost: Greceanu, Teodor, Bonciu, Idieriŭ, D-rele Cotineasca, Homiceanu, Marghioliţa, Valeri. [2])

La 4 Martie 1845 se joaeă pentru al 22-le abonament, în benefisul D-lor Niculau şi Iancu, „*Furiosul*" dramă în 5 acte tradusă de ***. Actoriĭ care aŭ jucat în această piesă, aŭ fost: D-niĭ *Poni, Luchian.* Mad. *Lang,* D-la *Dimitriu,* Dl. *Dimitriu* şi *Niculau.* Preţul locurilor eraŭ: *Lojia întăiul rang,* 50 leĭ; *Lojia al doile rang,* 30 leĭ; *Scaunul,* 10 leĭ; Parterul, 5 leĭ; Galeria, 2 leĭ 20 parale. [3])

Teatru francez mergea din ce în ce maĭ răŭ; actoriĭ francezĭ nu eraŭ plătiţĭ pe maĭ mult timp şi de aceia o parte din eĭ se tînguesc Domnitoruluĭ în zioa de 4 Aprilie 1845, ca să silească pe Directoara Frisch spre a le plăti regulat salarul lor, după contractul ce aŭ. Actoriĭ iscăliţĭ pe acea suplică sunt următoriĭ: *Macé, Moreau, Marie Réginaut, Eugénie Moroy, Caroline Moroy, P. Pellier, Lemaire, Pèdre, Vatery, Gustave Comet, Emma Pedre, Lecomte.* [4])

La 1 Martie reclamă şi artiştiĭ din orchestră şi anume: A. Flechtenmacher, F. Brieze, I. Neiderfler, I. Haas, F. Caudella şi Fr. Arnold, că nu li se plăteşte nici lor salarul. [5])

In dosarul Postelniciei Moldoveĭ No. 976, pag. 286, aflat la Arh. St. din Iaşĭ, găsim într'o însămnare întitulată: „Sama banilor intraţĭ şi eşiţĭ de la 6 Fevr. 1845 până la 12 Martie acelaş an", că s'a jucat un număr de piese atît de actoriĭ moldovenĭ cît şi de ceĭ francezĭ, a căror titlurĭ şi date le dăm aici. Aşa în:

---

1) Dosarul No. 976 a Postelniciei Moldoveĭ, pag. 265, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

2) Această piesă s'a tipărit în Iaşĭ la 1845, la Cantora Foaeĭ săteştĭ.

3) Acest afiş, tipărit în limba franceză, pe matasă roză, se află la biblioteca Teatruluĭ naţional din Iaşĭ.

4) Vezĭ acelaş dosar de maĭ sus No. 976.

5) Dos. No. 978, a Postelniciei, pag. 62, Arh. St. din Iaşĭ.

Fevruarie 6 s'a jucat *Don Cezar de Bazan*
„ 7 „ „ *Sluga la doĭ stăpînĭ*
„ 8 „ „ *Le mari à la campagne*, ab. 44
„ 10 „ „ *Robert hoțul*
„ 12 „ „ *Le capitaine Rouefinette*, ab. 45
„ 13 „ „ *L'homme blasé et L'Exposition des tableaux de Mr. Roth.* Suspendu
„ 14 „ „ *Les étrennes de ma barbe*, ab. 46
„ 17 „ „ *Robert*, ab. 20
„ 19 „ „ *L'oiseau bleu.* Bénéfice de Mr. Morov
„ 20 „ „ *Japhet et L'Exposition de tableaux de Mr. Roth.*
„ 21 „ „ *Căsătoria copilărească și Răzășiĭ la Eșĭ*, suspendu, benefisul D-ei Lang
„ 24 „ „ *Don Ranudo, ab.* 21
„ 25 „ „ *Les étrennes de ma barbe.* La amează.

In 4 Mart, benefisul D-luĭ Boian și Panaitache.

In zioa de 18 Mart acelaș an se joacă piesa *Capodopera necunoscută saŭ Mikel Anj*, dramă într'un act de Charles Lafont, tradusă de Iorgu Copcea. [1])

Actoriĭ cari aŭ jucat în această piesă, aŭ fost: *Greceanu, M-me Macé, Dl. Teodori, Sterian, Dimitriu, Bonciu, Panaitache, Handoca și Filostrat.*

Tot în acea sară s'a maĭ jucat: *Robert șeful banditilor*, numaĭ actele al 4-lea și al 5-lea. [2])

La 15 Aprilie următor, se joacă piesa *Armura saŭ Soldatul Moldovan*, melodramă în 3 acte, cu marĭ priveliștĭ și tablourĭ, trasă din Cronicariĭ țăreĭ, de C. Barageni, muzica de Herfner.

După aceasta, maĭ urmară cîteva reprezentațiĭ moldoveneștĭ și în acest timp trupa franceză se descompune cu totul, Directoara nu maĭ plăti actorilor francezĭ niciĭ macar cheltuelile drumuluĭ ca să se întoarcă în patria lor, așa că eĭ fură nevoițĭ a cere un ajutor pentru aceasta de la guvern, în urma căruia Domnitorul le dădu în zioa de 7 Apr. 1845, o sumă de 400 galbenĭ pentru cheltuelile de călătorie. (Dos. Postelniciеĭ No. 976, pag. 230. Arh. Stat. din Iașĭ).

După reziliarea contractuluĭ și desfacerea trupeĭ franceze, Directoara Frisch nemulțemită de purtarea Ocîrmuireĭ și maĭ cu samă a Domnitoruluĭ față de ea, se tîngueşte în deosebite rîndurĭ atît cătră consuliĭ streinĭ cît și chiar M. S. Sultanuluĭ suzeranul

1) Această piesă se maĭ găsește tradusă de G. Lehliu și tipărită la Bucureștĭ în tipografia luĭ Eliade în acel an 1845, unde se vede și actoriĭ cari aŭ jucat în Bucureștĭ.

2) Afișul acesteĭ reprezentațiĭ se află la biblioteca Academieĭ romîne. Pachet „Teatru" foĭ răzlețe. In acelaș timp arătăm că în *Albina Românească*, No. 19 din 1845, se vede anunțat, că în aceiașĭ zi 18 Martie, se va da în benefisul D-luĭ Greceanu *Crucieriĭ*, dramă în 5 acte de A. de Kotzebue. De sigur credem noĭ, că piesa anunțată prin *Alb. Rom.* nu s'a maĭ jucat.

ţărilor romîneştĭ, învinuind pe Domnitor, că pe nedrept i-a reziliat contractul, şi că pricina principală a acesteĭ rezilierĭ a fost că Mihaĭ Sturza vodă vroia să aducă o trupă de operă italiană.

Ceia ce hotărîse pe Directoara Frisch să se îndrepteze cu tînguire către M. S. Sultanul, pentru a-şĭ căpăta dreptatea ce socotea că i se cuvine, a fost că ea credea că Moldova şi Valahia, eraŭ numaĭ nişte simple paşalîcurĭ turceştĭ, şi locuitoriĭ lor, supuşĭ otomanĭ, ceia ce rezultă maĭ ales din una din suplicele eĭ scrisă în limba franceză, cu data din 30 Noemvrie 1848, [1]) care este adresată Ex. Sale Locotenentul M. S. Sultanuluĭ, Fuad Efendi, care se găsia în ţările romîne, suplică în care între altele găsim cele ce urmează:

„Nu e decît vroinţa inalt pronunţată a M. S. Sultanuluĭ, ca dreptatea să fie făcută în toate Statele sale şi tuturor locuitorilor, nu e decît nepărtinirea cunoscută a Ex. Voastre, care-mĭ dă curajul de a face aceasta din urmă încercare, de a căpăta bunul meu drept în protiva uneĭ nedreptăţĭ aşa de strigătoare ca aceia cu care guvernul Moldovenesc m'a împovorat“.

După multe asemene tînguirĭ ale Directoareĭ Frisch, atît la Curtea Suzerană cît şi pe la Consuliĭ puterilor străine, precum şi pe la alţĭ puternicĭ aĭ vremeĭ de atuncĭ, vedem că se trimite Secretariatuluĭ de Stat, următoarea Notă, din partea Consulatuluĭ general al Austrieĭ, avînd data de 20 August 1850: [2])

NOTĂ

No. 4927.

Foasta directriţă a Teatruluĭ din capitalie Dumneaeĭ Maria Friş, atît prin Inalta Ministerie de Comerţ, cît şi prin internunţiatura din Constantinopole saŭ tînguit asupra obijduireĭ ce i s'aŭ pricinuit de către guvernul Moldovieĭ cu calcarea şi desfiinţare a contractuluĭ, precum şi pentru înstrăinare a garderobeĭ, a biblioteceĭ, a decoraţiilor şi celelalte a sale, prin care i s'a pricinuit o pagubă de 256,318 $1/_3$ leĭ cerînd despăgubirea sa.

Insă fiind că cazul de faţă Excelenţia sa fostul Comisariŭ a Inalteĭ Porţĭ Fuad Efendi aŭ primit însărcinarea întru aceasta de la Inalta Poartă, încă din anul trecut, în care privire saŭ şi adresat către Inălţimea Domnuluĭ stăpînitor a Moldoveĭ, şi crezîndu-să că guvernul va şi fi înaintit lucrarea cuvenită, de aceia Aghenţia cu căzută cinste pofteşte pe Cinst. Secretariat, ca să bine vroiască aĭ împărtăşi cît să poate maĭ în grabă o ştiinţă lămuritoare de cursul pricineĭ precum şi de lucrurile ce saŭ înaintat în urmaree adresaţieĭ D-sale Comisaruluĭ Impărătesc în privirea despăgubireĭ jăluitoareĭ, care să află astăzĭ în împrejurărĭ vrednice de tînguit.

Aghent şi general Consul a C. C. Apostoliceştiĭ sale Mărirĭ şi cavaler & & &. — Iaşĭ în 20 August 1850. (In lipsă) *Dragoritsch.*

---

1) Dosarul Postelnicieĭ No. 976 pag. 272 Arh. St. din Iaşĭ.
2) Dos. Postelnicieĭ Moldoveĭ No. 976 pag. 297. Arh. St. Iaşĭ.

Asupra acesteĭ Note s'a respuns la Aghenție cu No. 2769 din 7 Sept. 1850, următoarele:

„Spre răspuns la Nota cu No. 4927, sub iscălitul cu cinste împărtășaște pe lîngă aceasta cinstiteĭ Aghenții copie de pe Memuarul adresat Excelenții Sale Fuad Efendi, atingător de reclamația foasteĭ Directriță a teatruluĭ din Capitalie Dumneaeĭ Maria Friș".

(Semnat) *Mavrocordato.*

In urma acestuĭ *Memuar* [1]) trimes luĭ Fuad Efendi, prin care se lămurește cu deamăruntul toată această afacere dintre guvern și Directoara Frisch, nu se maĭ găsește nimic în dosarul respectiv în această privință.

Iată în ce stare se aflaŭ țările române pe acele vremurĭ, cînd pentru orĭce daraveră lăuntrică, consuliĭ puterilor străine interveniaŭ la Domn, și chiar Sultanul trimitea delegațĭ, care să cerceteze și să facă dreptate în țara noastră!

(Urmează). **Teodor T. Burada.**

---

1) Memuarul se află în dosarul Postelniciei No. 976, pag. 268, Arh. St. Iașĭ.

Desemnul și mișcarea artistico-economică

Infiinţarea Caseĭ Artelor. — Acum cînd a început să se simtă mișcarea unuĭ curent artistic, cînd se formează cercurĭ și se înjghebează societăţĭ, lucrînd pe cît e cu putinţă pentru propagarea artelor—muzică, pictură, sculptură, literatură, arhitectură—cînd începem a simţi nevoĭa maĭ la fie-care pas, de înfrumuseţărĭ artistice de tot soiul, cînd în liniștea aproape a uneĭ jumătăţĭ de veac, sub înţelenpta și glorioasa Domnie a Regeluĭ Carol I-iŭ, ne-am luat avîntul înălţăriĭ sufleteștĭ spre sferele superioare, simţim trebuinţa de o organizare maĭ desăvîrșită și în acest avînt se simte nevoia unuĭ sprijin deosebit pentru existenţa și progresul artelor.

Și cel dintăiŭ sprijin îl găsim în conducătoriĭ Ministeruluĭ de Instrucţie Publică și Culte, carĭ, rînd pe rînd, pătrunșĭ de necesitatea cultureĭ artistice, aŭ dat pe cît s'a crezut și a fost cu putinţă, concurs artelor. Fostul ministru de Instrucţie d-l M. Vlădescu, în dragostea ce a arătat pentru arte, a făcut un pas însemnat, înfiinţînd *direcţia artelor*, pe care a transformat-o maĭ apoĭ în *casa artelor*, unde să se concentreze, și de unde să se dea sprijinul și încurajarea necesară întregiĭ mișcărĭ artistice și aplicaţiunilor eĭ practice, căcĭ un așăzămînt deosebit în interesul artelor le va da o maĭ de aproape luare-aminte.

Iată și consideraţiile puse de d-l M. Vlădescu, fostul ministru de instrucţie, în expunerea de motive, pe lîngă proectul de lege, relativ la înfiinţarea Caseĭ Artelor, trecut prin Camere la 20 Februarie 1906.

„Se înfiinţează Casa Artelor cu o administraţie specială, dependentă de ministrul Instrucţieĭ și Cultelor, și cu o menire de a îndeplini faţă de artă, aceĭa ce Casa Bisericiĭ îndeplinește, faţă de Biserică și Cult, ĭar Casa Scoalelor faţă cu trebuinţele materiale ale învăţămîntuluĭ.

„Scopul pentru care se înfinţează această casă, se poate rezuma în două puncte principale: 1) Crearea și asigurarea de fondurĭ pentru propășirea artelor și sprijinirea lor și 2) Indrumarea instituţiilor artistice ale statuluĭ pe o cale maĭ rodnică conform trebuinţelor noastre morale și sociale.

Pentru atingerea primuluĭ scop, proectul de lege institue Casa Artelor, cu drepturile uneĭ persoane morale de a primi do-

naţiĭ de orĭ-ce fel şi subvenţiĭ, fie de la particularĭ, fie de la Stat.

„In acelaş timp i se dă în administraţia sa fondurile testate pentru scopurĭ artistice, cu saŭ fără destinaţie specială, precum şi supravegherea fondaţiilor artistice cu acte şi administraţiĭ propiĭ, spre a se îndeplini întocmaĭ voinţa fondatorilor.

„In schimb s'a pus în sarcina acestĕĭ administraţiĭ, grija propăşireĭ artelor în ţară, înlesnind, prin sprijinul săŭ moral şi material, producţiunea artistică şi pe artiştĭ, fie individual, fie grupaţĭ în societăţĭ.

„Prin crearea acesteĭ administraţiĭ speciale şi darea în sarcina eĭ a instituţiilor artistice, care astă-zĭ sînt supuse direct administraţieĭ Ministeruluĭ Instrucţieĭ şi al Cultelor, avem convingerea că se va determina o perioadă nouă şi rodnică în desvoltarea artelor în ţara noastră. In adevăr pănă acum instituţiile artistice aŭ rămas în deobşte pe al doilea plan, în preocuparea şi activitatea Ministeruluĭ Instrucţieĭ şi Cultelor, de şi influenţa socială pe care o exercită artele este una din cele maĭ însemnate. Lucrul de alt-fel este foarte explicabil. Chestiile de învăţămînt prin însemnătatea, complexitatea şi varietatea lor, aŭ constituit şi vor constitui totdeauna şi cu drept cuvînt, preocuparea de căpitenie a administraţiuneĭ centrale a acestuĭ departament. Pe de altă parte învăţămîntul artistic, pentru care statul face atîtea sacrificiĭ, precum şi în deobşte desvoltarea artelor în ţara noastră, nu poate fi lăsată maĭ departe, fără o administraţie maĭ apropiată şi maĭ directă. Un alt argument însemnat care m-a decis a prezenta proectul de lege pentru înfiinţarea Caseĭ Artelor, este şi trebuinţa creăreĭ şi buneĭ îndrumărĭ de şcolĭ şi ateliere artistice, industriale, în vederea desvoltăriĭ industriale generale a ţăriĭ.

„Prin aplicarea raţională a arteĭ, în toate domeniile se deschide un imens cîmp de activitate artistică, unde Casa Artelor în ţară la noĭ va avea un rol preponderent, pentru progresul cît maĭ mare al artelor în genere, al manifestăriĭ caracteruluĭ naţional din acest punct de vedere şi al desvoltăriĭ noastre economice".

Casa artelor e primul pas maĭ deosebit care s-a făcut, de la înfiiţarea instituţiilor noastre de cultură artistică şi pînă acum, spre susţinerea şi înflorirea instituţiilor artistice.

Să nădăjduim că conducătoriĭ Ministeruluĭ de Instrucţie, fiind însufleţiţĭ de asemenea simţiminte, progresele vor fi repezĭ, însoţite de munca şi dragostea nemăsurată a multora ce-aŭ început să se pună în serviciul şi spre progresul artelor, în ţară la noĭ.

Şi ca această instituţie să dee rezultatele dorite, trebue să îmbrăţişeze cu aceĭaşĭ căldură toate ramurile de cultură artistică, din orĭ ce unghiŭ al ţăriĭ, ĭar organizmul de conducere şi administraţie al Caseĭ Artelor ar trebui să fie compus din elemente din toate ramurile şi gradele învăţămîntuluĭ artistic, spre a fi

în desăvîrșită cunoștință de cauză a tuturor chestiunilor privitoare la acest învățămînt. Cu atît progresele vor fi maĭ repezĭ, cu cît conducătorul Caseĭ Artelor va fi călăuzit de vederĭ largĭ, dragoste și bună voință de a sprijini fără deosebire—toate instituțiile de arte frumoase, a înființa școlile și atelierele necesare, a încuraja talentele și societățile saŭ mișcările artistice.

Datorită Caseĭ Artelor, prin grija ce-a avut și stăruința pusă de Administratorul Caseĭ Artelor, s-aŭ înființat la școala artelor frumoase din Bucureștĭ prin bugetul anuluĭ curent 1907-8 maĭ multe secțiunĭ și s-aŭ adus și oare care îmbunătățirĭ secțiilor existente, prin sporirĭ de material și adaose de catedre, din multele care lipsesc încă scoalelor noastre de arte frumoase. Pentru Iașĭ însă, ca de obiceiŭ nu s-a făcut nimic.

Pe lîngă Casa Artelor ar putea să funcționeze *un consiliu general al artelor*, priviter la acest învățămînt și la întreaga mișcare artistică a țăriĭ. In acest consiliŭ ar putea intra elemente de toate gradele de învățămînt și reprezentanțĭ din toate ramurile artistice: pictorĭ, sculptorĭ, arhitecțĭ, literațĭ, muzicanțĭ. actorĭ, cîte-un profesor de la artele-frumoase din Bucureștĭ și Iași, de drept directoriĭ artelor-frumoase, conservatoriilor și scoalelor superioare de meseriĭ, 4 maĭștri de desemn din diferite regiunĭ ale țăriĭ (2 din Muntenia și 2 din Moldova), maeștriĭ de desemn de la școlile superioare de arte și meseriĭ, 2 maĭștri de la școalele normale de învățătorĭ saŭ învățătoare, două maĭstre de la școalele profesionale de fete, inspectoriĭ respectivĭ de arte, 1 reprezentant al învățămîntuluĭ primar, 1 al învăț. secundar și 1 al învăț. superior, 1 saŭ 2 prof. de arheologie, 1 prof. de pedagogie, 3 saŭ 4 maeștri specialĭ de desemn de la diferite marĭ fabricĭ din țară, și orĭ cine se va maĭ crede, spre a aduna toate cunoștințele la un loc și a îndruma atît învățămîntul cît și artele pe o cale nu numaĭ estetică ci și practică și folositoare în interesul propășireĭ obșteștĭ.

Casa Artelor are rolul cel maĭ important în mișcarea de progres artistico-economic în țară la noĭ, și întregul învățămînt al desemnuluĭ și al artelor trebue să fie astfeliŭ îndrumat, încît să răspundă nevoilor imediate ale timpuluĭ și înălțăreĭ cultureĭ artistice. Intregul învățămînt să fie coordonat astfeliŭ, ca absolvențiĭ acestor specialitățĭ să poată fi cu folos întrebuințațĭ, fie în cariera dăscălească, fie ca maeștri în diferite ramurĭ ale mareĭ industriĭ, fie ca artiștĭ bine pregătițĭ.

In sfîrșit, Casa Artelor are una din cele maĭ înalte menirĭ și are maĭ mult de lucru, fiind că sîntem la început și aproape totul este de făcut în acest cîmp de activitate artistico-economic spre a ne îndrepta spre adevărata cultură.

Congresele artistice.—Intre cele din urmă congrese ale diferitelor specialitățĭ care s'aŭ ținut la noĭ în țară a fost și pri-

mul congres al maiștrilor de desemn și caligrafie, proectat în timpul ministeriatuluĭ d-luĭ S. Haret, ținut în Bucureștĭ în timpul d-luĭ ministru M. Vlădescu, în primă-vara anuluĭ 1905.

Primul Congres de desemn, după 45 de anĭ de activitate așa zisă artistică și de profesorat, s-a părut de durată prea scurtă (4 zilè) pentru discutarea tuturor chestiunilor ce privesc aceste specialitățĭ. In acest congres abĭa s-a putut avea o ideĭe despre haosul în care ne aflăm în privirea acestuĭ învățămînt.

Congresele însă, care ar fi de dorit să se țină maĭ des, ar trebui să se întindă la mișcarea artistică în deobște și să fie organizat pe specialitățĭ, sculptură, arhitectură, muzică. Cu ocazia congreselor să se întocmiască și expozițiĭ artistice din lucrările tuturor maĭștrilor și a artiștilor, cum și expozițiĭ din lucrările elevilor a tuturor maĭștrilor de desemn din țară, spre a se vedea an cu an progresul, metodele întrebuințate, a vedea cum mergem, cum stăm cu desemnul și cum trebue să ne îndrumăm.

Numaĭ în felul acesta, pe lîngă celelalte măsurĭ ce se vor lua pentru îmbunătățirea acestuĭ învățămînt, prin congrese, ne vom putea comunica părerile bune, vom putea primi altele și maĭ bune, se va porni o întrecere între maĭștri, stimulațĭ atît de conducătoriĭ artelor, cum și de lucrările celorlalțĭ colegĭ aĭ lor.

Cît de puțină luare aminte s'a dat însă acestuĭ prim congres, din o ramură (de și inferioară) a artelor, se vede de pe aceĭa că nu s'a publicat nimic din desbaterile urmate în el.

In congrese se pot rezolvi și lua hotărîrile care să îndrumeze atît învățămîntul desemnuluĭ, învățămîntul artistic, cum și mișcarea artistico-economică. Consiliul general de arte să le legifereze și să le regulamenteze, ĭar Casa Artelor să le practice și să le execute, toate sub aprobarea Ministeruluĭ de Instrucție.

Desemnul în raport cu întregul învățămînt.—Desemnul, care servește de bază la reprezentarea obiectelor saŭ a unuĭ colț al natureĭ însășĭ, se știe astăzĭ că este o știință care pentru a fi predată cu izbîndă, are nevoe de o metodă, care să ducă la rezultate imediate și practice. Desemnul este strîns legat cu întregul învățămînt.

După cum geografia e în strînsă legătură cu geologia, cu statistica cu istoria etc., tot asemenea, ba încă maĭ mult, e în strînsă legătură cu desemnul. Intreaga evoluție istorică a tuturor statelor și imperiilor, pentru a fi bine și ușor înțeleasă, nu se poate lipsi de desemn. Chimia și fizica aŭ nevoe de reactivĭ și de alte elemente pentru reproducerea fenomenelor ce le studiază; dar are nevoĭe și de desemn pentru expunerea și înțelegerea funcționăriĭ aparatelor. In geometria simplă și în cea descriptivă, în topografie, trigonometrie, în științele naturale ca și în medecină, cu un cuvînt, *în toate disciplinele naturiĭ desemnul servește de legătură puternică între formă și fond, între abstract și real.* O lecțiune din aceste obiecte, predată cu ajutorul desemnuluĭ,

șurează atît pe profesor în expunerea sistematică, cît și pe elev, în imprimarea vie a formelor, a localităților, a legătureĭ faptelor, a cauzelor și a efectelor, cu un cuvînt a înțelegereĭ și fixăreĭ în minte a celor expuse de profesor; de aceea în sistemul noŭ de învățămînt se pune așa de mare valoare pe tablorĭ, hărțĭ; maĭ toate cărțile care vorbesc de lucrurĭ, sunt ilustrate, așa că învățătura să pătrundă și prin minte și prin ochiŭ.

Desemnul în trebuințile casnice.—Pentru împărțirea loculuĭ de la cîmp şi a celuĭ de lîngă căsuță, la plantarea livezii, la facerea unuĭ grajdiŭ saŭ a uneĭ șurĭ, ar fi de dorit ca fie-care să-şĭ facă o mică schiță elementară, un plan de împărțeală. De asemene sînt neaparate cunoştințile elementare de desemn și pentru lucrările de făcut în casă, ca: scaune, mese, laițe, dulapurĭ, împodobite saŭ simple, și care mobilă sătească la noĭ dincoace de munțiĭ Carpațĭ aŭ rămas în urmă, tot așa cum era acum cîte-va sute de anĭ; pe cînd dincolo, peste munțĭ, și în orașe la noĭ, relativ s-aŭ făcut progrese însemnate, maĭ ales de la 1850 încoace.

Femeĭa, în așezarea locrurilor în casă, văpsirea păreților, în straturile de florĭ și verdețurĭ, în țesutul pînzelor și a scoarțelor alese, în cusutul camașelor bărbăteștĭ și femeștĭ cu ațe și fluturĭ, în croitul tuturor hainelor, la brodat, etc. la toate, femeĭa, are neaparată nevoe de desemn. Cu toată lipsa de cultură maĭ deosebită a desemnuluĭ și armonieĭ de culorĭ, avem icĭ colea lucrurĭ de adevărată valoare artistică izvorîte din simțimîntul artistic și datorite talentuluĭ natural, saŭ tradițieĭ moștenite.

Ce-am avea însă, dacă aceste simțiminte și talente ar fi fost cît de puțin cultivate și îndrumate?

De aceĭa desemnuluĭ cu aplicațiile luĭ ĭĭ trebue dat o importanță deosebită în toate școlile de orĭ-ce grad, spre a putea duce maĭ departe, a perfecționa aceste talente naturale, a ne pune în evidență valoarea noastră în materie de artă, a pune în lumină caracteristica arteĭ noastre naționale și a ne folosi de ea în manifestările deosebite ale activitățiĭ noastre ca popor.

Desemnul în diferite ramurĭ de activitate: industriĭ, meseriĭ, etc.—In grădinărie, în olărie, ferărie, tîmplărie, stolerie, rotărie, ciubotărie, croitorie, cojocărie, desemnul are partea principală hotărîtoare, în forma și valoarea produselor lor; apoĭ lăcătușilor, boiangiilor, zugravilor de firme, zugravilor de case, văpsitorilor de tot felul, caretașilor, cioplitorilor de pietre, zidarilor etc. tuturora le trebue cunoștințe speciale de desemn.

Nicĭ o lucrare a orĭ căruĭ maĭstru, nu poate fi de valoare, dacă nu se resimte încă, în mod riguros, aplicarea desemnuluĭ.

Nimenĭ nu poate deveni un bun meseriaş, dacă nu are precizie în desemnarea pieselor ce le execută; dacă nu are cunoștința științeĭ desemnuluĭ. Unde sînt însă desemnatorĭ, aceștia nu sînt Romînĭ, ci în marea lor majoritate străinĭ. Cu un cuvînt,

maĭ în toate ramurile de activitate practică, desemnul este neaparat trebuitor.

Pe lîngă alte cauze ca: lipsa de încurajare, care contribue la dispariţia meseriaşilor romînĭ în masă, este şi lipsa cultureĭ dsemnuluĭ, pe care străiniĭ o posed de la cele dintîiŭ începuturĭ ale educaţieĭ, şi care le înlesneşte, pe lîngă alte condiţiĭ, îmbrăţişarea orĭ-căreĭ meseriĭ cînd vin la noĭ.

A. D. Atanasiu

POEZII POSTUME [1]

(de VASILE CONTA)

Acum doĭ anĭ aflîndu-mă în Bucureştĭ, un prieten medicinist mi-a atras luare aminte asupra uneĭ femeĭ infirme, care era internată de curînd în ospiciŭ, şi care spunea că a cunoscut foarte bine pe filosoful Conta.

Vizitînd-o de curiozitate, am întrebat-o dacă într'adevăr a cunoscut pe acest publicist şi în ce împrejurărĭ. „Da, îmĭ răspunse înduioşată, l-am cunoscut foarte bine pe Vasile! Eŭ sunt artista *Maria Băluşescu* din trupa regretatuluĭ Lupescu. Vezĭ Domnule unde ajung artiştiĭ în ţara romănească! Pe Vasile l-am cunoscut în vara anuluĭ 1861, cînd întrase şi el în trupă, zicînd că a fugit din internatul liceuluĭ naţional din Iaşĭ, fiind că nu maĭ putea suferi umilinţa la care eraŭ supuşĭ bursieriĭ. De atuncĭ să născuse o simpatie între noĭ. Vasile era chipeş, înalt şi bine făcut, aşa că-ĭ dădeaĭ douăzecĭ de anĭ, pe cîtă vreme el nu avea decît cinsprezece. De-o cam dată el făcea pe sufleorul; în urmă a ajuns să joace şi rolurĭ de amorez în trupă. Era foarte cetit şi cunoştea bine limba franceză pe care a încercat să mi-o predee şi mie. Făcea versurĭ şi scriea chiar cupletele pentru vodevilurile luĭ Lupescu. Incepusem chiar a-l iubi pentru caracterul săŭ nobil şi desinteresat. Avea o fire visătoare şi-ĭ plăcea foarte mult teatrul şi filosofia. In turneul nostru era nedeslipit de cufăraşul săŭ, care cuprindea cărţile de predilecţie ale pedagogului claseĭ a şeptea de la liceul naţional, şi pe care Conta le luase cînd fugise de acolo.

„In trupă a stat doĭ anĭ de zile, în care timp scriea neîncetat. A lucrat şi o piesă de teatru care s'a jucat, după cum mi-aduc aminte, în Botoşanĭ. Dar n-a plăcut fiind că era cu tendinţe. Eroul un haiduc, se revoltase contra călugărilor uneĭ mănăstirĭ. Prin diferite stratageme îĭ răpeşte averea şi fuge cu iubita sa în munţĭ

„Desgustat de această viaţă de teatru, într'o seară pleacă spre

1) Paginĭ din volumul „*Vasile Conta*“ viaţa şi opera luĭ, ce va apărea în curînd.

Iașĭ, fără a spune nimănuĭ nimic, lăsînd cufărașul la gazda unde trăsesem.

„Cufărul l-am luat cu mine și l'am păstrat cît am putut, în urmă cărțile le-am vîndut unuĭ anticar, oprind manuscrisele pe care nu le-a maĭ cerut. Iată-le, și scoase de supt pernă un pachețel. De vreĭ ți-le daŭ dumnitale, find că mi-aĭ spus că te interesezĭ de aproape de viața și opera luĭ Conta. In ele veĭ găsi frumoase reminiscențe și chiar poeziĭ de samă. Sunt și cîte-va scrisorĭ pe care mi le-a adresat din Iașĭ, și vr'o treĭ trimese din Anvers, unde plecase să studieze".

In astfel de împrejurărĭ am căpătat acest tezaur intelectual de la bătrîna artistă Maria Bălușescu, tezaur care cuprinde o serie de poeziĭ foarte frumoase ca concepție și ca fond. Pe lîngă versurĭ, se gasesc și traducerĭ din clasicĭ, ideĭ și gîndirĭ, impresiĭ și planurĭ de studiĭ începute și nesprăvite. Scrisorile sunt sentimentale, și cuprind regretul luĭ Conta către această femeie pe care a iubit-o, și pe care a fost nevoit s-o părăsască din cauza „doruluĭ de a studia maĭ departe și a neajunsurilor ce-ar fi trebuit să îndure cu viața de artist rătăcitor". Pe această femee Vasile Conta a cîntat-o în versurĭ ca aceste :

DEDICAȚIE.

Vezĭ dragă blondină cum rătăcește
Printre petricele unda din părăŭ?
Auzĭ tu ce gingaș și-ncet îțĭ vorbește
Că nimic nu-ĭ dulce ca numele tăŭ ?
Auzĭ tu zefiriĭ cum se joc prin frunze
Cu mister șoptindu-țĭ cît eștĭ de frumoasă ?
Auzĭ pentru tine suspinurĭ confuze
Prin valea adîncă, prin pădurea deasă ?
Cînd natura 'ntreagă-țĭ suspină cu dor
Nu-mĭ permițĭ și mie să spun că te-ador ?

După spusele artisteĭ, „Dedicația" ar fi prima poezie scrisă de Vasile Conta, și pe care i-a cetit-o însușĭ autorul în ziua de 8 Maĭ 1861. Pentru a se vedea cît de mult a evoluat talentul luĭ Conta, și dacă ar fi urmat să scrie versurĭ, ne-ar fi dat într'adevăr poeziĭ frumoase. Reproduc următoarele strofe scrise cu opt anĭ maĭ tîrziŭ, în Anvers și trimise tot Marieĭ Bălușeșcu.

EI . . .

E noapte ca'n poveste noaptea plină de misterurĭ,
Și-o armonie atît de dulce, liniște ca și în cerurĭ.
Păsărelele-obosite dorm în leagîne de ramurĭ
Pe cînd luna visătoare trece razele prin geamurĭ.

Obosit de-atîtea vise lîngă geam poetu-apare
In lumina blîndă a luneĭ chipul săŭ măreţ răsare,
Dorul aprig nu-ĭ dă pace să adoarmă cu gînd bun
Căcĭ el ştie că iubita va veni pe-acelaşĭ drum
Ca şi-n fie-care seară; vor vorbi de-a lumeĭ rost
Inecînd c-o sărutare toate rălele ce-aŭ fost.

Vino ceas dorit maĭ iute, tu-mĭ răpeştĭ melancolia
Prefăcînd în versurĭ clare tot ce simt! Căcĭ armonia
Unuĭ vers readuce în suflet liniştea cea mult dorită,
Timpul ăsta e timp de rugă, închinat l'a mea iubită.

*

Dar ce spun, e-un vis acesta, căcĭ iubita e departe . . .
Freamătul duios de frunze îmĭ aduce blînde şoapte
Mîngîerĭ ce pentru-un suflet ca al meŭ e-o alinare
E frumoasă noaptea asta pentru vis şi aiurare! . . .

(Anvers, 1869).

Ce frumoase şi sculpturale versurĭ. Un lirism romantic care îmbracă imaginĭ neîntrebuinţate încă, lăsîndu-ne sub impresia pe care a simţit'o şi poetul în clipa cînd le-a făurit. — Lucrul de altfel nu-ĭ curios; mulţĭ filozofĭ a compus la vrîsta pe care o avea Conta, versurĭ duioase cătră iubitele lor. Aşa a scris Taine, Nietzsche, August Comtė şi Stuart Mill. Avea dreptate Emerson cînd spunea că: „Puntea care leagă ţărmul poezieĭ, este adeseorĭ trecut pentru a veni pe malul filosofieĭ de curiozitate. Aceĭ toţĭ aŭ rămas aicĭ, aducîndu-şĭ aminte de fericitele vremurĭ cu regretul în suflet; căcĭ reîntoarcerea e interzisă! Reminiscenţa acelor amintirĭ se vede din cînd în cînd în proaza lor, şi aceasta numaĭ în zile de durere.“

Cine nu-şĭ aminteşte de Stuart Mill acel spirit de analiză, care privia omenirea numaĭ prin prizma critică. De cînd trecuse în domeniul filosofieĭ, Mill nu maĭ avea nicĭ un sentiment. Poezia pe care o cristalizase şi el în vr'o cîte-va strofe în aniĭ ceĭ tinerĭ, era acum desconsiderată.—O împrejurare tristă redeşteaptă din noŭ acest sentiment, şi aceasta fu ocazia morţiĭ d-neĭ Taylor.

Trecătoriĭ care vor vizita Comitatul-Venoissin nu departe de satul Vaucluse, vor găsi mormîntul D-neĭ Taylor (Mill) pe care l-a eternizat următoarele vorbe scrise de Stuart Mill: „Inima sa mare şi iubitoare, sufletul săŭ nobil, inteligenţa-ĭ pătrunzătoare, puternică, originală şi a tot ştiutoare, făcuse din ea călăuza şi sprijinul celor care avură fericirea să-ĭ aparţină pe cît timp eĭ aŭ privit-o ca singura lor plăcere pămîntească, pe astă învăţătoare de înţelepciune şi exemplu de bunătate. Fiind tot pe atît de serioasă în ce priveşte binele public, pe cît era de generoasă şi devotată cătră aceĭ ce o încunjuraŭ, influenţa sa s-a resimţit în

multe din cele maĭ însemnate îmbunătățirĭ ale veaculuĭ și se va resimți în cele ce vor maĭ face încă.“

Ultimele zile din viață, Stuart Mill le-a petrecut aicea, ascultînd cu religiozitate freamătul frunzelor și murmurul duios al riului Sorgue. Se zice că în acest timp citea numaĭ versurĭ, și că s-ar fi exprimat unuĭ prieten că: „dacă ar maĭ avea o viață ar consacra-o inimilor marĭ, poeților, care aŭ scris paginĭ rupte din sufletul omenesc!“

Maĭ dăm cîte-va versurĭ de-ale luĭ V. Conta:

MEDITAȚIE.

Peste spiritu-mĭ se'ntinde a ideilor curent
Ce aleargă-n întuneric dup-un țel ce se depărtă! . .
A mea inimă-ĭ cuprinsă de-a neliniștei moment
Ce mă-ndeamnă, mă oprește, mă desperă, mă transpoartă. . .

La scînteile divine adresez doru-mĭ ce arde . . .
Dar de zidul ignoranțeĭ ĭarăși creeru-mĭ se frînge!
Străbat codrul cu mistere, unde-s spiritele-n hoarde,
Unde ramurele țipă, și-ntre frunze vîntul plînge . . .

Intreb vîntul, el suspină,
Intreb floarea, ea se-nclină,
Intreb unda, ea se teme
Și cu frică fugind, geme! . .

*

O! răspunde dar tu spirit ce însuflețeștĭ pe toate:
Pentru ce și până unde se ridică acest fum?
Printre șoapte neînțelese a natureĭ speriate,
Se strecoară pănă-n peptu-mĭ acest echo: eștĭ nebun!

Mă arunc prin vecĭnicie cu aripa cugetăreĭ . . .
Rătăcesc în negrul haus . . . în acest etern mormînt . . .
Ș'un oribil întuneric sfărmînd scara înălțăreĭ,
Cu blestemele pe buze cad zdrobit ĭar pe pămînt! . . .

(1862)

TIMPUL.

Noaptea 'ntinse majestoasa-ĭ mantă neagră peste lume,
Și misterile din sinu-ĭ zburînd lin se răspîndiaŭ,
După sine cu sfială tărînd șoapte o mulțime,
Șoapte dulcĭ ce cu-a lor curse suvenirile răpiaŭ.

*

Păstoriţa 'mbrăţişată de plăpînda voluptate,
Presereează de pe buze-ĭ pe-a natureĭ sîn zmălţat,
Multe şoapte în catene de extazurĭ parfumate
Şi-ntrerupte în răstîmpurĭ de-un ferbinte sărutat.

Riul, floare şi zefirul, valea, codrul cel frunzos,
Ca să cînte-a lor regină, armoniĭ aŭ întonat.
Singur timpu-n gelozie se frămîntă furios
Se încruntă, se repede, cu gîndirea a zburat . . .

Un mormînt rămîne . . . Timpul peste dînsul
Ostenit păşeşte . . . Se aude-un clopot,
In natură-i jale ; la păstor e plînsul . . .
Spaţiul trist răsună de-a timpuluĭ hohot.

(1862).

Ultimul vers se vede că este preludiul cugetărilor filosofice.

SONET PĂGÎN . . :

—

Iubitei

Îţĭ maĭ aducĭ aminte de vremile apuse
Cînd tolăniţĭ sub chiparoşiĭ din parcul luĭ Plidiu, [1])
Îţĭ recitam cu drag din Horaţ şi din Ovidiu
Privind pe Tibru, în asfinţit, în valurile duse . . .

*

Sunt anĭ de-atuncĭ şi parcă erĭ a fost! Ca şi un fiu
De-aluĭ Orfeu cîntam imnurĭ durerilor răpuse,
Căcĭ ochiĭ tăĭ iubit-o în calea vieţeĭ îmĭ fuse
Un orizont albastru nemărginit ca un pustiŭ . . .

*

Să plîng nu maĭ puteam. Cu cupa într-o mînă
Te adoram pe tine iubit-o — o copilă
Cu bucle auriĭ, a viselor stăpînă.

Cu graiul tăŭ vrăjit de gingaşă sibilă
Adormeaĭ totul cînd ziua cu noaptea se-ngînă,
Tu aĭ rămas în viaţă-mĭ cea maĭ sublimă filă!

(1864).

---

1) O grădină dăruită oraşuluĭ Roma de patricianul Plidiu şi devenită în urmă publică.

QUATREN

Nu vezĭ stînca ascuţită
Cu abizul lîngă ea
Cum aşteaptă să te-nghită?
Unde alergĭ inima mea?

(Iaşĭ, 1863).

* * *

Copilul acesta în vrîstă de şeptesprezece anĭ, scria poeziĭ minunate, pe care le adresa iubiteĭ prin scrisorĭ, în timp ce Mihail Eminescu îşĭ publica versurile în revista autoritară de supt direcţiunea d-luĭ Maiorescu, creîndu-şĭ un nume literar.

Încă de pe atuncĭ se observa ce va produce Vasile Conta maĭ tîrziŭ, dîndu-ne capod'opere de înaltă concepţie filosofică. El face parte din nemuritoriĭ care aŭ susţinut prin talentul lor organul societăţeĭ „Junimea“.

Asupra postumelor luĭ Conta voĭ reveni cu reproducerĭ noue în numerile viitoare.

Iaşĭ August, 1907. **Octav Minar.**

Amintirĭ despre Grig. Buţureanu
ca profesor.

Sigur că toate colegele mele, cetind aceste rîndurĭ, vor trăĭ împreună cu mine zilele acelor frumoşĭ anĭ de internat, unde viaţa e închisă într'un cerc aşa de restrîns, pe cînd viitorul îţĭ arată orizonturĭ atît de largĭ!

Şi poate nicĭ eŭ nu mi-aşĭ fi amintit de acele vremurĭ cu atîta tărie, dacă n'aşĭ fi fost sub povoara zguduireĭ puternice cauzată de cea maĭ neaşteptată şi dureroasă lovitură: perderea unuia din ceĭ maĭ iubiţĭ profesorĭ aĭ meĭ, *Grigore Buţureanu.*

Nu cred să fie una din vechile saŭ nouele luĭ eleve, care să nu fie avut o tresărire de groază, de durere, la o veste aşa de neaşteptată; căcĭ era iubit de eleve nu numaĭ ca profesor, ci şi ca un tată bun şi blînd.

Lecţiile luĭ eraŭ sărbătorĭ pentru noĭ, căcĭ avea darul de a ne face cursul în aşa fel, că înaintea ochilor noştri se înfăţişaŭ cele maĭ viĭ tablourĭ.

Cînd ne oglindia tabloul trist medieval al inchiziţieĭ prigoniriĭ creştinilor, orĭ năvălireĭ barbarilor, trecea un fior de groază prin inimele noastre; punea în glas atîta jale, atîta tristeţă şi dispreţ pentru faptele acelor timpurĭ trecute, că nu era cu putinţă să nu te simţĭ îngheţată de groază şi desgust pentru aceĭ nimicitorĭ a tot ce e bun, frumos şi drept.

Dar maĭ cu seamă cînd preamărea vitejiile vre-unuĭ Voevod de-aĭ noştri, vocea-ĭ caldă şi entusiastă ne electriza; ne pătrundea atît de mult până în suflet mîndria naţională, că de multe orĭ eram mişcate până la lacrimĭ. Cînd venea timpul să vorbiască despre Ştefan cel Mare, entuziasmul stărnit de el, nu cunoştea marginĭ. Imĭ aduc aminte de „Bătălia de la Racova", o lecţie neuitată, atît prin interesul ce prezinta ca fond, cît şi prin însufleţirea cu care ne perinda înaintea ochilor sufleteştĭ, peripeţiile războiuluĭ, descriindu-ne cu colorĭ pitoreştĭ teatrul lupteĭ, strategia luĭ Ştefan, în aşa mod, că uitam momentul de faţă, eram suspendate de respiraţia luĭ, trăiam şi noĭ împreună cu el acele timpurĭ zbuciumate, dar de glorioasă aducere aminte. Cît de înălţat îmĭ simţiam sufletul meŭ de Romîncă cînd cu glasu-ĭ răsunător spunea: „Bătălia de la Racova e cel maĭ frumos diamant din coroana luĭ Ştefan", fiind că e cea întăĭ bătălie cîştigată în cîmp deschis de creştinĭ în contra Turcilor. Acele clipe aŭ remas neuitate pentru mine.

De aceea zic, oarele luĭ Grig. Buţureanu eraŭ sărbătorĭ, adevărate recreaţiĭ ale minţeĭ, cînd veniaŭ maĭ ales după unele cursurĭ seci şi pline de monotonie. Cînd se întîmpla să lipsască vre odată de la clas, ceea ce era foarte rar, atuncĭ ne cuprîndea o părere de răŭ că am perdut o oră de desfătare aleasă, de deşteptare a conştiinţeĭ naţionale, prin exemple, şi a meniref noastre în viaţă, prin sfaturĭ; căcĭ el nu se mărginia numaĭ în a-şĭ desfăşura cursul, făcîndu-l cît maĭ atrăgător, maĭ colorat, dar nu perdea prilejul de a ne vorbi despre rolul nostru în societate, sfătuindu-ne cu o bună voinţă de părinte şi arătîndu-ne ce se aşteaptă de la noĭ, ca femeĭ şi ca institutoare, sfaturĭ date cu atîta bunătate, că ne mergeau drept la inimă.

Cum ar fi fost cu putinţă să rămîe vre-o elevă cu lecţia neştiută? Cum nu era să fie iubit un ast-fel de profesor?

Şi odată pornită pe calea amintirilor de şcoală, nu mă pot opri să nu fac o reflecţie, care-mĭ poate fi permisă acum, cînd am trecut pragul şcoaleĭ de atîţia anĭ şi la rîndu-mĭ am făcut experienţa de dăscăliţă.

Cînd ar şti profesoriĭ, ce mult ar cîştiga, purtîndu-se în mod părintesc cu eleviĭ, arătîndu-le încurajare, insuflîndu-le încredere în propriile lor forţe, îmboldindu-ĭ la silinţă prin vorbe bune şi sfaturĭ alese, cum făcea mult iubitul şi regretatul meŭ profesor Buţureanu, cred că n'ar şovăi o clipă să-şĭ iee linia aceasta de purtare.

Şi cînd mă gîndesc (fără amărăciune, căcĭ timpul are acest bun, că păstrează maĭ mult amintirile frumoase), că era şi un profesor în desăvărşit contrast cu acel iubit de noĭ, care-şĭ făcea o plăcere de a chinui şi teroriza elevele cele maĭ simţitoare, maĭ sfioase, cu privirea, cu vocea, cu metoda-ĭ, mă cuprinde o tristeţă. Şi acela era un profesor foarte bun,—de alt fel toţĭ profesoriĭ meĭ aŭ fost eminenţĭ—dar acesta n'a ştiut să croiască calea

spre sufletele noastre—îngheţîndu-ne cu severitatea-ĭ une orĭ ne-dreaptă. Şi ce folos dacă învaţă un elev de frică? Cînd ştie că profesorul îl urmăreşte cu un ochiŭ răutăcios, şi la cea d'întăĭ greşală, făcută poate chiar din teama de a greşi, aude scurt: „Nu ştiĭ — du-te la loc!" Nu s'a întrebat nimenĭ ce se petrece în sufletul aceluĭ elev, cînd puterile sufleteştĭ ale unuĭ copil sînt limitate; în eul luĭ se iveşte maĭ curînd descurajarea, ĭar conştiinţa că are a lupta cu cine-va maĭ tare decît dînsul, îl deprimă, cînd ştie că acel „cine-va" e pus să-ĭ vie în ajutor să-l îndrepte cînd greşeşte, ĭar nu să se simtă mulţumit cînd îl prinde cu vre-o gresală. In mod psihologic judecînd—şi vorbesc din experĭenţă—descurajînd în mod sistematic un elev, îl facĭ să-şĭ peardă încrederea în sine—pe cînd cu puţină îndemnare, încurajare, chiar cînd e slab, ajungĭ să facĭ din el un elev bun, căcĭ mare e puterea sugestivă ce are profesorul asupra elevilor.

Ce mulţumire sufletească pentru acel profesor, care ast-fel pe nesimţite, nu numaĭ reuşeşte a face din eleviĭ maĭ slabĭ, e-levĭ bunĭ, trezind în eĭ ambiţia şi dorinţa de întrecere, dar încă le formează caracterul pregătindu-ĭ astfel pentru viaţă, dîndu-le aceĭa ce lipseşte maĭ mult generaţiilor noastre, încredere în sine, spiritul de iniţiativă, adică voinţa şi conştiinţa, că poate ajunge „ceva" prin sine însu-şĭ.

Fericit acel profesor, care ştie că a dat ceva elevilor nu numaĭ din ştiinţa luĭ, ci şi din căldura sufletuluĭ şi a inimeĭ luĭ! Gr. Buţureanu a avut educaţie şi pe lîngă cunoştinţele speciale obiectuluĭ săŭ, a dat educaţie elevilor şi elevelor lui.

Icoană luminoasă întipărită adînc în minţile elevelor luĭ, ea rămîne acolo şi la maturitate şi până la sfîrşitul vieţiĭ chiar, fă-cîndu-le să-şĭ amintiască de el cu dragoste şi veneraţie, căcĭ multe ocaziĭ găsim în vieaţă să punem în aplicare solidele luĭ sfaturĭ şi poveţe, pentru spinoasa dar nobila carieră ce ne-am ales!

Aşa va remînea în inima mea şi cred a tuturor elevelor luĭ, acel ce ne-a fost un profesor eminent, un sfătuitor sincer pentru viaţă, un inspirator entusiast al idealuluĭ naţional şi a împlinireĭ menireĭ noastre de femeĭ şi profesoare, iubitul şi regretatul meŭ profesor Grigore Buţureanu!

Viorica Al. Afanasiu

Iaşĭ, Iulie 1907.

De la Jubileul maestruluĭ Ed. Caudella.

Dăm maĭ jos însemnata cuvîntare ţinută de d-l *Popovicĭ (Beyreuth)* ilustrul artist romîn şi directorul Conservatoruluĭ din Bucureştĭ, în sara de 5 Decemv. 1906 la marele jubileŭ de 50 anĭ de activitate artistică muzicală a ilustruluĭ compozitor romîn Eduard Caudella, jubileu organizat de Asociaţiunea generală a Artiştilor şi de Conservatorul de Muzică şi Declamaţie din Iaşĭ.

Iată cuprinsul:

Mult iubite şi ilustre Maestre,

Zvonul că Iaşul, vechia reşedinţă a Moldoveĭ, te va sărbători cu prilejul celor 50 de anĭ de muncă neobosită şi rodnicăi ne-a umplut sufletele de o nespusă bucurie, şi ne-am gîndit şi chibzuit cum şi noĭ, ceĭ din Bucureştĭ, să fim părtaşĭ la mîndra sărbătoare a iubituluĭ nostru Nestor muzical. O vorbă bună la Minister alta confraţilor noştri în muzică, şi gîndul a devenit fapt. Iată-ne trimişĭ în numele întreguluĭ corp profesoral al Conserv. de Muzică şi artă dramatică din Bucureştĭ să depunem prinosul de adîncă veneraţie şi iubire, să aducem simţîmintele de dragoste curată, pentru acela care cu desinteresare şi cu un suflet de artist adevărat, a muncit o viaţă întreagă pentru propăşirea muziceĭ în ţara noastră.

Iubite Maestre, este oare nevoe să pomenesc în treacăt ce însemnezĭ D-ta pentru noĭ? Numaĭ una vreaŭ să spun: Opera Romînă—dacă ne vom învrednici să o avem vr'o dată, fiind-că, cu jale vedem cum tot streiniĭ o copleşesc cu reprezentaţiile lor nesăbuite, zic, că Opera Romînă cînd va veni din noŭ, va relua cu falǎ şi sfinţenie în repertoriul eĭ Operile originale: Fata Răzăşuluĭ, Olteanca, Petru Rareş, Hatmanul Baltag, atîtea inele nepreţuite din lanţul muziceĭ noastre naţionale, pe care D-ta le-aĭ făurit cu bătăile vesele şi îndurerate ale inimiĭ D-tale. Şi mă minunez şi cu mine mulţĭ alţiĭ ne întrebăm, cum pot străiniĭ să ne rupă acest lanţ preţios care e menit să lege tot maĭ puternic viitoarea noastră artă muzicală dramatică de producţia obştească artistică a Europeĭ? Şi chiar acum întîmplarea face ca în „Convorbirile literare“ care tot pe pămîntul Iaşuluĭ aŭ răsărit, ca să citim o scrisoare din 1884 a ilustruluĭ nostru Maĭorescu către

Chibicĭ Rîvneanu care a îngrijit cu dragoste de frate pe neuitatul nostru Eminescu, care scrisoare între alte noutățĭ din Bucureștĭ, noutățĭ politice, literare, academice, pomenește și de Opera Hatmanul Baltag zicînd că s'a dat cu succes de vr'o cîte-va orĭ și că se va maĭ da. Dovadă că operile originale eraŭ apreciate și gustate de publicul nostru.

Peste 20 de anĭ aŭ trecut de atuncĭ. Ce s'a făcut cu începutul așa de făgăduițor al Opereĭ Romîne? Aproape totul a căzut în uitare, și mi să pare că-am dat cu 30 de anĭ înnapoĭ. Nu sînt aicĭ să învinovățesc pe nimenĭ, ci numaĭ să mă tînguesc înaintea D-tale și acelor care aŭ venit să ne asculte. Viitoriĭ cronicarĭ muzicaliĭ și dramaticĭ vor arăta odată vina și pe vinovațĭ.

Dar o greșală capitală s-a făcut cînd s-a dat uităriĭ acel început lyric-dramatic romînesc care era menit să ne rîdice pe scara culturală, acest început a fost pus „ad acta“ cum ai pune un dosar al unuĭ proces de toate zilele. Am crezut de cuviință ca tocmaĭ, în această Solemnitate, să rîdic glasul, tînguindu-mă și în numele D-tale. Ceĭ ce simt cu țara asta, ne vor înțelege și aproba. Dar scumpe și ilustre Maestre, mîngîete cu gîndul că mulțĭ alțiĭ ca D-ta aŭ pătimit cît aŭ trăit; ceasurile de restriște aŭ fost maĭ covîrșitoare de cît cele de bucurie. Arta e lungă și viața unuĭ artist de samă ca D-ta este prea scurtă ca să-țĭ vezĭ visul împlinit; ar trebui să trăeștĭ rîndurĭ de viețĭ, cum zice poetul; atuncĭ numaĭ poate aĭ fi pe deplin mulțămit și împăcat în sufletul D-tale,

Și acum sfîrșesc, am adus cu noĭ un dar care'țĭ va face mare bucurie: Majestatea Sa Regina, ĭubitoarea și ocrotitoarea a tot ce e frumos și nobil în lume, Poeta încoronată nu te-a uĭtat și 'țĭ trimite sublima Eĭ imagină cu cîte-va vorbe scrise de Augusta-ĭ mînă, care cad ca raze de mîngîere și înălțare pentru tot ce aĭ creat și veĭ maĭ crea încă în viață.

Noĭ nu ne depărtăm, și cred că vom maĭ lucra încă mult timp împreună. Primește te rog și din partea Corpuluĭ profesoral al Conserv. din Bucureștĭ acest mic semn de marea și neclintita noastră dragoste și stimă către D-ta ilustre Maestre. Dumnezeŭ a tot puternicul să te țînă voinic multă vreme, pentru binele și slava neamuluĭ nostru.

1906, Iașĭ 5 Dec.

Aromâniĭ şi serbarea din Iaşĭ de la 24 Ianuarie 1907.

Săruună, 14 Fevruar 1907.

Iubite amice A. D. Atanasiu,

Da, mi-aĭ făcut o surpriză . . . .

Impărtăşirea chipuluĭ, în care s-a perindat serbarea celuĭ maĭ măreţ—fiind cel maĭ greŭ—fapt, „Unirea“ [1]) în stupul iniţiativeĭ româneştĭ celeĭ maĭ îndrăzneţe—Iaşiĭ—ne-a electrizat. Aromâniĭ, ca ceĭ maĭ expuşĭ urgieĭ duşmanilor neamuluĭ, primesc martiriul cu seninătatea în suflet, jertfă idealuluĭ legitim în faţa omenireĭ întregĭ: unirea întreguluĭ neam în cuget şi-n simţirĭ. Aromâniĭ aŭ deplină încredere în adevărul neperitor ce cuprinde acest ideal şi aŭ deplină convingere în triumful adevăruluĭ.

Paşnicĭ şi blînzi din fire, eĭ sînt tarĭ cu tăria ce le dă conştiinţa desăvîrşită a acestuĭ sublim adevăr al neamuluĭ. Drept aceĭa nicĭ o putere nu-ĭ poate înrîuri pe atîta, în cît să se îndoiască de viitorul neamuluĭ, de-a căruĭ soartă şi-aŭ legat pe vecĭ a lor.

Fie-care moarte de Aromân e încă un imbold din afară pentru a ne uni între noĭ maĭ puternic. . . . . .

Fericind pe scumpiĭ noştri fraţĭ, ce-şĭ atrag moartea de martir din partea duşmanilor numaĭ pentru că-şĭ fac maĭ izbitor datoria de Românĭ, căutăm şi noĭ să ne-o îndeplinim la fel . . .

Acum un an s'a deschis aci *Dispensariul* Român. In acest locaş şi-aŭ găsit alinarea suferinţelor corporale maĭ mulţĭ Românĭ—şi chiar străinĭ. Am făcut statistica lor şi am extras cîte-va observaţiĭ maĭ interesante asupra unor cazurĭ.

Vă voĭ trimite ştirĭ privitoare la acest *Dispensar*.

Cu dragoste frăţească

Dr. A. Şunda.

---

1) I se descrisese d-luĭ Şunda de redac. nostru A. D. Atanasiu serbarea „Uniriĭ“ de la 24 Ianuar 1907 la care regretatul Gr. C. Buţureanu a ţinut o caldă şi importantă cuvîntare asupra zileĭ de 24 Ianuar. Nu maĭ pre jos aŭ fost şi ceĭlalţĭ cuvîntătorĭ. Toată serbarea de la Iaşĭ a fost un entuziasmu continuu.

Ştiinţile Naturale

(Sfîrşit).

B. Vieaţa pe pămînt

Prin mijlocirea ştiinţilor naturale, constatăm o energie pe care o numim **viaţă**, precum numim celealte manifestări ale energieĭ generale din lume, *căldură, lumină, gravitaţie, electricitate, magnetismu* şi văzîndu-o, cît de simplă e, *în manifestarea eĭ* în o bucată de *protoplasmă*, prima închegare maĭ complicată, a speciei de materie numită organică—apoĭ maĭ constatînd, că'n timpurile trecute, acea energie *(viaţa din protoplasmă)*, avînd la îndămînă materiile neorganice, a început a le încorpora, *prefăcîndu-le*—şi că-n fine, din acea *nutrire progresivă*, protoplasma căpătînd o organizare maĭ complexă, a ajuns, gradat şi succesiv, să alcătuiască atîtea forme de animale, şi la urma urmeĭ, *Omul, cu o organizare uimitoare de măeastră*—e cu ne putinţă, *să nu ne mîndrim* de aseminea descoperirĭ ; e cu ne putinţă să nu ne silim, ca noĭ, avînd la îndămînă, energiile avute odinioară de protoplasmă, şi care să manifestă feliurit în lumea noastră, să nu le înlănţuim şi să le conducem, spre **un maĭ bine.**

Afirm, că **viaţa**, asupra căreĭ-a atîta s'a scris şi filosofat, **există**, precum există sp. ex.: *lumina*, şi că dinsa, nu are alt *izvor* de origine, decît *acela*, al celoralte feliurĭ de forme de energiĭ, şi precum studiem manifestările *căldureĭ, lumineĭ, electricităţiĭ, etc.*, aşa studiem şi trebue să studiem şi pe acele ale *vieţeĭ.* Şi precum astăzĭ, odinioară şi-n viitor o *materie* în care se manifestă sp. ex.: *electricitate*, desfăcîndu-se, dispare şi energia, tot aşa şi materia organică în care să manifestă viaţa, desfăcîndu-se (murind), dispare şi energia respectivă *(viaţa). Şi dacă nu loveşte simţurile noastre, în aşa mod, moartea unuĭ Infuzoriŭ* (animal microscopic), *precum ne loveşte moartea unuĭ Om*—de unde—*ideia de un* **suflet** *în om*, ceva în afară de materie, *aceasta să datoreşte, deosebireĭ marĭ, între manifestarea energieĭ din unul şi din celalt*, **deosebirĭ** *datorite, tocmaĭ cătimeĭ infinite de mică de energie, închegată în protoplasma celuĭ de întăĭ* (Infuzoriŭ), *faţă cu cătimea foarte mare de energie, închegată în substanţa organică din corpul celuĭ din urmă* (Om).

O rază slabă de lumină loveşte puţin ochiul nostru, şi în noĭ se deşteaptă o noţiune ştearsă, de existenţa aceleĭ energiĭ (rază luminoasă), în raport exact, cu cătimea eĭ; o rază de lumină puternică, ne impresionează mult maĭ tare şi tot în proporţie cu intensitatea energieĭ. Acelaş lucru se petrece şi cu manifestările vieţeĭ, în animale.

Găsesc momentul, a-mĭ întoarce privirile asupra acelor biologĭ, care în dorinţa lor legitimă, *vroind a tăgădui existenţa su-*

fletuluĭ, **neagă existenţa vieţeĭ** — considerînd manifestările eĭ, ca manifestărĭ întrevăzute şi studiate în fizică şi chimie—pentru a le spune, *că greşesc şi încă amarnic.*

Viaţa există în protoplasma vegetală ca şi-n cea animală, protoplasma ne fiind decît un fel de formă ponderabilă de a fi, a energieĭ generale. Negĭ viaţa, negĭ atuncĭ protoplasma.

Deosebirile marĭ însă, între vieaţa animală şi cea vegetală se datoresc feliuluĭ de închegare a energieĭ generale în materie protoplasmică animală şi vegetală, şi apoĭ feliuluĭ de structură dobîndit de fie-care din aceste protoplasme.

Şi cîtă trudă, şi cîtă frămîntare a minţiĭ, ca să se susţie acea negaţiune, fără să fie nevoe şi fără nicĭ un folos!

Maĭ mult încă.

Viaţa, adecă *protoplasma vie*, n'a apărut spontaneŭ pe pămîntul nostru, la începutul zămislireĭ acestuia, ci, într-un timp foarte îndelungat şi gradat.

In timpurile cînd *energiea universală* a sistemuluĭ nostru solar a început a lua forma de materie, şi de atîtea feliurĭ, la un moment dat, acea energie a început a să închega şi'n *moleculele complexe* ce constatăm în aşa numita *substanţă organică*. Acele molecule aveaŭ la îndămînă, şi cea maĭ mare parte din acea energie, netransformată încă în materie, precum şi substanţele acum în stare născîndă, saŭ chiar definitiv compuse. *Aceste împrejurărĭ de pe atuncea* aŭ înlesnit o structură specială a moleculelor organice şi astfel s'a închegat, de o parte, *protoplasma vegetală*, viţa din care a eşit remnul vegetal, şi pe de altă parte, *protoplasma animală*, viţa remnuluĭ animal. Viaţa decĭ s'a născut din încorporarea energieĭ universale în particule viĭ, alăturea cu încorporarea eĭ în acele ce alcătuiaŭ materia noastră.

Din acea structură, protoplasmele aŭ capatat proprietăţĭ cu totul speciale, pe care nu le găsim în alte materiĭ, proprietăţĭ *vitale*, de care ce numim *viaţă*, energia însăşĭ care se manifestă în protoplasme.

In ceia ce priveşte animalele, aceste proprietăţĭ port calificativele de *relaţiune*, *nutriţiune* şi *înmulţire*, graţie cărora, protoplasma animală, odată diferenţiată, s'a putut organiza din ce în ce maĭ desăvîrşit.

In fine, acea organizare animală, fu condusă de aceleaşĭ atragerĭ şi răspingerĭ, care aŭ existat de la începutul transformăreĭ energieĭ, în materie, precum şi de condiţiunĭ, din ce în ce altele, în care s'a găsit pămîntul.

Din arătarea chipuluĭ, cum s'aŭ petrecut lucrurile se vede, că astăzĭ asemenea transformărĭ a lumeĭ organice existente, precum şi naştere de nouă protoplasmă nu se maĭ poate înfăţişa. Cu alte cuvinte, *generaţie spontanee*, nu poate avea loc, precum nicĭ n'a avut loc, şi creaţiunĭ de nouă forme *tipice* de animale, de asemenea nu se vor maĭ întîmpla, afară decît dacă Omul va ajunge să dispue de *energia ce a maĭ rămas în lumea noastră*

neîncheagată în materie, precum și de aceia care se maĭ desface din materia organică prin descompunerea eĭ, și maĭ presus de toate, dacă va reuși să desfacă massa cea mare de materie inorganică, în energie primitivă, din care s'a născut și se poată mînui acea energie.

Cu alte cuvinte, condițiunile de odinioără, de atîtea milioane de secole, ne maĭ putînd exista, *cînd energia era în libertate*, și cînd a început a se încătușa în atomĭ, apoĭ în molecule și în urmă în materie, *energia* care apoĭ a lucrat asupra materiilor, fie în stare născîndă, fie în stare de definitivă constituire, de sigur *că n'are cum și nicĭ de unde*, să se maĭ creeze nouă protoplasmă în mod spontaneŭ. Tot din aceleașĭ cauze, *tipurile definitiv create* , n'aŭ cum să maĭ fie transformate, căcĭ anatomia comparată și biologia animală ne arată, cum în *Om* s'aŭ ajuns la cea maĭ măeastră legare de molecule organice și'n mod gradat, ca *organizare* și ca *succesiune*. Orice am face, o *Rață* tot *Rață* va rămînea saŭ, maĭ științific, un *Verme*, *Tunicier*, *Arthropod*, *Vertebrat*, tot *Verme*, tot *Tunicier*, tot *Arthropod*, tot *Vertebrat* va rămînea. *Paleontologia* de aseminea, dovedește acest adevăr. Nu găsim în scoarța pămîntuluĭ, alt tip de organizare animală, decît acele existente, adecă *vermĭ*, *arthropode*, etc.

Ca sfîrșit a temeĭ curat științifice, ce s'a desfășurat, trebue să ne punem întrebarea: dar cum s'a putut, ca acea energie să ajungă să creeze aceste *tipurĭ* animale, precum tot atît de bine ne putem întreba, cum a ajuns a lua și forma de *silice*, saŭ de *aur*, saŭ de alt mineral? Pentru aceĭ care nu-șĭ daŭ sama, despre modul cum să manifestă energiile din lume, pe care le-am amintit, ca *lumina*, *electricitatea* etc.... de sigur, că nu-șĭ pot închipui, cum s'a putut naște materia și cu atît maĭ mult, organiza un animal. Și decĭ, orĭ ce încercare filosofică, oratorică—descriptivă, saŭ maĭ știŭ eŭ cum să o calific,—ar fi zadarnică.

Aceĭ care însă aŭ văzut, cum *bănuțul* dintr'un oŭ de găină, pus la căldură *să tae în bucățĭ* și acele bucățĭ *să pun unele lîngă altele, cresc se înmulțesc*, se *îndoesc*, se *transformă*, organizînd aicĭ *inima*, dincolo *creerul*, aicĭ *mușchiĭ*, dincolo *nerviĭ*—și așa rînd pe rînd *și într'o ordine în totdeauna aceiașĭ*, — înțelege că energia crescîndă, prin adăogire de nouă molecule de materie, luate din mediul înconjurător, în mod fatal, trebue să se așeze în ordinea constatată, și dacă materia vie se transformă aci în *țesut muscular*, pe cînd alăturea în *țesut nervos*, aceasta să datorește feliuluĭ de închegare a energieĭ în materie, *feliŭ* datorit la rîndul săŭ părticelelor înfinit de micĭ, de energiĭ, înmagazinate în elementele primordiale, și specializate, pentru propagarea specieĭ, adecă în *Ovul* și în *Spermatozoid* și care aŭ puterea, ca să zic așa, de a-șĭ atrage formațiunea de noĭ molecule de aceiașĭ specie.

Asemenea fenomene sunt cunoscute de altmintrelea în chimie.

Nu-ĭ maĭ puțin adevărat, că studiind *omul*, nu atîta urmărindu-ĭ legăturile între organe, cît *asigurarea mănținereĭ acelor*

legăturĭ, din care rezultă *viaţa* aşa cum se manifestă în el, *rămîĭ nedumerit de atîta artă, de atîta meşteşugire*, şi cum suntem deprinşĭ a găsi o *inteligenţă* , saŭ un *om*, de cîte orĭ suntem în faţa uneĭ alcătuirĭ de un fel oare-care, cu rezultate ne aşteptate, vrute ne vrute, suntem împinşĭ *saŭ a admite aşa ceva şi pentru zemislirea Omuluĭ*, saŭ a căuta, *prin o logică bine mănuită*, a ne înşela pe noĭ înşine, şi ne putînd lămuri lucrurile în mod mulţămitor, presupunem existenţa uneĭ fiinţĭ supra-naturale.

Cred că nu este nevoe, nicĭ de una, nicĭ de alta: totul s'a făcut în mod firesc, aşa după cum studiile noastre ni le arată şi ni le dovedesc.

In fine *energia* a existat la început şi s'a transformat aproape în totalitate în ceea ce vedem în jurul nostru. Nu putem spune tot aşa şi pentru viitor. Rămîne-va materia în starea în care ea se află astăzĭ. Va fi un moment,, cînd totul se va întoarce la starea primitivă? Chiar corpiĭ radio-activĭ care aŭ deschis calea nouelor teoriĭ asupra materieĭ, nu cred că ne-ar imputernici să ajungem de o cam dată la o aseemnea încheiere.

Dr. Leon Cosmovicĭ
Profesor Universitar

DĂRI DE SAMA

Viaţa Românească No. 5 Maĭ 1907.—Neîngrijire de stil întălnim în întroducerea la *Insemnările luĭ Neculaĭ Manea*:

> .... şi se poate întîmpla să aibă şi în literatură, ca şi în viăţă, însemnătatea eĭ lumea cea neînsemnată, care ca un fluviŭ, îşĭ duce durerile spre mărĭ necunoscute. Pornind de aicĭ alţiĭ ar trece peste fapte neînsemnate şi s'ar opri la un titlu neînsemnat. De ce Insemnărĭ?

In cincĭ rîndurĭ de cincĭ orĭ cuvîntul însemnat, neînsemnat, însemnăm; ba pentru a maĭ împodobi stilul, maĭ are maĭ departe şi de două orĭ: important!

Şi în deobştie introducerea la acele amintirĭ e plină cu cuvinte noue ca *pasagiĭ* (locurĭ), *neglijată* (neîngrijită), *serviciŭ* (slujbă), *campion* (luptător, apărător).

Ce deosebire de stil între introducerea, subsemnată *Mihaĭ Sadoveanu* şi locul următor de frumuseţă desăvîrşită ca rostire a povestireĭ luĭ Manea?

> Pe o laviţă goală cîteva farfuriĭ cu florĭ albastre stăteaŭ umplute cu orez fiert, cu cîte o lumînărică alăturĭ. In covăţică lîngă sobă, dormea lin acelaşĭ copil. Şi în pustiul odăiĭ sărace, pe o măsuţă albă, zăcea sicriaşul

copilului meŭ. Bătrîna se îndoi din șele, apoĭ se apropie si dădu la o parte capacul. Şi încununat cu floricele tarĭ de hîrtie, cu boneţică nouă, în hăinuţele aşa de strîmte, o fiinţă mică, firavă, copilul meŭ, cu pleoapele negre închise, îmĭ răsări înainte, Buzele subţirele se strîngeaŭ, păreaŭ parcă ar fi arse cu fierul roş și mînile albe, subţirele, ca niște linioare de zapadă, și străvezii și uscate, stăteaŭ încrucişate pe piept. Era aşa de tristă fiinţa fără mîngîere și fără mamă, copilul meu care murise de foame. umbra aceia. cu pleoabele negre și cu buzele arse, și aşa de aprig, aşa de fierbinte vălmăşagul dureriĭ mele, în cît n'am putut închide ochiĭ, n'am putut frînge o lacrimă; numaĭ o undă de foc mi s'a iezit în piept și tot sufletul meŭ voia să strige și nu putea, și numaĭ parcă s'a scurs cu viaţa. într'un gemăt fără nume: „Dragul tateĭ!"

Ce bine scrie Manea și ce slab scrie d. Sadoveanu.

Iar dacă Manea ascunde tot pe d-l Sadoveanu pentru ce oare nu'l ascunde cu stil cu tot? Stilul e omul și ne mirăm mult cum acelaș om să scrie în două felurĭ, afară decît dacă ar fi să pue în vorbă deosebitele feţe din o bucată teatrală.

Poezia *Fierăria* e foarte bună maĭ ales ca imitaţie auditivă. Poezieĭ Anul 1907 de A. Vlăhuţă ĭ-a răspuns eminenta noastră colaboratoare, în poezia *Altă credinţă* publicată în No. trecut al acesteĭ Reviste și care respinge învinuirea nedreaptă ce se aduce Regeluĭ că el ar fi cauza tuturor relelor ce ne bîntue, cînd ceĭ d'intăĭ vinovaţĭ suntem noĭ; căcĭ e ruşine să facem s'atîrne întreaga noastră stare de viaţa unuĭ singur om. De asemene e foarte bună poezia doamneĭ Matilda Poni „Frateluĭ".

Moș Gheorghe la Expoziţie de eminentul scriitor poporan Spiridon Popescu e foarte cu haz scris, bună ca reproducere a mentalităţeĭ ţărăneştĭ faţă de minunele Expoziţieĭ și ale Bucureștiuluĭ.

In articolul *Microbiĭ în serviciul igieniĭ* găsim o limbă, plină de cuvinte ce nu aŭ temeiul lor de a fi, precum *imaginat* (închipuit) *a imerge* (a se cuprinde), *inofensiv* (nevătămător), *divizat* (împărţit) *digera* (mistui), *solubiliza* (a topi) și maĭ ales caraghiozul *epandagiu* ce nu este decît un cuvînt francez în înţeles identic cu gunoiere, îngrăşare, dar care a fost de sigur pus spre a da lucrăreĭ caracterul acel de erudiţie ştiinţifică, fără de care autorul s'ar crede că nu stă la înălţimea ştiinţeĭ.

Federalismul în Austria un articol bine scris și în cunoștinţă deplină a legătureĭ dintre interesele româneştĭ și acele ale Austro-Ungarieĭ de Dr. Aurel Popovicĭ.

Articolul d-luĭ Ibrăileanu asupra d-luĭ *Ioan Al. Brătescu-Voineştĭ* este, ca toate lucrările d-luĭ Ibrăileanu, un mod de critică ciudat, îmbracat în o frazeologie intortochiată, prin care numaĭ cu greu poate pătrunde ideile—adesa bune—al criticuluĭ. „Dar inadaptabilitatea (!) este și o condiţie de desvoltare a senzibilităţeĭ, nu numaĭ a reflexivităţiĭ. Sufletul inadaptabiluluĭ, al

nefericitului, ajunge adesea ori chiar la hiperestezie. Ce frazeologie încurcată pentru a spune lucrul cel foarte simplu pe care d-l Ibrăileanu singur găsește de nevoe a-l întortochia, anume că „nefericiții în ori ce caz sunt mai simțitori". Dar oare știința d-lui Ibr. de a-și îmbraca gîndirea în formele hiper-științifice duce ea totdeauna la adevăr? După fraza reprodusă, s'ar părea că toți nefericiții sunt inadaptabili. Adecă bună oară cînd îți mor părinții iubiți, d-ta omul cel mai adaptabil la împrejurările vieței, devii îndată inadaptabil — adecă după d. Ibrăileanu, fiind că nu te poți adapta în noua situație sufletească creată prin dispariția ființei iubite. Un înțeles cu totul straniu dat terminului de adaptare!

Aiurea tot mania de a pătrunde cu spiritul critic și acolo unde nu este nimic de desfundat, aduce pe d-l Ibr. să spună de Brătescu Voinești, că nu are nevoie de imaginație, căci imaginația ar fi de nevoie numai poeților epici; că Brătescu Voinești n'are nevoie de ea, pentru că imaginația nu e de nevoie spre a analiza sufletul omenesc. Ce prăpăstii!! Auziți, imaginația nu este de nevoie în lirice, drame, în comedii, satiră; nu este de nevoie în toate creațiunile nu numai poetice dar și științifice!

Și așa mai departe!

Un foarte bun articol este acel asupra *Mortalităței copiilor la săteni* a doctorilor C. Miron și Ecaterina Arbore. Încuviințăm cu totul incheierea lucrărei că „în marea majoritate a cazurilor, boalele de care sunt bântuiți și secerați copiii sătenilor, se datoresc mediului social economic și de aceea, pentru combaterea mortalităței excesive, se impun remedii economice", de aceea noi credem că nu cu înmulțirea spitalelor se va îndrepta starea sanitară a țării, ci cu luarea acelor măsuri care să facă spitalele cît mai puțin trebuincioase.

In darea de samă asupra *Archivei*, Viața Românească reproducînd versul Ririei

„Din spete fără de oblînci"

îl însoțește cu un (?) și spune că ar fi *o neologismă*. Trimitem pentru înțelegerea celor ce nu *știŭ românește* la cele ce am spus încă în numărul trecut al Arhivei asupra acestui vers admirabil.

În **„România Nouă"** organ naționalist, înaintat No. 1 pe Iunie 1907, cetim la p. 21 o foarte bună cugetare „privind mereŭ vremea trecută credem că suntem civilizați, pentru că acele vremuri aveaŭ și ele părțile lor salbatice. Vorbind la dreptul nici starea de azi nu e departe, căci ***nu ne deosebim de ele decît cel mult în ceea ce privește „modurile"*** diferite de a fi barbari, și prin nimic altă ceva".

Un nou document venețian privitor la Stefan cel Mare.

D. F. F. deliberazione Terra firma
M.CCCCLXXVI die primo Augusti.

Consiliarii: Diebus proximis lapsis, scriptum et mandatum fuit per Dominium nostrum Potestati et Capitaneo Tarvisii, quod pro expeansis factis familia et equis Illustrissime Voyvode Moldavie dari faceret Bartholomeo Hospiti ad Coronam in Mestre, librarum 776 soldos 9, uti constare per computum clare et lucide cognitum fuit. Et quum idem Potestas noster scribit talem exbursationem et satisfactionem facere non potuisse in executionem mandatorum nostrorum, obstante lege capta in hoc Consilio, ne cuiquam per cameram Tarvisii persolvi possit, nisi captum fuerit per hoc consilium, sub pena ducatorum mille. Et conveniat dignitati nostri dominii ac equitati, ut ipsi Hospiti satisfiat, Vadit pare, quod scribi possit prefato Potestati nostro, quod suprascriptas librarum 776, soldos 9 dare et numerare possit, nonobstante lege predicta, sicut conveniens et honestum est, pro dignitate et honore nostri dominii.

de parte 96, de non 13, non sinceri 6.

In zilele din urmă s'a scris de către domniile noastre Podestuluĭ și Capitanuluĭ din Tarviz, ca pentru cheltuelele făcute cu oameniĭ și caiĭ ilustruluĭ voevod al Moldoveĭ, să dee luĭ Bartholomeu capitanul de coroană din Mestre 776 de livre și 9 soldi, după cum se constată limpede și lămurit din socotelile date. Dar fiind că acelașĭ Podesta al nostru scrie, că astfel de dare de banĭ în executarea mandatuluĭ nostru, nu o poate face, din pricină că se opune legea votată de acest consiliŭ, ca nimănuĭ camera din Tarviz să nu poată face nicĭ o plată, fără ordinul anumit al Senatuluĭ, sub pedeapsă de o mie de galbenĭ, întru cît însă convine demnitățiĭ Signorieĭ noastre și echitățeĭ, ca numitul căpitan (Hospites) să fie despăgubit, hotărîm ca să se scrie numituluĭ nostru Podesta, ca susscrisele 776 de livre 9 soldi să'ĭ poată da în numărar, cu toată împrotivirea legeĭ, după cum este potrivit demnitățeĭ și cinsteĭ noastre.

Pentru 95, contra 13, abținuțĭ 6.

Acest document se rapoartă fără îndoială la ambasada celor doĭ preoțĭ italienĭ trimișĭ de Stefan la Papa, și care ambasadă se afla la Veneția în Maĭ 1476 înaintea bătălieĭ de la Valea-Albă, vezĭ *Istoria Romînilor* de mine, II p. 337.

A. D. Xenopol.

TEXTE VECHI (din Ureche)

Și căzînd la slăbăciune împărăția Rîmuluĭ din desfrînata cîrmă a împăraților răĭ și *zburdați.*

Căzînd la slăbăciune, rostire plastică.

Cîrmă = ocîrmuire, guvern.

Zburdați = turbulențĭ, tiranĭ. Rostirea zburdațĭ trebue numaĭ decît reîntrodusă în limbă. Este curat românească dela verbul a zburda = *mer* în înțeles propriŭ; *folâtrer* în înțeles figurat, cu o nuanță spre răŭ în românește.

Și îndată s'a apucat de oaste împrotiva tuturor și întăĭ asupra Dakilor țiitorilor acestor părțĭ.

Asupra în înțelesul de împrotivă, pentru a nu repeta cuvîntul; poate fi întrebuințat în acelaș scop și pentru a înlătura pe contra.

Țiitoriĭ = stăpînitoriĭ, adevarată rostire pentru: posesor.

Pănă și Italia de prădăciunile Dakilor nu hălăduia.

Hălădui rostire foarte frumoasă care nu există în franceza: *echapper à un danger*, dar care rostire tinde tot maĭ mult a se întuneca, sub loviturile neologismelor.

Și aŭ purces din Italia spre India

Purces, purcede de la procedo, cuvînt neaoș romîn-latin care se retrage dinaintea luĭ *pleacă*.

Cum veni istoria de clătirea acestia împărățiĭ de la Rîm spre această parte de loc.

Clătirea un cuvînt dublu pentru clătinare; cu înțeles de pornire, de purcedere. Amintim versul luĭ Alexandrescu:

Munțiĭ vîrful îșĭ *clătesc*

Adecă îșĭ clatină: *Clătirea acesteĭ împărățiĭ către această parte de loc'* adecă clătinarea acesteĭ împărățiĭ prin faptul plecăriĭ.— Este o rostire fruĭmoasă prin fineța nuanțeĭ înțelesuluĭ eĭ. A nu se amesteca cu omonima ea clăti un blid, și a se clăti în gură = *rincer, se rincer.*

Și aŭ purces oștile luĭ Dekebal din războiŭ în răsipă.

A purcede în răsipă pe limba păsărească de astăzĭ: *A se debanda.*

S'a adunat, din toate acele părțĭ și olate, lucrătorĭ

Olat = teritoriu, cuvînt ce se poate întrebuința tocmaĭ în loc de teritoriu în poezie.

De acest lucru cum i s'a primenit numele este de mirat de-ĭ zice Severin.

Primenit = schimbat, cu înțeles intelectual. Astăzĭ primenit se întrebuințază numaĭ cu înțelesul de schimbare de rufe.

Spre meazăzi pănă unde se închee lumea cu oceanul.

Se închee e pe limba păsărească: se limitează.

(Va urma). **A. D. Xenopol.**

NOTIŢI

Curierul administrativ. *Redacţia Bul. Elisabeta 6, Bucureşti.*

Revista *Curierul administrativ* apare lunar în Bucureştĭ de la începutul anuluĭ 1907. Ea este redactată de maĭ mulţĭ funcţionarĭ înalţĭ administrativĭ actualĭ saŭ foştĭ, însă cu o deplină libertate de condeiŭ. Critica stăriĭ legislative actuale este partea cea maĭ interesantă din această publicaţie. Articolele scrise de oamenĭ ce aŭ trecut saŭ sunt acuma în fruntea deosebitelor departamente administrative, sunt toate scrise în cunoştinţă deplină a împrejurărilor şi sunt cu atît maĭ de laudă, cu cît toate se silesc se arăte lipsurile şi relele de care sufere ţara noastră în partea cea maĭ de samă a ocîrmuiriĭ eĭ—administraţia propriŭ zisă. Recomandăm revista tuturor celor ce se interesază de starea ţăriĭ noastre.

Educaţia prin sine însuşĭ de G. Aslan 14 broşurĭ cuprinzînd tot atătea prelegerĭ. Bucureştĭ 1907.

S'a făcut întimpinare domnuluĭ Aslan: Orĭ putem să ne facem singurĭ educaţia şi atuncĭ nu e nevoe de profesor, orĭ e nevoie de profesor şi atuncĭ nu poate fi vorba de educaţie prin sine însuşĭ. D. Aslan răspunde însă foarte bine, că putem foarte bine să ne facem educaţia prin noĭ înşine, însă, pentru a şti cum să urmezĭ, trebue o carte saŭ un profesor.

Am cetit cîte-va din prelegerile d-luĭ Aslan şi le am găsit foarte bine scrise şi foarte interesante; pretutindene pline de gîndirile cele maĭ sănătoase, de reproducerĭ al cugetărilor marilor moraliştĭ. Socrat, Seneca, Epictet, Franklin, Rousseau şi alţiĭ mulţĭ care îmbogăţesc, şi înfrumuseţază expunerea. Pretutindene un ton de convingătoare sinceritate şi o îndrumare de a deveni maĭ bunĭ, maĭ stăruitorĭ, maĭ activĭ; maĭ dreptĭ maĭ cumpătaţĭ, într'un cuvînt maĭ apropiaţĭ de idealul ce trebue să fie un om.

Ne punem însă descurăjătoarea întrebare: Oare în ţara noastră, vor fi cetite prelegerile d-luĭ Aslan, cînd totă lumea e în mînă numaĭ cu gazetele politice, *din care îşĭ face educaţia prin sine însuşĭ*, din batjocurile mutuale ale celor de la guvern şi ale celor din opoziţie, din povestirea stăruitoare a tuturor crimelor şi nenorocirilor omeneştĭ, din glumele obscene ale ziarelor umoristice şi din foiţele romanelor de *senzaţiune?* Apoĭ chiar dacă le ar ceti, oare nu maĭ trebue ceva, pe lîngă îndemn, pntru a îndruma educaţia prine însuşĭ? Nu trebue oare *voinţa de a o face*, şi această voînţă este tot rezultatul îndemnuluĭ *intelectual*, saŭ ar trebui să fie acel al ***sugestiuneĭ unuĭ model***, cum a fost Zenon pentru Stoici, cum a fost Hristos pentru apostoliĭ şi martiriĭ religieĭ creştine? Noĭ nu tăgăduim putinţa îmbunătăţireĭ chiar a caracteruluĭ omenesc, însă credem că asemene prefacere nu poate fi aşteptată decît de la *imitarea exempluluĭ viŭ*. Cărţile şi prelegerile pot avea efect momentan, de a ne face să dorim să fim aşa cum e scris, saŭ cum se vorbeşte; dar această dorinţă se stînge odată cu cetirea saŭ ascultarea, şi noĭ recădem iarăşĭ sub imboldul fireĭ noastre şi sub apăsarea împrejurărilor vieţeĭ.

B. V.

*

Marele nostru pictor N. Grigorescu, care a întrupat într'un chip atît de neîntrecut frumuseţele ţăriĭ şi a chipuluĭ românesc, a dispărut dintre viĭ. Arhiva va publica asupra luĭ un studiŭ critic.

†

B. P. HASDEŬ

Moartea a răpit de curînd pe unul dintre ceĭ maĭ marĭ învăţaţĭ aĭ ţăreĭ în domeniul ştiinţelor morale. Bogdan Petriceicu Hasdeŭ s-a stîns în castelul săŭ de la Cîmpina, în ziua de 25 August 1907, în vrîstă de maĭ bine de 70 de anĭ. Cu dînsul dispare unul dintre ceĭ maĭ spornicĭ îmbolditorĭ pe tărîmul istorieĭ şi al filologieĭ. Pretutindenea el a căutat să deschidă orizonturĭ nouă, să iscodiască ipotezele cele maĭ îndrăzneţe, susţinute cu o eruditie fără samăn, care au deschis cîmpul la cercetărĭ şi a îndemnat pe ceĭ maĭ tinerĭ a-şĭ afunda mintea în trecut, pentru a-l face să reînvie înaintea noastră. Hasdeŭ a fost şi un literat de samă ; avea un feliŭ de a scrie al luĭ deosebit care punea pecetea originalităţiĭ pe tot ce mintea luĭ atingea. Era apoĭ un polemist primejdios de zădărît, şi toate aceste însuşirĭ ale geniuluĭ săŭ plutiaŭ într-un val de poezie, care s-a revarsat une orĭ şi în plăzmuirĭ poetice propriŭ zise.

El a fost mult timp unul dintre profesoriĭ ceĭ maĭ iubiţĭ şi maĭ ascultaţĭ aĭ universităţilor noastre. Ca director al Arhivelor Statuluĭ a început pentru prima oară publicarea, într-adevăr ştiinţifică, a documentelor noastre interne, în neîntrecuta sa lucrare „Arhiva istorică a Românieĭ“.

Inmormîntarea luĭ, petrecută fără nicĭ un soiŭ de răsunet, fără împărtăşirea nicĭ a autorităţilor, nicĭ a particularilor, constitue cea maĭ mare ruşine şi cea maĭ mare palmă ce poporul romănesc a putut să-şĭ dee singur ; *căcĭ un popor ce nu-şĭ cinsteşte morţiĭ marĭ, nu merită să trăiască.*

Dar dacă sîntem aspri faţă cu ceĭ nerecunoscătorĭ, întorcîndu-ne cătră jertfa aceleĭ nerecunoştinţĭ, ni se îmblînzeşte sufletul şi depunem pe mormîntul luĭ Hasdeŭ, vechea zicătoare a străbunilor noştriĭ :

Să-ĭ fie ţărîna uşoară.

A. D. XENOPOL.

✝

GR. C. BUŢUREANU

Societatea ştiinţifică şi Literară din Iaşĭ a perdut la 16 Iulie 1907 pe adevăratul eĭ întemeĭetor, care după încetarea societăţiĭ „Junimea“ în Iaşĭ, prin strămutarea „Convorbirilor Literare“ la Bucureştĭ, neputînd rabda ca oraşul săŭ de naştere să rămînă înapoiat pe calea cultureĭ, pe care totdeauna strălucise în frunte, şi-a dat cele maĭ marĭ silinţĭ pentru înjghebarea uneĭ nouă societăţiĭ culturale în Iaşĭ, care şi luă naştere în anul 1888, sub numele de „Societatea Ştiinţifică şi Literară“. Că Buţureanu răspunsese prin silinţele luĭ uneĭ nevoĭ într-adevăr simţite, se vede de pe dăinuirea organuluĭ societăţiĭ, revista „Arhiva“ de maĭ bine de 18 anĭ.

Buţureanu era un profesor eminent care a lasat cele maĭ bune amintirĭ la toţĭ aceĭ ce avură fericirea de a-ĭ trece pe sub mînă. El era şi un scriitor de valoare, nu numaĭ pe tărîmul didactic, dar şi pe acel ştiinţific, unde s-a deosebit prin cercetările luĭ întreprinse la început cu Neculaĭ Beldiceanu, întemeĭetorul studiilor preistorice la noĭ. Buţureanu a sistematizat şi interpretat materialul adunat de el împreună cu Beldiceanu şi mintea luĭ Buţureanu mergînd maĭ departe a păşit către originile etnice ale poporuluĭ român care sînt conţinute în studiul săŭ *„Origina Ariilor“* publicat în Analele Academieĭ Romîne, a căreĭ Membru Corespondent era.

Buţureanu a fost şi un adînc iubitor al neamuluĭ şi maĭ ales al straturuĭ săŭ de temelie, pe care avuse prilejul a-l cunoaşte cu deamăruntul, în timpul cît fusese inspector în învăţămîntul primar.

Oamenĭ ca Gr. C. Buţureanu sînt foarte preţioase elemente în viaţa unuĭ popor, şi toţĭ Romîniĭ, nu numai aceĭ ce l-aŭ cunoscut, trebue să regrete pierderea luĭ.

„Arhiva“ va publica într-un număr viitor un studiŭ biografic asupra neuitatatuluĭ eĭ întemeĭetor Grigore C. Buţureanu.

A. D. Atanasiu

Eminentul nostru stilist și prozator d-l **N. Gane,** va scoate în curînd a doua ediție din însemnata operă **Infernul,** de *Dante,* Traducere în versurĭ deplin revăzută și îndreptată.

Bibliografii

Mariu Theodorian. Dreptul canonic, 3 volume 1901, Tip. Voința Națională, Bucureștĭ.

I. A. Candrea și Ovid. Densușianu. Dicționarul etimologic al limbeĭ romîne — elemente latine, fasc. 1: A — Cere — publicat de Librăria Socec, Bucureștĭ.

Victor Castano. Project de statuts d'une *association franco-roumaine.* Jassy, Imprimerie Nationale I. S. Ionescu.

Dr. N. O. Popovici-Lupa. Starea agrară a săteanuluĭ romîn și mijloacele de a o îmbunătăți. Bucureștĭ. Institutul de arte grafice „Eminescu". 1907, pr. 1 leu.

Arseniu Vlaicu. Anuarul școaleĭ comerciale superioare greco-orientale romîne din Brașov, Tip. Ciurcu, Brașov.

M. Strajan. Biblioteca populară, fundațiunea „I. V. Socec". Atelierele Socec, Bucureștĭ 1907.

Școala Fiilor de Militarĭ, Iașĭ. Dare de samă asupra serbăreĭ de la 7 Aprilie 1907.

Reviste noue.

România Nouă, organ naționalist înaintat, revista lunară, sub direcțiunea d-luĭ *I. G. Calomeri,* abonament 10 leĭ anual, str. Episcopieĭ 3. Bucureștĭ.

Viitorul Social, revistă lunară. Directorĭ: Dr. C. Racovski, George Grigorovicĭ și M. G. Bujor; administrator Ioan Sion, str. Sft. Teodor 31, Iași, abon. 10 leĭ.

ANUNCIURI

LUPTA PENTRU VIAȚA

REVISTĂ SOCIOLOGICĂ și LITERARĂ ILUSTRATĂ

redactată de N. A. BOGDAN

Au apărut două volume complecte pe anii 1903—1905, conținând 450 paginĭ, cu peste 200 articole, studiĭ sociologice și de economie națională, nuvele, piese teatrale, poveștĭ, schițe istorice, documente, versurĭ, amintirĭ din teatru, anecdote, etc. *Peste 100 Ilustrații.* Prețul ambelor volume *5 lei*, franco. Un singur volum *2 lei 50,* franco.

A se adresa d-lui **N. A. BOGDAN** *str. Sărăriei 114 — Iași.*

IAȘI

Tipografia „Progresul" A. Grünberg Str. Stefan cel Mare 9

1907

ANUL XVIII. Septembrie 1907 No. 9

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice privește redacția și administrația a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iași.

ABONAMENTUL 15 LEI PE AN

IAȘI, 1907.

ABONAMENTUL:

Ediția: obișnuită 10 leĭ pe an în țară și străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediția de lux: 15 leĭ pe an în țară și străinătate.
1 număr 1 l. 25 bani

Ori ce corespondență, manuscripte, abonamente, anunciurĭ, reviste, etc., privitoare la redacția și administrația revisteĭ, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iași.

Domniĭ abonațĭ sînt rugațĭ să binevoĭască a trimete abonamentul la revistă pe anul curent.

*

Asemenea domniĭ abonaț, ramașĭ în urmă cu plata abonamentuluĭ sînt cu stăruință rugațĭ a trimete abonamentul administrațieĭ, astfeliŭ ne expun la pierderĭ însemnate.

Toate ziarele sau revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ și numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVIII. Septembrie 1907 No. 9.

Povestea Vioreleĭ

Codrul trist îșĭ plînge-arare
Scuturata luĭ podoabă,
Paserile-a lor cîntare
Vîntuluĭ plecat-aŭ roabă,
Cînd prin mantia balae
Ce îmbracă jalnic teiul,
Ca doĭ ochĭ de cucuvae,
Se arată'n fund bordeiul.

Ea în flacără-albăstrue
Impletește negre plete
Și cătînd spre ferăstrue
Unde sun' lovirĭ încete.
Legănaţiĭ pașĭ îndreaptă
Și grăbită iea zăvorul,
Cînd din noaptea 'ntunecată
Se desprinde călătorul.

Iar la vatra 'n care'n unde
Se împrăștie căldura
Cu ce dor cat'a-șĭ pătrunde
Călătorul uitătura.
El din tainicĭ locurĭ vine
Dinspre zarea 'ntunecată
Și-ĭ un veac, poate maĭ bine
De cînd dragostea și-o cată.

—«Trist e dorul ce mă mînă
Și adîncă-mĭ este jalea,
Ce spre patima stăpînă,
Necurmată-mĭ face calea!
De ești tu aceea care
A crescut-o blînd pădurea,
Tu ursită-mĭ eștĭ—și-mĭ pare
Că nu-ĭ dat s'o cat aiurea!»—

— «Făt-frumos! temeinicĭ fie
Şi grăirea ta şi dorul,
Iar de-ĭ scris să-ţĭ fiŭ soţie
Ştie-a toate ştiutorul!» —
Pe obrajiĭ eĭ în pară
I'ncădrează'n negru părul,
Mîndră-ĭ ea din cale-afară
Cînd grăeşte adevărul.

El la vatră se aşază,
Mîna eĭ cu drag o prinde,
Cînd căldura-ĭ veştmîntează
Intr'o mantie, ce-aprinde
In văpae arămie
Tăinuirea încăpereĭ,
Şi cînd dorul stă să ţie
Stavilĭ porţilor durereĭ.

«Dragă-mĭ eştĭ ca frunza verde
Ce răsare 'ntăĭ în luncă,
Ca o clipă cînd îşĭ pierde
Trupul simţul, după muncă;
Şi-mĭ eştĭ scumpă ca o mamă
Cînd, stingher pe lume,'ţĭ moare;
Ca feciorul cînd năframa
I-o întinzĭ pe calea'n floare!»

— Tu-mĭ eştĭ drag ca făptuirea
Unuĭ tînăr vis de fată,
Ca un suflet ce iubirea
Nu a fost simţit vre-o dată! —
Eĭ pornirile şi gîndurĭ
Şi le spun cu drag în şoapte;
Iar plăcerĭ punînd în rîndurĭ
Aniĭ trec cu zi şi noapte.

* * *

Tristă-ĭ vremea, vîntul geme
Furios pe la zăbrele
Şi în urletu-ĭ, blăsteme
Parcă sînt.... şi vorbe rele.
Luciul ultim al scînteeĭ
Doĭ tăciunĭ trimit din vatră;
Chipul palid al femeeĭ
L'a tăĭat durerea'n piatră.

De trosneşte vîntu'n ramurĭ
Ea tresare: «Poate vine!»
Dar se'ntoarce de la geamurĭ
Dureros, şi'n lacrimĭ pline
Negrele-ĭ privirĭ, şi iară-şĭ
Cercetează jalnic focul,
Credincios şi blînd tovarăşĭ
Ce-a rămas cu nenorocul.

* * *

Icĭ şi colo prin zapadă
Răsar pete humuriĭ,
Fărămate staŭ să cadă
Zările trandafiriĭ.
Noriĭ trec maĭ rarĭ, iar vîntul,
Fişiind încet prin stuh,
Işĭ trimete vesel, cîntul,
Desmorţireĭ în văzduh!...

Umbra uneĭ vieţĭ trecute
In durerĭ şi în suspine,
Cu privirĭ de patimĭ mute,
Istovită-abia se ţine.
Aşa'n margine de luncă
Un stejar ce'n părţĭ trimite
Ramurĭ tarĭ, ca cel ce-aruncă
Braţe desnădăjduite.

Peste chipu-ĭ nu e jale,
Lacrimĭ nu-s în ochiĭ stînșĭ....
Cercetează eĭ în cale;
Dar de mult ce fost-aŭ plînșĭ
Pînza grea pe eĭ se-așază.
Rîde parcă, dar nu știe
Cel pe care-al vrea să-l vază
Din ce parte va să vie.

Iar la capu-ĭ plînge-o rază
Ce luceafărul trimite,—
Neaua blîndă'ncununează
Trăsăturile-ĭ cernite....
Dar, minunea se ivește
Din spre zărĭ, de farmec plină,
Strălucita-ĭ față crește
Şi măreață și senină.

Noaptea'ncet painjinișul
Şi'l așterne peste toate,
Cînd, în hăurĭ, luminișul
Stelelor se prinde'n roate.
In tăcere sfîntă, firea
Urcă ruga-ĭ în spre Domnul
Lăudîndu-ĭ tîlcuirea....
Ca stăpîn trimite somnul.

Imbrăcată'n măestria
Vremilor și taineĭ fireĭ,
Sol ce-anunță veșnicia
Stă icoana 'ntineriređ....
Primăvara se oprește
Lîngă cîmpul fără viață
Şi măhnită îĭ cernește
Vecĭnic nemîhnita-ĭ față.

Luna, blîndă veghetoare,
Luminosu-ĭ chip și-arată,
Spre-a pămîntuluĭ popoare
Cu privirĭ de mamă cată,
Şi-n lumina-ĭ aurie,
Supt stejarĭ bătrînĭ, răsare
Ca vis de melancolie,
Dormind fără deșteptare.

Apoĭ tristă se întoarce
Spre crăiesele din jururĭ
Şi din ochĭ cînd lacrimĭ stoarce:
— «Amîntirea eĭ de-apururĭ
Fie cruzilor eĭ semenĭ.
Tu ce'n viață eștĭ menită
Florilor să te asemenĭ,
Cea dintăĭ să fiĭ ivită!» —

Şi-a făcut din ea floare
Ce de-atuncĭ, în larga fire,
A rămas ca vestitoare
Timpuluĭ de'ntinerire.
Iar ca trupul uneĭ fete
Irosit în patimĭ grele,
Simțul nu-ĭ dat să-țĭ îmbete
Vinetele Viorele.

1907. **Eug. Boureanul.**

ÎNTIPĂRIRĬ DE LA ȚARĂ

Anul acesta am petrecut vacanțiile de vară la o moșie de lîngă Iașĭ, Drăgăneștiĭ din comuna Șipotele.

Nu am simțit de loc lipsa străinătățeĭ, pe care eram deprins s'o revăd în fiecare an, în lunile de tihnă ale vieței mele. Ba pot mărturisi că traiul dus de mine în atingere cu frumusețile țăreĭ mele și cu poporul săŭ de baștină, cel atît de ponegrit și de puțin cunoscut, aŭ avut maĭ mult farmec chiar decît atingerea cu plăcerile și sufletele străine.

Casa unde am locuit este așezată pe un deal ce mărginește valea Jijieĭ pe din stînga, deal destul de înălțat deasupra nivelului apeĭ. Din cerdacul cel încăpător ce încunjură casa pe două din laturile eĭ, privirea să oprește pe culmile opuse, din cutele poalelor cărora răsar maĭ multe sate: Rediu, Andrieșeniĭ, Spineniĭ noĭ și ceĭ vechĭ, Buhăeniĭ, Șoldana și maĭ la vale, spre Iașĭ, Iacobeniĭ. Lungul șir al dealurilor Jijieĭ este presurat de movilĭ rîdicate de mînă de om, rămase din vremurile străvechĭ, și care movilĭ slujiaŭ pe atuncea pentru a *da șfară în țară*, prin focurile aprinse pe vîrfurile lor, și care vestiaŭ năvălirile dușmane. In șesul în destul de lat dintre cele două rîndurĭ de colnicĭ, șerpuește Jijia—rîŭ leneș, cu o cădere de abia simțită, și care pe timpul arșițelor celor marĭ îșĭ pĭerde prin aburire aproape toată apa ce o duce pe încetele sale valurĭ. Totușĭ rîul este, tocmaĭ prin această aburire, un element folositor întregeĭ sale văĭ, adăpînd'o cu umezală. Din această pricină și recoltele din valea Jijieĭ sunt de obiceiŭ maĭ mănoase decît pe aĭurea. Cînd Jijia curge maĭ plin, ceea ce se întîmplă

în cel maĭ lung timp al anuluĭ, undele eĭ gălbuĭ taĭe monotonia verdeluĭ cîmpieĭ cu dunga lor ce sclipeşte atît în bataĭa razelor soareluĭ cît şi în acea a razelor luneĭ.

Jijia în vremurĭ maĭ vechĭ revărsa adese orĭ cu multă furie, în primavară, pe vremile desgheţuluĭ, şi se povesteşte despre înnecărĭ care umpleaŭ valea întreagă din dealurĭ în dealurĭ, aşa că pînza de apă întrecea Dunărea în lăţime şi că pe intregul şes se umbla, de la sat la sat, numaĭ cu luntrea.

Acuma de maĭ multĭ anĭ această revărsare a încetat, din pricina despăduri̇reĭ regiunilor prin care trece apa şi care hrăniaŭ cursul eĭ cu părăe, din care acuma aŭ ramas adesa numaĭ albia. Aşa se micşurează volumul apeĭ ce udă pămîntul romînesc, pe zi ce merge, paralel cu cifra tot maĭ mare a exportuluĭ de lemne, care cifră bucură atît de mult pe financiariĭ noştri ceĭ nechibzuiţĭ. Dar s'aŭ maĭ împĭedecat şi strîmtat revărsările Jijieĭ şi prin construirea linieĭ drumuluĭ de fer care alcătuĭeşte ca o ĭezătură ce se împotriveşte la răspîndirea apelor dincoace de ea. Una din frumuseţile cele marĭ ale văeĭ Jijieĭ şi a tuturor aşezărilor omeneştĭ întemeĭate pe dealurile ce o mărginesc, este tocmaĭ această linie pe care, ĭarna de 4 orĭ, vara de 6 şi maĭ multe orĭ, vezĭ trecînd, maĭ repede saŭ maĭ încet, după numărul vagoanelor ce tîrîe după ea, locomotiva ce gîfîe din greŭ şi împroaşcă scînteĭ în toate părţile. Din curtea dela Drăgăneştĭ aşezată maĭ sus decît altele, şi din cerdacul căreĭa ochĭul cuprinde o întinsă privileşte, poţĭ urmări trenul din momentul ce iesă din dreptul Spinenilor şi pănă ce dispare în spre Rediu, pe o întindere de maĭ multĭ chilometri, pe care, cu toate aceste, trenul accelerat de dimineaţă şi cel de sară o străbate în două saŭ treĭ minute. De şi îndepartarea din care priveştĭ mersul trenuluĭ, îĭ micşurează în aparenţă repejunea, timpul cel scurt în care el străbate întinderea măsurată de ochĭŭ, te fac să-ĭ înţelegĭ uĭmitoarea-ĭ săgetare.

Stăteam, într'o zi pe imaşul ce se întinde pe deal, de vorbă cu un sătean, cînd tocmaĭ trecea un tren de

marfă cu 53 de vagoane. Mă oprii din vorbă, spre a le număra și a calcula greutatea uriașă pe care o tîrîe puterea a două picături de apă prefăcute în aburi, și care schimbă alternativ apăsarea asupra pistonului mașineĭ. Impărtășii înminunarea mea convorbitoruluĭ meŭ care-mĭ respunse.

«Da, cucoane, e mare minune, dar maĭ bine nu ar maĭ fi pufăit prin meleagurile noastre.

— Şi pentru ce, îl întrebăĭ eŭ?

«Apoĭ dă cucoane. Cînd nu era drum de fier saŭ cel puțin nu era pe la noĭ pe aicĭ, ci numaĭ la Iașĭ, boĭeriĭ căraŭ toată strînsura lor cu carele noastre. Ne plătea 4 leĭ de merță până la gara de Iașĭ, și noĭ încarcam cîte 4 merțe de car, încît luam pentru un drum de treĭ saŭ cel mult patru zile, 16 leĭ, ceĭa ce făcea maĭ bine de 4 leĭ pe zi. Şi munca noastră în acest răstimp era încărcatul sacilor și descărcatul lor cîte de două orĭ la cantar și apoĭ în cară, saŭ în clitul magazieĭ dela gară. Nu se îndesea așa ca azĭ într'o zi, cînd ducĭ saciĭ la gară într'un cias și faci cîte 4 și 6 cărăturĭ pe zi, cu o strașnică obosală, și aceasta pentru 40 de banĭ de merță (20 de banĭ de sacul de 100 kilo) Dar apoĭ afară de obosala înzecită, ce maĭ zicĭ cucoane de deosebirea de preț: 40 de banĭ și 4 leĭ?

Am căutat să-l conving că atuncĭ pĭerdea maĭ mult timp și-șĭ muncia maĭ mult boiĭ; dar a fost zadarnic; căcĭ săteanul are tot deauna timp, și munca bouluĭ economisia repetarea prea deasă a însușĭ munceĭ luĭ.

Nu voĭ reproduce nenumăratele convorbirĭ ce le-am avut cu țăraniĭ asupra gospodărieĭ cîmpuluĭ. Cînd le spuĭ ceva noŭ, bună oară despre folosul ce l'ar trage din lucernă, eĭ par toțĭ a se convinge. Cînd însă le cerĭ să se apuce de arat adînc de 35 centimetri, saŭ dacă nu pot ara cu plugurile lor așa de adînc, să sape cu hîrlețul, lămurindu-le că această muncă maĭ obositoare o fac odată numaĭ la 6 saŭ 7 anĭ, eĭ daŭ din cap și îĭ cunoștĭ îndată că nu-țĭ daŭ crezare, și că maĭ bine fac eĭ cum aŭ făcut și părințiĭ lor. Cît m'am ostenit să-ĭ fac să înțeleagă folosul îngrășăreĭ pămîn-

tuluĭ, şi ce folos ar trage eĭ din gunoĭu, cînd ar voi să-l întindă pe ogoare. Care din eĭ spunea, că ogorul ie departe; care că e un loc prăvălatec şi apa ĭea gunoĭul cînd plouă; care că gunoĭul arde, şi cîte întimpinărĭ toate, pentru a nu se apuca de această îmbunătăţire. Ceea ce m'a minunat maĭ mult este însă următoarea împrejurare: Un ţăran din satul Drăgăneştĭ avea lîngă casa luĭ o rîpă, în care se turna gunoĭul de cine ştie cîţĭ anĭ, încît era acolo o adevarată comoară pentru îngrăşat pămîntul. Tot acest ţăran îmĭ spunea într-o zi, cum d-l Corjescu, mare proprietar al moşieĭ Rediŭ, avuse vr'o mie de oĭ pe o bătătură, pe care se adunase mult gunoiŭ dela ele; cum boĭerul acela s-a apucat şi a cărat acest gunoiŭ pe un loc sămănat cu popuşoiŭ, şi cum s-a făcut o minune de păpuşoiŭ cum nu s-a maĭ văzut pe acele locurĭ. Observîndu-ĭ că n'ar avea decît şi el să facă ca şi d-l Corjescu, ducînd pe lanul săŭ gunoĭul din rîpa de lîngă casă. El însă răspunse: Eĭ cucoane, acela e boĭer, ĭar eŭ un bĭet muncitor, ce putere am eŭ!

«Cum n'aĭ putere moşule, (căcĭ era cam bătrîn) d-ta şi băeţiĭ d-tale să duceţĭ gunoĭul cu carul pe ogor?

— Apoĭ dă! fu răspunsul, pe care ţăranul îl dă la toate convorbirile pe care vre să le închidă.

M'am convins din aceste şi din multe alte discuţiĭ ce le-am avut cu ţăraniĭ asupra cultureĭ, că în deobştie nu se poate întrebuinţa numaĭ metoda predicăreĭ şi a îndemnuluĭ ci trebue *constrîngerea* spre a întroduce îmbunătăţirĭ în modul lor de a lucra pămîntul, ca să vadă schimbarea la recolta lor însuşĭ şi nu la acea a altora. Ţăraniĭ apoĭ aŭ o mulţime de eresurĭ agronomice care nu e vorbă sunt împărtăşite şi de mulţĭ agricultorĭ marĭ. Bună oară că oile trebue ţinute ĭarna în frig, fără acoperiş deasupra; că altfel se îmbolnăvesc; că vitelor le merge maĭ bine cînd e gerul mare, căcĭ atuncĭ mănîncă şi pae. A fost peste putinţă să-ĭ fac să înţeleagă nicĭ pe sătenĭ, dar trebue să o mărturisesc cu părere de răŭ nicĭ pe mariĭ arendaşĭ şi proprietarĭ, că vita mănîncă pae atuncĭ cînd e frig

numaĭ spre a nu pĭeri, şi că este o mare nesocotinţă de a se bucura cînd daŭ gerurĭ marĭ, pentru că atuncĭ vitele ar mînca.

Aceasta e partea cea grea în întroducerea îmbunătăţirilor pe cale administrativă în modul de cultură al ţăranuluĭ. Indărătnicia, o rutină învechită, o lipsă de ideĭ asupra lucrurilor şi un dispreţ suveran pentru teoriĭ, faţă de care eĭ caută să opună, în fiecare moment, o practică păcătoasă, i ţin ţintuiţĭ pe loc.

Mă întorceam totdeauna necăjit de la asemene discuţiĭ şi încercărĭ zădarnice de a schimba felul de a gîndi şi de o făptui al ţăranilor. Dar în curînd frumuseţa natureĭ încunjurătoare saŭ privirea în sus cătră cerul boltit deasupra mea, îmĭ însenina ĭar privirea şi-mĭ înveselia sufletul. Luam sapa saŭ grebla şi mă duceam în grădina de lîngă curte, săpînd copaciĭ la rădăcină, tăind buruĭenele de pe cărările şerpuitoare, saŭ curăţind tapşanele de ĭarbă, de uscăturĭ saŭ frunze prea timpuriŭ căzute.

Una din plăcerile cele maĭ marĭ este pentru mine grădinăria, căcĭ ea a fost mult timp una din cele maĭ ĭubite îndeletnicirĭ ale copilărieĭ mele. La casele părinţeştĭ din Păcurarĭ, mahala din Iaşĭ, era o mare grădină, aşezată pe o rădicătură de pămînt din fundul curţeĭ, şi pe acea rîdicătură eraŭ două movilĭ de pămînt, una maĭ mare şi alta maĭ mică. Pe lîngă mulţĭ pomĭ roditorĭ, ceĭ maĭ mulţĭ răsădiţĭ, căutaţĭ şi uniĭ chiar altoiţĭ de mine, eraŭ doĭ salcîmĭ marĭ lîngă movila cea mare şi un dud uriaş în poalele celeĭ micĭ chiar deasupra maluluĭ rîpos ce se coboria spre curte. De sub acest dud, din mal ieşa un izvor de apă limpede ca cristalul. Lîngă el tatăl meŭ făcuse un mic havuz, din care cu o pompă trăgeam apa în sus, pentru udatul grădineĭ.

In acea grădină am petrecut eŭ cele maĭ frumoase zile ale copilărieĭ mele şi ale întăĭeĭ tinereţi. Cum veniam de la şcoală, desfătarea şi jocul meŭ eraŭ în grădină, lîngă florile şi copaciĭ meĭ. De aceĭa eŭ am dus o copilărie şi o tinereţă destul de singuratecă; nu în zburdălnicia alergărilor şi săriturilor

găsia sufletul meŭ farmecul desfătăreĭ, şi tot în muncă, dar manifestată şi aplicată tot aşa de liber ca şi neinteresatele mişcărĭ ale jocurilor.

După moartea ĭubituluĭ meŭ părinte, casa de baştină a fost vîndută, căcĭ mama mea rămăsese cu 6 copiĭ, din care numaĭ eŭ ajunsesem neatîrnat şi aduceam ceva în casă. De cîte orĭ trec şi acuma pe lîngă casa *noastră*, mă opresc lung în stradă şi privesc cu nesaţ la alt dud ce a răsărit din trunchiul aceluĭ vechiŭ ce a fost rupt de un trăsnet, şi care copil a ajuns tot aşa de falnic şi de rămuros ca şi născătorul luĭ; privesc la izvorul ce tot udă păretele maluluĭ desgolit; privesc la ceĭ doĭ salcîmĭ aproape secularĭ. Mă uĭt la toate, cu o durere adîncă, pare că văd plutind de asupra lor umbra ĭubită a neuĭtatuluĭ meŭ părinte; pare că văd atîrnînd de fiecare frunză cîte o amintire a vremurilor trecute; pare că aud din şoaptele lor glasurĭ stînse acuma de atîta timp.

Imĭ aduc aminte că în 1890 m'am dus în acea veche grădină şi m-am întins la umbra unuĭ frumos păr altoit de mine cu atîţa anĭ în urmă, şi în răcoarea visărilor mele am scris următoarea poezie, pe care am publicat-o, în acelaş an, în *Arhiva* (V, 1894, p. 209):

GRADINA BĂTRÎNĂ

Iară vă văd dragĭ arborĭ de mîna mea plăntaţĭ
Ce acum colo'n văzduhurĭ frunzişul legănaţĭ.
Voĭ aţĭ crescut maĭ ĭute decît cel ce v'a pus
Tăcuţĭ dar cu mîndrie privіţĭ la el de sus.

Dar şi adînc în ţărnă picioru-aţĭ împlîntat ;
Meniţĭ aţĭ fost voĭ doară spre-un traiŭ îndelungat,
De mult acum dormi-voĭ în taĭnicul mormînt
Şi-al coameĭ voastre freamăt tot va şopti la vînt.

Aceste şi cîte alte cutremure sufleteştĭ, pe care pana nu poate să le redea, îmĭ încordaŭ simţirea cînd, în grădina dela Drăgăneştĭ, după oare care osteneală, mă aşterneam la umbra unuĭ pom stufos, pri-

vind în faţa mea la nesfîrşitul ceruluĭ. Ce minunat lucru şi această aţintire a ochilor spre bolta cerească! Cînd e limpede şi senină, vederile sorbite de nesfîrşitul albastruluĭ de sus, par a se încorda mereŭ pentru a-l strabate, a'ĭ atinge marginea, Dar pînza luĭ se întinde tot maĭ mult sub apăsarea priviriĭ, şi din dosul pătureĭ ce crezĭ că aĭ străbătut, se ivesc tot altele şi altele, încît nesfîrşitul pe care căutaĭ să'l învingĭ pe o cale îţĭ cuprinde sufletul pe- această laltă. Minunat este însă jocul de forme, cînd noriĭ încep a se încreţi pe domul cel albastru. Cîte chipurĭ oare nu îmbracă maminele de aburĭ grămădite în afundurile văzduhuluĭ! Cele maĭ multe însă par a reproduce figurĭ de animale care de care maĭ monstruoase, care de care maĭ dişanţate, şi aceste figurĭ se prefac şi se schimbă în chip nesimţit sub adierea vîntuluĭ ce bate în regiunile acele superioare. Dacă urmăreştĭ prefacerile cu ochiĭ, nu poţĭ să'ţĭ daĭ samă de schimbările petrecute. Deodată numaĭ vezĭ că s'a prefăcut balaurul în un peşte, saŭ ursul în un cocostîrc. Cum s'a făcut lucrul, e peste putinţă de lămurit. Schimbarea însă loveşte mult maĭ puternic mintea, cînd aĭ ţinut ochiĭ cîtva timp închişĭ, cu icoana unor figurĭ în eĭ, şi apoĭ deschizîndu-ĭ, daĭ de altele cu totul deosebite. Adese orĭ vedeam un nour deasupra capuluĭ meŭ, nor alb, dar plin şi îndesat. Dacă aveam răbdarea să ţin ochiĭ închişĭ cîteva minute, care nu-mĭ era mirarea cînd, deschizîndu'ĭ, nu maĭ vedeam nicĭ urmă de a luĭ pe cer! Dacă voiam să-mĭ daŭ sama de peirea luĭ şi-l urmăream maĭ mult timp în prefacerile luĭ, vedeam cum se fărămătureşte cu încetul, cum pînza luĭ se subţie, se crestează din ce în ce maĭ mult pe albastrul încunjurător, pănă ce la sfîrşit era subt şi mîncat de cerul cel adînc care-ĭ mistuia cu încetul şi coloarea şi fiinţa.

In timpul ce urmăriam jocul nourilor pe cer, vîntul creştea pe pămînt şi vînzolia tot maĭ tare coama cea deasă a arborilor grădineĭ. Iĭ vedeam zbuciumîndu-se sub aripa nevăzută care-ĭ bătea şi-ĭ chinuia. Glasul lor părea o plîngere în protiva nedrepteĭ si-

luirĭ ce cădea peste dînşiĭ; ĭar mişcările lor undulătoare, păreaŭ plecările şi frămîntările unor jertfe în mînile unor calăĭ. Umbrele aruncate de crengarile lor, oglindiaŭ pe covorul de ĭarbă muncile cărora eraŭ supuşĭ.

Mă cuprindea o milă pentru dînşiĭ şi simţiam un năcaz în contra nevăzutul lor duşman. In curînd însă coloarea albastră a ceruluĭ, îngustată tot mereŭ de noriĭ ce se lăţiaŭ, dispărea din ce în ce maĭ mult. Soarele el însuşĭ se lăsa a fi întunecat de copiiĭ pe care căldura luĭ iĭ rîdicase în văzduh, şi în curînd cîţĭ-va stropĭ de ploae mă deşteptaŭ din visarea mea nesilnică, şi mă trimiteaŭ, din adăpostul umbreĭ străveziĭ, către acel maĭ prozaic, dar maĭ apărător, al cerdaculuĭ de lemn.

(Urmează) **A. D. XENOPOL.**

TORIŢA

— Schiţă —

O cunoaşte lumea din Tîrgul-Munteluĭ ca pe-un cal-breaz pe cucoana Toriţa Păneasca.

Adică vorba vine de Pănescu, căcĭ deşi dumneaeĭ este consoarta legitimă a domnuluĭ maior în retragere Ghiţă Pănescu şi urmează a fi cunoscută de toţĭ aĭ tîrguluĭ subt numele de familie al bărbatuluĭ, nimenĭ nu-ĭ maĭ zice aşa, şi doar pe cărţile de vizită, ce împart dumnealor amîndoĭ la anul noŭ şi pe la zilele onomastice se poate ceti, pe una:

Maior Ghiţă Pannescu
Officier în Retragere

Tîrgu-Munteluĭ

iar pe cealaltă :

Teodora și Maior Ghiță Pannescu
Tîrgu-Muntelui

Incolo toată lumea le zice Torița și Torițoiŭ. Ceeace dovedește că în loc de a se mărità Cucoana Torița cu domnu—pe atuncĭ—sublocotenent Ghiță Pănescu, s'a măritat domnu sublocotenent cu cucoana Torița. Și fiindcă lumea n'are de lucru și află cînd într-o casă cîntă găina în loc să cînte cocoșul, ĭată cum avem a face, în Tîrgul-Munteluĭ, cu Torița și Torițoiŭ ; pe domnu și doamna l'am lăsat la o parte,—fiindcă și lumea din orășelul în care trăesc dumnealor nu face altfel.

Dela drumul de fier, cînd coboară călătorul, în stația ascunsă subt stufele de liliac, moliftiĭ cu ramurile lor frumoase și hameĭul verde, crescut pe lănteţiĭ bătuţĭ de-a curmezișul în lung și'n lat, ce acoperă cărămizile despărțite între ele cu alibzeala de mortar cafeniŭ, zidărie în cărămidă aparentă, cum zic arhitecţiĭ, n'are decît să întrebe de cucoana Torița și știŭ birjariĭ numai de cit, mai abitir de cum le-ar cere să-l ducă la Otel.

Intrebe la prăvăliĭ, la marchitaniĭ din piață, unde-șĭ tîrgue dînsa de obiceĭŭ ; la băcăniĭ cari-ĭ duc trufandalele cum sosesc întîĭ în oraș ; la Sîrbiĭ zarzavagiĭ dela capul poduluĭ, ce-ĭ aduc funiile cu ceapă, carul cu varză și verziturile de ĭarnă; pe Turcul care vinde covorașe de jenilie, pături de ĭută în fel de fel de fețe și în fel și chip de desemnurĭ, ilicurĭ cusute în fir și găitane, pantofĭorĭ de catifea și sălbĭ de tinichea poleită, în chip de părăluțe și lunișoare, frumusețĭ ce adesea privește și rare orĭ cumpără cucoana Torița; pe vardiștiĭ de stradă ce-ĭ aduc cîte-o slugă nouă maĭ la fie-care lună nouă ; pe Bredosoaea, ce vinde cozonacĭ bunĭ și calzĭ din care se'mprăștie mirosul de unt și de vanilie și pleacă blestemînd dacă nu cumperĭ din marfa eĭ renumită, frămîntată cu mîinile eĭ și dospită în drojdie de bere, vezĭ bine, în drojdie de bere, nu în maià cum fac altele; pe Armeanul din gura piețeĭ, ce macină cea maĭ bună cafea, osebit pentru dumneaeĭ, pe spițerul Dorojan, care ĭ-a frămîntat alifiile cînd îșĭ scrintise piciorul; pe moașa Raianca, care-a doftorit-o și i-a făcut trăsăturĭ maĭ anul trecut; pe slujbașiĭ dela prefectură, dela casierie, dela tribunal, pe eĭ maĭ ales, pe președinte și pe toţĭ magistraţiĭ, pe deputațĭ și pe senatorĭ, pe colonel și pe generalul brigăziĭ de la Ploeștĭ ; mă rog, pe cine poftește poate să'ntrebe noul venit în Tîrgul-Munteluĭ, căcĭ e persoană simandicoasă cucoana Torița. Dela Vlădică pîn'la opincă, toţĭ o cunosc, fiindcă de și e viță de

neam mare, stă de vorbă şi cu mare şi cu mic, şi cu boier şi cu mojic, şi cu toţiĭ se împacă.

Şi dac'o trece pe strada Crinilor şi o vedea o casă arătoasă, spoită cu văpsea de culoarea laptelui de cucută, cu ferestre multe, gătite pe dinnăuntru cu perdeluţe cu marginea de horboţele, cu foişor frumos împrejmuit cu grilă de fierărie înflorită, cu coperiş de ţiglă roşie,—roşie ca obrajiĭ fetelor marĭ cînd roşesc dinnaintea vorbelor flăcăilor obraznicĭ,—pe dinafară cu stachet pe soclu de piatră, cu grădiniţă în faţă, şi ce maĭ grădiniţă! cu răzoraşe tăĭate ca inimioarele, ca stelele, din care răsar portulacul şi ĭarba creaţă şi nemţişorul şi trandafiriĭ, ĭar maĭ în fund, chioşcul, de lemn de mesteacăn, ocolit de viţă de vie cu strugurĭ greĭ, abia ţinînd boabele galbene cît hapurile de unt de reţină ale spiţeruluĭ, iar în preajmă-ĭ şi pe la colţurĭ, beşicele de sticlă, portocaliĭ, auriĭ, albastre, galbene, şi maĭ marĭ, şi maĭ micĭ, şi maĭ mijlociĭ, înfipte în aracĭ daţĭ la strung şi văpsiţĭ în culorile steaguluĭ romînesc, băncile tot de mesteacăn, făcute de mîna meşteră a unuĭ vistavoĭŭ,—n'o să aibă trecătorul strein, ce-a venit din Bucureştĭ gonit de soarele ce-ĭ topeşte osînza, orĭ îĭ usucă ciolanele, de i le face maĭ răŭ ca pe afumăturile de la cîrnăţăreasă, să se răcorească în acest orăşel de munte, după cum îĭ e şi numele,—n'o să aibă lipsă să întrebe: dar a cui e această casă?

O să vadă pe un scaun de fier maĭ mare, maĭ larg, maĭ căscat în şoldurĭ, o femee grea, spătoasă, cu mîinĭ lungĭ şi groase, cu pîntecul trecîndu-ĭ de genunchĭ, tot trupul liber şi fără corset, într'un camizon subţire, cu capul lătăreţ şi cu guşă ca de pelican, pieptănată cu tîmple, şi cu ochiĭ în jos, spre cîrligele de oţel, mînuind cu îndemînare ciorapul de aţişoară orĭ de lînă, ce-l face pentru cine ştie dumneaeĭ.

Şi dacă nefericitul trecător, fugit din Bucureştĭ orĭ deaĭurea, cu nădejdea că aci o să trăiască ca'n sânul luĭ Avram, la umbră şi la răcoare; că în loc de soare o să afle un bulgăre, un sloĭŭ de ghiaţă cît jumătate pămîntul la care să se desfete nesăturat şi să uĭte de sudorile vărsate în lunĭ şi lunĭ de-alergătură după treburile luĭ, pârpălindu-se subt soarele Bucureştilor; grădinĭ cu florĭ nenumărate şi pădurĭ fără fund, şi se va opri o clipă, din întîmplare, ca să răsufle, să'şĭ descopere capul şi să se pipăĭe la buzunarul surtuculuĭ de doc spre a cerceta despre existenţa chinuiteĭ batiste, care nicĭ aci nu intră în odihnă, o cătă un locşor, o bancă, să'şi odihnească oasele, orĭ i-o cere inima o înghiţitură de apă ca să-şĭ răcorească sufletul, deschizînd gura ca paserile pliscul şi i se va întîmpla, ca unuĭa dintre călătoriĭ maĭ fericiţĭ ce a trecut de curînd prin Tîrgu-Munteluĭ, ca de-acolo, din fundul grădineĭ să-l vadă doĭ ochĭ ce privesc pe sub sprîncene chiar şi cînd degetele împletesc îndrăcit la ciorap şi o să-l cheme un glas ademenitor de femee, glasul cucoaniĭ Toriţiĭ, care neputîndu-şĭ stăpîni curiozitatea de a cunoaşte pe oameniĭ streinĭ cu înfăţişare maĭ deosebită, ce trec pe strada dumneaeĭ, se face că-ĭ sămueşte,

iĭ strigă, şi-ĭ cheamă, pînă ce-ĭ bagă în curte şi de-acolo în grădiniţa iubită: —«Domnule!... Musĭu, musĭu' Jorj, musĭu Jorj!» Şi va vedea pe cucoana Toriţa, făcîndu-ĭ semne de chemare cu mîna, cu amîndouă mîĭnile poftindu-l înnăuntru, cum i s'a întîmplat deputatuluĭ Pănuş.

— «Vaĭ de mine, musĭu Jorj, nu mă maĭ cunoştĭ?».

Şi cînd trecătorul nedumerit, sau crezînd că altul e fericitul chemat în aşa raĭŭ de grădină, se va întoarce cătînd să vadă pe altcineva alăturĭ, orĭ se va pregăti s'o ea la sănătoasa pe uliţile pietruite cu caldarîm, ce ard maĭ răŭ ca plita dela maşină pe care clocotesc oalele cu bucate, va zărì o mînă grăsulie, eşind, goală, de subt mîneca camizonuluĭ alb ca fulgul de zapadă, întinzîndu-se şi mişcînd din degete în semn de chemare; şi atuncĭ ne maĭ ştiind nicĭ el ce să creadă, uluit, va păşi ca împins de-o îmboldire puternică şi ca atras de o putere neînţeleasă, în curticica curată, cu pietriş roşu şi mărunt, bătătorit pe cărăruţă, îşĭ va scoate Panamaua orĭ Borsolina, se va pleca respectuos, va deschide portiţa grădineĭ mirositoare, se va simţi altul subt caişiĭ culeşĭ de curînd, subt corcoduşĭ cu poama pîrguită, lîngă begoniile, ĭasomiile şi gherghinele cucoaneĭ Toriţiĭ şi se va aşeza, smerit, pe banca de lemn de mesteacăn cojit, alăturĭ de scaunul căscat şi lăbărţat, ale căruĭ picioare de fier se încovoaie şi fac nişte genunchĭ straşnicĭ, şi tot maĭ răŭ se aduc dinnăuntru în afară, de cîteorĭ cucoana Toriţa se aşează, cît e de mare şi de grea, în fiecare zi.

Atuncĭ va tăcea, cam prostit, neştiind ce să creadă despre această chemare neadăstată, despre locul unde s'a trezit, despre florile felurite, şi ochiĭ luĭ se vor pierde zănaticĭ, pe sclipitorul havaiŭ al beşiceĭ de sticlă în care banca pe care va şedea se va oglindi dîndu-ĭ un chip pe care nu-l va maĭ cunoaşte şi arătîndu-ĭ pe cucoana Toriţa cu picioarele scurte, ca nişte butucĭ, cu pieptul lătăreţ, cu pîntecul cît o albie, aşezată de-a latul între umerĭ şi picioare şi cu capul ca de broască, pleoştit, parcă, de-o lovitură de maiŭ.

— «Vaĭ de mine, musiu Jorj, să poate să fiĭ în oraş şi să mă ocoleştĭ?»,

— «Eŭ? Hm... Pardon, mă sămuiţĭ...»

— «Cum să te sămuesc, vaĭ de mine, ce se potriveşte?... Nu eştĭ dumneata musiu Jorjică Rucăreanu, procurorul care a stat la mine în gazdă acum treĭ anĭ, era *supliant*, şi-aĭ fost mutat la Giurgiu?».

— «Nu Madam!.... Eŭ sunt Belizarie Pănuş, deputat de Buzăŭ...»

— «Musiu Pănuş, dela Buzăŭ! Ce plăcere... Eŭ Teodora Pănescu. nevasta maioruluĭ Pănescu, *pansionar*. Veselă şi onorată de cunoştinţa dumitale... Dar bine, frate, ce asămănare ciudată! Uite, vorbesc cu dumneata, ştiu că eştĭ Pănuş, musiu Pănuş, şi să mor dacă nu tot cred că pe Jorj, pe musiu Jorj Ru-

căreanu, îl am în faţă... Poate sunteţĭ ceva rudă? poate prietinĭ? poate...»

— «Nu, nicĭ nu-l cunosc».

— «Cum se poate! Jorjică, musiu Jorjică Rucăreanu, nepotul cumnatuluĭ frateluĭ generaluluĭ Săbiuţă, cu care sorumea se înrudea; cum se poate? A fost şi la Ploeştĭ şi la Buzăŭ chiar».

— «Poate, nu-mĭ aduc bine aminte, poate...»

— «Dar dumneavoastră... Veniţĭ în escursie, saŭ pentru băi la moară, orĭ pentru cură de zăr? O! e minunată pentru curăţitul sîngeluĭ. Orĭ pentru *iderotipie*, orĭ sunteţĭ, poate, *plezirist...*? Vaĭ de mine, dar cum aĭ asudat şi eŭ cum sunt!... Marghioliţă, dă grab'o cafea». Şi întorcîndu-se iar spre mosafirul eĭ:

— „Cum vă place cafeaua, potrivită? da, potrivită se'nţelege, bine fiartă? Se înţelege. Cu caimac? Maĭ încape vorbă... Şi o dulceaţă, o pelteluţă de mure, dulceţuri de munte, înfricoşate, nu se găsesc decît pe la noĭ. Degrab' Marghioală".

Şi va bea, călătorul norocos, ca şi deputatul Pănuş, cafeaua cucoaniĭ Toriţiĭ, va mesteca între fălcĭ belteaua dumneaeĭ, făcînd ast-fel, pe vrute, pe nevrute, cunoştinţa dumisale.

De va maĭ sta, va avea prilejul, cam pe la ceasul meseĭ, cînd bat clopotile Bărăţieĭ, să facă şi cunoştinţa maioruluĭ Pănescu, care atuncĭ rara-rara, porneşte—de la cafeneau Centrală, unde pe tăcute a privit treĭ ceasurĭ, după colţul unuĭ scaun de grădină, la jocul de table dintre Protopopul şi profesorul de gimnastică, ce s'aŭ războit pe o mucavà cu prăjiturĭ, spre casă—purtînd, prins de închietura mijlocie a degetului celuĭ mic, pacheţelul de ciocolată, ce-l aduce în fie-care zi neveste̮ĭ.

Îl va vedea, mititel, cît un şoricel negru, cu părul frizat, cu musteţile unse şi lăsate pe colţurile guriĭ, cu ochiĭ micĭ, cu faţa vînătă, ca arsă de iarbă de puşcă, cu pĭeile frunguite pe obrajĭ, în redingotă de camgar civit, pe mîĭnĭ cu nelipsite mănuşĭ de aţişoară cenuşie, umblînd cu paşĭ deşĭ şi măruntĭ, în pantalonĭ strîmţĭ şi cam scurţĭ pe picioarele luĭ subţirĭ, osoase şi scurte, purtîndu-şĭ cu uşurinţă trupul puţintel, pe ghete, cu tocurile înalte şi ascuţite ca fusele.

Cucoana Toriţa iĭ va prezenta pe unul altuĭa şi maiorul, după ce va aşeza cu sfinţenie pacheţelul pe genunchiĭ cucoaniĭ, va surîde în neştire, fără înţeles, stîngaciŭ, cam nu ştiŭ cum, şi se va prelinge, binişor, ca totdeauna, pe portiţa grădineĭ, îndreptîndu-să, prin dos, spre odăioara luĭ umbroasă şi tăcută.

Iar maĭ rămănînd la taifas cu cucoana Toriţa, va afla că dumneaeĭ este cea maĭ primă persoană din oraş, rudă şi cuscră cu toţĭ fruntaşiĭ, prietenă cu dregătoriĭ ceĭ marĭ şi cam neam cu generalul, care vine de la Ploeştĭ maĭ mult ca s'o vadă pe dînsa şi pe Toriţoiŭ, care i-a fost căpitan în regiment şi pe care grozav îl iubeşte.

Şi dacă, eşind de la dînsa, va întîlni pe vre-un cunoscut

şi-ĭ va spune ce norocoasă întîmplare i-a dus paşiĭ pe strada Crinilor, şi cum a făcut cunoştinţa giuveruluĭ de femee care este madam Pănescu, îl vor lua oameniĭ de năuc:

— „Pănescu! Madam' Pănescu... Nu trăeşte nicĭ o fiinţă cu numele ăsta pe la noĭ!" Şi el, atunci, le va spune de strada Crinilor, de casa cu ţigle roşiĭ, de corcoduşii din grădină, de beşicile colorate, de cucoana cea dalofană şi primitoare, şi atunci, da, vor pricepe Tîrgu-munteniĭ:

«A! cucoaana Toriţa! A! Toriţoĭŭ!... Da!»

II

Cucoana Toriţa este femeea cea mai ĭubită din Tîrgul-Munteluĭ. S'o auzĭ pe dumneaeĭ te minunezĭ.

Dacă nu-ĭ prea merge lumea în casă, nu doar c'o ocoleşte cineva, aş! Dar uite ce e pricina:

Toriţa, de cînd bărbatu-său a eşit la pensie, şi maĭ cu samă de cînd dînsa a zăcut de scrîntitura piciorului, nu maĭ face vizite. Şi lumea, de, simandicoasă, nu se pune în vizită cu cine nu merge la vizită.

La dreptul vorbind cucoana Toriţa nu se plînge de asta. Vizitele cer multe: dulceţurĭ, cafele, ceaiurĭ, pesmeţĭ şi rom, cofeturĭ, toalete, banĭ de trăsură şi pe deasupra, cînd e vreme urîtă, orĭ se întâmplă de plouă, se strică văpseaua după duşamele, se obosesc telurile divanuluĭ, ĭar cînd mosafiriĭ maĭ aŭ şi copiĭ, se maĭ întîmplă, de pun, procleţiĭ, mîna pe vreun album de-ĭ strică ceva, pe vre-o figurină după etageră, de-ĭ sparge vre-o scoică de mare, de scapă vre-un lucruşor, de-ĭ mototolesc pernele dela colţurile canapelelor, de schimbă vreun peşchiraş după jilţurile îmbrăcate cu rips roşu, orĭ de s'apucă să drangăne clapele clavirului, lăsînd urme de acadele pe fildeşurĭ, pe cari, apoĭ, trebuia să le spele tot dumneaeĭ, cu săpun şi apă căldicică, căcĭ în casa cucoaneĭ Toriţiĭ toate sunt cu rînduĭală.

Aşa cum trăeşte ea, în colţişorul eĭ curat şi îngrijit, nu duce dorul lumiĭ. Din grădiniţă îĭ vede pe toţĭ: pe casierul general cînd trece la administraţie, pe prefect cînd intră la prefectură, pe colonelul cînd ĭasă de-acasă, pe judecător cînd se duce la tribunal, pe toţĭ pensionariĭ şi pensionarele cînd aleargă, la 16 ale luniĭ, după bonul de pensie, pe toţĭ boĭeriĭ şi pe toată lumea.

Imparte saluturĭ gingaşe la toţĭ şi cînd i se face poftă de taifas, are sistemul dumneaĭ. Numaĭ ce-o auzĭ, din fundul grădinuţeĭ.

„Bună dimineaţă la un boer! Bre! bre! bre! ce *aferat*!" Şi-aşa se leagă vorbă, cîteva minute, dumneaeĭ din grădină, dumnealuĭ din uliţă, şi spune cucoana Toriţa, şi spune trecătorul, aşa că e totdeauna în cunoştinţă cu tot ce se mişcă şi se petrece în oraş. Căcĭ una din slăbiciunile dînseĭ de căpetenie este se nu rămînă înapoĭ cu noutăţile. Pe cîte unul, pe care nu l-a văzut

maĭ de mult, orĭ i-se pare dumneaeĭ că umblă cu nasul pe sus şi n'o prea bagă în samă, îl pîndeşte până ce-ĭ întîlneşte privirea, îl ţinteşte până ce-ĭ fură salutul şi atuncĭ:

— „*Ingratule!*... Aşaaa, aşaaa, pe la mine nu maĭ viĭ şi nicĭ nevestica nu mi-o maĭ trimeţĭ... Vezĭ dumneata, oameniĭ marĭ n'aŭ vreme.... Da mie tot mi-sunteţĭ dragĭ.... Ce face Milli? mititica, ce dor îmĭ e! dar fetiţele, drăguţele? Ce îngeraşĭ cuminţĭ şi drăguţĭ? Le văd cînd trec cu madama. Ţi-aŭ spus? Aŭ venit, nu ca dumneata, *ingratule*, şi le-a dat maĭca bergamote, şi alviţă de Paris dela Capşa,—mi-o adusese generalul.... "

Cum încă printre slăbiciunile de căpetenie ale cucoaniĭ Toriţiĭ este ca dumnaeĭ să ştie cea dintîiŭ despre cancanurile din oraş, are o fiinţă de încredere care e nelipsită din casă-ĭ şi care, iscusită şi linguşitoare, întră pe dearîndul în toate casele, unde trage cu urechia, află, ţine minte şi vine de spune.

E Diaconeasa, văduvioara depeste drum, femee plăcută şi bună de gură, ce colindă oraşul şi vine cu tolba cu stafete'de-o deşartă în odaĭa Toriţiĭ, cum se crapă de ziuă. Şi cînd e vorba de vreun scandal în familia cuiva, de vreo cucoană ce trece alăturĭ de cărare, numaĭ ce se înfurie cucoana Toriţa:

— „Auzĭ dumneata ticaloasa! Aşa bunătate de bărbat! chipeş, frumos, chiabur, cu situaţie!" Şi fiind-că corupţia trebuĭe combătută, ca şi boala cea grea, de la început, cu doctoriĭ tarĭ, ĭea cucoana Toriţa cendeĭul, şi ticlueşte o anonimă care adouazi face pe bărbat să-şĭ surprindă nevasta şi să dea divorţ la tribunal, orĭ s'o ĭea de coade şi s'o dea tava prin casă. Uneorĭ maĭ face şi anonime la oameniĭ paşnicĭ şi care trăesc bine la căminul lor. Dar toate astea din prevedere, pentru că femeea, ştie dumneaeĭ, este de pildă, fata cucoaniĭ Măndicăĭ. Ce puĭ de stricăciune a fost mă-sa' în tinereţe şi de, ce iesă din pisică şoarecĭ mănîncă! Să ştie bărbatul din vreme, s'o ĭea din scurt, maĭ de dimineaţă, şi să nu i se întîmple şi luĭ ca lu răposatu, socru-săŭ, Iordăchescu.....

Aşa e cucoana Toriţa, femee bună de inimă ca pîinea, milostivă, crezătoare la ceĭ nevoiaşĭ, ĭertătoare cu ceĭ care i-aŭ făcut vre un răŭ şi prevăzătoare pentru prietinĭ. Gura dumneaeĭ nu scapă nicĭ-o vorbă grea, ferească Dumnezeŭ! Dar dacă s'o întîmpla s'o calce cineva pe coadă nu-ĭ ea de vină. Inghite şi tace şi numaĭ ce dă un acatist la biserică, aşa să-ĭ ajute luĭ, Dumnezeŭ, cît i-a vroit ea răul.....

De trece vre-un mort pe uliţă, cucoana Toriţa ĭese la geam, cu batista în mînă şi plînge de i se rupe inima, ĭar dacă cîntă muzica după dric, o apucă leşinurile şi nevricalele, şi-abia de-o poate deştepta Diaconeasa, cu odicolon şi oţet de trandafir. De trece vre-o nuntă, ce maĭ *bizelurĭ* miresiĭ, ce maĭ felicitărĭ de la fereastră; ĭar după ce s'a dus alaĭul, cum se întristează şi ce dor n'o apucă pentru mireasă, pe care o urmează toate lacrimile şi plînsetele după pămînt. Ba pe miresele din vecinătate se şi duce

să le vadă. Maĭ tîrîndu-se, maĭ schĭopătînd, maĭ ducînd mîna la șale, unde-o împunge cumplit de cînd cu picĭorul, maĭ sprijinindu-se în bastonul de lemn de alun, ce i-a dat Vlădica, cînd l'a avut în gazdă, pe cînd trăĭaŭ la Văleni, și Pănescu comanda compania de schimbașĭ.

Se înființează în odaĭa unde se fac gătelile miresiĭ, pe cînd lăutariĭ îĭ cîntă: „Tacĭ mireasă nu maĭ plînge“, cu dreapta se înfige în toĭag și cu degetele eĭ roșiĭ și grăsuliĭ de la mîna stîngă, potrivește un bobocel de lămîiță, un bufant de rețea, o fundă pe basca rochiĭ, saŭ firele de beteală ce nu cad destul de bine. Maĭ arată frizeruluĭ cum se încrețească pe frunte, maĭ mîngîe pe obrajĭ mireasa, și cînd degetele eĭ simțitoare ating pielița fragedă a chipuluĭ fecioariĭ, par că i-aĭ pus o mașină electrică: o trec fioriĭ și nu se maĭ poate stăpîni! O apucă un parapon, se moaĭe toată, și inima eĭ slabă, se topește, i se taĭe picioarele și cade, morman, pe-un scaun, pe-o sofà, ce-i e maĭ la îndemînă, și-șĭ dă drumul băerilor inimiĭ plîngînd:

— „Ce vrețĭ! așa mi-e mie inima mea! Nu pot să văd fata plecînd de lîngă părințiĭ eĭ, cînd știŭ, mititica, ce-o așteaptă în amărîta de viață.

Nu putețĭ se maĭ amînațĭ? E prea șubredă, prea gingașă, prea tinerică. Ce era zor s'o osîndițĭ dup' acum?“. .

Şi dă-ĭ lacrimĭ, și dă-ĭ suspine, și dă-ĭ pupăturĭ pe față, de se crucesc părințiĭ, carĭ sunt maĭ tarĭ, orĭ încep să se schimonosească și eĭ, cînd sunt maĭ slabĭ de îngerĭ. Ba face și pe mireasă să-șĭ ude ochĭ, în ciuda gineruluĭ care nu pricepe rostul viziteĭ cucoaniĭ Torițiĭ, ce nu e dintre obișnuitele casiĭ.

Pentru ceĭ ce sufăr, sufere și Torița. Se înbolnăvește cineva în oraș; haĭtĭ Marghioala, trimeasă de dumneaeĭ dis de dimineață și de maĭ multe orĭ pe zi, se 'ntrebe ce face, cum îĭ merge, ce-a zis doctorul, cîtă căldură are, ce-ĭ dă să mănînce, orĭ de-ĭ trebuie ceva: o linguriță de dulceață de vișine, niscaĭ oțet de trandafirĭ, vre un clondiraș cu rachiŭ de drojdiĭ, orĭ nițel lapte bătut, de la bivolița dumneaeĭ. Şi de se întîmpla să ceară cineva cevà, cum nu, vezĭ bine, numaĭ de cât, trimete pe Marghioala cu o ceașcă să i-o umple toată cu lapte bătut căcĭ bivolița dumneaeĭ de Svițera, dă opt ocale pe zi și ar da și maĭ mult, dar de ce nu i-a spus maĭ de vreme, că l-a trimes maĭ pe tot în piață.

Intr'o zi trece pe ulița Crinilor văduva luĭ Tase Stănăcel, controlorul. Femeea, toată cernită și subt valul negru de zăbranic ce-i acopere fața și-i cade pe dinainte pînă pe poalele rochiĭ, vine nenorocită de la casierie. Stănăcel a închis ochiĭ zilele trecute, lăsînd-o aproape pe drumurĭ, cu o casă de copiĭ, cu chiria neplătită și cu lucrurile amanetate pe la cămătarĭ. Fusese om vițios, jucător și bețiv, în slujbă îl ținuseră toțĭ maĭ mult de mila eĭ, dar cu întreruperĭ, căcĭ cînd făcea o boroboață prea prea mare, tot trebuia să-l maĭ dea afară, și cînd rămînea fără

slujbă, treĭ patru lunĭ pe an, era vaĭ de sufletul lor. N'a avut aniĭ de pensie și nicĭ leafă pe luna în care murise nu i s'a dat, căcĭ reposase tocmaĭ la începutul luneĭ, la zi'ntâĭŭ. Il îngropaseră ca vaĭ de om, cu talerul.

Slabă, biata femee, ca o ĭasmă și cu ochiĭ roșiĭ de plînsurĭ, se 'ntorcea fără căpătîĭŭ, la întîmplare și strîngînd între degete banul de cincĭ leĭ ce se milostivise să-ĭ dea din punga luĭ, casierul. Ișĭ înghiţia lacrimile ce-ĭ curgeaŭ de supt pleope pe buze și alungà din cînd în cînd, zăbranicul spre a-șĭ șterge ochiĭ cu batista.

In cîte va zile părul i-se făcuse alb, pe dearîndul, și dungĭ marĭ, negre, liniĭ adîncĭ, se săpaŭ pe obrajiĭ eĭ ofiliţĭ. La ce ușă să maĭ bată acum. Nu știe, îĭ e silă . . . Pe unde n'a fost și cîţĭ n'aŭ mîngîiat-o cu o vorbă, cu o făgăduială, fără nicĭ un ajutor adăvărat.

In dreptul porţiĭ cucoana Toriţa, răzimată în bastonul eĭ de lemn, se uită după Marghioala care a alergat după niște gîște ce-aŭ scăpat în curtea portăreluluĭ de alăturĭ, și nu maĭ vine. Iĭ e teamă să nu se fi pĭerdut vre una și adastă îngrijorată și încĭudată pe slugă, c'a lăsat portiţa deschisă de la curtea cu orăteniĭ. Zărind pe văduva luĭ Stănăcel și băgănd de seamă că Marghiola vine cu gîștele, le numără din ochĭ și vede că sunt toate, se 'ndreaptă apoĭŭ și ţine calea văduviĭ, pe care n'a maĭ văzut-o de cînd s'a prăpădit Tase, și care era cît pece să treacă fără să bage de samă pe Toriţa. Dar Toriţa scapă un oftat, faţa i-se încreţește, ca pentru a plînge, și tot chipul i-se schimonosește.

— „Didino, măĭculiţă, ce prăpăd pe capul tăŭ, fetiţo!“. Doamna Stănăcel, în durerea eĭ cea mare, se arată înduioșată de cea maĭ mică dovadă de compătimire, ochiĭ ĭar i-se îneacă în lacrimĭ și întinde mîna de se sprijină de un stîlp al porţiĭ.

— „Măĭculiţă“ urmează cucoana Toriţa scîncind și ștergîndu-șĭ ochĭ. „Măĭculiţă . . . . Și-aĭ fi obosită, și aĭ fi amărîtă . . . . Of! . . . . Vin'maĭcă, vino de te odihnește puţin, vino de-ţĭ deschide inima . . . . “ Și-ĭ întinde mîna eĭ cea dreaptă, care-i e liberă, o apucă de subţioară și cum văduva, sleită, se razmă pe braţul eĭ, abia o poate duce, schĭopătînd și maĭ răŭ subt baston.

In grădiniţă cucoana Toriţa cade pe jilţul de fier, găfăind, pe cînd Didina se lasă, obosită și ea, pe bancă.

Se face tăcere. Didina n'are ce spune și cată cu ochiĭ în toate părţile, vederile eĭ alunecă de pe florĭ, pe ĭarbă, de acolo spre bolta de viţă, și i-se par frumoase toate cîte o înconjoară. Cucoana Toriţa nu șĭ-a căpatat încă resuflarea și cum suferă de înnec așteaptă să-i treacă puţin năduful ce-o năbușe. Arătîndu-se Marghioala, care-ĭ știe meteahna, îĭ face un semn cu mîna și servitoarea vine cu dulceţurile. Cucoana Toriţa deșeartă conţinutul unuĭ pahar cu apă și se înviorează.

— „Iea maĭcă, iea măĭculiţă, ăĭ fi plecat pe nemîncate, iea..... Bea și cafeluţa . . . .“ Venindu-șĭ în puterĭ, cucoana Toriţa aduce

ĭar vorba, de nenorocul Didineĭ, și-șĭ frînge mîĭnele, și se muncește, toată.... Cum i-ar veni ea într'ajutor Didineĭ! Cum i-ar îndulci traĭul, dac'ar putea! Cum i-ar da chiar cele două odăițe de pe galerie, dacă nu și-ar aștepta ginerile și pe fie-sa, Mimica, de la Panciu, cu copiĭ! Ce n'ar face!

— „Și cum fŭ maĭcă? Și cum te lovi trăsnetul? Numaĭ eŭ te înțeleg; eŭ, eŭ, care am trecut prin astea toate, cînd am rămas văduvă după bietu bărbatu-meŭ d'întăiŭ.... Și averea încurcată și fata.... Dar acum? Toate merg încă pe dos.

Afurisitele de case mi înghit tot, zestrea Mimicăĭ numărată pînă la o parà. In fie-care an reparațiĭ, văpsitorĭ, cherestele. Nu mi-a rămas în casă sfănțoaică, o sfănțoaică, zăŭ nu...“

Și-șĭ duce degetul cel mare subt dințiĭ din față, de sus, și pocnește unghia cu un gest lung, ducînd dreapta în vînt...

— „Lasă, maĭcă Torița.....“ ĭĭ răspunde Didina printre suspine.

— „Nu, măĭculița, nu.... Aș vrea să fac cevà, inima mea nu mă lasă, mă dojenește, și nu pociŭ... Mimica, de la Panciu, îmĭ scrie să-ĭ fac conserve, compoturĭ, să-ĭ adun unt; ciorapĭ pentru Iracle trebuie, hăĭnuțe pentru copiĭ tot eŭ... Ce să facĭ, la asta suntem osîndite noĭ bunicile.... Vaĭ de mine, Didinico dragă, dar răŭ îmĭ pare de mi se rupe inima....“ Stănăcioĭca ascultă, cu gîndul într'aiurea, prinzînd numaĭ sfîrșitul vorbelor ce-ĭ ajung la urechĭ...

Ar vrea să nu maĭ vadă, să nu maĭ audă nimic, și, totuș, pentru întăiaș dată de la moartea controloruluĭ, se simte bine, freamătul copacilor o răsfață și parcă n'ar maĭ vrea să plece de aci, parcă i-ar veni să adoarmă pe bancă și mirosul de trandafir s'o îmbete pentru totdeauna....

Dar de odată tresare, îșĭ aduce aminte de copiĭ, trebuie să fie ceasul prînzuluĭ și or fi așteptînd-o, pipăie piesa de cincĭ leĭ, îșĭ lasă zăbranicul cu amîndouă mîĭnile peste față și ĭese din grădinuță, după ce a primit, pe amîndoĭ obrajiĭ, sărutările cucoaneĭ Torițiĭ, căreĭa ea i-a sărutat mîna...

— „Să nu mă uĭțĭ măĭculiță, să nu mă uĭțĭ!.. Eu n'o să pot veni să te văd, cu beteșugul meu; dar să-țĭ aducĭ aminte.

La mine afli mîngîire și milă și cine știe, cînd mi s'ar maĭ ușurà nevoile...“

Cum e aproape de masă, cucoana Săftica îșĭ strînge lucrul și-l pune în buzunărașul de taftà, în chip de pungă, întinde mîna și-l prinde subt crăcile corcodușuluĭ, de unde să-l iea la vreme... Pe după ștachet să zărește umbra maioruluĭ care nu însamnă nimic în casă și în viața cucoaniĭ Torițiĭ, și nu e bun de cît de alergat, de trimis dimineață în piață cu Marghiola ce duce coșnița, ca să n'o însele la tîrguit; de mers la poliție cînd fug slugile, orĭ pe la tribunal și pe la judecătorie, cu procura din partea Torițiĭ, cînd vreo daraveră bănească ar nevoi-o să suie scările tribunaluluĭ.

Alt-fel viaţa ştearsă a Toriţoiuluĭ nimic nu plăteşte pentru dînsa; îşĭ aduce aminte de el, numaĭ cînd îl vede şi-l uĭtă de cum se duce....

Pe urmele maioruluĭ, grăbit, intră în curte, tistul de Vardiştĭ, care are treburĭ cu cucoana. Cum n'o vede în grădină şi cum cunoaşte bine rosturile, se îndreaptă pe din dos, spre sofragerie, unde îşĭ închipuie că trebuie să se fi dus.... In prag să întîlneşte cu maiorul....

— „Ce pofteştĭ?"

— „Aveam o vorbă cu cucoana Toriţa!"

— „Ne aşezăm la masă acum, vin maĭ pe urmă".

Dar cucoana Toriţa, din năuntru, aude şi se amestecă:

— „Ce-ţĭ vîrĭ nasul unde nu-ţĭ fierbe oala; dă-te la o parte".

Şi cum Toriţoiŭ tace şi se dă după uşă să treacă, cucoana Toriţa cînd vede pe comandir se cam înăspreşte:

„Iar dumneata? ĭar după banĭ! Da ce sunt eŭ banchereasa voastră?" Totuşĭ, instinctiv, întinde mîna spre un pachet cu hîrtiĭ ce ţine în mîna comandirul, le apucă, le maĭ lasă, îşĭ cată ochelariĭ, strigă pe Toriţoiŭ să-ĭ i aducă, şi-ĭ prinde pe nas şi-şĭ răsfoieşte, şi numără: treĭ zecĭ şi cincĭ, toate cu timbru, iscălite de fiecare sergent şi vizate de poliţaiŭ pe marginĭ:

— „O mie cincĭ sute şapte zecĭ şi cincĭ de francĭ! Hm! Mult, mult, n'am; n'am de unde să maĭ daŭ. Ţi-am spus şi de dimineaţă; n'am!"

Comandirul tace, o priveşte şi aşteaptă, ştiind că cucoana Toriţa aşa începe totdeauna:

— „De ce nu vă duceţĭ la Sticlaru? El are, că el învîrteştĭ negoţ mare şi bănos!"

— „Mă duc de geabă, cucoană dragă: Sticlaru nu maĭ dă, clădeşte binà mare, hotelul pe bulevard, şi-ĭ trebuĭe, nu poate..."

— „Mmda... mda... ştiu... mmda, face casă, hotel, auzĭ, hotel, cu banĭ de camătă... Numaĭ eŭ săracă... Ce folosesc eŭ că fac binele cu nemiluita, ce?

— „Cucoana Dragă" — îĭ spune comandirul — „îndură-te tot dumneata, ştim noĭ că eştĭ bună..."

— „Bună, bună pe spinarea mea. — Aşà mă-'ncîntaţĭ de-mĭ luaţĭ banul de anaforă, aşa... vezĭ bine, să mă îndur... Şi să se maĭ întîmple să-şi moară vre-unul, rămîn şi cu buzele umflate..." Toriţa suceşte şi răsuceşte chitanţele, apoĭŭ intră în odaĭa de lîngă sofragerie; comandirul o urmează... S'a rezemat cu spatele de tăblia patuluĭ de bronz, bastonul l-a trecut pe macatul patuluĭ aşternut ca o tobă, ca să poată pipăi cu amîndouă mîĭnile, maĭ bine:

„N'am ce vă face! Nu maĭ pot să vă daŭ, v'am spus şi de dimineaţă, un franc şi jumătate la pol nu maĭ dă nimenĭ..."

— „Cucoană Toriţă, sergenţiĭ spun că daŭ şi doĭ francĭ, c'aŭ lipsă: acum e bîlcĭul de Sfînta Marie".

— „S'aştepte pînă la luatul lefiĭ..."

— „Păĭ pe luna asta n'o luarăm tot de la dumneata, ce-o

să se facă ? Că leafa trebuie să ți-o plătească tot dumitale... Uite, daŭ cîte doĭ francĭ la pol..."

— „Doĭ francĭ, doĭ!... Bine, fie... Eŭ mă înduplic, știțĭ voĭ și de aĭa dațĭ năvală... Of, o să mă sărăcițĭ".

Iea chitanțele, îșĭ apucă bastonul, trece în sofragerie, și d'acolo în salonașul de alăturĭ.

Comandirul a rămas smerit lîngă un scaun privind pe maiorul cum s'a așezat la masă, cu șervetul la gît și cum privește spre farfuriile cu bucate din care nu cutează s'atingă pînă ce nu s'așează cucoana... Se aude cum cheĭa se învîrtește în broasca scrinuluĭ, cum trage saltarul, cum cu altă cheĭe deschide o casetă... Zornăitul banilor, foșnetul hîrtiilor de bancă, numărătoarea argintuluĭ pe lemnul uscat al scrinuluĭ, în bucățĭ de cîte doĭ leĭ, cîte cincĭ-cincĭ, — se aud toate... Apoĭ o clipă de tăcere, un hîrșcăit de plaivaz pe o hîrtie... Socotește. Inchide caseta, înpinge saltarul la loc, ce intră cu greŭ, cu un plînset ascuțit, și cheĭa se învîrtește închizind scrinul... Se ivește în prag, surizînd, în dreapta cu batista grea, în stînga ținîndu-se pe baston...

— „Poftim... ĭar m'ațĭ scos din mințĭ... Sunt o mie patru sute șapte spre zece și cincĭ zecĭ... Ce v'ațĭ face voĭ fără mine, săraca ? Să-mĭ mulțumițĭ, uĭte, și 'n pomelnic să mă punețĭ, că pe-așa vremurĭ cine maĭ e proastă ca mine să dea cu dobîndă de nimic... Dar la lună să facețĭ bine să-mĭ aducețĭ baniĭ și să vedețĭ de altul : eŭ nu maĭ daŭ, nu maĭ daŭ ; nu, nu maĭ pot cu așa dobîndă de nimic" și uĭtîndu-șĭ de vorba spusă...

„Cu iscălitura polițaĭuluĭ nu mă maĭ mulțumesc, mda, mmda, să iscălească prefectul; polițaĭul, maĭ știĭ hm! poate să-l dea afară..."

Comandirul ĭa baniĭ și-ĭ numără într'un colț. Cucoana Torița s'a așezat la masă, și-a scos pe taler, s'a legat cu șervetul la gît, la ceafă nodurile parcă sunt două urechĭ de ĭepuraș; dar nu mănîncă, urmărește pe comandir pînă-șĭ numără baniĭ. Cînd a sfîrșit, comandirul salută pe maior și se duce de sărută mîna cucoaniĭ Torițiĭ, care i-o întinde de sus și i-o apasă pe gură, apoĭ piere pe ușă și zice și el, în gîndu-ĭ — ca și jalniciĭ ce aŭ văzut pe cucoana Torița plîngînd pentru morțiĭ lor, ca și miresele pe care le gătește dumneaeĭ de cununie, ca și Didina Stănăcioaĭa, ca și deputatul Pănuș, ca toțĭ Tîrgumenteniĭ.

— „Ce suflet îngeresc, cucoana Torița".

CATON THEODORIAN

Rîmnicu-Vîlcea, în 12 August 1907.

Să-l Urmăm![*] Piesă într'un act

de Octav Minar

PERSOANELE:

Caius Septimus Cina (Guvernatorul Alexandrieĭ)
Anteea (Soţia luĭ Caius)
Antoniu (Amicul său din copilărie)
Ponţiu Pilat (Guvernatorul Ierusalimuluĭ)
Rufinus, Pelador (Centurionĭ)
Umbra lui Christ

— Soldaţĭ şi Sclavĭ —

ACTUL I-iŭ

Vila luĭ Ponţiu Pilat aproape de Golgota. O grădină întocmită în stil roman. In fund o stîncă şi în perspectivă cetatea Ierusalimuluĭ. La dreapta faţada vileĭ luĭ Ponţiu, cu trepte de marmoră care conduc înlăuntru. La stînga o bancă de grădină sub un măslin bătrîn. Din toate resuflă un aer măreţ şi impunător, care întru cîtva se apropie de frumuseţa vilelor din împrejurimile Romeĭ.

(La ridicarea cortineĭ Antoniu şi Caius sunt în grădină în convorbire intimă).

SCENA I

CAIUS. (după o mică pauză) Antoniu, de ce oare singurătatea redeşteaptă amintirile?

ANTONIU. Pentru că ea este locuinţa acelora care aŭ înţeles îndeajuns folosul zgomotuluĭ. Iar amintirile sunt tablourĭ din viaţă, a căror colorit încă ne impresionează, a căror farmec rămîne ca o mîngîiere a sufletelor noastre. Ce vreĭ. In tinereţă n'avem timp să ne gîndim la dînsele; prezentul şi nădejdea în viitor ne răpesc aceste dulcĭ iluziĭ ale trecutuluĭ. Aşa că deabea la bătrîneţe, în nenorocire, cînd eştĭ singur şi părăsit de toţĭ, îţĭ maĭ aducĭ aminte de ele, ca de ceva stîns, dar care tot încălzeşte. Uite în ce se mărgineşte întreaga noastră viaţă cu întovărăşirea eĭ de fericire. Din toate nu ne maĭ rămîne decît acest scrum: amintirile!

CAIUS. Iţĭ daŭ dreptate. Nu cred să fi fost vre-un om care să fi petrecut maĭ mult ca mine, şi totuşĭ cu ce m'am folosit? Fericirea nu-ĭ decît o clipă; aş putea zice că nicĭ nu există.

---

[*]) După romanul luĭ *Henrick Sienkiewicz.*

Ţi-aducĭ aminte, că îndată ce m'am întors la Roma ca învingător strălucit al barbarilor din Apulia, am început să m-adîncesc în plăcerile de tot soiul ce mi le desvăluĭa fermecătorul oraş. Nopţile le petreceam în vilele mele măreţe de prin suburbiĭ, în orgiĭ zgomotoase pe care le dădeam în onoarea zeiţeĭ Afrodita. Zilele în exerciţiĭ cu laniştĭ, în desbaterĭ cu retorĭ, în băĭ, unde se povesteaŭ toate minciunile din oraş. Maĭ moştenisem şi dela Luculus, unchiul meŭ de pe mamă, gustul pentru bucate alese. Masa îmĭ era încărcată cu vinurĭ greceştĭ, cu stridiĭ de Neapole, cu lăcuste cărnoase de Pont, gătite cu miere de Numidia. In fine, tot ce avea Roma maĭ bun în ale mîncăreĭ, începînd dela peştele din Marea Roşie şi pînă la potîrnichea albă de pe malurile Borestineĭ, se găseaŭ la masa mea. Din toate aceste bunătăţĭ ale vieţeĭ mă bucurasem, nu ca un soldat lacom, ci ca un patrician rafinat.

ANTONIU. Cunosc în de-ajuns vĭaţa maĭ mult ca zgomotoasă pe care aĭ dus-o în Roma. Sfîrşitul eĭ nu-l cunosc, din pricină c-am plecat la Alexandria pentru a studia noua doctrină filozofică ce se ridicase acolo contra Olimpuluĭ, al căreĭ credinţă a apus. Dar cred că acest lucru, în împrejurările fericite în care te găsiaĭ nu te-ar fi interesat de loc. Altă ceva, te-a hotărît să părăseştĭ Roma şi să viĭ prin aceste ţinuturĭ singuratice.

CAIUS. Treĭ sunt pricinile ce m-aŭ împins la aceasta: ruşinea, nevoĭa şi silinţa. Ascultă sfîrşitul şi veĭ înţelege totul. Viaţa mea destrabalată a ţinut atîta vreme cît am avut banĭ. De îndată ce i-am isprăvit am început să-mĭ vînd măreţele mele vile, să-mĭ amanetezĭ lucrurile de preţ, să le vînd chiar, pînă într'una din zile m-am despărţit de cea maĭ scumpă comoară: zalele mele de viteaz Roman, Antoniu, mi le-am vîndut pentru zece sesterţĭ! Tu ştiĭ ce vrea să zică a-ţĭ vinde demnitatea de Roman? Aceste zale care mi-aŭ adus numaĭ glorie şi fericire, aceste zale care mi-aŭ supt sudoarea corpuluĭ meŭ tînăr, care ferbea în totdeauna de ură şi răzbunare contra duşmanilor, aceste zale care arătase tuturor ce vrea să zică aţĭ iubi patria şi neamul, le-am vîndut ca cel de pe urmă ticălos! Ruina venise. Bunurile mele trecuse la creditorĭ, iar mie nu-mĭ rămînea de cît oboseala ca după o muncă împovărătoare, sila, precum şi o simţire pe care pînă acum n-o încercasem, o neînţeleasă dar adîncă nelinişte. Intr'adevăr mă bucurasem îndestul de bogăţia mea, gustasem din iubire, mă desfătasem în lux şi mă mîndrisem cu gloria mea de militar. Simţisem chiar tremurul primejdieĭ apropiate maĭ mult sau maĭ puţin de marginile cugetăriĭ omeneştĭ, în sfîrşit fusesem mişcat de poezie şi de artă, puteam decĭ să mă fălesc că am luat dela viaţă tot ce-mĭ putea da. Acum nu maĭ am nimica! Mulţumită înrîuririreĭ rudelor mele, am plecat să ocîrmuesc Alexandria, cu gîndul că poate aicĭ soarta va fi maĭ îndurătoare pentru mine.

ANTONIU. Mulţumeşte-te şi cu atîta. Aşa poate a fost scris în cartea vieţeĭ tale. Să nădăjduim că lucrurile se vor indrepta şi că aicĭ cu adevărat îţĭ veĭ reface averea pĭerdută.

CAIUS. Dar nu şi numele, dragă Antoniu. La Roma sunt privit ca cel maĭ ticălos, maĭ stricat şi maĭ vicios patrician. Mamele pe viitor mă vor da ca pe un exemplu de destrăbălare. Creditoriĭ şi prieteniĭ de altă-dată vor rîde şi vor şopti în urma mea. Se zice că acest lucru a ajuns chiar la urechile împăratuluĭ, care a sfătuit pe rudele mele să mă trimeată ocîrmuitor la Alexandria. Şi asta vezĭ mă tulbură, mă roade. Neliniştea s-a îmbarcat cu mine în portul Brindisi, mă urmăreşte şi nu pot scăpa. Nădăjduĭam să scap de supărătorul meŭ tovarăş, de îndată ce voĭ lega nouĭ cunoştinţe şi voĭ avea nouĭ întipăririĭ în lumea în care voĭ trăi. M-am înşelat. Trecu o lună, trecură două; dar după cum grăunţele Demetreĭ aduse din Italia rodesc maĭ bogat în pămîntul producător al Delteĭ, tot aşa şi neliniştea mea, dintr'un copăcel ce era, deveni un cedru stufos şi aruncă din ce în ce maĭ multă umbră în sufletul meŭ. Maĭ întîĭ încercăĭ să împrăştiĭ această turburare, ducînd o viaţă la fel cu cea pe care o dusesem odinioară la Roma. Dar, de-îndată-ce şi în aceasta recunoscuĭ deşertăcĭunea, îmĭ veni gîndul sinucideriĭ.

ANTONIU. Ce nebunie!

CAIUS. Nu-ĭ nebunie, Antoniu! Mulţĭ din prietiniĭ meĭ, prin acest mijloc aŭ scăpat de grijile vieţeĭ, şi încă pentru lucrurĭ maĭ puţin însemnate; uniĭ din plictiseală saŭ pentru că simţiaŭ zădărnicia existenţiĭ lor, alţiĭ pentru că le lipsiaŭ pofta de a se bucura de plăcerile vieţiĭ. Ajungea pentru aceasta un sclav, care ştia să ţină un moment cu siguranţă sabia în mînă, şi totul era sfîrşit.

ANTONIU. (cu curiozitate). Şi cine te-a împĭedicat?

CAIUS. Un vis ciudat. Visasem că trecem un rîŭ, cînd pe celalt mal zăriĭ neliniştea mea în chipul unuĭ sclav obosit, care salutîndu-mă îmĭ zise: „Ţi-am luat-o înainte, ca să vin întru întimpinarea ta". Pentru întăia oară îmĭ fu frică; înţelesesem că dacă nu pot să mă gîndesc la viaţa de dincolo de mormînt fără să nu se amestece neliniştea, aceasta nu va lipsi să mă urmărească şi acolo. Hotărîĭ atuncĭ să mă apropiĭ de înţelepţiĭ care furnicaŭ la Serapeum, cu speranţa că voĭ găsi la eĭ deslegarea gîcitoareĭ. Printre filozofĭ era unul care avea o înfăţişare plăcută, şi era cel maĭ muncitor dintre toţĭ. Se numea Timon Atenianul.

ANTONIU. (întrerupîndu-l) L'am cunoscut Caius. Mult timp am trăit şi eŭ în tovărăşia luĭ, multe lucrurĭ am învăţat dela dînsul. Venise la Alexandria ca şi mine, să studieze ştiinţa Egipteană plină de taîne. Se spunea că în marea bibliotecă, nu se găsea vre-un per-

gament saŭ papirus, pe care să nu-l fi citit, și că în el era întrupată toată înțelepciunea omenească. Pe lîngă aceasta era un om blînd și cu mintea pătrunzătoare.

CAIUS. Aceasta am bagat'o și eŭ de samă, căcĭ printre mulțimea de învățațĭ, care făceaŭ pe grozaviĭ, și de comentatorĭ mărginițĭ la minte, dibăcia dialecticeĭ bătrînuluĭ și avîntul cu care vorbia despre însemnătatea omenireĭ și a universuluĭ îl deosebia mult dintre ceilanțĭ. Atuncĭ am legat prietenia cu dînsul. Maĭ tîrziŭ, cînd legătura dintre noĭ ajunsese maĭ strînsă, simțiĭ o mare dorință să întreb pe bătrînul filozof asupra priciniĭ acesteĭ măhnirĭ sufleteștĭ. Prilejul nu întărziase. Intr'o seară după o discuție vie despre drumul pe care îl face sufletul în lumile suprapămînteștĭ, rămăsesem singurĭ pe terasa de pe care se vedea întinderea liniștită a măreĭ. Luînd mîna bătrînuluĭ îĭ mărturisiĭ care era supărarea cea maĭ mare din viața mea, și în ce scop am căutat să mă împrietenesc cu învățațiĭ și filozofiĭ Serapeumuluĭ. Dacă nicĭ tu nu poțĭ deslega gîcitoarea vierțiĭ mele, i-am zis, nimenĭ altul nu va putea-o face. Timon privi lung apele, care se întindeaŭ înaintea luĭ și în care se răsfrîngea luna nouă, și apoĭ zise: „Văzut-aĭ tu Caius, cîrdurile de păsărĭ care sosesc aci iarna din întunecimile de miază-noapte? Știĭ tu, ce caută în Egipet? Da, i-am răspuns: lumină și căldură. Și sufletele caută de asemenĭ căldură care nu-ĭ de cît dragostea, și lumina care nu-ĭ alta de cît adevărul. Dar paserea știe încotro să zboare ca să-șĭ găsească fericirea, pe cînd sufletele zboară în necunoscut, în tristeță, în nesiguranță.

ANTONIU. Sublime și adevărate cuvinte. Nu numaĭ tu suferĭ Caius, ci întreaga omenire sufere! Odinioară credința în zeĭ, dădea liniște sufletuluĭ, astă-zĭ acea credință s-a secătuit întocmaĭ ca oleĭul dintr-o lampă. Maĭ tîrziŭ s-a crezut că filozofia va lumina sufletele ca și un soare al adevăruluĭ; astăzĭ tu știĭ bine că pe ruinele eĭ în Roma orĭ în Atena ca și pe aicĭ, staŭ scepticiĭ, care cred că aduc liniștea, cînd nu aduc de cît nedumerirea. Avea dreptate Timon cînd zicea că ațĭ întoarce fața dela lumină și dela căldură, e ațĭ lăsa sufletul în întuneric, și întunericul este neliniștea. Mult am căutat și eŭ să găsesc o scăpare, o liniște sufletească....

CAIUS. Și n'aĭ găsit-o încă?

ANTONIU. Am căutat-o și n'am găsit-o nicăerĭ. Tu aĭ căutat-o în plăcerĭ, eŭ în cugetare. Și amîndoĭ suntem înconjurațĭ de aceeașĭ întunecimĭ.

CAIUS. Atuncĭ nu maĭ putem nădăjdui nimica?

ANTONIU. Nimica încă nu, totușĭ aștept ceva.

CAIUS. De unde?

ANTONIU. Nu știu, dar aștept.

CAIUS. Ciudat! Eŭ cel puțin mi-am perdut speranța de a maĭ întîlni cînd-va o asemenea scăpare. Urmînd sfatul luĭ Timon, pentru un moment îmĭ găsiĭ o alinare. Sunt încă tînăr pentru ca viața să nu-mĭ fi pastrat farmece necunoscute. Un astfel de farmec găsi în Anteea fiica bătrînuluĭ filozof.

ANTONIU. O cunosc și pe Anteea. Renumele eĭ în Alexandria nu era maĭ mic de cît acel de care se bucura tatăl eĭ, întru cît era venerată de nobiliĭ Romanĭ, care întraŭ în casa luĭ Timon, venerată de Grecĭ, venerată de filozofiĭ Serapeumuluĭ, venerată chiar de mulțime.

CAIUS. Eĭ bine Antoniu, această ființă ideală, acest Lotus care știĭ că se bucură de o venerație dumnezeĭască pe țărmurile Niluluĭ, este astăzĭ soția mea.

ANTONIU. (mirat). Soția ta?

CAIUS. (amărît). A mea!

ANTONIU. (entuziasmat). O, atuncĭ poțĭ zice că aĭ găsit ceĭa ce căutaĭ, că aĭ găsit fericirea, că eștĭ de acum cel maĭ de invidiat.

CAIUS. Intr'adevăr acelașĭ lucru credeam și eŭ la început. O ĭubeam cu patimă. Doream să-ĭ ridic un altar în atriul locuinței sale, și să-ĭ aduc ca jertfă porumbeĭ albĭ. Intîlnisem în viață multe femeĭ, dela tinerile norduluĭ îndepărtat cu părul ca spicul grîuluĭ, pînă la Numidele negre ca lava înpetrită; dar nicĭ odată încă nu văzusem o așa față, un așa suflet. Mă închinam eĭ. Așĭ fi voit să fiŭ cerșitor cu dînsa, decît împărat și fără ea. In sfîrșit astăzĭ e soția mea și totușĭ sunt nemulțumit.

ANTONIU. Nemulțumit? Cum zicĭ cuvîntul ăsta! Anteea nu-ĭ o femee, e o dumnezeire. Mîndrește-te că aĭ putut să dobîndeștĭ o asemenea ființă. Bătrînul filozof n-a ținut-o închisă în ghineceŭ cum se obișnuește cu celelalte femeĭ. Din potrivă căuta s'o învețe să cunoască tot ce cunoștea și el. Adesaorĭ am văzut-o cum lua parte la dezbaterĭ în timpul ospeților date în casa luĭ, și de multe orĭ în labirintul întrebărilor grele, știa singură să găsească calea ca și Ariana și să atragă pe ceĭ-lalțĭ în partea eĭ. eĭ, Insușĭ tatăl săŭ rămînea mirat de răspunsurĭ și o prețuia mult.

CAIUS. Știŭ că bătrînul o iubea ca pe însușĭ sufletul săŭ. O iubea încă pentru că se temea ca să n-o piardă. Ea spunea cîte odată că în vis îĭ se arătaŭ ființe dușmănoase, înconjurate de o lumină minunată, fără a ști dacă acestea aveaŭ să fie pentru dînsa izvorul vieții saŭ acel al morțiĭ.

ANTONIU. Şi pentru nişte viziunī profetice te superī şi eştī aşa de nemulţumit?

CAIUS. Nu pentru asta. Sunt însă nemulţumit cu soarta mea! Odată credeam că viaţa e o mare, peste care suflă vîntul în toate părţile şi singura înţelepcĭune este a întinde pînzele astfel că suflarea vîntuluĭ să mĭe corabia înainte, însă uĭtasem că şi marea îşĭ are valurile eĭ. Un an a trecut de cînd Anteea este înconjurată în casa mea de o veneraţie dumnezeĭască: pentru mine ea îĭ lumina ochilor, dragostea. înţelepcĭunea, fericirea. De curînd însă un chin groaznic şi ascuns o cuprinse. Vedeniĭ înspăĭmîntătoare îĭ turbură somnul şi îĭ seacă izvorul vieţeĭ. Razele soareluĭ de dimineaţă se stîng pe faţa eĭ, nelăsîndu-ĭ decît albiaţa sidefuluĭ. Mînele sale aŭ devenit străveziĭ, ochiĭ s'aŭ înfundat în cap şi Lotul trandafiriŭ păleşte din ce în ce, pînă are să ajungă un Lotus alb, alb ca faţa unuĭ mort. (In stîncĭ se aude un fîlfîit sinistru).

Auzĭ?

ANTONIU. (liniştit). Da, e făşăitul ce-l fac vulturiĭ în stîncĭ. Sunt obişnuit cu sgomotul ăsta.

CAIUS. (după un moment). Oare aceasta nu înseamnă prevestirĭ de moarte?

ANTONIU. Egipteniĭ aŭ această credinţă, noĭ însă nu.

CAIUS. (înfiorat). Gîndul acasta mă nelinişteşte, căcĭ vedeniile Anteeĭ devin din ce în ce maĭ înspăĭmîntătoare. Cînd se luminează maĭ bine şi cînd liniştea pluteşte peste cetate, atuncĭ i se pare că aude paşĭ grăbiţĭ de fiinţe nevăzute şi că vede în fundul ceruluĭ o faţă de mort uscată şi galbănă, care o priveşte cu ochiĭ săĭ de tăcĭune. Ingrozită, e cuprinsă de frigurĭ şi din faţa eĭ palidă curg picăturĭ de sudoare recĭ, şi cu buzele însîngerate strigă s-o ajut. Dar n-am nicĭ o putere.

ANTONIU. (mişcat). Sermana Antee! Şi n'aĭ chemat pe nimenĭ să-ĭ dea vre-un ajutor?

CAIUS. Aşĭ fi nebunit de mult şi eŭ, şi Timon bătrînul eĭ părinte, dacă zeiĭ nu ne-ar fi trimis o rază de speranţă. Un vestit doctor evreŭ Iosef fiul luĭ Khuza, care nu credea nicĭ în zeiĭ grecilor nicĭ în aĭ Romanilor, îndepărtă cu dispreţ bănuiala că răul este datorit influenţelor demonilor, el era de părere că bolnava să părăsească Alexandria, unde în afară de aceştĭ demonĭ sanatatea eĭ putea fi sdruncinată de miazmele băltoase ale Delteĭ. Părerea luĭ, poate pentru că era evreŭ — era s-o aducem aci la Ierusalim, oraş în care demoniĭ nu puteaŭ să pătrundă şi unde aerul este maĭ curat şi maĭ sănătos.

ANTONIU. Avea dreptate.

CAIUS. De aceïa am urmat sfatul luï. Ş'apoï fiind-că Ierusalimul este guvernat de un prieten al meŭ, aï căruï strămoşĭ, fusese amicĭ aï caseĭ noastre, veniĭ. Ponţiu Pilat m'a primit cu braţele deschise şi îmĭ puse la îndămînă această vilă, în care m-am şi aşezat. Aci locuesc aproape de două săptămînĭ, în care slavă zeilor, Anteeĭ nu i s'a maĭ întîmplat nimica. Vedeniile aŭ dispărut şi faţa eĭ a început să se maĭ îndrepte.

Cred că de aicĭ voĭ pleca la Alexandria cu Anteea însănătoşată.

ANTONIU. Ce nefericită soartă aĭ avut şi tu bunul meŭ prieten. Iţĭ maĭ aducĭ aminte de aniĭ veselĭ, fără grijĭ, dulcĭ şi lenevoşĭ, cînd filozofam ceasurĭ întregĭ pe malurile Tibruluĭ asupra vieţiĭ. Unde-s? Imĭ trec mîna peste ochĭ şi văd totul ca prin vis.

CAIUS. S'aŭ dus Antoniu, eĭ nu se vor maĭ reîntoarce niciodată! De aceïa poate amintirea lor maĭ mîngîe sufletele noastre amărîte.

ANTONIU. (sculîndu-se). Adio Caius.

CAIUS. (surprins). Cum plecĭ?

ANTONIU. (hotărît). E şi timpul. Sunt mulţĭ anĭ decînd am părăsit Roma. Am venit tînăr şi mă reîntorc încărunţit.

CAIUS. Şi eŭ care credeam că vom redeveni din noŭ prietenĭ ca altă dată.

ANTONIU. Ce vreĭ, dorul aprins de ţară.

CAIUS. Inţeleg prea bine. Iubirea de patrie în sufletul unuĭ Roman n-o stînge decît moartea!...

ANTONIU. Adio.

CAIUS. (strîngîndu-ĭ mîna). Iţĭ zic la revedere. Poate ne vom maĭ întîlni la Roma!

(Antoniu esă condus de Caius. Pauză. Caius reintră în scenă, e abătut, se opreşte lîngă copacul de maslin).

SCENA II

Anteea, Caius şi Ponţiu Pilat.

(Pe scările de marmură a vileĭ, coboară Anteea palidă, îmbracată într'un costum alb şi cu părul pïeptănat pe tîmple. Caius o zăreşte şi se apropie ïute de ea).

CAIUS. [luînd-o de mînă]. Te simţĭ maĭ bine Anteea?

ANTEEA. Mult maĭ bine. Ce liniște și ce umbră e aicĭ. (Oprindu-se din mers). Caius, e adevarat că în acest ținut s'a ivit un filozof care tămăduește bolnaviĭ?

CAIUS. Aci, astfel de oamenĭ se numesc profețĭ. Am auzit vorbindu-se despre el și aș fi voit să-l chiem, dar lumea spune că-ĭ un mag viclean. Ș'apoĭ el blestemă lucrurile sfinte și credințele acesteĭ țărĭ. Din această pricină procuratorul l'a osîndit la moarte. Astă-zĭ trebue să fie răstignit. (Anteea s'a așezat pe banca de sub maslin). N-aĭ frică, cu timpul te veĭ îndrepta.

ANTEEA. (cu mâhnire). Dar timpul e în serviciul morțiĭ și nu în al vițiĭ.

CAIUS. Să sperăm Anteea. Altădată nu credeam în nimica, azĭ însă m-am convins că este ceva maĭ presus de noĭ oameniĭ.

ANTEEA. Ce bine și ce frumos e să crezĭ. Credința ne scapă adesea de cele maĭ grozave ispite!

CAIUS. (încercînd s-o liniștească). Vezĭ, decĭ aĭ răbdare. (Anteea deodată tresare, i se pare că se apropie ĭar fața de mort). Nu-țĭ fie frică de nimic, aceștĭ pașĭ îĭ aud și eŭ. E Ponțiu care vine să ne vadă. (In fund se zărește Ponțiu Pilat care întră în scenă urmat de doĭ soldațĭ. E un om în vîrstă, cu bărbia rotundă spînatecă, și cu înfățișare majestoasă).

PONȚIU (apropiindu-se). Te salut nobile Caius și pe tine divină Antee. Ce zi călduroasă, după o noapte așa de rece!... Să v'aducă fericirea la amîndoĭ, ĭar sănătatea Anteeĭ să înflorească din noŭ ca aceste florĭ.

CAIUS. Te salut și eŭ Ponțiu, fiĭ bine venit. (Ponțiu se așeză pe o lespede de pĭatră și privește pe Anteea).

PONȚIU (încruntînd puțin din sprîncene). Singurătatea stîrnește boala și urîtul, pe cînd în mijlocul mulțimiĭ nu maĭ poate avea loc teama neîndreptățită. De acum am să vă daŭ un sfat, Din nenorocire, aci, nu suntem nicĭ în Antiochia, nicĭ în Cesareea, ca să avem jocurĭ și arenă, și chiar dacă s-ar clădi un circ, fanaticiĭ l-ar dărăma chiar a doua zi. Aci nu s'aude rostindu-se de cît cuvîntul: Lege, și legea zădărnicește totul. Aș fi voit maĭ bine să trăesc în Sciția de cît în țara asta...

CAIUS. Ce voiaĭ să spuĭ Pilat?

PONȚIU. Aĭ dreptate, m-am îndepărtat de gîndul meŭ. Grijile mele sunt pricina. Spuneam că în mijlocul mulțimiĭ nu maĭ poate fi loc pentru temerĭ neîndreptățite. Chiar astăzĭ ațĭ putea să vă folosițĭ de o privelişte. La Ierusalim să te mulțumeștĭ cu puțin, și trebue să căutăm maĭ ales ca Anteea să se găsească la amiază în mijlocul mulțimiĭ. Treĭ oamenĭ trebue să moară

astăzĭ pe cruce. Ceva e maĭ bun decît nimic. Ş'apoĭ cu prilejul Paştilor, locuitoriĭ ceĭ maĭ ciudaţĭ din toate părţile lumiĭ aleargă la cetatea sfîntă. Veţĭ putea privi acest neam de oamenĭ în toată liniştea. Voiŭ da ordin să vi se păstreze un loc bun, aproape de cruce. Cred că osîndiţiĭ vor muri cu bărbăţie. Unul din eĭ — om cĭudat — îşĭ zice Fiul luĭ D-zeŭ. E blînd ca o porumbiţă, şi, drept vorbind, n-a făptuit nimic ca să i se cuvină osînda.

ANTEEA. Atuncĭ de ce l-aĭ osîndit la răstignire?

PONŢIU. Ţineam să înlătur tot felul de neplăcerĭ şi, în acelaşĭ timp, să nu mă ating de cuĭbul vĭespilor care zbîrnîe în jurul templuluĭ. Aŭ şi trimes la Roma destule plîngerĭ în potriva mea. Ş'apoĭ nu-ĭ vorba de un cetăţean Roman, nu-ĭ aşa?

ANTEEA. Dar osînditul nu va suferi maĭ puţin!

PONŢIU *(după o pauză)*. Un singur lucru pe care nu-l pot suferi: mărirea peste fire a lucrurilor. E destul ca să întîlnesc aşa ceva în cale ca să-mĭ strice cheful pentru toată ziua. Calea de mijloc, ĭată unde-mĭ impune înţelepcĭunea ca să staŭ. Şi nu-ĭ în lume ţară, unde această regulă e de trebuinţă maĭ mult decît aicĭ... Cum mă mîhneşte acest lucru! Nu găsesc nicăirĭ nicĭ la oamenĭ, nicĭ în natură, pacea şi cumpănirea... Uĭtaţi-vă, ĭată-ne în primăvară. Eĭ bine! Nopţile sunt recĭ ĭar zilele atît de calde de îţĭ ard tălpile picioarelor. Despre oamenĭ, maĭ bine n-am maĭ vorbi. Trăesc aicĭ, fiindcă sunt nevoit. In sfîrşit nu-ĭ vorbă despre asta; ĭarăşĭ m-am depărtat de gîndul începătoriŭ. Duceţi-vă decĭ spre a fi de faţă la locul osîndeĭ. Sunt sigur că acest Nazarinean va muri cu bărbăţie. Poruncisem să-l bată cu nuele, crezînd că îl voiŭ putea scăpa de moarte. Nu sunt de loc un om crud. Pe cînd îl băteaŭ, era îngăduitor ca un miel şi binecuvînta poporul. Şi cînd sîngele ţîşnea, ridica ochiĭ la cer şi se ruga. E omul cel maĭ minunat pe care l'am văzut în viaţa mea... De atuncĭ femeea mea nu m'a lăsat o clipă în pace. «Nu lăsa să moară un nevinovat, îmĭ zicea neîntrerupt!» Aceasta era şi dorinţa mea. In două rîndurĭ am eşit din pretoriu ca să vorbesc acestor preoţĭ înfuriaţĭ şi acesteĭ ticăloase mulţimĭ. Dar nu fu cu putinţă: ca un singur om, strigaŭ la mine, cu capetele pe spate şi cu gura deschisă pînă la urechĭ: «Răstigneşte-l».

CAIUS. Şi te-aĭ supus voinţiĭ lor?

PONŢIU. Da. Altfel s'ar fi făcut turburărĭ în oraş şi sunt pus aci ca să menţin liniştea. Trebue să-mĭ fac datoria. Jertfesc fără îndoĭală, vĭaţa unuĭ om pentru binele tuturora, cu atît maĭ mult că acesta e un necunoscut şi că nimenĭ nu se va maĭ îngriji de el. Păcat că nu-ĭ cetăţan roman.

ANTEEA *(cu ironie)*. Soarele nu străluceşte numaĭ asupra Romeĭ!

PONȚIU. Divină Antee, așĭ putea să-țĭ răspund, că peste tot pămîntul, el strălucește numaĭ pentru puterea romană; de aceĭa, pentru dînsa trebue să jertfim totul... De altfel agitatoriĭ o necinstesc... Dar maĭ înainte de toate te rog nu-mĭ cere să revin, asupra hotărîreĭ ce am rostit-o. Caius poate să te încredințeze că e cu neputință. Hotărîrea odată dată, Cezar singur o poate reîntoarce. Așa că chiar dacă a-șĭ vrea, n'așĭ putea. Nu-ĭ adevărat Caius?

CAIUS. E adevărat.

ANTEEA *(supărată de aceste vorbe.)* Poțĭ decĭ să suferĭ și să morĭ, orĭ cît de nevinovat aĭ fi?

PONȚIU. E drept că acest Nazarinean n-a făptuit nicĭ o crimă; de aceĭa ca procurator mĭ-am spalat mîĭnile, dar ca om osîndesc doctrina luĭ. Anume am stat de vorbă cu el destul timp. Voĭam să-l ispitesc și m-am încredințat că propoveduĭa lucrurĭ ne maĭ auzite... El cere să te lipseștĭ de toate, începînd de la avere și pînă la pînea de toate zilele. Spune-mĭ, tu Caius, tu, care eștĭ om cu judecată, ce țĭ-aĭ închipui de mine dacă, fără cel maĭ mic motiv, așĭ da această casă, în care locuițĭ, aceluĭ pĭerde-vară care se încălzește la soare, colo lîngă poarta Jafeĭ? Astfel de lucrurĭ, e ceĭa ce cere el... De asemenea spune că trebue să ĭubim pe toată lumea fără deosebire: pe Evreĭ ca pe Romanĭ, pe Egiptenĭ ca pe Africanĭ și așa maĭ departe. De altă parte chiar în momentul cînd pentru dînsul era vorba de vĭață și de moarte, ținuta luĭ era astfel că s-ar fi putut crede că nu pe dînsul îl privea. Propoveduĭa și se ruga. Nu cred că e de datoria mea să scap pe cineva, care n-are nicĭ o grijă de el însușĭ. Insfîrșit, îșĭ zice Fiul luĭ Dumnezeŭ. El zdruncină temeliile societățiĭ, decĭ face răŭ oamenilor. Creadă el singur tot ce va voi, dar să nu zdruncine temeliile. Mă ridic decĭ contra doctriniĭ sale. Să admitem că nu cred în zeĭ, aceasta mă privește numaĭ pe mine. Cu toate aceste recunosc trebuința religieĭ. O spun cu tărie, căcĭ sunt de părere că religia e un frîŭ de care nu te poțĭ lipsi cînd e vorba de popor. Caiĭ trebue înhămațĭ la căruță, și bine înhămațĭ... De altminterĭ, moartea nu trebue să înspăĭmînte grozav pe acest Nazarinean, pentru că el pretinde că va învia.

CAIUS și ANTEEA *(schimbînd o privire de mirare).* Va învia!

PONȚIU. In treĭ zile, nicĭ maĭ mult, nicĭ maĭ puțin. De asemenĭ și apostoliĭ săĭ propovăduesc tot așa. Am uĭtat să-l întreb pe el însușĭ despre acest lucru... Și chiar de nu va învia, nu va pĭerde nimic, căcĭ urmînd doctriniĭ sale, adevărata fericire precum și vĭața vecĭnică, nu începe decît după moarte. Vorbește cu o credință desăvîrșită. E maĭ multă lumină în paradisul săŭ de cît în toată lumea de sub soare, și cine suferе maĭ mult acela va

intra maĭ ușor în paradisul său. Și nu trebue pentru aceasta de cît să ĭubeștĭ, ĭar să ĭubeștĭ, și întotdeauna să ĭubeștĭ.

ANTEEA. Cĭudată învățătură.

CAIUS. Și mulțimea îțĭ strigă: «răstignește-l»!

PONȚIU. Aceasta nu-ĭ ceva care să mă mire. Sufletul acestuĭ popor e împetrit de ură: și care alta, dacă nu ura e în stare să ceară crucea în schimbul dragosteĭ?

ANTEEA. Și el e sigur că poțĭ trăi și să fiĭ fericită după moarte...

PONȚIU. Desigur, căcĭ aceasta îl face să n'aibă frică nicĭ de cruce, nicĭ de moarte...

ANTEEA. Ce bine ar fi Caius!

CAIUS. Dar de unde știe el toate astea ?

PONȚIU. Pretinde că știe dela Tatăl tuturor oamenilor, care e pentru Evreĭ, ceia ce e Jupiter pentru noĭ, cu singura deosebire că, după Nazarinean, el este unul singur și milostiv.

ANTEEA. Ce bine ar fi Caius! Aĭde să-l vedem pe acel Nazarinean!

PONȚIU (sculîndu-se). Grăbiți-vă chiar, căcĭ convoiul e gata să pornească.

CAIUS. De vreĭ, vom merge Anteea.

PONȚIU. V-am dat chiar un loc de minune, unde nu vețĭ fi supărațĭ de mulțime. Zece soldațĭ de aĭ meĭ vă vor apăra de furia și grosolăniile gloatelor fanatice. (esă urmat de ceĭ doĭ soldațĭ).

CAIUS (strigînd). Rufinus, heĭ Rufinus. (Rufinus intră) S'aducă lectica. (Rufinus esă. Vro cîțĭ-va sclavĭ aduc lectica care e împodobită cu florĭ).

ANTEEA. Voĭ merge așa. Haĭna asta e ușoară și mă simt îndămînă în ea.

CAIUS. De altfel n-aĭ nicĭ pentru cine te îmbrăca. Totușĭ așĭ fi de părere să-țĭ eĭ stola, văd pe cer niște norĭ și mi-e teamă să nu ploae. (Un sclav aduce stola).

ANTEEA. Așa. [așezîndu-se în lectică]. Deacum putem pleca. (Sclaviĭ es cu lectica. Caius merge în dreapta, după dînșiĭ vin ceĭ zece soldațĭ trimișĭ de Ponțiu. Pauză. Scena începe să se întunece. Se aud de departe strigătele mulțimeĭ. Pauză. Bubuirĭ de tunet. Pauză. Scena începe să se întunece maĭ tare, se văd chiar luminele fulgeruluĭ. Strigătele mulțimiĭ s-aŭ maĭ apropiat așa că se înțeleg cîteva cuvinte ca: *„La moarte“*. *„Rege, rege, unde-țĭ sunt armatele“*. *„Mincinosule“*. *„Tu ești fiul luĭ Dumnezeŭ“*. Însoțite de suerăturĭ și strigăte sălbatice. Pauză).

SCENA III

Rufinus și Pelador.

RUFINUS [intră prin dreapta cu Pelador]. Ce întuneric, parcă s-a războit Pluton.

PELADOR. Nu Rufinus, astăzĭ moare un mare om.

RUFINUS [mirat]. Ce zicĭ tu, un mare om? Dar cine poate fi maĭ puternic, maĭ înțălept, de cît împăratul nostru?

PELADOR. Poate să fie. Dar nu cred că a existat vreodată un om maĭ drept, maĭ înțălept, maĭ milos și maĭ bun de cît acesta pe care procuratorul nostru îl răstignește.

RUFINUS. Ce prostiĭ maĭ vorbeștĭ și tu. Dar n-aĭ auzit ce spunea întreaga mulțime, că-ĭ un profet mincinos, că-ĭ un vrăjitor care vrea să se facă împărat.

PELADOR. Tacĭ nu maĭ vorbi. Tu nu l-aĭ cunoscut pe acest Nazarinean. Avea un suflet nobil, o privire în care se oglindea toată bunătatea Dumnezeească. El propoveduĭa numaĭ adevărul și ĭubirea aproapeluĭ. Cît bine și cîtă milostenie a făcut el, cu aceĭ care acum îl răstignesc. Ce mîrșav și ĭubitor de răŭ e sufletul omenesc!

RUFINUS. Mi se pare Pelador, ca-ĭ să înebuneștĭ ca și Xantip, și el tot așa vorbea sermanul.

PELADOR [neluînd în seamă vorbele luĭ Rufinus]. Mi-aduc aminte de o scenă pe care am văzut-o cu ochiĭ meĭ. Un bătrîn cerșitor, orb, a fost adus înaintea Nazarineanuluĭ, care întinzînd mîĭnele asupra-ĭ l-a bine-cuvîntat zicînd: «De aĭ credință bătrîne, te veĭ vindeca»! Iar orbul a zis: «Doamne am început să zăresc»! Despre această minune a aflat întreg ținutul și mulțĭ nenorocițĭ s'aŭ vindecat prin el. Vezĭ dar că aceste minunĭ, nu puteaŭ fi făcute de cît de un fiŭ cu adevărat al luĭ D-zeŭ. Fariseiĭ și cărturariĭ aŭ înțăles că aŭ de luptat cu un mare propovăduitor și de aceĭa aŭ cerut moartea luĭ. (Se aude tunetul]. Auzĭ? A murit un nevinovat, crede-mă Rufinus!

RUFINUS. Heĭ, nu cumva aĭ dori să mă întorcĭ și pe mine la ideile smintituluĭ ăstuia? După cum văd tu eștĭ un ucenic de-a luĭ, și asta vezĭ nu-mĭ place. Lecuește-te prietene, că de nu, te spuĭ procuratoruluĭ.

PELADOR. Nu caut să întorc pe nimenĭ. Greșeștĭ cînd bănueștĭ că sunt un răsvrătit. Am îndurat însă multă mizerie și nedreptate. Cînd vezĭ că un om ca acesta îțĭ arată calea adevăruluĭ, îțĭ vorbește de libertate și de ĭubirea frățească. Cînd vezĭ că pentru toate acestea nu-țĭ cere nimica și maĭ presus de toate

face atîtea minunĭ. Dă-mĭ voie să-mĭ întorc în conștiința mea minuntarul care arată oarele spre ziua, — spre lumină! De aceĭa m-am și hotărît să părăsesc aceste ținuturĭ, și să mă duc acolo unde sunt bolnaviĭ sufleteștĭ. Eĭ aŭ nevoe de ajutor, și în mine vor găsi pe cel maĭ credincios servitor. Așa m-a deprins Isus din Nazaret, așa voĭ face. Crede-mă că nu voĭ cerca să te conving pe tine rătăcitule. Te veĭ pocăi singur, atuncĭ cînd va fi prea tîrziŭ! (Se aude un tunet puternic).

RUFINUS (înspăimîntat). Vaĭ, se cutremură pămîntul!

PELADOR. E adevărat. Ierusalime, Ierusalime nenorocire ție!.. (Cade în genunchĭ și se roagă).

RUFINUS (privindu-l cum se roagă). Cum te rogĭ, cînd trebue să blestemĭ pe acest vrăjitor? Ticălosule! Ț-aĭ vîndut conștiința de Roman, pentru niște ideĭ falșe și conrupătoare chiar pentru statul nostru. Nu știam că eștĭ un vînzător? Acum mi te-aĭ dat pe față!...

PELADOR (liniștit urmîndu-șĭ rugăciunea). ...Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noĭ iertăm greșelele greșiților noștrĭ. Și nu ne duce în ispită... Și... (Vocea se perde iarășĭ în murmur).

RUFINUS. A... Tot sîngele îmĭ izbucnește în față, de-așĭ avea putere te-așĭ zugruma chiar acuma. Lasă că nu veĭ scapa ușor pentru această nelegiuire. Va să zică eștĭ creștin, te-aĭ lepădat de religia strămoșilor tăĭ, îmbrățișînd credința asta păgînă și stupidă. Te crezĭ izbăvit? Dar maĭ e timp, pe mîĭne se va hotărî și cu tine. (Esă înfuriat. Tunetul urmează).

PELADOR (liniștit). Amin. (Ișĭ face semnul cruceĭ). Așĭ maĭ dori să-l maĭ revăd odată pe cruce, dar n-am inimă s-o fac! Scumpe învățător, în cartea vieței mele tu aĭ ramas cea maĭ sublimă filă... Adio... ne vom revedea în viața ceelaltă, pe care buzele tale a propoveduit-o așa de frumos... Adio... (Esă prin stînga.)

SCENA IV

Caius și Anteea.

Pauză. Scena începe să se lumineze încetul cu încetul. Din stînga, ultimul plan, se văd ceĭ zece soldațĭ care intră în scenă. Apoĭ lectica cu Anteea, avînd în dreapta pe Caius. Convoiul se oprește în fața maslinuluĭ, Sclaviĭ pun jos lectica și esă urmațĭ de ceĭ zece soldațĭ. Pauză. Anteea stă culcată, fața eĭ e foarte schimbată.

CAIUS (cu sfială). Antee, scumpă Antee, am ajuns.

ANTEEA (tot culcată). Atuncĭ dă-mĭ mîna Caius.

CAIUS (ajutînd-o). Cum te maĭ simțĭ?

ANTEEA (sculîndu-se). Puțin maĭ ușurată.

CAIUS. Vezĭ că răŭ am făcut de-am mers. Moartea Nazarineanuluĭ te-a tulburat.

ANTEEA. Crezĭ?

CAIUS. Aşa-ĭ. Pe cînd eŭ priveam pe toţĭ cu dispreţul omuluĭ care ţine de poporul stăpînit. Tu te uĭtaĭ la eĭ cu mirare şi cu frică. Şi în Alexandria trăesc mulţĭ Evreĭ, dar acolo păreaŭ a fi jumătate Grecĭ, pe cînd aicĭ îĭ vedeaĭ pentru întâia oară aşa cum îĭ zugrăvise procuratorul.

ANTEEA. Mulţimea nu m-a tulburat cîtuşĭ de puţin. O cunoşteam din Alexandria, şi ştiam de ce e în stare maĭ ales prin aceste ţinuturĭ, unde spiritul legeĭ este tot aşa de înrădăcinat. Tot ce m-a mişcat a fost figura Dumnezeească a Nazarineanuluĭ. Mantia roşie cu care era îmbrăcat, capul încins cu o cunună de spinĭ, de pe a căruĭ frunte şiruia pe faţa luĭ galbenă, picăturĭ roşiĭ de sînge. In sfîrşit ţinuta luĭ măreaţă în mijlocul acelor fiare care urlaŭ ca selbatice, m-a făcut ca într'o pornire de milă şi de compătimire să strig: „Tu eştĭ Adevărul!“ şi să zmulg toate zambilele şi florile ce împodobeau lectica mea, aruncîndu-le la picioarele sermanuluĭ nevinovat.

CAIUS. Toată mulţimea a rămas înmărmurită, cînd a văzut că o nobilă romană, cinsteşte aşa de mult pe un osîndit la moarte.

ANTEEA. O merită Caius. Un suflet ca a luĭ n-are să-l maĭ aibă pămîntul. Un om minunat. Un profet, un filozof care propovăduĭa semenilor săĭ dragostea, ca cea maĭ înaltă virtute, care-ĭ bine cuvînta în chiar momentul cînd îl băteaŭ cu vergĭ şi cînd voiaŭ să-l răstignească. Tu n-aĭ văzut că atuncĭ, cînd poporul îl batjocorea, îl scuipa şi-l ameninţa cu pumniĭ, el arunca o privire blîndă de jur în prejur, ca şi cînd ar fi voit să-ĭ întrebe: «Dar ce răŭ v'am făcut?» Vaĭ, uniĭ rîvnesc puterea, mese marĭ, vestminte de purpură, lectice împodobite cu fildeş şi cu mărgărintar. El nu dorea nimic. Scopul luĭ nu era să înşele pe semeniĭ săĭ, peutru a'şĭ însuşi averile lor. Nu, el spunea numaĭ adevărul, şi dacă el spunea adevărul, moartea luĭ fie binecuvîntată: moartea sfîrşitul suferinţilor pămînteştĭ, schimbul uneĭ fericirĭ maĭ micĭ cu alta maĭ mare, lumină pentru ochiĭ stînşĭ, aripĭ care duc către locuinţa fericiriĭ veşnice!...

CAIUS. Linişteşte-te, eştĭ obosită.

ANTEEA. Imĭ aduc aminte de vorbele tateĭ, care adesea orĭ spunea că: singur adevărul, poate să scoată din întuneric sufletul omenesc obosit, şi să-l scape de legăturile care-l înlănţuesc. Iată ce cuprinde noul adevăr: biruind moartea, găseştĭ scaparea. Dar pentru asta îţĭ trebue putere de inimă, hotărîre să suferĭ până a căuta a trece dela lumină la întunecimĭ, dela vĭaţa

reală la o viaţă umbroasă, nehotărîtă, nedeslușită. Pînă la dînsul nimenĭ n-a binecuvîntat moartea, nimenĭ n'a murit cu credinţa nestrămutată, că numaĭ dincolo de rug saŭ de mormînt, se începe adevărata fericire, atît de mare și nesfîrșită cum o fiinţă a tot puternică și nemărginită poate s-o dee. Ştiŭ că voĭŭ muri, dar această moarte nu-mĭ va maĭ chinui sufletul, căcĭ moartea Nazarineanuluĭ mi-a înviorat inima mĭ-a dat o nouă vĭaţă!..

CAIUS (amărît). Recunosc Anteea că l-am perdut pentru totdeauna! Trăind el, poate mĭ-ar fi adus o scăpare, o mîntuire, te-ar fi vindecat! O, dar răutatea omenească a ucis pe acest om minunat, cu adevărat fiŭ al luĭ Dumnezeŭ! Ţ-aducĭ aminte că în vreme ce osînditul fu trîntit la pămînt, că să i se pironească mînele de bîrnă. Un om bătrîn, care stătea nu departe de lectica noastră îșĭ presera ţărînă pe cap și striga cu o voce răsunătoare și desnădăjduită. «Am fost lepros și el m'a vindecat»! Lîngă noĭ se auzeaŭ suspinele femeilor care plîngeaŭ la picioarele cruceĭ. Şi plînsetul acesta, în mijlocul tăcereĭ tuturora, era înfiorător. O Anteea, recunosc că am perdut pe Nazarinean, un om ca dînsul, n-are să-l maĭ aibă pămîntul niciodată, niciodată!...

Scena de halucinaţie. Soarele aŭ trecut spre apus. In fund se face lumină, deslușindu-se perspectiva Ierusalimuluĭ ca printr-o pînză străvezie. Isus apare cu mantia sa roșie, avînd cununa de spinĭ pe cap. In tot timpul pînă la lăsarea cortineĭ, coboară pe coama munteluĭ încet, dispărînd la stînga.

ANTEEA. (înfricoșată de apariţia lumineĭ). Caius, dă-mĭ mîna!

CAIUS (înmărmurit). Vaĭ, îngrozitorul moment al vedeniilor s'apropie!

ANTEEA (dînd un ţipăt sfîșietor). A!... Vezĭ acea lumină care s'adună colo în aer? Cum tremură, scînteĭază și vine în spre mine...

CAIUS (înspăĭmîntat.) Anteea nu privi într-acolo! Nu e nimic! Credemă. E o părere care te urmărește de atîta timp. Te rog nu maĭ privi Anteea. Vaĭ sunt perdut!

ANTEEA (privind lumina). Dar, minune! Faţa sa nu maĭ arată nicĭ o groază. Nu maĭ e capul de mort care mă urmărea la Alexandria, e un zid de lumină ce vine către mine, văd!... El este!... (apare umbra luĭ Christ). E Isus din Nazaret!... Surîde!... O, blîndul!... Milosul!... (Umbra întinde mîinile). Mîinile luĭ străpunse se întind spre mine ca și ale uneĭ mame!... Caius!... El îmĭ aduce sănătate, scăpare și mă chiamă la dînsul!...

CAIUS (îngrozit). Ce zicĭ? Te cheamă Anteea? Atuncea, *Să-l urmăm!... Să-l urmăm!...* (Anteea cu mînele întinse urmărește umbra care dispare).

— C O R T I N A —

Inceputul Teatruluĭ în Moldova

(Urmare)

XXXI.

Am văzut în capitolul precedent cum trupa teatrală romînească, abia-şĭ putea urma reprezentaţiile ce după contract trebuia să dee în abonament, precum şi cîte-va benefisurĭ, fiind puse sub conducerea unor persoane străine de ţară, de obiceĭurile saŭ moravurile eĭ, şi maĭ ales interesate numaĭ a scoate banĭ cît maĭ mulţĭ, prin orĭ ce mijloace, fără să se preocupe cît de puţin de propăşirea elementuluĭ artistic pămîntean. Despre aceasta bine zicea Caragiali în piesa *O repetiţie moldovenească*, despre care am vorbit, că atîta vreme cît urma ca trupa moldovenească să fie pusă sub poruncile şi bunul plac a unor antreprenorĭ nemţĭ saŭ francezĭ, nimic de samă nu se putea să se aleagă de dînsa, şi acest lucru îl pricepeaŭ bine oameniĭ luminaţĭ aĭ ţăriĭ, chiar şi Ocîrmuirea poate, dar greŭ se găsia cineva care să pue muncă, stăruinţă şi capitalul necesar pentru reuşita uneĭ asemenea întreprinderĭ naţionale.

Abia pe la mijlocul anuluĭ 1845, vedem că se iveşte un boĭer, din ceĭ maĭ culţĭ şi maĭ iubitorĭ de artă, *Vornicul Teodorachi Ghica*, care dispunînd de avere propie se hotărăşte să iee în mînă soarta teatruluĭ moldovenesc, cere şi obţine de la ocîrmuire concesiunea trupeĭ locale, şi inchee un contract prin care se obligă *fără nicĭ o subvenţie*, să facă ca reprezentaţiile romîneştĭ se urmeze regulat în stagiunea 1845—46, înmulţind trupa, studiind şi reprezentînd piese nouă şi alese, pe care să le înfăţişeze cu toată măreţia trebuitoare, pentru a lor reuşită, ca decoraţiĭ, costume nouă, şi altele; asemenea se obligă a complecta şi îngriji, ca orchestrul să fie vrednic de ascultătoriĭ ĭeşenĭ, luminaţia teatruluĭ şi încălzirea, să se facă în maĭ bune condiţiunĭ, etc.

Faptul că vornicul Teodorachi Ghica ĭea pentru prima oară direcţia, şi în acelaşĭ timp întrepriza teatruluĭ naţional fără nicĭ o subvenţie din partea guvernuluĭ, să întîmplă pentru întăia oară, de la începutul reprezentaţiilor date de actoriĭ moldovenĭ, şi aceasta dovedeşte negreşit, că acest boĭer avea o mare pasiune pentru arta dramatică naţională, ca să se hotărască la sacrificiile băneştĭ destul de însemnate, care eraŭ negreşit de prevăzut.

Reproducem aicĭ în întregime interesantul contract încheĭat de Vornicul Teodorachi Ghica cu ocîrmuirea:

CONTRACT

Prin care gios iscălitul Vornicul Teodorachi Ghica, ieŭ în antrepriză teatrul romănesc din capitală, pe curgere de un an de zile începător de la 15 Iunie 1845, şi care se sfîrşeşte la 15 Iunie 1846, cu următoare îndatorirĭ:

1-iu) Să informez eŭ o trupă cel puţin de douăzecĭ persoane, din care cincĭ femeĭ şi cu cincisprezece barbaţĭ.

2-le) In această diastimă să am a da un abonament de patruzecĭ reprezentaţiĭ din care parte vor fi originale romăneştĭ şi parte traduse din limbĭ streine.

3-le) In fie-care lună să se representeze dela şese păna la şepte piese nouă, în cursul zîsuluĭ abonament se vor representa cel puţin douăzecĭ piese noue.

4-le) Fie-care piesă nouă se fie decorată cu decoraţiĭ noue şi potrivit cu sujetul piescĭ.

5-le) Să ţie orhestră complectă dela optsprezece până la douăzecĭ persoane.

6-le) Iluminaţia săleĭ să fie maĭ mulţemitoare şi maĭ bună decît acea pănă acum.

7-le) Preţul abonamentuluĭ pentru patruzecĭ reprezentaţiĭ va fi loja rangul I-iŭ patruzecĭ galbenĭ; rangul al II-le şasesprezece galbenĭ, benuarul douăzecĭ şi patru şi fotoliul nouă galbenĭ.

Eu mă îndatoresc a plăti chiria cuvenită pentru localul teatrului cu toate cele atîrnătoare de dînsul; voĭ ave însă privilegiul escluiv a balurilor măscuite. Şi

9-lea) Nimene nu va fi slobod a da spectacole publice în orice feliu, fără a să învoi maĭ întăĭ cu mine potrivit cu urmarea ce s'aŭ păzit şi în vremea celorlalte direcţiĭ, iar concerturile ce se vor da prin casele particulare vor fi nemijlocit slobode.

Aceste condiţiĭ îndeplinindu-le eu gios iscălitul, contractul îşĭ va ave urmarea luĭ în curgere de un an, precum saŭ însamnat maĭ sus, iar la din înprotivă ivindu-se vre o tînguire din partea abonaţilor întemeetă şi bine cuvîntată, atuncea cîrmuirea va avea dreptate de a desfiinţa acest contract.

Iscălit *Ghica.* 1)

După încheerea acestuĭ contract, Teodorachi Ghica se ocupă serios de teatru naţional; pe lîngă actoriĭ vechĭ, maĭ complectează trupa încă cu doĭ actorĭ din Bucureştĭ; asemenea şi orchestrul cu maĭ mulţĭ artiştĭ pentru instrumentele de suflare, cumpără cu suma de 870 galbenĭ dela foasta Directoară Frisch, toate deco-

---

1) Vezĭ dos. No. 978 a Postelniciei din 1837, pag. 68.

rurile, *zestrurile teatruluĭ*, adică: *garderoba și toate cele de ea atîrnate* [1]), făcînd pe lîngă aceste toate și un număr mare de decorurĭ, precum și o cortină nouă.

Luminarisirea care pănă atuncĭ se făcea cu lumînărĭ de seŭ, o înlocuește prin lumină de stearină [2]); în fine face tot ceia ce'i stă prin putință ca teatrul sub direcția sa, să progreseze, numește director gerant pe d-l Luzzato. și se silește ca repertoriul să fie compus din piese noue, care se mulțămiască pe public.

După un studiu serios de cîteva lunĭ și cu mare îngrijire, reprezentațiile teatrale încep în 7 Oct. 1845.

Iată ce găsim în această privință în *Albina românească* No. 80 din 1845, Oct. 11, pag. 317:

«Duminică în 7 Octomvrie, s'aŭ făcut deschiderea Teatruluĭ național. La astă mult așteptată disfătare s'aŭ întrunit un public numeros. Reprezentația aŭ început cu: *Teatrul și bucătăria*, comedie vodevil, dupre a luĭ Pol de Kok, tradusă de D. A. Fotino, după care aŭ urmat: *Ulița luneĭ*, tot de acelaș tradusă, și spre încheere saŭ dat: *Două bilete*, traducerea D. Maioruluĭ Voĭnescu.

Pre lîngă giocul cel nemerit a companieĭ vechĭ, doue actrițe romîne, sosite dela Bucureștĭ, decorațiĭ nouă, și luminația cu stearine, aŭ sporit în sara aceea meritul Teatruluĭ național și mulțemirea publiculuĭ, carele aŭ mărturisit'o prin repetate aplaoze și chemarea trupeĭ

Noĭ nu pretindem a-l judeca numaĭ dupre asta întăe reprezentație, Teatrul nostru are încă înaintea sa multe de învins, dară avînd pentru sine simpatia publică, și chiar lipsa concurențeĭ străine, Direcția îngrijitoare poate întrebuința aceste încunjurărĭ pentru întemeerea disfătăriĭ, care, în zilele noastre, este o nevoie neaparată a soțietățiĭ, și bine diriguită, i se poate face de mare folos în toată privirea. Dorindu'ĭ înaintare, din cînd în cînd vom da părerea noastră și sfătuirĭ arteĭ dramatice».

A doa representație s'a dat în 11 Octomvrie cînd s'a jucat piesa: «*Lazar păstorul*», dramă în cincĭ acte cu un prolog, de J. Bouchardy, tradusă de Com. A. Vasiliu.

(Urmează) TEODOR T. BURADA

---

1) Dos. No. 978 a Postalniciei citat. Arh. St. din Iașĭ.
2) Alb. Rom. 1845. pag. 317.

Cîte-va lucrărĭ de samă în chestia țărănească

Chestia țărănească cu multiplele eĭ puncte capitale și cu alte chestiĭ în legătură cu dînsa de ordin economic și cultural, moral etc. aŭ fost îmbrățișate de multe autorităţĭ ale condeĭuluĭ și demnitarĭ aĭ țăreĭ, care le-aŭ dezvoltat sub multe forme, dînd și diferite dezlegărĭ, ceea ce arată însemnătatea și urgența cu care trebue să se procedeze la rezolvirea măcar a unora din punctele esențiale saŭ în atingere cu chestia economică și de cultură a poporuluĭ român și în special a țăranuluĭ.

Asupra chestiunilor economice și culturale, decĭ și asupra chestieĭ țărăneștĭ, orĭcîte s-aŭ scris saŭ se vor scrie, orĭcîte se vor aduce acum la îndeplinire, vor rămînea în totdeauna chestiunĭ însemnate de dezlegat în continua mișcare socială, economică și culturală.

Găsim nimerit ca după magistralul studiu al d-luĭ Xenopol, de care cititoriĭ Arhiveĭ aŭ luat cunoștință, să maĭ rezumăm și alte cîte-va scrierĭ însemnate, carĭ nu staŭ la îndămîna cititorilor noștri.

Domnul *Spiru Haret*, în studiul d-sale tratează «Chestiunea țărănească» (Bucureștĭ 1905) și dezvoltă maĭ multe întrebărĭ, ca : Inlesnirea pentru țaranĭ de a deveni proprietarĭ, cu casa rurală, banca țărănească, arendarea de moșiĭ la țăranĭ, arendarea tuturor moșiilor statuluĭ la asociațiunĭ țăreneștĭ; fînețe și măsurĭ; suprimarea claseĭ arendașilor; îmbunătățirea pămînturilor lucrate de țăranĭ... D. Haret e în contra îmbunătățiriĭ din cale afară a parcelelor țărăneștĭ, fixînd un minimum de 2 hectare; d-sa maĭ cere revizuirea tabelelor de impozit, mult maĭ mare la mica proprietate ca la cea mare; apoĭ înființarea de docurĭ și losurĭ, aceea a unuĭ serviciŭ fluvial, ușurarea tocmelelor agricole (învoelile imorale-uzurare, să fie considerate drept camătă și condamnate ca atare); la familiile sătenilor lipsițĭ de tot de pămînt, să li se dea de proprietar minimum 4 hectare în condițiunĭ stipulate prin lege anumită, putînd să vîndă proprietarul pînă la $^2/_3$ din moșia sa[1]); înterzicerea angajăriĭ de lucrătorĭ agricolĭ străinĭ, etc., etc.

1). Aceasta mă îndoesc de va fi posibil! I se poate lua o parte cînd moșia proprietaruluĭ e prea întinsă dar alt-feliŭ... Orĭ se ĭea toată, orĭ i-o lașĭ toată, ca să aibă posibititatea a face cultură pe o scară maĭ întinsă și maĭ rațională, pînă cînd și săteniĭ, în masă, în de comun, vor putea face și eĭ cultură rațională.

Apoĭ controlul judecătoruluĭ de ocol asupra aplicațieĭ legilor privitoare la țăranĭ și la tocmelile agricole; să se desființeze feluritele măsurĭ întrebuințate la țară și să fie numaĭ acelea ale sistemuluĭ metric,—căcĭ precum am avut adesea orĭ prilejul, am văzut și noĭ, cum exploatatoriĭ sătenilor vînd cu chilogramul și cumpără și acum cu oca; asigurarea recoltelor și a vitelor; asociațiunĭ țăreneștĭ și organizarea munciĭ, o lege contra cameteĭ în care să fie considerată ca dobîndă și zilele de muncă, cărăturĭ, producte, paserĭ, etc. (nu numaĭ banĭ); băncile populare; organele carĭ vor lucra la realizarea reformeĭ, cercurĭ culturale, cursurĭ de adulțĭ, școlĭ rurale (fiind nevoe încă de 2000—2500 învățătorĭ, adăogîndu-se cîte 250,000 anual în buget, ca în 10 anĭ, să avem numărul necesar de învățătorĭ); învățătoriĭ și preoțiĭ în consiliĭ comunale, etc.

Toate acestea expuse de d-l Haret sunt atîtea chestiĭ, carĭ aduse la îndeplinire, ar îmbunătăți într'adevăr foarte mult starea țăranilor și decĭ și a țăriĭ în deobște.

De altfeliŭ d-l Spiru Haret, în calitate de ministru al Instrucțiuneĭ, prin imboldul necontenit pentru activitatea extra școlară a membrilor corpuluĭ didactic din țară în direcția economică, dovedește o îngrijire serioasă și dragostea pentru îndulcirea păturеĭ producătoare și îndrumarea eĭ pe calea cea sănătoasă.

Chestia însemnată a cîrciumelor și veniturile ce vin Comuneĭ din monopolizarea aparatelor de distilație a alcooluluĭ, propusă de d-l M. C. Haret, cum și acea a monopoluluĭ cîrciumelor ale căror venitурĭ, după propunerea d-luĭ S. Haret ca să servească pentru școală, biserică, poliție, administrație spre combaterea relelor, produse de consumația alcooluluĭ, par a fi numaĭ o trecere pîn'la dezlegarea problemeĭ, carĭ a fost de mulțĭ tratată, între care și de eminentul profesor universitar d-l A. C. Cuza, și alțiĭ.

Dar chestia monopolizăriĭ alcooluluĭ pare foarte complicată prin raporturile — de ordin politic și economic, — dintre producătorĭ și Stat, totușĭ cred că ar trebui să se meargă direct la subiect, cînd e în joc degenerarea raseĭ româneștĭ, istovirea puteriĭ de viață a poporuluĭ nostru. De ce s-ar lăsa dăĭnuirea răuluĭ; de ce s'ar lăsa lucrarea maĭ departe a cauzeĭ, spre a căuta mijloacele de îndulcire a efectelor. De ce pe urma celor nenorocițĭ de alcool, care și-aŭ ruinat avutul și sănătatea lor și a copiilor lor, venitul produs din consumația acestuĭ alcool să servească de mijloace comuneĭ, preotuluĭ saŭ învățătoruluĭ, spre a aduce serviciĭ, *pentru împedicarea întinderiĭ bețieĭ?* De ce nu s-ar lucra direct asupra cauzelor, găsindu-se diferite mijloace de împacare între producător, Stat și consumator, cu folos pentru toate părțile?

După părerea mea, ar fi ca să se lese liberă producția alcooluluĭ ca și pînă acum; să se răscumpere toate alambicurile particulare și în locurile lor să se așeze în orĭce plasă saŭ județ, unde cere trebuința, aparate perfecționate (propietatea Statuluĭ)

în număr îndestulător pentru rectificarea alcoolului; să se fixeze preţul de vînzare pe decalitrul de alcool, după regiunĭ; tot alcoolul să se cumpere de Stat, precum se cumpără şi tutunul, se distilează apoĭ punîndu-se în sticle, după calitatea pe grade, şi apoĭ să se pună în consumaţie ca şi produsele regieĭ tutunurilor, cu dreptul de a se da vînzarea numaĭ debitanţilor romînĭ şi a-ĭ obliga să maĭ aibă în magazin şi cîte-va articole de întăia trebuinţă.

Nu vorbesc numaĭ de creşterea veniturilor însemnate ale Statuluĭ, şi de foloasele marĭ ce s'ar dobîndi în interesul general al ţăriĭ, ci maĭ ales de alte bunurĭ, rezultate ale monopolizăriĭ: 1) Alcoolul pus în consumaţie nu ar maĭ fi amestecat cu otrăvurĭ şi deci cu mult superior celuĭ de astăzĭ din punct de vedere igienic. 2) Prin vinderea cu sticluţa la debitul de băuturĭ, s'ar împuţina în mod simţitor consumaţia alcooluluĭ, lipsind îmbierea dela crîşmă. 3) Producătoriĭ de alcool nu ar suferi nicĭ un neajuns, ba din contra, ar avea orĭ-cînd la îndămână o piaţă sigură de desfacere şi un bun platnic—Statul. 4) Pe lîngă debitele de băuturĭ şi tutunurĭ, prin impunerea ca debitantul să aibă şi alte mărfurĭ de întăia trebuinţă, pe nesimţite, s-ar aduce Statuluĭ şi alte veniturĭ, pe lîngă vinderea alcooluluĭ. 5) Scoaterea cîrciumelor din mîinele străinilor, care le-aŭ acaparat în massă în toate oraşele Moldoveĭ, decĭ: *Formarea uneĭ clase de comercianţĭ romînĭ*, care lipseşte cu totul în Moldova la oraşe.

Numaĭ în Moldova dacă s-ar aplica deocamdată monopolul alcooluluĭ, folosul adus prin chemarea câtor-va miĭ de Românĭ la comerţ ar fi un folos necalculat, care ar recompensa cu prisosinţă chiar unele lipsurĭ şi greutăţĭ ale aplicăriĭ monopoluluĭ.

Nu maĭ vorbim de puterea ce am avea, cu această ocazie, prin reglementarea vinderiĭ alcooluluĭ pe deoparte, iar pe de altă parte s-ar îndruma consumaţia celorlalte alimente substanţiale pentru hrana ţăranuluĭ—după cum am zis maĭ sus—cîrciumarul fiind obligat a ţinea un număr oare-care de mărfurĭ trebuitoare locuitoruluĭ. Şi cu mijlocul acesta s-ar putea încetul, cu încetul, întroduce şi la sate un comerţ maĭ întins de alimente maĭ hrănitoare pentru ţăran. Căcĭ ţăranul cu întreaga luĭ familie mînîncă maĭ mult buruene cu mămăligă, ĭar exploatatoriĭ, cu preţurĭ de nimic, adună toate productele satelor: ouă, unt, brînză, fructe, cereale, vite şi *in toate afacerile, aceştĭ exploatatorĭ ĭeaŭ partea leuluĭ* în totdeauna.

Prin sfaturĭ şi cultură date ţaranuluĭ, de a se hrăni bine, prin suprimarea classeĭ dela ţară a exploatatorilor neomenoşĭ (cîrciumarĭ, arendaşĭ, neguţitorĭ de tot felul, străinĭ şi românĭ) încetul cu încetul şi ţaraniĭ de voe de nevoe, se vor supune bunelor poveţe, pentru a lor bună stare fizică şi morală.

Tot relativ la ţăran, desigur că d-l *Doctor N. Manolescu*, are multă dreptate în studiul d-sale *Chestiunea ţără-*

nească[1]), prin care studiu aduce multe știri folositoare pentru cunoașterea chestieĭ, cît și prin critica pe care o face cărților de citire, ce se predaŭ în școlile rurale, precum și o sumă de păreri asupra spirituluĭ în genere al învățămîntuluĭ.

După ce d-l doctor Manolescu s-a îndeletnicit în partea -I a studiuluĭ d-sale cu întrebările obșteștĭ, trece în a II-a, la de acele speciale precum: școalele de gospodărie, propunînd aducerea de Danejĭ pe icĭ colea, pentru gospodăriĭ model; diferite măsurĭ de ordin igienic, moral, politic, economic; asociațiile țărăneștĭ, a doua pîrghie din Stat (cum o numește d-sa), după cea dintăiŭ: știința de a lucra; apoĭ băncile populare, alcoolismul, muncitoriĭ străinĭ; ceva despre meseriĭ și industriĭ, relativ foarte puțin, față cu importanța transformăreĭ materiilor prime de care țara noastră e atît de bogată. Tratează apoĭ chestiĭ relative la *propietatea de pămînt*, fiind și d-sa contra îmbucătățiriĭ din cale afară a loturilor țăraneștĭ (influențat și de lucrarea d-luĭ D-tor G. D. Creangă[2]), despre învoelile agricole, pășunatul, importanța ferneĭ rurale. Apoĭ d-l D-tor Manolescu urmează maĭ departe arătînd chestia organelor intelectuale cu influență în mișcarea economică rurală și pe lîngă ceĭ propușĭ de d-l S. Haret maĭ adaogă: *agentul sanitar*, *revizorul de vite* și *moașa*, toate, cu drept cuvînt, folositoare economieĭ viețeĭ țăraneștĭ.

De sigur și studiul d-luĭ Manolescu aduce multe luminĭ, complectînd multe părțĭ ale întinseĭ chestiĭ țăraneștĭ.

Un alt studiu însemnat este acel al d-luĭ G. D. Creangă (fost director al Statisticeĭ generale din Ministerul de Finanțe): „Proprietatea rurală și chestiunea țărănească (Bucureștĭ 1905). In acest studiu se dă o sumă de toate tabelele statistice, de o importanță capitală, pentru tratarea chestieĭ, prin care tabele autorul dovedește pe deplin perderea enormă de muncă națională în țările cu o proprietate țărănească fărămăturită. Ne dă statistica de numărul patentarilor în comunele rurale din toată țara, unde populațiunea e de *98%₀ Românĭ și 2% străinĭ, ĭar patentariĭ după rolurĭ sunt străinĭ: băcanĭ 57%, birjarĭ 40%, bosagierĭ 41%, brutarĭ 60%, căldărarĭ 50%, cojocarĭ 54%, croitorĭ 60%, precupețĭ 46%, comercianțĭ pentru diferite stofe 61%,*“ etc..., **ĭar repartizate numaĭ pentru Moldova în comunele rurale și urbane avem: „85% comercianțĭ și industriașĭ străinĭ și numaĭ 15% comercianțĭ și industriașĭ românĭ“.**

«Se vede dar primejdia ce ne amenință ca națiune!...»

Decĭ o îndrumare foarte serioasă spre meseriĭ, industriĭ și comerț se impune dela sine, pentru emanciparea economică, etc... *și această îndrumare*, după cum arăt printr'un studiu al meŭ:

---

1). Partea I Bucureștĭ 1905 și partea II Bucureștĭ 1906.
2). Propietatea rurală și chestiunea țărănească Bucureștĭ 1905.

Invățămîntuluĭ desemnuluĭ și mișcarea economică, *nu se poate face maĭ bîne decît prin școală.*

In privința arendașilor ne dă statistice foarte importante asupra proporțiilor străinilor față de Românĭ. «In comunele rurale din j. Botoșanĭ sunt arendașĭ *38 românĭ* și **114 străinĭ**; în j, Iașĭ *53 românĭ* și **144 străinĭ**; în j. Dorohoiŭ *50 românĭ*, **164 străinĭ**, în j. Neamț *41 românĭ*, **104 străinĭ**, etc... Și să se noteze, zice d. Dr. Creangă, că Greciĭ sunt trecuțĭ în majoritatea cazurilor la românĭ».

Tot în legătură cu arendările, d-l Dr. Creangă ne arată că în 1903 cînd d-sa a făcut anchete, pentru a stabili venitul comunelor prin j. Dorohoiŭ. *dela Ungurenĭ la Săvenĭ*, a fost întimpinat, de maĭ multe grupurĭ de țăranĭ carĭ se plînseră contra exploatăreĭ neomenoase a trustuluĭ care (notează cuvintele țăranilor) „ne-a urcat arenda deodată la 70 leĭ falcea, pe cînd fostul propietar G..., înainte de a arenda moșia ne dădea falcea cu 30 leĭ[1]). Ne-am dus anul acesta—deșĭ maĭ departe—la proprietarul vecin să luăm pămînt, dar atuncĭ acel arendaș i-a dat o sumă mare ca arendă, și a luat și moșia aceasta, astfel că ne vedem nevoițĭ a merge *tot la el...* să ne rugăm". Deci tovărășiile săteștĭ și chiar orășăneștĭ ale Românilor sunt menite, să îndrepteze această stare de lucrurĭ, pe lîngă alte măsurĭ ce s-ar maĭ crede potrivite. D-l Creangă maĭ atinge chestiunĭ privitoare la export; statistică asupra celor cu știință de carte 34%, și 65,9% fără știință de carte. Numărul fetelor la țară, care aŭ urmat la școală a fost foarte mic 9%, pe cînd al băeților s-a ridicat la 38%, etc. etc.. Atinge chestiunea pătulelor de rezervă, a băncilor populare, despre casa rurală, etc. Se învinuește studiul d-luĭ Creangă că ar umfla întinderea mariĭ propietățĭ și ar reduce pe aceea a miciĭ propietățĭ în interesul sprijiniriĭ țăranilor.

Asemenea un studiŭ de o însemnătate capitală e: „*Chestiunea țărănească*"[2]) de d-l *V. M. Cogălniceanu* — adnotat și documentat cu exemple la fața loculuĭ și după diferite monografiĭ ale comunelor și aproape după tot ce s-a scris în chestiunea țărănească, după cum ne arată indicele alfabetic — vine în ajutor pentru studiarea chestiuneĭ țărăneștĭ la noĭ. *D-l Vasile Cogălniceanu* face istoricul chestiuneĭ, literatura agrară. Apoĭ intră în dezvoltarea subiectuluĭ: Datele problemeĭ—propietatea funciară. Tocmelile agricole, starea țărănimeĭ din punct de vedere material, moral și intelectual. Ne spune că după ultimele statistice avem

---

1) In j. Suceava, tot acest trust, după cum am avut prilejul a cerceta pe sătenĭ, le-a ridicat arenda dela 30—40 leĭ la 100—120 leĭ falcea, pe moșia Sturza. Și sunt sigur că aceĭ carĭ s-aŭ plîns atuncĭ de 70 leĭ falcea plătesc acum maĭ mult de cît atît.

2) Un volum cu 178 paginĭ din care 68 paginĭ anexe, cu diferite rapoarte privitoare la chestia țărănească (Răscoala din 1848) Bucureștĭ 1906.

65,9 % analfabeţĭ, scoţîndu-se din numărul total al locuitorilor, copiiĭ pînă la 6 anĭ.

Asupra îmbunătăţirilor propune: împropietăririle; să se secularizeze averile instituţiunile aşa zise moarte (îndeplinind statul dorinţele donatorilor) care instituţiunĭ aŭ peste 200,000 hectare şi cu cele 400,000 ale moşiilor statuluĭ, precum şi cu latifundiile marilor propietarĭ—latifundiĭ arendate în proporţiĭ de 75 %—79 %, s-ar putea face o mare împropietărire a sătenilor şi documentează, că nu poate fi nicĭ un pericol nicĭ pentru parcelarea prea mare a terenurilor noastre, nicĭ pentru scăderea producţiuneĭ, servindu-ne de tovărăşiĭ şi sindicate ca în Danemarca; apoĭ tratează arendarea şi cumpărarea moşiilor prin asociaţiĭ ţărăneştĭ despre îmbunătăţirea regimuluĭ munceĭ; lărgirea drepturilor politice ale ţăranilor; vorbeşte despre importanţa cultureĭ la sate şi insuficienţa şcoalelor noastre, arătînd că în 4 anĭ de zile din 2,832,558 copiĭ în vrîstă de şcoală aŭ urmat numaĭ 706,528 adică numaĭ un sfert, ĭar restul de 2,126,030 aŭ rămas pe dinafară de şcoală. Maĭ propune înfiinţarea fermelor micĭ model (cel mult 5 hectare de pămînt) cu absolvenţiĭ şcoalelor elementare de agricultură—cari s-ar împropietări treptat-treptat în diferite sate, şi a ajunge a fi ţăranul model; premiarea gospodăriilor model; vînzarea în comun; despre băncile populare şi în fine despre importanţa ministeruluĭ de domeniĭ, ĭar concluzia o încheе cu o măsură absolut indispensabilă pentru cunoaşterea adevăruluĭ curat în chestia ţărănească—*ancheta agrară*.

Mărginim aicĭ arătarea scrierilor asupra chestieĭ ţărăneştĭ, rămînînd să ne ocupăm în alt studiu despre scrierile d-lor A. C. Cuza, A. D. Xenopol, Dr. Babeş, C. G. Dissescu, I. Nădejde, I. Kalinderu şi alţiĭ, care toate dovedesc marea mişcare ce s-a făcut în mintĭ, pentru chestia ţărănească, şi din care, nu se poate să nu se cearnă ceva în viaţa practică.

August 1906. **A. D. Atanasiu.**

DĂRĬ DE SAMĂ

O traducere a luĭ Eminescu

(«Gramatica sanscrită»).

Lucrarea cu care mă voĭ ocupa aci, este inedită și se află în bibiloteca Universităţeĭ din Iașĭ (v. Cat. I, nr. 5783) fiind dăruită acesteia de către însușĭ poetul. Această traducere e făcută în 1886 Iașĭ, aînd poetul se afla în postul de subbibliotecar la acea Universitate—și deși e voluminoasă totușĭ e incomplectă, căcĭ e făcută numaĭ *pe jumătate.*

Traducerea—fragment se află în treĭ caete, toate în 8⁰, legate și numerotate, dintre care primele sînt maĭ subţirĭ, ĭar ultimul e voluminos.

Primul caet conţine 95 pag. [1]) (hîrtie albă neliniată), al doilea 83 pag. (hîrtie albă liniată), iar ultimul conţine 105 pag. *scrise* (hîrtie gălbue neliniată). Afară de ultimul, celelalte caete sînt complect scrise.

Toate caetele sunt scrise numaĭ pe o pagină, numaĭ la tablourile de declinare și conjugare sunt scrise pe ambele paginĭ.

Scrisul e mărunt, foarte îngrijit și cu litere îngrămădite. Caracterele sanscrite sunt făcute cu multă exactitate. Pretutindenĭ scrisul e cu cerneală violetă.

Pe caetul I stă scris: *Compunere* (scris peste *Traducere*) *de Mihail Eminescu.* Apoĭ cu altă cerneală: *Gramateca* (sic) *sanscrită* vol. I Iașĭ 1886. In biblioteca de Iașĭ.

Pe caetul II stă scris: *Traducere de Mihail Eminescu.* Apoĭ cu altă cerneală: *Gramateca sanscrită* vol. II Iașĭ 1886. In biblioteca de Iașĭ.—In fine pe caetul III stă scris: Această lucrare este făcută de poetul Mihail Eminescu, fost bibliotecar și subbibliotecar la această bibliotecă. Apoĭ cu altă cerneală: Vol. III, Iașĭ 1866. In biblioteca de Iașĭ.

Aceste titlurĭ și indicaţiĭ nu se datoresc poetuluĭ, ele aŭ fost scrise probabil de către unul din subbibliotecariĭ Universităţiĭ din Iașĭ.

* * *

---

1) In art. „O gramatică sanscrită de Eminescu“ din „Evenim. Literar“ I, nr. 1, Iașĭ, 20 Dec. 1893 , datorit luĭ *Dionis*, acesta relatează greșit că primul caet conţine 80 paginĭ,

D-l Ioan Scurtu în lucrarea sa «Eminescu's Leben und Prosaschriften» (Leipzig, 1903) la nota de la pag. 93 afirmă că lucrarea aceasta e o traducere după «Kritische Grammatik der Sanscrita—Sprache» a luĭ Fr. Bopp. In adevăr, după cercetările ce le-am făcut am constatat că lucrarea luĭ Eminescu e o traducere a aceleĭ gramaticĭ—traducere care s'a oprit la § 320, adică pe la jumătatea opereĭ luĭ Bopp.

Dar am maĭ constatat ceva—fapt care a ocazionat scrierea acestuĭ articol. Acest fapt vine să dea o oarecare justificare cuvintelor Henrieteĭ Eminescu, care vorbise de un *dicționar* lucrat de Eminescu (v. «Scrisorĭ» etc. pag. 82 jos) precum și o lămurire deplină la următoarea observație a luĭ Dionis: «Intre altele am observat un vocabular cu numeroase cuvinte sanscrite, comparate cu cele corespunzătoare din limba latină, germană și pe alocurea din cea grecească».

Eminescu a tradus, (intercalînd în textul *Gramaticeĭ* luĭ Bopp) și o parte (vr'o 50 paginĭ) din «*Glossarium comparativum linquae sanscritae*» tot a luĭ Bopp.

Pentru confruntare nu am la îndămînă decît ed. III (Berolini 1877). Dela pag. 81—95 din primul caet precum și dela pag. 1—25 din al doilea caet—s'a transcris pasagiul 1—31 pp. din glossar.

Dela pag. 47—65 din caetul al doilea—s'a transcris pasagiul 32—41 pp. din glossar.

De la pag. 77—83 din caetul al treilea — s'a transcris pasagiul 41—49 pp. din glossar.

Aceste intercalărĭ necesare, nu strică întru nimic ordinea în care a fost scrisă *gramatica* luĭ Bopp.

Așa dar lucrarea luĭ Eminescu *nu e numaĭ o traducere a uneĭ gramaticĭ, ci și a unuĭ glossar.*

Lucrarea dacă va fi fost isprăvită, evident că avea să fie foarte voluminoasă.

Inainte de a termina țin să remarc că în acelaș an în care Eminescu a scris această traducere (1886), a fost găzduit de V. M. Burlă, la care va fi avut ocazia de a cerceta în deaproape biblioteca de cărțĭ filologice ale acestuĭa și poate că una din impulsiunile acesteĭ lecturĭ să fi fost și traducerea operilor luĭ Bopp.

Radu Manoliu.

Eminentul nostru stilist şi prozator d-l **N. Gane,** a scos a doua ediţie din însemnata operă **Infernul,** de *Dante*, Traducere în versurĭ, deplin revăzută şi îndreptată.

Bibliografiĭ

Marin Theodorian. Recăsătoria preoţilor. Bucureştĭ, Inst. Grafic Eminescu, 1907.

Corneliu Moldovan. Flacări (versurĭ). Bucureştĭ, 1907. 102 p. Inst. de arte grafice „Eminescu".

Nicolai Stefan Botez. Moteur a quatre forces physiques accouplées a mouvement permanent et a travail utile minimum 217 kgr. tres par seconde, ou plan incliné infini ainsi que la théorie de ce moteur naturel. Bucarest—„Carol Göbl" 1906.

Sebastian Moruzi. Cîte-va vederĭ în chestia ţărănească. Fălticenĭ, 1907.

Anales des Museo Nacional de Montevideo, sub direcţia profesoruluĭ J. Arechavaleta, III, 1907.

Reviste noue.

România Nouă, organ naţionalist înaintat, revista lunară, sub direcţiunea d-luĭ *I. G. Calomeri*, abonament 10 leĭ anual, str. Episcopieĭ 3. Bucureştĭ.

Viitorul Social, revistă lunară. Directorĭ: Dr. C. Racovski, George Grigorovicĭ şi M. G. Bujor; administrator Ioan Sion, str. Sft. Teodor 31, Iaşi, abon. 10 leĭ.

ANUNCIURI

Medalia comemorativă, bătută cu ocazia împlinireĭ a 30 de anĭ de la luarea Griviţeĭ şi eliberarea Bulgarieĭ, 30 August 1877—1907.

Comitetul de iniţiativă:

Preşedinte: A. D. *Xenopol,* profesor universitar, membru al Academieĭ; *membri:* General P. Botez, T. T. Burada, Lt. Col. G. Tereuzescu, Lt. Colonel Alex. I. Jippa, C. N. Paraschivescu, Lt. Col. în garda civică, Maior Al. Cujbă, Căp. K. P. Cernea, Căpitan Flexi, Căpitan Dumănescu, A. D. Atanasiu.

(Medaliile se găsesc la toate librăriile din ţară. Depozit general la Librăria „Autoriĭ Româniĭ“ Iaşĭ).

LUPTA PENTRU VIAŢA

REVISTĂ SOCIOLOGICĂ şi LITERARĂ ILUSTRATĂ

redactată de N. A. BOGDAN

Au apărut două volume complecte pe aniĭ 1903—1905, conţinînd 450 paginĭ, cu peste 200 articole, studiĭ sociologice şi de economie naţională, nuvele, piese teatrale, poveştĭ, schiţe istorice, documente, versurĭ, amintirĭ din teatru, anecdote, etc. *Peste 100 Ilustraţiĭ.* Preţul ambelor volume *5 lei,* franco. Un singur volum *2 lei 50,* franco.

A se adresa d-luĭ **N. A. BOGDAN** *str. Albineţ No. 2 — Iaşĭ.*

IAŞI
Tipografia „Progresul“ A. Grünberg Str. Stefan cel Mare 9
1907

ANUL XVIII. Octombrie 1907 No. 10

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice priveşte redacţia şi administraţia a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iaşi.

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

IAŞI, 1907.

A R H I V A

O O Organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Iaşĭ O O

Preşedinte şi director: **A. D. Xenopol** profesor la universitatea din Iaşĭ, membru al Academieĭ Romîne, membru al Institutuluĭ de Franţa.

Membri şi colaboratorĭ: G. Aramă, A. D. Atanasiu, Em. P. Bardasare, A. A. Bădărăŭ, N. A. Bogdan, Gh. V. Botez, Eug. Boureanul, T. T. Burada, D. Cădere, I. Calomeri, M. Codreanu, D-na Laura Constantinescu, Dr. Leon Cosmovicĭ, A. C. Cuza, Preot V. Damian, Dr. Dossios, Dr. I. Duscian, Dr. Neculaĭ Dragan, I. Găvănescul, Gh. Ghibănescu, Ilie Ghibănescu, Eug. N. Ghika-Budeştĭ, D. A. Greceanu, Dr. E. Herovanu, C. Hogaş, Valeriu Hulubeĭ, Dr. Drag. Hurmuzescu, Dr. C. Ionescu, Dr. Konya, Titus Lapteş, D. Longinescu, G. G. Longinescu, Radu Manoliu, Gh. Nădejde, Gh. Nether, Dr. T. Nicolau, Dr. I. Petrovicĭ, Popovicĭ Octav-Minar, Dr. I.Peretz, G. Pascu, Dr. Valeriu Roşculeţ, Dr. Aug. Scriban, C. D. Stahi, Romulus Sevastos, Petru Răşcanu, Rudolf Suţu, Dr. A. Şunda, Caton Theodorian, I. C. Tăzlăoanu, M. Tomida, Gr. L.Trancu, Dr. P. Zosin.

A B O N A M E N T U L :

Ediţia obişnuită: 10 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux: 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Domniĭ abonaţĭ sînt rugaţĭ să binevoĭască a trimite abonamentul la revistă pe anul curent.

Toate ziarele şi revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVIII. Octombrie 1907 No. 10.

Naşterea Versului

Se clatină mintea o clipă
Şi 'ncepe să cheme în pripă,
Să cheme spre trupul vorbireĭ
Puterea ne'nvinsă-a rostireĭ ;

Să strîngă 'n acorduri măestre,
Bucăţĭ din gîndirĭ ce se rup;
Şi 'n tremur de-adîncă 'njghebare
Să dee simţirilor trup.

. . . .

In ţintă se prinde privirea
Auzul şi-opreşte-atuncĭ mersul;
Iar pana 'n scrîşnirea hîrtieĭ
In stropĭ îţĭ aşterne tot versul.

ÎŢI SPUNE

Iţĭ spune'ncunjurimea ta : şi piept, şi ochĭ, şi gură,
C'aĭ stat cu drag la sinul luĭ, iubind făr de măsură....
De ce nu poţĭ schimba acum durerea ta în ură?

E că tovarăşiĭ tăĭ bunĭ, gîndirea şi cu pana
S'aŭ înţeles, de mila ta, să-ţĭ lecuiască rana,
Ducînd uitarea'n spre trecut, ca'n spre pustiurĭ mana.

Dar corbiĭ grelelor gîndirĭ, cu pliscurile 'ntinsă,
Din cînd în cînd tot maĭ ciupesc durerile nestînsă
Şi simţĭ cum te cuprinde-un dor de jalea ta ne-atinsă.

Ş'atuncĭ aĭ vrea să'l aibă toţĭ şi toate să ţi 'l iee....
Numaĭ cu tine, un clipit, cuprins de dor să stee
Şi ochiĭ luĭ sub gura ta cu dragoste să-ĭ dee.

Cu dragoste ...... se vede-aşa simţirea că se chiamă
Ce duce gîndul pe cărărĭ de unde mintea'l chiamă....
Dar ca să vie în minte iar, simţirea se destramă

In pîlcurĭ grele de-amintirĭ nespus de dureroasă
Ce tae firele mereŭ; din împînzirĭ descoasă,
Cu scîrţăirĭ şi încordărĭ, gîndirile spinoasă.

RIRIA.

GLAS DE CODRU

Vuește codru 'ngălbenit
Cărările s'aŭ troenit;
Pustiul fără de hotar
Se 'ntinde peste lume ĭar

Coboară soarele 'n amurg
Izvoarele domoale curg,
Și 'n mers adînc sărguitor
Se plîng că 'n lume toate mor

Încet, încet tot maĭ departe
Răsună-un glas perdut în noapte;
E cel din urmă cînt cu drag
Al cîntărețuluĭ pribeag.

CÎNTEC

Cînd înaintea mea aparĭ
Cu fața 'ndurerată
Cu ochiĭ marĭ și visătorĭ
Ce-atît de galeș cată

Așa de palidă te-arățĭ
Privind întrebătoare
O vorbă 'n treacăt îngînînd
Adînc tremurătoare;

Că nu știŭ pe ce lume sunt
Și-o ceață 'ncet s'așterne
Pe ochiĭ meĭ locaș ursit
Durerelor eterne.

Cînd aĭ trecut, în urma ta
Privind cuprins de jale
Mă 'ntreb la ce te-am întîlnit
Pe trista viețeĭ cale.

Eugeniu Revent.

ÎNTIPĂRIRĬ DE LA ŢARĂ

(Sfîrşit)

Unul din neajunsurile cele maĭ marĭ ale agriculturei ţărăneştĭ este că nu întrebuinţază decît prea puţin maşinele, în locul braţelor şi a mijloacelor primitive de cultură. Aceasta din pricină că lipseşte spiritul de întovărăşire care, dacă ar exista, ar putea să mijlociască folosinţa de maşinĭ. Dar fiecare ţăran îngrijindu-se numaĭ de gospodăria, de recolta luĭ cea puţină şi îngustă, cum ar putea el să recurgă la lucrarea mult maĭ spornică a maşinelor? Aşa este cunoscut şi puţinul orz pe care-l recoltează ţăraniĭ se trieră tot după sistemul vechiŭ, cu caĭ.

Intr-o zi mă dusem către sară, după ce se sfîrşise trierul, la o arie din coasta dealuluĭ Buhăenilor, unde vedeam de departe rămaşĭ încă, pe lîngă clăĭ şi girezĭ, maĭ mulţĭ băeţĭ Cînd ajunseiŭ acolo, un băeţel de vr'o 7 anĭ rămăsese singur.

„Buna vreme băeţele. Ce facĭ tu aice singur asupra nopţeĭ?

— Păzesc gireada pănă a veni tata.

„Inveţĭ tu carte.

— Incă nu, că nu am încă 7 anĭ şi la şcoală nu se primesc copiĭ maĭ micĭ de 7 anĭ.

Acest răspuns atît de precis îmĭ atrase luarea aminte asupra copiluluĭ şi hotărîĭ să-l provoc maĭ departe la vorbă:

„Şi cînd aĭ se începĭ tu a merge la şcoală?

— La toamnă.

„Dar şcoala e departe de casa ta?

— Nu, că-ĭ la crîşmă.

„Cum e la crîşmă. La crîşmă să-nvaţă carte?

— Apoĭ nu-ĭ doar chiar la crîşmă, ci lîngă crîşmă.

„Da la crîşmă ce se face?

— La crîşmă merg oamenii să bee.

„Şi dacă beŭ ce fac?

— Eĭ! ce să facă. Ia să bat, răspunse micul diavol, rîzînd şi rupînd-o de fugă. Nişte nepoţĭ aĭ meĭ ce mă întovărăşaŭ îl prinseră şi-l aduseră înapoĭ,

„Da de ce aĭ fugit măĭ Vasile?

— Mi-ĭ ruşine, că prea mult grăeştĭ cu mine.

„Da pentru ce ţi-e ruşine bre?

— Pentru că aşa.

„Dar ia să-mĭ spuĭ tu, aĭ să înveţĭ carte?

— Ba bine că nu.

„Da pentru ce e bine să înveţĭ carte?

— Pentru că te deşteptĭ, fu răspunsul luĭ în adevăr uĭmitor, pentru un copil de 7 anĭ, şi încă din o clasă aşa de necultă cum e pătura ţărănească.

„Pănă acuma nu aĭ învaţat nimic?

— Ba că da, că eŭ am învăţat a scrie.

„I dăduĭ un plumb şi o hîrtie să-mĭ scrie ceva şi el scrise cuvîntul *oi*.

„Dar cine te-a învaţat pe tine a scrie?

— Eŭ.

„Cum, tu singur?

— Din abeţedar, respunse el cu un ton puternic şi răstit, ca şi cînd s-ar fi mirat de lipsa mea de înţelegere a unuĭ lucru atît de simplu.

„Il desmerdaĭ pe bărbie şi-ĭ dădu-ĭ 10 banĭ, Iată să-ţĭ ieĭ nişte covrigĭ.

— Ba eŭ am să-ĭ daŭ tateĭ.

„Da pentru ce Vasilică?

— Ca să-ĭ deĭe la lucrătorĭ, fu înţeleptul luĭ răspuns.

Tocmaĭ atuncĭ trecu o căruţă cu un Jidan. Vasilică începu a rîde spunînd:

— Iaca un jîdan!

„Ţi-s dragĭ jîdaniĭ, îl întrebăĭ eŭ.

— Mie să-mĭ fie dragĭ, făcu el cu o mutră de tot încruntată.

„Da pentru ce nu-ĭ iubeştĭ?

Vasilică stătu puţin pe gîndurĭ, apoĭ răspunse rîzînd cu hohot.

— Pentru că miroasă a parfum!!

Mă convinseiŭ din convorbirea cu acest copil de ţăran, că uniĭ din eĭ ştiŭ nu numaĭ cît a preţui învăţătura, dar şi a-şĭ educa copiiĭ; căcĭ fără îndoială că refuzul luĭ Vasilică de a intrebuinţa baniĭ ce-ĭ dădusem, spre a-şĭ cumpăra nimicurĭ, şi voinţa luĭ de a-ĭ da luĭ tatu-săŭ în un scop cu folos, dovedia bunele principiĭ sădite de părinţĭ în inima copiluluĭ. Tot aşa bănuiam că trebuia să fie şi cu antisemitizmul copiluluĭ. Se înţelege că doriam să cunosc pe părinţiĭ uneĭ asemene minunĭ de copil, şi a doua zi tocmaĭ fiind Duminică, mă duseiŭ la Gheorghe Ilie, părintele luĭ Vasilică.

Era un om de vr-o 40 de anĭ, mic şi cam slăbănog la faţă şi la trup; dar cu un chip sănătos. Avea femee maĭ tînără dar trecută, ca toate ţarancele care-şĭ istovesc puterile în muncă şi naşterĭ prea dese. Din cîţĭ copiĭ avuse, maĭ rămăsese cu treĭ, cel maĭ mic Vasilică şi doĭ maĭ marĭ. Cel întăĭ născut, Gavril, avea un cusur la spate; era un băet ce ştiea destulă carte şi avea mare dor de învăţătură, cu atît maĭ mult că cusurul luĭ îl împiedeca de a lua parte la jocurile şi desfătările tineritului. El avea chiar de gînd să se călugăriască, căcĭ nu vroia să fie, cum se destăinuia el cătră părinţiĭ luĭ, de rîsul satuluĭ.

Colindăĭ împreună cu Gheorge Ilie gospodăria de lîngă casă, gospodărie întemeĭată şi bogată. Avea 12 capete de vite şi 30 de oĭ; agriculta vr-o 16 fălcĭ de pămînt parte al luĭ propriŭ şi al femeeĭ, parte cumpărat de la consăteniĭ luĭ. Chiar cînd eram eŭ acolo, un neguţitor îĭ aduse 950 de leĭ, preţul unuĭ vagon de popuşoiŭ.

Ceĭa ce mă interesă maĭ mult la gospodăria luĭ Gheorghe Ilie, fu că găsiiŭ un grajdiŭ de vite acoperit şi închis din treĭ părţĭ şi lăsat deschis numaĭ dinspre miază-zi. Pentru oĭ însă avea numaĭ o plasă, aparată numaĭ dinspre nord şi fără acoperiş. Grădina luĭ era foarte mare, maĭ bine de o falce. O găsiiŭ gunoiată cu dungĭ groase de gunoiŭ, pe care el îmĭ spuse

că-l aşterne ĭarna deoparte şi de alta de dungă. Imĭ arătă nişte bostanĭ foarte marĭ ce creşteaŭ în preajma gunoiuluĭ; apoĭ sfecle pentru vite. In curtea caseĭ avea o căpiţă de cînepă şi o alta de malaiŭ pentru păserĭ, de care era plină curtea. Imĭ spuse că nu vinde laptele, nicĭ puiĭ, răţele, gîştile, ci le ţine pentru casă.

Pentru ce oare alăturea cu Gheorge Ilie era un ţăran, Petru a Diaconeseĭ, care tocmaĭ atuncea ardea gunoiul în drum, ĭată ce vroiam să aflu, dar răspunsul laconic al luĭ Gheorghe Ilie fu acest apocaliptic *apoĭ dă!* care vra se zică totul, ne spunînd nimic.

Imprejurarea că satele aŭ în mijlocul lor chiar oamenĭ de ispravă în ale gospodărieĭ, dar pe care ceĭ maĭ mulţĭ din locuitorĭ nu voesc să-ĭ imiteze mă întări încă în ideĭa, că fără mijloace de îndemn şi de constrîngere puse în lucrare de guvern, nu va fi în putinţă a face să se deprindă ţăraniĭ la lucrurĭ noue şi bune.

Gheorghe Ilie nu ştiea carte; dar el se ajuta cu învăţătura băetuluĭ săŭ Gavril care îĭ ţinea socoteala daraverilor luĭ destul de întinse. El îşĭ dăduse şi pe al doilea copil, Ilie, la şcoală tocmaĭ la vrîsta de 7 anĭ şi acuma în al 11-le an era în clasa V. Cel maĭ mic era să între acuma în şcoală. Prin urmare sunt şi ţăranĭ, ba încă neştiutorĭ de carte, care preţuesc foloasele învăţătureĭ, dar aceasta o fac nu în chip abstract, ci numaĭ atuncĭ cînd nevoia îĭ împinge a cunoaşte bunurile eĭ. Aceasta ne arată în cotro ar trebui îndreptate învăţăturile în şcoalele săteştĭ, dacă este ca ele să fie apreţuite de ţăranĭ. Casa luĭ Gheorghe Ilie era cu două odăĭ, una mare de primit şi alta maĭ mică de dormit. La cea mică ferestele eraŭ fixe. Intrebaĭ pe Ilie cum se face de tocmaĭ la odaĭa de culcare are fereştĭ ce nu se pot deschide, şi-ĭ esplicăiŭ pe scurt nevoia aeruluĭ curat tocmaĭ în odaea de dormit.—D-apoĭ cine maĭ mult decît noĭ care suntem aduşĭ în Buhăenĭ, din Hangu, de la munte, preţuim curăţenia aeruluĭ. Noĭ ne înăbuşim în aerul de pe aicĭ.

„Da ce aĭ zice bade Gheorghe dacă ar trebui să

trăeşti în Iaşi? Nouă Ieşenilor ne pare că aerul de aice e un balsam pentru plămînĭ.

— Noĭ am muri cucoane, cum mor uniĭ din aĭ noştri chiar şi aice.

„Apoĭ atuncĭ de ce nu facĭ o fereastă de deschis şi la camera de culcare.

— Apoĭ dă!

„Ian să nu maĭ fie *apoĭ dă*, ci să te apucĭ dragă bade Gheorghe, şi să-mĭ schimbĭ fereasta aceĭa, s-o facĭ să se deschidă. Gavril, adăogăiŭ eŭ către băetul cel maĭ mare, tu trebue să fi învăţat pentru ce este bună primenirea aeruluĭ, şi te rog să nu laşĭ pe tatăl tăŭ în pace, până nu va schimba fereasta.

Maĭ îndemnaiŭ pe Gheorghe Ilie să samene lucernă în grădina luĭ, şi observaiŭ că el are destul loc pentru aceasta. El îmĭ făgădui că-l va ara, cu 6 boĭ, cît de adînc va putea, rămănînd ca să-ĭ procur sămînţa în primavară. Il maĭ îndemnaiŭ să acopere şi staulul oilor, dovedindu-ĭ că nicĭ oaea nu e bine să stee în lapoviţă şi udeala rece a ierneĭ.

Tocmiiŭ decĭ cu Gheorghe Ilie 3 lucrurĭ: să are cîteva prăjinĭ pentru lucernă; să acopere staulul oilor şi se schimbe fereasta. Mă gîndiiŭ că poate dacă ar fi cine să se ţină de capul ţăranilor, ar putea macar pe uniĭ din eĭ să-ĭ înduplice, prin poveţe şi învăţătură. Dar cine se îngrijeşte de viaţa lor acuma? Nimenea. Eĭ cunosc ocîrmuirea numaĭ atuncĭ cînd le ĭea ceva, adică sub forma duşmănească, nicĭ odată sub acea prietenească a sfatuluĭ şi a îndrumăreĭ.

După ce fuĭ cinstit cu zahar şi apă, din vorbă în vorbă ajunserăm ca şi cu copilul luĭ, la Jidanĭ.

Mult mă minunară cuvintele ce le auziĭ din gura luĭ Gheorghe Ilie.

— Pacoste mare pe noĭ sînt Jidaniĭ, boĭerule.

„Şi pentru ce bade Gheorghe?

— Dă cucoane, să-ţĭ spuĭ drept. Mie nu mi-aŭ făcut nicĭ nu-mĭ pot face nimic; căcĭ nu am cu dînşiĭ nicĭ un fel de interes; doar cînd ne împrumutam unul altuia boiĭ saŭ plugul. Altminterea nicĭ nu cumpăr pămînt, nicĭ chiar de la arendaşul moşieĭ, nicĭ nu-ĭ

muncesc la cîmp. Dar mă doare inima, boĭerule, cînd aud zicînd pe frații noștri Românĭ Jidanuluĭ „cucoane“; ba uniĭ din eĭ chiar „sărut mînile“ și pe Jidauca luĭ o cinstesc cu „duducă“ saŭ „cuconiță“. Și e rușine zăŭ că aceștĭ oamenĭ ce aŭ venit pe moșie cu desagul în spate și băț, ĭșĭ ĭeaŭ acum un rost ca în locul boĭerilor de baștină. Nu mi-ĭ de mine, dar mi-e rușine pentru țara mea și pentru neamul meŭ.

Greșit decĭ se crede că în popor lipsesc cu totul ideile și simțimintele maĭ înalte; că vredniciea omuluĭ și a neamuluĭ, ĭubirea de popor și de țară ar fi cu totul străine de sufletul luĭ. Sunt și între țăranĭ oamenĭ întregĭ la minte și la inimă, și aceasta nu numaĭ decît între țaraniĭ știutorĭ de carte, ci chiar și între aceĭ orbĭ pentru ea, dar pe care-ĭ luminează un cuget înalt și un suflet bogat.

Rămaseiŭ la Gheorghe Ilie până sara tîrziŭ. El mă întovărăși până la poarta curțeĭ Cînd mă urcaĭ în cerdac, noaptea era de o nespusă frumusețǎ: O liniște neturburată de nimene; sus pe bolta învinețită stelele se întreceaŭ în sclipirile lor, părînd a face necontenit scăpărărĭ luminoase, spre a îndepărta înăbușitorea umbră. In depărtare, la casele din satele vecine, se aprindeaŭ mereŭ luminĭ care păreaŭ și ele niște stele căzute din văzduh jos pe pămînt. Licărirea tăinuită a stelelor limpezia numaĭ slab pătura de umbre groase ce învălia întreaga fire, și prin zarea abia străvezie, copaciĭ grădineĭ se vedeaŭ ca niște fantome cu brațele răschirate—desemnînd crestăturile lor de un negru închis pe negrul maĭ deschis al orizonuluĭ. Cărările grădineĭ se pierdeaŭ în umbra desișurilor, ca în niște tainițe nepătrunse ce păreaŭ a duce către ascunzătorĭ în sînul cărora era teamă de pătruns.

Dar noaptea, pămîntul coperit de umbre se retrage parcă din cîmpul priviret care se îndreaptă totdeauna spre izvorul de unde curge lumina, cerul instelat, Și dacă, ziua, păturile albastruluĭ par nehotărîte și dacă maĭ mult gîndul decît ochiul le socoate și le pătrunde, noaptea salbele de stele, care de care maĭ îndepărtate, par a fi atîrnate de tot atîtea uriașe

sfere străvezii, una cuprinsă în boltirea celeilalte. Ochiul se urcă tot mai sus, din treaptă în treaptă către înălțimele amețitoare, până cînd, obosit, își pierde puterile vederii peste calea robilor și peste celelalte nebuloase, în hăul nemărginirei care le învăluește pe toate. Gîndirea zădărită de această nesfîrșire, se aruncă și ea pe urma razei plecate din ochiŭ și, mai îndrăzneață decît dînsa, caută se străbată, peste hotarele vederei, în taina nepătrunsă a lumei.

O cerule! în ținte nenumărat de multe
Te-a prins sus Providența pe capul tuturor,
Răspunsurile tale rămas-aŭ în veci mute
Și întărtat-aŭ gîndul în falnicul săŭ zbor.

Cu cît însă gîndirea se avîntă mai sus, cu atîta se anină de ea o greutate nedumerită care o trage tot înapoi, iarăși spre pămîntul de unde a plecat. Și nu știŭ zăŭ, de tremură sufletul mai mult de dorința de a pătrunde necunoscutul, saŭ de frica de a-l străbate; căci te cuprinde o groază, la ideia că ai putea afla odată ce se ascunde în dosul acelui noian fară hotare, în dosul acelor milioane de stele care-și păstrează toată nestrămutata cumpănire în jocul uriașei lor învîrtiri. Avîntul cu care ne încumătăm a pătrunde totul cade și se sfarmă, și ca melcul reîntrăm iarăși în scoica din care un moment am vrut să ieșim.

Omul trist își sfarmă gîndul cu știința care cere,
Cerul își păstrează taina nepătrunselor mistere,
Rătăcind prin al lui farmec slaba gîndului părere;
Căci în față cu'nfinitul ne simțim atît de mici
C'am rămas pe multă vreme tot stăpînitori pe ghici.

Tocmai acestă stăpînire pe ghici ne împinge numai decît la ideia, că dacă cugetarea omului are năzuința de a pătrunde în taina universului, dar nu are putința a o face, această pătrundere trebue să existe undeva; căci altfel cum ar fi răsărit atare îmboldire

în mintea omenească? Mie îmĭ pare că este cu neputinţă, ca cheĭa acesteĭ lumĭ să n-o ţină nimene; ca ea să rămînă o ghicitoare atît pentru om, cît şi pentru ea însuşĭ. Trebue să fie o inteligenţă mare, supremă care să pătrundă jocul întreg al infinituluĭ; o inteligenţă tot atît de mare ca şi acest infinit însuş, care să-l stăpînească şi poate chiar să-l cîrmuiască.

Ideea Dumnezeiriĭ resare de pretutindenea din lumea în care trăim. Resare din soare, din lună, din stele; resare din firul de ĭarbă şi din petalele florilor; răsare din fibrele delicate ce ni le destăĭnueşte lumea microscopică; răsare din puĭul ce ĭesă din oŭ, din omidele ce se prefac în fluturĭ sub găoacea ce le acopere; răsare din naşterea omuluĭ şi din moartea luĭ, răsare în sfîrşit din desfăşurarea întregeĭ omenirĭ, din soarta pastrată popoarelor. Cu cît se înmulţesc descoperirile, cu cît se lărgeşte maĭ mult cunoştinţa fenomenelor, cu atîta cerul de umbră ce încunjură facla aprinsă de lumina civilizaţieĭ se înnegreşte maĭ tare; cu atît necunoscutul ne strînge maĭ puternic în chingele luĭ; cu atît dar Dumnezeirea se apropie maĭ mult de sufletul nostru. Pentru că este o parte nereductibilă pentru noĭ în acest univers, pe care omul n'o poate înţelege, care-l apasă şi-l doboară, care-ĭ arată micimea luĭ faţă cu nemăsurata luĭ, mărime, şi care ne dovedeşte că trebue să fie o fiinţă maĭ mare decît el, în care să înfloriască pe deplin concepţia a căreĭa colţ numaĭ i-a răsărit în minte.

Astfel mi-am petrecut timpul de odihnă, împărţit între interesul pentru stratul de temelie al poporuluĭ nostru şi ideile marĭ ce răsună totdeauna, cînd te atingĭ de lira dumnezeĭască a natureĭ.

Cînd tocmaĭ lăsasem condeĭul din mînă, după ce scrisesem aceste grele şi triste gîndurĭ, ĭată că o veste cumplită îmĭ fu adusă dela ţara pe care abia o părăsisem, Vasilică, iubitul meŭ Vasică, copilul drăguţ şi deştept care mă desfătase atît de mult prin drăgălăşia şi spiritul luĭ—a murit. In ziua cînd trebuia să

părăsesc Drăgăneștii, el se îmbolnăvise de scarlatină. După sfatul meŭ, părinții luĭ îl duseseră la infirmeria din Șipote. Dar acolo se ivi tovarășa nedespărțită aproape a scarlatineĭ, anghina difterică, care ne putînd fi combătută cu serum, din cauza lipseĭ în care se află spitalele și infirmeriile de la țară, bietul băețel muri înăbușit. S'a stîns drăguța ființă, ca un puiŭ zugrumat de căngile unuĭ vultur, și acuma el zace îngropat în țărna aceĭa pe care brațele sale eraŭ menite să o lucreze. Muma luĭ a înnebunit de durere. O casă de gospodar puternic înjghebată, întărită și înțeleaptă s'a zdruncinat într'o clipă sub lovitura aprigă a morțeĭ!

A. D. XENOPOL.

MORELLA *)

El însușĭ, prin sine însușĭ, cu sine însușĭ, omogen, etern.

Platon.

Ceĭa ce simțiam eŭ pentru amica mea Morella era o adîncă dar foarte ciudată afecție (s). Făcînd cunoștința eĭ din întîmplare —sînt mulțĭ anĭ de atuncĭ—sufletul meŭ, dela întăia noastră în-

*) *Notă.* Această traducere a schițeĭ luĭ Poë, pe care o reproduc maĭ la vale, am extras-o din foiletonul ziaruluĭ „*Curierul de Iașĭ*" din 8 Octombrie 1876 (nr. 111). Traducerea deși nu e iscălită, e datorită însă luĭ Eminescu. La această convingere mă duc următoarele motive:

In timpul publicăreĭ aceleĭ traducerĭ, Eminescu era redactor la „Curierul de Iașĭ" și anume al părțeĭ *neoficiale* a ziaruluĭ. Și se știe că tot ce publicat Eminescu la „Curierul de Iașĭ" a publicat în mod *anonim*. Astfel până și cele două nuvele *originale*: *La aniversară* și *Cezara* s-aŭ publicat *fără a fi semnate*, în foiletonul ziaruluĭ (prima la 9 Iulie 1876, a doua la 6, 11, 13, 15 și 18 August 1876). O singură dată Eminescu și-a pus iscălitura —și aceasta a făcut-o fiindcă era *nevoit*: în articolul „Observațiĭ critice" (din 12 August 1877), prin care apăra cartea de „Logică a d-luĭ Maiorescu în contra învinuirilor de plagiat.

Și să se noteze că Eminescu era *unicul* redactor al părțeĭ neoficiale dela „Curierul de Iașĭ".

Dacă am primi că traducerea s-ar datora altcuiva, Eminescu nu ar

tîlnire, arse de un foc, pe care nu-l cunoștea până atuncĭ;— însă acel foc nu era de felul focului luĭ Eros, și convicția (sic) puternică că eŭ nu voĭ putea nicĭ odată hotărî felul săŭ rar, nicĭ regula puterea luĭ schimbăcioasă, a fost pentru spiritul meŭ un zbucium amar. Cu toate aceste noĭ ne-am plăcut unul altuia și soarta ne-a unit înaintea altaruluĭ. Nicĭ odată nu i-am vorbit de pasiune, nicĭ odată n-am gîndit la iubire. Insă ea fugea de lume și, mulțămindu-se numaĭ cu mine, ea m'a făcut fericit. A fi în veșnică mirare ... e o fericire; — și a visa ... nu-ĭ oare asemenea o fericire?

Erudiția Morelleĭ era profundă. După cum nădăjduesc a arăta, talentele sale nu eraŭ de a doua ordine, puterea spirituluĭ săŭ era gigantică. Eŭ o simțiam și în multe ocaziĭ deveniĭ școlarul eĭ. Totușĭ curînd băgăĭ de samă că Morella, din cauza educațieĭ sale făcute la Presburg, dezvolta înainte-mĭ nenumărate din acele scrierĭ mistice, care sînt în genere considerate ca spuma întăeĭ literaturĭ germane. Aceste cărțĭ pentru cauze pe care nu

---

fi lăsat-o să treacă drept o traducere a sa și ar fi publicat numaĭ decît numele traducătoruluĭ.

Așa în scrisoarea inedită a luĭ Eminescu cu privire la demisia de la „Curierul de Iașĭ", scrisoare reprodusă în „Scriarile politice și literare" (pag. 390—393) din 1905 și prin care Eminescu *nu vrea să fie confundat cu orĭ cine,* de și scrie anonim.

Apoĭ în o scrisoare a Veronicăĭ Micle către Eminescu se pare că se face aluzie la această traducere. Iată ce scrie Veronica Micle *):

Pauvre Morella!

Vous l'avez mise au feu? Et pourquoi celà? Vous — a-t-elle jamais fait quelque mal?

. . . .

J'ai reçu votre lettre, par laquelle, vous m'apprevez que vous avez mis au feu la pauvre Morella.
Vous vous souvenéz—vous, dans qu'el état elle a été *traduite?*
Vous me répondérez: — „Il y a si loin de ça!"
et moi, je dis: „qu'il ya si peu!" —

S-ar putea s-o fi tradus Veronica Miclea; dar interesul amîndurora pentru această lucrare exclude putința că se emană de la un străin de Eminescu saŭ de V. Miclea, credem că reproducerea eĭ va fi bine venită.

Transcrierea e făcută întocmaĭ după textul „Curieruluĭ de Iași". Am întrodus numaĭ cîteva micĭ modificărĭ cu privire la ortografie și punctuație.

Radu Manoliu.

---

*) Scrisoarea e scrisă în franțuzește.

puteam să le înţăleg, eraŭ studiul săŭ statornic şi plăcut; — şi dacă cu timpul deveniră şi al meŭ, asta nu trebue atribuit decît singureĭ dar mult putericeĭ înrîuri(rĭ) a obiceiuluĭ şi a exempluluĭ.

Cu toate aceste, dacă nu mă înşel, judecata mea maĭ n'avea amestec. După cît mă cunosc, convicţiile (s.) mele nu eraŭ în nicĭ un chip bazate pe ideal şi doar să mă înşel pre(a) tare, dar nu cred că s'ar fi putut descoperi vr'o urmă despre misticizmul cetirilor mele, fie în faptele mele, fie în gîndirele mele. Incredinţat de aceasta, mă lăsam orbeşte fără de grijă la direcţia femeiĭ mele şi intram cu inima liniştită în labirintul studiilor sale. Şi atuncĭ cînd adîncindu-mă în pagine (s.) afurisite, simţiam un spirit afurisit care se aprindea în mine,—Morella venea, punînd mîna sa rece într'a mea, adunînd din cenuşa uneĭ filosofiĭ moarte, cuvinte grave şi ciudate, care prin înţălesul lor bizar se întipăreaŭ în memoria mea. Şi apoĭ [în] timp de oare întregĭ, visător mă puneam lîngă dînsa, mă adînceam în muzica voceĭ sale, pînă ce cu vremea această melodie se schimba în ceva plin de grozăvie; — o umbră se cobora pe sufletul meŭ, mă făceam galbăn şi mă cutremuram de acele sunete supra—pămînteştĭ. Şi astfel bucuria se prefăcea grabnic în oroare şi idealul frumosuluĭ devenea idealul urîciuneĭ precum valea luĭ Hinnom a devenit Gheena.

E de prisos a stabili felul exact al problemelor care, scoase din volumele despre care am vorbit, fură multă vreme maĭ numaĭ singurul obiect al convorbireĭ dintre mine şi Morella. Oameniĭ învăţaţĭ în ceia ce se poate numi morala teologică, le vor înţălege uşor. iar aceĭ neînvăţaţĭ nu vor înţălege în tot cazul de cît foarte puţin. Ciudatul pantheizm a(l) luĭ Fichte, Palingenesia modificată a Pytagorienilor şi maĭ presus de toate, doctrina *Identităţeĭ* astfel cum a fost desvoltată de Schelling, eraŭ totdeauna punctele de discuţie, care prilejaŭ maĭ mult farmec imaginativeĭ Morella. Această identitate, numită personală, I. Locke cred c-a făcut foarte înţălepţeşte să o stabilească în permanenţa fiinţeĭ raţionale. Prin persoană noĭ înţălegem o esenţă gînditoare, înzestrată cu judecată şi întru cît există o conştiinţă care întovărăşeşte totdeauna gîndirea, aceasta ne face pe toţĭ să fim ceia ce numim *noĭ înşi-ne*, deosebindu-ne astfel de celelalte fiinţĭ gînditoare şi dîndu-ne identitatea noastră personală. Insă *principium individuationis*, noţiunea uneĭ identităţĭ *care prin moarte s-ar perde saŭ nu*, fu pentru mine în totdeauna o problemă de cea maĭ mare însemnătate, nu numaĭ din cauza feliuluĭ încurcat şi a urmărilor sale, dar şi din cauza chipuluĭ ciudat şi pornit cum îmĭ vorbea Morella de ea.

Insă, înadevăr vremea ajunsese acuma acolo că misterul natureĭ femeeĭ mele mă nelinişteа ca un farmec. Nu maĭ puteam suferi pipăitul degetelor sale galbene, nicĭ timbrul vorbireĭ sale cîntătoare, nicĭ strălucirea ochilor săĭ melancolicĭ. Ea ştia toate aceste, însă nu-mĭ bănuia de fel; ea părea asemenea a ave(a) cunoştinţa despre slăbiciunea saŭ nebunia mea şi surizînd ea le

numea aceste „Destinul“. Asemenea părea că are cunoştinţa *cauzeĭ*, mie necunoscute de schimbarea treptată a prieteniei mele, însă nu-mĭ da nicĭ o deslușire și nu făcea nicĭ o aluzie la felul acesteĭ cauze. Totuşĭ, Morella nu era de cît femee şi zilnic se stîngea. Cu vremea o pată purpurie i-a eşit în faţă şi vinele albastre ale frunţiĭ sale galbene deveniră proeminente. Cîteodată mă topiam de milă; însă o clipă în urmă întîlneam strălucirea ochilor săĭ plinĭ de gîndire şi atuncĭ sufletul meŭ se tulbura şi simţeam o ameţeală. ca un om a căruia privire e acufundată în tr'un abis întunecos şi nesfîrşit.

Spune-voĭ oare că doream, cu o dorinţă mare şi sfîşietoare momentul morţeĭ Morelleĭ? Astfel a fost; însă slabul eĭ spirit se acăţa de locuinţa luĭ de lut timp de maĭ multe zile, de maĭ multe săptămînĭ şi de maĭ multe lunĭ nesuferite, astfel că în urmă nervii meĭ munciţĭ îmĭ covîrşiră judecata, deveniĭ furios de toate acele întîrzierĭ şi cu o inimă de demon blestemam zilele, oarele şi minutele amare care păreaŭ a se prelungi, a se prelungi fără încetare, pe cînd nobila-ĭ viaţă se stîngea, ca umbrele în amurgul zileĭ.

Insă într-o seară de toamnă, pe cînd aerul dormea nemişcat în cer, Morella mă chemă la căpătăiul eĭ. Un văl de brumă acoperea tot pămîntul şi o boare caldă se întindea pe ape. La vederea măreţiilor luĭ Octombrie s'ar fi zis că prin frunzişul codruluĭ, un curcubeŭ frumos a căzut din cer.

— Iată zioa zilelor, — zise ea cînd mă apropiam, — cea maĭ frumoasă dintre zile pentru a trăi saŭ pentru a muri. Asta-ĭ o zi frumoasă pentru fiiĭ pămîntuluĭ şi aĭ vieţiĭ; ah! mult maĭ frumoasă încă pentru fiinţele ceruluĭ şi ale morţiĭ.

Eŭ o sărutaĭ pe frunte şi ea urmă:

— Am să mor, cu toate aceste voĭ trăi.

— Morella!

— N-aŭ fost nicĭ odată acele zile în care să-ţĭ fi fost ţie învoit a mă iubi; — însă aceea pe care tu aĭ urît-o în viaţă, în moarte o veĭ adora.

— Morella!

— Repet că am să mor. Insă în mine este un gaz al aceleĭ afecţiĭ — ah! ce mică afecţie! — pe care tu aĭ simţit-o pentru mine Morella.

Dar cînd spiritul meŭ va pleca, copila va trăi, — copila ta, copila mea, Morella. Insă zilele tale vor fi zile pline de chin, — de un chin care ţine maĭ mult de cît orĭ care altă impresie, precum chiparosul e cel maĭ trainic dintre arborĭ. Căcĭ oarele fericireĭ tale aŭ trecut şi bucuria nu se întîlneşte de două orĭ în viaţă, după cum rozele din Paestum nu se culeg de două orĭ într-un an. Tu nu veĭ maĭ juca cu timpul jocul omuluĭ de Teos; mirtul şi viţa îţĭ vor fi lucrurĭ necunoscute şi în orice parte pe pămînt, tu veĭ purta cu tine giulgiul tăŭ, ca Musulmanul dela Mecca.

Morella! — strigaiŭ, — Morella! Cum le știĭ tu aceste?

Insă ea își întoarse iar fața pe perină; o ușoară zguduire mișcă mădularele sale, muri și nu-ĭ maĭ auziĭ glasul. Insă, după cum ea a fost proorocit, copilul eĭ — căruia murind îĭ dăduse viață și care n-a respirat decît după ce muma încetase de a respira, — copilul eĭ, o fată, a trăit. Ea crescu foarte repede în trup și în inteligență și deveni chipul adevărat al aceleĭ ce plecase și o iubiĭ cu cea maĭ înfocată iubire, cum nu m-aș fi crezut în stare de a iubi pe nicĭ o ființă pămîntească.

Insă în scurtă vreme, cerul acesteĭ curate afecțiĭ se întunecă, melancolia, groaza și spaima se strecuraŭ ca nouriĭ. Am zis că copila creștea foarte repede. Ciudată întradevăr fu creșterea repede a făptureĭ sale trupeștĭ, — dar grozave, ah! grozave fură gîndirile tulburate care mă împresuraŭ pe cînd priveghiam și urmăream dezvoltarea eĭ intelectuală. Putea oare să fie altmintrelea, cînd în fiecare zi în concepțiile copileĭ descopeream puterea adultă și facultățile femeeĭ? Cînd lecțiĭ de experiență curgeaŭ de pe buzele copileĭ? — Cînd în fiecare clipă vedeam înțălepciunea și pasiunile răspîndindu-se din ochiul eĭ mare și cugetător? Cînd zic toate aceste izbiră sîmțurile mele îngrozite, — cînd fu cu neputință sufletuluĭ meŭ de-a ascunde maĭ mult, — maĭ e oare de mirare că un fel de prepusurĭ grozave și amenințătoare să se fi strecurat în spiritul meŭ, saŭ că cugetările mele s-aŭ îndreptat cu oroare la poveștile ciudate și la teoriile pătrunzătoare ale moarteĭ Morelle? Am ascuns ochilor lumeĭ o ființă pe care soarta îmĭ poruncea de a o adora, și în aspra retragere a locuințeĭ mele vegheam cu o frică de moarte asupra tot ce privea pe ființa iubită.

Și după cum aniĭ se strecuraŭ, după cum zilnic contemplam sfîntul, dulcele și înțăleptul săŭ chip și după cum observam dezvoltarea formelor sale, de asemenea zilnic descopeream nouă puncte de asemănare între copila și muma sa melancolică și moartă. Și din clipă în clipă acele umbre de asemănare se întindeaŭ tot maĭ pline, maĭ hotărîte, maĭ amenințătoare și mult maĭ grozave în înfățișarea lor. Căcĭ, ca surîsul eĭ să samene cu su**r**îsul mameĭ sale, puteam înțălege, însă această asemănare era o *identitate* care mă făcea să tremur; — ca ochiĭ săĭ să samene cu aceĭ a Morelleĭ, încă puteam să sufăr, însă de asemenea eĭ patrundeaŭ prea adesea în adîncimele sufletuluĭ meŭ cu ciudata și puternica gîndire a Morelleĭ însășĭ. și în contu(ru)rile frunțeĭ sale înălțate, în buclele păruluĭ săŭ de matasă și *in* degetele sale palide care *de* obișnuit (sic) le purta prin păr și în timbrul grav și muzical a vorbireĭ sale și maĭ presus de toate, — ah! maĭ pre sus de toate, în frazele și expresiile moarteĭ pe buzele iubiteĭ și aceleĭ în viață, găsiam un temeĭ pentru grozava și amara gîndire, pentru un verme, care nu vroia să moară.

Astfel trecură zece anĭ din viața sa și neîncetat copila mea rămînea fără de nicĭ un nume pe pămînt. *Copila mea iubirea mea*

erau chemările mele obişnuite, dictate de iubirea părintească şi aspra ascundere a existenţeĭ sale îĭ oprea orĭ-ce altă relaţie. Despre mumă nu am vorbit copileĭ nicĭ odată; îmĭ era cu neputinţă a-ĭ vorbi şi apoĭ cu timpul scurteĭ durate a vieţiĭ sale, asta din urmă nu cunoştea nicĭ o impresie despre lume, afară de cît pe acele care i-au fost hărăzite în strîmtele marginĭ ale locuinţei sale.

Cu vremea însă, ceremonia botezuluĭ se înfăţişă spiritului meŭ, în această stare de enervaţie (s.) şi de nelinişte, ca o fericită mîntuire a grozăviilor soarteĭ mele. Şi, lîngă cristelniţă, nu mă puteam hotărî ce nume s'aleg. O mulţime de numirĭ de înţălepciune şi de frumuseţă, de nume luate din vremurile antice şi moderne. din ţara mea şi din ţărĭ străine şi o mulţime de chemărĭ plăcute de nobleţă şi de bunătate se îngrămădeaŭ pe buzele mele.

Cine dar m'a îndemnat a deştepta amintirea moarteĭ îngropate? Ce demon mă făcuse a suspina un sunet (s.) a căruia singură amintire făcea ca sîngele meŭ în valurĭ să meargă de la tîmple la inimă? Ce spirit răŭ vorbi din adîncul abisurilor sufletului meŭ, cînd sub acele bolţĭ întunecoase şi în tăcerea nopţiĭ, şoptiĭ la urechea sfîntuluĭ om silabele: Morella. Ce fiinţă maĭ mult de cît demon, schimonosi trăsurile copileĭ mele şi le acoperi de gălbeneala morţiĭ, cînd tresărind la acel sunet abea rostit, ea întoarse ochiĭ săĭ limpezĭ de la pămînt spre cer şi căzînd prosternată pe lespezile negre ale cripteĭ familieĭ noastre, răspunse: *Iată-mă.*

Aceste singure cuvinte ajunseră lămurite, rece, liniştit de lămurite la urechea mea şi deacolo ca plumbul topit lunecară în crierul meŭ. Aniĭ, aniĭ, pot trece, însă amintirea aceleĭ clipe,— nicĭ odată! Ah! florile vieţiĭ n-aŭ fost lucrurĭ necunoscute pentru mine:—însă aconitul şi chiparosul m'aŭ umbrit zi şi noapte. Şi am perdut orĭce conştiinţă de timp şi de loc şi stelele soarteĭ mele dispărură din cer, şi de atuncĭ lumea deveni întunecoasă şi toate fiinţele pămînteştĭ trecură pe lîngă mine ca umbre sburătoare şi printre ele nu vedeam de cît pe una — Morella! Vînturile văzduhu luĭ nu suspinaŭ de cît un sunet la urechile mele şi liniile (?) mele şi liniştitele mişcărĭ a(le) măreĭ murmuraŭ făr'de'ncetare: Morella. Insă ea muri şi cu mîinile mele am dus-o la groapă — şi am rîs cu un rîs amar şi lung, cînd în cripta unde depuneam pe a doua, nu am găsit nicĭ o urmă despre cea dintăĭ — Morella.

(După Edgar Poë) trad. **Mihail Eminescu.**

SCRISORI POSTUME

Vasile Conta către artista Maria Bălușescu

(Pagini intime)

L'amour est l'histoire de la vie des femmes: un episode dans celle des hommes.

(M-me de Staël)

Intr-un număr trecut, arătasem cum actrița Maria Bălușescu din trupa luĭ Lupescu, a cunoscut pe filosoful Vasile Conta. Acum daŭ în reproducere o serie de scrisorĭ adresate de Conta în răstimpurĭ și din diferite localități artisteĭ. Psihologia acestor scrisorĭ va pune în maĭ multă lumină sufletul acestuĭ visător, care maĭ târziŭ a devenit un analist așa de fin și scrupulos. Lucrul de altfel e explicabil, și nu-ĭ unic în istoria literatureĭ universale. Multe spirite marĭ ale timpurilor aŭ fost subjugate de acest sentiment comun al iubireĭ. Uniĭ pentru un timp, alțiĭ rămîind sclavul luĭ pînă la sfîrșit. Cine nu cunoaște dragostele clasice între Dante și Beatrice; între Petrarca și Laura? Dante a iubit așa de mult pe Beatrice, încît figura această de florantină l-a urmărit toată viața. Moartea eĭ l-a mîhnit adînc pe poet, și cu toate că se însoară cu Gemma Donati, pe care începuse a o iubi pentru compătimirea ce-ĭ arătase în durerea sa, totușĭ gîndul i-a rămas la Beatrice. «Pentru ea studiez, cît pot, zice dînsul într'o scrisoare adresată unuĭ prieten, și dacă va plăcea aceluia, prin care toate trăesc, să-mĭ lungească viața cîțĭ-va anĭ, sper a vorbi de dînsa, cum nu s'a vorbit de vr'o femeĭe. Și apoĭ fie ca sufletul meŭ să meargă a vedea gloria madoneĭ sale, care strălucește în fața aceluĭa, *qui est per omnia saecula benedictus* (ce este binecuvîntat în toate veacurile)». Intr'adevăr că Dante a nemurit pe iubita luĭ Beatrice în geniala sa scriere «Divina Comedia». O idilă tot așa de mișcătoare s-a petrecut între Petrarca și Laura. Poetul a scris cel maĭ duios sonet, în cinstea iubiteĭ luĭ, pe o peatră de fîntînă în satul Vaucluse. După cum Horațiu a nemurit „Blanduzia“ la Roma, tot ast-fel și Petrarca a nemurit această fîntînă.

Intre poeziile luĭ Conta am găsit și un sextet care este transcris de Maria Bălușescu cu indicația: «scris cu creionul de Vasile pe manuscrisul uneĭ pĭese».

SEXTET...

In cripta unuĭ gînd s'a făurit sonetul,
Ciclop a fost Petrarca; ce trist a plîns poetul!
Amorul luĭ duios şi plin de ne'nţelesurĭ.
Eternizînd pe Laura în paĭsprezece versurĭ
Pe-o piatră de fîntînă săpat-aŭ amintirea.
De-atuncea în sonete, poeţiĭ 'şĭ scriŭ iubirea!..

In manuscrisele pe care le am, se maĭ află versurĭ şi impresiĭ transcrise de actriţa Băluşescu, găsite ca adnotaţie în cărţile cetite de Conta, pe care le-a vîndut unuĭ anticar, căcĭ nu maĭ putea să le ducă în călătoriile eĭ cu dînsa.

O variantă a poeziĭ de sus este scrisă pe caet de însuşĭ poetul:

VARIANTA

In cripta unuĭ gînd s'a făurit sonetul,
Ciclop a fost Petrarca! Ce-a spus atuncĭ poetul,
Să spune azĭ întocmaĭ în paĭsprezece versurĭ:
Că viaţa noastră e plină de multe ne'nţelesurĭ
Că valurile eĭ pe mulţĭ vrea să-ĭ doboare.
Poeţiĭ rîd de dînsa 'n versurĭ nemuritoare
Orĭ cînd, chiar pe furtună ştiŭ să-şĭ conducă barca,
Pe ţărmul poeziiĭ e farul luĭ Petrarca.

Cu privire la iubirea dintre Dante şi Beatrice, Conta a scris următoarele rîndurĭ:

DANTE ŞI BEATRICE

De ce ca altă dată nu te maĭ uĭţĭ la mine,
Cu ce te-am supărat? Eŭ te ştiam pe tine
Maĭ veselă, maĭ bună. Nu te-a mulţumit slova
Din sonetul publicat de mine în Vita Nouva,
Vorbeşte-mĭ. Tăcere ca răspuns? O, Beatris
De ce mă facĭ să cuget că iubirea e un vis!
Iţĭ maĭ aducĭ aminte de seara cea din parc
Cînd ne vorbeam în şoapte supt al feerieĭ arc.
Dar vaĭ, căcĭ timpul şterge şi sentimente viĭ
Azĭ noĭ suntem maĭ mîndri, pe atuncĭ eram copiĭ.
Ce vremurĭ fericite, din amintirea lor
Aşĭ vrea să-mĭ fac cunună de glorie 'n viitor.

Am reprodus aceste versurĭ care amintesc idilele clasice, şi care aŭ dat motive la atîtea concepţiĭ poetice datorite luĭ Schiler, Lermontow, Musset, Hugo, Heredia, Verlaine. Intorcîndu-mă la iubirea dintre Conta şi Maria Băluşescu, ea sa născut după o lună dela fugirea din internatul liceuluĭ naţional din Iaşĭ a luĭ Conta, înrolîndu-se în trupa actoruluĭ Lupescu. Asta s-a întîm-

plat în primăvara anuluĭ 1861. El a stat în trupă doĭ anĭ de zile. In toamna anuluĭ 1863 pe la sfîrşitul luĭ Noembrie, pleacă la Iaşĭ fără a spune nimănuĭ nimic. De aicĭ scrie o scrisoare artisteĭ, dîndu-ĭ explicaţiĭ şi arătînd de ce s-a hotărît să părăsească trupa. — Iată acea scrisoare:

Scumpă amică,

Neaşteptata mea plecare va fi mirat pe toţĭ, maĭ ales pe tine şi pe director. Ce eram să fac? Nu maĭ puteam să îndur viaţa de mizeriĭ şi viaţa de actor rătăcitor. Mă simţiam slăbit, şi de aţĭ fi aflat despre hotărîrea mea, nu m-aţĭ fi lasat să plec cu nicĭ un preţ. Deaceĭa am plecat făra să spun nimănuĭ nimic, chĭar ţie. Vezĭ cît de ingrat am fost! Desigur că tu mă veĭ erta, căcĭ ĭubirea are marginĭ numaĭ atuncĭ cînd femeĭa le găseşte, şi acele marginĭ aşĭ dori dragă Marie să le prevezĭ numaĭ în vis, şi realitate să nu le facĭ nicĭ odată. Te rog comunică d-luĭ *Lupescu* cauza care m-a hotărît să plec. Dacă aĭ şti ce dor de-a studia mĭ-a venit, aşĭ fi în stare să fac acum, cu toate că sunt obosit, ceĭa ce alţiĭ n-ar putea să facă în cîţĭ-va anĭ! Mĭ-e ruşine să daŭ ochiĭ cu profesoriĭ, deaceĭa nicĭ nu maĭ es pe stradă. Staŭ închis în cripta gîndurilor mele şi crede-mă ca aşĭ fi fericit, dacă viaţa s-ar sprijini pe atît, dar... omnia vertuntur... a zis Virgil! Astăzĭ voĭ pleca la Neamţ, şi de aicĭ la Ghindăoanĭ. Ce vor maĭ zice şi ceĭ de acasă? Primi-mă-vor ca pe fiul rătăcit din Evanghelie? Zic da, şi zic şi nu. Totuşĭ voĭ pleca, căcĭ am nevoe de repaus şi de-o îngrijire părintească. Gîndul îmĭ va fi în tot deauna la tine, chĭar atuncĭ cînd mă veĭ uĭta; căcĭ uĭtarea formează firele din care se ţese amintirile dragĭ şi scumpe. Eştĭ artistă, vĭaţa asta cere variaţiĭ şi senzaţiĭ; le veĭ avea. Însă atuncĭ cînd sufletul tăŭ va fi stingher, adu-ţĭ aminte şi de prietenul sincer de altă dată şi scrie-ĭ.

VASILE

Iaşĭ, 28 Noembrie 1863.

Această scrisoare o adresează a doua zi din Iaşĭ, artisteĭ, Maria Băluşescu. Apoĭ pleacă la Neamţ, şi de aicea la Ghindăoanĭ, unde a fost primit cu bucurie de părinţiĭ, carĭ nu se aşteptaŭ la această hotărîre din partea fiuluĭ lor. De aicĭ, aflînd probabil din gazete, unde a plecat trupa, adresează o altă scrisoare artisteĭ:

Dragă Marîe,

După atîta vreme am aflat că aţĭ ajuns în Roman, şi pentru sărbătorĭ veţĭ da acolo o serie de representaţiĭ.

Tu ce maĭ facĭ? Tot rîzĭ ca pe vremea cînd eram împreună? Eŭ sunt bine şi mă simt la largul meŭ, citesc ca un disperat,

şi îmĭ clădesc planurĭ pentru viitor. Singura plăcere e să mă plimb în amurg prin potecile tăĭnuite. Pe aicĭ a nins, e chĭar frig şi locuitoriĭ aŭ început să se îngrijască de sărbătorĭ. Ce face Sorăscu? Spune-ĭ din parte-mĭ multe complimente, asemenea şi d. Lupescu. Ştiĭ ceva, m-am apucat să scriŭ versurĭ, şi chĭar am trimes la «Convorbirĭ Literare» vro cîteva. Aicĭ poşta vine anevoĭe, şi revista încă n-am primit-o, desigur că le-a găsit proaste, şi le-a trimes la gealăŭ luĭ Vîrgolicĭ, orĭ în coşul cel mare al redacţieĭ. Cu toate astea, am respect pentru societate. Sper că după Crăciun să vin la Iaşĭ cu tata, se vedem ce vom face cu şcoala. Scrie-mĭ te rog, şi nu uĭta pe prietinul,

VASILE

1863, Ghindăoanĭ, 14 Dechemvrie.

In numărul viitor voĭ urma cu publicarea acestor scrisorĭ, între care vro cîte-va sunt trimese din Anvers.

OCTAV MINAR

Octombrie 1907.

Inceputul Teatruluĭ în Moldova

(Urmare)

Iată o dare de samă maĭ amănunţită despre această a doua reprezentaţie a teatruluĭ romănesc, pe care găsim nimerit a o reproduce; căcĭ în ea se vede critica joculuĭ fiecăruĭ actor, ce a luat parte în această piesă [1]):

«Publicul doritoriŭ de a petrece cu mulţemire sările toamneĭ cele recĭ şi pline de monotonie, se adună în sala Teatruluĭ, loc unde poate a se desfata şi învaţa. In Joia trecută mulţimea era cu atîta maĭ mare, cu cît şi numele de Teatru naţional ajunge din cînd în cînd a fi maĭ preţuit. Afişul înştiinţase reprezentaţia: «*Lazar păstoru*» dramă în 5 acte cu un prolog de d. J. Bouchardy şi tradusă de D. Com. A. Vasiliu. Meritul acesteĭ drame în sine privită este îndestul de recomendabil numaĭ prin sujetul ce este italian. Aice însă se va arunca o repede privire asupra personaluluĭ trupeĭ dramatice. Doamna *Caterina*, pe care de a doua oară o vedem pe ştena noastră, reprezentă îndestul de bine pe Duchesa Nativa Pazz, însă un glas maĭ puternic, maĭ rar, şi un aer maĭ măreţ ar fi şezut mult maĭ bine uneĭ aşa Duchese. Duca Cosma de Medicĭ, nu ar fi făcut răŭ de ar fi desvălit o maĭ mare căldură în rolul seŭ şi de nu ar fi uĭtat, sculîndu-se din patul suferinţeĭ, de a se înbraca în straiŭ de casă. *Batista*,

1) *Alb. Rom.* 1845, pag. 321. No 81.

ca unul ce caracterisa pe un zbir, trebue să se arăte cu maĭ mare energie în lucrările sale și cu o vorbă maĭ cumpănitoare, căcĭ declamaţia sa, semănà maĭ mult recităriĭ unuĭ sholariŭ din clasele de gios, ce știe lecţia de rost, fără a o înţelege. *Giacomo*, în seara aceasta aŭ desvălit o maĭ mare sensibilitate și gust decît ca *Tristapat*, în piesa *Teatru și bucătăria* din rîndul trecut. *Iudaila*, nume ce poartă este îndestul de a face să se înţăleagă caracterul seŭ, fu giucat cu nemerire, încît nu să poate tăgădui talentul d. Teodori. Rolul acesta de intrigant să păria înadins a fi ales pentru de a fi reprodus de tînărul nostru actor. Nicĭ odată pe ștena noastră nu s'aŭ caracterisat maĭ bine intrigantul; atît simţirea cît și inţălesul pieseĭ să videaŭ în Iudaila. Ne mărginim însă a face o mică însemnare; de și regulele teatrale îngădue ca condiţie neaparată mimica fizionomieĭ, totușĭ nu trebue a o întrebuinţa până la o sluţire oţerîtoare, încît să se facă nesuferită privitorilor. *Rafael Sulviati*, sub nume *Lazar păstoriu*, este persoana ce întăia, după cum însășĭ piesa o întitulează. Prigonirea, suferinţa și momentul de rezbunare, toate aceste, rînd pe rînd, se înfăţoșa zugrăvite pe faţa actoruluĭ. Supt vestimentele și mantia sa cea sfășietă, se păria că aŭ amuţit din preună cu limba și inima nenorocituluĭ Lazar, însă ștena a 9-a din actul al III-le, care'l arată în întunericul închisoreĭ zăcînd, ca mut de 15 anĭ, aŭ fost momentul cînd, autorul aţiţînd curiositatea publiculuĭ prin intriga sa până la cel maĭ de pe urmă grad, o mulţemește prin mîntuirea luĭ *Iuliano* de toate cursele ce'ĭ întinsesă Iudaila, iar actoriul aŭ desvălit toată arta sa dramatică, care încă din anul trecut aŭ făcut a deosebi pe *D. Poni* din mijlocul trupeĭ. Acţia ce aŭ întrebuinţat'o aicĭ, fu încununată de cele maĭ viĭ aplaose unanime, și acum aŭ aratat că arta și înţălegerea, de care era pătruns, aŭ disvălit-o chiar în adevaratul seŭ rol, aceea ce este datoria cea întăĭ a fieşte-căruia actoriŭ. Nu putem a nu însemna că aceea ce deosebește pe artistul nostru dintre companioniĭ seĭ, este înţălegerea și simţirea sa, care dovedesc că sunt maĭ bine formate prin o studie maĭ serioasă de înainte; încît se vede că unuĭ actor, ca însușire prinţipală, se cere de a fi înzestrat și cu oare care cunoștinţe artistice, ne fiind nicĭ de tot strein de favorul Muzelor. In genere mulţumim trupeĭ întregĭ care cu puţine și foarte neînsemnate mijloace pășăște pe o așa gre cale, încurajată numaĭ de seatimentul naţionalităţeĭ“.

D. G. [1])

In 14 Octomvrie acelaș an, se joacă piesa *Doĭ Galerienĭ*, dramă în treĭ acte, tradusă de D. Comis A. Vasiliu. (*Alb. rom.* No. 81 din 14 Oct. 1845).

In 21 Oct. se joacă piesa *Polder* seaŭ *Calăul de Amsterdam*, dramă în treĭ acte, tradusă din franţuzește tot de Comis. A. Va-

1) Acest critic este probabil Dimitrie Gusti.

siliu. Despre acea reprezentaţie, iată darea de samă făcută de T. Codrescu, pe care o găsim în *Alb. rom.* din 1845, N. 84 pag. 333. Inainte însă de a face critica cum a fost jucată această piesă, autorul criticeĭ aruncă o privire asupra stăreĭ teatruluĭ, cum a fost şi cum prinde a se înbunătăţi.

Iată ce ne spune:

„Teatrul românesc care, încă dă samne de un viitor plin de speranţă pentru publicul nostru, căzù de odată întru o lungoare; de atuncea şi până acum se află într'un feliŭ de somnolenţie dînd din cînd semne de viaţă. Din acel timp aŭ urmat maĭ multe discuţiĭ una după alta cu întreţinerea Teatruluĭ naţional, însă maĭ toate aŭ fost lipsite de îngrijirea cerşută pentru propăşirea luĭ, macar că aŭ fost agiutorate şi cu subvenţie din partea guvernămîntuluĭ.

In anotimpul acesta teatral, scena românească se pare că începe a se maĭ întrarma prin nemerita alegere a pieselor, a persoanelor, a buneĭ direguirĭ şi a decoraţiilor cărora nouă zugrăvire favorează foarte mult îngrijirea direcţieĭ şi iluzia privitoruluĭ. Aşa în piesa *Polder*, actul al 3-le ce înfăţoşază iarna, pe lîngă naturalitatea omătuluĭ ce sta pe case şi pomĭ, fulgiĭ de neaoă ce picà, făcea tabloul îndestul de aevea.

Cu plăcere videm acum că nu numaĭ publicul maĭ luminat, dar încă şi clasa cea de sus, se pare că află mulţemire de a asista la reprezentaţiile româneştĭ, la aceste reprezentaţiĭ pre care uniĭ voia a le arata că sunt menite numaĭ pentru petrecerea şi desfătarea publiculuĭ celuĭ maĭ de gios. Aceasta'ĭ o dovadă destul de învederată, că dacă piesele sunt bine alese şi giocul lor potrivit, apoĭ maĭ mulţĭ privitorĭ vin pentru ca să le vadă şi să încurajeze pe tineriĭ noştri diletanţĭ.

După un şir de cîteva reprezentaţiĭ, la care publicul aŭ fost destul de numeros vedem că teatrul romînesc însuflă plăcere şi gust, şi putem zice că dacă va continua tot astfeliŭ, apoĭ viaţa luĭ, ce în aniĭ trecuţĭ se socotea ca problematică, de acum va fi maĭ sigură şi maĭ îndelungată. Dee Domnul ca amatoriĭ teatruluĭ să nu încete cu venirea la reprezentaţiile romîneştĭ, pentru că maĭ la urmă să poată zice cu sumeţie: „*Iată că teatrul nostru aŭ csistat de sine însuşĭ în iarna aceasta, fără de subvenţia ce se da streinilor*“.

Duminică în 21 Oct. s'aŭ representat: *Polder* seaŭ *Calăul de Amsterdam*, dramă în treĭ acte, tradusă din franţuzeşte, de Comisul A. Vasiliu..... Esecuţia acesteĭ drame aŭ avut un rezultat foarte favoritor, încît aŭ tras deplina mulţemire a publiculuĭ; totuşĭ însămnăm că d-luĭ Dimitriul, în rolul de contele d'Acenfeld, trebue să fie maĭ splendid costiumat, şi vorba maĭ puţin rostită, avînd în privire micşurătatea saleĭ Teatruluĭ, care nu rabdă un ton aspru, reŭ întrebuinţat, maĭ cu samă că caracterul Conteluĭ era bunatatea. D. Bonciu, în rolul Baronuluĭ Steefen, deşi'ĭ bătrîn însă trebui să fie maĭ bine pătruns de rolul seŭ,

și să-șĭ aducă aminte că spectatoriĭ îs adunațĭ, nu numaĭ pentru a vide dară și pentru a auzi piesa.. D. Sterian, în rolul luĭ Adrian Vandic, de și cu juneța sa se ajuta cu spulberatica-ĭ purtare, totușĭ ca auditor înaintea șefuluĭ seŭ dîndușĭ relațiile, trebue se aĭbă un maĭ mare respect, și păzindusă de a nu ținè mîna la spate, căcĭ maĭ bine iar fi șezut ca cavaler de a o rezema pe mănunchiul sabieĭ. D. Nicolaĭ Teodori, ca magistrat actual ne încetat rostea înțelesul legiĭ, încît legea vorbeĭ d-sale îĭ vădea ne înțelegerea roluluĭ săŭ; ce se atinge de gesturĭ îl sfătuim de a nu le întrebuința cu o molătate sexuală. Pe D. Bosie, în rolul luĭ Sloop matrozul, îl vedem că din zi în zi maĭ mult se familiază cu scena, și esecutarea rolurilor sale, dovedindu-ĭ înțălegerea și focul luĭ, îĭ agonisește distincțiĭ și aplaosurĭ. D. Mangerov, în rolul lui Dirman slugă veche și credincioasă a luĭ Polder, costiumat potrivit cu rolul seŭ, saŭ produs cu maĭ mare nemerire în actul I-iŭ decît în cel al doile. Tînăra și amabila domnișoară Gabriela, în rolul de Izela, care pentru întăia dată se înfățoșază cu un rol prințipal, aŭ vădit verva talentuluĭ seŭ născînd, ce cu norocire saŭ însamnat de public. Se sperează că prin o aplicație maĭ serioază, ea cu timp să va face o favorită a Melpomeneĭ. Totușĭ o îndemnăm de a păzì o maĭ mare cumpănire și rostire. D. Poni aŭ înfățoșat pe Polder, frumos și greŭ rol pentru dramaticiĭ noștri începătorĭ. Virtutea sa între ceĭ necunoscuțĭ și disprețul patrieĭ sale, ășĭ da luptă cu necontenire în peptul actoruluĭ, iar mîna cea suferindă făcea a întuneca mulțemirea binefacerilor sale și aĭ naște oțeritoare amintire a condițieĭ sale. Toată patetica arteĭ aŭ desvălit'o în scena a IV-a din actul al doile, cînd părintele se luptă ca să descopere fiiceĭ sale, ce'l prețuește ca pe un model de virtute, starea cea defăĭmătoare de calăŭ. Intreruperea graiuluĭ, suspinurile, plînsul acel înădușit, lacrimile acele mute cu care acopere pe Izela, aŭ mărturisit adevarata sensibilitate a giucătoruluĭ și aŭ făcut a tresări inimile privitorilor, producînd în eĭ o uĭmire și un aplaos unanim, pornit chiar din partea cunoscătorilor de arte. Pe lîngă observațiile de maĭ sus, nu să poate trece cu vederea că costiumul luĭ Vanric era pre eclatant între Conte și Baron, și că o purtare maĭ modestă n'ar fi șezut reŭ pribegituluĭ Polder.

Cu toate aceste publicul nu este în dreptate de a pretinde de la niște diletanțĭ aceea ce ar cere de la niște actorĭ formațĭ, ca nefiind nicĭ Conservator, pentru ca eĭ să se poată forma sub direguirea vre unuĭ învățător, ba nicĭ macar piese tipărite, spre a să pute ajuta cît de puțin întru înțelegerea și ușurința învățăreĭ roluluĭi, pentru care, și însemnările de maĭ sus se vor lua numaĭ ca niște îndemnurĭ de perfecționarea trupeĭ, ce în curînd se sperează că se va desevîrși întru cinstea lor și a Patrieĭ. Aceea însă ce publicul poate și trebui să ceară este învațarea maĭ bine a rolurilor și luarea aminte a replicelor, fără de care și cel maĭ bun actor rămîne uĭmit pricinuind prin aceasta stingherire și a-

celora ce și-ar ști rolurile, precum aceasta s'a întîmplat în *Ștrengarul de Paris*. Ne măgulim a crede că această piesă se va representa maĭ bine a doua oară și că *generalul* ișĭ va învața maĭ bine rolul seŭ atît de frumos și atît de important“ [1])

T. Codrescu.

In 25 Octomvrie (1845) s'a jucat *Recrutul rescumparat*, dramă în 2 acte de I. Voinescu I-iŭ și *Gemeniĭ din Bergam*.

Despre aceste două piese găsim în *Albina rom.* pe 1845 No. 85, din 28 Oct. pag. 338, o dare de samă în cuprinsul următor:

„Joĭ în 25 Octomvrie fiind zi de teatru, sala era plină de privitorĭ, la această ocazie cu cea maĭ vie plăcere însămnăm că în loja Domnească, se afla strălucita familie, M. S, Domnul și Luminarea sa Prințul Dimitrie, aŭ fost față pănă la încheerea reprezentațiilor. Strălucita prezență aŭ motivat doue marĭ bunurĭ, unul ca esemplu de îndemn claseĭ celeĭ maĭ de distincție pentru Teatru național, arătîndu-se pe sine cît prețuește aceea ce este al nostru și nu străin, și altul ca încurajare tinereĭ trupe, care pentru asemene cazurĭ de bună samă că se va simți maĭ cu grăbire mișcată de emulația cinsteĭ, întru de a se pute maĭ bine produce prin esecutarea rolurilor sale.

Nu putem trece cu viderea de a nu mulțămi direcțieĭ gerante a d-luĭ Luzzato și astă dată pentru decorurĭ, care prin facerea lor din noŭ și nimerita zugrăvire, sporesc mult efectul teatral. Atît în piesa *Recrutul rescumparat*, peisajul munților era natural și frumos, cît și în *Gemeniĭ din Bergam*, politia era foarte vie înfățoșată.

Recrutul rescumparat dramă în 2 acte, este piesă originală și națională a d-luĭ I. Voinescu I-iŭ, pentru care și cinstim pe d. autorul, ca unele ce niște asemine lucrărĭ sînt încă foarte rare pe cîmpul literatureĭ romîne. Meritul pieseĭ îl pot cunoaște toțĭ aciĭ ce aŭ cetit seaŭ au și văzut-o representîndu-se pe vreuna din scenele romîneștĭ; încît pentru jucătorĭ însamnăm următoarele ca: *Boierul* nu pre era de caracterul d. Bosie, pe care l-am văzut deosebindu-se maĭ mult în rolele de maĭ înainte, și acest rol maĭ bine ar fi prins pe D. *Bonciu*, pe care nu'l putem uita de cînd ne-aŭ representat pe *Chîulafoglu* ca ispravnic. D. *Filostrat*, ofițer de recrutație, se vede că numaĭ ca stratigimă de a nu fi presupus, aŭ întrebuințat timbrul uniformeĭ sale roșie și nu galbenă, căcĭ d-sa înadevăr era ofițer romănesc însă nu din Moldova ci din Valahia, cu toate aceste îl sfătuim de a fi maĭ băgător de samă și la rol și la încostĭumare, căcĭ actorul saŭ maĭ bine regisorul—dacă trupa nu este în stare—trebui a lua bine aminte și a distengui, locul, timpul, obiceiul și îmbrăcămintea personaluluĭ seŭ, căcĭ aceste toate ca condițiĭ neaperate

---

1) Vezĭ *Alb. rom.* Anul 1845 No. 84, pag. 333.

fac adevăr—aseminimea fapteĭ ce se representează. D. *N. Teodori*, ca Ioan ţăranu, bătrîn fu foarte bine şi în rolul seŭ, bătrîneţa costiumul şi graiul seŭ cel cam molatic se par a fi acomodate pe asemene caracter. D-na *Caterina*, ca soţia moşneaguluĭ era prea tînără, dară cu toate aceste nu-ĭ şide răŭ, glasul seŭ cel tremurător şi nu maĭ puţin pornit ca maĭ înainte, o apropie de naturalitatea vîrsteĭ sale. Pentru *D-na Teodorini* şi *D. Poni*, vom pastra alte liniĭ maĭ largĭ. *D-ra Dimitriu* nu era pentru babă batrînă. In cît pentru *Gheorghi* sluga boieruluĭ care era *D. Marino*, nu putem tăgădui, că de şi este rolul cel maĭ de pe urmă, d-sa însă prin o prefăcută prostie ţărănească, care desvăleşte talentul seŭ, l-aŭ esecutat foarte bine, toată mişcarea sa de şi mută, esprima în public un ce plăcut. Mersul, curiozitatea sa la toate mişcările boieruluĭ şi vorba, nu era nicĭ cum o copie, dar un original a caracteruluĭ ce representa. La aceasta ne mărginim a face o mică însămnare, că direcţia nu ar greşi nicĭ de cum îngrijind ceva maĭ mult de D. Marino, şi însărcinîndu-l cu rolele şi maĭ grele, căcĭ d-sa desvăleşte nu numaĭ aplecare către artă, dar şi înţălegere la aceasta, aceea ce este foarte neaparată sceneĭ".

(Urmează) TEODOR T. BURADA.

SAMARITEANCA *)

(LA SAMARITAINE)

Evanghelie în 3 tablourĭ în versurĭ de Edmond Rostand

Traducere de G. V. BOTEZ (Gordon).

PERSOANELE

ISUS
FOTINA
CELE 3 UMBRE (Abraam, Isaac, Iacov)
PETRU, IOAN, IACOV, ANDREI, NATANAEL, BARTOLOMEU, IUDA — Apostoli
AZRIEL
CENTURIONUL
UN PREOT
UN PĂSTOR
UN NEGUŢITOR
ŞOERUL (Păzitorul porţeĭ cetăţei)
TINERĬ, BĂTRÎNĬ, FEMEĬ, FETE, COPIĬ
CURTEZANE
APOSTOLĬ, SOLDAŢĬ ROMANĬ, NEGUŢITORĬ, MEŞTEŞUGARĬ.

TABLOUL I

«FÎNTÎNA LUĬ IACOV»

(La intretăĭerea celor două drumurĭ marĭ care duc, unul spre Mesopotamia ĭar celalalt spre mare, e fîntîna luĭ Iacov, nu departe de cetatea Sichemuluĭ, în Samaria.

O cisternă mare, lungăreaţă; marginile eĭ sunt joase, în cît se poate şedea pe ele. O boltă de peatră pe jumătate în ruină, se maĭ rotunzeşte încă pe deasupra fîntîneĭ. O coarbă de lemn ne-

---

*) Această piesă s'a reprezeetat pentru întâia oară la Paris, pe scena teatruluĭ „Renaissance" în Miercurea din săptămîna mare la 14 April 1897.— Traducerea d-luĭ Botez a început a fi publicată în *Sămănătorul;* dar atrăgîndu-i-se luarea aminte asupra cîtor-va neajunsurĭ ale traducereĭ, D-sa i-a dat forma în care se publică acum. Traducerea frumoaseĭ drame a luĭ Rostand poate fi dată drept model de lucrare conştiincioasă şi totodată de frumoasă romînizare a originaluluĭ francez.

Direcţia.

geluit, servește la ridicarea și scoborîrea frînghieĭ de care se leagă urnele. Un zmochin mare, selbatic își întinde orizontal ramurele. Tot acolo e și un măslin dintre aciĭa a cărora albeață e cu mult maĭ argintată în Samaria, decît orĭ unde pe aiurea. Maĭ încolo sunt cîțiva coniferĭ și niște aruncăturĭ supțirĭ de chiparoșĭ.

Fundul sceneĭ e făcut dintr'un dîmb, cu verdeață prăfuită, și pe care se văd niște drumurĭ, ca dințiĭ uneĭ furcĭ albe; o potecă sucită coboară la fîntînă. Dincolo de dîmb valea Sichemuluĭ e albastră. Muntele Ebal și muntele Garizim închid orizontul: Garizimul înalță spre cer ruinele unuĭ templu. In valea care desparte ceĭ doĭ munțĭ. Sichemul își răzlețește cuburile albe ale caselor sale.

Astfel se va înfățoșa decorul îndată ce se va lumina de ziuă: la ridicarea cortineĭ însă e încă noapte. E o întunecime frumoasă, străvezie. Cerul e plin de stele.

In picioare, pe o margine a fîntîneĭ, acolo unde boltitura e maĭ întunecoasă, o fantomă foarte mare, cu o barbă ca a unuĭ om de o sută de anĭ. Fantoma se sprijine, pe un toiag; altă fantomă, tot așa de mare, tot așa de albă, stă neclintită pe una din treptele, care sunt înaintea fîntîneĭ. A treia fantomă, la fel cu celelalte două, cu barba și toĭagul la fel, înaintează spre fîntînă în chip misterios).

SCENA I-a

UMBRELE

I-a Umbra. (Alunecînd spre fîntînă).
Purtată de-al nopților vînt
Alerg pîn'ce ziua apare;
De scopul meŭ neștiutoare
Eŭ vin ca fantomă ce sînt.
Cu-a mele sandale ușoare,
Eŭ vin și dispar lunecînd...
O, Iehova, plin de'nchinare,
Dar cine e umbra cea mare
Ce văd în picioare-aicĭ stînd?

A II-a Umbră. (Către cea întăĭ).
Păr alb ce daĭ nopțeĭ cununa,
Aĭ fost tu în viață-altădată?
Saŭ viĭ de prin oaza'ntristată
Din Șeol, ce n'are vre-odată
Nicĭ crinĭ și nicĭ stele, nicĭ luna?
Saŭ eștĭ numaĭ umbră?

I-a Umbră. Sînt una!...

A II-a Umbră. Pe glas te cunosc, fiul meŭ.

I-a Umbră. Sub boltă văd stînd nemișcată
Ș'o altă fantomă ce-albește!...
(către a III-a Umbră)
O, Umbră, m'auzĭ tu, vorbește....

A III-a Umbră. Da, tată, cunosc glasul tăŭ.

A II-a Umbră. E-un fiŭ maĭ plecat decît Iov
Acel de pe treaptă'n picioare!

A III-a Umbră. E tatăl!
I-a Umbră. E-un Patriarh mare!
A III-a Umbră. Abràam!
A II-a Umbră. Isàac!
I-a Umbră. Iacòv!
Iacov. Prin care sublimă 'ndemnare
Călcăm cu-amorţite picioare
Pămîntul dorit de ceĭ morţĭ?
Isaac. Spre lucrurĭ de samă, se vede,
Satana cu-arìpa cea verde
Lăsă'n sara asta eşire
Din Şèol prin palide porţĭ! [1])
Iacov (luĭ Abraam) Speranţe născutu-s'aŭ poate?
Au cine trezi de prin groape
A noastre fantome mirate?
Tu ştiĭ căcĭ în ştire aĭ toate,
Cu suta-ţĭ de anĭ jumatate
De Ièhova eştĭ maĭ aproape!
Abraam (luĭ Isaac) De ce săruţĭ tu cu grăbire
Ţărîna din drum, umilit?
Isaac. Aceasta s'o fac sînt silit
De-ascunsa ce am presimţire.....
Abraam (luĭ Iacov) De ce săruţĭ tu la fîntînă
Din peatră ziditu-ĭ colac?
Iacov. O-ascunsă, puternică mînă
Aşa'mĭ porunceşte să fac!....
Dar tu chiar, stînd fără cuvinte
Tăcerea de ce-o respirĭ blînd?...
Abraam. In aer sărut maĭ 'nainte
Un glas ce-o să treacă vibrînd!
Isaac. Un glas spuĭ Părinte acum?....
Abraam. El vine, el vine-ĭ pe drum,
Şi credeţĭ cuvintele-aceste,
C'aseară'n Şèolul turbat,
Trecînd eŭ pe unde-ĭ culcat,
Cu'n deget pe gură-apăsat,
Moisì îmĭ şopti astă veste!...
Iacov (Prosternîndu-se cu Isaac). In inimĭ noĭ psalmiĭ ĭ-om zice!..
Abraam. Nainte ca pe-aur de spice
Să cadă al nopţiĭ vestmînt,
Vor fi, chiar aicĭ unde sînt,
Suspine dulcĭ, mîngîetoare,
Şi-un graĭ ca regaturĭ maĭ mare!
De-aceĭa trustele mînate
Venim rătăcind pe-aicĭ toate.

---

1) „Les portes pâles du Schèol“!

Iacov (luĭ Isaac) Se poate ca de pe pămînt,
Din cîte fîntînĭ pe el sînt,
Ales să fi fost tată, 'n cer,
De nu știŭ ce mare mister,
Acea ce-am săpat eŭ cu jînd?

Isaac. Fiĭ, fiule, mîndru că'n cer
Aĭ fost ales tu lucrător
Să sapĭ ăst de viaţă izvor
Din care să bea viitoriĭ,
Şi-așa-ĭ de frumos că am cinste
De-aţĭ fi ţie neam orĭ părinte,
Că giulgiul îl simt pe-oseminte
C'ar fi par' c'o mantă de gloriĭ!..
(In acest moment scena se umple de umbre).

Iacov. Dar ĭată toţĭ ceĭ ce, de când
De-aicĭ n'am maĭ scos cu-a mea mînă,
Aŭ scos apă eĭ din fîntînă!....
E-o umbră-apoĭ alta, trecînd,
E-un sir de fantome umbrite
Ce vin coborînd liniștite,
Aduse de-un dor sfînt și mare:
Fîntîneĭ să-ĭ dea sărutare!...
Trezitu-s'a 'ntregul mormînt:
Iosif și Iosua, chiar sînt!....

Abraam (Umbrelor). O, umbre aicĭ adunate,
Cădeţĭ în genunchĭ toate, toate,
In faţa fîntîneĭ iubireĭ!....
(O lucire la Răsărit).
Dar ĭată că aurul fireĭ
Din zorĭ peste turnurĭ se-abate...
Topite vom fi noĭ zeŭ, toate!

Iacov. Şi'n grabă n'or fi icĭ în drum,
Din cele treĭ umbre de-acum
Decît treĭ albirĭ micșurate,
Treĭ bărbĭ în senin plutitoare,
Apoĭ treĭ de-argint firișoare,
Pierind, ca treĭ aburĭ, departe!...

Isaac. Văd colo-o mulţime pe vale:
Norod din Samaria vine
Ca'n taina—auroreĭ senine
Să'șĭ pună-a lor grije la cale.

Abraam. Sînt oameniĭ ce din Sichem;
Să verse vin lacrimĭ ferbinţĭ,
Să'șĭ spuuă pe sub braziĭ sfinţĭ,
De ura ce-o aŭ din părinţĭ
Pe Roma și Ierusalem!

Iacov. Din drum să ne stîngem noĭ toate!
Iar voĭ, mărturiĭ visătoare,

Voĭ lucrurĭ, pămînt tu, pe care
S'atîtea-amintirĭ mișcătoare,
Tu cer cu astre 'nvățate,
Voĭ munțĭ, de a cărora taĭnă
Se-anină-a trecutuluĭ haĭnă,
Fîntînă sapată de mine,
Voĭ, cari-auzit-ațĭ prea bine
Cum morțiĭ ĭ-așteaptă sosirea
Aceluĭ simțit doar că vine,
Pe-aripe de vînturĭ maĭ line,
Alt Moisi ce-aduce ĭubirea,
Acum s'auzițĭ vă e dat
Și cum de ceĭ viĭ e-așteptat!....

(Umbrele se împrăștie cu toatele, și odată cu cele d'întăĭ luminĭ ale zileĭ, întră Samaritenii).

SCENA II-a

Preotul, Azriel, Tinerĭ, Bătrînĭ, Negustorĭ, etc.

(Toțĭ vin cu o încetineală de doliŭ; se opresc în fața fîntîneĭ și se vaetă).

Un bărbat. Aci e fîntîna cu trepte 'nainte,
Sapată de însu-șĭ prea sfîntul părinte
Iacov, din Isàac, din Abram născut,
In cele prea sfinte adînc priceput.

Alt bărbat. Tristeța ta, Lia, e'n aste petale!

Altul. Rașela, chiar umbra mișcărilor tale
Iubi țărna asta!...

Altul. Pe munte-aicĭ sus,
Trudițĭ purtătoriĭ jos Arca-aŭ depus!

Altul. Cînd Abraam pruncul ca jertfă 'șĭ dădù,
Din tufa aceea berbecu-apărù!

Altul. Mirosul ce vine pe-aripe de vînt
Luĭ Iosif îĭ arde la cap, în mormînt!

Un bătrîn. Iosua coloane pe-aicea 'șĭ zidi!

Alt bătrîn. Sînt suflete-eterne prin aer aci!....

Un tînăr. De gloriĭ lumina e-aci aurită!....

Preotul. De asta eŭ valea o cred nimerită
Ca'n ea, voĭ din Sichem și voĭ Samarițĭ,
De relele țăreĭ, venind, să vorbițĭ.

Un bărbat. (Către ruinele din vîrful Garizimuluĭ. Ceilalțĭ se întorc și eĭ, prosternîndu-se).
O, templu al nostru, pentru-a ta surpare
In templul din Sion, fu mare serbare,
Și Jidoviĭ, ura ți-o port și-n ruină!....

Alt bărbat. In noĭ eĭ văd vecĭnic o sectă streină!

Altul. Eĭ spun că noĭ, cultul acel prea curat,
Cu culturĭ streine l'am amestecat,
Cu idolĭ de-aciĭa de rîs, orĭ barbarĭ,
Ca Bènoth, ca Thàrthag!....
Altul. Idolĭ de ţînţarĭ!..,.
Intăiul bătrîn. Minciunĭ!.... Căcĭ noĭ numaĭ păzim dreptul cult!
Al II-a bătrîn. Da; Pentateuçul cel drept, noĭ de mult
Păstratu-l'am bine cu-aramă legat!
Preotul. Că în Tabernacol a fost copiat
Pe-o pĭele de oaĭe, cu rîvnă şi dar
De-Abìşuah....
I bătrîn. Fiul luĭ Eleazar,
Fecior de-a luĭ Aron....
Al II-a bătrîn. Cu Moisi bun frate.
Un tînăr. Atuncĭ de ce ură, de's drepte-astea toate?
Alt tînăr. Ne'ntîmpină'n lume cu scîrbă orĭ care
Aşa ca pe scorpiĭ ce'n iarbă-ar apare!....
Preotul. Ca loc de'nchinare ce-avem noĭ? o şură!
I bătrîn. Romanul ne stoarce, Jidanul ne'njură!
Un bărbat. Pe mînĭ Fariseul îşĭ face spălare
Strîngînd iasomia pe-a noastre răzoare!
Alt bărbat. Şi-n treĭ rîndurĭ dînsul cu-aghiazmă-udă-altarul
Să-şĭ spele-acea umbră ce-a dat icĭ umbrarul!
Un tînăr E prea mare chinul!
Alt tînăr. Şi-n timp ce jălim
Acvila luĭ Cezar pe frunţĭ o simţim!....
Altul. Prea mult! la răscoală!....
Un beţiv. Ba să-ngrijim via!
I bătrîn. (Beţivuluĭ) Tu vreĭ dar de-apururĭ ruşinea şi-urgia?
Beţivul. Ba....
I bătrîn. Nu aĭ tu clipe de-aprindere vie?
Beţivul. Eŭ cat să uit chinul ce-avem....
I bătrîn. In beţie!...
Beţivul. In muntele Ebal, pe văĭ, de ce oare
Pe albele ziduri stă viţa-n picioare?....
Eŭ caut uitarea, şi fac ca Noè....
Păgîniĭ-aŭ o vorbă frumoasă-,,Evohè!"
Azriel (care până acuma stătuse tăcut şi necăjit).
Drept spune. Nu merge să luptĭ....
I bătrîn. Negreşit,
In luptă e trudă. Pe cînd ce tihnit
Ţi-e traiul cel leneş la sin încălzit!
Tu, fiule, uite, azĭ spuĭ cu dispreţ,
Şi erĭ, în mînie, eraĭ, da, măreţ!
Ca-al şeselea astăzĭ Fotina te leagă,
Amanţĭ avu dînsa cincĭ încă....

Azriel. Mi-e dragă
Ş'apoĭ nu'mĭ daŭ seamă la ce-s bun. Am zis
C'o redobîndire de drepturĭ, e-un vis!...
De-ar trece-un om vrednic, un om! l-aş urma!..
Dar până să treacă, (arată la beţiv) ca el fac: voĭ bea!
El uită bînd vinul cel slab, din măsură,
Eŭ vinul cel tare, din ochĭ, de pe gură!

I bătrîn. La fel sînteţĭ însă; aşa e într'una,
Nicĭ unul n'aduce-o-idee....

Un neguţitor Am una:
De-ar fi linguşirea? Prin ea, noĭ, Romaniĭ
Iĭ prindem, şi-n urmă-ĭ lăsăm ca Jidaniĭ...

Un bărbat. (Eşind furios din mulţime).
Tu, frică-aĭ de luptă spre-a nu-ţĭ sfărma 'ntreagă
Taraba!... Zeŭ, spada tăĭoasă ţi-e dragă!...
Şi cît l'al tăŭ aur tăĭuşu-ĭ stă pază,
Primirea-ĭ bataĭa cu latu-ĭ, tu.... loază!...

Neguţitorul. Dar...,

Bărbatul. Tacĭ!... Eŭ răscoala o vreaŭ chĭar îndată!
De Iuda Galiotul dovada e dată!
Să nu maĭ dăm birul, să nu maĭ primim
Ca dijma pe sare, tăcînd s'o plătim!

Preotul (bărbatuluĭ) Vreĭ furt?... Sîlnicie?... Folos din răscoală?....
Ia lasă!... Cunoaştem noĭ toţĭ a ta şcoală!...
Propun eŭ: să strîngem toţĭ baniĭ, şi-n grabă
Să facem ĭar templul! Jidaniĭ, de-o treabă
Ca asta-or să pĭară, ş'or fi şi'nfrînţĭ tare;
Caĭafa-o să moară de-atîta turbare!...
Cînd noĭ, pe Garizim, cu toţiĭ-adunaţĭ
Serba-vom un Purim, vom fi răzbunaţĭ!...
Refaceţĭ dar templul, şi ca şi 'nainte
Refaceţĭ şi cultul. Un Mare-Părinte
S'aveţĭ, ca'nspre bolta ce stelele-alint,
Să sune din cornurĭ lucrate'n argint!

Neguţitorul. In laba ta moale, las' ştim noĭ c'aĭ ghiare!
Şi-acel Mare Preot aŭ cine-a fi oare?
Tu!?.... Să porţĭ efoda de in răsucită,
Şi mantia-albastră cu aur tivită,
La orĭ-care ciucur avînd clopoţel,
Şi platnic să fie poporul, tot el!....

Preotul. Tacĭ josnică fire! Te du la tejghea!...

Bărbatul (care vorbise înaintea neguţitoruluĭ).
Turbată e javra că'n inima sa
Văzurăm!

Preotul (Bărbatuluĭ) Bandite, pe-a ta n'o

Bărbatul. Tacĭ vĭerme!
Preotul. Tălhare!
I bătrîn. (Acoperindu-şĭ faţa). Din reŭ în maĭ reŭ!...
Azriel. Eĭ, ce-ţĭ spuneam? Moartă-ĭ speranţa'n maĭ bine.
Şi asta-ĭ pricina că lenea mă ţine:
De-a sale-interese e-orbit fie-care!
Ş'acolea-ĭ sfîrşitul. Vaĭ, ţara ne moare!.,.
Un păstor (Din mulţime) Dar Mesia?....
Toţĭ Cine?...
Păstorul (Inaintînd) Zic „Mesia“?
Preotul (Ironic) Bine!....
Păstorul. Vorbiţĭ despre dînsul maĭ rar tot?..Dar vine?
Preotul (Surîzînd) Vezĭ bine!...
Păstorul. Ha-Şabul, cel din profeţie?
Preotul. De sigur, chiar dînsul, da, da, o să vie!
Noĭ preoţiĭ-atuncia vom şti vestea dreaptă
Ş'om spune-o şi lumeĭ. (Altor preoţĭ cari-l înconjoară). Iaŭ visul drept faptă,
S'aŭ scurs vremĭ atîtea şi tot îl aşteaptă!...
Păstorul. Şi cînd vine oare?
Preotul. Cu-atît maĭ curînd
Cu cît nouă darurĭ maĭ multe'ţĭ fi dînd.
Păstorul Eĭ, spuneţĭ că vine dar nu ştiţĭ voĭ cînd!...
Şi Mesia ce e?
Un tînăr Războĭnic!
Preotul. Ba-ĭ chĭară
Pontif!
I bătrîn Pe norĭ vine!
Un tînăr Pe-un cal care zboară!
Alt tînăr Chriştĭ doĭ sînt!
Altul. Ba-ĭ unul!
Diferite vocĭ. Ba doĭ!... Unul!...
Nu-ĭ!..,.
Un bărbat. Dar Christ e pe lume!...
Maĭ multĭ. Şi numele luĭ?.,..
Un tînăr. E Iuda Galiotul!
Alt tînăr. Ba Ioan ce botează?....
Preotul. Christ tare-ĭ şi vesel!
Un bătrîn Ba-ĭ trist şi oftează,
Şi-ĭ slab,....
Un tînăr. Vine, dacă....
Neguţitorul. Minciunĭ! Vine, însă....
Păstorul. (In timpul cînd el vorbeşte, pe drum, pe culmea dîmbuluĭ, apare Isus cu Apostoliĭ).
A, de-astăzĭ credinţa în Christ vă e stînsă;
Ea nu vă maĭ este o, inimĭ de şerpe,
Decît o stîrnire la sfezĭ, vorbe sterpe!....

Ci eŭ spun că vine.... Orb spiritul e,
Dar inima'l vede.... El vine! Cum e?
De-o fi precum spuneţĭ aşa şi aşa?
Nu ştim; va fi însă cum dînsul va vrea!
Cu ce drept de altfel anume-adunaţĭ
Voĭ ceĭ ce-interesul vă ţine legaţĭ,
Avînd noĭ speranţa de-a fi mîntuiţĭ
Speranţa aceasta prin sfezĭ s'o mînjiţĭ?
Eŭ spun că el vine! Samaria toată
O ştie, şi gloata e încredinţată.
Suflînd cu mînie el va mătura,
Ca vîntul ce'n spicul cel gol ar sufla,
Mîndria şi-al vorbeĭ netrebnic şirag!....
El vine; e colo; pe-al vecilor prag
E-acum; şi-al cunoaşte avea-vom noĭ ştire!

Preotul. Din ce?

Păstorul. Nu ştim, cum se poate... Aşa, din privire,
Din glas, din mişcare, maĭ ştiŭ eŭ acum!...

Isus (De pe coama dîmbuluĭ, arătînd oraşul în departare).
Acela-ĭ Sichemul?...

Păstorul. Ia vezi-ţĭ de drum!...

SCENA III-a

Aceiaşĭ, Isus şi Apostoliĭ.

Păstorul. Jidanĭ sînt!.... Jidaniĭ!....

Strigătele tuturor. Păgînĭ!.... I-alungaţĭ!...

Preotul. Ba nu, ci dispreţ lor!

Neguţitorul. Cu scîrbă-ĭ lăsaţĭ
Aicea!

Azriel. Eŭ nu plec!

Un tînăr. De ce?

Azriel. O să vie
Fotina la apă.

Tînărul. Ba haide!... Mînie,
Ca noĭ toţĭ le arată, şi haĭ!...

Alt tînăr (către celalt, arătînd la Azriel). Ia'l!...

Petru (către Samaritenii carĭ se îndepărtează). Cum oare,
Vă duceţĭ?...

Andreĭ. Ni-ĭ foame!....

Un Samaritean. Sînt spinĭ de mîncare!

Beţivul. De vreţĭ masă bună, e scumpă amar,
Vă ĭea, zeŭ, şi pielea'n Sichèm....

Petru (în batjocură) In Sichàr!

Un bătrîn. Sichèm drag, porecla-ĭ te face de-ocară!....

Un tînăr. (Apostol). Băgaţĭ măĭ de seamă! Să nu spurcăm iară
Cu oase cel templu urcînd noĭ din fugă!
Petru. (Indignat) O!...
Preotul (Tîrînd pe tînăr). Lasă-ĭ!....
Un Samaritean. (Inainte de a eşi, Apostolilor).
La dînşiĭ blăstemu- e o rugă! (Eĭ esă).
Petru. Tu minţĭ!.... (strigînd în urma lor). Pe-astă
lume un templu-ĭ,...
Vocea Samariteanuluĭ. (De departe) A! nostru!....
(Hohote de ris).

(Urmează).

LIBERA GÎNDIRE *)

Al 28-lea capitol din **„Viitorul Românieĭ"**.

Nu maĭ încape îndoială, că cu cît acţiunile omeneştĭ sînt maĭ complicate şi maĭ cuprinzătoare, cu atît partea ce o ia gîndirea în manifestarea lor este maĭ mare. Prin gîndire se determină dar în cea maĭ mare parte cuprinsul acţiunilor omeneştĭ, printr'însa în cea maĭ mare parte acţiunile omeneştĭ sînt maĭ mult saŭ maĭ puţin bune, maĭ mult saŭ puţin frumoase, maĭ mult saŭ maĭ puţin adevarate, maĭ mult saŭ maĭ puţin drepte, maĭ mult saŭ maĭ puţin folositoare, înţelegînd prin noţiunile de bine, frumos, adevăr, dreptate, folos, etc., orĭ-ce slujeşte maĭ cu deosebire la susţinerea şi propăşirea vieţiĭ sociale în aşa fel că orĭ-ce ins normal desvoltat să nu fie cîtuşĭ de puţin stingherit în desvoltarea luĭ.

In acest înţeles şi spre acest scop, gîndirea trebue să fie cît maĭ liberă în manifestarea eĭ, adică să nu fie înrăurită de consideraţiunĭ lăturaşe, carĭ se dovedesc că-ĭ alterează manifestarea eĭ firească, făcînd-o unilaterală, de nu chiar anormală. Gîndirea să fie liberă nu-într'un înţeles metafizic saŭ supranatural, ca derivînd de aĭure şi nu din om, ci liberă în înţeles cu totul natural, adică pornind din om, atîrnînd implicit de el, dar nevatamată în producerea eĭ prin prejudecăţĭ, superstiţiĭ, părerĭ şi credinţe falşe. Indestul de şubredă-ĭ gîndirea şi numaĭ prin faptul

*) Lucrare ce-a apărut pe preţ de 3 leĭ. Doritoriĭ să se adreseze d-luĭ Dr. Zosin, Iaşĭ, Str. Armeană, 15.

că-ĭ legată de om, manifestîndu-se în strict raport cu închegarea sa organo-psihică, condiție ce-ĭ dă neaparat un caracter de unilateralitate; la aceasta să nu se maĭ adauge anumite obișnuințe și anumite criteriĭ, carĭ o unilateralizază și maĭ mult denaturînd-o.

Istoria omeniriĭ stă în fața ochilor noștri cu gramada eĭ de fapte, din carĭ se vede toate rălele și toate neajunsurile ce s'aŭ produs în vreme printr'o denaturare a gîndiriĭ aproape la toată lumea. Mulțĭ oamenĭ distinșĭ manifestînd o gîndire maĭ puțin denaturată, maĭ liberă, aŭ plătit adesea chiar cu viața lor această însușire. Viitorimea le-a recunoscut dreptatea și marea lor calitate, ceea ce-a apărut ca o confirmare maĭ mult a marilor greșelĭ trecute. Totușĭ omenirea, în generalitatea eĭ, pare să fi cîștigat foarte puțin de pe urma acestor constatărĭ, căcĭ sub alte forme, maĭ în raport poate cu civilizația, dar în fond tot așa de crude, se perpetuă goana şi hula pentru gîndirea liberă. Se leapădă o credință ca să se îmbrățișeze alta, tot atît de puțin întemeiată; se leapădă o părere greșită ca să se primească alta poate și maĭ greșită. Puținĭ sînt carĭ să se discotorosească saŭ macar să tindă a se desbara de orĭ-ce înrăurirĭ neîntemeiate.

Căcĭ neîntemeiată este orĭ-ce părere și orĭ-ce credință, care nu provine dintr'o cercetare de fapte ce se pot cuprinde cu mintea. Numaĭ părerile și credințele carĭ se formează de pe urmă observațiunilor, experiențelor și cercetărilor, carĭ se pot orĭ cînd repeta și relua, cuprinzîndu-le sub toate laturile cu mintea noastră, sînt întemeiate și pot lua parte fără inconvenient la închegarea gîndiriĭ noastre. Atarĭ părerĭ și atarĭ credințe n'au cum să vicieze gîndirea noastră hotărîtă ast-fel a se menține în domeniul lărgimiĭ eĭ, atarĭ părerĭ și credințe constituesc chiar în mod natural elementele gîndiriĭ: cu ele și prin ele gîndirea noastră se manifestă liber.

Părerile și credințele însă carĭ provin din închipuire, fără a se observa întru cît sînt sprijinite de fapte, cum și acele carĭ se primesc deagata fără discuție, prin tradiție, obișnuință, educație saŭ rutină, sînt paraziții gîndiriĭ, distrugîndu-ĭ adese elementele fireștĭ, substituindu-se acestora și creînd iluziunea că ele-s adevaratele elemente. Astfel sînt toate religiunile, toate doctrinele și toate sistemele, carĭ nu se întemeează de loc pe observare și experiență. Ele nu se alătură la gîndire spre a o servi, ci spre a o subjuga; de aceea în vederea tendințeĭ lor de subjugare a gîndiriĭ, s'a zis gîndirea liberă. E vorba dar, nu de gîndirea me-

tafiziceşte liberă, pe care n'o putem concepe chiar de-ar fi să existe ca atare ; ci-ĭ vorba de gîndirea rîdicată maĭ presus de religiĭ, de doctrine şi de sisteme, e vorba de gîndirea liberă de ele, îngăduindu-şĭ a le stăpăni şi analiza.

*

Progresele ştiinţifice s'au înfăptuit maĭ totdeauna în desacord cu religiunile şi doctrinele existente. E în de obşte cunoscut cazul astronomuluĭ Galileŭ, carĭ nevoit a tăgădui, în faţa călugărilor închiziţionarĭ, cum că nu soarele se învărteşte în jurul pămîntuluĭ ci pămîntul se învărteşte în jurul soareluĭ, şi constrîns a face penitenţă pentru „erezia“ sa dovedită ca pur adevăr, găseşte totuşĭ destulă tărie în adînca sa convigere pentru a şopti, printre versetele biblice, vestitele cuvinte: *e pur si muove*, expresie ce-a rămas ca un simbol al reculegeriĭ chiar cînd cele maĭ grele înprejurărĭ şi împotrivirĭ caută să anihileze convingerile noastre. „E pur si muove“ e cazul de-a şopti cel puţin şi astăzĭ cînd, din anumite interese, libera gîndire este prigonită şi hulită innălţîndu-se în slave nepermise gîndirea îngenunchiată.

Mintea noastră nu poate cuprinde problema existenţeĭ şi ca atare n'o poate rezolvi. Dincolo de cît putem observa, cerceta şi experimenta se întinde vastul cîmp al necunoscutuluĭ, în care fără doar că zace taina fiinţăriĭ noastre. Dar maĭ mult de cît atîta nu putem spune ; şi orĭ-ce încercare de preciziune în această direcţie nu-ĭ decît trufie neîntemeiată. Toate religiunile, toate doctrinele şi toate sistemele carĭ pretind a cunoaşte deplin înţelesul lumiĭ şi al vieţiĭ sînt ca atare neîntemeiate. Cel puţin dacă credinţele lor s'ar asemăna şi ar tinde spre identificare, ar fi cel puţin bănuială uneĭ gîciriĭ ; dar cînd fie-care pentru sine şi exclusiv prin sine pretinde a stăpîni adevărul, şubreditatea fiecăreia apare în toată evidenţa,

Ingăduit poate fi orĭ-cuĭ, îngăduit poate fi omeniriĭ întregĭ să creadă şi să gîndească cum pofteşte îngenunchindu-şĭ la tot pasul gîndirea ; dar ĭertat să fie acelora carĭ îşĭ văd neputinţa de-a răsbi în inima lucrurilor, să se mărginească la atîta cît pot cunoaşte în bună încredinţare, să aibă gîndirea lor slobodă de orĭ-ce părerĭ şi de orĭ-ce credinţe socotite vrednice a se atîrna de cugetul omuluĭ numaĭ pentru că sînt vechĭ şi tradiţionale. Civilizaţia europeana a ajuns să tolereze libertatea orĭ-căruĭ cult; dâr n'a ajuns încă să tolereze într'aceiaşĭ măsură libertatea de-a nu avea nicĭ-un cult, de-a nu avea nicĭ-o religie, de-a nu ţinea

cu încăpăţînare de nicĭ-o doctrină şi de nicĭ-un sistem, cu un cuvînt libertatea de-a cugeta liber.

Intru a capata această din urmă îngăduinţă cată să luptăm, încredinţaţĭ că cu cît gîndirea se va călăuzi maĭ mult de datele ştiinţifice decît cele religioase şi doctrinare, cu atît va fi maĭ prielnic pentru viaţa socială. Tot ce avem astăzĭ ca născocirĭ şi perfecţionărĭ se datoreşte ştiinţeĭ; căcĭ, de ne-am fi mărginit numaĭ la gîndirile fantasmagorice ale religiunilor, ne-am bălăci încă în atmosfera greoae a vremilor, în carĭ nu ştiam maĭ mult despre lume în realitate decît ne arăta cel mult ochiul de pe vîrful unuĭ deal, şi ne dam cu totul supuşĭ acelora carĭ pretindeau a avea harul puteriĭ divine, poate chiar şi eĭ de bună credinţă în închipuirea lor lesne a se înşela.

Dacă astăzĭ cunoaştem pămîntul aproape în tot amănuntul, dacă cunoaştem omul şi maĭ toate făpturile celelalte în închegarea lor, dacă ne mişcăm, cu o iuţeală neînchipuită odinioară, peste ţărĭ şi mărĭ, dacă se determină cu precizie milimetrică situaţia plantelor şi stelelor, etc., aste toate se datoresc ştiinţeĭ, se datoresc gîndiriĭ libere, îndrăznind a se emancipa cîte puţin de religiile şi doctrinile în curs. Trebue dar să recunoştem orĭ-unde s'a ivit acest binefăcător al vieţiĭ moderne, gîndirea liberă; să-ĭ dăm un loc de cinste, şi, dacă n'o ridicăm maĭ presus de orĭ-ce alte gîndirĭ înrăurite de părerĭ şi credinţe greşite, în nicĭ un caz să n'o scoborîm maĭ jos.

Dintre ţările pămîntuluĭ Franţa a făcut un pas hotărîtor, înlăturînd religia ca instituţie de stat şi printr'aceasta oare-cum înălţînd la instituţie de stat gîndirea liberă. Acest act consfinţeşte întru cît-va isbînda lumineĭ asupra întunericuluĭ. Liberĭ sînt francejiĭ să îmbrăţişeze orĭ-ce părere şi orĭ-ce credinţă; statul însă, în mare îngăduitor pentru orĭ-ce doctrină, îşĭ ia înaltul şi frumosul rol de a nu avea nicĭ-o doctrină a sa. E de sigur acest fapt cel maĭ culminant act social în materie religioasă. O dată începutul făcut, tuturor statelor şi tuturor naţiunilor li se pune în faţa libera gîndire, la care vor trebui neaparat să ajungă. Dar spre acest sfîrşit trebuesc spiritele pregătite, pornirile de liberă gîndire încurajate.

In ţara noastră cu deosebire este obiceiul a se gîndi într'un fel şi a se face altfel; ceea ce nu creează pentru nimenĭ obligaţiunea de-a respecta părerile şi convigerile cuiva. In ţara noastră, deşi eştĭ liber-cugetător, facĭ totuşĭ pe religiosul şi cu-

cernicul, nu în senzul de-a respecta orĭ-ce religie şi orĭ-ce religios, ceea ce-ĭ absolut de recomandat; dar în senzul de-a apărea tu însu-ţĭ ca bigot în toată regula. In ţara noastră Conta, Eminescu, Hasdeŭ, Beldiceanu, etc., trăesc ca liberĭ-cugetătorĭ, căcĭ liber-cugetător nu-ĭ tot una cu ateŭ; iar cînd mor, ţara îĭ îngroapă ca pe pravoslavnicĭ. Aceste toate trebuesc curmate. Orĭ-ce act de făţărnicie combătut; iar gîndirea liberă ridicată în cinstea ce i se cuvine.

Iaşĭ, 6 Sept. 907

Dr. P. Zosin.

Grădinĭ de copiĭ la sate şi oraşe

Copiiĭ ceĭ micĭ, în marea majoritate a cazurilor, sînt povoară şi sărăcie pe capul părinţilor, din cauză că traĭul familieĭ ţăranuluĭ ca şi a muncitoruluĭ de la oraş e foarte greŭ, maĭ ales în timpul munceĭ de vară.

Greutatea acestuĭ traĭ se resfrînge foarte mult asupra copiilor; căcĭ, bărbatul şi femeĭa fiind muncitorĭ de-a-valma, copiĭ de pe la 2 anĭ pînă pe la 7 — 8 anĭ sînt lăsaţĭ la voĭa întîmplăriĭ acasă, cîte-odată cu vre-o babă saŭ cu vre-o unul din copiiĭ ceĭ maĭ mărişorĭ, expuşĭ la voia soarteĭ, şi nu arare-orĭ la diferite nenorocirĭ, pe care ziarele le înregistrează zilnic. Iar părinţiĭ de la muncă le duc grija, neştiind ce se fac şi ce li se pot întîmpla. Dacă aŭ numaĭ unul saŭ doĭ copiĭ, adesea-orĭ îĭ ĭaŭ cu eĭ la muncă, şi uĭtaţĭ într-un colţ de ogor, arşiţa soareluĭ îĭ dogoreşte toată ziua.

Hrana acestor copiĭ, acasă ca şi pe cîmp—tocmaĭ în vrîsta cînd aŭ nevoe de îngrijire maĭ bună — este cea maĭ slabă, cea maĭ proastă, lucru cunoscut de toată lumea; laptele nu-l văd cu săptămînile saŭ cu lunile, ĭar despre ingrijirea sănătăţiĭ a acestor odrasle plăpînde nicĭ nu maĭ vorbim; cînd sînt cu totul doborîţĭ de boală, cînd nu maĭ este nicĭ o scăpare, atuncĭ se duc la doctor şi apoĭ nicĭ atuncĭ nu aŭ posibilitatea să păzească prescrierile doctoruluĭ, aşa că această cauză şi proasta stare economică şi culturală, explică marea mortalitate între copiĭ populaţieĭ muncitoare romîneştĭ de la sate şi de la oraşe.

De o educaţie a copiilor tuturor sătenilor şi aĭ muncitorilor de la oraşe nicĭ nu poate fi vorba. Copiiĭ toată ziulica cu o bucată de mămăligă—dacă o aŭ şi aceĭa — sînt lăsaţĭ să vĭeţuiască

cu purceiĭ saŭ cu celelalte animale de pe lîngă casă, fără a se maĭ interesa de eĭ ; nu maĭ zic ca să-ĭ întreţină cu vorba, jucăriĭ saŭ poveţe şi să-ĭ deprindă cu unele cuvinte, cu unele obiecte care-ĭ vor fi odată folositoare ; să-ĭ deprindă a observa, a le desvolta interesul pentru tot ce-ĭ înconjoară... Despre haine şi starea de curăţenie, despre diferitele insecte care-ĭ sug şi sîngele cît îl maĭ aŭ, iarăşĭ nu maĭ amintim, ca ceva bine cunoscut.

Cu un cuvînt, nimenĭ nu se ocupă cu îndrumarea acestor odrasle, din nicĭ un punct de vedere, nicĭ igienic şi cu atît maĭ puţin educativ. Ar fi şi greŭ a se ocupa de fie-care familie în parte, orĭ-cît de marĭ sacrificiĭ s'ar face.

In rezumat : **copiiĭ** *pînă la vrîsta de 7 — 8 anĭ, la casa sătenilor şi a muncitorilor orăşenĭ, ca şi la casa multor familiĭ cu starea mijlocie,* **sînt o mare greutate şi consideraţĭ adesea orĭ ca sărăcie.**

A se înlătura o parte din aceste marĭ greutăţĭ ale săteanuluĭ ca şi ale orăşanuluĭ muncitor, saŭ chiar a familieĭ de orĭ-ce stare, cred că ar fi o înlesnire însemnată şi pentru populaţie şi pentru şcoală.

Mijlocul cel maĭ bun de aplicat în acest scop, după părerea mea, ar fi *grădinele de copiĭ*, înfiinţate şi organizate în mod sistematic în toată ţara. Grădinile de copiĭ să fie în toate cotunele cele maĭ micĭ, chiar acolo unde nu avem de loc şcolĭ ; iar în satele maĭ marĭ, să se înfiinţeze cîte vor fi de trebuinţă. Asemenea şi la oraşe, maĭ ales pe la periferiĭ, unde e populaţia cea maĭ nevoĭaşă.

Săteniĭ şi muncitoriĭ, cînd pornesc la muncă să-şĭ ducă toţĭ copiiĭ, de la cel deslipit de sînul mameĭ pînă la cel de 6 — 7 anĭ, *la grădina de copiĭ*, ĭar sara cînd se întorc de la muncă, îşĭ ĭaŭ copiiĭ acasă. Plata pentru hrană poate fi în banĭ saŭ în natură : brînză, lapte, ouă, făină, etc. pentru ceĭ de tot săracĭ, gratuit, saŭ după cum s-ar crede maĭ nimerit a se organiza aceste grădinĭ.

Efectele : 1) Părinţiĭ vor fi mult uşuraţĭ în povara creşteriĭ copiilor lor, şi nu le-ar rămîne decît cel mic, care-l alăptează şi pe care-l poate îngriji maĭ bine, fiind unul ; prin urmare cu maĭ mulţĭ sorţĭ de izbîndă a scăpa cu viaţă. Ceĭ de la 8—12 anĭ sînt la şcoală, ĭar ceĭ maĭ marĭ de la 12 în sus, le rămîn de folos pentru muncă şi ajutor părinţilor, saŭ îşĭ continuă şcoala, meseriile, etc. . . .

2) Copiiĭ în vrîstă de şcoală vor face maĭ puţine absenţe, nefiind nevoiţĭ a păzi acasă pe fraţiĭ lor maĭ micĭ.

3) Copiiĭ în vrîstă de la 2—7 anĭ, în aceste grădinĭ, vor avea o îngrijire cu mult maĭ omenească: a) Din punctde vedere alimentar, dîndu-li-se o hrană maĭ aleasă. b) Din punct de vedere igienie, prin mijloacele ce s-ar avea la îndămînă şi observaţia deaproape asupra copiilor cînd s-ar îmbolnăvi. Posibilitatea de a se cunoaşte maĭ exact starea de sănătate a copiilor, prin vizi-

tarea aproape numaĭ a grădinilor de copiĭ; despărțirea imediată a celor atinșĭ de bolĭ molipsitoare și prin conducătoarea saŭ conducătorul grădineĭ de copiĭ vom avea intervenția la timp a doctoruluĭ. Prin aceasta se va contribui în mod simțitor la împedicarea întinderiĭ epidemiilor și deci la creșterea populațieĭ românești. c) Din punct de vedere educativ: prin jucăriĭ, ilustrațiĭ cu subiecte românești, jucăriĭ cu obiecte de întâia trebuință, făcute în mic în școlile de meseriĭ; exercițiĭ elementare de desemn — jucăriĭ — cu creione simple și colorate; prin convorbirĭ și istorisirĭ de poveștĭ, vor fi îndrumațĭ a le dezvolta spiritul de observație, gustul,și a-ĭ pregăti pentru primirea cunoștințelor din cursul primar.

4) Prin această pregătire educativă, copiiĭ vin înzestrațĭ cu o sumă de cunoștințĭ în cursul primar; care ușurează foarte mult sarcina învățătoruluĭ, copiiĭ fiind maĭ în stare de a-șĭ apropia cunoștințele ce li se predaŭ.

5) Copiiĭ vor scăpa maĭ ușor de influența vătămătoare a alcooluluĭ, prin contactul maĭ mult cu grădina de copiĭ și școala și maĭ puțin cu părințiĭ, maĭ ales cu ceĭ aplecațĭ spre vițiĭ, care-șĭ duc adesea-orĭ și copiiĭ la cârciumă, (nu maĭ vorbim de alte multe .... pe care copiiĭ le aud și le văd) în contactul cu ceĭ pătimașĭ.

6) Copiĭ crescuțĭ de micĭ în comun, li se vor dezvolta de timpuriŭ spritul de sociabilitate și dragoste maĭ multă de școală, prin îngrijirea deosebită ce li s-ar da în aceste grădinĭ.

7) Contactul zilnic al părinților cu grădina de copiĭ, care, pentru sătenĭ și muncitorĭ, va fi socotită tot ca școală pregătitoare, va aduce o schimbare însemnată în bine, între raporturile dintre sătenĭ și școală. Acest contact zilnic va putea da prilej, ca părințiĭ, cînd îșĭ ĭaŭ copiiĭ, să primească povețe folositoare, în vederea creșteriĭ copiilor, precum și în alte chestiunĭ, ce ĭ-ar privi. La organizarea diferitelor jocurĭ de copiĭ, Duminicile saŭ sărbătorile, vor fi chemațĭ și părințiĭ să asiste și să-șĭ vadă odraslele. Ast-fel legăturile dintre școală și părințiĭ ar deveni din cele maĭ strînse, cu foloase însemnate pentru ambele părțĭ. *Săteniĭ vor vedea imediat marele bine-facerĭ ale acestor grădinĭ școlare, care-ĭ ajută la creșterea copiilor lor, și, prin ele, vor căpăta încrederea în școală și recunoștința pentru învățător și pentru stat.* Aceste grădinĭ s-ar putea înființa deocamdată în orĭ-care casă maĭ încăpătoare din sat, cu împrejurimĭ în condițiunĭ igienice, ĭar funcționarea lor, dacă nu ar fi posibilă deocamdată tot anul, dar, e neapărată măcar în timpul de cum dă primăvara, cînd încep oameniĭ să ĭească la muncă și pînă toamna, cînd muncitoriĭ încep a se aduna maĭ mult pe la vetrele lor! Ce bine ar fi și ĭarna, cînd ceĭ maĭ mulțĭ din muncitorĭ sufăr gerul și mizeria, împreună cu animalele, adesea-orĭ de nedescris, cel puțin copiiĭ lor să aĭbă un adăpost maĭ omenesc!

Ca încheere: Grădinile de copiĭ apărîndu-le vĭața, cel maĭ îmbucurător efect al lor ar fi asupra creșteriĭ populațieĭ țărănești;

apoĭ prin îndrumarea deșteptăriĭ minţeĭ copiilor ĭ-ar face maĭ destoinicĭ pentru primirea cultureĭ [1]), cea atît de puţin răspîndită pînă acum în straturile ţăranilor, și s-ar stabili o legătură maĭ puternică între școală și muncitor.

Precum casele de economie aŭ început a da rezultate binefăcătoare asupra economieĭ băneștĭ și aŭ început să contribue la dezvoltarea spirituluĭ de economie, de asociaţe, tot atît, dacă nu maĭ mult, grădinile de copiĭ vor fi și ele de fapt case de economie a puteriĭ și vigoareĭ naţiuneĭ romîne.

Comoniț.

---

1) Copiiĭ străinilor, cari trăesc la noĭ de micĭ în grădinile de copiĭ, înving maĭ ușor în lupta pentru traĭ, comparativ cu copiiĭ noștri, a căror pregătire începe foarte tîrziŭ.

Dacă am lua un exemplu din viaţa practică și am compara copilul nostru de aceĭașĭ vrîstă cu cel de străin, de pildă: un copil de evreŭ de 7 anĭ, „te vinde" spune ţăranul, și în această afirmaţie observăm că are dreptate, faţă de copilul ţăranuluĭ și faţă chiar de al nostru al orășanuluĭ. Vedem cît de superiorĭ sînt copiiĭ celorlalte naţionalităţĭ, cu care trăim în contact, și care copiĭ se desvoltă în grădinile lor, spre progresul lor și liniștea părinţilor; pe cînd aĭ noștri, în mare majoritate, sînt închișĭ în cercul restrîns al celor 2 saŭ 3 fraţĭ aĭ lor, dacă-ĭ aŭ și pe aceștia, devenind foarte puţin sociabilĭ, cu totul nepregătiţĭ pentru școala primară, maĭ puţin agerĭ la lucrurile practice, așa că superioritatea celor străinĭ se manifestă de la cele dintăiŭ începuturĭ.

Sînt și cîte-va începuturĭ de grădinĭ școlare romîneștĭ, prin satele locuite de străinĭ, bun început, și cîte-va grădinĭ din iniţiativa particulară prin orașe, a căror efecte bine-făcătoare se simţesc în cercul restrîns al familiilor maĭ avute, ce alimentează aceste grădinĭ. Dar aceasta nu însemnează nimic, faţă de nevoile întregiĭ noastre populaţiĭ!

Din iniţiativa Ministeruluĭ de Instrucţie și a celuĭ de Interne s-ar impune o activitate îndreptată în acest sens, spre îndulcirea tinerilor vlăstare ale muncitorilor și creștereĭ populaţieĭ româneștĭ.

DĂRĬ DE SAMĂ

„Mercure de France“ şi *Grigorescu.*

Eminentul critic de artă de la „Mercure de France“ dl. **Marcel Montandon,** publică în acea revistă următoarea apreciere, pe care o reproducem în traducere, în numărul de faţă, asupra marelui nostru pictor Neculaĭ Grigorescu.

D-sa a maĭ publicat o schiţă despre viaţa artistuluĭ român, în „Le Boulletin de l'Art ancien et moderne“ pe 1907, p. 232.

Un mare doliŭ loveşte România; ea şi-a perdut *Pictorul.* Nicolae Ioan Grigorescu nu moare drept vorbind necunoscut; ba încă e recunoscut de aceĭ carĭ aŭ putut preţui fie chiar numaĭ cîte-va din pînzele sale; el nu căpătă totuşĭ însemnătatea care a merită opera sa şi care ĭĭ va venì de aci înainte. Compatrioţiĭ săĭ l-aŭ ţinut de răŭ că nu şi-a făcut un nume „în Europa“, după cum se spunea în copilăria sa; eĭ ar fi dorit pentru dînsul şi maĭ ales pentru eĭ înşişĭ—pentru a fi asiguraţĭ că aŭ gust bun—consecraţia Parisuluĭ Munichuluĭ şi a Vieneĭ. El nu-şĭ dete măcar osteneala de a refuza, căcĭ avea tot ceea ce credea el ca necesar pentru a-şĭ afirma luĭ însuşĭ că era vrednic de a reprezenta, în mod demn ţara sa în lume.

Nu era în firea luĭ de a urmări gloria uşoară a articolelor de gazetă, nicĭ de a strînge medaliĭ. Ştia el ce însamnă deşertăciunea onorurilor şi sinceritatea sa se nuanţa de mizantropie. Totuşĭ el făcuse o vie prietenie pentru un noŭ venit în România, al căruĭ entusiazm îl întineri şi această prietenie simţitoare, capricioasă, nu se desminţi nicĭ odată: Wiliam Ritter ne-a dat un volum definitiv despre Grigorescu. Tocmaĭ articolele succesive ale luĭ Ritter în Gazette des Beaux Arts, în Studio, în die Kunst für Alle şi în altele, întoarseră părerea Romînilor în privinţa pictoruluĭ; ah! nu trebuia să li-l eie streiniĭ!

In acelaş timp aceste articole ĭĭ aduceaŭ consacrarea dorită, nu maĭ era pentru ce să i se maĭ cruţe laudele; Grigorescu ajunse pictorul naţional, gloria naţională. El va deveni tot maĭ mult pe măsură ce va dispare România pe care a iubit-o el şi atuncĭ opera sa va fi nepreţuită.

Născut la 15 Maĭ st. v. 1838, singur el nu ştia unde, la Bucureştĭ orĭ la ţară; el se găseşte în orĭ ce caz în Capitală, orfan de tată la vrîsta de zece anĭ abia. Invaţă ce poate la şcoala

unuĭ preot care ţinea cursul pe lîngă biserica din suburbie şi care probabil invaţă încă pe alţiĭ a ceti cu litere cirilice. Grigorescu era aşa de ghibacĭ în a scoate portret din tot ce vedea, că fu lasat să între la un zugrav. Chipurile pe care le vindea el singur pe la iarmaroac, îl făcură cunoscut; el obţinu o bursă de la prinţul Cuza spre a se duce la Paris, unde pentru a ajunge trebuia să eĭe trenul austriac prin Galiţia.

El se opreşte în trecere la M-rea Agapia din Moldova, unde doĭ anĭ restaurează pictura bisericeĭ.

Ajuns în sfîrşit la Paris pe la 1860, părăseşte concursul de admitere în Şcoala de Bele Arte pentru a studia copaciĭ din pădurea de la Fontainebleu, unde întîlneşte pe Millet, Rousseau, Bodmer şi aci rămîne.

El simte chemarea pentru peisaje, pictează după natură şi cîştigă stăpînirea meşteşuguluĭ. Vinde pe la expoziţiĭ organizate de pictorĭ pe dată şi Napoleon III e unul din ceĭ dintăĭ clienţĭ aĭ luĭ.

Apoĭ se întoarce în ţară prin Italia, Grecia, Constantinopole: de aci înainte are un atelier la Paris şi unul în România.

El urmează armatele prinţuluĭ Carol în Bulgaria în timpul războiuluĭ pentru Neatîrnare şi arată în o serie de paginĭ măreţe valoarea trupelor romîne şi groaza sa de războĭ, aceste sunt singurile prilejurĭ cînd a descris zăpada şi noaptea.

In 1880—82 aduce din Moldova cîteva scene de comerţ (tîrguială) şi maĭ cu seamă tipurĭ de Jidovĭ de un caracter extraordinar. In 1885—86 e în Paris, Normandia la Vitré; aci redă marine, femeĭ ce se scaldă, uliţĭ strîmte de orăşel ceţos. Colţurĭ de atelier însufleţite de înfăţişarea uneĭ femeĭ tinere îmbracată uşor şi elegant; aci e maĭ cu samă o alegere de nuanţe extrem de delicată, o artă a peneluluĭ din ce în ce maĭ ghibace pentru a sugera maĭ mult decît ne arată el.

De la 1888 înainte, Romînia îl chiamă maĭ poroncitor; el simte că timpul a venit.

Nu maĭ e România luĭ de odinioară, el înţelege cît o iubeşte şi că n'a spus'o îndeajuns. Ea perde pe zi ce merge viaţa sa pastorală, costumele vechĭ (antice), poezia sa biblică încă.

Aşa că de cît să caute succes în străinătate, el ţine maĭ mult să arăte silueta mlădioasă a ciobanuluĭ rezemat de bîta sa în fruntea oilor sale, în îmbrăcămintea luĭ adevărată saŭ mersul obosit al fetiţeĭ în fota strîmtă ducînd viţeiĭ la păşune, saŭ peptul bronzat zărit prin cămaşa simplă al ţigăncuşelor, înainte de a fi adoptat toţĭ (vestmintele) hainele nemţeştĭ, adică civilizate; de a fixa mersul încet al boilor cenuşiĭ şi melancolia ţăranuluĭ mergînd pe lîngă car, dealungul drumurilor colbăite în plina lumină a ceruluĭ romînesc, saŭ opintirea grea a aceloraşĭ boĭ (ososĭ) slabĭ tăind glodurile negre ale lucrărilor de toamnă, cît timp maşinile agricole şi automobilul n'aŭ cotropit cîmpia şi otrăvit priveliştea.

El are meritul de a fi îndrăznit cel dintăĭ să vorbească ro-

mîneşte în pictură, de a fi întrebuinţat meseria sa, fără cusur de pictor francez, pentru a traduce subiectele şi motivele care până la dînsul nimenĭ nu s'a ostenit nicĭ să vadă nicĭ să înţeleagă.

Chiar azĭ nu-s destuĭ Romînĭ carĭ ţin de prost gust pe aceĭ ce vorbesc limba lor, bună numaĭ pentru servitorĭ, zic eĭ. Nu s'a văzut de curînd un deputat boer care de abea a putut pronunţa o cuvîntare în Cameră în limba patrieĭ sale?

Grigorescu ţine un loc în arta contemporană aproape ca Alexandri în literatura universală; ca şi dînsul el a cîntat virtuţile eĭ eroice şi a nuanţat la nesfîrşit farmecul idileĭ, colo cu încăpăţinare lipsită de îngîmfare, icĭ cu emoţie poate maĭ liniştită. La sfîrşit el se mulţumea cu însemnărĭ grăbite, schiţe luate la întîmplare cu prilejul preumblărilor orĭ vre-uneĭ întîlnirĭ, şi de multe orĭ nu acoperea cu culoare de cît mijlocul tăbliţelor sale de nuc, a căror coloraţie întunecată era un semn al distincţieĭ sale înăscute; dar nu e un penel de la dînsul despre care să nu se poată spune, cu poetul Goga, că el face să se înţeleagă sufletul şi vieaţa romînească.

Grigorescu a murit la 22 Iulie st. v. 4 August, la vrîsta de 69 anĭ, în casa sa de la Cîmpina. La jumătate drum între cîmpie şi Carpaţĭ se desfăşoară decorul operilor sale din ceĭ 10 anĭ din urmă. Corpul său a fost aşezat pe masa atelieruluĭ ce şi-l făcuse, liber în preajma caseĭ sale ţărăneştĭ.

După dorinţa sa anume, nu s-aŭ întunecat păreţiĭ acestuĭ atelier cu nicĭ o stofă funebră, aceĭ pereţĭ carĭ aŭ cunoscut numaĭ culorile fragede; patru lumînărĭ ardeaŭ printre împestriţările vesele ale scorţurilor de Breaza.

Nicĭ un car funebru, sicriul de lemn alb, ridicat de ţăranĭ, a fost condus la cimitir pe un car la care eraŭ înjugaţĭ patru boĭ cenuşiĭ, după cum îĭ plăcea luĭ şi acoperit de aceleaşĭ vesele lăicere romîneştĭ (populare), împodobite numaĭ de ramurĭ de verdeaţă.

Ceremonie de o simplicitate atingătoare, cu un caracter adevărat romănesc cu totul potrivit vieţeĭ şi opereĭ mareluĭ dispărut.

V. A.

NOTIŢĬ

Congresul petroluluĭ a pus în lumină foarte favorabilă ştiinţa românească. Cele maĭ însemnate autorităţĭ străine aŭ recunoscut că nicăerĭ aĭurea nu s-aŭ făcut studiĭ maĭ depline asupra acestuĭ admirabil mineral, ca în România. Ţara noastră a ĭeşit cu cinste şi de astă din încercarea în care ea însăşĭ se pusese, prin chemarea unuĭ număr atît de mare de învăţaţĭ străinĭ în sinul eĭ.

Amintim că primul congres internaţional acel al proprietăţiĭ literare, care fusese convocat numaĭ cu teamă pe pămîntul românesc, a avut rezultate strălucite şi ne-a încurajat la convocarea acestuĭ de al doilea congres care s'a deosebit, nu maĭ puţin, ca cel dintăĭ. Se înţelege că rezultatele practice ale acestuĭ de al doilea congres sînt cu mult maĭ însemnate ca ale celuĭ dintăĭ, dar ca cucerire intelectuală, ele staŭ pe aceĭaşĭ treaptă, întru cît ambele aŭ arătat străinilor, că Romîniĭ se deosebesc prin cunoştinţĭ serioaze, atît în domeniul ştiinţilor exacte, cît şi în acel al celor morale.

Amintim că ambiĭ preşedinţĭ aĭ acestor congrese d-l A. Saligny al congresuluĭ petrolifer şi d-l A. D. Xenopol al celuĭ al proprietăţiĭ literare sînt membri aĭ Academieĭ Române şi că ambiĭ atît prin purtarea lor, cît şi prin participarea lor ştiinţifică aŭ pus în cea maĭ frumoasă lumină înaltul aşezămînt din care fac parte.

Distinsul novelist şi colaborator al nostru, dl. Caton Theodorian, pune în curînd sub tipar noul săŭ volum de novele, din cari o bună parte aŭ fost publicate maĭ întăiŭ în „Arhiva“.

Acest volum va ieşi către sfîrşitul anuluĭ acestuia saŭ în primele săptămînĭ din 1908 şi va purta titlul: **„Sîngele Solovenilor“**, după acel al noveleĭ ce va sta în fruntea cărţiĭ şi pe care novelistul a sfîrşit-o abia acum.

Nădăjduim că înainte de eşirea în volum novela *„Sîngele Solovenilor“* a d-luĭ Caton Theodorian are să vadă lumina tiparuluĭ tot prin coloanele „Arhiveĭ“.

Curierul administrativ. Am atras altă dată luarea aminte a cetitorilor asupra acesteĭ prea bune reviste, scrisă de oamenĭ competenţĭ, actualĭ saŭ foştĭ dregătorĭ administrativĭ. Numărul pe Octomvrie este ĭarăşĭ foarte interesant. Articolul asupra *administraţieĭ plăşilor* este scris cu o desăvîrşită cunoştinţă a lucrurilor şi băgările de samă asupra înrăutăţireĭ administraţieĭ cu sistemul inspectorilor comunalĭ, sunt nicĭ că se poate maĭ nimerite. Nişte oamenĭ plătiţĭ aşa că inspecţia comunelor le este peste putinţă din cauză că nu pot ţinea trăsură; nişte tinerĭ licenţiaţĭ în drept cari nu ştiŭ nicĭ cele maĭ elementare noţiunĭ de agricultură; nişte tinerĭ care

intră inspectoriĭ comunalĭ nu pentru a-şĭ face o carieră din această îndeletnicire ci numaĭ spre a căpăta ceva până vor avea un post maĭ bun — ne întrebăm cum pot eĭ să îndeplinească cu seriozitate şi conştiinţă îndatorirea ce legea le impune. Este neaparată o reformă, dacă vroim ca administraţia noastră să merite în adevăr acest nume.

Celelalte articole sunt tot atît de bune şi scrise toate în cunoştinţă de cauză. B. V.

Doctoratul în drept. In marele consiliu universitar din Iaşi, ţinut în ziua de 3 Oct. la care aŭ luat parte şi d. Ministru al Instrucţieĭ Spiru Haret, d-sa a arătat, că nu a avut scopul de a înfiinţa doctoratul numaĭ la Bucureştĭ cum s-a crezut greşit la Iaşĭ, şi că d-sa nicĭ la Bucureştĭ nu a făcut nicĭ un pas oficial; a fost numaĭ o sfătuire cu colegiĭ săĭ din Bucureştĭ, E drept că ar fi trebuit să facă acelaş lucru şi cu aceĭ de Iaşĭ. Dar să se ţină samă că Septemvrie e luna cea maĭ încarcată din an pentru ministerul de Instrucţie; apoĭ nicĭ profesoriĭ nu eraŭ în Iaşĭ.

„Nu aveam nicĭ un interes de nicĭ un ordin, şi nu credeam că să-şĭ poată cineva închipui că ar face Doctoratul numaĭ în Bucureştĭ, pentru a scula Moldova în picioare.

In urma acestor declaraţiĭ a d-luĭ Ministru, Facultatea Juridică din Iaşĭ a delegat, după invitaţia d-luĭ Ministru, pe d-niĭ profesorĭ Sterea, Misir şi Alexandresco, ca să se întrunească cu colegiĭ lor din Bucreştĭ, spre a propune modul înfiinţăreĭ doctoratuluĭ în drept.

Concurs pentru arheologie.—La o bursă de arheologie s'a prezentat la concurs d. *Tafrati* doctor în litere de la Paris, elevul luĭ Collignon şi d. Nicolae *Ionescu* doctor în filosofie de la Berlin şi elevul favorit al luĭ Kekule ven Sttrosdowitz şi Willamonvitz Möllendorf şi C. M. *Dascalul* licenţiat de la Universitatea din Iaşĭ.

Doctoriĭ din străinatate aŭ căzut înaintea studentuluĭ de la Iaşĭ, care a eşit cu mult superior tuturor. Comisia compusă de d. Bogdan, Onciul şi Murnu a trebuit să recunoască eminenta superioritate a luĭ Dascalu, Cînd s'a început concursul, comisia sfătuise pe Dascalul să se retragă, căcĭ cum ar putea el să concureze cu nişte doctorĭ aşa de bine pregătiţĭ. La sfîrşit însuşĭ doctoriĭ a trebuit să recunoască superioritatea luĭ Dascalu.

Tot se spune, Universitatea din Iaşĭ nu dă roade; dar cînd e vorba de concursurĭ, tot studenţiĭ eĭ ĭesă ceĭ dintăĭ. Aşa la desemn, la medicină şi aproape pretutindenea, A.

Eminentul nostru stilist şi prozator d-l **N. Gane,** a scos a doua ediţie din însemnata operă **Infernul,** de *Dante*, Traducere în versurĭ, deplin revăzută şi îndreptată. (1 vol. 350 pag. pr. 3 leĭ 50 b. Librăria Iliescu 1907 Iaşĭ.

Bibliografiĭ

Mariu Theodorian. Dreptul canomic, 3 volume 1901, Tip. Voinţa Naţională, Bucureştĭ.

G. Aslan. Educaţia prin însuşĭ 1907, pr. 30 banĭ, Tip. Codreanu Focşanĭ.

Dr. George Meleticu. Dare de seamă despre călătoria ştiinţifică în Austria şi Germania, relativă la *sanatoriĭ*.

Constantin C. Diculescu. Răspuns d-luĭ O. Densuşianu la critica făcută lucrăriĭ mele „Originile Limbeĭ Romîne".

Trandafir G. Djuvara. Dreptul de autor al străinilor în Romînia, Bucureştĭ, 1907, tipografia L'Independance Romaine, pr. 1 leŭ.

Paul Lafargue. Materialismul economic al luĭ Karl Marx. Editura Reviste Ideeĭ, Bucureştĭ, str. Epurilor 10, pr. 50 banĭ.

V. Gh. Gherasimescu. Lumea noastră, nuvele şi schiţe, tip. Adevărul, Bucuretĭ, 100 pag. pr. 1 leŭ 60 b.

Reviste noue.

România Nouă, organ naţionalist înaintat, revista lunară, sub direcţiunea d-luĭ *I. G. Calomeri*, abonament 10 leĭ anual, str. Episcopieĭ 3. Bucureştĭ.

Viitorul Social, revistă lunară. Directorĭ: Dr. C. Racovski, George Grigorovicĭ şi M. G. Bujor; administrator Ioan Sion, str. Sft. Teodor 31, Iaşi, abon. 10 leĭ.

ANUNCIURI

Medalia comemorativă, bătută cu ocazia împlinireĭ a 30 de anĭ de la luarea Griviţeĭ şi eliberarea Bulgarieĭ, 30 August 1877—1907.

Comitetul de iniţiativă:

Preşedinte: A. D. Xenopol, profesor universitar, membru al Academieĭ; *membri:* General P. Botez, T. T. Burada, Lt. Col. G. Tereuzescu, Lt. Colonel Alex. I. Jippa, C. N. Paraschivescu, Lt. Col. în garda civică, Maior Al. Cujbă, Căp. K. P. Cernea, Căpitan Flexi, Căpitan Dumănescu, A. D. Atanasiu.

(Medaliile se găsesc la toate librăriile din ţară. Depozit general la Librăria „Autoriĭ Romînĭ" Iaşĭ).

LUPTA PENTRU VIAŢA

REVISTĂ SOCIOLOGICĂ şi LITERARĂ ILUSTRATĂ

redactată de N. A. BOGDAN

Au apărut două volume complecte pe aniĭ 1903—1905, conţinînd 450 paginĭ, cu peste 200 articole, studiĭ sociologice şi de economie naţională, nuvele, piese teatrale, poveştĭ, schiţe istorice, documente, versurĭ, amintirĭ din teatru, anecdote, etc. *Peste 100 Ilustraţiĭ.* Preţul ambelor volume *5 lei*, franco. Un singur volum *2 lei 50,* franco.

A se adresa d-lui **N. A. BOGDAN** *str. Albineţ No. 2 — Iaşĭ.*

IAŞI

Tipografia „Progresul" A. Grünberg Str. Stefan cel Mare 9

1907

ANUL XVIII. Noemvrie 1907 No. 11

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice privește redacția și administrația a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iași.

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

IAȘI, 1907

ARHIVA

Organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Iaşĭ

Preşedinte şi director: **A. D. Xenopol** profesor la universitatea din Iaşĭ, membru al Academieĭ Romîne, membru al Institutuluĭ de Franţa.

Membri şi colaboratorĭ: G. Aramă, A. D. Atanasiu, Em. P. Bardasare, A. A. Bădărăŭ, Căpitan Băncilă, N. A. Bogdan, Gh. V. Botez, Eug. Boureanul, T. T. Burada, D. Cădere, I. Calomeri, M. Codreanu, D-na Laura Constantinescu, Dr. Leon Cosmovicĭ, A. C. Cuza, Preot V. Damian, Dr. Dossios, Dr. I. Duscian, Dr. Nec. Dragan, D-na Coralia Gatoschi (Riria), I. Găvănescul, Gh. Ghibănescu, Ilie Ghibănescu, Eug. N. Ghika-Budeştĭ, D. A. Greceanu, Dr. E. Herovanu, C. Hogaş, Valeriu Hulubeĭ, Dr. Drag. Hurmuzescu, Dr. C. Ionescu, Dr. Konya, Titus Lapteş, D. Longinescu, G. G. Longinescu, Radu Manoliu, Dr. I. Naum (Inau), Gh. Nădejde, Gh. Nether, Dr. T. Nicolau, G. Pascu, Dr. I. Peretz, Dr. I. Petrovicĭ, Popovicĭ Octav-Minar, V. Popovicĭ, Dr. Valeriu Roşculeţ, Eug. Revent, Petru Răşcanu, Dr. Aug. Scriban, C. D. Stahi, Romulus Sevastos, Rudolf Suţu, Dr. A. Şunda, Caton Theodorian, I. C. Tăzlăoanu, M. Tomida, Gr. L. Trancu, Dr. P. Zosin.

ABONAMENTUL:

Ediţia obişnuită: 10 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux: 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Domniĭ abonaţĭ sînt rugaţĭ să binevoĭască a trimite abonamentul la revistă pe anul curent.

Toate ziarele şi revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE SI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVIII. Noemvrie 1907 No. 11.

1907

SPRE ĬARNĂ

Se strîng ale soarelui salbe
Lăsînd strimt privazul luminei,
Obărşĭa, trăsnirilor sacă,
Văzduhul cu totul se-nneacă
In pulberea cernereĭ albe.

Copaciĭ în lipsa umbrireĭ
Duĭoşĭ plîng cîntările stinse,
Şi boiĭ şi caiĭ şi mînziĭ,
In linişte întra toţĭ blînziĭ,
Şi-ostîmpără ispita stîrnireĭ.

Dar omul, cu tigrul, cu leul
De patimĭ-în vecĭ toţĭ flămînziĭ
Staŭ tot în îspita hrăpireĭ.

DOR HAIN

Aş vrea să-nving un dor haìn
Cu gîndurile-mĭ toate
Şi-n liniştitul meŭ senin
Să pot din noŭ străbate.

Eŭ ştiŭ prea bine: dorul meŭ
Nu a putut să lege
Nicĭ inima nicĭ gîndul luĭ . . .
Iubirea nu alege;

Ci se resfiră în aĭurărĭ
Ca apele-n ponoare
Pe simurĭ făr-de-nfiorărĭ
Pe ochĭ făr-de izvoare.

Nepricepute-s haĭnele
Ce firea-ntreagă-mbracă.
Nepricepute-s taĭnele
Ce cugetul apleacă.

Ne-ademenit rămîne dorul
De sila voĭeĭ noastre,
Cum ne ademenit e norul
De pînzele albastre.

El trage veĭnic spre pămînt
Din pătura senină,
Ce-ĭ pasă de-ĭ preface-un vînt
Cristalul luĭ în ţină!

FRUNZĂ VERDE

Frunză verde de alun
Greŭ mi-ĭ gîndul, dar îl spun!

Frunză verde de urzică,
Lumea-ĭ mare, lumea-ĭ mică:
S-o cuprinzĭ ea margini n-are,
S-o alegĭ trebuĭ cruțare.

Frunză verde porumbele,
Cine-s vinete ca ele?
Inimile omeneștĭ
Ce nu trebuĭ să cĭocneștĭ.

Frunză verde de alun,
Greŭ mi-ĭ gîndul, dar îl spun!

RIRIA

NAZARINENII

Origina tuturor sectelor religioase e greŭ de găsit. E curios că ele nu apar decît la anumite popoare cu un caracter slav— la noĭ nu se găsește nicĭ o urmă de vre-o mișcare sectantă. E faptul acesta datorit ireligiozităţiĭ unuĭ popor; lipseĭ luĭ de cultură religioasă? căcĭ orĭce sectă implică cunoașterea religieĭ de care se îndepărtează și acea pe care o primește; e oare lipsa de moralitate? căcĭ maĭ toate sectele sunt bazate pe un fond moral al adepţilor; ĭată cîte lucrurĭ ar trebui de dezlegat.

Voĭ căuta în acest articol a descrie existenţa uneĭ atare secte, lăsînd alt-cuiva maĭ competent a trage concluziile și a face reflexiile asupra întrebărilor de maĭ sus.

Există o sectă destul de puternică în Serbia și Ungaria— care la noĭ n-a putut prinde, și nu știm de a fost, de altfel propagată, dar faptul de a fi așa de aproape cu aceste state și amestecul ce îl avem cu aceste popoare ne-ar îndreptăţi să credem că ele aŭ putut fi întroduse și la noĭ și n-aŭ prins.

Nazarineniĭ, sunt o sectă puternică, despre eĭ s-a scris mult și se posedă o literatură destul de frumoasă [1]). Pe cît cunosc la noĭ nu s-a maĭ scris nimic și sunt foarte puţinĭ aceĭ ce știŭ de existenţa eĭ. Găsesc util de a rezuma în cîteva paginĭ ceva din istoria și obiceĭurile acesteĭ secte.

I

Cel dintăĭ apostol nazarinean a fost Ludovic Hengse, fiul unuĭ ferar din satul Szent-Peterur din Ungaria, născut în 1820. Încă de mic copilul avea înclinărĭ pentru misticism și deseorĭ se scula noaptea spre a se ruga. După ce a învăţat lăcătușeria a plecat în Pesta, unde într-un atelier întîlnește pe doĭ lucrătorĭ Den-

---

1). V. Olhovski: *Din istoria sectantă*, în revista rusă Obrazovanie 1907 No, 6 din Iunie Dușan Petrovicĭ Makoviczki: *Nazarineniĭ în Ungaria*. trad. sîrbească. *Evangeli mânern in Ungaria* de Armin Schwarz ziar. Pester Lloyd 1897. *Nazarineniĭ în Ungaria* de L. Panteleiev în revista rusă: Ruskoe bogastvo. *Nazarineniĭ, istoria și existenţa lor* de Vlad. Dimitrievicĭ (în sîrbește). Diferite corespondenţe în ziare și una maĭ ales foarte interesantă în *Pensee libre*. A. Skarvan: Mon refus.

kel și Cropacek, cari aŭ dat tînăruluĭ Hengse, ideĭa de nazareneism. Aceștĭ doĭ lucrătorĭ în peregrinațiile lor aŭ cunoscut în Elveția pe pastorul Samuel Frölich — care de fapt poate fi intitulat înființătorul aceste secte — și dela care aŭ fost inițiațĭ în religia pe care o practicaŭ. Eĭ se grăbesc a atrage în secta lor și pe Hengse, care grație misticizmuluĭ săŭ născut, primește imediat și devine primul apostol în Ungaria al Nazarinenilor.

Deși incult totușĭ talentat, orator popular ales, avînd o putere de sugestie și imaginație, el părăsește Pesta și pleacă în sudul Ungarieĭ, unde în curînd își va forma un puternic grup de adepțĭ. Gîndurile sale despre religia nouă, ca și Christos, el nu le-a lăsat scrise, deși le avusese notate în cîte-va caete din cari aŭ rămas unele însemnărĭ. El găsește pe un proprietar Josif Cobak, om îndestul de cult, care se grăbește a pune pe hîrtie vederile luĭ Hengse și el e cărturarul acesteĭ secte. Cunoștința limbeĭ latineștĭ îĭ servește acestuĭa spre a se pune în corespondență și cu pastorul Frölich, complectînd în modul acesta toate datele viitoareĭ religiĭ.

Propaganda luĭ Hengse a avut un succes zgomotos și rezultatul a fost prigonirile din partea guvernuluĭ, așa că el e nevoit să fugă din Ungaria în Elveția, unde îl atrăgea și dorința de a vedea și pe stăpînul săŭ sufletesc Frölich. El rămîne în Elveția și nicĭ nu maĭ revine în Ungaria, căcĭ moartea îl seceră la vîrstă de 24 de anĭ. El moare în 1844 și oasele luĭ sunt perdute într-un cimitir al Züricheluĭ.

II

Cu moartea luĭ Hengse Nazarenizmul nu încetează de a se întinde; luptele potitice din 1848, avântul de libertate a tuturor neamurilor, le permite și lor de a se manifesta maĭ slobod—dar maĭ prielnică le este perioada de reacție din 1850—1854, care a stăpînit Ungaria. Arestațĭ în masă, eĭ propovăduesc în închisorĭ principiile lor și Nazarineiĭ se împrăștie peste toate ungherele Ungarieĭ; dar în special în comitatele din sudul eĭ.

Familiĭ întregĭ părăsesc Creștinizmul și devin Nazarinenĭ. In 70 de anĭ 200 de familiĭ trec într-un singur sat la Nazarinenĭ în Stara Becca. După statisticile ungureștĭ eĭ sunt în mijlociŭ astăzĭ în Ungaria vr-o 30 de miĭ, ĭar în Statele-Unite emigrează în masă maĭ bine de 45.000.

De și statul nu îĭ recunoaște totușĭ organizația lor există și funcționează foarte normal. Maĭ ales de cînd legile ungare aŭ declarat libertatea cultuluĭ religios, numărul lor crește. Așa în Diula în Oroșgazi, 220 de oamenĭ într-o singură zi s-aŭ prezentat preotuluĭ Ioan Rațiŭ declarînd-ĭ că eĭ părăsesc biserica pentru a îmbrățișa Nazarenismul. Răspîndițĭ pe malurile Tiseĭ, în Bacica, Srem, Nazarineniĭ sunt maĭ aleșĭ Ungurĭ, Slovacĭ, Sîrbĭ, puținĭ Romînĭ și foarte puținĭ Nemțĭ. In Serbia sunt foarte persecutațĭ;

totuşĭ la fiecare recrutare se ivesc dela 80—100 tinerĭ carĭ refuză a face serviciul militar pe cuvînt că sunt Nazarinenĭ. In Ungaria numărul Nazarinenilor carĭ refuza a lua armele e între 240 la 300.

III

Să luăm punct cu punct principiile călăuzitoare ale secteĭ. In ce se re rezumă aceste învăţăturĭ?

Fundamentul religieĭ lor Nazarineniĭ îl ĭaŭ din Noul Testament. Eĭ recunosc şi Vechiul Testament, dar el n-are pentru eĭ decît o însemnatate istorică şi nicĭ decum o însemnătate dogmatică. Eĭ preferă din Vechiul Testament pe proorociĭ Isaiĭa şi Eremia şi citesc psalmiĭ luĭ David.

Nazarineniĭ propovăduesc că religia creştină e o religie sufletească; de aceĭa eĭ recunosc numaĭ respectul şi ascultarea de Dumnezeŭ, Dumnezeul duhuluĭ şi adevăruluĭ, sub o formă interioară, sufletească. Bazaţĭ pe această idee, eĭ alungă din practica lor religioasă toate hramurile, slujbile bisericeştĭ, posturile, etc. Eĭ nu recunosc decît *Crucea*, care după eĭ desăvîrşeşte pe om, crucea fiind simbolul răbdăreĭ şi suferinţeĭ. A suferi pentru prigonirile credinţeĭ, e cea maĭ adevărată dovadă a purtăreĭ cruceĭ. A purta «crucea» pe care eĭ o numesc a luĭ Christos—însemnează cea maĭ de căpetenie datorie a vieţeĭ, care se realizază într-o necurmată lepădare de sine însuşĭ şi în propaganda pentru apărarea religieĭ; dar această renunţare nu trebue să însemneze o renunţare pasivă, ci o vecĭnică luptă pentru răspîndirea ĭubireĭ aproapeluĭ în toate colţurile universuluĭ.

Renunţînd la postul trupesc, eĭ recunosc absolut şi singuru postul sufletesc adecă: stăpînirea în potriva nerăbdăreĭ, suferinţelor, răspunsurilor la insulte, cuvintelor neserioase, rîsuluĭ, glumelor şi altele. După eĭ, buna purtare morală consistă în dispoziţia serioasă a omuluĭ care poate să se controleze şi decĭ să săvîrşească o nouă muncă sufletească.

Lepădînd orĭ-ce practică religioasă. hramurĭ, slujbĭ bisericeştĭ, eĭ susţin că Dumnezeŭ nu e în bisericile clădite de mîna omuluĭ; bisericile se găsesc nu în hramurĭ ci în oamenĭ. Toţĭ oameniĭ sunt păcătoşĭ, unul singur Dumnezeŭ e curat şi sfînt; pentru eĭ nu există Sfinţĭ, chiar Isus Christos e un frate—nu un Dumnezeŭ.

Bine înţeles, nu recunosc preoţĭ nicĭ învăţăturile teologice. Apostoliĭ luĭ Hhristos eĭ singurĭ nu ştiaŭ carte. Şi într-adevăr Nazarineniĭ sunt toţĭ preoţĭ, pentru eĭ însăşĭ, dar numaĭ bărbaţiĭ—femeile n-aŭ acest drept—căcĭ nicĭ Isus nu şi-a ales apostol vre-o femee. Nazarineniĭ nu recunosc—se înţelege—nicĭ sfinţiĭ, nicĭ moaştele, şi asta bazaţĭ pe faptul că în nicĭ o parte din Evanghelie nu e scris că ceĭ viĭ trebuesc să plîngă pe ceĭ morţĭ şi decĭ cu atît maĭ puţin să se roage pentru eĭ.

Principiul «neînpotrivirea la rele» îl tîlcuesc astfel—bazaţĭ

pe Evanghelia luĭ Mateĭ rîndul 39, capitolul V: «Iar eŭ vă spun vouă: nu vă împotrivițĭ răuluĭ», socotind că răuluĭ nu trebue să opuĭ răul, ci binele, ĭubirea». Prin răŭ înțeleg Nazarineniĭ orĭ ce autoritate a unuĭ om asupra altuĭ om. De aceĭa eĭ caută a nu exercita nicĭ o funcțiune asupritoare. Cunoscute fiind principiile lor în această privință, Creștiniĭ caută a pune la încercare răbdarea lor. Așa d-l Vl. Dimitrievicĭ citează un fapt caracteristic: «un nazarinean de o putere erculeană a fost într-o zi insultat, pălmuit de un copilandru în plină stradă, fără ca acesta să răspundă un cuvînt deși ĭ-ar fi fost deajuns o mișcare ca să-șĭ distrugă vrăjmașul».

Duminicile eĭ nu lucrează, deși pentru eĭ toate zilele sunt deopotrivă. în multe locurĭ prăznuesc sărbătorile și catolice și protestante, ca să nu ridice vrajba în potriva lor a celorlalțĭ locuitorĭ.

Invățăturile lor îĭ opresc de a jura și a depune jurămînt. Acest principiŭ Nazarineniĭ îl urmăresc cu cea maĭ mare rîvnă și nicĭ în fața tribunalelor, nicĭ în viața obicĭnuită și nicĭ în armată, sub orĭ-ce amenințare ar fi, eĭ nu vor jura.

Din «taĭne» Nazarineniĭ recunosc doar botezul și grijitul».

Botezul îl recunosc ca faptul intrăriĭ în frăția lor. Eĭ nu primesc decît pe adulțĭ în plină voință și dorință. Copiiĭ lor nu sunt socotițĭ de Nazarinenĭ, pînă nu intră în „plină pricepere“, atuncĭ doar pot intra în sectă și numaĭ în clipa în care eĭ singurĭ se hotăresc și cer aceasta. Botezul nu se face prin apă saŭ altă practică religioasă. „Religia noastră, spun eĭ, nu e puternică în vorbe, ci în fapte. Ca să fiĭ adevărat creștin e nevoĭe să uițĭ totul, să renegĭ trecutul și să întri pe adevărata cale a viețeĭ. Cînd deviĭ fratele obștieĭ credincioase, cu desăvârșire liber, atuncĭ doar veĭ simți și știĭ că te-aĭ renăscut în Christos. In această reînviere a sufletuluĭ, în această pricepere a adevăruluĭ se cuprinde botezul nostru și nu în apă și sfîntul mir“.

Inainte de a întra în *„frăția“* lor e nevoĭe să te pocăeștĭ și să recunoștĭ păcatele trecutuluĭ tăŭ în fața tuturor și cînd veĭ avea ĭertarea lor, atuncĭ poțĭ deveni Nazarinean.

Indeplinirea acestuĭ act e absolut necesară și istoria acesteĭ secte e plină de o întreagă serie de fapte bărbăteștĭ și înduĭoșătoare, săvîrșite de noiĭ adepțĭ.

Pentru a ilustra această pocăință a lor, citez cîte-va exemple luate din ziare și reproduse de d-l Skarvan:

„Zilele acestea s-a descoperit în Satul God Meze Vașarczeli un omor săvîrșit acum 17 anĭ. In Dumineca trecută în casa luĭ Iosif Knapetz, din satul acesta s-a ivit un oare-care Mateĭ Bartok de 33 de anĭ și ĭ-a spus:

«Acum 17 anĭ în urmă, am slujit la d-ta și împreună cu ceĭlalțĭ doĭ copiĭ aĭ d-tale Iosef și Ioan am omorît pe cel maĭ tînăr din copiiĭ d-tale Imra. Religia mea nu-mĭ maĭ permite să tac— eŭ sunt Nazarinean!—și eŭ vă spun adevărul: ĭertați-mă».

O altă întîmplare:

„Acum cîtă-va vreme intră un ţăran în casa luĭ Antonie Palfy, administrator unor moşiĭ de lîngă Szegedin.

— Eŭ, îĭ spune ţăranul, am servit la d-ta acum zece anĭ. Ce e drept de atuncĭ n-am maĭ fost pe aicĭ. Acum dacă am venit e că am intrat într-o nouă religie şi trebue să mă spovedesc. Uĭte ce am făcut. Cît am servit la d-ta te-am furat; îţĭ furam grîŭ şi îl ascundeam într-o groapă pe care o făcusem. Am venit să-ţĭ plătesc ce am furat. Cît crezĭ că-ţĭ datoresc?

— De; ştiŭ şi eŭ—tu trebue singur să ştiĭ.

— Păĭ, eŭ cred că te am furat de vr-o 5 florinĭ. Şi ţăranul depune cincĭ florinĭ pe masă.

Dar nu făcu cîţĭ-va paşĭ şi ţăranul se înapoĭa.

— Ascultă domnule, eŭ cred să-ţĭ maĭ daŭ 5 florinĭ—poate să te fi furat de maĭ mult şi maĭ bine să fiŭ eŭ păgubaş de cît d-ta".

IV

Pe fie-care noŭ venit în fraţia lor, Nazarineniĭ îl numesc frate saŭ soră. Cu noniĭ membriĭ Nazarineniĭ se conduc foarte prieteneşte şi stăruesc să le facă toate pe plac ca să poată găsi în noua lor religie adevărată mulţumire. De multe orĭ se întîmplă că femeile primesc această religie fără consimţimîntul barbaţilor, rămaşĭ catolicĭ. Toate asupririle, toate canoanile la care sunt supuse nu folosesc la nimic. Femeile nazarinene rămîn tarĭ şi neschimbate în vederile lor. „Tu omorĭ în mine trupul—spun ele bărbaţilor lor—dar sufletul nu îl veĭ omorî".

Nazarineniĭ sunt organizaţĭ în comunităţĭ, frăţiĭ. In fie-care frăţie e un cap, un bătrîn, şi 2-3 ajutoare, carĭ servesc de casierĭ, notarĭ, căcĭ toată opera de caritate şi ajutor medical se află în mînile lor. Aceste frăţiĭ sunt bazate pe o disciplină severă, de şi între eĭ trăesc în cea maĭ mare prietenie şi în cea maĭ plăcută armonie. Caracteristic e faptul că eĭ daŭ maĭ multă însemnătate înrudireĭ sufleteştĭ, de cum o daŭ înrudireĭ de sînge, eĭ ĭubesc maĭ mult pe fraţiĭ şi surorile lor ca Nazarinenĭ, decît ca vlastariĭ aceleĭaşĭ familiĭ.

De alt-fel eĭ nu fac nicĭ o deosebire între oamenĭ şi nu clasează neamurile după naţiunĭ—sunt ceĭ maĭ înfocaţĭ internaţionalişţĭ şi din cauza asta sunt şi supuşĭ asupririlor ungureştĭ şi a celorlalte naţiunĭ din Ungaria.

Legilor statuluĭ se supun atît cît aceste legĭ nu lovesc în religia lor. Justiţia nu o recunosc şi nu se adresează ei nicĭ odată; ci—maĭ bine să îndurăm nedreptatea, spun—decît să ne judecăm.

Autorităţile nu le recunosc şi găsesc că starea de Nazarinean nu se poate împăca cu o funcţie oare-care în oblăduirea unuĭ stat. Datoriile cetăţeneştĭ nu le execută; la alegerĭ nu se duc, o parte din

eĭ refuză chiar a plăti impositele: alţiĭ însă le plătesc, ca un răŭ cu care D-zeŭ ĭ-a pedepsit, căcĭ încă de la David acest obiceĭ de a lua bir exista.

Ceĭace îĭ caracterizează pe de altă parte e cinstea lor exemplară. Cînd sunt chemaţĭ ca martorĭ în procese, judecătoriĭ pun mare preţ pe dovezile lor—deşi sunt făcute fără jurămînt — un Nazarinean nu poate minţi.

Aşa d-l Skarvan citează un exemplu tipic. Din 10 martorĭ chemaţĭ la un proces, unul era Nazarinean. Toţĭ nouă aŭ depus jurămîntul că vor spune adevărul; dar fie-care din eĭ a spus o mincĭună, reclamînd să li se dea 40 de krăizarĭ de drum, cînd în realitate cheltuiseră numaĭ 20 krăizarĭ, după cum a declarat nazarineanul, tocmaĭ acela de nu jurase.

Ca să se roage eĭ s-adună într-o odaĭe, barbaţĭ de o parte, femeĭ de altă parte. Nimenĭ nu slujeşte; toţĭ se roagă în tihnă, şi numaĭ la sfîrşit un propagandist ţine o predică.

Duminicile şi le petrec maĭ toţĭ înpreună—de aceĭa nicĭ nu gătesc de mîncare spre a nu fi reţinuţĭ pe la casele lor.

V

Ne maĭ rămîne de vorbit de căsătoria şi înmormîntarea la eĭ. Fiacare frate se poate căsători doar cu o soră. Nicĭ odată nu îşĭ alege el singur soţia, căcĭ iubirea e oprită. Indrăgostirea e socotită ca o aprindere şi buimăceală a omuluĭ şi îl îndepărtează de la pacea şi liniştea sufletească din care un Nazarinean nu are drept să iasă. De aceĭa logodnicul saŭ logodnica sunt aleşĭ de ceĭ maĭ în vîrstă în familie.

Căsătoria se face fără nicĭ o ceremonie şi cu consimţimîntul frăţieĭ. Maĭ mariĭ comunităţiĭ se intereseazā dacă barbatul e un om cinstit şi dacă poate întreţinea familia. In urmă sunt cercetaţĭ părinţiĭ feteĭ şi fata dacă primesc, şi odată acestea hotărîte—atuncĭ amîndoĭ logodniciĭ fac cunoscut frăţieĭ că voesc a se căsători.

Unul din fraţiĭ maĭ în vîrstă le doresc în faţa întregeĭ frăţiĭ, cel maĭ mare dar din partea luĭ Dumnezeŭ şi îĭ declară căsătoriţĭ. După legile nazarinene bărbatul n-are drept de a-şĭ săruta soţia.

Cînd în familie se naşte un copil, Nazarineniĭ plîng şi se jălesc puternic; aşa cum—spun eĭ—nenorocirea e în faptul că nu e nicĭ decum sigur de ce copilul a venit în lume şi fi-va din el ceva bun orĭ răŭ.

Fetele se îmbracă simplu, nu cîntă, nu dănţuesc, nu se plimbă pe stradă. Pe cap poartă pururea o maramă neagră şi nicĭ odată n-aŭ dreptul de a se împodobi cu florĭ.

Inmormîntarea la eĭ e foarte simplă. Mulţĭ sunt înmormîntaţĭ de preotul bisericeĭ din care aŭ făcut parte înainte de a deveni Nazarinenĭ. Dar în general înmormîntarea e săvîrşită de aĭ

lor. Răposatul e pus într-un cosciug simplu; la mormînt e dus fără rugĭ şi fără cîntărĭ. Inainte merg cîţĭ-va inşĭ cu lopeţĭ. Demonstraţiĭ de durere pentru moartea frateluĭ saŭ a suroreĭ, nu e frumos să se facă. Plînsul şi regretele după cel mort nu se cad şi sunt ca o lipsă de consideraţie pentru cel mort. „Trebue —spun Nazarineniĭ—din potrivă, să fim veselĭ de moarte căcĭ D-zeŭ a chemat la sine pe răposat pentru eterna viaţă şi pace". Totuşĭ mamele şi surorile plîng pe ascuns. La această demonstraţie a dureriĭ, Nazarineniĭ privesc cu milă, ca la un semn al slăbiciuneĭ omeneştĭ şi în special al femeilor.

Toate învăţăturile Nazarinenilor fac din eĭ, oamenĭ cu o viaţă ascetică, deosebindu-se cu totul de ceilalţĭ. Nazarineanul nu bea, nu fumează, nu joacă cărţĭ şi nicĭ un alt joc, nu cîntă, nu cîntă din nicĭ un instrument, nu dănţueşte, nu preîntimpină nicĭ o sărbătoare, căcĭ n-are nicĭ una, cu cîntece şi veselie. Se nutreşte cumpătat, mănîncă legume, lapte; carnea e dăunătoare, căcĭ aţîţă. Şi apoĭ e milos cu dobitoacele, nu le oboseşte cu munca, şi cu atît maĭ puţin ar fi în stare să le omoare. Nazarineanul e pururĭ cuviincios, atent şi liniştit. De se întîlneşte cu fraţiĭ şi surorile, el se opreşte, îĭ salută ridicînd pălăria, şi îĭ întreabă de sănătate. Cu toate feţele bisericeştĭ saŭ chĭar lumeştĭ, autorităţĭ, boerĭ, proprietarĭ, e foarte rezervat şi rece; aproape nu le observă, nu le salută şi rar face un semn cu mîna dîndu-le să înţeleagă că ĭ-a văzut, dar că nu se teme de eĭ.

La toate întrebările răspunde drept şi fără ocolirĭ. Nu-ĭ place să fie de două orĭ întrebat de acelaş lucru. Nu înjură şi nu-ĭ place a auzi înjurăturĭ. Cînd cumpără, nu se tîrgueşte şi cînd vinde ceva, nu cere maĭ multe preţurĭ. Nu face datoriĭ dar nicĭ nu împrumută—însă ajută pe orĭ-cine. Nicĭ o armă nu are drept să poarte şi la nicĭ un atac n-are dreptul să răspundă. Armată nu face şi nu o recunosc. «Putem, spunea un delegat al lor unuĭ ministru de războĭ ungur, să curăţim armele, să ingrijim de bolnavĭ, dar de omorît n-avem dreptul».

Cu toate închisorile, bătăile, suferinţele îndurate, eĭ nu fac armata şi preferă a face în acest timp închisoarea din care de multe orĭ nu maĭ ĭese.

In vremea războĭuluĭ Austrieĭ în Bosnia şi Herzegovina spune d. Duşan Makovicky, doĭ soldaţĭ dintr-un regiment de Honvezĭ aŭ refuzat să tragă pe cuvînt, că eĭ sunt Nazarinenĭ şi toţĭ oameniĭ le sunt fraţĭ.

Ioţa Radovanovicĭ, Sîrb din Beezbasa a fost chemat în 1892 la Pesta în regimentul al 6-lea compania a 6-a. Cînd i s-a dat arma a spus că nu o poate lua căcĭ religia luĭ îĭ interzice acest lucru. A fost arestat pentru o zi, apoĭ pentru 4 zile, în urmă pentru 3 lunĭ şi a fost condamnat la 2 anĭ închisoare.

Fratele săŭ maĭ mare era de 10 anĭ în închisoare pentru aceĭaşĭ vină. Într-o zi mama acestor doĭ Nazarinenĭ veni la închisoare să vadă pe fiul eĭ, dar directorul închisoriĭ ĭ-a interzis

orice întrevedere. Cum sta și plîngea în ograda pușcăriei, ea văzu la o fereastră pe fiul ei și îi strigă îndată: Fiul meu iubit, pentru numele lui Dumnezeu te rog să nu iei pușca în mînî!

In 1895 doi soldați dintr-un regiment din Szegedin refuzară a merge în manevre. Ofițerul Olczvary le spune că manevrele nu sunt războî că nu vor omorî pe nimenî, ei răspunseră:

— Da, dar în manevre suntem învațați să omorîm.

Olczvary le spuse că un Nazarinean pentru aceiași faptă a fost condamnat la 17 ani de închisoare, ei i-au răspuns din nou:

— Pe noi poți să ne și omorî și tot nu plecăm în manevre.

Un soldat cu numele Novac, prietenul d-luî Skarvan, trebuia să facă armată în Temesvar, dar el se prezentă generalului și îi spuse, arătîndu-i o Evanghelie, că după ea, el nu poate servi, că Hristos îi interzice a omorî.

Generalul ascultă până la sfîrșit pe Novac și apoi îi spuse:

— Dar în cartea d-tale e scris de asemenî: daî Cezaruluî, ce este a Cezaruluî și luî Dumnezeu, ce este a luî Dumnezeu!

Novac la început fu încurcat de această observație dar deodată se reculese și luînd arma, hainele militărești, ce-i fuseseră aduse, le depuse la picioarele generaluluî și îi spuse: Toate acestea aparțin M. S. Impăratuluî, uite i le dau, îi dau tot ce este a Cezaruluî!

Ziarul *Budapesti Hirlap* din Septembrie 1897 publică un caz mișcător. «La notarul din Nadkikinda se prezintă un bătrîn. In mînî purta un livret de pensie la care avea dreptul fiind un veteran de la 1848.

— Vă rog, domnule Notar, spuse bătrînul, ca să scriți că eu renunț la pensia mea pe care am primit-o până azi.

Notarul mirat îl întrebă:

— Nu cum-va Vaida ai găsit vr-o comoară?

— Intr'adevăr, da; într'adevăr am găsit o comoară, am găsit domnule Notar, pe Dumnezeul meu, care îmi este mai scump decît ori și care altă comoară și căruia nu-i place ca robul luî să se nutrească cu pîinea cîștigată prin pușcă și sabie.

Și bătrînul erou al vremilor glorioase—termină gazeta—nenorocitul moșneag a dat chitanța luî notariusuluî, așa cum el a renunțat la glorie și a aruncat arma, făcîndu-se Nazarinean.»

Și nu sunt cazurî sporadice aceste refuzurî de a face armată. Așa în 1897 au fost în Ungaria 214 cazurî. In 1900 numărul lor a crescut la 333. Datele relative la această mișcare se pot găsi în revista *Pensée libre* ce apare la Paris.

Iată în rezumat religia acestor sectarî. E oare o religie aparte? Noi care suntem Creștini îi socotim eretici și ei cari sunt Nazarineni ne socot pe noi eretici de la adevăratul Creștinizm care e al lor. E curios ca două mii de ani după Hristos, statele

creştine să socotească de criminalĭ şi anarhiştĭ pe aceĭ cari nu voesc de cît a pune în practică principiile întemeĭetoare a statelor creştine.

Avea-va vre-o reuşită această sectă? reprezintă ea într-adevăr un ideal al omenireĭ? orĭ e zadarnică şi nebună toată această luptă? Iată cîte întrebărĭ s'ar putea spune! Cu scepticizmul şi superioritatea noastră filozofică, bine înţeles, că iĭ condamnăm, ştiinţa iĭ taxează de nebunĭ, biserica de ereticĭ, statul de periculoşĭ oblăduireĭ sale.

Nişte oamenĭ cari pun sufletul, credinţa, maĭ presus de pîntece şi cari fac din Calvar un ideal, din suferinţă o hrană sufletească — cînd menirea noastră e de a trăi fericiţĭ, a ĭubi, a cînta, a dăĭnui cît dăĭnueşte o roză într-o zi de primăvară. Şi apoĭ noĭ suntem mulţĭ, noĭ reprezentăm opinia, noĭ suntem ceĭ tarĭ, noĭ avem şi dreptul de partea noastră.

Această filozofie a existat pururea, de aceĭa Crist a fost răstignit, Giordano Brumo şi Michel Servet aŭ murit pe rug, şi de aceĭa toţĭ aceĭ ce vor pune sufetul maĭ presus de pîntece vor fi o sectă de nebunĭ.

Şi poate aceştĭ nebunĭ aŭ ştiut, trăind, adevărata bucurie a vieţiĭ.

Dr. I. Duscian

ASUPRA PICTUREI

(O corespondentă între A. D. Xenopol și Pictorul Ștefan Popescu)

D-l Ștefan Popescu este unul din tinerii noștri pictori cei mai talentați. D-sa era institutor; dar o chemare firească îl făcea să se îndeletnicească și cu pictura, și lucrările lui originale, deși încă slabe, de oarece nu avuse prilejul de a învața desemnul decît de la un maestru de caligrafie, fusese aprețuite de reposatul Ionescu-Gion, un eminent cunoscător în ale artei.

Impins de o cerință neaparată a firei lui, Popescu ceru un concediu și se duse, cu jumătate din leafa lui de institutor, la München, unde se puse pe lucru cu o mare rîvnă, și ajunse în curînd să mînuiască penelul cu o mare destoinicie.

Intors în Bucureștĭ cu o prea frumoasă copie a tabloului lui Tizian din pinacoteca din München, *Venus și o ucenică în misterele lui Dyonisos*, Ștefan Popescu fu recomandat domnului A. D. Xenopol.

D-sa se hotărî se deie sprijinul său unui talent ce i s-a părut de samă, și ceru dela Majestatea Sa o audiență, în care-i vorbi de tînărul pictor și obținu dela Majestatea Sa, care totdeauna a sprijinit talentul, o bursă, cu care Ștefan Popescu putu să urmeze mai cu îndemănare studiile sale de pictură.

Isbînzile lui repurtate în vremile din urmă la Paris și la Berlin în niște expozițiĭ speciale ale operelor lui, fac cinste țării și orașului Buzeu de unde e de baștină.

Ştefan Popescu este însă şi un om de o cultură superioară, care nu numai îmbracă frumosul în culori, dar şi cugetă asupra luĭ, şi întrupează cugetările luĭ în forme alese, cum se va vedea din corespondenţa ce o dăm maĭ jos, întreţinută cu d-l A. D. Xenopol, pe cînd Popescu studia la Münich.

Această corespondenţă prezintă un interes artistic netăgăduit, deoarece atinge nişte întrebărĭ ce nu le întîlnim tratate nicăirĭ aĭurea.

Iaşĭ, în 20 Iulie, 1896.

Iubite D-le Popescu,

Imĭ pare bine de pĭedeca ce-aĭ întimpinat în copierea *Coborîreĭ de pe Cruce* a luĭ Rembrandt, care deşi o capo-d-operă, are însă defectul de a fi prea mică pentru subiectul ce-l reprezintă, observaţie ce-aş ave-o de făcut şi asupra *Bătălieĭ Amazoanelor*. Nu ştiŭ dacă mă înşel, dar mie mi se pare că unele subiecte nu pot fi tratate decît în mare. Inchipui-ţĭ *Madona Sixtină* în proporţia Madonelor dela început ale luĭ Raphael. Fără îndoĭală că ar pĭerde mult din măreţia eĭ. Trebue pastrată o proporţie între subiect şi mărimea tablouluĭ. Nu trebue să ocupe spaţiurĭ prea marĭ, precum *Nunta dela Cana* a luĭ Veroneze, tabloŭ în galeria dela Louvre din Paris, mare, după cît ştiŭ, de vre-o 160 de metri patraţĭ. Asemenea tablourĭ marĭ aŭ un caracter decorativ şi devin o anexă a arhitectureĭ. Tot de aceĭa nu-mĭ pare potrivit un tabloŭ de *genre* prea mare; cum bunăoară *Nunta stricată* (nu-mĭ aduc aminte numele; e un pictor din München).

Portretul luĭ Carol V, e mult maĭ nimerită alegere; maĭ ales că e vorba de a-l oferi Majestăţiĭ Sale Regeluĭ nostru, deşi absolut alt caracter e acel al luĭ Carol I al Românieĭ, rege constituţional, tip modern şi om bun, decît marele rege al Europeĭ al secoluluĭ al XVI-lea, (căcĭ maĭ toată Europa era a luĭ), fanatic, absolut şi întunecat în inima luĭ; totuşĭ fără îndoĭală că el era un mare meşter în arta de a conduce popoarele, şi poate servi şi astă-zĭ de model în această privire. Orĭce rege ar trebui să fie mulţămit, cînd preumblîndu-se, cu fruntea îngreuĭată de gîndurĭ, prin biblioteca luĭ, va vedea cum îl priveşte Carol V, în admirabilul portret al luĭ Tizian, din adîncimea timpurilor. Cîtă învăţătură nu e în poza luĭ cea puţin cam înţepenită pe scaunul pe care şede; în faţa luĭ cea fără umbră de sînge; în privirea luĭ rece şi care te pătrunde cu toate acestea ca o săgeată în inimă!

Pe mine m-a entuziasmat totdeauna acel portret ca şi acel al luĭ Rembrandt făcut de el însuşĭ, al femeeĭ luĭ Rubens, al copiilor luĭ Carol I de Van-Dyck şi alte cîte-va.

E o minunată alegere. Iţĭ doresc izbîndă deplină la copiarea luĭ.

Amic **A. D. Xenopol.**

Münich 23 August 1856.

Stimate Domnule Xenopol,

„...Şi era Ştefan cel Mare,
om nu mare la stat"...

Ureche

Veţĭ zimbi de sigur, văzînd o scrisoare cu *motto* şi încă cu un motto dintr-un cronicar, din ale căruĭ cronicĭ, probabil nicĭ fir de colb nu maĭ există,—tot fiind scuturat de D-voastră! Aceasta mi-a rămas din timpul cînd nicĭ că mă gîndiam, că am să pot pleca în streinătate să învăţ pictura. Pe atuncĭ îmĭ plăcea mult să citesc cărţĭ de istorie şi natural că mĭ-a trecut prin mînă şi ceva din cronicile noastre vechĭ; dar nu visam că am să le pun vre-o-dată la contribuţie într-o discuţie asupra arteĭ! Ştiŭ atît că de atuncĭ m-a impresionat frumuseţa frazeĭ de sus, simţul artistic al autoruluĭ. Nu putea cronicarul împerechea pe *Ştefan cel mare* cu calificativul *mic* nicĭ într-un caz. In imaginaţia luĭ, Ştefan cel mare era o figură prea grandioasă, prea mare; i se părea o înjosire dacă ar fi spus că Stefan cel mare era mic la stat. Nicĭ la statură Ştefan cel mare nu putea fi mic, cel mult era **nu mare** de stat! E un colosal simţ artistic în cronicile şi scrierile noastre vechĭ şi cît de puţin le cunoaştem!

Dar este însă o calitate mare, enormă, care face azĭ pe mulţĭ artiştĭ şi cunoscătorĭ să puĭe pe Rembrandt deasupra tuturor geniilor, alăturĭ cu Velasquez şi Tizian, aceĭa că el e *pictor*; că operele luĭ sînt zugrăvite cu un infinit sentiment de culoare, de armonie, de pitoresc.

Rembrand e o putere urieşă, e un muzicant care întrebuinţează toale coardele claviruluĭ.

Pogorîrea de pe cruce nu numaĭ că nu trebuea să fie maĭ mare, dar dacă era, ar fi fost un defect, căcĭ toată emoţia concentrată, toată puterea dramatică, tot farmecul sfînt al tablouluĭ, tot pitorescul, ar fi dispărut. Inchipuiţi-vă un tabloŭ de 7 metri lungime în care $^7/_8$ e umbră întunecată şi $^1/_8$ lumină. Umbra ar fi distrus lumina şi efectul ar fi fost nul, pe cîtă vreme în mic, concentrat, destinat să fie văzut de aproape, efectul e uĭmitor.

Aşa dar vedem că mărimea tablouluĭ nu atîrnă *numaĭ* de

modul cum fiecare maestru reprezintă subiectul, cu alte cuvinte de caracterul individual al maestruluĭ, al picturei luĭ. Mărimea de multe orĭ, la acelașĭ maestru, depinde și de modul cum el înterpretează subiectul. Dacă Raphael saŭ Michel Angelo ar fi lucrat *Pogorîrea de pe cruce* și ar fi făcut-o în mic, ar fi fost poate opere fără însemnătate.

Acest simţ artistic trebue să existe și în pictură și în sculptură și în toate artele.

Phidias voește să facă statua unuĭ zeŭ, a luĭ Jupiter Olimpianul. El pricepe că Jupiter nu poate fi ca orĭcare muritor, și pentru asta concepe în mare, dă opereĭ sale dimensiunĭ colosale, simplifică totul,—reușește să ne dea statua monumentală a regeluĭ zeilor. Michel Angelo dă luĭ Moisi dimensiunĭ neobișnuite muritorilor, pentru că vrea să reprezinte pe legĭuitorul și dezrobitorul Evreilor, pe un zeŭ aproape. Atît Moisi cît și Jupiter, nu puteaŭ fi reprezentaţĭ în mărimea statuetelor de *boudoir*. De asemenea închipuiţi-vă pe Carol Quintul, omul în a căreĭa împărăţie soarele nu apunea niciodată, zugrăvit în mic, așa cum fără cusur s-ar putea reprezenta orĭ-care Nae, Fritz saŭ François modern! Saŭ închipuiţi-vă un peisaj zugrăvit pe o pînză de 7—8 metri lungime... Evident decĭ că există o legătură între subiect și mărimea tablourilor și, după cum pe Cronicarul nostru bunul simţ artistic l-a împiedicat de a împerechea cuvîntul *mic* cu Ștefan cel mare, tot asemenea și pictorul cu simţ estetic, va pricepe care mărime convine unuĭ anume subiect.

Dar, pentru că D-voastră m-aţĭ invitat la o discuţie asupra acestuĭ subiect s-o ĭaŭ sistematic.

«Imĭ pare bine, —spuneţĭ D-voastră în scrisoare,— de pĭe-
«dica ce aĭ întîmpinat în copiarea *Pogorîreĭ de pe cruce* a luĭ
«Rembrandt, care, deși o capo-d-operă, are însă defectul de a fi
«prea mică pentru subiectul ce reprezintă, observaţie ce aș avea
«de făcut și asupra *Bătălieĭ Amazoanelor*. Nu știŭ dacă nu mă
«înșel, dar mie mi se pare că unele subiecte nu pot fi tratate de
«cît în mare. Inchipui-ţĭ *Madona Sixtină* în proporţia madonelor
«dela început ale luĭ Rafael; fără îndoeală că ar pĭerde mult din
«măreţia eĭ»...

Incontestabil că aveţĭ dreptate: Madona Sixtină ar fi pĭerdut colosal dac-ar fi fost zugrăvită în mic. Nu acelașĭ lucru e însă cu Pogorîrea de pe cruce a luĭ Rembrandt, care, așa cum e, rămîne un capo-d-operă fără cusur și așa trebuĭea să fie. Iertaţi-mă că susţin o părere cu totul deosebită de a D-voastră, dar o să arăt imediat pe ce mă bazez.

După cum știţĭ, pe la începutul secoluluĭ al XVII, Olanda, după îndelungate și sîngeroase războae, reușește să devie independentă. Urmează o epocă de linişte, în care industria și maĭ ales comerţul ĭeŭ un avînt neînchipuit. Corăbiile olandeze carĭ furnică pe mare, aduc bogăţiĭ din toată lumea, ĭar burghezia olandeză se dezvoltă și prosperă în liniște. Tot în timpul acesta,

de o dată cu cîştigarea independenţiĭ, religia protestantă devine religie de stat în Olanda.

Pictura, rezultat al stăreĭ de prosperare internă, ĭea un mare avînt şi se acomodează nevoilor ţăriĭ. Pe cînd însă în Italia şi în ţările catolice pictura era destinată decoruluĭ bisericilor saŭ marelor palate princiare, prin urmare pe cînd acolo se adresa unuĭ public numeros, aicĭ pictura e ceva cu totul intim, familiar, decorează casele particularilor, cel mult edificiile publice.

In această perioadă de înflorire a Olandeĭ personajul principal care dă tonul, e cetăţeanul, burghezul. Cetăţeanul bogat, paşnic, clădeşte casă numaĭ pentru trebuinţa luĭ şi a familĭeĭ; nu pentru lux. El n-are ce face cu palatele prinţilor Italienĭ. Om practic, industriaş saŭ negustor, luxul îl plictiseşte; în casele luĭ nicĭ n-are loc pentru tablourĭ marĭ. Interiorul luĭ e comun, practic, *gemütlich*, cum am zice noĭ pe aicĭ. Dacă doreşte să-şĭ împodobĭască păreţiĭ cu tablourĭ frumoase, pictoriĭ îĭ daŭ scene desfătătoare, *genre*, peisaje, îĭ împodobesc sala de mîncare cu naturĭ moarte, saloanele cu portretele familieĭ. Cetăţeanul după masă, în mijlocul neamurilor, se desfată, petrece văzînd zugrăvită o scenă de cîrciumă saŭ joc de cărţĭ. Nu-ĭ trebue maĭ mult. Om cu frica luĭ Dumnezeŭ, se duce Duminica la biserică să se roage; protestant, — caracterul bisericeĭ protestante maĭ sobru, nu permite splendoarea catolică, nicĭ tablourĭ marĭ de altar. Iĭ place însă să aĭbă acasă zugrăvită o scenă religioasă pe care admirînd-o ceasurĭ întregĭ să se pătrundă de superioritatea morală a celuĭ ce-a suferit pentru omenire. De aci dar caracterul tablourilor religioase olandeze, şi în legătură cu asta mărimea lor, căcĭ, — în general vorbind — într-o casă particulară nu puteaŭ fi tablourĭ cu figurĭ mărime naturală, lipsind spaţiul necesar. Şi acest fel de pictură s-a dezvoltat aparte, s-a impus, urmărind alt ideal, întrebuinţînd alte mijloace.

Dar să revenim la Rembrandt, cel maĭ ilustru reprezentant al şcoaleĭ olandeze.

Imĭ permiteţĭ o mică digresie!... D-voastră sunteţĭ ĭeşan şi cum Cotnarul e aproape, incontestabil că trebue să ştiţĭ ce însamnă un pahar de Cotnar *veritabil*, vechiŭ de vre-o 15 anĭ. E o băutură cerească, zic cunoscătoriĭ, — *genială*. Pe de altă parte, aţĭ fost şi prin München şi cunoaşteţĭ berea de aicĭ. Dacă pe vremea Grecilor vechĭ — zic Nemţiĭ, — s-ar fi cunoscut berea noastră de München — şi numaĭ de aceasta-ĭ vorba, — de sigur că Jupiter şi cu toată suita luĭ de zeĭ ar fi lăsat ambrozia orĭ nectarul la oparte şi s-ar fi făcut ce toţiĭ beţivanĭ de bere. Tot Olimpul s-ar fi transformat într-un fel de *Hofbräuhaus*. Decĭ o băutură *genială*, — pentru cine ştie s-o aprecieze! Acum, dac-ar întreba cineva ce-ĭ maĭ bun, cotnarul vechiŭ şi *veritabil* saŭ berea de *Hofbräu*? Cunoscătorul n-ar sta un moment la îndoĭală şi ar răspunde imediat: şi una şi alta sunt *geniale* (nu-ĭ prea potrivit

cuvîntul *genial*, dar nu face nimic!) dar în felul lor. Le ador de o potrivă, pe fie-care pentru alte calităţĭ....

Tocmaĭ aşa şi cu Rembrandt al nostru! Cred eŭ că, în materie de artă maĭ ales, operele geniale nu se pot compara între ele; nu se poate spune bunăoară că *Madona Sixtină* e maĭ genială de cît *Ascensiunea* luĭ Tizian, nicĭ că *Prînzul din Emaus* al luĭ Rembrandt e maĭ prejos de cît prînzurile luĭ Veronese. Recunoaştem că există un număr oare-care de opere geniale, capo-d-opere ale diferiţilor maeştri marĭ pe care trebue să le luăm aşa cum sunt. Fie-care sunt geniale, privite din alt punct de vedere. Se înţelege că Pogorîrea de pe cruce a luĭ Rembrandt n-are pretenţia de monumentală, în schimb e genială prin alte calităţĭ. Extraordinara putere dramatică, misteriosul, vraja sfîntă, contrastul violent între lumină şi umbră, delicateţa extra-ordinară a tonurilor în lumină, face să ne producă o profundă emoţie estetică. Şi personajele tablouluĭ, urîte la fizic, reale, cît de superior morale, nu-ţĭ apar, sub raza de lumină ce cade pe corpul luĭ Crist; cîtă delicateţă de simţire la aceştĭ oamenĭ din popor!

Asupra *Bătălieĭ Amazoanelor* a luĭ Rubens îmĭ daţĭ voe iarăşĭ să nu fim de aceĭaşĭ părere. Inchipuiţi-vă tabloul în mare, cu figurile mărime naturală, adică un tabloŭ de bătălie de cel puţin 12 metri lungime; ar fi trebuit o distanţă de vre-o 24—30 metri ca să fie bine văzut deodată în total,—decĭ, pentru ce sală ar fi trebuit făcut un aşa tabloŭ? Ar fi fost posibil în mare numaĭ ca pictură murală, şi atuncĭ ar fi trebuit dat compoziţieĭ absolut alt caracter decît cel care-l are. Aşa cum e, efectul concentrat, produce o impresie neştearsă; e un juvaer. Mă îndoesc dacă în mare ar fi fost posibil să se redea cu atîta putere impresia bătălieĭ, mişcarea zvăpăĭată a cailor înspumaţĭ, furia răsboĭnicilor. Cred că maeştriĭ, geniile, formează înşişĭ regulile estetice; estetica trebue să fie o formulare, o sistematizare a diferitelor regulĭ stabilite de maeştriĭ marĭ. Geniile, artiştiĭ marĭ şi adînc personalĭ aŭ fost totdeauna revoluţionariĭ esteticeĭ.

Şi acum, ca să încheĭ, pictorul trebue să ţie samă *cuĭ* se adresează opera luĭ şi *ce* reprezintă. Dacă lucrează un tabloŭ religios pentru bisericĭ, monumental, poate fi în mare. Acelaş subiect dacă trebue făcut iconiţă de închinat, ĭarăşĭ nu e greşală dacă e în mic; trebue judecat din punctul de vedere în care a fost conceput. Dacă lucrează tablourĭ istorice pentru edificiile publice, acestea nu pot fi decît în mare. Figurile eroilor legendarĭ nu pot fi nicĭ odată micĭ. Peisajele, pictura de genre, fiind ceva intim, nu pot fi în general, decît în proporţie redusă. Regulă ĭarăşĭ nu poate fi nicĭ aicĭ. Murillo are picturĭ de genre admirabile deşi sunt mărime naturală, ĭar în timpul din urmă aŭ început şi peisajele să fie întrebuinţate pentru a decora pereţĭ întregĭ. Totul depinde de importanţa subiectuluĭ, de locul pentru care e destinat şi de caracterul pictureĭ.

Afară de asta maĭ depinde şi de numărul figurilor ce intră

în compoziție, de sentimentul ce reprezintă, etc., etc.... Dacă am vrea cu orĭ-ce chip să fixăm regule, am spune că peisajele și genre trebuesc făcute în mic; tipurile și scenele istorice, mitologice saŭ legendare, în mare. In colo sentimentul artistuluĭ e cea maĭ bună regulă. Și la urma urmeĭ știțĭ că în artă regulele se fac ca să fie călcate!

St. Popescu

Alt dicționar al limbiĭ romîneștĭ

Cu cît trec aniĭ și cu cît înaintează cultura romînească, cu atîta devine maĭ imperioasă necesitatea de a poseda un dicționar al limbiĭ. Primu care a putut satisface puțin această necesitate a fost domnu Lazar Șaĭneanu, care luîndu-șĭ de model pe Gazier, a scos la 1896 cunoscutul domnieĭ sale dicționar. De criticat, mulțĭ l-aŭ criticat, și încă foarte sever. Dar nimenea nu s'a apucat să facă altu maĭ bun! De la 1896 pînă astăzĭ aŭ trecut un-spre-zece anĭ, și tot n'a apărut alt dicționar. *Magnum etymologicum* al luĭ Hîjdăŭ n'are terminate nicĭ treĭ litere, și nicĭ dicționarul d-luĭ Tiktin nu e gata. Totușĭ nu-s departe de a apărea alte treĭ dicționare: unu mare, al domnuluĭ Filipide, care n'a maĭ vrut să lucreze pentru Academie, altul maĭ mic, al domnuluĭ Pușcaru, pentru Academie, și altu etimologic pur, al domnilor Candrea și Densușeanu. Treĭ dicționare în loc de unul! Așa de mult se dorește un dicționar!

Din aceste treĭ dicționare a și apărut cîte un fascicul din ultimu și dintr'al domnuluĭ Pușcaru. Dintr'al domnuluĭ Filipide n'a apărut încă nimica, dar se lucrează asiduŭ.

Totușĭ marele public nu va consulta des aceste dicționare din cauză că nicĭ nu-s făcute pentru dînsu. Mareluĭ public nu-ĭ trebuĭe de cît *un Șăĭneanu* ameliorat, adică un dicționar cu o ortografie conseĉuentă și care să redeĭe exact vorba cum se pronunță, cu accente, cu definițiunĭ precise, cu exemple, cînd e nevoĭe, și cu etimologiĭ date pe scurt. Maĭ trebuĭe, dacă se poate, să aĭbă și figurĭ, cu alte cuvinte *un Larousse*. Asta mĭ-am propus eŭ să fac!

Incă de la 1893, cînd am luat bacalaureatul, m'am hotărît ca, după ce voĭ fi terminat universitatea, să mă pun pe lucru. Dar împrejurările aŭ făcut să nu pot începe să lucrez de cît abea la 15 Decembrie 1903. De atuncĭ aŭ trecut aproape patru anĭ, și n'am putut ajunge de cît pînă la mijlocul litereĭ I, adică nicĭ jumătate! La jumătate voĭ fi cînd voĭ fi terminat pe I, ceĭa ce se va întîmpla în Ianuariŭ. Am maĭ lucrat puțin și din alte litere.

Acest dicţionar nu va avea înalte pretenţiunĭ ştiinţifice, ca cele-lalte treĭ dicţionare care aŭ să apară. El nu vrea de cît să informeze exact şi pe scurt pe ceĭ ce n'aŭ timp orĭ răbdare de a ceti mult, în fine vrea să umple acel gol pe care toţĭ îl simţim. Dacă va reuşi, e altă chestiune! De terminat, îl voĭ termina, cred, în 3—4 anĭ. L-aş termina şi maĭ curînd dacă n-aş fi profesor liceal. Dar şi în 3—4 anĭ e curînd.

Domnul Şăĭneanu a lucrat la al d-sale maĭ mult de un deceniŭ, fără să deĭe etimologiile. A dat însă numele propriĭ, partea istorică, ceĭa ce eŭ am de gînd să fac pe urmă, ca Larousse. Numărul paginilor la d-sa e de 881. La mine va fi, cred, maĭ mare.

Serviciul pe care-l voĭ face elevilor secundarĭ şi studenţilor universitarĭ va fi imens. Eŭ nu voĭ scrie odată *bleandă* şi altă dată *bléndă*, ci totdeauna *bleandă* şi voĭ arăta că *ea* e diftong, ĭar cînd voĭ scrie *bléndă* va fi vorba de mineralul *blendă*. Nu voĭ scrie *răznet* şi *rèslet*, ci numaĭ *răznet* şi *răzlet*, nicĭ *bârsă* şi *bîrsă*, ci numaĭ *bîrsă*. In fine nu voĭ enerva pe nimenea pin aceea mare inconsecuenţă care e la domnu Şăĭneanu. Nu voĭ zice că *sumanu* face pluralu *sumanĭ*, nicĭ că *gălbeneala* e planta numită *gălbenică*, ca domnu Şăĭneanu la cuvîntul **gig** şi **gălbeneală**.

Voĭ îndrăzni să scriŭ *pin*, *pintre*, *omu*, *vechĭ* (ban vechĭ, banĭ vechĭ) în locul arhaizmelor *prin*, *printre*, *omul vechiĭ*. Voĭ critica multe forme false, pe care, deşi le voĭ menţiona, nu le voĭ recomanda. Aşa, voĭ zice *complet*, *congediŭ*, *discusiune*, *fals* în locu vulgarelor forme *complect*, *concediŭ*, *discuţiune*, *falş*. Pe cît se poate, voĭ arăta şi locul unde un provincializm se întrebuinţează. Pentru maĭ bună înţelegere, ĭacătă aicĭ cîte-va cuvinte:

Améninţ, **át**, **áre** v. tr. (lat. *ad-mĭnentiáre* în loc de *admĭnaciáre*, d. *mĭnax*, ameninţător, *mĭnári*, a ameninţa; it. *minacciáre*, prvţ. *amenassar* fr. *menacer*, isp. *amenazar*, port. *ameaçar*) Fac ameninţărĭ. *Fig.* Inspir teamă, îs aproape să: *revolta ameninţă să crească*, *casa ameninţă să cadă*. — Se zice şi *ameninţ*.

Ameninţáre f., pl. *ărĭ*. Vorbă saŭ gest care anunţă cuĭ-va rău pe care vreĭ să i-l facĭ.

Amérinţ etc. Forme maĭ rare îld. *ameninţ*.

Ameţésc, ít, íre v. intr. (vgr. *methyo*, mă îmbăt, d. *méthy*, vin dulce. V. **Dez-meţesc, ametist**). Am ameţeală: *învîrtindu-mă, am ameţit*: mă cam îmbăt: *bînd vin, am ameţit*. *Fig.* Imĭ perd cumpătu: *a ameţit de atita onoare*. V. tr. cauzez ameţelĭ (propriŭ şi fig.): *vinu, baniĭ l-aŭ ameţit*. **Mă ameţesc** v. refl. Mă cam îmbăt (propriŭ şi fig.): *m'am ameţit de vin*.

Ametíst n., pl. *e* (vgr. *améthystos*, neîmbătat, d. *methyo*, mă îmbăt, fiind-că se credea că ametistu împedecă îmbătarea). *Miner.* Peatră preţioasă violetă. E un oxid de aluminiŭ colorat de un oxid metalic. V. **Corindon**.

Bicĭ n., pl. *bice* (vsl. *bičĭ*,

rus. *biciŭ*, pol. *bicz*, ceh. bulg. cr. sîrb. *bič*, bičĭ). Vargă de care e legată o fășie de pele de bătut vitele. *Fig*. Calamitate, pacoste: *Atila a fost biciŭ luĭ Dumnezeŭ*.

Biciuĭésc, ít, íre v. tr. Bat cu biciŭ. *Fig*. Pedepsesc cu o nenorocire; satirizez, mustru: *Eminescu a biciuit teribil pe liberalĭ*.

Congédiŭ n. (d. fr. *congé*, [și verbu *congédiez*, a congedia] vfr. *congié*, d. lat. *com-meátus*, congediŭ militar, d. *méo*, *meáre*, merg. V. **Comite, im-per-mea-bil**. P. *commeatus*, ⁂*comiat*, ⁂*conjé* cp. cu lat. *sìmius*, *vìndémia*, fr. *singe*, *vendange*). Permisiune de a lipsi: *congediŭ de o lună*, *iaŭ*, *cer congediŭ pe o lună*: liberare din serviciŭ.—Fals *concediu*.

Corindón n., pl. *oane* (d. limba Tamulilor [India de sud] *korundam*) *Miner*. Peatră prețioasă, cea maĭ dură după diamant, formată din aluminiŭ divers colorat de oxizĭ metalicĭ și avînd formula $Al_2 O_3$. Varietățĭ: safiru, rubinu, topazu, ametistu, smaragdu, spatu adamantin (turbure, cu clivagiŭ pronunțat) și *emeri-u*.

Discusiúne f. (lat. *dis-cússio*, fr. *discussion*, d. lat. *discússum*, supinu d. *dis-cútio*,—*cútere*, scutur, risipesc, discut. V. **Con-per-cusiune, scot, scutur**). Deliberare, dezbatere: *discusiunea unuĭ proĭect de lege*: contestațiune, ceartă: *după multă discusiune, a admis în fine*.—Fals *discuțiune*.

Înăduş și-**ésc, ít, íre** v. tr. (*în* și *nă-dușesc*) Asfixiez, sufoc, înăbușesc (Mold.). V. refl. Mă asfixiez (Mold.); asud (Munt). V. **Năduşesc**.

Năduşésc, ít, íre (mă) v. refl. (vsl. ⁂*na-dusiti*=*za-dusiti*, a sufoca, d. *duhŭ*, duh; rus *dusitĭ*, a sufoca. V. **Nă-duf**). Asud, transpir (Munt); mă asfixiez. (Mold).

Scápăr, scăpărát, scăpărare v. intr. (d. lat. *ex*, des-, și *cápero*,-*áre*, încrețesc; deci *excaperare*, a descreți, a lumina. Se conjugă ca *supăr*). Se zice cînd ĭes scînteĭ pin lovirea cremeniĭ cu amnaru, saŭ cînd se apropie unu de altu doĭ nourĭ încărcațĭ cu electricitate de sens contrar: *scapăr din amnar*. V. impers. *Scapără*, fulgeră. *Fig*. *A-țĭ scăpăra ochiĭ de furie*, a fi foarte furios: (fam.) *a trage cuĭ-va o palmă în cît să-ĭ scapere ochiĭ*, a-ĭ aplica o palmă foarte tare: *fugea de-ĭ scăpăraŭ călcîĭele*, fugea grozav; *a-țĭ scăpăra pin minte*, a-țĭ veni o ideĭe subită; *a scăpăra de inteligență*, a fi foarte inteligent[1]).

Aŭgust Scriban
Profesor la Liceu Internat din Iașĭ.

---

1) Cetitorii să scuze oare-care defecte provenite din lipsa caracterelor tipografice (precum e la BICĬ, NĂDUȘESC) și întrebuințarea literelor latine în locul celor grecești.

CRUCEA MIŞELULUI

— SCHIŢĂ —

Bătută de vînturĭ, arsă de soare, mîncată de ploĭ, înnegrită de vreme, cĭoantă de braţul cel drept pe care i l-a despicat trăsnetul, dar mereŭ dreaptă, înnaltă şi semeaţă, stă înfiptă, de anĭ scurşĭ în negura trecutuluĭ, o cruce.

Pe maĭdanul părăsit şi dosnic unde măturătoriĭ uliţelor şi mahalagiiĭ deşartă băligarul şi gunoaele, nu creşte firicel de ĭarbă şi nu odrăsleşte decît pirul şi pălămida, nu cresc copaciĭ şi nicĭ păpădia nu răsare, ajunsă, doar, de vaetul Oltuluĭ ce se îmbie cu bocetul pustiŭ al clopotelor cimitiruluĭ ce dăngănesc de moarte, fiinţează, crucea, din vremurĭ ne aduse aminte.

Dar de suflă crivăţul pe cîmpie, de usucă şi-o arde focul soareluĭ, de plîng vînturile, pămîntul, de desubtu-ĭ, pe-o pălmuţă de loc, mereŭ ud şi jilav se vede subt picĭorul crucii.

Cine-l udă? Cine într-una şi necurmat? De ce şi cu ce-l udă petecelul ăsta de pămînt din care răsare, cu braţul despicat de fulgerul căzut asupră-ĭ, crucea uĭtată?

Numaĭ cine nu şi-a făcut drum într-acolo, cine n-a stat loculuĭ o clipă să se uĭte şi să se dumirească, nu ştie.

De anĭ şi de anĭ, în fie-care dimineaţă o femeĭe, o babă, bătrînă ca şi moartea care-a uĭtat-o pe pămînt, uscată ca seceta, suptă ca boala, încovoĭată ca povara, încreţită pe faţă ca mîniĭa, şi albă, albă, în smocul de păr puţin ce ĭ-a maĭ rămas pe tidvă, ca creasta înzepezită a munţilor, sleită ca scîrba,—îşĭ poartă oasele, scheletul, în fie-care zi, în rochie de pomană pe şoldurĭ, cu umeriĭ învăluiţĭ într-o boccea zoĭoasă, pe cap cu broboadă de lînă pămîntie, se tîrăşte ca nevoĭa şi bate metaniĭ şi-şĭ plînge lacrimile, ne secate, la poalele crucii.

Povestea eĭ, cu glas înnecat de obidă, ce parcă s-aude dintr-o criptă, o spune oricuĭ baba Sandula; povestea eĭ o ştie o lume, şi ea tot o maĭ spune celor ce s-abat pe la casa ruinată din drum, fără ochĭurĭ la ferestre, cu giurgiuvele cartosite, fără opaiţ, fără surcele pe foc, unde tăcĭuniĭ de pe urmă se stîng în cenuşă; saŭ, celor ce, rar, rătăcesc pe maĭdanul pustiŭ unde-a

crescut, sădită de-o mînă păgînă, şi nu maĭ îmbătrîneşte, şi nu maĭ moare,— crucea.

A fost, baba Sandula, fata sărdaruluĭ Mîrzea, fecioara frumoasă ca crinul, crăiţa cu părul negru ca întunerecul, cu obrajiĭ albĭ ca lămîiţa, cu ochiĭ codaţĭ şi închişĭ ca porumbele, cu trupul subţire şi mlădios, copila mîndră, rîvnită de voĭniciĭ tîrguluĭ, pentru care-şĭ încrucişaŭ boeriĭ paloşele, a fost porumbiţa răsfăţată şi îndrăgită a taĭcă-săŭ, şi avea numaĭ cincĭsprezece anĭ pe atuncĭ.

Un caţaon, Spirache Zittis, venit din fanar, frumos ca vraja, deştept ca dubul, înnalt ca bradul, dulceag ca ispita, îmbogăţit nu se ştia cum, cu sînge de şarpe în vinele trupuluĭ luĭ, fermecător ca înşelăcĭunea, s-a linguşit, a lins mîna boerească, s-a gudurat, atuncĭ, sunt optzecĭ de anĭ, a intrat pe subt pĭelea sărdaruluĭ, ĭ-a furat credinţa, pînă ce s-a văzut primit în casa luĭ, poftit la masa boerească, ospătat şi pus în fruntea bucatelor, alăturĭ şi maĭ presus încă de fecĭoriĭ ce oftaŭ după inima Sanduliĭ. Iar într-o zi de toamnă bogată, cum mersese sărdarul la viĭa din Troĭan, la culesul strugurilor, cu sultanat şi cu slugile după dînsul, pentru maĭ lungă vreme, a pornit şi grecul, calare pe cal arăbesc, cu căpăstru şi zăbăluţe de argint, cu moţ de pene de struţ în frunte, cu scărĭ sclipitoare, cu şea scumpă, de caĭman, urmat de arnăuţiĭ luĭ, patru.

Inăuntrul conaculuĭ, pe-o sară neagră ca păcura, se ospăta la masa sardaruluĭ, Spirache Zittis; bucatele se isprăvĭaŭ, paharele de argint se golĭaŭ şi boĭerul se desfăta, surîdea, asculta la snoavele şi iscoadele minunate, spuse de el, ĭar fata, pe gîndurĭ, îl privea şi ea prinsă de vrajă, pînă ce somnul îngreuĭa, ca plumbul, pleoapele boĭeruluĭ Mîrzea, ochiĭ-ĭ se-nchideaŭ, aţipea şi somnul îĭ punea stăpînire pe minte.

Tineriĭ rămăsese ca şi singurĭ în sofragerie, dinaintea talerelor goale, cĭugulind, amîndoĭ, din cĭorchiniĭ de strugurĭ tămîĭoşĭ dintr-un coşuleţ. Spirache se trase cu scaunul maĭ aproape de fată, fata se depărta cu scaunul eĭ, grecul ĭar se împinse lîngă ea. Intinse mîna, încetişor, şi-apucă degetele trandafiriĭ ale crăiţiĭ şi dete să-şĭ plece buzele peste mîna eĭ albă. Fata se smici, se ridică ruşinată şi scaunul se prăvăli pe scîndurĭ făcînd să clipească pleoapele ochilor sărdaruluĭ şi să i se bată buza, cu un tremur uşor, în somnul adînc ce-l legăna. Atuncĭ, ca din pămînt, se iviră arnăuţiĭ ce pîndeaŭ în foişor, afară, se năpustiră, prinseră pe Sandula, îĭ înfundară gura cu un peşchir, o ridicară în braţe, s-o răpească după porunca ce aveaŭ. Dar sardarul s-a deşteptat, a sărit, a luat flinta din cuĭ, a ochit, repede, şi-a tras. Ceĭ patru arnăuţĭ eraŭ mulţĭ ca să le ţină piept bătrînul şi paloşele lor ascuţite se ridicaŭ ameninţătoare cu tăişurile de-asupra capuluĭ boĭeruluĭ Mîrzea. Unul a căzut, cu pĭeptul găurit de poşurile din flintă, cu capul unde-ĭ stătuseră picioarele, înnecat într-un sînge negru, ca de balaur. Rămaşiĭ treĭ, şi cu Zittis patru,

aŭ răpus pe boĭer, ĭ-aŭ luat flinta, l-aŭ legat buştean, ĭ-aŭ înfipt căluşul între fălcĭ. Fata, din colţul în care-o aruncaseră, tremurînd, albă ca zidul, privind rătăcită, vedea făr-de-legea petrecîndu-se subt ochiĭ eĭ şi încreminise, stană. Sărdarul ca un viteaz, şi-a adunat puterile, a rupt ştreangurile ce-ĭ ţineaŭ mîĭnile prinse la spate şi s-a avîntat, nebun, într-ajutorul fetiĭ luĭ, ce se împleticea, ca o ederă desprinsă de trunchĭul bătrînuluĭ stejar, fără sprijin, să cadă.

Iĭ eşiseră ochiĭ din văgăune, boĭeruluĭ, cît merele, i se împleteaŭ cutele groase ca pe deget pe frunte, iĭ spumaŭ balele pe gură, iĭ scăpăraŭ vederile ca fulgerile şi striga, înrăutăţit, ca un leŭ rănit, după ajutor.

Cînd aŭ alergat slugile curţiĭ a fost de geaba. Cu capetele îngreuĭate, afumaţĭ de băutura ce le dăduse arnăuţiĭ în cramă, cu picĭoarele ca de aluat, îndoindu-li-se, abĭa se trezĭaŭ, nu ştiaŭ ce să facă, se sprijinĭaŭ de pereţĭ, cădeaŭ uniĭ peste alţiĭ. Arnăuţiĭ aŭ scăpat lesne de eĭ, ĭ-aŭ luat de umerĭ şi ĭ-aŭ svîrlit pe uşe, ca pe nişte loaze.

Dar boĭerul Mîrzea nu se lăsa, sărise la ferestre, le deschisese şi striga satul într-ajutor. Văzînd arnăuţiĭ că se îngroaşă gluma, după cum fusese înţelegere, la un semn al greculuĭ, săriră cu paloşele şi sfîrşiră repede cu sărdarul, retezîndu-ĭ, scurt, capul, fără pic de milă.

Crăiţa a deschis ochiĭ ca în vis, a leşinat ĭară şi n-a maĭ ştiut nimic.

A doua zi s-a trezit în casa luĭ Spirache Zittis, pe pat de mahon, în plapumă de mătasă şi lîngă ea grecul îşĭ sorbea cafeaŭa. A rotit ochiĭ, s-a spăĭmîntat, a simţit junghiurĭ de moarte în pîntece, un ghimpe ascuţit la inimă, a dus mîĭnile la ochĭ şi-a început să plîngă.

In vremea asta conacul de la viĭe ardea, cu cramă, cu hambare, cu acareturĭ cu tot, şi slujitoriĭ boĭeruluĭ Mîrzea se prăjĭaŭ pninşĭ de pară din toate părţile, ca şoareciĭ. Avutul sardaruluĭ se prefăcuse în cenuşă, ĭar casele din tîrg le prădaŭ arnăuţiĭ luĭ Spirache.

Multă vreme, lunĭ, anĭ poate, Sandula n-a ştiut nimic de lume, închisă cum era ca-ntr-o puşcărie, bună numaĭ pentru poftele salbatice ale greculuĭ, fără să vadă soare, fără să vadă cer, fără să răsufle aer, fără să miroase o floare. Cît timp o fi însemnat Domnul pe răbojul vremiĭ? Cine ştie!

Intr-o dimineaţă s-a pomenit singură, şi o slujnică bătrînă— atît maĭ rămăsese în casă — ĭ-a zis că e slobodă. Grecul plecase, cu averile şi arnăuţiĭ luĭ. Pe taĭcă-săŭ l-a căutat şi nu ĭ-a aflat nicăerĭ rămăşiţele luĭ, praf şi cenuşă, le bătuse vîntul cine ştie unde; avutul lor pradat, viĭa părăginită.... Acum veniaŭ Ruşii în ţară şi caţaoanuluĭ iĭ intrase frica-n oase de mîniĭa luĭ Kisseleff.

Maĭ pe urmă a aflat că Zittis, la cîtă-va vreme după focul de la Troĭan, durase o cruce mare, de pĭatră, pe maĭdanul de

pe malul Oltuluĭ, ca să-ĭ ĭerte Dumnezeŭ păcatale și să-l mîntuĭe de blestem.

Astea le spune ea, cum știe, cum poate, cu glas stins dar răspicat, baba Sandula, ce trece acum de nouă-zecĭ-și-cincĭ de anĭ. Își duce mîna uscată la gură, clatină din cap, nu uĭtă nimic, ĭar ochiĭ eĭ ce nu și-aŭ maĭ secat lacrimile, plîng mereŭ, udă pămîntul de subt «Crucea Mișeluluĭ», până ce-o auzi-o Dumnezeŭ. Îngenunche, bate metaniĭ, aprinde bob de tămîe în cĭobul de pămînt, plînge, tremură, se roagă, cade fără puterĭ, și nu moare. Nu, nu moare până ce din jertfa eĭ zilnică nu s-o îndura Dumnezeŭ să nărue crucea și să închidă atuncĭ ochiĭ, liniștită, știind bine, numaĭ atuncĭ, că grecul a ajuns la porțile ĭaduluĭ.

Așa știe, așa crede, așa face baba Sandula

N-o să moară, n-o s-o cheme Domnul la dînsul, sus, lîngă sărdarul Mîrzea, până ce cu lacrimile eĭ, izvor nesecat al urii drepte, n-o înmuĭa pămîntul în care stă înfiptă, ca o sfidare a dreptățiĭ și a credințiĭ, tocmaĭ crucea, cu cu care grecul s-a isbăvit de mișelia luĭ, și-o să trăĭască până atuncĭ.

Într-o zi, un gropar de la cimitirul de alăturĭ, și-a înmuĭat inima, a prins milă șĭ-a dat, cu securea, să reteze pĭatra, s-o doboare, să se ușureze baba Sandula. Dar cum a sărit și cum s-a rugat și cum a plîns! Nu; rugăciunele eĭ, credința eĭ, fumușorul de mireazmă ce se desprinde din cĭobul de lut, astea s-o nărue. Până atuncĭ ea nu moare.

Așa trec ĭernele și vin primăverile și se lasă verile și se-ntorc ĭernele.

Baba Sandula se scoală în fie-care dimineață, după ce-mbucă ce dă Dumnezeŭ, ĭese din odăița afumată, rece ca și mormîntul din inimaeĭ, își prinde bocceaŭa pe umerĭ, își strînge broboada pe frunte și pleacă spre crucea mișeluluĭ.... O cunosc locurile, o știe vîntul și vremea, și soarele și furtuna, și arătările albe ce ĭes noaptea de ocolesc clopotnița cimitiruluĭ, și cîĭniĭ flămînzĭ și jigărițĭ ce vin de scormonesc locurile și dezgroapă hoĭturile svîrlite pe maĭdan. Se opresc, cînd o văd venind, o privesc lung, își uĭtă de foame și prind să urle, amorțiŭ, cu gîturile întinse, cu urechile cĭulite, urlă parcă pentru a ține isonul rugăciuneĭ babeĭ Sanduleĭ, muind cu jălaniĭa lor înfiorătoare, cu vuetul crivățuluĭ, cu vaerul molcum al Oltuluĭ, cu dangătul clopotelor cimitiruluĭ, bunătatea luĭ Dumnezeŭ.

Se așterne pătura de omăt rece, aleargă vînturile peste meleagurĭ, plutesc fulgĭ albĭ ca solziĭ de argint, se cutremură pămîntul de izbeliște....

Rugăcĭunea babeĭ Sanduleĭ a aflat răsunet, a fost primită, a ajuns până sus într-o zi.

Aŭ dovedit-o cîniĭ întinsă deasupra cruciĭ căzute, cu brațele încleștate pe lespedea de pĭatră, cu fața în jos, cu trupul lungit, cu fruntea înnalțată, însă, spre văzduhurile unde domnește dreptatea adevarată, cu ochiĭ deschișĭ, cu buzele încreme-

nite ca dup-o rugăciune zguduitoare, cu faţa toată luminată de un semn de recunoştinţă.

Aŭ simţit ciĭniĭ, aŭ ocolit crucea căzută, s-aŭ apropiat mirosind, cu nările deschise, aŭ apucat cu dinţiĭ de fusta lipită de trupul înţelenit al babiĭ Sanduleĭ, aŭ tras, aŭ răscolit omătul cu labele şi cînd aŭ aflat-o moartă aŭ prins, ĭară-şĭ, a-şĭ urla jălaniĭa.

Era prohodirea supremă ce se urca cu vibrărĭ fioroase spintecînd naosul ceruluĭ ce-şĭ deschisese trîmba de norĭ plumburiĭ învăluind cu o pînză de aur chipul întinerit de-nseninare al feteĭ sardaruluĭ Mîrzea.

Caton Theodorian

R.-Vîlcea în 2 Noemvrie 1907

Inceputul Teatruluĭ din Moldova

(urmare)

„A doa reprezentaţie fu *Doĭ Gemenĭ din Bergam*, comedie vodevil într'un act, traducţie; toată intriga acesteĭ piese rotează pe asemanarea cea mare a fraţilor gemenĭ, şi pe deosebirea caracteruluĭ personaluluĭ întreg ce se luptă pentru o căsătorie de amor. Arlechin I-iŭ iubeşte şi se iubeşte de cătră *Rozeta*. *Nerina* rivala eĭ, de asemene îl iubeşte cu înfocare, însă nu i-se respunde nicĭ cum. In această întreită iubire întră la mijloc Arlechin al 2-lea ce soseşte din Italia, şi asemanarea luĭ cu a frateluĭ complică de tot intriga. Dl. *Panaitachi* ca arlechin 1-iu nu putem aĭ tăgădui meritul ce iaŭ agonisit în trupă de cel întăiŭ comic. Şi talent şi disposiţie ne înfăţoşază acest favorit a Talieĭ, căruia tot odată îĭ mărturisim plăcerea publică şi pentru bucăţile ce aŭ cîntat. Prostia şi iubirea eraŭ patimile ce le esprima forte bine prin figuraţia şi apucăturile sale. Dl. Luchian, ca Arlechin al 2-le, aŭ esecutat şi rolul seŭ, familiaritatea cu scena nu i se părea nicĭ de cum streină şi făgădueşte în curînd un bun artist, la aceasta însemnăm ca D. ca unul ce se înturnà din Italia şi avea aşĭ ţinea existenţa cu musica, ar fi trebuit să se fi înţăles ceva mai bine cu prima violină, căcĭ între amîndoĭ urmà o foarte mare nepotrivire. *D-ra Dimitriu* pentru ce îndată s-a distenguit în trupă, rolul Nerineĭ era rolul D-sale, jaluzia cea nemărginită, mănia cea aprinsă se sfăşie inima uneĭ dame în unele cazurĭ şi dorinţa de rezbunare îşĭ aflasă o adevarată persoană în care să se caracterizeze, jocul fu aplaudat, iar cîntarea finală a D-reĭ, care vădea atîta acurateţă în tonurĭ şi nemerire în esecuţie, îĭ recomîndă glasul, agonisindu'ĭ un viŭ aplaos. *D-ra Gabriela* nu lipsi

nicĭ astădată a ne areta grațiile sale sub un caracter de nevinovăție, foarte frumos îșĭ adumbre chiar pe al seŭ propriu; purtarea cătră Arlechin I-iu, amantul seu, era plină de curățenie. O gesticulație simplă, însă pornită din simțul inimeĭ, împodobește pe tînăra noastra diletantă, care menește o norocoasă formare de actriță, favorită tot odată și de un glas, a căruia dulceață desvălit în partitura sa finală, îĭ aduna un îndoit aplaos.

Este vrednică de toată lauda încercarea trupeĭ de a executa și cîntărĭ, cînd publicul cunoaște foarte bine, lipsa unuĭ Conservator, ce singur este menit pentru formarea și cultivarea glasurilor artistice".

D. G.

In 28 Octomvrie (1845) s-a jucat piesa: *Lazăr păstorul*, dramă în 4 acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu. (*Alb. rom.* No. 85 din 28 Oct. 1845).

In 1 Noemvrie (1845), s-a jucat *Robert șeful banditilor* dramă în 5 acte; tradusă de Comisul A. Vasiliu. (*Alb. rom.* No. 86 din 1 Noemv. 1845).

In 4 Noemvrie s-a jucat: *Strengarul de Paris*, comedie vodevil în 2 acte, tradusă de D. Filipescu, și *Doĭ gemenĭ din Bergam*, comedie vodevil într-un act. (*Alb. Rom.* No. 87 din 4 Noemv. 1845).

In anul serbătoareĭ sfîntuluĭ Mihaĭ 8 Noemv. s-a dat la teatru o reprezentație estraordinară, în onoarea Domnitoruluĭ Mihail Sturza Vodă. La intrarea prea I. Domn în sala teatruluĭ, trupa moldovenească, acompaniată de orchestră, a cîntat un *Imn național*, muzica de D. Capelmaestru Herfner, iar versurile de Dl. Postelnik G. Asaki, a căruĭ text îl împărtășim aici. Iată-l:

Doamne a lumeĭ scutitor
Ce din timp îndelungat
Pe-a Moldoviĭ popor
Păn amu aĭ aparat

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit
Ni-l păstrează în lucor
Și în traiul fericit.

Pe-al nostru Domnitor
Mihail Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Și în traiul fericit.

Ceriul fie-ne senin
Mănos patrieĭ pămînt.
Tot unițĭ în cuget lin
Se rugăm pe Zeul sfînt:

Rugă și al nostru dor
Azĭ depunem pe altar
Pe-a patrieĭ viitor
Doamne tinde al tău har.

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit
Ni-l păstrează în lucor
Și în traiul fericit.

Acest Imn, care e tradus și în limba franceză, după cererea obștească în mijlocul aplaosurilor publiculuĭ s-a maĭ cîntat încă odată. Despre această reprezentație extraordinară găsim amănunțimĭ în *Albina românească*, an. 1845, No. 88, pe care le repreducem aicĭ:

«Sara zileĭ spre 8 Noembrie, a anuluĭ curgător, fu o zi mărturisitoare de cele maĭ adevarate sentimente a Moldovenilor. Teatru era locul acel menit în care locuitoriĭ Capitalieĭ, de toate treptele ave a felicita în public pe strălucitul lor Domnitoriŭ în agĭunul zileĭ onomastice a Î. Sale. Mulțimea încă de timpuriŭ curgea din toate părțile, pe căile ducătoare către zidirea Teatruluĭ. Poarta aceșteĭ zidirĭ sta frumos iluminată, și prin decorațiĭ înfățoșa în întreite rîndurĭ de luminĭ brilante colorate, cu un înscris analog, un efect încîntătoriŭ, maĭ ales în cursul uneĭ nopțĭ întunecate de o toamnă foarte priincioasă.

Localul deși spațios, era îngust astă sară pentru mulțimea doritoare de a se împărtăși de astă serbare, căcĭ nicăerĭ în sală nu se afla un punct deșert, și grupe de amatorĭ se vedeaŭ înturnîndu-se pe acasă cuprinșĭ de părere de răŭ, că nu s'aŭ aflat macar loc de a sta într'un ungheriŭ în picĭoare. In sara aceasta teatrul era maĭ cu deosebire îngrijit și iluminat, pe lîngă lustrul cel mare toate candelabrele, brațare era aprinse, și între lumina brilantă ce răsarè din toate părțile a saleĭ, strălucea publica luare aminte și bucurie.

Indată la întrarea In Sale în lojă, orchestra a întonat armonioase acordurĭ, după care un cor alcătuit din 20 Moldovenĭ actorĭ și actrițe, începură a cînta imnul național. Liniștea și luarea aminte eraŭ așa depline încît atît acordurile cum și cuvintele se auzea, se înțelegea și se simțeaŭ foarte bine de către ascultătorĭ cariĭ prețuiau în acest cîntec o publică urare pentru fericirea Domnitoriuluĭ și a patrieĭ iubite. Toată muzica era nouă, dupre o melodie Moldo-Romană, o compoziție a D-luĭ Herfnes Capel— maistrul a bandeĭ militare și a teatruluĭ, a căruea bun gust publicul nostru îl cunoaștè de maĭ mulțĭ anĭ. La începutul cîntăriĭ se revărsaŭ din galeriă esemplarele imnuluĭ, și toțĭ privitoriĭ se grăbe a căpăta cîte un esemplar ce era tipărit românește și franțuzește.

La încheerea imnuluĭ, horul de odată se desparte, și fundul teatruluĭ ce era decorat cu colorurĭ naționale desfăcindu-se în două părțĭ, face a se vede un tablou cu ghibăcie artistică compus, și carele încîntà privirea spectatorilor. Imfățoșarea era înțeleasă, căutăturile nesățioase; pe micĭ culmițe treptat ridicate de pe fața sceneĭ, se vedeau în posițiĭ respectuoase și în grupurĭ pitorește așezațĭ bătrînĭ, tinerĭ și tinere, toțĭ în costumurĭ naționale, depuind tributul recunoștințeĭ la picĭoarele Domnitoruluĭ lor, carele se înfățoșa prin un portret de mărime naturală; în dreapta se afla un soldat pedestru, ear în stînga un cavaler, prezentînd armele. Acest tablou cu atîta era maĭ interesant cu cît

înfăţoşa şi contrast şi armonie: contrast între vrîstele cele maĭ înălbite de primăvara tinereţeĭ, între cele militare a soldaţilor şi cele pacînice a sătenilor, armonie, căcĭ acele două focurĭ bengale de color naţional albastru şi roş, prin a lor luminare se părè a topi, a întruni, a fermeca ochiĭ privitorilor şi aĭ transporta în cerĭu! Frumuseţea efectuluĭ porneşte o aplodare mănoasă şi un entuziasmu infocat, sala este plină de strigărĭ şi un *da capo* face a recînta imnul care se ascultă cu atenţie solenelă, după care se înfăţoşă ear tabloul de maĭ înainte. Apoĭ se începù o uvertură naţională în care moldovanul uşor cunoaşte versul cîntecelor copilărieĭ sale, tonul doĭnelor celor melancolice cu care şi cîmpeniĭ şi munteniĭ îşĭ desfătează zilele vieţeĭ lor. Uvertura de asemene repetată, au aflat un eho plăcut în inimele moldovenilor, din care s-au conoscut înfocarea şi simţirea naţionalităţeĭ».

Piesele reprezentate au fost, cea întăĭ: *Teatru şi bucătăria*, a doua, *Uliţa luneĭ*. In amîndouă aceste piese, tineriĭ noştri actorĭ aŭ adus mare plăcere publiculuĭ.

La cea întăi D. *Panaitachi*, în rolul de Cerat, sau deosebit prin talentul şi figura sa cea comică, chiar născută pentru comedie, prin naturaleţa joculuĭ şi un cîntec uşor conform pentru vodevile. Madama *Mase* în rolul de *Sonşet* fără a fi păşit din Moldova, au copiat cu cea maĭ mare nemerire caracterul bucătăriţiĭ franceze, şi D-eĭ se pare menită a împămînteni în piesele noastre, rolurile de subreta ce sînt nesmintit cele maĭ grele; cîntecul eĭ plăcut fiind expresiv, dar precum ne-am încredinţat trebui a fi mărginit la ariĭ adoptate chĭar pentru puterea organuluĭ D-sale. In piesa a doua, ĭar au secerat laude D. *Panaitachĭ* în rolul seu de Şevilar.

De asemene tînărul *Teodoru* au jucat bine pe bătrînul Şodorel carele la glas, la pas şi în jesticulaţiĭ au ştiut a păstra rolul ce-l reprezenta. Traducerea pieselor este bună, şi prin agerimile spirituoase adeseorĭ au deşteptat rîsul publicului, deşi nu am însemnat dublu-sens spirituos a luĭ Şovilar, cînd laudă pe Abd-el-Kader „*Bun băet este Abd-el-Kader*“,—bunătatea îl prinde bine; numaĭ lucru draculuĭ este că nu-l pot prinde!“—Ce se atinge de direcţie toţĭ au preţuit îngrijirea şi stăruinţa ce lăudabilă a D. Luţato de a face prin toate mijloacele astă sară vrednică de a eĭ importanţă. La acest prilej să ne fie ertat a repurta luare aminte la cortina cea nouă. Prin înfăţoşarea uneĭ sţene naţionale şi plăcute, astă zugrăveală maĭ mult aţintind ochiĭ privitorilor, face a descoperi o idee minunată însă disvălită cu oare-care smintele în a eĭ execuţie. In o vale cungĭurată de munţiĭ Moldoveĭ, se vede dinainte, la stânga privitorilor, casa unuĭ sătean, dar casa e de zid şi numaĭ tencuită cu un acoperemînt ce samănă a pae de India, pe cînd căsuţele sătenilor noştri, de şi modeste, sînt maĭ mult potrivite a decora un tablou de peisaj. In vîrful acesteĭ case este aşezat un cocostîrc, dar şi astă pasere nu-ĭ de cele ce s-aŭ născut la noĭ. Căcĭ în altfeliu ar fi ştiut că la noĭ

și motanii umblă la vînat, drept care s'ar fi aparat cuĭbul cu un seciu spinos, însă nepriceperea sa o rescumpără prin o nepăsare stoică, căcĭ chĭar sup a eĭ rezidenție sună o cimpoe, o surlă și trimbiță la care hora trage ceată de flăcăĭ ce ea-și numi Moldovenĭ; deacă n'ar semna maĭ mult Rusnacĭ greoĭ de la Kolomea, atît prin figura danțuluĭ cît și prin costiumul lor. Nicĭ putem bine pricepe cum artistul, carele chĭar în Iașĭ are a videa flăcăĭ sătenĭ în costumul lor cel sprinten și pitoresc, au călătorit în faptă seau cu gîndul pînă în Galiția pentru aflarea unuĭ asemene model! Ce să zic de anahronismul cocostîrculuĭ! clocind ouă pentru paștĭ căcĭ aceĭa este epoha srincĭobuluĭ cu plăcerile sale, care se văd zugrăvite spre dreapta în perspectivă, și la carele se disfătează *niște tinerĭ îmbrăcațĭ în bluze:* nu cumva-ĭ o colonie de ștrengariĭ de Paris? Dacă condeĭul criticeĭ a făcut aceste însemnărĭ, penelul zugravuluĭ ghibaciŭ va îndeplini oare-care detailurĭ spre a face din cortina ca un tabloŭ nemerit de sţenă națională, care purure va fi de public admirat cu cea maĭ vie plăcere precum compunerea națională a d. Herfner cu entusiasmu purere sporitor s-aŭ auzit, s-aŭ repetat și s-aŭ aplaudat în melodia cea Română care s'aŭ reprodus atît în uvertură cît și în Imn:

«Ruga și al nostru dor
Azĭ depunem pe altar,
«Pe-al patrieĭ viitor
Doamne 'ntinde a tăŭ har!

Aceste versurĭ fie-care patriot trebue în toate zilele îngenunchind să le adaugă *către rugăcĭunĭle sale!*»[1])

In 11 Noemvrie 1845, s-a jucat *Margarita*, comedie în 3 acte, tradusă de N. N. (Alb. Rom. din 11 Noemv. 1845).

In 15 Noemvrie acelaș an, s-a reprezentat din noŭ pĭesa *Polder s-aŭ calăul din Amsterdam.*

In 18 Noemvrie acelaș an, s-a jucat *Fumătoriĭ*, comedie vodevil în 2 acte de Paul de Kock, tradusă de Alexandru Fotino, și *Doue bilete*, comedie într'un act, tradusă de Maiorul Voĭnescu din Bucureștĭ. (Alb. Rom. No. 91 din 1845).

In 22 Noemvrie 1845, s-a jucat în beneficiul Balet-maĭstruluĭ *Iosif Urlich*, ĭară-șĭ pĭiesa, *Teatru și bucătăria*, comedie vodevil în 2 acte.

In 25 Noemvrie s-a jucat *Insurățelul Tachi*, comedie în 3 acte, prelucrată de N. N. (Alb. Rom. No. 93 din 1845).

Deși în această stagiune nicĭ nu se pomenește despre angajarea vre-uneĭ trupe străine, vedem totușĭ deodată anunțîndu-se pentru ziua de 27 Noemvrie 1845, o reprezentație dată de o trupă franceză pentru beneficiul doamneĭ *Pédre*, foastă întîĭa cîntăreață și îngenuitate în trupa Frisch din stagiunea trecută. Pĭesa ce se

1) Vezĭ *Albină românească* No. 88 și 89 din 8 și 11 Noemv. 1845.

reprezenta se întitulează *Polly*, dramă in treĭ acte cu cîntece de Melesville și Carmouche. Ceĭa ce e maĭ curios este, că vedem pe afiș zicîndu-se că representația se dă *sub protecțiunea teatruluí Moldovenesc*.

După părerea noastră această reprezentație precum și încă cîte-va altele, aŭ fost alcătuite cu actorĭ de ocazie saŭ cu diletanțĭ, de cătră cîntăreața Pédre, care se vede ca rămăsesă în Iașĭ, cine știe din ce împrejurărĭ, după plecarea celorlalțĭ actorĭ francezĭ, cărora Domnitorul le dăduse poate parale pentru drum.

S-aŭ maĭ jucat de asemenea în cursul acesteĭ ĭernĭ fără să știm anume la ce dată, pĭesele franceze: *Le secret de mon Oncle*, *le Violon de l'opera*, *D'Aubigné*, *Une idee de medecin*, *Le Commissaire extraordinaire*, *Jeanne et Jeanneton*, *Casanora ou le fort St. André* și, *Un soufflet*.[1])

In 2 Decemvrie acelaș an s'a jucat *Nepotul răposat*, comedie într-un act, tradusă de Doctorul Teodor Stamati și *Fumătoriĭ*, pentru a doua oară.

In 9 Decemvrie acelaș an, s-a jucat *Niște necazurĭ de nimică din vĭața omenească*, comedie-vodevil într-un act, tradusă de N. Ionescu, și pentru a doua oară *Insurățelul Tachi*.

In 16 Decemvrie acelaș an s-a jucat *Zece anĭ din vĭața uneĭ femeĭ saŭ sfătuirile rele*, dramă în 5 acte, care se maĭ jucase cu ocazia deschidereĭ stagiuneĭ teatrale 1844—1845.

După jumătatea luneĭ Decemvrie acelaș an, Direcția teatruluĭ național tipărește o înștiințare prin care roagă pe public a plăti viitorul abonament până la 25 a aceleĭ lunĭ, arătînd și pĭesele cari s-aŭ representat, și acele ce se vor representa pentru încheĭerea stagiuneĭ. Acea înștiințare credem nimerit a o reproduce aicĭ. Iată-o:

ÎNȘTIINȚARE

«Apropiindu-se gĭumatatea abonamentuluĭ al doile, Direcția încunoștiințează pre domniĭ abonațĭ ca să bine-voĭască de a plăti viitorul abonament de 20 representațiĭ, până la 25 a curgătoareĭ lunĭ, căcĭ trecîndu-se acest termin ea va fi îndreptate de a le da altora. Direcția socoate de cuviință de a maĭ înoi cea din tăĭ înștiințare în care s-aŭ făgăduit 20 de pĭese nouĭ, pentru tot cursul teatral cuprins din 40 representațiĭ; însă se vede că cu buna voință și sirguipță a actorilor și a actrițelor saŭ representat 15 pĭese noue și doue din anul trecut; precum se vede în tablonul următor:

1) Vezĭ *Despre Cenzura în Moldova*, de Radu Rosetti, Ed. Academieĭ Române. 1907. II. pag. 18.

Drame

1. *Lazar păstorul*
2. *Doi galerieni*
3. *Recrutul răscumpărat*
4. *Polder*
5. *Robert*
6. *Zece ani din viața unei femei*

Comedii-Vodevile

7. Ștrengarul de Paris
8. Fumărorii
9. Teatru și Bucătăria
10. Ulița lunei
11. Doue bilete
12. Doi gemeni de Bergam
13. Nepotul reposat
14. Niște necazuri din viața omenească
15. O zi de mărire
16. Margherita

Fără piesele cele din benefis.

Pentru următoarele 20 representații, Direcția aŭ pregătit aceste piese:

Drame

1. Egumenia de Castru
2. Angelo Tiranul de Padua
3. Cutremurul de pămînt de la Martinica
4. Harecĭluirea unuĭ om
5. Clopotarul de la Sft. Pavel

Comedii-Vodevile

6. Banditul
7. Necuviințele Delijansuluĭ
8. Pavel și Pavelina
9. Trofin
10. După amiază
11. Vorniceasa Nastasia
12. Șase capete într-o pălărie
13. Soldatul prujitor

Direcția se folosește de acest prilej pentru a-șĭ arăta mulțămirea eĭ respectabiluluĭ public și domnilor abonațĭ, că cu venirea d-niilor sale aŭ încurajat Teatrul Național; tot odată ea nu lipsește a face cunoscut, că și în viitor nu va înceta de a-șĭ împlini cu cuviință însărcinarea pentru mulțămirea publiculuĭ și a guvernuluĭ

Iașĭ 1845 Decemv. în 18

N.B. Direcția înștiințează că prețul lojelor, pentru domniĭ abonațĭ aĭ Teatruluĭ Național, la balurile măscuite va fi tot acelașĭ ca în aniĭ trecuțĭ; lojile însă ce nu sunt abonate se pot capata cu abonament pentru toate balurile. Cu cel întăĭ afiș vestitor balurilor se vor arata numerile lojelor ce nu sunt abonate cum și prețul abonamentuluĭ.»

(Va urma) **Theodor T. Burada**

SAMARITEANCA

(LA SAMARITAINE)

Evanghelie în 3 tablouri în versuri de Edmond Rostand

Traducere de G. V. BOTEZ (Gordon).

(Urmare)

SCENA IV-a

Isus, Apostoliĭ

Petru. (Coborînd în scenă). Blăstăm pe țara asta! (Dupa ceĭ eșiți) Și ciuma
'n trupul vostru.
Din zborul eĭ, cu zgomot, lăcusta cadă-aice!

Iacov (Idem) Și fructul de pe creangă cărbunele să-l strice!
Orĭ vermele să-l roadă închis cînd stă-n coșere!...

Andreĭ (Idem) Femeĭa peardă-șĭ fătul, bărbatul să dispere!
Să știe eĭ ce-ĭ setea și foametea s-o știe!
Hotarele de dușmanĭ călcate să le fie,
Și urmă nu rămîie din tîrgurile rase!....

Petru. In vecĭ, în vecĭ de-acuma, sub picurĭ răcoroase
De rouă, nu maĭ fie nicĭ șopt, nicĭ clătinare
In voĭ lămîĭ, voĭ rodiĭ, migdalĭ și-aguzĭ din zare,
Și-n vecĭ de fructe creanga nu geamă încărcată!...

Isus (coborînd) Samarie de Domnul fiĭ binecuvîntată!

Petru. Cum Rabbi? Dară vorba ce te-auziĭ zicînd:
«Feriți-vă de Gèntilĭ și Samarițĭ orĭ cînd,
«Și predicĭ facețĭ numaĭ luĭ Israel!» Chiar tu
Păreaĭ că aĭ în ură pe-aceștĭ păgînĭ!...

Isus. Eŭ? nu;
Eŭ ĭĭ ĭubesc.

Petru. Și totușĭ, de și nu pot pricepe,
Rostit-aĭ vorba asta. De ce?...

Isus. Spre a începe...
Voĭ nu știațĭ ĭubirea cea fără de măsură,
Nu vă puteam încrede întreaga-nvățătură.
De v-aș fi spus atuncea: iubițĭ pe Gèntilĭ chiar,
O, dragĭ copiĭ cu toțiĭ v'ațĭ fi mîhnit amar.
Puteam eŭ, fără teamă, în umbra voastră plină,
S-arunc de-o-dată valul cel mare de lumină?
In voĭ ceĭ slabĭ, de-o-dată să torn vinul meŭ tare?
A, nu; de-aceĭa-atuncea prudența mi-a fost mare,
Am strecurat eŭ raza, ș-am prins s-o cîntăresc,
Căcĭ toată nu-ndărznitam s-o daŭ. Azĭ îndrăznesc.

Andreĭ. Eĭ cum? Nimic nu-nseamnă cînd omul nu-ĭ jidan?
Isus. A vindecat Elizeŭ pe Sirul Nahaman.
Petru. Şi cum, pentru-aceştĭ oamenĭ ĭubire s-avem noĭ?
Isus. Ş-o să-ĭ iubiţĭ cu toţiĭ, căcĭ eŭ vă rog pe voĭ.
Petru. Dar ce vreĭ cu noĭ, Rabbi?...
Isus. Să fiţĭ întregĭ aş vrea;
Uşor se simte omul purtînd povara mea.
Purtaţĭ-o. Şi pe-aproape ĭubiţi-l.
Petru. Aşa dară
Aproapele se chiamă orĭ-ce păgîn, o fĭară?
Isus? Un om din Ierusalim mergea la Ierichò:
Iĭ ĭes tâlharĭ în cale. Il bat; îl schingĭuesc.
Şi ţipetele sale rămîn fără echo;
Şi mort crezîndu-l hoţiĭ, în drum îl părăsesc....
O rană-ĭ era trupul, zăcea bietu-amorţit.
Şi sîngele-ĭ ţîşnise ca din burdufurĭ vinul...
Un preot trece, vede cel trup, locu-nroşit.
Dar trece-uĭtînd streinul.
Trece-un levit. Se uită la ochiul trist ce moare,
Şi trece-n nepăsare.
Un samaritean trece. El, bietul cap priveşte.
Şi-n cale se opreşte.
De pe catîr coboară, grăbit la om aleargă,
Şi untdelemn cu balsam turnînd în rana-ĭ largă,
'I-nchează roşul sînge; pe cel sfîrşit cu bine
Il ĭea de subsuoară,
Şi-l sue-n şea, şi-l ţine
Păn-la sălaş, coboară
Cu el, apoĭ îl culcă, ş-asupra-ĭ ĭar veghează;
Ş-a doua zi cînd zoriĭ de ziuă luminează,
Chemînd pe ceĭ maĭ marĭ
Aĭ hanuluĭ, plăteşte-naĭnte doĭ dinarĭ,
Zicîndu-le: «Plec, însă în timpul lipseĭ mele,
«Să-l îngrijiţĭ cu toate cele
«Că la re-ntors eŭ voĭ plăti
«Tot ce maĭ mult veţĭ cheltui!»...
Ş-acest păgîn pleacă apoĭ!....
Ş-acuma-ndreptul cuget, eŭ vă întreb pe voĭ:
De bietul schilav care lăsat, fu, ca un cîne,
Din eĭ care rămîne
Prin tot ce-a făptuit
Aproapele uman?
Cel preot, cel levit,
Orĭ cel Samaritean?
Petru. Dar....
Isus. Aţĭ pătruns?....
Iacov. Da, Rabbi!...

Ioan (luĭ Isus, îndrumîndu-l spre marginea fîntîneĭ).
Ia loc, că sufli greŭ;
Ce lungĭ și aspre drumurĭ am mers. (Isus se așează).
Andreĭ. Și ce-ĭ maĭ reŭ,
E că pe-aicĭ hoţĭ groaznicĭ se zice c-ar umbla;
E unul maĭ cu seamă... îĭ zice...
Isus. (Cu blîndeţă) Barabà!
Ioan. (Ingenunchind lîngă Isus). Ţi-aĭ rupt cuvîntu-atuncea, spre-a-ĭ întreba de drum,
Din lămurirea ceĭa,—urmeaz-o, spune-acum!...
Din fabula cu-acela ce-ogoru-șĭ sămăna...
Isus. (Surîzînd). Ce să vă spun?
Ioan. Sămînţa cea bună ce-nsemna?
Isus. Sămînţa ce eŭ samăn.
Petru. (Așezîndu-ze la picioarele luĭ Isus). Și-ogorul?
Isus. Lumea toată.
Andreĭ. (Idem). Și secerișu?—
Isus. Aleșiĭ, e auria-mĭ gloată.
Iacov. (Idem). Sămînţa rea?
Isus. E-aceĭa ce-o samănă cel reŭ,
El, care-n cîmp s-arată cînd voĭ dormiţĭ maĭ greŭ.
Bartolomeŭ. (Idem). Dar eĭ, secerătoriĭ?
Isus. Sînt îngeriĭ! Căcĭ sus,
Colò, o, spicurĭ scumpe, recolta mea s-a pus!...
Petru. Eŭ nu maĭ dorm de-acuma, păzesc sămănătura!
Isus. Aĭ să maĭ dormĭ tu, Petru. Iar din învăţătura
Aceasta, ţineţĭ minte, că trebuĭ blînzĭ să fiţĭ,
Nu mînioșĭ neghina din ţărnă s-o zmunciţĭ,
Ca nu cumva atuncia în ura fără frîŭ,
Să zmulgeţĭ cu neghina și firul bun de grîŭ.
Natanael. (Cu lăcomie tristă). A, grîul! Ce maĭ miros cînd gata-ĭ măcinat!
Mi-ĭ foame, foame!
Isus. Cere, la cerul luminat
Să spargă-n mană dulce iștĭ nourĭ carĭ trec!
Petru. Și crezĭ că...?
Isus. Cred. Tu, Petru, tu cere!...
Petru. Eŭ, să-ncerc?
Isus. Da, tu.
Petru. Ș-are să ploae cu mană?
Isus. Ca de mĭere,
Balae...
Petru. Insă, Doamne....
Isus. Haĭ, cere...
Petru. Totușĭ...
Isus. Cere.
Petru. Eŭ...
Isus. Cere.

Petru. (Fără încredințare). Fă să ploae, pe noĭ, mĭerea de rouă,
Ce-aĭ dat O, cer, alt-dată pe-Ebreĭ!... (pauză).
Nimic nu plouă!

Isus. (Rîdicîndu-se). Fiind c-o îndoĭală de ruga ta se leagă.
Dac-aĭ avea credința, dac-aĭ avea-o-ntreagă,
Aĭ zice-acestuĭ munte: «Pornește-te de-aci!»
Și muntele Garizim pe loc s-ar și porni...
Bărbațĭ slabĭ în credință, plecațĭ, cătațĭ de-a gureĭ:
Eŭ icĭ, citi-voĭ cartea din taĭnele naturiĭ;
Plecațĭ toțĭ: Petru, Iacov, Ioan, Iuda, Andreĭ.

(Eĭ se îndepărtează. Isus cătră Petru, care esă cel din urmă, foarte abătut).

Va fi o zi, da, Petru, cînd toțĭ îngeriĭ meĭ
Te vor nutri cu vîntul stîrnit de-ale lor plete
Și-n murmur lung de harfe vor stînge a ta sete:
Cu adierĭ și-acordurĭ cel suflet ți-or nutri!...
Dar păn-atuncĭ de hrana trupească vezĭ pe-aci!

(Apostoliĭ esă, pornind uniĭ cătră cetate, alțiĭ pe cîmpiĭ. Isus rămîne singur).

Trudit sînt!... Insă trebuĭ!... Să merg făr-de-ncetare,
Și pentru mîna-mĭ tufa să fie-nghimpătoare,
Și-n drum, pentru picioru-mĭ, prundișul ascuțit!...
Dar mîntuirea sfîntă din trupul meŭ zdrobit
Țîșnește, ca și vinul din struguriĭ de toamnă,
Și truda fericită ce-o simt acum, însamnă
C-o să se-ndeplinească, aicĭ, ceva spre bine;
Căcĭ totdeauna, Doamne, cînd n-am puterĭ în mine,
Urmează trudeĭ mele ceva dumnezeesc:
Și simt, fiind-că sufăr acuma, eŭ ghicesc,
Fiind-că de-osteneală-s aproape de pierzare,
C-o să se-ndeplinească aicea, ceva mare!...
Cad razele de-adreptul; a șesea oară ĭată.
—Un cînt de fluer vine din zarea-ndepărtată...
—Din Sichem... o femee... cu pas încetișor
Pornește spre fîntînă. Văzduhu-ĭ arzător...

(Se reașază pe marginea fîntîneĭ)

E-acum destul de-aproape să văd ce luminoasă
E tripla-ĭ salbă de-aur, și brîu-ĭ de matasă,
Și vălul lung ce-ascunde închișiĭ ochiĭ seĭ...
O, cît frumos, Părinte, aĭ pus pe-aceștĭ Ebreĭ!...
— Verigele-ĭ la glezne le-aud în clătinare...
Acesta e O, Iacov, înfățișarea-n care
Știŭ ale tale fiĭce, venind cu pas ușor,
Să ție-așa de nobil un vas pe fruntea lor. [1])
Vin toatele cu-acĭeașĭ zîmbire tăĭnuită,
Și forma lor cu-aceĭa a urneĭ stînd unită,
Te fac să nu vezĭ alta decît un vas zvelt, care
Din mîna rîdicată o toartă-ĭ parcă-n zare!...

---

1) L'amphore sur leur front.

(In acest timp Fotina apare sus, pe potecă).
Nemuritoarea rază a grației ce are!
Nu pot să mă maĭ satur privind cea-nfățișare
Ce-o aŭ sărbătorească femeele la noĭ:
Și mi-aș pleca-naintea-ĭ genunchiĭ amîndoĭ,
Cînd mă gîndesc că-ntocmaĭ asemenea, venind
Și tînără și dulce, ĭubirea-țĭ neștiind
O, tată, și-n uĭmire cînd nu stătuse încă
La graĭul celuĭ înger în închinare-adîncă,
Și mama, la fîntînă, venea cu urna-ĭ încă...
Samariteanca asta la reŭ s-a fost supus,
Dar urna eĭ din care ce-a fost divin s-a dus,
Se-arată ĭar divină prin brațul gol, în sus!
Iubirea-ĭ necinstită ea-șĭ cîntă visătoare.

SCENA V-a

Isus, Fotina [1])

Fotina. (Coborînd poteca). «Vînațĭ Vulpele-aceste de viĭ distrugătoare.
«Săpînitor e-amorul pe inime cu dor!...
«Mie-e sete, dați-mĭ strugurĭ, o, dați-mi-ĭ, căcĭ mor—
«Iubitu-mĭ face semne, colo, din depărtare...»
«Vînațĭ vulpele-aceste de viĭ distrugătoare.

*

«Erĭ, printre-ostrețe, dînsul, veni cu drag a-mĭ spune:
—«Te scoală, ĭubito, o, vină, minune,
«Căcĭ ĭarna e dusă cu ploĭ și cu jale,
«E timpul cîntăriĭ și florĭ aĭ în cale.
«Ba chiar turturica pe-aicea se spune
«C-a fost auzită,
«Și că o zmochină căzù coaptă-n cale!...
«Te scoală, frumoaso, o, vină, ĭubită,
«Căcĭ ĭarna e dusă și florĭ aĭ în cale!»

Isus. Un suflet ușuratec si gingaș e în ea.

Fotina. (A ajuns la fîntînă și fără să se uĭte la Isus, leagă urna de frînghie și o coboară încet. Continuă a cînta).
«Dormeam; maĭ dorm și eŭ așa.
«Dar inima-mĭ somn n-are.
«De-afară-mĭ strigă cine-va:
—«Deschide-mĭ astre, floare!...

*

«Răspund cu ton supărăcios
«Chemăreĭ dragĭ, știute:

1) In această scenă Fotina cîntă niște fragmente din „Cîntarea Cîntărilor“.

—«Dar rochia de in mi-am scos
«Sînt goală... nu pot...- du-te...

*

«Picoarele mi le-am spălat
«Cu-omăt, şi-s parfumate,
«Să le mînjesc, sărind din pat
«Ca să-ţĭ deschid, vreĭ poate?...

*

«Iĭ spun... dar haĭ, trag de zăvor,
«In contra-ĭ n-am putere!...
«Fugise!... Am crezut că mor,
«Şi-nchid iar, cu durere;

*

«Şi-atuncĭ din mînĭ mi-aŭ picurat
«Pe clampă zmirnă udă,
«Am plîns în părul meŭ roşcat,
«M-am zgîriat de ciudă!»...

Isus. Pe mine nicĭ o clipă privirea-ĭ nu şi-a pus!...
Fotina. (Continuînd). „Din faţa-mĭ totdeauna s-a duce, cum s-a dus?“
Isus. Acuma urna plină începe-a o sui.
Fotina. (Continuă învîrtind roata de lemn care trage frînghia).

«Mult dragul meŭ—te-am căutat—din zorĭ de zi,
«Făr-a te-afla—te aflu-acum—şi-ĭ pe-nserat,
«Dar cît noroc!—încă nu e—ceru-noptat,
«Spre-a te privi
«Incă mi-e dat...
«Numele teŭ—în juru-ĭ dă—balsamurĭ miĭ,
«Suflarea ta—e-amestec de—parfumurĭ viĭ,
«Şoptitul tăŭ—cît de uşor—de miere-ĭ plin,
«Iar ochiĭ viĭ
«De cer senin...
«Inima-mĭ frîngĭ—ca pe-un fruct copt—şi descojit...
«O, vin pe ea—mult dragul meŭ—cu-adierĭ încete
«Ca s-o atingĭ—un miros blînd—să o îmbete,.
«Ş-apoĭ trîntit
«Ca o pecete!....

Isus. In gura urneĭ pline acum ea se-oglindeşte...
Fotina. (Continuînd)- «Pecete ca de bronz, miros care-ameţeşte!»...
Isus. ...Şi-n oglindirea asta ce rîsete pripite!...
Se caută la gene de sînt bine văpsite,
Şi mîna-ĭ de-ĭ tot albă în apa care-o-ngheaţă...
— Cînd stă Mîntuitorul colea, în a eĭ faţă!...

(Fotina şi-a pus vasul pe umăr şi se îndepărtează).

Se duce.—Omenire sermană, tu eştĭ, da...
Atingĭ doar fericirea şi trecĭ pe lîngă ea!

(Fotina urcă poteca, murmurînd încă acel cîntec).

Şi dacă nu ĭ-aş face eŭ nicĭ un semn să stee?...
Ea trece... De-aş lăsa-o să treacă?... (Fotina e aproape să treacă dincolo de dîmb). Eĭ, femee!...

(Fotina se întoarce și-l privește cu un aer îndrăzneț).
Mi-e sete; pe aicea e soarele prea tare.
Îmi daĭ tu să beŭ apă?

Fotina. Evreilor, îmĭ pare,
—Ș-acesta-ĭ dintre dînșiĭ, se vede negreșit—
Nu li-ĭ ertat să aibă c-orĭ cine-ĭ Sichemit
De loc vre-o legătură, orĭ cît de-ndepărtată;
La dînșiĭ pînea noastră e porc, carne spurcată,
Și mĭerea, dacă-n Sichem albinele-aŭ făcut-o,
Ar fi sînge de păserĭ!.,. Decĭ, urna ce-am umplut-o
Cu apa din izvorul acest samaritean,
Purtată, icĭ, pe-o frunte de fată de dușmàn,
Tu-ar trebui s-o-nlăturĭ cu mult dezgust, cu greu,
Decît să-mĭ cerĭ acuma...

Isus. Eŭ însă-țĭ cer să beŭ.

Fotina. De sete vra să zică ți-e scîrba micșurată?
Ci află dar că-țĭ este mult mai puțin spurcată
Călcarea pe-o reptilă, uciderea de-insectă,
De cît să-țĭ dee sprijin vr-un om din a mea sectă!
(guralivă și răutăcioasă)
Eĭ nu, chiar dacă rugă mi-aĭ face pînă mîne!
Eŭ n-oĭ coborî urna pe mîna mea, rămîne
Colea, pe umăr, uite-o, și-ĭ bine, și plec ĭar...
Adio, Eleazăr, tovarășĭ n-aĭ, nicĭ dar!
De crezĭ că-s eu Rebeca, te-nșală ochiĭ teĭ;
Amarnic ți-e de sete! Dar apă n-aĭ să beĭ!...
(Coborînd însă puțin în scenă).
Privește apa asta ce limpede e-n oală,
Te uĭțĭ la ea, e plină și totușĭ par-că-ĭ goală,
Ș-atîta e de rece, că uĭte-o lacramare
În perle de lumină în aburealǎ-apare,
În aburĭ de răceală ce vasu-ntreg îl udă;
Prin poriĭ finĭ ce-ĭ are argila parcă-asudă!
Te prinde setea numaĭ de-auzĭ susurul eĭ,
Ș-atîta-ĭ de ușoară că parcă aer beĭ...
Eĭ bine, pentru tine—ce lege blăstămată!
Această apă clară e-o-apă necurată!...

Isus. Femee!..,

Fotina. E zadarnic, nicĭ pic nu-țĭ dăruesc!
De loc!...

Isus. De-aĭ ști, femee, ce har dumnezeesc,
Ce sol de raze cerul trimite-acestuĭ ceas,
De-aĭ ști tu cînd cer apă, al cuĭ e acest glas,
Aĭ fi poate-ndemnată ca astăzĭ tu să-ĭ ceĭ
Tu însu-țĭ, luĭ, femee, să-țĭ dee ca să beĭ!...

Fotina. Spuĭ vorbe-ntunecate să-ascult doar ce-mĭ cînțĭ mie...

Isus. Și apa ce ți-ar da-o ar fi o apă vie!...

Fotina. De, văd, necunoscute, că ochiĭ, c-a ta voace
Atrag, că ştiĭ, şirete evreŭ frumos, a face
Aşa, că interesul stîrneştĭ cînd spuĭ de undă...,
Dar n-aĭ cu ce o scoate. Fîntîna e profundă.
De care apă oare vorbeştĭ taĭnic aşa?
De unde aĭ lua-o? Maĭ e pe unde-va
O apă ca aceasta? maĭ bună? -n care parte?
Să ĭea de-aicea apă vin oamenĭ de departe.
De tatăl nostru Iacov fîntîna fu sapată,
Şi aŭ băut dintr-însa şi el şi-ntreaga-ĭ gloată.
Eĭ toţĭ şi-ale lor turme de oĭ, cămile, zebre;
E apa eĭ celebră prin cele maĭ celebre...
S-o ponegreştĭ-mĭ-nchipuĭ că n'aĭ nicĭ un cuvînt!
Aĭ fi tu maĭ puternic ca însu-şĭ Iacov?...

Isus. Sînt!

Fotina. Ia lasă, ca o scoică tu mînele de-aĭ ţine
Să-ţĭ torn în ele-o leacă, atuncia...

Isus. Orĭ şi cine
Va bea din apa asta ĭar sete va avea;
Ci n-a maĭ avea sete acela ce va bea
Din apa ce ĭ-aş da-o, că-ntrînsul se va cerne
Din ea, răcoarea undeĭ a uneĭ ape-eterne;
Aşa că-n vecĭnicie, da, setea n-a răbda-o,
Acela ce-ar bea apa pe care eŭ ĭ-aş da-o!

Fotina. Eĭ, cum în vecĭnicie?... Dar stăĭ, e apa poate
Ce o avù profetul Ili-n pustietate,
Pe unde, fără sete, umblase el mereŭ.
De ce surîzĭ? De asta?..: Eĭ da, o ştiŭ şi eŭ;
Vezĭ nu-s din cale-afară de tot neştiutoare;
El, patruzecĭ de zile umblă fără-nsetare,
Da, patruzecĭ!... Ia spune, ştiĭ taĭna luĭ cumva?
Stăpîne, de-o ştiĭ, spune-o: cu dînsa aş scăpa
De-atîta cărătură de-aicĭ, zilnic, pe spete...
O apă ca aceĭa: să nu-ţĭ maĭ fie sete!
Ce scump s-ar vinde: D-ne, ar năpădi, zeŭ, mulţĭ.

Isus. Tu, cu urechĭ de carne tot ce-ţĭ spun eu, ascultĭ,
Şi-n ţărnă e-al teŭ suflet, cînd eŭ vroesc să zboare.

Fotina. O, spune-mĭ care-ĭ apa ce-aşa putere are.
Şi unde e izvorul ce n-a seca vre-o dată?

Isus. Eĭ fie! Maĭ-nainte pe soţul tăŭ mi-l cată?.

Fotina. Pe soţul meu?..,

Isus. Da.

Fotina. Insă...

Isus. De ce-ncurcată staĭ?
Porneşte-te şi-l cată.

Fotina. Dar eŭ n-am soţ.

Isus. Aşa-ĭ.
N-aĭ soţ. Rostind aceasta spuĭ adevăr, văd eŭ,
Căcĭ omul ce trăeşte cu tine nu-ĭ al teŭ.

Fotina. (Dînd îndărăt). Stăpîne!...

Isus. Adevăr e... căcĭ celuĭ care ţie
Culcuşul ţi-l împarte, nu-ĭ eştĭ nicĭ luĭ soţie
Precum n-aĭ fost nicĭ celor alţĭ cincĭ bărbaţĭ!...

Fotina. Stăpîne!

Isus. Da, aĭ schimbat cincĭ, roabă la patime păgîne.
Şi şese nunţĭ făcut-aĭ, dar nuntă nicĭ-odată:
Cu gloata de prietinĭ în juru-ţĭ adunată
Cu faclele...

Fotina. Stăpîne!...

Isus. Cu-ospăţul plin de drag
Al meseĭ marĭ, cu spaĭma pe nupţialul prag,
Cu mirtul care-n ramurĭ pe cap îţĭ bate-ncet!...

Fotina. Stăpîne, O Stăpîne, acum ştiŭ, eştĭ profet!...

Isus. Fiind-că înţeles-am nevrednicia ta
Mă crezĭ profet, femee. Dar eu voĭ arăta
In faţa-ţĭ adevărurĭ cu mult maĭ marĭ...

Fotina. O da.
Stăpîne spune-mĭ, spune-mĭ...

Isus. Ce vreĭ să-ntrebĭ? Vorbeşte.

Fotina. Jidaniĭ, neamul vostru, pe-al meŭ dispreţueşte,
Fiind-că pe-acest munte noĭ ne-nchinăm. Dar eŭ
Ştiŭ că străbuniĭ voştriĭ, străbunĭ şi-n neamul meŭ
Nu se-nchinaŭ aĭurea!... Eĭ, ce să cred?... Preoţiĭ
Eĭ ştiŭ, şi cărturariĭ. Dar, noĭ, ceĭ proştĭ cu toţiĭ,
Noĭ carĭ vrem un munte spre-a-ngenunchĭa pe el,
Rămînem în uĭmire văzînd doĭ munţĭ la fel:
Ţinîndu-ne-ntre dînşiĭ ne-ncurcă şi maĭ răŭ...
Şi fie-care preot şi-l laudă pe-al săŭ:
— «Veniţĭ pe-al nostru munte că-ĭ cel maĭ vechiŭ
şi sfînt!...»
— «Ba nu, numaĭ pe-al nostru te-nchinĭ cu drept
cuvînt!...»
Iar noĭ, nu-urcăm nicĭ unul, ci rămînem tot jos,
In valea dintre dînşiĭ pe unde-ĭ, zeŭ, frumos,
Ş-atîtea florĭ că-n ele uĭţĭ chĭar de Dumnezeŭ!...

Isus. N-aĭ grijă: cĭasul vine, a şi venit, în care
Spre Tatăl, suflet tînăr, nu-ĭ face-o închinare
Nicĭ colea, spre Garizim, nicĭ spre Ierusalem...
Să ştiĭ că de-azĭ încolo, femee din Sichem,
Toţĭ bine-credincioşiĭ pre Tatăl n-or s-adoare
Decît în adevărurĭ şi-n spirit; o rugare
Nu-ĭ place celuĭ Spirit, de-ĭ locul bun orĭ reŭ.
Căcĭ Tatăl este spirit; e spirit Dumnezeŭ!
Şi decĭ în acest spirit, în spirit ne-ncetat,
In spirit ĭar şi ĭară el trebuĭ închinat.

Fotina. O, fuĭ înstrăinată de Dumnezeŭ, pe care
Tu-l facĭ ĭubit prin vorba-ţĭ, dar fără de-ncetare
Eŭ totuşĭ treĭ credinţe păstrăĭ, cred: că-ntr-o zi

Toţĭ morţiĭ din morminte la vĭaţă vor eşi;
Că-un înger, cîte-o-dată, se-ndură să ne vie;
Şi cred, maĭ ales asta cred cu-ndărătnicie
Că va veni Promisul; şi eŭ l-aştept ĭubindu-l
Pe Mesia, Ha-Şaab, saŭ Christ ĭ-aud numindu-l.

Isus. (Rîdicîndu-şi privirile spre cer.)
Tot eĭ, tot umilițiĭ!... O, Tată, slavă ţie!....
(Fotineĭ) Şi despre Christ ĭa spune, ce crezĭ tu?

Fotina. C-o să vie

Isus. Eĭ bine, şi pe urmă în lume cînd va fi?

Fotina. Cînd va veni-ntre oamenĭ?...

Isus. Ce crezĭ c-ar face? Zi!

Fotina. Eŭ cred c-ar-să ne-nveţe tot, tot ce-a trebui.

Isus. (Către Cer) Ascultă simpla-ĭ vorbă, O, Tatăl meŭ de sus!..
(Fotineĭ) Femee, aste vorbe ce le vroĭam... le-aĭ spus.
Priveşte-mă. Inalţă-ţĭ tu fruntea. Aĭbĭ avînt.
Eŭ sunt Acel, eŭ care vorbesc—Mesia sînt!

Fotina. (Dînd îndărăt, îngăĭmează ceva şi alunecă în genunchĭ)
Tu!... Eŭ... Christos!... Ha-Şaab!... Emanuel!...

Isus. Isus.

Fotina. (Căzînd în genunchĭ) «Mult dragul meŭ»...

Isus. Femee, acum ţi-e graiŭl dus?

Fotina. «Mult dragul meŭ—te-am căutat—din zorĭ de zi.
«Făr-a te-afla—te aflu-acum—şi-ĭ pe-nserat,
«Dar cît noroc!—că încă nu-ĭ—ceru-noptat,
«Spre-a te privi
«Incă mi-e dat...
«Numele teŭ—în juru-ĭ dă—balsamurĭ miĭ,
«Suflarea ta—e-amestec de—parfumurĭ viĭ,
«Şoptitul teŭ—cît de uşor—de mĭere-ĭ plin,
«Iar ochiĭ viĭ
«De cer senin...
«Inima-mĭ frîngĭ»... (revenindu-şĭ în fire)
O, D-ne!... Ce fac? Ce spun eŭ oare?
Călcat-am cele sfinte! O, Luĭ, astă cîntare?
Cum, Luĭ, acelea-şĭ vorbe ce mĭ-aŭ slujit şi la?...

Isus. In orĭ-ce vorbă dulce din mine e ceva?
Cît timp nu către mine se-ndreaptă-a eĭ menire,
Ea-ĭ numaĭ o-ncercare a vorbeĭ de ĭubire.

Fotina. Ca să te-ador, O, D-ne, tot ce-am ştiut rostiĭ!

Isus. Şi darul tăŭ mi-e dulce. Femeĭe, îl primiĭ.

Fotina. Să am pe-a mele buze ăst cînt faţă de tine!...
O, D-ne, ce ruşine!...

Isus. Să nu-ţĭ fie ruşine.
Cum dragostea de mine în vecĭ o să se nască
In inimĭ ce simţit-aŭ ĭubirea pămîntĭască,
Ea strînge, ea adună ĭubirĭ împrăştiete,
Şi din aceleaşĭ roze preface-alte buchete.

Se-ntorc toate spre mine. Tîrziŭ orĭ maĭ curînd,
Chĭar ș-acele mirezme ce neguștoriĭ vînd
Cu gînd s-aprindă simțurĭ, ajung a fi vărsate
La urmă pe-ale mele picĭoare-ndurerate,
Și numaĭ cea cosiță zvîrlită-n desfrînare
Va șterge c-umilință truditele-mĭ picĭoare.
De-aceĭa dar nu crede că blăstăm ce-aĭ cîntat.
O inimă surprinsă de mine, ne-aparat
Nu iscodește-ndată un cînt evlavios,
Ci tulburată, spune, în tremuru-ĭ duĭos,
Vre-o parte din vr-un cîntec ce-l cîntă de-obiceĭ...
Și cîntul de ĭubire e-o rugă-n gura eĭ!...

Fotina. «Ci n-o maĭ avea sete acela ce va bea
«Cînd eŭ ĭ-aș da să beĭe!...» O, D-ne-așa-ĭ, așa!
Băuĭ, nu maĭ am sete; băuĭ întăĭa oară!...
Aș vrea să plîng pe-aceste dulcĭ mînĭ ce-mĭ luminară...
Ce bun e!... Mi le-ntinde!... Tu mînele îmĭ daĭ!..
Mĭ-era atît de sete de-atîta vreme, vaĭ!
Spre-acest ceva, de-apururĭ, fugeam neștiutoare,
Spre apa vie; Doamne, știŭ falșele izvoare!
Credeam cîte odată că pot și eŭ ĭubi
Și că ĭubind, în vĭață maĭ bine m-aș simți;
Dar nu ĭubeam, vaĭ mie, pe nimenĭ, mă-nșelam,
Și maĭ pustie-n suflet atuncea rămîneam!
Și-ndată ce de-o apă maĭ bună auzĭam,
Speranța asteĭ ape ș-a altor căĭ maĭ nouă,
Iar mă porneaŭ cu urna în mînele-amîndouă!...
Vedeam însă-ntr-uuna pe-aceleașĭ căĭ trecînd,
Aceleașĭ turme triste pe-acelaș cîmp păscînd,
Măsliniĭ tot aciĭașĭ piticĭ, sucițĭ, negriĭ,
Acelaș cer albastru saŭ plin de norĭ suriĭ;
Cu-aceĭaș schimă-aceĭaș, dar maĭ îmbătrînită,
Mereŭ, eŭ în fîntînă, vaĭ, da, mereŭ stîrnită
De-o voluptate-amară, dorințĭ tulburătoare,
Lăsam urna dorințeĭ mereŭ să se coboare...
De apa asta însă abĭa mă atinsăĭ,
Și urna mea de pĭatra fîntîniĭ-o și sfărmăĭ!...

Isus. Fotino, toate-acestea le știŭ eŭ pe deplin!

Fotina. Ș-acum în ce răcoare tot sufletul mi-l țin!
Simțit-a el, din umbra în care sta închis,
Cum năpădește-n raze izvorul cel promis!...
Izvorule-al ĭubireĭ, o, curgĭ, urcă-n lumine
Și recăzînd să-mĭ picurĭ nădejdĭ, să cînțĭ în mine;
O, cîntă și atîrnă-mĭ în suflet pe vecie,
In loc de țărna asta un strop de apă vie!...

Isus. In mintea ta acuma ce vorbe marĭ se strîng!..
Dar nu mă mișcă ele ca ochii-țĭ carĭ plîng.

Fotina. A, vorbele-mi sunt goale și ochiĭ-ntunecațĭ!
Isus. Frumoșĭ sînt pentru mine toțĭ ochiĭ-nlacramațĭ.
De vorbe să nu-țĭ pese, eŭ le ascult.
Fotina. Mă-nvață.
Isus. Am să-țĭ vorbesc, aicea, atîta cît de față
Nu sînt aĭ meĭ apostolĭ, dar cînd îĭ veĭ zări
Că vin, să pleci.
Fotina. (Facînd o mișcare căre amfora eĭ.)
Stăpine,-nainte de-a-mĭ vorbi
Nu guștĭ puțin din apa ce mi-aĭ cerut a-țĭ da?...
Isus. O, nu, mĭ-a fost doar sete de mîntuirea ta!
Fotina. Adevărat, naivă dam fluvĭuluĭ să beĭe!...
Isus. Eŭ numaĭ bînd un suflet fac setea ca să-mĭ steĭe
Fotina. (Culcîndu-se la picĭoarele luĭ Isus.)
Mă culc, icĭ, la picĭoare-țĭ. Ascult.
Isus. In albăstria
Intindere, e pace—Țĭ-oĭ spune—Impărăția
Luĭ Dumnezeŭ, cum omul în ea poate să vină,
Și cum poate s-o pĭardă: de grîŭ și de neghină;
Fotina. Ascult!
Isus. De vița vieĭ: de firul de muștar:
De o comoară-ascunsă: de diamantul rar...
Fotina. Ascult!
Isus. De cît pericol e-n urmă-a te uĭta,
De vorbele ce trebuĭ s-alegĭ spre-a te ruga,
De turma părăsită pentr-un mĭeluț uĭtat...
Fotina. Ascult!
Isus. Cînd vine Domnul, așa, ne-așteptat;
De largul drum ce este de cît cararea mult
Maĭ reŭ; și-țĭ voĭ maĭ spune de Tatăl meŭ.
Fotina. Ascult.

CORTINA CADE

(Va urma)

CRONICĂ

Zeitschrift für romanische Philologie 1907. No. 4. Despre numeroasele și excelentele etimologiĭ ale d-luĭ A. Philippide am vorbit în special în „Viața Romînească"— D. Lazăr Șăineanu se ocupă de etimologiĭa cuvîntuluĭ romînesc *paparudă*, care, după d-sa, ar fi un derivat dela verbul copilăresc *papare* = a mînca. D. Ș. se prea lasă sedus de asemănărĭ formale întîmplătoare, căcĭ ce legătură *semasiologică* poate fi între *a papa* și *paparadă*? Ințelesul de épouvantail pe care-l are *paparudă* la Alecsandri este un înțeles *derivat, nu* primitiv, cum crede autorul. Pe de altă parte, de cînd s-a stabilit la Paris, d. Ș pare a nu maĭ urmări puțina filologie cîtă se face în țara noastră. Altfel nu-mĭ pot explica cum, atît cu ocaziĭa acestuĭ cuvînt, cît și cu a altora discutate în Zeitschrift, d-sa nu amintește nimic de etimologiile propuse prin această revistă. După o etimologie propusă în „Arhiva" *poparudă ar* fi un derivat dela latin *pupula* fată. Numaĭ ignorarea orĭ grandomaniĭa ar putea împedeca pe cineva să discute o etimologie, care e cea maĭ serioasă din cîte s-aŭ propus păn acuma asupra acestuĭ cuvînt.— **No. 5.** D. Meyer-Lübke încearcă să derive pe romîn *aripă* dintr-un latin *alabis* toartă, dar fără succes, fiindcă înțelesul primitiv al cuvîntuluĭ romînesc este organ de zburat al păsărilor.—D. Sextil Pușcariu a nimerit bine pe *abure* din **arboricare*. In acelaș timp d-sa face și inovațiĭa de a scri romînește. Această inovație este vrednică de urmat.

Romania. 1907. No. 3. D. Mario Roques descrie un manuscris al Psaltiriĭ luĭ Coressi.

*

Cursurile d-luĭ N. Iorga la Universitatea din Iașĭ. Duminică 7 Oct. 1907 d. N. Iorga, profesor la Universitatea din Bucureștĭ, a început, la Universitatea din Iașĭ, un curs regulat de istoriĭa literaturiĭ romîne între 1840—1870. Faptul acesta are o importanță deosebită. Fiind un istoric de mîna întăĭ și în acelaș timp un om înzestrat cu un remarcabil dar de vorbire, d. N. I. știe să-șĭ facă cursul și științific și atractiv. Cursul d-sale este astfel cel dintăĭŭ curs *modern* de istoriĭa literaturiĭ romîne, ce se ține la Universitatea din Iașĭ. Dar nu numaĭ aicĭ stă importanța lucruluĭ. Cursul d-luĭ N. I. este în acelaș timp și *primul* curs pe care un profesor dela Universitatea din Bucureștĭ îl ține la Universitatea din Iașĭ, și constitue astfel *primul* pas spre o îndulcire a relațiilor puțin amicale care există între cele două universitățĭ ale noastre.

Într-adevăr între Universitatea din Bucureștĭ și cea din Iașĭ există o animozitate regretabilă. Această animozitate, care există demult, a fost viŭ accentuată la 1899, cînd d. N. I. a atacat violent Universitatea ĭeșană și în special facultatea eĭ de litere. La 1900 d. dr. Babeș atacă violent facultatea

de medicină din Iași, punîndu-i în spinare toate păcatele medicilor noștri. Ba un profesor dela Universitatea din București striga în toate părțile că, el să fie ministru, cel dintăiŭ lucru pe care l-ar face, ar fi să radă din temelie Universitatea din Iași. Din cauza acestui curent ostil, la un moment dat Universitatea din Iași era chiar să fie desființată. O reacție însă n-a întîrziat a-și face loc. In ședința solemnă de deschidere a cursurilor la Universitatea din Iași în Octombre 1904, d. I. Găvănescu a arătat, în fața regelui Carol, importanța *etnică* și necesitatea imperioasă a păstrării Universității din Iași. Regele Carol a felicitat viŭ pe d. I. Găvănescu. De atuncĭ lucrurile s-aŭ maĭ schimbat. D. Pangrati a arătat apoĭ că *universitățile* noastre n-aŭ putut face maĭ mult decît aŭ făcut, din cauză că guvernele care s-aŭ succedat la cîrma statuluĭ nu le-aŭ arătat toată solicitudinea cuvenită. Cu ocaziĭa jubileuluĭ d-luĭ P. Poni, delegațiĭ dela Bucureștĭ aŭ recunoscut în unanimitate că facultatea de științĭ din Iașĭ este o facultate-forță, lucru pentru care, tot atuncĭ, societatea de științĭ din Bucureștĭ a conferit facultățiĭ noastre de științĭ *diploma de onoare.* Insfîrșit chĭar d. N. I., care la un moment dat propusese pentru Romîniĭa o singură Universitate cu două facultățĭ la Iașĭ și două la Bucureștĭ, chĭar d. N. I. este acuma pentru păstrarea integrală a Universitățiĭ ĭeșene, ba chĭar d-sa vine acuma la Iașĭ și face un curs regulat, inaugurînd astfel un sistem, care, dacă ar fi urmat, ar fi din cele maĭ fericite pentru cultura noastră. Ar fi într-adevăr bun lucru, dacă profesorĭ din Bucureștĭ ar ținea din cînd în cînd cursurĭ la Iașĭ și vice-versa. Profesoriĭ s-ar cunoaște maĭ deaproape eĭ în de eĭ, ceĭa ce ar aduce maĭ întăiŭ o împăcare între dînșiĭ, apoĭ ei ar putea maĭ bine aprecia valoarea studenților și dintr-o parte și din alta, astfel că nu s-ar maĭ repeta pe viitor nedreptățile făcute licențiaților din Iașĭ, cu ocaziĭa examenelor de capacitate. Prin cursul saŭ d. N. I. face, repet, primul pas spre pacea care trebue să domnească între ambele Universitățĭ. Era și de dorit ca împăcarea să pornească de acolo, de unde a pornit și vrajba.

Un mod de a „combate“. Sînt unele persoane care, în neputința de a răspunde la învinuirile, unele chĭar grave, ce li se aduc, recurg la subterfugiĭ nevrednice trimețînd pela directorĭ de reviste scrisorĭ, prin care calomniază pe adversariĭ lor, colaboratorĭ la acele reviste. Astfel este d. Gustav Weigand din Leipzig. De curînd d-sa a scris o scrisoare la una din revistele ĭeșene, prin care insultă pe subsemnatul D. Weigand are maĭ multe motive de a fi supărat pe mine.

1. Cu ocaziĭa recensieĭ pe care am făcut-o cărțiĭ d-luĭ Popovicĭ (Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ), prin chĭar această revistă, eŭ spuneam că „lucrarea d-luĭ Popovicĭ este un exemplu strălucit de ce însemnează a se face *dialectologie romînă* de către ***Romînĭ*** pricepuțĭ“. Aluziĭa era prea transparentă pentru a nu putea fi înțeleasă. Intr-adevăr schița dialectologică, dată de d. Weigand prin anuarele sale, sufere maĭ ales gravul defect de a proveni de la un om care e ***străin*** de spiritul limbiĭ romîne.

2. Cu ocaziĭa recensieĭ pe care am făcut în „Viața Romînească“ celuĭ al XII Anuar publicat de d-sa, eŭ am adus vorba și despre propaganda ***bulgărească,*** pe care d. Weigand o face la Leipzig cu ***banĭ romîneștĭ.*** Despre

această propagandă eŭ știam dintr-un articol publicat de Iosif Popovicĭ în 'Opinia' de acum cîțĭva anĭ, precum și dela d. C. V. Praja, profesor secundar în Iașĭ, care era la Leipzig și chĭar a asistat la faĭmoasa conferință bulgaro-filă a d-luĭ Weigand. Nu mult după apariţĭa notiţiĭ mele, ĭată că primesc preţioase informaţiĭ în această privinţă dela d. N. Paulian, profesor la liceul din Craiova: „In anul 1897—îmĭ scrie d. Paulian—am făcut o călătorie în Germanĭa, și cu acea ocazie am dat și pela Leipzig, ca să-mĭ fac o idee generală de seminarul filologic al d-luĭ Weigand. Această vizită n-o făceam pentru un anumit scop... D. Weigand m-a primit bine, și, din convorbirea noastră, am rămas mirat de cele ce mĭ-a spus, fără ca să-l provoc să-mĭ spue atîtea, fiindcă n-aveam o misiune de îndeplinit nicĭ pentru mine nicĭ pentru altul. Întors în ţară am căutat să daŭ publicităţiĭ convorbirea mea cu dînsul... Publicaţĭa mea o vedeţĭ în ziarul 'Drapelul' din 19 Februar 1898, pe care îl alătur... D. Weigand găsește cu cale să-mĭ răspundă...tot în ziarul 'Drapelul' din 27 Februar 1898. Articolul publicat de d. Paulian în 'Drapelul' cuprinde o coloană întreagă. Dupăce arată sentimentele bulgăreștĭ ale d-luĭ Weigand, d. Paulian închee astfel: „In general d. Weigand arată o maĭ mare simpatie Bulgarilor decît Romînilor, încît cu drept cuvînt pot afirma fără să greșesc că, din tonul vorbelor d-sale, se pare maĭ mult că seminarul din Leipzig e întreţinut ca să facă cunoscut maĭ bine limbile slave, și în special limba bulgară, decît limba romînă. Cît despre Romîniĭ din Macedonĭa, d. Weigand mĭ-a afirmat fără înconjur că eĭ sînt cu desăvîrșire desnaţionalizaţĭ și că orĭce scăpare din mînile slavismuluĭ e imposibilă. D-sa mĭ-a spus că a voit să știe de visu ce se petrece pe acolo și așa a fost nevoit ca, cu pericolul vieţiĭ, să viziteze pe Romînĭ, chĭar în propriile lor locurĭ. In fine mĭ-a spus că, tot ce a scris Neniţescu despre Romîniĭ macedonenĭ, sînt neadevărurĭ. Romîniĭ nu sunt atîţĭa în Macedoniia cîţĭ arată Neniţescu și apoĭ maĭ toţĭ sînt slavizaţĭ, încît concluzĭa d-sale era că trebue să ne luăm nădejdea de la eĭ". In scrisoarea sa particulară d. Paulian continuă: „D. Cosmescu, romîn macedonean, pe vremea aceĭa redactor la 'Drapelul', publică în jurnal un rezumat al uneĭ conferinţĭ a d-luĭ Weigand, în care se vede că cele publicate de mine sînt întocmaĭ cu cele publicate de ziarul german 'Hamburger Nachrichten'. D. Weigand a răspuns în 'Drapelul', modificîndu-șĭ în parte cele spuse personal d-luĭ Paulian: „N-am încredere în succesul uneĭ propagande aromîneștĭ, devremece poporul aromînesc va fi maĭ curînd saŭ maĭ tărziŭ grecizat, nu slavizat, cum zice d. Paulian". Dar în scrisoarea sa particulară d. Paulian spune: „Observ la d. Weigand o contrazicere. D-sa susţine, în răspunsul dat, că poporul romînesc va fi maĭ curînd saŭ maĭ tărziŭ grecizat, nu slavizat", cum am auzit eŭ din gura d-sale. În rezumatul luat din ziarul german vedem că d. Weigand, într-o broșură, spune că în știinţă de mult e rezolvită chestiunea: Macedonĭa și Tracĭa aŭ să fie sîrbeștĭ saŭ bulgăreștĭ". Atuncĭ cum rămîne cu declaraţĭa d-sale de maĭ sus?" D. Paulian îmĭ alăturează în acelaș timp și un ziar bulgăresc-nemţesc (Bălgarskago tărgovskĭ veastinkŭ—Bulgarische Handelszeitung, din 1 Sept. 1898) prin care d. Weigand este deificat de Bulgarĭ.

Aceste informaţiĭ, pe lîngă cele cunoscute deja de maĭ înainte dela Iosif Popovicĭ și C. V. Praja, arată neîndoĭos că d. Weigand este un fervent *bulgarofil*.

3. In aceiaş recensie eŭ am *dovedit* apoĭ că d. Weigand este lipsit de *obiectivitatea* indispensabilă unuĭ om de adevărată ştiinţă, căutînd să treacă sub cea maĭ mare tăcere activitatea filologică a d-luĭ A. Philippide. D. Weigand este supărat pe d. A. Philippide maĭ ales dintr-un motiv foarte picant. Intr-o cărţulie a sa d. Weigand se lăuda ca a... *descoperit* Meglena. Intr-un articol publicat acum opt anĭ în urmă (Specialistul romîn, în Luĭ Tit Liviu Maiorescu Omagiŭ, Bucureştĭ, 1899), d. A. Philippide a arătat însă, în ton ironic, că d. Weigand descoperise... luminarea în biserică: Meglena era descoperită cu zecĭ de anĭ înainte de Hahn şi Jirecek. De atuncĭ „descoperitorul Meglenei" nu poate suferi pe d. A. Philippide şi la orĭce ocazie cată să-ĭ acopere activitatea ştiinţifică. Ceĭa ce rezultă din toată această discuţie este că d. Weigand e *pătimaş*, fiind în această privinţă cu totul asimilat cu „specialistul romîn".

Din aceste treĭ învinuirĭ pe care le-am adus d-luĭ Weigand, numaĭ prima este formulată sub formă de afirmaţie. Dar maĭ întăiŭ eŭ nu afirm nimic cu siguranţă, pănăce prealabil nu mĭ-am căpătat convingerea deplină. Apoĭ făgăduesc să vin la timp cu un articol prin care voiŭ dovedi tot ce acuma numaĭ afirm. Celelalte două învinuirĭ sînt însă *dovedite*. Ce şi cum răspunde d. Weigand? Bombardînd directorĭ de reviste cu scrisori pline de insulte la adresa mea!

Dacă purtarea d-luĭ Weigand faţă de mine ar fi fost un fapt răzleţ, mărturisesc că nu-ĭ-aş fi dat nicĭo atenţie. La d. Weigand însă *calomniĭa* este un adevărat *sistem*. 1. Imediat dupăce Iosif Popovicĭ a relatat prin ‚Opinia' lucrurile despre care am vorbit, d. Weigand, pe atuncĭ bine cu d. A. Philippide, l-a şi bombardat pe d. A. Philippide cu o scrisoare prin care insulta pe d. Popovicĭ. 2. Imediat dupăce a aflat că Academiĭa este dispusă a acorda un ajutor bănesc luĭ Iosif Popovicĭ pentru a-şĭ continua tipărirea lucrărilor sale dialectologice, d. Weigand a şi bombardat Academiĭa cu scrisorĭ, prin care insulta pe Popovicĭ, determinînd astfel pe Academie să revie asupra hotărîriĭ luate, şi împiedecînd astfel apariţiĭa unor lucrărĭ menite, prin importanţa lor, *a anula* lucrările similare ale d-luĭ Weigand. 3. Imediat ce a văzut că d. A. Philippide a început a publica prin Zeitschrift für romanische Philologie studiĭ etimologice, d. Weigand, acuma adversar, a şi bombardat pe Gröber, directorul revisteĭ, cu scrisorĭ prin care insultă pe d. A. Philippide, etc.

Mijlocul acesta însă de *a combate*... la întuneric este pur şi simplu infam.

G. Pascu

*

In numărul precedent al revisteĭ noastre s-a strecurat la poezia „Glas de codru" a d-luĭ Eugeniŭ Revent, o însemnată greşală de tipar şi anume sîrguitor în loc de „tînguitor"; prin urmare strofa a II-a se va citi:

Coboară soarele-n amurg,
Izvoarele domoale curg,
Şi-n mers adînc *tînguitor*
Se plîng că-n lume toate mor.

Eminentul nostru stilist şi prozator d-l **N. Gane,** a scos a doua ediţie din însemnata operă **Infernul,** de *Dante*, Traducere în versurĭ, deplin revăzută şi îndreptată. (1 vol. 350 pag. pr. 3 leĭ 50 b. Librăria Iliescu 1907 Iaşĭ.

Bibliografiĭ

Mariu Theodorian. Dreptul canonic, 3 volume 1901, Tip. Voinţa Naţională, Bucureştĭ.

Emil Caşolţeanu. — Basilius Conta's «Theorie des Fatalismus». Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doctorwürde der Hohen philosophischen Facultät der Kgl. Ludwig-Maximilians-Universität zu München, München 1907, preis Mk. 2.50.

C. Dimitrescu—Iaşĭ. Cele două morale (studiu de psihologie socială), Biblioteca Revisteĭ Ideeĭ, Bucureştĭ, str. Epurilor, preţul 20 banĭ.

Lascar L. Catargi. Chestiunĭ sociale: 1 vol. 104 pag. Bucureştĭ, Tipografia Eminescu, 1907.

Reviste noue.

România Nouă, organ naţionalist înaintat, revista lunară, sub direcţiunea d-luĭ *I. G. Calomeri*, abonament 10 leĭ anual, str. Episcopieĭ 3. Bucureştĭ.

Viitorul Social, revistă lunară. Directorĭ: Dr. C. Racovski, George Grigorovicĭ şi M. G. Bujor; administrator Ioan Sion, str. Sft. Teodor 31, Iaşi, abon. 10 leĭ.

ANUNCIURI

Medalia comemorativă, bătută cu ocazia împlinireĭ a 30 de anĭ de la luarea Griviţeĭ şi eliberarea Bulgarieĭ, 30 August 1877—1907.

Comitetul de iniţiativă:

Preşedinte: *A. D. Xenopol*, profesor universitar, membru al Academieĭ; *membri:* General P. Botez, T. T. Burada, Lt. Col. G. Tereuzescu, Lt. Colonel Alex. I. Jippa, C. N. Paraschivescu, Lt. Col. în garda civică, Maior Al. Cujbă, Căp. K. P. Cernea, Căpitan Flexi, Căpitan Dumănescu, A. D. Atanasiu.

(Medaliile se găsesc la toate librăriile din ţară. Depozit general la Librăria „Autoriĭ Romînĭ“ Iaşĭ).

LUPTA PENTRU VIAŢA

REVISTĂ SOCIOLOGICĂ şi LITERARĂ ILUSTRATĂ

redactată de N. A. BOGDAN

Au apărut două volume complecte pe aniĭ 1903—1905, conţinînd 450 paginĭ, cu peste 200 articole, studiĭ sociologice şi de economie naţională, nuvele, piese teatrale, poveştĭ, schiţe istorice, documente, versurĭ, amintirĭ din teatru, anecdote, etc. *Peste 100 Ilustraţiĭ.* Preţul ambelor volume *5 lei*, franco. Un singur volum *2 lei 50*, franco.

A se adresa d-lui **N. A. BOGDAN** *str. Albineţ No. 2 — Iaşĭ.*

IAŞI

Tipografia „Progresul“ A. Grünberg Str. Stefan cel Mare 9

1907

ANUL XVIII. Decemvrie 1907 No. 12

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

Director: A. D. Xenopol

CUPRINSUL:

Pentru orice privește redacția și administrația a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu*, profesor, Iași.

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

IAȘI, 1907

ARHIVA

Organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Iaşĭ

Preşedinte şi director: **A. D. Xenopol** profesor la universitatea din Iaşĭ, membru al Academieĭ Romîne, membru al Institutuluĭ de Franţa.

Membri şi colaboratorĭ: G. Aramă, A. D. Atanasiu. Em. P. Bardasare, A. A. Bădărăŭ, Căpitan Băncilă N. A. Bogdan, Gh. V. Botez, Eug. Boureanul, T. T Burada, D. Cădere, I. Calomeri, M. Codreanu, D-na Laura Constantinescu, Dr. Leon Cosmovicĭ, A. C. Cuza, Preot V. Damian, Dr. Dossios; Dr. I. Duscian, Dr. Nec. Dragan, D-na Coralia Gatoschi (Riria), I. Găvănescul, Gh. Ghibănescu, Ilie Ghibănescu, Eug. N. Ghika-Budeştĭ, D. A. Greceanu, Dr. E. Herovanu, C. Hogaş, Valeriu Hulubeĭ, Dr. Drag. Hurmuzescu, Dr. C. Ionescu, Dr. Konya, Titus Lapteş, D. Longinescu, G. G. Longinescu, Radu Manoliu, Dr. I. Naum (Inau), Gh. Nădejde, Gh. Nether, Dr. T. Nicolau, G. Pascu, Dr. I. Peretz, Dr. I. Petrovicĭ, Popovicĭ Octav-Minar, V. Popovicĭ. Dr. Valeriu Roşculeţ, Eug. Revent, Petru Răşcanu, Dr. Aug. Scriban, C. D. Stahi, Romulus Sevastos, Rudolf Suţu, Dr. A. Şunda, Caton Theodorian, I. C. Tăzlăoanu, M. Tomida, Gr. L. Trancu, Dr. P. Zosin.

ABONAMENTUL:

Ediţia obişnuită: 10 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 85 banĭ

Ediţia de lux: 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 l. 25 banĭ

Domniĭ abonaţĭ sînt rugaţĭ să binevoĭască a trimite abonamentul la revistă pe anul curent.

Toate ziarele şi revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE SI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVIII. Decemvrie 1907 No. 12.

COPIILOR MEĬ

I

De-aţĭ şti voĭ întîmplarea cît de adînc maĭ sapă,
In jurul vieţiĭ grele, vremelnic neagra groapă
Avînturilor noastre!

De-aţĭ şti cum miĭ de planurĭ, înalte şi frumoase
Merg ca să-mbogăţască fărîmile rămase
Din sufletele care ca tine aŭ gîndit,
Şi care-n miez de nourĭ, cetate aŭ clădit
Ruinelor albastre!

Feriţi-vă cu totul de-a gîndurilor stolurĭ,
Pe care jocul vieţiĭ ades le schimbă-n golurĭ
Pe-ntinsele pustiĭ.

Zdrobiţĭ aripĭ la dorurĭ şi leagăne la vise;
Luaţĭ cele-ntîmplate că-aşţa ele-aŭ fost scrise
In cartea de s ihiĭ.

1904.

II

Să nu ştiţĭ suferinţa, aceasta mĭ-ar fi dorul ;
Iar dreapta judecată s-o pue viitorul
Păvază reuluĭ.

Să nu aveţi speranţe, ca să n-aveţi durerĭ ;
Să n-aveţĭ mulţĭ tovarăşĭ, ca să nu fiţĭ singherĭ
In faţa greuluĭ.

Mulţimea e un haos cu cângĭ şi dinţĭ de fier,
Ceĭ ce s-avîntă-n sinu-ĭ, de nu-s zdrobiţĭ saŭ pier,
De sigur ĭes ologĭ ;

Căcĭ nu e cu putinţă să ĭeĭ şi să nu laşĭ
Nimic din tine însuţĭ, în acest plin sălaşĭ
De orbĭ şi de milogĭ !

O singură fiinţă de-ţĭ întrupează-o lume
Cu dînsa tu pluteşte, zdrobeşte orĭce spume ;
Fă-ţĭ vadul linistit.

Nu căuta nicĭ plînge, viclene tremurărĭ ;
Căcĭ umbrele ce-ncheagă frumoase întrupărĭ,
Lumina le-a topit.

Şi rîul care curge din taïnice izvoară,
Fugînd din pĭatră-n pĭatră, vaĭ! cîte nu strecoară
Pe-al valurilor joc!

Şi stelele şi luna şi soarele-n amiază
In albia luĭ lată pe rînd înaintează;
Dar nu se prind în loc.

1904.

III

Pe fruntea ceruluĭ de toamnă,
Se-nşiră noriĭ deşĭ,
Şi fulgiĭ prind să se strecoare
Pe-a vereĭ negru leş...
S-aŭ dus cocorĭ şi rîndunele
Spre alte primăverĭ
Şi totul intră-n nepăsarea
Sleitelor puterĭ.

Pe fruntea tinereţeĭ mele,
Brumariĭ nu sunt proaspeţĭ;
Dar eŭ sînt mîndră, nu am teamă
De-a criveţilor oaspeţĭ;
Căcĭ am doĭ sorĭ frumoşĭ în faţă
Şi-alăturĭ două primăverĭ
Ce-alungă-ntreaga jale-a toamneĭ
Cu tinerile lor puterĭ.

1904.

ASUPRA PICTUREI

(O corespondență între A. D. Xenopol și Pictorul Stefan Popescu).

Iașĭ 5 Septemvrie 1896.

Iubite D-le Popescu,

Imĭ pare bine că nu ne-am înșelat, cînd am văzut în d-ta și un om ce cugetă asupra arteĭ, nu numaĭ o practică, căcĭ dacă în vremile maĭ vechĭ puteaĭ să lașĭ de-o-parte cugetarea și să te daĭ numaĭ în voĭa inspirațieĭ, azĭ nu maĭ e învoit unuĭ artist să fie numaĭ artist. Cu cît va ști maĭ mult din toate sferele cunoștințelor și cu cît va cugeta maĭ puternic acel ce o produce, cu atîta și opera de artă a vremilor noastre va pătrunde maĭ adînc in sufletul privitorilor; căcĭ naĭvitatea acestora a dispărut; a fost înlocuită cu admirarea reflexivă; și deși product al inspirațieĭ, opera de artă a vremilor noastre trebue să conțină și o doză oarecare de cugetare. Din păcate, mulțĭ sînt carĭ cred că pot înlocui inspirația prin știință și cugetare; aceasta niciodată. Iată defectul bunăoară a imitatorilor luĭ Wagner în muzică cum e Rey în Franța, saŭ Goldmarck și alțiĭ în Germania. Cugetarea trebue să lumineze, să adîncĭască inspirația; nicĭ odată să o înlocuĭască. De aceĭa dacă am prins pentru d-ta o simpatie așa de vie, este fiindcă am crezut a descoperi un suflet entuziast pentru artă, un suflet ce ascunde un bogat izvor de inspirație și care așteptăm numaĭ să dobîndească măestria tehniceĭ, pentru a se revărsa în afară, în bogate și frumoase plăzmuirĭ.

Dar să revenim la dezbaterea noastră.

Indreptățirea istorică a micimeĭ tablouluĭ luĭ Rembrandt poate să fie exactă. Cu toate că tot Rembrandt a zugrăvit un tabloŭ ce se află la Louvre *Femeĭa ce ĭea o bae*, un sbiect de *genre*, în

mărime naturală. Apoĭ și acest tabloŭ era menit a împodobi vre-o casă olandeză mică și nu prea încăpătoare. Pentru ce l-a zugrăvit el în proporțiĭ așa de marĭ? Eŭ cred că nu trebuĭe să ne supunem orbește chĭar la creațiunile geniilor, pentru că și geniile aŭ defectele lor. Trebuĭe să luăm de la ele numaĭ partea bună, nu și neajunsurile. Nu găseștĭ d-ta că Michel Angelo dă niște poze nefireștĭ unora din statuele luĭ? Bunăoară e a aceleĭ zeițe care, știĭ că împodobește monumentul luĭ Lorenzo de Medicis, cu cotul drept răzămat pe genunchiul stîng! Incearcă a te așeza astfeliŭ și veĭ vedea dacă este cu putință; și această poză, ce ar trebui menținută cu frînghiĭa, este dată unuĭ chip care meditează!

Eŭ cred că estetica nu trebuĭe scoasă din operile de artă, ci din cugtarea noaatră; și că eĭ trebuĭe supuse toate operile de artă, spre a vedea la lumina rațiuneĭ, dacă ele îndeplinesc cerințele esteticeĭ saŭ nu.

Rembrandt e unul din pictoriĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ lumeĭ; dar el nu a putut oare să aĭbă o concepție greșită? *Coborîrea de pe cruce* a luĭ Rembrandt e prea mică pentru un tabloŭ religios, precum *Femeĭa ce ĭea baĭa* e prea mare pentru un tabloŭ de genre, precum sînt prea marĭ și tablourile de genre ale luĭ Murillo. Cînd o operă de artă trebuĭe să producă un *efect înălțător de suflet*, el trebuĭe să fie maĭ mare—nu numaĭ decît mărimea naturală; dar niciĭ așa, că să fiĭ nevoit să te uițĭ la fiece figură aparte a-ĭ vedea trăsăturile. Bunăoară e foarte potrivită mărimea tablouluĭ luĭ Rubens *Măcelul din Ierusalim*, care dacă ar fi fost mărime naturală ar fi ajuns proporțiile *Nunțeĭ de la Cana* a luĭ Veroneze. E adevărat că mărimea saŭ micimea nu vatămă frumuseța obiectuluĭ de artă, și *Coborîrea de pe cruce* e frumoasă și în o fotografie format mic, precum e frumoasă în acelaș format și Madona Sixtină. Ba după uniĭa, neatîrnarea de dimensiunĭ e semnul cel maĭ caracteristic al frumosuluĭ. Partenonul poate fi redus la proporțiile unuĭ breloc de ceasornic, saŭ poate fi gîndit ca atingînd nouriĭ și rămîne tot frumos; pe cînd turnul Eifel redus în mic pĭerde orĭce însemnătate. Impresia ce o produce provine numaĭ de la mărime și în această mărime de la ușurătatea luĭ. Dacă însă proporțiile nu condiționează frumosul, ele ajută mult la efectul pe care trebuĭe să-l aĭbă asupra sufletuluĭ, efect ce ce compune și din alte simțiminte decît acel al frumosuluĭ curat și anume admirațiĭa, îngrozirea, înălțarea sufletuluĭ, înduĭoșarea,, și care adaog neaparat la formarea luĭ,

Sînt decî de părere că s-ar putea formula o regulă estetică pentru mărimea tablourilor, saŭ maĭ bine zis, maĭ multe regule :

1) Că ele în deobștie să nu fie prea marĭ, căcĭ atuncĭ nu maĭ pot fi percepute din o singură privire, ci trebuesc văzute bucată cu bucată, ceĭace distruge întipărirea totală. Așa eŭ condamn fără nicĭ o teamă *Nunta din Cana* a luĭ Veroneze, tabloŭ de 600 de picĭoare □ ! ! !

2) Ca mărimea în limitele fireștĭ să fie totdeauna în raport cu subiectul. La acele subiecte unde efectul trebuĭe să fie nu numaĭ frumos, çi și măreț, să fie mărimea naturală, saŭ dacă numărul figurilor e maĭ însemnat, 1/2 mărime naturală.

3) La tablourile de genre, din contra să fie sub mărime naturală.

4) La peisaj, e înțeles lucru de la sine că nu poate fi decît redus.

5) La natură moartă, poate fi mărime naturală, după subiect.

Frumoasă ideĭe aĭ avut cu *omul nu mare la stat* a luĭ Ureche. E o analiză foarte fină. Cred că d-ta aĭ făcut-o întăĭ.

Amic A. D. Xenopol

München 1 Octomvrie 1896.

Stimate Domnule Xenopol,

Incheĭam scrisoarea trecută cu fraza că regulele în artă se fac pentru a fi călcate de geniĭ carĭ își croĭesc o estetică a lor. Din scrisoarea ce primiĭŭ văd că ne deosebim și aci fundamental în păreri.

Nu știŭ dacă am dreptate ; dar eŭ cred că estetica este o formulare a diferitelor principiĭ deduse din examinarea operelor marĭ de artă. Și *științа* aceasta este atît de puțin stabilă, atît de nesigură, încît nicĭ nu merită poate numele de *știință*. Eŭ unul mărturisesc în toată naĭvitatea sufletuluĭ meŭ că nu-mĭ pot imagina o estetică transcendentală, cu de la sine existență, căreĭa trebuĭe să i se supue spre aprobare toate capo-d-operele existente. Dar pentru că chestiunea aceasta e prea mare, prea complicată— de mult a dat naștere la discuțiĭ marĭ carĭ nu s-aŭ isprăvit încă,—vă rog să o lăsăm pentru altă dată. Acum să revenim la Rembrandt al nostru.

Rembrandt e un strălucit exemplu de cele ce am spus maĭ

sus. El a fost cu desăvîrşire revoluţionar în arta lui; a făcut cu totul altfel de cum se făcuse pînă la el şi este pînă azi tot singur în felul artei lui. El şi-a creat cu putere o estetică specială a sa.

O rază de lumină, una singură, cade pe o figură, pe o părticică din figură, pe un grup restrîns din personajiile lui, le luminează, le exaltează coloritul şi puterea de viaţă, mîngîe un colţ de draperie, un mîner de sabie sculptată, un colţ de scut, apoi moare în misteriosul întunerec ce acopere mai mult de trei sferturi din tabloŭ!

E atîta poezie în această unică rază, e atîta farmec, atîta mister! Pentru subtilitatea acestei raze de lumină, legiuni întregi de poeţi rămîn în extaz şi-l cîntă în versuri! Pentru infinita delicateţă în nuanţarea colorată a tonurilor din lumină, pentru transparenţa umbrelor, pentru coloritul care vibrează de sentiment, lui Rembrandt, i se închină pictorii ca unui zeŭ! Dar tocmai această sfîntă agonie a unei raze de lumină, frumuseţea ce naşte din ea, condiţionează un format mic. Inchipuiţi-vă d-voastră tabloul în mare, avînd nişte plăci enorme de umbră neagră, cred chiar că ar fi fost imposibil. Toate subtilităţile de colorit, toate nuanţările delicate de lumină şi umbră, ar fi fost pĭerdute; căci acestea, aşa cum sînt la Rembrandt, pot fi redate numai într-un tabloŭ mic, destinat a fi văzut de aproape. Şi că este aşa, avem probă tablourile mari ale lui tot din pinacoteca noastră de aici: *Sfînta familie* şi *Sacrificiul lui Abraham*, unde a adoptat cu totul alt principiŭ, a lăsat clar-obscurul la o parte. Umbrele nu aŭ proporţia aşa de mare şi contrastele între umbră şi lumină nu sînt de fel violente. Aşa că vedeţi, dacă *Pogorîrea de pe cruce* ar fi fost executată în mărime naturală ar fi trebuit să i se dea cu totul alt caracter, adică ar fi trebuit să fie alt tabloŭ.

Rembrandt n-a păstrat nici odată regulă în privinţa compoziţiilor sale, afară de portrete care toate sînt numai mărime naturală. Găsim tablouri religioase saŭ mitologice în toate mărimile, de multe ori aceleaşi subiecte în diverse mărimi. A ştiut însă tot deauna să acomodeze în mod genial felul picturei cu cadrul tabloului, şi asta cred că e principalul, aşa că mai de grabă asta ar trebui numită regulă, dacă e vorba să facem regule: Trebuie să existe o deplină armonie între concepţia şi execuţia subiectului şi între mărimea cadrului.

Dar d-voastră în scrisoare maĭ spuneţĭ că nu-ĭ numaĭ decît nevoe ca figurile să fie mărime naturală, ci «apropiat de mărime naturală». Nu ştiŭ dacă nu mă înşel, dar mie mi se pare că asta ar fi ĭarăşĭ o greşală. Intr-un tabloŭ figurile trebuĭesc să fie saŭ mărime naturală, saŭ deciziv, vizibil în mic [1]). Căcĭ în cazul cînd figurile s-ar *apropia* numaĭ de mărimea naturală, privîtorul neobservînd aceasta la prima vedere, ar avea impresia unor oamenĭ micĭ, nedezvoltaţĭ, uneĭ rase inferioare fiziceşte. Lucrul acesta l-a simţit toţĭ pictoriĭ din toate timpurile şi pentru aceasta chiar zugrăvind tablourĭ în cari figurile trebuĭaŭ să apară mărime naturală, făceaŭ persoanele saŭ obiectele din primul plan maĭ marĭ chiar decît natura, aşa că personajele ce săvîrşesc acţiunea şi cari reprezintă interesul tablouluĭ să fie just mărime naturală. Aceasta e necesar, maĭ ales în tablourile unde e neapărată nevoe ca personajele să apară *fiziceşte chiar* superioare. Michel Angelo a fost atît de preocupat de aceasta, încît a dat dimensiunĭ maĭ marĭ decît natura la toate personajele luĭ. El a creat o rasă de zeĭ, superioară oamenilor şi fiziceşte şi moraliceşte. Alt-ceva este cînd persoanele sînt vizibil în proporţiĭ reduse; atuncĭ imaginaţia noastră complectează, îşĭ închipue scena în mare. Asupra exemplului ce-mĭ daţĭ cu *Susana în bae* a luĭ Rembrandt, îmĭ daţĭ voe vă rog şi de astă dată să nu fim de acord! După cum am spus şi în prima scrisoare, sînt subiecte care cer mărimea naturală, după cum sînt şi altele care e maĭ bine să fie tratate în mic. Nudul şi în special nudul femeĭesc a fost tratat de toţĭ maeştriĭ în mare şi motivul cred că nu e greŭ de aflat.

Nu există nimic maĭ frumos de cît un corp omenesc, cînd e frumos şi bine proporţionat. Corpul omenesc este idealul frumuseţeĭ, idealul pictureĭ. Oameniĭ siliţĭ de mediul înconjurător şi de trebuinţĭ, aŭ căutat să-l acopere şi aŭ creat costumul, incepînd de la cele maĭ frumoase haine ce aŭ existat vre-o dată, draperia clasică greacă, şi sfîrşind cu cele maĭ meschine şi negustoreştĭ posibile, sfîrşind cu pantalonul modern. Dar în toate vremile, la pictorĭ şi sculptorĭ cari simţeaŭ maĭ bine ca toţĭ ceilalţĭ ce este frumosul, s-a manifestat cu putere cultul corpuluĭ omenesc, cultul nudităţiĭ.

In vremea ascetismuluĭ medieval. nudul a fost blestemat şi

1) In *Uciderea pruncilor din Bethleem* de Rubens. tabloŭ de care-mĭ vorbiţĭ d-voastră, figurile sînt jumătate natură.

Renașterea începe tocmaĭ prin reîntoarcerea la formele omeneștĭ.

In vremea Renașterеĭ a doŭa a Italieĭ, nudul era maĭ obișnuit în picturĭ decît draperia, toată lumea îl înțelegea, îl admira.

Papa Paul al IV—o excepție în timpul săŭ,—a ordonat luĭ Michel Angelo, după sfatul și stăruința călugărilor, să drapeze personajele luĭ din *Ultima judecată*, ĭar maestrul a răspuns că maĭ bine îșĭ tae mînele. A trebuit tocmit un alt pictor care să facă sfinților «*des culottes*». Nu-ĭ vorbă, «*pantalonarul*» i-a rămas în istorie porecla acestuĭ îndrăsneț zugrav!

Și cînd e vorba în special de nudul femeĭesc, aproape unanimitatea pictorilor marĭ, cîțĭ aŭ existat și vor maĭ exista, aŭ fost veșnic preocupațĭ de un ideal atît timp cît focul dragosteĭ de frumos întrînșiĭ nu s-a stîns. Armonia desăvîrșită a liniilor unuĭ corp femeĭesc, ondulația grațioasă a formeĭ, sensibilitatea pieleĭ, nuanțarea fină, fragedă și catifelată, jocul de culorĭ atît de simplu și unit, căldura și viața ce se simte în acel corp—poate fi, poate exista oare ceva maĭ frumos?...

Și acum mă întreb eŭ, cînd există atîta simțire și atîta dragoste de a reda cel maĭ frumos lucru din lume, maĭ poate fi vorba de proporție mică? S-ar putea oare zugrăvi în mic un nud femeĭesc cînd în special e privit ca un cult?

S-ar putea face asta, fără a fi o greșală? Mie mi se pare cam acelașĭ lucru ca atuncĭ cînd am zugrăvi un zeŭ în mic. Există picturĭ—enorm de puține—unde să fie nudurĭ numaĭ, și tratate în mărime mică, dar acestea toate sînt din operele secundare ale maestrilor. Toate capo-d-operele unde nudul este singura figură din tabloŭ sînt *numaĭ* mărime naturală și, nu-mĭ pot închipui că toțĭ maestriĭ marĭ greșesc. Deci și Rembrandt cînd a făcut pe *Suzana în bae* în mărime naturală, nu a greșit.

Amic respectuos St. Popescu

Iașĭ în $\frac{\text{24 Sept.}}{\text{7 Oct.}}$ 1896

Iubite Domnule Popescu,

Aperĭ pe Rembradt cu unghiile și cu dințiĭ și îmĭ place mult entuziasmul d-tale nețărmurit pentru marele pictor, care-țĭ mărturisesc, este și slăbăcĭunea mea. Vra să zică, pănă acum am ajuns la un rezultat, și d-ta conviĭ că sînt subiecte care nu pot fi tratate de cît în mare: între altele arățĭ că în această categorie

ar cădea nudul femeiesc și zeii. Exclamĭ chiar că ce greșală ar fi a se zugrăvi zeiĭ în mic! De această a d-tale rostire mă acăț, nu pentru a te șicana, ci pentru a căuta să găsim dezlegarea întrebăriĭ ce ne preocupă pe amîndoĭ: dacă trebuĭe păstrată o proporție între subiect și mărimea tabloului, saŭ dacă lucrul poate fi lasat absolut la placul pictoruluĭ.

Apoĭ dacă un zeŭ ar fi cu neputință în mic și dacă Michel-Angelo tocmaĭ, spre a da o maĭ puternică vĭață figurilor luĭ, le reprezintă în pictură și în sculptură maĭ curînd peste mărimea naturală, este evident că subiectele care trebuĭe să facă pe lîngă efectul frumos și unul măreț, trebuĭe zugrăvite în mare. Iţĭ poţĭ macar d-ta închipui pe Michel-Angelo lucrînd la tablourĭ de șevalet cum le numeștĭ d-ta? Eŭ unul nu! Michel-Angelo pictorul sublimuluĭ și al puterniculuĭ nu putea lucra de cît în mare. Pentru ce aceasta? Nu desigur din cauza dispozițiilor luĭ, ci din cauză că aceste dispozițiĭ îl împingeaŭ totdeauna către subiecte ce nu puteaŭ fi tratate decit în mare. Inchipui-țĭ pe D-zeŭ creind lumea, saŭ pe Eva ĭeșită din coasta luĭ Adam, zugrăvită de Michel-Angelo în mărimea unor tablourĭ de 50 centimetri pe bază! Mi se pare că așa lucru niciĭ nu e posibil de cugetat și că el ar fi refuzat a-șĭ *înjosi* arta și în acest chip, precum a refuzat să pună pantalonĭ celor precipitațĭ în infern.

Prin urmare și d-ta însu-țĭ recunoștĭ că sînt subiecte care prin natura lor cer să fie tratate în mare, precum altele cer să fie tratate în mic (peisajele). Dar pentru *Coborîrea de pe cruce* a luĭ Rembrandt invocĭ un argument *lăturalnic*, nu relativ la subiect el însușĭ, ci la felul particular de colorit al luĭ Rembrandt, la delicateța tonurilor cerută de clarul obscur, care învăluĭe cele maĭ multe din tablourile luĭ. Pretinzĭ că raza de lumină ce se pĭerde în umbră nu ar putea fi prelungită prea departe, cum s-ar cere lucrul într-un tabloŭ mare, fără a pĭerde din farmecul ĭeĭ; că apoĭ umbra cea prea adîncă în care el cuprinde întreaga plăzmuire ar putea să facă un efect răŭ asupra privitoruluĭ, apărîndu-ĭ ca o pată neagră.

Cu alte cuvinte d-ta pledezĭ pentru Rembrandt *personal* și vreĭ să-l puĭ ca o excepțiune la regula generală (că tablourile cu subiecte mărețe trebuĭe să fie și în proporțiĭ naturale), din cauza coloritului săŭ particular. S-ar putea admite teoria d-tale anume pentru Rembrandt, dar eŭ susțin că față cu interesul covîrșitor al efectuluĭ măreț al unuĭ subiect măreț, care efect se pĭerde cînd

proporţiile sînt reduse, nu se poate face nicĭ o excepţie ci numaĭ da *împrejurărĭ uşurătoare*. Dar greşala rămîne greşală. Nu avea decît Rembrandt să modeleze coloritul săŭ prea umbros, cum o face în multe tablourĭ, şi să reproducă Coborîrea de pe cruce în mare, cum o face cu celelalte tablourĭ ale luĭ de dimensiunĭ marĭ.

Hristos, e de sigur, o figură divină, nu numaĭ pentru religia creştină, dar chĭar şi pentru orĭ-ce om ce cugetă maĭ adînc. Repet însă, argumentul d-tale: *cum îţĭ poţĭ închipui figura unuĭ zeu în mic?*

Cît despre nudul femeĭesc, cauza pentru care pictoriĭ ĭubesc a-l reproduce în mare, îmĭ pare a fi, nu atît adorarea aceste frumuseţĭ în adevăr adorabilă, cît nevoĭa de a nu pĭerde tonurile cele atît de bogate ale uneĭ frumoase carnaţiunĭ, care de sigur în mic nu ar putea fi reproduse.

Pentru a reveni însă la desbaterea noastră, înţeleg pe Gerard Dow, admirabilul pictor de genre Olandez, care reproduce cu aceĭaşĭ delicateţă de colorit ca şi Rembrandt concepţiile sale, în tablourĭ micĭ; deoarece subiectele luĭ nu sînt menite *a înalţa*, ci numaĭ *a desfăta* mintea.

Nu se poate însă în nicĭ un chip admite ca un subiect măreţ prin el însuşĭ, înălţător de suflet să fie tratat în proporţiĭ liliputiene, fără a pĭerde sută la sută din efectul menit a-l produce.

Dacă maĭ aĭ ceva noŭ de întimpinat, sînt gata să te citesc cu plăcere. Dacă te-a plictisit însă stăruinţa mea de a mă atinge de capo-d-opera mareluĭ Rembrandt, atuncĭ să trecem la altă chestiune, anume aş dori să cunosc părerea d-tale asupra expresiuneĭ pe care Rafael o dă copiluluĭ Isus şi maĭ ales luĭ Sf. Ioan în *Madonele* saŭ în *Sfintele luĭ Familiĭ*.

Mă tem că nicĭ aicĭ nu avem să ne înţelegem; dar din neînţelegerea noastră poate rezulta luminĭ pentru alţiĭ, căcĭ dacă cremenea s-ar înţelege cu amnarul nu ar sări scînteĭa din cĭocnirea lor.

Al d-tale prieten

A. D. Xenopol

Adaog ceva relativ la tablourĭ marĭ muĭete în clar-obscur. Imĭ aduc aminte că am văzut, nu-mĭ amintesc în care muzeŭ, tabloul luĭ Corregio, cunoscut sub numele de *Noaptea saŭ Naşterea luĭ Hristos*, care răspîndeşte din corpul luĭ o lumină vie în sinul uneĭ nopţĭ foarte întunecoase. E şi acela o capo-doperă nease-

mănată. Ce bine! deși e *mare*, nu-ți face de loc efectul unei pete negre, umbra cea mare ce acopere o bună parte din tabloŭ.

München 24 Decemv. 1886

Stimate Domnule Xenopol,

Imi menţin în totul cele ce am spus despre Rembrandt și pictura luĭ: dar pentru că nu putem lungi discuția la infinit, s-o închidem și să ne gîndim la noŭa temă ce a-ţĭ propus-o d-voastră. Tema este *naturalul în artă*, după cît înțeleg eŭ și ca punct de plecare luațĭ expresia ce Rafael o dă copiilor Ioan și Isus. D-voastră credeţĭ că depărtarea de la natură, expresia nenaturală, e o greșală. Imĭ pare foarte răŭ, stimate domnule Xenopol, că nicĭ de astă dată nu suntem de acord! S-ar părea că înadins alegeţĭ teme și subĭecte care să deĭe sămînță de vorbă!

Aveţĭ în totul dreptate cînd spuneţĭ că expresia ce Rafael dă copiilor Ioan și Isus e nenaturală. Maĭ mult încă, eŭ voĭ merge și maĭ departe. E nenaturală expresia madonelor, curățenia de gînd, de suflet și de corp a fecĭoarelor luĭ, carĭ sînt mame în acelaş timp, e nenatural subĭectul în sine chĭar o mamă fecĭoară. Este nenatural cînd reprezintă copiĭ cu aripĭ, — îngerĭ — e nenaturală întreaga pictură religioasă.

Dar îmĭ daţĭ voe, vă rog, eŭ nu cred că trebuĭe privită orĭ ce pictură din acest punct de vedere. E o întreagă ramură a picturei care nu are nimic a face cu *naturalul*: e pictura decorativă de stil. Acolo de multe orĭ figurile sînt limitate printr-o linie groasă pe de margine, care în natură nu există, cerul e o singură masă uniformă de o singură culoare egală, adesea presărat cu stele de aur, carĭ în natură ĭarăși nu sînt. Părul, barba, de multe orĭ sînt simplificate într-o singură placă neagră castanie saŭ roșie, ceĭace de sigur natural nu este. Vedeţĭ dar că există o întreagă ramură a picturei pentru care naturalul nu poate fi un criteriŭ în aprecĭarea eĭ. Aicĭ totul se reduce la armonia dintre liniĭ și culorĭ, la armonia între mesele de umbră și lumină, armonia în grupare etc. Totul e ca prin mijloace curat decorative să-ţĭ producă anumite impresiĭ. De sigur și aicĭ tot natura este temelia. De la natură pornesc maeștriĭ; dar o modifică conform cerințelor picturei lor, conform concepţieĭ și subiectuluĭ.

Dar ce este *naturalul* într-o operă de artă, în special într-o pictură? *Pentru ce* și *întru cît* trebue să fie o pictură, naturală?

Pictorul în opera lui *are* și *trebuie să aibă* natura de bază. Pictura, trebuind să redea viața însă-și, în primul rang trebuie să cerem de la pictor ființe vii, personajele lui să nu fie monștri. Și cînd zic că nu trebuie să fie monștri, nu însemnează numai că gura să nu fie la ceafă saŭ mîna să nu iească din pîntece, în loc de unde trebuie. Nu. Corpul omenesc e o țesătură complexă și logică de organe și toate aŭ rostul lor. Sub piele sînt mușchi și sub mușchi oase și toate astea nu sînt la întîmplare împărțite, ci fie-care are o anume funcțiune. Dacă se strînge de pildă cutare tendon, și contractează cutare mușchiŭ și care la rîndul lui mișcă oasele, un membru al corpului. Cuvîntul «*aproximativ*» nici în corpul omenesc, nici în pictură n-are rost. Nu putem zugrăvi de pildă *omoplatul*, mușchiul *biceps*, *aproximativ* în cutare loc: nu. El trebuie *just* pus, exact unde trebuie, căci și în natură are locul lui fix. Toate părticelele corpului omenesc aŭ o anume legătură logică între ele și aceasta trebuie păstrată și în figura zugrăvită. Pictorul, pentru realizarea unui anume efect, de multe ori modifică această legătură. Cu toate acestea, rezultanta acestei modificări apare cu atît mai puternică, mai vie și mai expresivă, cu cît artistul a fost mai genial.

Dar nu numai corpul omenesc are particularitatea de care am vorbit mai sus, ci toate ființele saŭ lucrurile ce există în natură. Toate aŭ forma, culoarea lor anume, care trebuie bine observată și de la care pictorului nu-i e permis să se depărteze prea mult. Deosebit, ochiul nostru are proprietatea de a vedea lucrurile cu atît mai mici și mai puțin clare cu cît sînt mai departe, ceiace constitue legile numite ale perspectivei. Pictorul trebuie să aibă în vedere și aceste legi, căci tabloul fiind reprezentarea pe o suprafață plană a ființelor și obiectelor ce ocupă un volum în spațiŭ, prima condiție a picturei e să reprezinte acel volum.

După cum vedem, o sumă oare-care de *legi naturale* i se impun picturei. Prin urmare pictura nu se poate emancipa de natură, din contra trebuie s-o aibă de bază. *Pentru aceasta* cerem unui tabloŭ să fie natural, în această măsură, naturalul e indispensabil picturei, fie ea decorativă, fie expresivă.

Dar în discuția noastră, pentru a nu complica subiectul prea mult, să lăsăm la o parte pictura decorativă și să ne ocu-

păm numaĭ de cea expresivă, cu atît maĭ mult cu cît și d-voastră tot pe aceasta aţĭ avut-o în vedere. Eĭ bine, în pictura expresivă, afară de partea așa zisă technică și de care vorbiĭ maĭ sus, maĭ este și o parte curat psihologică.

Așa, noĭ vom fi atenţĭ la expresia personajelor, și dacă tabloul nu va corespunde vom zice pictoruluĭ: «Maestre, personajele d-tale, de și admirabil zugrăvite, nu exprimă sentimente reale; expresia figurilor d-tale nu corespunde realităţeĭ; niciĭ o dată un om n-a rîs cum îl reprezinţĭ d-ta; niciĭodată un copil de treĭ anĭ nu va avea expresia unuĭ filozof, saŭ a unuĭ poet melancolico-decadent modern. Tabloul, va zice lumea, «nu-ĭ natural», ĭar noĭ vom adăoga: «păcat de compoziţia admirabilă, păcat de eminentele calităţĭ picturale ce prezintă acest tabloŭ!»

O operă de pictură însă nu este numaĭ o reprezentare de forme saŭ figurĭ, ci reprezintă un subiect oarecare și reprezentarea trebuĭe să fie conformă temeĭ. Un tabloŭ cu subiect realist va fi realistic tratat; unul legendar, mitologic, religios—romantic cu un cuvînt—va uza de procedeurĭ romantice; acolo naturalul nu întră decît ca temelie a clădireĭ figurilor, în mișcărĭ, perspectivă, etc. Eroul uneĭ legende totdeauna este superior celorlalţĭ mnritorĭ saŭ prin frumuseţă, saŭ prin voĭnicie, saŭ prin suferinţe etc.

Creatorul legendeĭ nu se oprește la lucrurile prozaice și meschine; acestea nu se pot înperechea cu o figură ideală-legendară. Și cu cît eroul e maĭ mare, cu cît ĭesă din cadrul omenireĭ cu atît maĭ puţin îl putem judeca după criteriul naturalist. In lumea basmelor totul e minune și supranatural.

Dar,—revenind în sfîrșit la exemplul ce-l daţĭ, la începutul discuţieĭ noastre, care eroŭ este maĭ mare si ce legendă este maĭ grandioasă, ca divina epopee a luĭ Christ? Christos nu-ĭ un Titi orĭ Bibi oarecare; el e fiul luĭ D-zeŭ, Dumnezeŭ el însușĭ.

Cînd s-a născut el, s-aŭ deschis cerurile ĭar îngeriĭ s-aŭ pogorît în cîntărĭ să-ĭ anunţe nașterea. O stea s-a arătat la Răsărit și împaraţiĭ aŭ venit și s-aŭ închinat luĭ. El nu e om, e eroŭ; eroul celeĭ maĭ frumoase legende; e Dumnezeŭ. Vă puteţĭ d-voastră închipui pe Christ în scutece, cu pîsle și alte lucrurĭ ce le are orĭce copil? Ce aţĭ zice de un pictor care l-ar reprezenta așa? De sigur că tabloul ar fi foarte *natural*; dar ar fi oare Christos?...

Cînd Christos era de 2—3 anĭ, scrie în cărţile sfinte, se juca cu copiiĭ prin pămînt moale. Făcea pasărĭ și animale de

pămînt, le punea în palmă, sufla, și pasările luaŭ zborul. Mă rog, Bibi orĭ Titi sînt în stare să facă așa lucru?... Cînd a fost de 12 anĭ, a învins în discuțiĭ filozofice pe toțĭ învățațiĭ și filozofiĭ de pe vremurĭ. E natural aceasta?

Care copil de 12 anĭ e în stare să facă ce a făcut Isus?

Evident decĭ că aicĭ naturalul nu are ce căuta; căcĭ pictorul reprezintă o ființă *supranaturală*. Naturalul în acest caz trebuĭe restrîns la aceĭa, că figurile să fie bine zidite, expresiile bine găsite—vĭața bine redată.

Christ e mic, de 2—3 anĭ; dar după S-ta biblie el știe tot ce va urma; știe cum are să fie judecat și răstignit, și cum are să fie scuĭpat și hulit de toțĭ fariseiĭ și cărturariĭ. El e mic de corp și de anĭ numaĭ; la rațiune, el e rațiunea însășĭ, scrie în sfînta carte. Acesta este subiectul: copil—Dumnezeŭ și așa l-a făcut Rafael. Găsițĭ oare o greșală că s-a ținut de subiect? Dacă ar fi făcut altfel, eŭ cred că ar fi fost cusur.

Este aicĭ în pinacotecă o *Sfîntă Familie* a luĭ Rembrandt, în mărime naturală. Copilul doarme în scurteĭca *mă-seĭ* [1]). Maria și S-tul Iosif,—un adevărat lemnar,—se uĭtă cu drag la Isus. Eĭ bine, acest tabloŭ, nu se poate maĭ real, maĭ *natural*,—foarte frumos,—e o familie oarecare olandeză, dar *Sfînta Familie* nu este.

E prea *naturală* realistică, pentru a fi sfîntă.

Același lucru și cu S-tul Ioan care a fost *profet*, născut sfînt, din părințĭ sfințĭ, destinat să predice cuvîntul Domnuluĭ. La orĭce alt copil, evlavia reprezentată de Rafael ar fi fost nenaturală; la S-tul Ioan însă, e tocmaĭ una din calitățile tablouluĭ.

Dacă e să-mĭ spuiŭ gîndul întreg, apoĭ cred că Rafael în mare parte și în multe din tablourile luĭ religioase tocmaĭ prin aceasta păcătuește, că personajele luĭ nu sînt îndestul de sfinte, în destul de religioase, că prea a fost influențat în pictura religioasă de arta păgînă greacă și romană. Prefer în unele tablourĭ *religioase* și *numaĭ ca atari* pe uniĭ maestri primitivĭ cari sînt și maĭ puțin naturalĭ ca Rafael.

Rezumînd cele ce am spus pînă acum, socotesc că *naturalul* nu poate fi singurul criteriŭ în judecata operelor de artă

---

1) Nu vi se pare prea comun cuvîntul familiar *mă-sa*, prescurtare din *mama-sa?* E exact aceĭașĭ greșală în modul familiar realistic, cum e tratat tabloul.

și că fie-care operă trebuie judecată din punctul de vedere al tendinței sale.

Amic respectuos St. Popescu

Iași 31 Decemvrie 1896.

Iubite Popescule, saŭ cum zic frații noștri ghe ghincolo, Popăscule,

De astă dată am fost șiret. Ți-am aruncat, numai o nadă, o simplă nedumerire și te-am împins pe d-ta a-ți desfășura bateriile înainte de a le înșira pe-ale mele.

Iată părerea mea asupra expresiei copiilor Christos și Ioan în Madonele lui Rafael. Iar ai să te scandalizezi; dar n-am ce-ți face! Eŭ cred că în mai multe din ele, cei doi copii nu aŭ o expresie firească, după cum prea bine se poate vedea lucrul în *La belle jardinière* de la Louvre, în care Ioan e înfățișat ca plin de evlavie și apropiindu-se cu respect de Isus, care are un aer de protecție foarte rostit. Asemenea simțiminte nu se potrivesc de loc cu caracterul unor copii de 2—3 ani, precum le arată fizicul lor. Ințeleg expresia serioasă impunătoare, dumnezeiască din copilul *Madonei Sixtine* saŭ a *Madonei della Sedia*. Copiii aŭ adesea ori aerul serios și atunci le șede așa de bine această excepție la caracterul zburdalnic al copilăriei. Pictorul a putut umfla această expresie firească excepțională, a putut să-i dea un caracter mai rostit, înălțind-o pînă la grav și impunător. E vorba aici de expresia *obștească* a caracterului omului care se poate resfrînge și din figura copilului cași din aceia a unui om făcut, dar să se deie copilului expresia unui simțimînt *special* și care în natură nu se poate întîlni la vrîsta întrupată, precum este bunăoară protecția și evlavia, este un lucru absolut greșit după mine, chiar cînd iesă din mîna lui Rafael. Să se avînte cît va voi pictorul și în deobștie artistul în domeniul idealului—căci eŭ unul cel întăi sînt în contra realizmului în artă; dar acest ideal trebuie totdeauna să fie posibil.

Imi vei răspunde că și copiii de 3—4 ani se închină, și că simțimîntul evlaviei nu le-ar fi străin. Să închină da! Insă te rog să observi un copil cînd se roagă sara, înainte de culcare, în genunchi în patul lui, și vei vedea ce expresie are; cu totul alta decît aceia ce Rafael a dat-o lui Ioan. E un feliŭ de seriozitate naivă, neconștiută; mai mult fiindcă mama îi spune ca să steie supus, plecat și ascultător. E reflexul unui simțimînt strein in-

trodus prin sugestiune în sufletul copilului decît un simţimînt al copilului însuşi. Nu e ceva din inima luĭ: precum la Ioan al luĭ Rafael, unde copilul resimte el însuşĭ evlavia. Nu găsesc o deosebire între caracterul acestuĭ simţimînt la copilul Ioan din *La belle jardinière* şi la *Sf. Cecilia* a aceluiaşĭ maestru, afară de împrejurarea că Ioan este un copil şi Sf. Cecilia o femeie în toată vrîsta, ceia ce tocmaĭ ar fi trebuit să împingă pe Rafael la deosebirea expresieĭ sentimentelor.

Amic A. D. Xenopol

RĂZBUNAREA LUI NIŢĂ [1]

Bucătar la o curte de boĭer mare, să născuse Niţă în robie. Cînd vîntul de la 1848 trecu peste ţară, deabĭa să zărea un pufuşor maĭ negricios de cît obrazul săŭ deasupra buzelor luĭ Niţă. Vioĭ şi deştept cum era, tot trăgea, şi el, cu urechea cînd auzĭa vorbindu-se de cele întîmplărĭ din lumea toată. Iĭ plăcea să asculte cele ce vorbĭaŭ, între ele, droĭa de slugĭ de prin curte; cum că ocărmuirea era proastă, că trebuĭa dată dracului.

Era aproape de înţeles că aşa trebuĭaŭ să judece slugile, căcĭ stăpînul lor era potrivnic luĭ Mihail Sturza-Vodă. Nu de mult boĭerul să întoarsă din străinătate în ţară, tobă de carte, şi cu dorul de libertate, egalitate şi fraternitate pintre oamenĭ. Nu-ĭ plăcea boĭeruluĭ să neîndreptăţască pe cineva, să schingĭuĭască saŭ să bată oameniĭ. Pe ţiganiĭ săĭ robĭ iĭ privea de liberĭ de fapt, deşi nu în toată forma.

Niţă simţise aceste apucăturĭ ale stăpînu-săŭ şi cînd venĭa vorbă de politică prin odăile slujilor saŭ prin bucătărie, numaĭ cît auzĭaĭ pe Niţă înfierbîntîndu-să:

«Auzĭ d-ta, ţiganiĭ să fie robĭ, pentru că-s ţiganĭ! Să poate una ca asta? Dar în cele străinătăţĭ niciĭ nu se pomeneşte de robie. Omul e om şi ţiganul tot om. Apoĭ dacă e om, cum de-ĭ rob?!»

«Aiste-s prostiĭ, măĭ băĭete» iĭ zise tată-săŭ, moş Petrea bucatarĭu, chip de ţigan bătrîn cu păr şi barbă albă în jurul obrazuluĭ săŭ arămiŭ.» Eŭ şi cu mă-ta şi neam de neamu nostru, robĭ am fost, Şi, bogda proste, ne-a mers bine. Boĭerul e bun şi milostiv, precum aŭ fost bunĭ şi boĭeriĭ ceĭ bătrînĭ, D-zeŭ să-ĭ aĭbă în odihna sa. Eŭ şi cu mă-ta, de cînd mamele noastre ne-aŭ

1) Fapt autentic, întîmplat la Căĭuţ, proprietatea luĭ Răducan Ruset soţul Domniţeĭ Aglaĭa, fiica luĭ Grigorie Ghika-Vodă.

făcut, în casa asta am trăit, lefușoară bună am tot avut și avem ș-acu. Și cîte alte bunătăţĭ, am maĭ avut de la stăpîn! Dar ţie, nu-ţĭ plătește și ţie lefușoară deosebită pentru că-mĭ ajuţĭ în bucătărie? Ce maĭ vraĭ? Cîteodată, cînd făceam și eŭ vre-o boroboaţă maĭ gogonată, nu zic, am mîncat și eŭ cîte o palmă de la vatavul de ogradă, din porunca boĭeruluĭ. Eĭ dapoĭ boĭerul e boĭer și noĭ suntem ţiganĭ».

«Nu e drept să fim bătuţĭ pentru că suntem ţiganĭ, doar suntem și noĭ oamenĭ» răspunse Niţă.

Nu trecu mult timp și bătrînul Petrea bucătarĭu căzu bolnav la pat și nu se maĭ sculă.

Niţă ĭubea mult pe tată-săŭ și părea nemîngîĭat după ce-l dusă la vecĭnicul locaș. Dar era tînăr și tinereţele cer dreptul lor de traĭ.

Boĭerul trimise să-l cheme pe Niţă înaintea sa. După ce Niţă îĭ sărută mîna, boĭerul grăi așa: «Măĭ băĭete, mult îmĭ pare răŭ de bĭetul Petrea, tată-tăŭ. Mĭ-a fost slugă credincioasă și era om de treabă. Vreaŭ să fac și din tine om și să te pun în locul tătîni-tăŭ. Meseriĭa aĭ învăţat-o bine; bĭetul tată-tăŭ, D-zeŭ să-l ĭerte, ţĭ-a fost bun dascăl. Bucatele, așa cum le facĭ, îmĭ plac. Trag nădejde că veĭ fi și tu om de treabă».

«Sărut mîna. cucoane, D-zeŭ să-ţĭ deĭe sănătate.»

Și așa Niţă, încă tînăr, se alese cu slujbă și cu leafă bună. La început Niţă îșĭ căuta de treabă și rare orĭ greșĭa cîte-un fel de bucate, dar fără să capete vre-o altă pedeapsă decît cîte-o mică ocară. Așa merse cîţĭ-va anĭ, vara la moșiĭa boĭeruluĭ pe valea Trotușuluĭ, ĭarna la Iașĭ, în curtea de la Copoŭ.

Dar ĭată că Grigori Ghika-Vodă dădu la iveală hrisovul săŭ de dezrobire al ţiganilor. O bucurie nebună apucă atuncĭ pe Niţă. Un strașnic chef se încinse prin ţigănimea din Moldova toată. Din atîtea chefurĭ Niţă se alese cu darul beţieĭ și din cînd în cînd apoĭ greșĭa nu numaĭ cîte-un fel de bucate, dar să întîmpla să le greșĭască pe toate, în cît boĭerul se scula flămînd de la masă. Atuncĭ boĭerul porunci să-l cheme ĭar pe Niţă înaintea sa:

«Ascultă, măĭ Niţă. Tu știĭ că nu-mĭ place bătaĭa, dar văd că de la o vreme încoace te-aĭ stricat și te-aĭ deprins cu năravul beţieĭ. Dacă se va maĭ întîmpla ceĭace s-a întîmplat ĭerĭ, apoĭ să știĭ că aĭ s-o păţeștĭ».

«Eartă-mă, Cucoane, nu se va maĭ întîmpla de-acum înainte, Doamne ferește. Am greșit și eŭ, ĭartă-mă, Cucoane. Doar am ajuns de acuma și noĭ ţiganiĭ în rînd cu oameniĭ și cînd spunem o vorbă ne ţinem de dînsa.»

«Bine, bine, du-te la treaba ta și adu-ţĭ aminte de făgăduinţă».

Dar nu trecu mult timp și Niţă ĭar căzu în păcate. Atuncĭ boĭerul îșĭ ĭeși din ţîţînĭ și chĭemă pe vătav:

«Să-ĭ facĭ o moară de vînt măgaruluĭ cela de Niţă, că prea îșĭ face de cap».

De astă dată o păţise Niţă, şi după păţanie să cuminţi un timp maĭ îndelungat.

Dar aniĭ treceaŭ. Boĭerul îşĭ luase nevastă, o fată de Domn. Se proclamase Unirea Principatelor sub Cuza-Vodă. Trecură şi ceĭ 8 anĭ de domnie aĭ luĭ Cuza şi se proclamă prinţul Carol de Hohenzollern Domn al Romînieĭ.

In acest răstimp Niţă nu se tămăduise de naravul săŭ, dar boĭerul nu să-ndură să-l deĭe afară cu ţiganca şi cu danciĭ luĭ cu tot. Cînd îl maĭ mustra cu vorba, cînd maĭ punea pe vatav să-ĭ facă cîte o moară de vînt, căcĭ boĭerul se deprinsese cu bucatele luĭ Niţă. Cît despre meşter, cînd era treaz, Niţă era meşter bucatar. Nu era nimic de zis.

Intr-o zi, în luna Iunie a anuluĭ 1866, boĭerul primi o scrisoare de la preşedintele Consiliuluĭ de Ministri şi Ministrul de Interne: «Măria-Sa Vodă, în drumul de la Adjud spre Tg.-Ocneĭ, va trece pe la curtea D. V. şi va lua acolo dejunul. Vă rog să-ĭ faceţĭ primirea cuvenită». Atuncĭ boĭerul trimise să cheme pe vechilul moşieĭ şi pe vătav:

«Uĭtaţi-vă scrisoarea ce primesc de la Bucureştĭ. Poĭmîne trece Vodă pe la noĭ şi va sta aicĭ la zacuscă. Toate ca toate dar mĭ-e mare grija de Niţă bucătarĭu să nu ne deĭe de sminteală. Ce-ĭ de făcut? Să spuneţĭ şi voĭ.»

«Apoĭ Cucoane», răspunse vechilul, «acum în urmă Niţă s-a stricat răŭ, e beat maĭ în toate zilele. Nu ştiŭ, zăŭ, dacă putem ave nădejde în el. Eŭ aş fi de părere Cucoane, să nu-l chemaţĭ D. V., căcĭ vă ştie bun şi îngăduitor. Dacă credeţĭ, aş putea eŭ, fără multă vorbă, să-ĭ trag o bătae bună chĭar mîĭne, doar-doar se va purta cum se cade poĭmîĭne cînd va sosi Măria Sa Vodă».

Şi aşa se făcu.

De dimineaţă, a douazi după ce Niţă mîncase bataĭa de la vechil, o mare mişcare se începu prin sat şi prin curte. Boĭerul dădu poruncĭ în dreapta şi-n stînga, asemenea vechilul şi vatavul. Domniţa înconjurată de femeile din casă dădu poruncĭ cămărăşiţiĭ despre cele trebuitoare din camară, apoĭ puse să-ĭ pregătĭască falbaralele şi straĭele trebuitoare pentru primirea luĭ Vodă.

Se strînsese în curte vre-o sută de flăcăĭ călărĭ, îmbracaţĭ în haĭne de sărbătoare cu cordele şi florĭ la pălărie. Din şură şi scoase o droşcă nouă, doĭ surugiĭ şi rîndaşiĭ de la grajdĭŭ pregătĭaŭ hamurile cu zurgalăĭ şi clopoţeĭ pentru opt poştalionĭ şi îşĭ împletiaŭ şfichiurile de la harapnice din păr smuls din coamele cailor.

Pe cînd se petrecea această mişcare neobicĭnuită prin casă şi prin curte, pe cînd toţĭ umblaŭ grăbiţĭ încoace şi încolo, uniĭ poruncind, alţiĭ suduind, alţiĭ zăpăciţĭ şi ţipînd, încă alţiĭ glumind şi rîzînd, Niţă bucătariŭ pregătea cu doĭ rîndaşĭ aĭ săĭ toate cele trebuitoare la bucătărie. Dar obrazul săŭ de baragladină, destul de arămiŭ din născare, era posomorît şi maĭ întunecat ca de obiceĭ. Din cînd în cînd îşĭ freca spetele, la locul

unde primise, cu o zi înainte, cele 25 de loviturĭ de harapnic de la vechil și la fiecare bătaĭe gura i se strîmba, sprincenele să încruntau și obrazul se maĭ întuneca.

Dar ĭată că boĭerul ĭeși în ceardac: „Să puĭe caiĭ, răpede".

După un sfert de oră ceĭ doĭ surugiĭ îșĭ făcură cruce și se suiră călare, apoĭ se puseră în mișcare și după ce-ĭ traseră o roată mare în jurul ogrăziĭ, în sunetul zurgălăilor și a clopoțeilor în pocnetul asurzitor al harapnicelor—droșca cea nouă trasă la scară. Îțĭ era maĭ mare dragu să te uițĭ: ceĭ opt postalionĭ surĭ, înhamațĭ în cîte doĭ eraŭ niște caĭ aleșĭ și împodobițĭ cu cordele împletite pe la cozĭ și coame. Ceĭ doĭ surugiĭ cu florĭ și cordele la pălărie, în haĭnele lor surugeștĭ cu cămeșoaĭe albe ca zapada, mînaŭ fie-care cîte patru caĭ. Moș Vasile surugiul, moșneag verde și voĭnic călărea la roate pe șaŭașul de către om, cu genunchiĭ sus, pe scărĭ scurte și șaŭa înaltă, pentru ca piciorul drept să steĭe deasupra oișteĭ. Șaŭașul pe care călărea, precum și părechea sa din brazdă eraŭ niște caĭ neprețuițĭ: Orĭ și cîtă goană ĭ-ar fi tras ceĭlalțĭ șase, aceștĭ doĭ niciĭ o dată nu ĭeșĭaŭ din treapul lor umblător. Ceĭ patru înaintașĭ eraŭ mînațĭ de Grigori surugiul, flăcăŭ sprinten, voĭnic și oacheș. In haĭnele sale surugieștĭ nouănouțe, cu musteţele sale negre și răsucite nu era de mirare că Grigori căzuse tronc la inimă tuturor fetelor din sat. Și doar eraŭ multe frumușele pintre ele.

Cum trase la scară trăsura boĭerul ĭeși în ceardac, îmbracat în frac și cravată albă, ținînd de mînă pe fiul săŭ, conașul Radu, băĭețaș de vre-o 10 anĭ. Ajutațĭ de un Arnăut, îmbrăcat în haĭne arnăuțeștĭ cu pistoale și ĭatagane la brîŭ, boĭerul și copilul se urcă în trăsură, apoĭ Arnăutul pe capră. Să dădu semnalul de plecare: 50 de flăcăĭ călărĭ pleacă înainte, apoĭ venea trăsura boĭerească, ĭar 50 de flăcăĭ călărĭ în urmă. Așa, într-un nor de colb se ducea alaĭul spre hotarul moșieĭ unde trebuia să întîmpine pe Vodă.

După vre-un ceas de așteptare se zări un nor de colb în depărtare dinspre Adjud. Era Vodă Carol cu mare alaĭ: Vre-o sută de flăcăĭ călărĭ înainte, apoĭ vre-o 7 trăsurĭ înhamate care cu opt caĭ, care cu șase, care cu patru și în urmă iar vre-o sută de călărețĭ.

Boĭerul, ținînd de mînă pe copilul săŭ se coborîse din trăsura sa și aștepta la marginea drumuluĭ.

Să opri alaĭul domnesc. Vodă se coborî înconjurat de miniștri, generalĭ și adiutanțĭ. Ministrul de Interne prezintă pe stăpînul moșieĭ. După schimbare de cîte-va cuvinte, urărĭ și complimentele obicĭnuite în asemenea împrejurărĭ, boĭerul pofti pe Vodă în trăsura sa.

Apoĭ să fi văzut pe moș Vasile și pe Grigori, ceĭ doĭ surugiĭ, să fi auzit răcnetele și pocnetele lor din harapnice. Ca vîntul zburaŭ caiĭ și trăsura, în fuga mare, de-țĭ era maĭ mare dragu, numaĭ șaŭașul și părechea luĭ de la roate, nicĭ un minut macar, nu ĭeșĭaŭ din treapul lor umblător.

Celelalte trăsurĭ rămaseră mult în urmă și nicĭ în jumătate ce vreme cît venise de la curte la hotar, trăsura trase la scara curțeĭ unde domnița, stăpîna caseĭ aștepta pe înaltul mosafir.

După cîte-va cuvinte de bună sosire, Vodă să retrase în odăile pregătite pentru Măria-Sa, ĭar boĭerul trimesă răspuns la bucătărie ca zacusca să fie gata și cînd va porunci de bucate să să dee fără zăbavă. Dar deodată vechilul, galben la față ca ceară aleargă spre boier; „Cucoane, o mare nenorocire s-a întîmplat: Niță bucatarul, nu să știe cum a făcut, dar toate tingirele și blidele le-a răsturnat în foc cu bucate cu tot și s-a făcut nevăzut".

„Ce spuĭ omule? Cum să poate una ca asta!"

Și în adevăr, așa se întîmplase. Pe cînd toată lumea, pînă și ceĭ doĭ rîndașĭ din bucătărie alergase să caște gura la Vodă, Niță rămase singur în bucătărie și, nicĭ una nicĭ două, să apucă de răstoarnă, o tingire după alta, un blid după altul—în foc. Apoĭ ĭesă pe ușa de din dos, să strecoară prin curte nevăzut de nimene, sare gardul, străbate o parte din sate, ĭese în țarină și în fuga mare întră în pădure și se face nevăzut. Nicĭ pînă în ziŭa de astăzĭ nui s-a maĭ dat de urmă.

Așa și-a răzbunat Niță bucătarul, ĭar Vodă a stat la masă tocmaĭ două ceasurĭ în urmă, și ce-o fi mîncat, tocmaĭ bun, cred că n-o fi fost.

E. G. B.

Inceputul Teatruluĭ în Moldova

(Urmare)

Sâmbătă 22 Dec. 1845, s-a jucat pentru beneficiul D-luĭ N. Luchian, *Iașiĭ în carnaval* saŭ *Un complot în vis*, comedie în 4 acte de V. Alecsandri. Actoriĭ cari aŭ luat parte aŭ fost: *P. Neculau* Mad. *Macé*, M-me *Caterina*, *N. Teodoru*, *Poni*, *Luchian*, *Dumitriu*, *Teodorini* D-la *Gabriela*. *Sterian*, *Benciu*, *Mangirov*, *Cuza*, *Iacovachi*, *Marinov*, *Stavăr*, *Apostolu*, *Handoca*. Prețurile: loja rindul I, 60 leĭ, Benuar 59 leĭ. loja rîndul al II-le 10 leĭ, Parter 5 leĭ. galeria 1 sorocovăț. Inceputul nesmintit la 7 1/2 ciasurĭ sara. (Afișul la biblioteca Acad. Române).

Despre impresia ce a făcut în public această piesă și modul cum s-a jucat, găsim o dare de samă făcută de E. Filipescu, înserată în *Albina românească*. No. 102 din 30 Dec. 1845. Iată-o:

«*Iașiĭ în Carnaval saŭ Un complot în vis*, representat cu necurmare în benefisurile DD. Luchian și Luzzato, aŭ avut un succes meritat. Numărul privitorilor, trașĭ de reputația autoru-

luĭ, numaĭ de micșuratatea teatruluĭ nostru aŭ putut a se mărgini. Reputația D-luĭ Alecsandri ca barbat literat, este făcută și încă laudă Domnului destul de bine făcută, dar nu maĭ puțin și ca autor dramatic. Dl. Alecsandri autorul acesteĭ piese, saŭ făcut cunoscut publiculuĭ prin maĭ multe compunerĭ în arta dramatică în carele cunoștința traĭuluĭ nostru social este tema ce o mânează cu un gust și un talent ales. D-luĭ ne dă din când în când câte o prubă, din care se poate cunoaște ce va putea produce geniul seŭ într'un timp maĭ înaintit, cînd actoriĭ românĭ ca și direcția, vor fi înzestrațĭ ceĭ întăĭ cu talente perfecționate, și acesta din urmă cu maĭ multe cunoștințĭ de adevaratul interes a publiculuĭ.

Meritul piesеĭ acesteia este, fără tăgăduire, însemnat, cuprinzîndu-se dintr'un șir de sțene, de espresiĭ spirituose și de satirice țintiri, între care giocul păpușilor se deosebește arătîndu-ne oare care triste adevărurĭ ce se văd în toate zilele pe sțena traĭuluĭ nostru; dar nu maĭ puțin însemnat este și meritul autoruluĭ în aceĭa ce privește măsura de a cumpata piesa și a o privi după puterea tinerilor noștri actorĭ.

Nemerita înșirare a sțenelor, gustul cu care s-a ales locul pentru petrecerea lor, representat prin frumoase decorațiĭ a turnuluĭ de Triĭ-Ierarhĭ, și a saleĭ de bal maschè, aŭ adus publicului cea maĭ vie mulțemire. Privitoriĭ, ceĭ de toate zilele a teatruluĭ național, transportațĭ prin representațiile de maĭ înainte, în deosebite țerĭ, aŭ însuflat cu mulțemire, ca un călător obosit prin: Lauda Domnuluĭ! iată-ne acasă! . . .

D-na *Masè*, D. *Teodorini*, D. *Poni*, D. *Luchian* și D. *Teodoru*, prin naturaleța gioculuĭ lor, au tras mulțemirea publică. Cu un cuvînt, *Iașiĭ în Carnaval*, ca și alte piese a D. Alecsandri aŭ dat viață și un minut de resuflare sermanuluĭ nostru teatru național, ce se purta prin toate țerile și toate veacurile departate, sbuciumat, ca se zic așa, prin nemerita alegere o unor piese reprezentate mai dinainte.

Nu în marĭ intervalurĭ, saŭ văzut pe sțena română representațiĭ pe care arta dramatică, chiar în copilăria sa, le-ar fi osîndit, și după aceia alte representațiĭ, care fac admirarea veacuĭuĭ de acum. Așa de esemplu. saŭ representat o piesă prin care saŭ satirat persoane cunoscute!.... și după aceia: *Turnul de Nel*, carele saŭ surupat în opinia publică. Ne nemerifa alegere a pieselor aŭ adus totdeauna cea mai mare vatamare în interesul teatruluĭ. Desvinovățirea unor asemene cutezărĭ, pot se zic, vroind să o pue cineva in formarea talentelor tinerilor noștri actori, nu poate să aibă loc, pentru că nu este un regisor înzestrat cu trebuincioasele cunoștințĭ dramatice și care se știe îndrepta născîndul talent al actoruluĭ.

Publicul nostru răpit de impresia momentană, aplaodează cu intusiasm cutare saŭ cutare sțenă, cutare saŭ cutare espresie, și actorul, foarte indulgent pentru sine, crede că aplaosele

sunt în totul trase din giocul seŭ, de unde urmează firește că el să-și închipuească: «Eŭ sunt aplaudat, deci gioc bine, deci sînt artist, deci pretenţiile mele . , . ș. a. ș. a. . . . închieri cari pe sigur, nici într-o privire nu sunt în favorul teatruluĭ.

Trebuinţa unuĭ regisor vrednic este în tot minuntul simţită, până și în cele maĭ ușoare piese, de aceia lucru de dorit este, ca direcţia *teatruluĭ naţional*, chîar în privirea materială să iei o măsură atît de neaparată.

Tinerii noștri actori aŭ disposiţiĭ foarte bune, cu mult saŭ maĭ puţin, însă, uniĭ pentru comediĭ, alţiĭ pentru drame, și nelăsîndu-se fieşte care în disposiţiile sale naturale, nu numaĭ nu se perfecţionează nicĭ unul, dar se pricinuește adese, căderea representaţiilor, precum aceasta saŭ și văzut.

Representaţia aceasta aŭ adus cea maĭ mare mulţemire publicului în deobște; dar, ca spre a ne arata oare cum că în lumea aceasta, nu este nicĭ o mulţemire care să nu fie dreasă cu oare care neplăcerĭ, de aceia publicul, de și tras la teatru prin interesul representaţieĭ române, aŭ trebuit, spre a ajunge la ea, să treacă ca prin purgatoriu prin piesa: *Le mariage enfantin,* din care nimic nu saŭ înţeles alta decît că publicul, acum, ca și alte orĭ, este mult îngăduitor, și că D-ra Luzzato are mari dispoziţiĭ pentru arta dramatică».

XXXII

După cît se vede instituţia teatrală de atuncĭ începea din ce în ce a se rîdica și așĭ lua o importanţă deosebită în publicul ĭeșân, interesîndu-se nu numaĭ întru reprezentarea unor piese pentru distracţia privitorilor, dar chîar luînd parte și sufletește la răspîndirea unor ideĭ nouă și a unor pornirĭ politice, cari atingeaŭ Ocîrmuirea, criticînd-o și arătîndu-ĭ neajunsurile și relele de cari suferea.

Atît în piesa *C. C. Iorgu de la Sadagura*, cît și în *Iașiĭ în Carnaval*, vedem aruncîndu-se de pe scenă multe șfichiurĭ la adresa slujbașilor ocîrmuireĭ, cari provoc suparare și îngrijire între toţĭ slujbașiĭ, începînd de la Vodă și pînă la Agă, ceĭa ce are de rezultat, poroncĭ aspre de censurare a pieselor, măsurĭ poliţieneștĭ amenințătoare pentru actoriĭ ce ar cuteza să spună pe scenă frazele ce aŭ fost oprite de censură, saŭ să improvizeze unele cuvinte ce ar fi cît de puţin atingătoare pentru Ocîrmuire, religie, morală și *personalità.*

Deși prin contractul de la 18 Martie 1840, încheĭet între guvern și d-niĭ Spatar C. Negruzzi, comisul Vasile Alesandri și capitanul Kogălniceanu, despre care am vorbit, se prevedea la art. 5, că toate piesele vor fi censurate de către Secretariatul de Stat, totușĭ în urma celor întîmplate cu piesele *C. C. Iorgu de la Sadagura* și *Iașiĭ în Carnaval,* Ocîrmuirea dă poroncă censoruluĭ numit înadins pentru piesele teatrale, Spatarul Spiridon

Baldovicĭ, să fie cu maĭ multă bagare de samă, pentru ca nimic din ceĭa ce ar vatama prestigiul ocîrmuireĭ se nu să rostească de actorĭ pe scena ĭeşană [1]). Insă cu toate poroncile straşnice şi opririle censuriĭ, atît publicul cît şi actoriĭ eraŭ cuprinşĭ de o însufleţire puternică pe care nicĭ teama de censură nicĭ măsurile poliţieneştĭ luate, nu o puteaŭ opri, aşa că în piesele ce se reprezentaŭ, adesea orĭ actoriĭ de pe scenă aruncaŭ şfichiurĭ muşcătoare, saŭ cîntaŭ cuplete cari ponegreaŭ Ocîrmuirea, făcînd duh maĭ cu samă pe socoteala poliţieĭ, cu toate că asemene fraze saŭ cuplete din textul pieselor învoite a se juca, fusese înadins şterse de censură.

Pentru o maĭ bună lămurire a stăriĭ sufleteştĭ a societăţiĭ ĭeşene de pe atuncĭ, găsim în prefaţa *Operelor teatrale* ale luĭ V. Alexandri, o interesantă relaţie, care ne lămureşte cum nu se poate maĭ bine, despre ceĭa ce se petrecea între public, actorĭ şi Ocîrmuire pe vremea aceĭa. Iată ce ne spune Alecsandriĭ:[1])

«Am intrat în luptă! — De acum fie ce-a fi!, .. In calitate de strănepot al luĭ Traian, strig ca Cesar pe marginea Rubiconuluĭ: *Alea jacta est,* fără a mă preocupa nicĭ de cum dacă modestia.... însă eştĭ convins ca şi mine, că noĭ Româniĭ nu ne închinăm eĭ; noĭ ne credem cu aptitudine la toate şi ne acordăm toate însuşirile rare şi frumoase. Sîntem învăţaţĭ ca Humbold, diplomaţĭ ca Taylerand, oratorĭ ca Ciceron, vitejĭ ca Mihaĭ şi Ştefan, numaĭ modeştĭ nu sîntem.

Decĭ, folosindu-mă de acest mare prilej, vin acum a-ţĭ spune că am cercat să atac două ridicole proaspete ale societăţiĭ noastre, ridicole care ne fiind combătute la vreme, ar exercita o influenţă fatală. Unul consistă întru dispreţuirea a tot ce este naţional, şi cel-l-alt întru persecutarea opinieĭ publice.

De vr-o cîţĭ-va anĭ, boĭeriĭ şi cucoanele încep a simţi dorinţa de a trece peste hotar, sau după cum se zice a merge înăuntru.

Ei se duc de se delectează în plăcerile Vienei şi chiar ale Parisului, admirînd minunile civilizaţiei şi înavuţind ast-fel fondul lor de ideĭ şi de cunoştinţĭ.

Această tendinţă de a vedea lumea, o găsesc foarte nimerită, căci îmĭ pare de natură a ne depărta de trîndăvia orientală, şi a ne pune în contact cu vĭaţa activă şi inteligentă a popoarelor occidentale; însă! o mare parte din aceĭ cări au avut ocazie de a face o comparare între progresul Germanieĭ şi al Franţeĭ, şi între starea de înapoĭere a Moldoveĭ, în loc să puĭe umărul, ca să urnească ţara din hăgaş, găsesc mai comod a critica or-

---

1) Vezĭ: Despre Censura în Moldova de Radu Rosettl. vol. II pag. 16 şi urm. Bucureştĭ. Ediţia Academieĭ Romîne. 1907.

5) *Teatru.* Bucureştĭ ediţia Socec din 1903, Prefaţa, pag. XIII.

beşte şi a despreţui prosteşte pămîntul lor strămoşesc, cu tot ce are bun saŭ răŭ. Şi fiind că asemenea mînie ridicolă e considerată de *bon ton* şi e practicată de ceĭ marĭ, se află mulţĭ aderenţi în ceĭ neumblaţĭ prin ţărĭ străine, şi un număr considerabil de momiţĭ în public.

Ce poate să rezulte din această hulă nedreaptă şi exagerată? stîngerea simţireĭ de patriotizm, indiferenţa fatală pentru soarta viitorului nostru!

Am compus dar o piesă în trei acte: *Coconul Iorgu de la Sadagura* care sa representat cu un foarte mare succes, şi am avut nepreţuita mulţămire de a mă convinge că am reuşit a atinge ţelul meu. Astă-zĭ glasul clevetirei a muţit; nimenĭ nu maĭ îndrăzneşte să înfingă ascuţitul înveninat în sînul ţăreĭ, căcĭ eleganţiĭ coconaşĭ se tem de-a fi arătaţĭ cu degetul şi porecliţĭ: *Iorgu de la Sedagura;* ĭar cuconiţile de-a fi puse în rînd cu *Gafiţa Rosmarinovicĭ*.

Se zice că Măria Sa ar fi nemulţămit de oare-care sfichiurĭ, adresate ispravnicilor şi judecătorilor ce hărţuesc poporul şi cumpănesc dreptatea sub *părinteasca sa oblăduire:* se zice ĭar că mare a fost cutezarea mea de-a pune pe scenă un grec *Kir Agamemnon Chiulafoglu*, şi că acest început de campanie în contra puternicilor zilei s-ar putea sfîrşi pentru mine, prin un neajuns neaşteptat... dar de la zis şi până la fapt este mult, şi amiciĭ meĭ *bonjurişti*, *pantalonarĭ*, *duelgiĭ* compun o cohortă îndrăzneaţă, de care poliţia găseşte prudent a se feri.

A doua piesă a mea: *Iaşiĭ în Carnaval*, a iritat şi mai mult pe unele *înalte ipokimene*, căcĭ ea loveşte în aceĭ ce aŭ mare interes a nu se forma o opinie publică, menită de-a condamna faptele lor. Personagĭul luĭ *Tachi Lunatescu* ĭ-a supărat în acelaşĭ mod, cum poate supăra o oglindă pe un om urît la faţă şi defectuos la trup. Iar maĭ cu seamă scena păpuşelor din actul al III-lea, a produs *scandal* prin următoarele pasagiurĭ:

Intr-a păpuşelor ţară
La mulţĭ cinstea-ĭ chiar de ceară
Cît ruşfetul se iveşte
Pe loc cinstea se topeşte.

Uniĭ vrednicĭ patrioţĭ
Dar maĭ vrednicĭ patri-hoţĭ
Latră, urlă furios
Pîn, ce-apucă vreun os.

In cea ţară de păpuşĭ
Tălharĭ poartă mănuşĭ
Şi se jură pe dreptate
Că li-s mîĭnele curate.

In timp ce se recitaŭ aceste versurĭ, un mare personagĭŭ, indignat a ĭeșit din loje, și Aga *subindignat* la rîndul săŭ, a manifestat intenția de-a ordona închiderea cortineĭ și suspendarea reprezentațieĭ, însă... tot un însă!.. el, om prudent și nu prea tare de îngerĭ, își domoli pornirea și se retrase rușinos ca *șatrariul Săbiuță*, în prezența zgomotuluĭ public. Cohorta *bonjuriștilor* se ridicase pe picĭoare, decisă și amenințătoare, cerînd continuarea pĭeseĭ și spectacolul se termină în aplausele logelor și ale parteruluĭ... Opinia publică se afirmă cu triumf în cĭuda *simandicoșilor* ruginițĭ carĭ *purtau mănușĭ*. Se zice și astă dată că a doua zi s-ar fi ținut *sfat taĭnic* la Curte, spre a se lua măsurĭ în contra tendințeĭ revoluționare a tinerimeĭ și spre a se înfrîna pe autorul pĭeseĭ.

Se pomeni ĭar de monăstire, se propuse închiderea teatruluĭ național, se dete ordine aspre censurĭ, dar în fine muntele născu ca totd'auna un *ridiculus mus*.»

(Va urma) **Teodor T. Burada**

Plînsetul uneĭ copile

Un vis de copilă avut-am și eŭ
Menit să rămîĭe himerie,
Și-n loc de lumină, pe drumul viețiĭ
S-aducă adînc întuneric.

Nădejdea în mine s-a stîns de demult,
Amarul în inimă-mĭ sapă;
Iar taĭna dureriĭ nu-ĭ nimenĭ s-o știe,
Ce zilnic mă duce spre groapă.

Zadarnic o stavilă-așĭ vrea să maĭ pun
Dorințelor mele nebune;
O patimă oarbă ce crește mereŭ,
Nu pĭere de cît în genune.

Eugeniu Revent

SAMARITEANCA

(LA SAMARITAINE)

Evanghelie în 3 tablourĭ în versurĭ de Edmond Rostand

Traducere de G. V. BOTEZ (Gordon).

TABLOUL II

«POARTA SICHEMULUĬ».

(In dosul cortineĭ, înainte de rîdicarea eĭ se aud vuete de glasurĭ vesele, strigăte stranii, cîntece, hohote de rîs. Apoĭ se rîdică cortina şi scena înfăţişează ĭarmarocul, care se ţine la poarta cetăţiĭ Sichem. O piaţă mare, în care coboară în clină nişte uliciŏare strîmpte. Casele cu acoperemintele late: scărĭ micĭ şi înguste se văd în pereţiĭ lor. La dreapta, casa Fotineĭ.

In fund, poarta cetăţiĭ; un fel de aleĭe boltită. adîncă şi întunecată, în fundul căreĭa albeşte, aşa ca dintr-o aruncătură de ochĭ, cîmpia de afară: de-asupra porţiĭ se înalţă locuinţa Şoĕruluĭ, păzitorul porţiĭ, e un turnuleţ, de unde păzitorul acesta poate privi în depărtare.

Furnicar de lume aşa ca la un han pentru caravane. Zdrenţe de culorĭ aprinse. Foarte mulţĭ neguţitorĭ. Tejghele cu mărfurĭ. Gherete. Grămezĭ de sacĭ, grîne, chĭupurĭ pentru apă. Spre fund bătrîniĭ oraşuluĭ sunt adunaţĭ cu gravitate, căcĭ aicĭ, la poarta oraşuluĭ, se pun afacerile la cale. Copiiĭ se joacă. Tineriĭ rîd şi petrec întrecîndu-se care de care la rîdicatul petrelor grele. Femeĭele şi fetele privesc lucrurile de vînzare şi vorbesc necontenit.

Petru şi ceĭlalţĭ apostolĭ sînt şi eĭ veniţĭ pentru ca să cumpere de-ale gureĭ: sînt însă respinşĭ şi luaţĭ în rîs de către neguţitorĭ. Preotul, în fund e amestecat şi el printre bătrînĭ).

SCENA I

Petru, Apostoliĭ, Mulţimea.

Strigătele Neguţitorilor. Grîŭ!... Lapte, lapte!... Mĭere!... Orez şi fructe!... Sare!...

Petru. De strigătele-aceste mi-ĭ foame şi maĭ tare!

Andreĭ. Să mergem!

Petru. Nu maĭ cumperĭ?

Andreĭ. Nu vezĭ că-şĭ rîd de noĭ!
Un neguţitor. La turte, turte calde prăjite în oloĭ!
Andreĭ (repede). Eĭ cum le vinzĭ?
Un tînăr (trecînd cu fuga strigă către neguţitorĭ).
Jidanĭ sînt, preţu-ndoit să-l dea!
Apostoliĭ (Se îndepărtează).
Alt neguţitor (Către trecătoare). Boĭa de făcut gene, fetiţelor!
Altul. Coleà,
Priviţĭ, băeţĭ, am trestiĭ din Mèrom, de săgeţĭ!...
Petru (luĭ Natanael) Se-arată bun bătrînul de còlo, ĭa vedeţĭ
Smochinele cum vinde....
Alt neguţitor. (Către trecătorĭ). De unghiĭ de boit!..,
Andreĭ. (In timp ce Natanael vorbeşte bătrînuluĭ).
Mă prăpădesc de foame!...
Petru. (Luĭ Natanael, care se reîntoarce). Dă-n preţul oferit?
Natanael. Mĭ-a spus c-ar fi maĭ bine să intru într-un cript!...
Ioan. Vaĭ, Petru, mor de sete!
Un neguţitor. La pepenĭ de Egipt!....
Petru. (Rezignat). Să-ncerc să ĭaŭ un peşte! (Eĭ urcă).
O fată. (Dintr-o grupă, către altă fată care trece). I-ascultă, Noemì!
Ibovnicul tăŭ astăzĭ cam ce-ţĭ-o dăruì?...
Fata. Ia ghicĭ!...
I-a fată. Vreo bonetă de aţă?
Noemì. Nu!
Altă fată. Sandale,
Ca-n mers să clămpănĭască frumos!...
Noemì. Ne ĭeaĭ la vale!...
Altă fată, Ceva maĭ bun?... Oglindă de tuciŭ?...
Noemì. Ba nu; ghiceşte!
Altă fată. Verigă?
Noemì. Ba de fildeş inel de nas!... (Fetele rămîn uĭmite).
Petru. (In fund către neguţitorul de peşte). Ast peşte
Mi-l daĭ cu treĭ sechele?
Neguţitorul. Cu cît!?..Cu patru-am dat!
Un bărbat. (Cu nişte păserĭ pe umăr).
Priviţĭ aceste păserĭ a mele cum se bat!...
(Se face cerc împrejurul luĭ).

Petru. (Apostolilor). Haĭdem!
Andreĭ. Ce-avem în totul?...
Natanael. Orez cîte-va fire,
Petru. Cu colb.
Iacov. Şi brânză,
Petru. Veche.
Andreĭ. Şi fructe...
Petru. 'n putrezire!
Ioan. (Arătînd un strugureaş de poamă uscată).
Şi struguraşul ăsta!

Petru. Pe Moïsi jur, că nu-ĭ
Ca strugurul din ţara făgăduinţeĭ luĭ!
Pe-acesta n-or să-l poarte doĭ oamenĭ, cu popas!
(Unuĭ Apostol). Eĭ, vistier, ĭa spune ce banĭ nĭ-a maĭ rămas?
Apostolul. (Arătîndu-le o pungă goală).
Niciĭ unul. (El apoĭ urcă, ĭar ceilalţi se uĭtă unul la altul).
Petru. Aşa ĭute?... (Andreĭ dă din cap cu neîncredere).
Iacov (Cu jumătate de glas). Să ştiţĭ că Iuda fură.
Ioan. Şi dacă-ĭ spuĭ de asta, Christ c-o căutătură
Blajină, zice:—«Argintul mult—trebuĭ să-l ĭubiască!...»
Petru. (Pornind să ĭasă). Veniţĭ!... (In momentul însă în care trec poarta mulţimea îĭ huĭdueşte, strigînd):
Mulţimea. Se duc jidaniĭ!...Cînĭ!...Porcĭ!...Să-ĭ izgonească!
Petru. (Cu blîndeţă, luĭ Ioan).
Eŭ unul cred Ioane...
Mulţimea. (Continuînd). Şi baniĭ-ĭ rad, vicleniĭ!...
Petru. (Continuînd). ...Că numa-n parabole sînt bunĭ Samaritenii!...
(Apostoliĭ ĭesă).

SCENA II-a.

Aciĭaşĭ, fără Apostolĭ.

(Cu cîte-va clipe maĭ înainte, Azriel s-a oprit în faţa caseĭ Fotineĭ în dreapta).

Azriel. (Către o servitoare care a eşit în prag).
Tot încă la fîntîna luĭ Iacov ea-ĭ?
Servitoarea. Tot încă!
O femeĭe (Alteĭa). Privițĭ vă rog pe—Azriel, neliniştea-l mînîncă
Fotina cît...
Cealaltă. De dînsa să nu-mĭ vorbeştĭ, mă lasă!
Intăĭa femeĭe. Curat ca mĭerea-ĭ traĭul aceşteĭ ticăloasă!...
A doŭa femeĭe. Aşa-ĭ; zilele noastre pe cînd trec greŭ, cinstite,
Pe cînd noĭ coacem pîne orĭ toarcem ostenite,
Ibovnicu-ĭ îĭ cîntă că-ĭ mugurаş de floare,
Şi-ĭ dă să ronţăĭască fîsticĭ prăjiţĭ în sare!
Azriel. Ce-o fi cu dînsa oare? (Strigînd către Şoër).
Şoer, tu ce veghezĭ
Cătînd în zărĭ, departe; de sus, de unde şezĭ,
Nu vezĭ tu pe Fotina venind încoa?...
Şoërul. (De sus). N-o văd.
Intăĭa femeĭe. (Celeĭ de-a II-a). Eĭ, auzit-aĭ soro?... Ştiĭ-abĭa nu mă răpăd!
A doŭa femeĭe Se zice, soro dragă, că ţin să se sfîrşĭască
Scandalul ce-ĭ cu dînsa!... Ştiĭ, vor s-o izgonească,
Că şi-a perdut ruşinea cu totul.

A treĭa femeie. Cine vor?...
Intăĭa „ Bătrîniĭ.
A treĭa „ Zăŭ!...
Intăĭa „ Ia-n uĭte, nu-ĭ vezĭ în grupul lor,
Fac sfat azĭ pentru dînsa! Era și timpul, zăŭ!...
A doŭa „ Și tîrguluĭ, și nouă, ne-aduce numaĭ răŭ!...
Nu-ĭ drept? respunde, soro!...
Intăĭa „ Ba da!
A treĭa „ Și de s-abate
A coruluĭ mînie pe Sich, să știțĭ toate
Că vina-ĭ a Fotineĭ, i-s ochiĭ amîndoĭ!.,.
Altă „ Chĭar haĭna-ĭ ar-s-aducă și trăsnetul pe noĭ!
Altă „ Mă rog, e-o ticăloasă ș-atîta-ĭ!...
Altă „ Maĭ așa!...
Intăĭa „ Pĭerzarea noastră Domnul printr-însa ne-o va da!
A doŭa „ De ne maĭ cată-n față, să-ĭ zicem: blăstămat-o!..,
Azriel. (Servitoareĭ). Mă duc de-acu-naintea-ĭ!
Șoĕrul. (Aplecîndu-se din înălțimea turnuluĭ). Imĭ pare c-o văd...
Iat-o!...
Azriel. O vezĭ?
Șoĕrul. Da, vine-n fugă... marĭ semne ne tot face!...
Să-ajungă-n grabă vine prin viĭ de-adreptu-ncoace,
Prin grîne!... Cum maĭ fuge!... A, ĭat-o!... Iat-o vine!..
Azriel. Șoĕr, nu-ĭ ea!,..
Șoĕrul, Ba dînsa-ĭ! O văd, o văd eŭ bine!..,
I-ĭ părul dus pe vînturĭ... și-aleargă nebunește...
Aleargă!,..
Azriel. Nu e dînsa!...
Șoĕrul. Ba ea e chĭar! Privește!

(Fotina apare sub bolta porțiĭ, alergînd, ca eșită din fire, se oprește abia respirînd).

SCENA III-a

Aciĭașĭ, Fotina.

Azriel. A, tu eștĭ!... Mĭ-era grijă... și teamă... mi se-ngînă
Cuvintele!... De unde te-ntorcĭ? De la fîntînă
Acuma viĭ Fotino? Dar spre-a aduce apă
Nu văd vr-un vas la tine...,!
Fotina. Și totușĭ aduc apă!
Azriel. Cum viĭ!?..
Fotina. De la fîntîna...
Azriel luĭ Iacov?..
Fotina. Erĭ, așa
I se zicea fîntîneĭ.

Azriel. (Rîzînd) Şi i se zice-mĭ pare!...
Fotina. Ba nu.
Azriel. Dar vălul und'ţi-ĭ?
Fotina. Căzut-a!..
Azriel. Urna?..
Fotina. Care?..
Azriel. Cît te-am cătat; pe-acolo ce-aĭ stat?..
Fotina. Spre-a mă găsi.
Azriel. Cînd aĭ plecat, tu urna o-aveaĭ?
Fotina. O, da, aci!
Azriel. Ş-acum?...
Fotina. Lăsată-ĭ unde lăsatu-m'am pe mine...
Azriel. De ce-mĭ tot daĭ răspunsurĭ zmintite? Nu facĭ bine!...
Fotina. Bietu-Azriel!...
Azriel. 'Mĭ-eştĭ dragă!
Fotina. O, lasă-aste cuvinte...
Tot ceĭa ce la sinu-mĭ visînd tu-aveaĭ în minte,...
Că doar în sărutare tot sufletul adie,
Şi cît de grea e-o frunte un umăr drag o ştie
Visează deazĭ ĭarăşĭ; te rog dă-mĭ ascultare!
La ce-ţĭ slujam eŭ alta de cît să-ţĭ daŭ uĭtare?..!
Azĭ îţĭ aduc speranţa ce-aĭ azvîrlit-o moartă!...
(Strigînd) Popor!...
Azriel. Ce facĭ?...
Fotina. (Continuînd) Voĭ cari pe sub această poartă,
V-abateţĭ, tu mulţime vorbareţă, voĭoasă...
Un bărbat. (Fotineĭ) Maĭ bine-ar fi din gură-ţĭ o vorbă să nu ĭasă!...
Fotina. (Strigînd) Şi voĭ femeĭ ce rîdeţĭ în stradă pe'ntrecute!...
O femeĭe. Ce-obraznice-s la vorbă fiinţile pĭerdute!...
Azriel. (Fotineĭ) Ci tacĭ!... Ia seama!...
Fotina. (Continuînd) Preoţĭ! Bătrînĭ! Doctorĭ în legĭ!
Voĭ toţĭ!...
Unul din bătrînĭ. Ia tacĭ!... De tine e vorba, înţălegĭ!...
Fotina. (idem) Voĭ negustorĭ!...
Un negustor. Fotina ţi-e numele îmĭ pare!?...
Fotina. (Strigînd) Un tînăr la fîntîna luĭ Iacov, în picĭoare,
Stînd drept, Nazariteanul cel palid mĭ-a vorbit.
Ş-atîta e de dulce, că-un tremur m-a găsit..
Frumos şi-adînc îĭ-e graĭul, l-ascultĭ cu bucurie,
Şi mîna-ĭ veşnic par-că deschide-o colivie!...
Mulţimea. (Rîzînd) Ha! Ha!
Fotina. Eŭ cred pe-acest tînăr Profet. El mĭ-a ghicit
Tot ce-ĭ secret în vĭaţa-mĭ, tot ce-am păcătuit,
Tot mĭ-a ghicit... Ş-acuma uĭmirea-mĭ e-ncă vie!
Nu-ĭ oare cu putinţă ca Mesia să fie?...

Un bărbat. A-nebunit pesemne!...
Altul. Mă rog, ce bîigueşte?
Altul. (Rîzînd) Ha! ha! ha!
Un negustor. (Cu hulubi) Hulubaşiĭ, haĭ, cine-ĭ tîrguieşte?...
Alt negustor. Daŭ ieftin vrăbiuţe spre-a fi sacrificate!
Fotina. O, daţi-mĭ ascultare!...
Un cumpărător. (Unuĭ negustor) Ce cerĭ pe aromate?
Negustorul. Dă-mĭ două-zecĭ sechele.
Cumpărătorul. Mă vreĭ ruinat ca Iov?...
Fotina. (Strigînd) Un tînăr stă în faţa fîntîneĭ luĭ Iacov!
Isus îl chĭamă. Ţara Iudeieĭ l-a născut.
Întăĭ nu ĭ-am dat apă să bea cînd mĭ-a cerut;
Ş-atuncĭa el, drept, palid, în manta-ĭ învălit,
Cu vorbe de la cerurĭ, de apă mĭ-a vorbit!...
O femeie. (Cu admiraţie, unuĭ negustor)
Ce salbe!...
Alta. Da de unde-s?...
Negustorul. Fenicia!...
Fotina. De ce
Nu vreţĭ voĭ ca să fie el Mesia?
Un tînăr. Cum? Ce?...
Dar Mesia-o să vie cînd fi-vom noĭ ulcĭoare!...
Altul. (Luînd pe maĭ mulţĭ cu dînsul)
Ia haĭdeţĭ la bataĭa de paserĭ, haĭ maĭ tare!...
Fotina. Cĭ-ascultă, gloată tristă, pe-aceĭa ce-ţĭ vorbeşte!
E-aşa de mare vestea ce-aduc...
Un negustor. Ne oboseşte!...
Altul. Să tacĭ!...
Fotina. Nu se maĭ poate să tac!...
Negustorul. Nu maĭ ţipa!...
Fotina. Să tac nu se maĭ poate, căcĭ astă-zĭ ştiŭ, ştiŭ, da!..
Să strig trebuĭ, de gloată lovită chĭar de-aş fi!
Datoare-s prin mulţime s-alerg, să trig aci:
«Un tînăr la fîntîna luĭ Iacov singur stă!
«Părul luĭ e blond, şi-ţĭ pare
«Că luĭ de sub sprincene un curcubeŭ ĭ-apare
«Şi linişte-omenireĭ dă...

«Şi grav, în mînĭ cu laurĭ de taĭnă, se-odihneşte,
«Umbrit de-un prapur tăĭnuit,
«Prin liniştea luĭ dulce din miĭ omul ghiceşte,
«Şi-ĭ cel ce-aştept, cel mult dorit.

«O boare ce pe-aripa-ĭ ar duce-un cînt din zare,
«Trecînd prin florĭ din En-Gaddi,
«Şi la un loc cel cîntec şi florĭ, şi-n mĭază-zi,
«Redaŭ graţia ce-o are!...

«Iar cît de gingășiĭa-ĭ, divină-atît e ea...
«Ca un fulg albiŭ, ce-n saltul
«Prin care-o porumbiță spre lapte s-ar pleca,
«Dintr-un alb ĭ-ar cade-ntr-altul!»...

Un negustor. Stîrnește lumea!
Altul. Uite, staŭ mușteriĭ degeaba!
Un bărbat. (Cu amărăciune negustorilor)
Așa-ĭ, voĭ știțĭ un lucru: să meargă tun taraba,
In colo ce-are-a face speranța-ntr-o pornire!...
Altul. (Către Preotul care coboară atras de vuet)
Vorbește de Christ...
Preotul. Cine?...
Fotina. Eŭ!
Preotul. Indrăzneață fire!
Vorbeștĭ de Christ?... Dar oare tu știĭ ce e Christos?
Ertat e să vorbească de el un credincĭos
Ce știe ințălesul oracolelor sfinte,
Ce știe prooroociĭ, și scrisele cuvinte!
Tot lucrurĭ ce-o femeĭe în vecĭ nu le-are-n minte!
Fotina. Te crezĭ tu prea mult, Preot, aceasta de-o afirmĭ!
E scris: «atuncĭ cînd Domnul pe munțĭ s-a arată,
«Vedea-vor orbiĭ jocul făcut de ceĭ infirmĭ,
«Și surziĭ auzi-vor pe muțĭ în osană!»...
Preotul. Un text, ce-ĭ drept, e-acesta ce-l spune!... Are haz!
Un bătrîn. Eĭ, cum? dînsa, o proastă?...
Un tînăr. E par-că în extaz!
Altul. Pe buze buba neagră a ars-o-n foc, cred eŭ!...
Fotina. «O inimă de carne trimit neamuluĭ meŭ
«Și-ĭ scot pĭatra ce-o ține ca loc inimeĭ sale,
«Ca de astă-zĭ înainte să meargă-ntr-a mea cale,
«Să-mĭ fie el, norodul, eŭ, Dumnezeul seŭ!»...
Preotul. Acestea-n aĭurarea-ĭ Ezèchiel rosti!
Le-o fi citit și dînsa!...
Azriel. Ea nu știe citi!
Preotul. Atuncĭ textele sfinte cum le cunoaște oare?
Fotina. «Pe munte, ce frumoase-s, desculțele picĭoare
«A celuĭ ce ne vine, de bine vestitor!»...
Preotul. Așa strigă Isàia!
Fotina. «Drag mi-e sătișor,
«O, Betleèm! Ce-orașe avură al tăŭ renume?»..
Preotul. A, tacĭ, zic!
Fotina. «Nazarete! Sînt florĭ într-al tĕŭ nume!...
Preotul. Doar cărțile luĭ Moĭsi de-aŭ dat nopțiĭ-așa rază!...
Fotina. Aflațĭ dară cu toțiĭ că-n «Numere» se-așază

Cuvintele luĭ Bàlam-Ben-Beòr: «Izraele,
«Tu aĭ în ţărnă-un sceptru ş-un astru între stele!»...
Preotul. Femeĭa asta ştie din cărţĭ cît ş-un bărbat!...
Fotina. In Deuteronomul să ştiţĭ că-ĭ scris curat:...
Voci diferite. Minune!—Mincinoasă!—E Crist!—Să credeţĭ vreţĭ?—
Ba nu!
Fotina. Şi de-ar fi dînsul! Haĭdem ca să-l vedeţĭ!
O voce din mulţime. Aduceţi-v-aminte de falşa profeţie!
Altă voce. Aŭ tot cercat atîţĭa tot Mesiĭ să ne fie!
Fotina. Dar dacă-ĭ el!...
Un negustor. Ba nu e!...
Fotina. Şi totuşĭ, dacă-ĭ el?...
Un tînăr. Atuncĭa, de...
Preotul. Să zicem c-ar fi chĭar Christ, că-ĭ el;
Eĭ cum, cel suflet mare, un suflet de lumină,
S-ar pune el la vorbă cu-al tăŭ?

(Va urma)

DĂRĬ DE SAMĂ

Corneliu Moldovanu «FLACĂRĬ» *Poezii. Bucureştĭ 1907. Preţul 2 leĭ.*

Un volumaş modest ca înfăţişare, dar de valoare literară în conţinut, este volumul de poeziĭ, primul după cît se pare, al d-luĭ *Corneliu Moldovanu* din Bucureştĭ. Orĭ-care recensor, care nu ţine să cearnă ceĭa ce citeşte prin sita şcoaleĭ literare căreĭa aparţine, care nu caută numaĭ decît să aplice, cu înfumurarea pedantuluĭ, la ceĭa ce citeşte, cutare formulă a cutăruĭ mare critic, sperietoarea timizilor cîntăreţĭ aĭ nopţilor înstelate, orĭ-care recensor sincer dar, a căruĭa inimă bate, după cum se încălzeşte, nu după cum i se cere, citind versurile din acest volum, va simţi toată frumuseţa lor şi nu se va putea opri să nu le vorbească de bine.

In mişcarea aceasta de regenerare către o literatură a noastră, romînească, mişcare produsă de avîntul unuĭ tineret încălzit de dragostea de ţară şi de neam, volumul d-luĭ Moldovanu are să-şĭ facă şi el locuşorul luĭ.

Cartea e împărţită în două părţĭ:

In întăĭa, intitulată «*Din povestea neamuluĭ*» poetul evoacă vremurile de altă dată de pe plaĭurile acestea, cu oameniĭ şi lucrurile de pe atuncĭ, într-o vedenie limpede şi frumoasă.

In evocarea sa, are căldura chemăreĭ ĭubite, cuvinte de îndemn şi de îmbărbătare, cuvinte, pe care numaĭ un suflet pătruns

de virtuțile și tăriĭa acelor vremurĭ, le maĭ poate iscodi, în șovăĭala și înstrăinarea urmașilor de astăzĭ.

Citez cîte-va crîmpee din această parte:

«Incep în minte-un vis de biruință;
«Atuncĭ în zărĭ, văd munțĭ de fum și flacărĭ,
«Cetățĭ și turnurĭ gata să se darme,
«Și-mĭ pare că aud în departare
«Caĭ tropotind și zîngănirĭ de arme»...

Din *«Cîntec războĭnic»*:

«Să sune trîmbița, surlele să cînte,
«In zărĭ vrăjmașe oastea să se-avînte,
«Că-ĭ ceas de răzbunare și osîndă—
«Cine-ĭ setos de viforul războĭnic
«Prin sînge drum să-șĭ facă la izbîndă,
«Și s-o vădĭ drept luptător destoĭnic!
. . . .
«Lovește-n plin, lovește cu putere,
«Dar ține ochiul tăŭ în veci de pîndă,
«Căcĭ brațul care nu lovește, pĭere!»

Limba, ritmul, rima, sunt bine stăpînite; ele arată că toată poezia d-luĭ Moldovanu izvorăște în chip spontaneŭ dintr-un suflet entuziast.

Citez ĭarășĭ, din aceĭașĭ parte:

«Zadarnic vînjoasele brațe
«Plîngînd le-nnălțațĭ către cer—
«Vitejiĭ n-aŭ vreme să plîngă
«Cît brațul maĭ poate să strîngă
«Cu sete, războĭnicul fer!

«Sus fruntea! Trufia vrăjmașă
«Să pĭară ca fumul în vînt,
«Toțĭ morțiĭ cer azĭ răzbunare,
«Iar jalea robieĭ amare
«Zbucnește-n al uriĭ cuvînt!»...

Poeziĭ de aseminea frumoase, ca putere de vedenie, și de descriere, sunt: *Boerul, Jupănița, Cronicarul, Intr-o dimineață, Pustietate* și altele, ĭar ca evocărĭ de vitejiĭ și de amintirĭ glorioase sunt: *Trecînd Carpațiĭ, Pe ruine, Pitac, Cîntec de vitejie, La Putna*, și altele.

Poetul, încredințat de chemarea ce-o aŭ toțĭ ceĭ cu inimile la fel cu a sa, în viitoarele rînduirĭ ale neamuluĭ nostru, așa de

răzleţit şi de îndurerat astă-zĭ, rosteşte, cătînd cu ochiĭ visuluĭ în viitor, *Celor de peste munţĭ:*

«Iar dac-obida zăboviriĭ aduce-n suflete scădere,
«Chemaţĭ aproape cîntăreţiĭ cu vĭersul traĭnic şi ferbinte,
«Şi-n cîntecele lor sfinţite, cătaţĭ a tihneĭ mîngîere;
«Eĭ aŭ crescut cu toţĭ în jale şi jalea toţĭ vor şti s-o cînte!...

«Voĭ ascultaţi-ĭ ca pe preoţĭ,—cuvîntul lor să fie lege,
«A căreĭ împlinire-şĭ are în voĭa ceruluĭ fiinţă;
«O, nu-ĭ lăsaţĭ să plece aĭurea... ci căutaţĭ a-ĭ înţălege,
«Căcĭ eĭ rosti-vor mîntuirea în cîntece de biruinţă...

Din partea a doua a volumuluĭ, în care poetul şi-a grupat maĭ ales poeziile sale sentimentale, voĭ cita în întregime poezia *Chemare*, care îmĭ pare cea maĭ frumoasă şi maĭ plînă de frăgezimea tinereţiĭ:

«*Noĭ toţĭ suntem copiiĭ primăveriĭ,*
«*Chemaţiĭ şi aleşiĭ fericiriĭ,*
«*Noĭ toţĭ suntem copiiĭ primăveriĭ,*
«*Indrăgostiţiĭ cîntecelor seriĭ*
«*Şi robiĭ dragĭ aĭ taĭnelor ĭubireĭ!*

«*Avîntul, bucuria tinereţiĭ*
«*Nĭ-a deşteptat simţirĭ înălţătoare:*
«*Avîntul, bucuria tinereţiĭ*
«*A pus în gînd lumina frumuseţiĭ*
«*Şi-n sufletele noastre serbătoare;*

«*Pe buze-a picurat cîntare nouă*
«*Şi-nflăcăratul dor al sărutăriĭ,*
«*Pe buze-a picurat cîntare nouă,*
«*In ochiĭ dornicĭ viĭ sclipirĭ de rouă*
«*Şi-n braţe albe setea-mbrăţişeriĭ.*

«*Iubita mea, e ceasul îndrăgiriĭ,*
«*Căcĭ bolta-ĭ înstelată şi senină:*
«*Să ne grăbim, e ceasul îndrăgiriĭ,*
«*Ne-aşteaptă pe potecele ĭubiriĭ*
«*Norocul, visul,—noaptea, luna plină».*

B.

«**Romănia Nouă**» prin desmormîntarea avuţieĭ obşteştĭ din trecutul nostru şi prin munca stăruitoare ce pune spre cultivarea conştiinţilor pentru chestiunele generale, e rezultatul uneĭ vechĭ

și bine organizate acțiuni, care oglindește întreaga mișcare.—Director I. G. Calomeri, Bucureștĭ, str. Episcopiei. Numărul 5 cuprinde: I. G. C.—Omul politic adevărat. Stancu Popescu—Selecție. Arhitect Ion D. Traĭanescu—Stilul romînesc. Ion Săndulescu—Poezia lirică din timpul revoluției (1848). Delatimoc—Romînii din Serbia. Din Arhiva vieții noastre constituționale. Ic—Reflecții politico-militare asupra statelor din peninsula Bulcanică. Informații diverse.

Dr. George Mileticiu. Dare de seamă despre o călătorie științifică în Austria și Germania, *adresată d-lor general G. Anghelescu și Petre Chițu, epitropii așezemintelor bisericii Madona-Dudu din Craiova.*

In această lucrare de 48 pagini, scrisă cu îngrijire și multă vigoare d-l dr. Mileticiu, medic primar al azilului de alienați Madona-Dudu, face o descriere a cîtorva instituțiuni pentru alienați, pe cari le-a vizitat în cursul verii anului acestuia. Arată sacrificiile ce se fac în străinătate pentru îngrijirea tuturor suferinzilor fără deosebire, deci și pentru îngrijirea alienaților, pentru cari se clădește, lîngă Viena, un institut ce va costa fabuloasa sumă de 20.000.000 coroane, prin aceasta ilustrîndu-se grija ce se are acolo pentru bolnavii cei mai nenorociți, cari pînă mai acum un veac se aruncau în lanțuri și pe rug.

Iar la noi... Cu toate că institutul pentru alienați Madona-Dudu este numai de vre-o 15 ani întemeiat și părea menit să se bucure de toate îmbunătățirile cerute, d-l dr. Mileticĭ atată că: „în ultimii trei ani spitalul, despre care în registrul său de onoare miniștrii țării Vasile Lascar, Spiru Haret și Take Ionescu, au scris cu mîna lor că face fală țării, a ajuns într-o stare cu totul deplorabilă. Despre vre-o ameliorare sau augumentare, conform cu progresele zilnice ale științeĭ și după exigențele crescînde, nici că era vorba. In acești trei ani din urmă nu s-a făcut nici cea mai mică reparațiune a clădirei, sălile murdare, tencuiala cazută, ușile crăpate ori eșite din tocurile lor: băile numai erau utilizabile nici pentru curățenia corporală a bolnavilor, astfel că iarna trecută trei luni nu au funcționat de loc. Curată ironie într-un institut, unde medicul trebuia să aplice hidroterapia sistematică și nu era în stare a spăla nici murdăria corporală a bolnavilor. Magazia de îmbrăcăminte și de rufărie spitalicească era cu totul goală. Bolnavii erau în mare parte îmbrăcați în haine și rufe rupte, prost cîrpite și murdare: paturile nu se puteau premeni mai des din lipsă de cearșeafuri și acopereminte de rezervă. Murdari, rupți și desculți, așa se prezintau vizitatorilor bolnavii noștri. Subsemnatul a referat prin nenumărate rapoarte scrise cît și prin repetate interveniri personale către epitropie, proasta stare în care se găsește institutul nostru, cerînd urgente măsuri de îndreptare: totdeuna i s-a obiectat, că budgetul bisericei nu permite nici un ban extraordinar, decît numai cheltuelile ordinare anuale. La această mizerie materială se mai adaogă și neajunsurile în serviciu, de oare-ce luptele de partid își vîră codița pînă și la cel din urmă rîndaș al unui spital".

D-l dr. Mileticiu, punînd într-un contrast foarte izbitor starea generală a azilurilor noastre pentru alienați față de acea a azilurilor similare streine

cere stăruitor epitropieĭ institutuluĭ săŭ îmbunătățirile indispenzabile. Broșura sa, o alăturare cu scopul precis ce-l urmărește, constitue și un strigăt de alarmă pentru reforma generală, ce-ĭ de dorit să se facă cu privire la azilurile noastre de alienațĭ, căcĭ într-o stare de sigur și maĭ tristă se găsesc și celelalte azilurĭ: Mărcuța fără încăperĭ și Socola fără apă. De aceĭa recomandăm maĭ ales celor sus pușĭ lucrarea aceasta a d-luĭ dr. Mileticiu.

Dr. Z.

Constantin C. Diculescu, Răspuns d-luĭ O. Densușianu la critica făcută lucrăriĭ mele „Originile limbeĭ Romîne" („Studiĭ critice. Rezultate nouă") din Analele Academieĭ Romîne, seria II, Tomul XXIX. Memoriile Secțiuniĭ Literare. Bucureștĭ, Tipografia „Gutenberg" Ioseph Göbl, strada Doamneĭ 20, 1907.

Această publicațiune e o broșură de 32 de paginĭ în care d. Diculescu îșĭ apără importanta sa carte (Originile limbeĭ romîne, Analele Academieĭ, 1907) de critica pe care ĭ-a făcut-o d. Densușianu în revista sa „Vĭeața Nouă".

Pentru ceĭ ce n-aŭ cetit cartea d-luĭ Diculescu, vom spune că d-sa e un tînăr filolog care, prin eruditiunea, imaginațiunea și îndrăzneala sa, și-a făcut deja un nume și că, deși une-orĭ aruncă părerĭ riscate, filologiĭ ulteriorĭ vor trebui să ĭeĭe în samă ceĭace a scris d-sa. „Originele limbeĭ romîne", din care a apărut numaĭ vocalizmul, (163 de pagine) și-a atras o critică ironică din partea d-luĭ O. Densușianu. Nu ne intindem în prea multe detaliĭ despre această interesantă ceartă filologică și citäm o... lovitură și un răspuns la lovitură. D-l Densușianu îl ĭea în rîs pe d-l Diculescu cînd zice că *guler* vine de la lat *cóllilum*, diminutiv de la *collum* gît, în loc de *cóllulum*, ĭar d. Diculescu răspunde că nu e nicĭ de cum greŭ ca din *cóllilum* să se facă *cóleru*, *góleru* și apoĭ, din cauza lungimiĭ luĭ *o*, *guler*.

Filologiĭ bine-voĭască a se interesa de această etimologie și de altele citind broșura d-luĭ Diculescu. **A. S.**

CRONICĂ

Conferințele d-luĭ Xenopol la Sorbona. D-l A. D. Xenopol directorul nostru a plecat la Paris în ziua de 16 a. curent pentru a ținea seria de 12 lecțiunĭ asupra teorieĭ istorieĭ la Sorbona din Paris.

Nu vom lipsi de a reproduce în numărul viitor părerile ziarelor pariziene asupra acestor importante lecțiunĭ.

In momentul cînd revista apare cîte-va aŭ și fost ținute.

*

Catedra de istorie de la facultatea de litere din Iașĭ. Atît facultatea de litere din Bucureștĭ cît și cea din Iașĭ împreună cu senatele universitare aŭ respins în unanimitate pe ambiĭ candidațĭ Ioan Ursu și Marin Deme-

trescu, carĭ ceruse catedra de istoria universală, medie, modernă și contemporană de la facultatea de litere din Iașĭ.

D-l I. Ursu se prezentase cu un mic volum de 140 paginĭ, asupra relațiilor Moldoveĭ cu Polonia, cu o conferență asupra cauzeĭ măririĭ și căderiĭ Romînilor din trecut, de 60 paginĭ, și cîteva articole din „Convorbiri“ de 2, 3 și 5 paginĭ. Comisiunile universitare l-a respins pentru că lucrările d-sale nu corespund cu art. 69 din lege, ca lucrările să fie de mare însemnătate și din specialitatea catedreĭ vacante. Aceste lucrărĭ sînt numaĭ din istoria Romînilor materiĭ similare cu catedra și dovedesc o lipsă de judecată logică.

D-l Marin Demetrescu s-a maĭ prezentat de două orĭ pentru a obținea această catedră, cu aceleașĭ lucrărĭ pe care le-a prezentat și acuma. Intăĭașĭ dată d-sa s-a prezentat la un examen de agregație, la care comisiunea deși a judecat lucrările scrise neîndestulătoare l-a admis la *coloquium*, dar a fost respins de la această probă orală. Atuncĭ d-l Marin Demetrescu s-a răsgîndit și s-a prezentat a doua oară cu aceleașĭ lucrărĭ, cerînd să i se deĭe catedra ca profesor numaĭ pe baza lor. Se înțelege că a fost respins și a doua oară. Acum a treĭa oară, a maĭ prezintat o broșură de 30 paginĭ și a fost respins din noŭ.

Aceștĭ doĭ candidațĭ aŭ ĭeșit din Univ. din Bucureștĭ de vre-o zece anĭ și aŭ lucrat în tot timpul acesta, prin străinătate pe unde aŭ fost, cel întîĭ d-l Ursu numaĭ 240 paginĭ cu teza de doctorat cu tot, ĭar d. C. Demetrescu vre-o 200 paginĭ, și acestea, dacă spațiul ne-ar permite să reproducem rapoartele comisiunilor, am vedea că sînt numaĭ o adunătură de citațiĭ fără niciĭ o legătură și cu o lipsă de judecată într-adevăr uĭmitoare.

Fac foarte bine comisiunile universitare că sînt severe cu asemenea lucrărĭ, căcĭ aceștĭ candidațĭ n-ar fi îndrăznit niciodată să înfrunte un concurs, și numaĭ cît o lege ce nu este potrivită pentru starea noastră, le poate deschide poĭta de a ajunge profesorĭ universitarĭ pe o cale mult maĭ ușoară de cît acea pe care se intră în liceŭ și în școlile primare.

*

Primul doctorat în filozofie și litere de la Universitatea din Iași. Universitatea din Iașĭ este cea dintîĭ care a dat primul doctor în științĭ, anume pe d. *Costăchescu*, cu o însemnată teză asupra petroluluĭ (1904). Al doilea doctor de astă dată în litere a fost d-l *Ioan Petrovici*, care a obținut titlul săŭ la facultatea din Bucureștĭ, cu teza sa „Paralelismul psicho-fizic (1905).

Al treilea doctor ĭeșit din universitățile noastre și cel întîĭ din facultatea de litere de la Iașĭ este d-l *Ilie Ghibănescu*, un eminent licențiat al acesteĭ facultățĭ, care a trecut în ziŭa de 2 Dec. 1907 doctoratul cu succes obținînd nota *cum laude* înaintea comisiuneĭ instituite la facultatea din Iașĭ și compusă din: decan d-l A. D. Xenopol ca președinte și d-niĭ profesorĭ: P. Rîșcanu, I. Găvănescul și P. Negulescu ca membri.

Teza d-luĭ Ghibănescu era asupra „fenomenelor fizice și psihice, raportul și valoarea lor în fața conștiințeĭ“ și a susținut părerile luĭ cu liniște și cunoștințĭ întinse înaintea unuĭ numeros public de profesorĭ și studențĭ ce azistaŭ la examen.

De acum ceĭ mulțĭ înainte.

*

Tăerea metalelor prin oxigen. O descoperire ce va avea urmările cele maĭ însemnate, pe de-o parte, asupra metalurgieĭ, pe de alta, va înlesni mult furturile, prin spargerea lăzilor de fer, este acea a tăereĭ oțeluluĭ printr-un suflaĭŭ de oxigen, care tae metalul arzîndu-l. Prin acest sistem se tae plăcile cele maĭ groase de oțel, carĭ servese la căptușirea corăbiilor cuirasate și în cîteva minute nu este nicĭ un drug de metal, de oțelul cel maĭ tare, care să poată rezista. Se înțelege că operațiile metalurgice, care întrebuințiaŭ ore întregĭ cu mașinĭ foarte costisitoare pentru tăerea oțeluluĭ, vor fi mult înlesnite, dar orĭcine înțelege și pericolul ce poate decurge, pentru siguranța publică, din asemenea iscodire, de oarece casele de fier nu maĭ înfățișează nicĭ-o siguranță pentru păstrarea valorilor, și e destul ca un tîlhar să se introducă în locul unde se află casa de fer, cu suflaĭul de oxigen, care cîntărește un kilogram și jumătate, pentru a tăĭa în cîteva minute ceĭ maĭ puternicĭ perețĭ de oțel, tot atita timp cît trebuĭa pentru a deschide un saltar. Invențiunea a fost făcută în Franța.

O minune inginerească. Ingineria a ajuns să producă adevărate minunĭ. Așa este cazul cu strămutarea găreĭ celeĭ marĭ Du Dam din Anvers.—Gara clădită din pĭatră și cărămidă, ca toate zidirile noastre (nu ca cele americane de fer) de 700 metri patrațĭ și cintărind 3000 tone, a fost transportată ca o jucărie și răsădită cu 40 metri maĭ departe și pe o temelie maĭ înaltă de un metru și jumătate. Operația s-a făcut cu ajutorul unor livere (lévier) cari aŭ rupt gara de pe temeliĭ, fără a clătina dintrînsa nicĭ o singură cărămidă saŭ a strica vreun geam; apoĭ a fost așezată pe niște tumurugĭ rotunzĭ; de lemn, și trasă cu patrusprezece locomotive pînă la locul unde trebuea așezată. Atît rădicarea găriĭ în sus cît și strămutarea eĭ orizontală s-a făcut foarte încet. Inălțarea eĭ pînă la 150 centimetri a ținut 8 zile, ĭar călătoria eĭ de 40 metri a ținut două săptămînĭ.—Astăzĭ gara este așezată în noua eĭ poziție pe deplin solidă ca și înainte de a fi desrădăcinată. Strămutarea găriĭ a costat cam scump aproape tot atît cît ar fi costat reedificarea eĭ, cîștigul a constat în economisirea timpuluĭ de oarece construcția ar fi durat doĭ anĭ, iar strămutarea găriĭ, cu toate pregătirile, s-a făcut în patru lunĭ.—Două sute de lucrătorĭ aŭ fost întrebuințațĭ la această întreprindere.

* A.

Leon Poinsard a scos de sub tipar, în editura Félix Alcan Paris in 1907, însemnata sa lucrare de știință socială: „*La Production, le Travail et le Problème Social dans tous les pays au debut du XX-me siècle*", în două volume. Atragem deosebita atenție cetitorilor și oamenilor de reforme sociale asupra acesteĭ lucrărĭ de valoare. In volumul I România e obiectul unuĭ capitol întins, în care se studiază problemele agrare ale poporuluĭ nostru. In vol. al doilea, în apendice, se revine asupra tulburărilor agrare întîmplate în România în Mart. 1907. Ar fi de dorit acum cu prilejul reformelor agrare ce se proectează, să se cunoască de ceĭ în drept principiile de științe sociale cuprinse în această lucrare. H.

Pentru orĭce privește redacția și administrația a se adresa d-luĭ A. *D. Atanasiu* profesor, Iașĭ.

Eminentul nostru stilist şi prozator d-l **N. Gane,** a scos a doua ediţie din însemnata operă **Infernul,** de *Dante,* Traducere în versurĭ, deplin revăzută şi îndreptată. (1 vol. 350 pag. pr. 3 leĭ 50 b. Librăria Iliescu 1907 Iaşĭ

Bibliografiĭ

Dr. P. Zosin. Viitorul Romînieĭ, saŭ ce constată un Romîn în ţara luĭ şi ce propune pentru propăşirea eĭ. Iaşĭ, 1907, un vol. 160 p. 3 leĭ.

Dr. I. Petrovicĭ. Cercetărĭ filosofice. Tip. ,,Dacia" Iliescu, Iaşĭ, Un volum 205 pag. pr. 3 leĭ.

Romulus Sevastos. Le postglaciaire dans L'Europe Centrale du Nord et Orientale. Tipographie Nationale Iassy 1907.

St. O. Iosif şi D. Anghel. Legenda Funigeilor, poem dramatic în treĭ acte. Iaşĭ, Editura «Vieţiĭ Romîneştĭ», 1907, pr. 1 leŭ.

D. Karr. Harpegiĭ, versurĭ, Ploeştĭ, tipografia Lumina, 1907.

Vasile Alexandri. Despot-Vodă. Colecţiunea C. Sfetea, Bucureştĭ, 1907, un vol. 192 p. preţul 1 leŭ.

I. G. Bibicescu. In chestiunea agrară, Bucureştĭ, Inst. Carol Göbl, 1907.

Sebastian Moruzi. Cîte-va vederĭ în chestia ţărănească, Fălticenĭ, 1907

C. S. Făgeţel şi N. Vulovicĭ. Calendarul revisteĭ «Ramurĭ» pe 1908.

Aurel N. Ghinea. Precaritatea şi falimentul comunelor rurale, Bărlad, tip. Lupaşcu 1907.

Reviste noue.

In Ianuarie 1908 va apărea o revistă specială pentru mişcarea artistică.

România Nouă, organ naţionalist înaintat, revista urnară, sub direcţiunea d-luĭ *I. G. Calomeri,* abonament 10 leĭ anual, str. Episcopieĭ 3. Bucureştĭ.

Viitorul Social, revistă lunară. Directorĭ: Dr. C. Racovski, George Grigorovicĭ şi M. G. Bujor; administrator Ioan Sion, str. Sft. Teodor 31, Iaşi, abon. 10 leĭ.

IAŞI

Tipografia „Progresul" A. Grünberg Str. Stefan cel Mare 9

1907